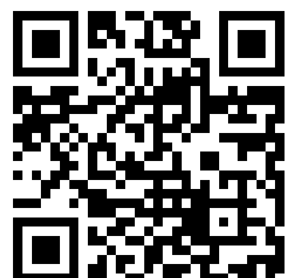
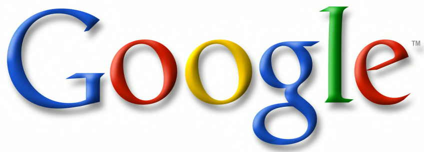




oupl.

# ARGUS

## 1909

*ANDRA ÅRGÅNGEN*

REDAKTION:

GUNNAR CASTRÉN GUSTAF MATTSSON EMIL ZILLIACUS

HELSINGFORS 1909.
J. SIMELII ARVINGARS BOKTRYCKERIAKTIEBOLAG

## INNEHÅLL:

### A. Författarenamn och pseudonymer.


**Almqvist, Arnold.** Diskussion (Penningelotterier i humanitärt syfte). 52.
— — Diskussion (Tidningar till sjukhusen). 72.
**Andersson, Otto.** Fredrik Pacius. Ett sekelminne. 55.
— — Mozarteum i Salzburg. 193.
**Aspelin, Heino.** Diskussion (Karrikatyrer och humor). 53.
**Aspelin-Haapkylä, Eliel.** Dikussion (Konst och partipolitik, jfr. pagg. 15, 41). 28. 53.
**Brunila, Birger.** Karrikatyrer och humor. 23.
— — Diskussion (Karrikatyrer och humor). 53.
— — Svenska villasamhällen. 69.
**Castrén, Gunnar.** Svenska teatern (Molnár, Djävulen). 27.
— — Korta anmälningar. Svensk litteratur (Bjerre, Ett hem vid havet, Två dialoger; Stjernstedt-Cederström, Gena; Berger, Ur en ensams dagbok; Montgomery-Silfverstolpe, Memoarer). 51.
— — Teater. Gustaf Fredrikson. Ida Aalberg. 62.
— — Bourdelot (Lemoine & Lichtenberger, Trois familiers du Grand Condé). 85.
— — Korta anmälningar (Ruhe, Menlösa barn; Öberg, Det stora kontoret; Madelung, Opbrud, Den bleggule Hest). 89.
— — Romaner (Bergman, Savonarola; Rantamala, Harhama). 98.
— — Charlotte Stieglitz (Seillière, Une tragédie d'amour au temps du romantisme). 112.
— — Maurice Barrès: Collete Baudoche. 140.
— — Hans Larsson: På vandring. 144.
— — Korta anmälningar (Mortensen: C. J. L. Almqvist; Vedel, Holger Drachmann; Winge, Rannö). 145.
— — Adolf Paul: De veer Uhlen. 149.
— — Granville Barker: Three plays. 182.
— — Hermann Bahr: Die Rahl. 187.
— — Berättelser (Berger, Drömlandet; Möller, Nutidsmän; Stjernstedt, April). 219.
— — Danska romaner (Bruun, Af Bygernes Slægt; Knudsen, Lærer Urup). 221.
— — Svensk prosa (Siwertz, De gamla; Söderberg, Hjärtats oro). 234.
**Castrén, Ola.** Juridisk socialism (Anton Menger: Folkpolitik). 203.
**Matterton Hill, Georges.** Litteratur och sociologi: Edouard Estaunié. 198.
**Donner, Anders.** Diskussion (Finland och den internationella seismologin). 41.
**Eklund, Artur.** En kvinnlig lyriker: Laurence Hope. 74.
— — Paul Deussen, en Schopenhauers efterföljare. 147.
**Eklund, Ossian.** Diskussion (Belzebubs avsättning). 186 a.
**Fabritius, Harald.** Tvivelaktig alkoholstatistik. 159.
**Federley, Harry.** Ett hel- och ett halvsekelminne (Darwin). 43.
**Flodin, Karl.** Musikförhållandena i Buenos Aires. 184.
**Frosterus, Sigurd.** Johannes V. Jensen. Bræn 13.
— — Gallén-Kallelas skizzer. 38.
— — Italienska bilder (Bilder aus Italien). 84.
— — Panamakanalen. 119.
— — Fresker till Berghälls kyrka. 197.
— — Miljardörerna tala. 207. 217.
**Furuhjelm, Oscar.** Diskussion (Karrikatyrer och humor). 53.
**Furuhjelm, Ragnar.** Har stjärnvärlden en oändlig utsträckning? 1.
— — Kantiga himlakroppar. 83.
— — Astronomi och allmänbildning. 123.
— — Astrologin en vidskepelse. 162.
— — Diskussion. (Astrologin). 176.
**Gripenberg, G. A.** Ett intressant estetiskt problem (Scheidemantel, ny libretto till Cosi fan tutte). 122.
**Hammarström, Artur.** Diskussion (Intolerans, jfr pag. 54). 64.
— — Kristendomen och samhällsordningen. 65.
— — Några ord om räntor och vinstmedel. 80.
— — Ett drag ur Snellmans tankekrets. 117.
— — Belzebub. 172.
**Hasselblatt, Emil.** Knut Hamsun: Rosa. 45.
**Hertz, John.** Theoder Däubler: Das Nordlicht. 110.
**Hirn, Julius.** Våra svenska sceners framtid. 153.
**Hirn, Yrjö.** Diskussion (Konst och partipolitik, jfr pag. 15). 28.
**Homén, Olaf.** Inhemsk svensk prosa (Hagelstam, Svarta skuggor; Hornborg, Den döende staden; Nylander, Pojkarna på Metsola; Broder Jönis, Rådman Deken). 8.
— — Verner von Heidenstam: Svenskarna och deras hövdingar. 49.
— — Octave Feuillet: Greve de Camors. 170.
— — Detektivlitteraturen. 212.
— — Anzengruber I (Bolin, Ludwig Anzengruber; Briefe). 228.
**Johanson, Helmi.** Leonid Andrejeff: Anatema. 230.
**Johansson, Gustaf.** Den judiska folklorens plats i vår religionsundervisning. 202.

**Johansson, Severin.** Om oändliga mängders mäktighet. 151.
**v. Kraemer, Alexis.** Romain Rolland: Jean-Cristophe à Paris. 21.
**Krohn, Leo.** Djurkretsen och astrologin. 162.
— — Diskussion (Är astrologin en vidskepelse?). 175.
**Lagerborg, Rolf.** Edv. Munch. 17.
— — Kristligt mod och högmod. 24.
— — Diskussion (Kristligt mod och högmod, jfr pag. 39). 40.
— — Filosofi på villovägar. 47.
**Mattsson, Gustaf.** Memoarstudier (Ahrenberg, Månniskor som jag känt). 7.
— — Våra senatorer och offentligheten. 13.
— — Penningelotterier i humanitärt syfte. 26.
— — Tennpesten. 57.
— — Purpurns saga. 68.
— — Landets svenska hopp. 73.
— — Krypton och Aurora borealis. 102.
— — Våra licentiatavhandlingars språk. 103.
— — Dumheten (Loewenfeld, Über die Dummheit). 104.
— — En bok om apor (London, Före Adam). 107.
— — Det största molnet (L. Onerva, Mirdja). 125.
— — Prästerskapet och Den Onde. 131.
— — Don Juans moder (Herre, Barbara Blomberg). 154.
— — Billig världshistorie. (Geyer, Jahrbuch der Weltgeschichte 1908). 166.
— — Vår tekniska högskola. 180.
— — Karl Oetker: Die Seelenwunden des Kulturmenschen. 185.
— — Kolets födelse (Sir William Ramsays nyaste resultat). 191.
— — Vätet i våra dagar. 220.
**Morosoff, A.** Nationalitetsfrågan i Ryssland. 76.
— — De ryska avrättningarnas historia. 129. 142.
**Neovius, Arvid.** Betraktelser över ålderdoms- och invaliditetsförsörjningen. 29.
**Procopé, Hjalmar.** Attraktion. 115.
**Renqvist, Henrik.** Schack-mytologi. 87.
**Rosenqvist, G. G.** Diskussion (Kristligt mod och högmod, jfr pag. 24). 39.
— — Diskussion (Den religiösa vantron och de tre fördomarna, jfr pag. 40). 54.
**Schauman, Georg.** En raritet i vårt universitetsbibliotek. 60.
— — Turistföreningens nya kartbok. 114.
**Snellman, G. R.** Feministerna och kvinnoskyddet. 111.
**Sonck, Lars.** Huru det bygges i Helsingfors. 66.
**Strengell, Gustaf.** Svensk konstlitteratur (Bergh, Om konst och annat; Arktos, Svensk konsttidskrift). 9.
— — Arkitektur och vetenskap. (Berlage, Grundlagen u. Entwicklung d. Architektur). 67.
— — Korta anmälningar (Kunstbladet, dansk konsttidskrift). 167.
**Söderhjelm, Henning.** Björnsonpremiären i Kristiania (När den ny vin blomstrer). 192.
**Söderhjelm, Werner.** Mikael Lybeck: Ödlan. 3.
— — Kalabrien. Ett färdminne. 11.
— — En märklig rysk roman, «Sanin», och dess författare. 32.
— — Landsortens kulturbehov. 56.
— — Gogol-jubileet i Moskva. 91.
— — Bertel Gripenberg: Vid mörkrets port. 101.
— — En gammal bok i ny dräkt. (Eckermann, Gespräche mit Goethe). 177.
— — Politik och humanitet. 195.
— — Gustaf Frenssens nya roman (Klaus Heinrich Baas). 209.
— — Bertel Gripenberg: Drifsnö. 225.
— — Nyare finsk litteratur (Maria Jotuni, Arkielämää; L. Onerva, Murtoviivoja). 229.
**Tallqvist, Hjalmar.** Vågstrålar. 36.
**Tandefelt, Heikki.** Konst och partipolitik. 15.
— — Diskussion (Konst och partipolitik, jfr pag. 28). 41.
**Wahl, Walter.** Finland och den internationella seismologin. 25.
— — Diskussion (Finland och den internationella seismologin). 41.
**Wahlström, Gösta.** Musikfrågor. — I. Mekaniska musikinstrument. 58. — II. Klaverkonst och pedagogik. 96.
— — Diskussion (De mekaniska musikinstrumenten, jfr pag. 79). 90.
**Wallin, Olof.** Huberman-Kubelik. 222.
**Wasenius, K. F.** Orkesterliv i Åbo på 1840—1860-talen. 135.
— — Den nyfranska musiken och våra sinfonikonserter. 160.
**Witting, Rolf.** Vårt klimat och Golfströmmen. 19.
— — Nordpolen. 169.
**Zilliacus, Emil.** Populära antikstudier. — I. Rolf Thommessen, Antiken. 127. — II. Vilhelm Ekelund, Antikt ideal. 138.

**Biblioteksråtta.** Brev från en biblioteksråtta. 235.
**Discantus.** Diskussion (Paciusminnet). 72.
**Dr Ix.** Akademiskt allehanda. 6. 106. 189.
— — Officiella litteratursträvanden. 61.
**J. G.** Diskussion (Officiella litteratursträvanden). 72.
**Laicus.** Strövtåg. II. Månbergen. (Ludovico av Savoyen, Ruwenzori). 95.
**—nst—.** De mekaniska musikinstrumenten. 79.
**Observer.** Från lantdagen. 109.
— — Finndolken. 174.
**Panoptes.** Panoptikon. 10. 18. 28. 52. 63. 71. 82. 99. 108. 115. 126. 134. 145. 157. 168. 205. 214.

## B. Sakregister.

### Skönlitteratur och kulturhistoria.

*Original.*

Attraktion. Dikt av Hj. Procopé. 115.

*Översättningar.*

Sonett till vetenskapen av Edger Allan Poe. 15.

*Studier och bokanmälningar.*

Andrejeff, L. Anatema. 230.
Anzengruber, L. Briefe. 228.
Arktos, svensk tidskrift för konst (H. Brising). 9.
Artzybascheff, Sanin. 32. Millionen. 36. Der Tod Ivan Landes. 36. Kvinnan. 36.
Bahr, H. Die Rahl. 187.
Barker, G. Three plays. 182.
Barrès, M. Colette Baudoche. 140.
Berger, H. Ur en ensams dagbok. 51. Drömlandet. 219.
Bergh, R. Om konst och annat. 9.
Bergman, H. Savonarola. 98.
Berlage, H. P. Grundlagen & Entwicklung der Architektur. 67.
Bjerre, P. Ett hem vid havet. 51. Två dialoger. 51.
Bolin, W. Ludvig Anzengruber. 228.
Broder Jönis. Rådman Deken. 8.
Bruun, L. Af Bygernes Slaegt. 221.
Deussen, Paul. 147.
Däubler, Th. Das Nordlicht. 110.
Eckermann, J. P. Gespräche mit Goethe (upplagan av 1909, red. av H. H. Houben). 117.
Ekelund, V. Antikt ideal. 138.
English review, The. 42.
Estaunié, E. Le Ferment. 198.
Feuillet: Greve de Camors. 170.
Frenssen, G. Klaus Heinrich Baas. 209.
Geyer, A. Jahrbuch der Weltgeschichte 1908. 166.
Gripenberg, B. Vid mörkrets port. 101. Drivsnö. 225.
Hagelstam, W. Svarta skuggor. 8.
Hamsun, K. Rosa. 45.
v. Heidenstam, V. Svenskarna och deras hövdingar. 49.
Herre, P. Barbara Blomberg. 154.
Hope, Laurence. 74.
Hornborg, E. Den döende staden. 8.
Jensen, Joh. V. Bræen. 13.
Jotuni, M. Arkielämää. 229.
Jönis, se Broder Jönis.
Knudsen, J. Laerer Urup. 221.
Kunstbladet, dansk månadsskrift för konst (C. V. Petersen o. Vilh. Wanscher). 167.
Larsson, H. På vandring. 144.
Lemoine, J. & Lichtenberger, A. Bourdelot (Trois familiers du Grand Condé). 85.
Loewenfeld, C. Über die Dummheit. 104.
London, J. Före Adam. 107.
Ludovico (Hertigen av Abruzzerna), Ruwenzori 95.
Lybeck, M. Ödlan. 3.
Madelung, A. Opbrud. 89. Den bleggule Hest. 89.
Menger, A. Folkpolitik. 203.
Montgomery-Silfverstolpe, M. Memoarer. 51.
Mortensen, J. C. J. L. Almqvist. 145.
Möller, A. Nutidsmän. 219.
Nylander, J. W. Pojkarna på Metsola. 8.
Oetker, K. Die Seelenwunden des Kulturmenschen. 185.
Onerva, L. Murtoviivoja. 229.
Paul, Adolf. De veer Uhlen. 149.
Rantamala, I. Harhama. 98.
Rolland, R. Jean-Cristophe à Paris. 21.
Ruhe, A. Menlösa barn. 89.
Schauman, G. Menger: Folkpolitik (biografi o. övers.). 203.
Scheidemantel, C. Cosi fan tutte (libretto). 122.
Seillière, E. Charlotte Stieglitz (Une tragédie d'amour). 112.
Siwertz, S. De gamla. 234.
Stjernstedt-Cederström, M. Gena. 51. April. 219.
Söderberg, Hj. Hjärtats oro. 234.
The english review. 42.
Thommessen, R. Antiken. 127.
Turistföreningens nya kartbok. 114.
Vedel, V. Holger Drachmann. 145.
Winge, H. Rannö. En skildring från den Åländska skärgården. 145.
Öberg, H. Det stora kontoret. 89.

*Resebrev.*

Gogol-jubileet i Moskva. 91.
Kalabrien. Ett färdminne. 11.
Mozarteum i Salzburg. 193.

### Arkitektur.

Arkitektur och vetenskap. 67.
Huru det bygges i Helsingfors. 66.
Italienska bilder. 84.
Svenska villasamhällen. 69.

### Måleri. Skulptur.

Arktos, svensk konsttidskrift. 9.
Edv. Munch. 17.
Fresker till Berghälls kyrka. 197.
Gallén-Kallelas skizzer. 38.
Italienska bilder. 84.
Konst och partipolitik. 15. 28. 41. 53.
Kunstbladet, dansk konsttidskrift. 167.
Om konst och annat (R. Bergh). 9.

### Teater.

Aalberg, Ida. 62.
Barker, Granville: Three plays. 182.
Björnsonpremiär i Kristiania. 192.
Djävulen (Svenska teatern). 27.
Fredrikson, Gustaf. 62.
Molnàr: Djävulen. 27.
När den ny vin blomstrer. 192.
Våra svenska sceners framtid. 153.

## Musik.

Estetiskt problem, Ett intressant (Cosi fan tutte). 122.
Fredrik Pacius. Ett sekelminne. 55.
Huberman-Kubelik. 222.
Klaverkonst och pedagogik. 96.
Mekaniska musikinstrument. 58. 79. 90.
Musikförhållandena i Buenos-Aires. 184.
Nyfranska musiken och våra sinfonikonserter. 160.
Orkesterliv i Åbo på 1840—1860-talen. 135.
Paciusminnet. 72.

## Naturvetenskap. Medicin. Teknik.

Alkoholstatistik, Tvivelaktig. 159.
Astronomi och allmänbildning. 123.
Darwin, Ett hel- och ett halvsekelminne. 43.
Finland och den internationella seismologin. 25. 41.
Golfströmmen, Vårt klimat och —. 19.
Har stjärnvärlden en oändlig utsträckning? 1.
Kantiga himlakroppar. 83.
Kolets födelse. 191.
Krypton och Aurora borealis. 102.
Oändliga mängders mäktighet. 151.
Panamakanalen. 119.
Purpurns saga. 68.
Seismologin, Finland och den internationella. 25. 41.
Stjärnvärlden, Har — en oändlig utsträckning? 1.
Tennpesten. 57.
Vågstrålar. 36.
Vårt klimat och Golfströmmen. 19.
Vätet i våra dagar. 220.

## Akademiska frågor.

Akademiskt allehanda.
8. En skriande orättvisa. 6.
9. Kanslersmedlen. 106.
10. Disputationerna. 107.
11. Juridiken och akademin. 189.
12. De strukna anslagen. 190.
13. Förenkling. 190.
14. Universitetsbiblioteket. 190.
15. De sakkunniga. 191.
Brev från en biblioteksråtta. 235.
Landets svenska hopp. 73.
Vår tekniska högskola. 180.
Våra licentiatavhandlingars språk. 103.

## Politik och samhällslära.

Ett drag ur Snellmans tankekrets. 117.
Feministerna och kvinnoskyddet. 111.
Juridisk socialism. 203.
Kristendomen och samhällsordningen. 65.
Lantdagen. 109.
Nationalitetsfrågan i Ryssland. 76.
Politik och humanitet. 195.
Våra senatorer och offentligheten. 13.

## Särskilda artiklar.

Astrologin en vidskepelse. 162. 175. 176.
Belzebub. 172. 186 a.
Betraktelser över ålderdoms- och invaliditetsförsörjningen. 29.
Den Onde, Prästerskapet och —. 131.
Det största molnet. 125.
Djurkretsen och astrologin. 162.
Don Juans moder. 154.
Dumheten. 104.
Filosofi på villovägar. 47.
Finndolken. 174.
Gogol-jubileet i Moskva. 91.
Intolerans. 64.
Judiska folklorens plats i vår religionsundervisning. 202.
Karrikatyrer och humor. 23. 53.
Kristligt mod och högmod. 24. 39. 40. 54.
Landsortens kulturbehov. 56.
Memoarstudier (Ahrenberg). 7.
Miljardörerna tala. 207. 217.
Officiella litteratursträvanden. 61. 72.
Penningelotterier i humanitärt syfte. 26. 52.
Prästerskapet och Den Onde. 131.
Raritet i vårt universitetsbibliotek. 60.
Religiös vantro och de tre fördomarna. 54.
Ryska avrättningarnas historia. 129. 142.
Räntor och vinstmedel, Några ord om —. 80.
Schack-mytologi. 87.
Seelenwunden des Kulturmenschen. 185.
Strövtåg II. Månbergen. 95.
Tidningar till sjukhusen. 72.
Ålderdoms- och invaliditetsförsörjningen Betraktelser över —. 29.



# ARGUS

REDAKTION:
GUNNAR CASTRÉN
GUSTAF MATTSSON
EMIL ZILLIACUS

HELSINGFORS 1 JANUARI 1909

ANDRA ÅRGÅNGEN

UTKOMMER:
DEN 1:STA OCH 16:DE
I VARJE MÅNAD
PRIS 7 MK PER ÅR

## Nr 1.

INNEHÅLL:

**Är stjärnvärlden oändlig?** RAGNAR FURUHJELM.
**Mikael Lybeck: Ödlan.** WERNER SÖDERHJELM.
**Akademiskt allehanda.** DR IX.
**Memoarstudier.** GUSTAF MATTSSON.
**Inhemsk svensk prosa.** OLAF HOMÉN.
**Svensk konstlitteratur.** GUSTAF STRENGELL.
**Panoptikon.**
**Register till årgången 1908.**

*Manuskript och böcker för anmälan adresseras till* **Redaktionen för Argus, Fabiansgatan 16.**

*Prenumerations- och annonskontor,* **Fabiansgatan 16,** *öppet kl. 2—3, telefon 64 02.*



**LÖSNUMMERPRIS 35 PENNI**

# Hotell Kämp

rekommenderas!

**Färgetsningar**

av Harald Gallén.

**A.B. Sven Strindberg**
RAM- & KONSTHANDEL.
Alexandersgatan N:o 54. (City).

**RESTAURANT CENTRAL**

Hagasundsgatan 4

Rekommenderas! Rekommenderas!




ÄR BÄST!

**R. E. Westerlunds Pianomagasin**

Helsingfors,
7 Norra Esplanadgatan 7
Telefon 6 81.

Största pianoaffär i Finland.
Förmånliga betalnings-villkor.

**Rök!** Klubb N:o 1
Elegant
Klubb N:o 7
Mino
Matti

P. C. Rettig & C:o, Åbo.

**GLOBE LAMPAN**

SOLID & EKONOMISK — ENKEL & LÄTTSKÖTT



Telefoner: 64 33 & 29 30.

Begär katalog från

Telegrafadr: Jacobsens.

A.-B. Carl Jacobsen & C:o, Brunnsgatan 11, Helsingfors.

Det kan icke nog ofta påpekas att



HAM-MOND

är

den enda verkligt praktiska skrifmaskin som finnes.

Levereras från lager af

MAURY & C:o, Brunnsg. 11, H:fors. Generalagenter.

**Adolfine Erikson**

N. Esplanadg. 37, Helsingfors. Tel. 27 57.

Ylle- & Tricotvaruaffär

Med guldmedalj prisbelönta erkänt smakfullaste, starkaste, hemstickade varor DAM- & BARNGARDEROB. Nyheter i modevaror anlända varje vecka.

**FOTOGRAFI** -album -askar -staffliér

efter inhemska konstnärers ritningar

FOTOGRAFIRAMAR i största urval.

**DAHLBERGS PAPPERSHANDEL**

Alexandersgatan 15. — N. Espladgatan 23.

Över **100** olika mönster

**Kaffeserviser & Kokare**

av messing, koppar och nickel.

Eleganta modärna mönster. Tel. 42 29

**A.B. K. H. Renlund O.Y.**

**J. Simelii Arvingars Boktryckeriaktiebolag**

Nylandsg. 9, Helsingfors. Tel. 137.

Språkkunniga sättare.
Facila pris.
Snabbt utförande.

SPECIALITET: Vetenskapliga avhandlingar

TRYCKERIET GRUNDLAGT ÅR 1818.

# FRAMTID

veckotidskrift för politiska, sociala och allmänt kulturella spörsmål utkommer under 1909 med oförändrat program.

Framtid kostar:

För helt år 6: —
„ halvt „ 3: —
„ ett kvartal 1: 50

Obs.! Prenumerationspriset sänkt!

Prenumeration å tidskriften kan ske genom samtliga postkontor och i tidskriftens expedition, Henrikssons pappershandel i Helsingfors, Hagasundsgatan 4.

ARGUS

NR 1. HELSINGFORS 2. 1. 1909.

# HAR STJÄRNVÄRLDEN EN OÄNDLIG UTSTRÄCKNING?

*Ett astronomiskt-metafysiskt problem under debatt.*

En senaste sommar av Lundaprofessorn Charlier offentliggjord uppsats med titeln: »Wie eine unendliche Welt aufgebaut sein kann» har ånyo länkat den astronomiska världens uppmärksamhet vid ett spörsmål, som länge utgjort ett tvistefrö för de stjärnkunnige: Är stjärnvärlden ändlig eller oändlig till sin utsträckning i rummet? Professor Charliers nyaste inlägg i diskussionen är särskilt märkligt därför, att han tidigare företrätt en uppfattning, som är diametralt motsatt den han i nyssnämda skrift stannat vid. Medan han år 1896 i en avhandling, intagen i »Archiv für systematische Philosophie», kommer till slutsatsen, att man, huru ofilosofisk en dylik åsikt än kan tyckas, av astronomiska skäl är tvungen att betrakta universum såsom ett begränsat helt, har han nu genom en rätt plausibel hypotes lyckats avlägsna de svårigheter, som empiriska data framhållit gentemot föreställningen om universums oändliga utsträckning. Med ett dylikt faktum för ögonen kan man svårligen värja sig för intrycket, att hela »ändlighetsteorin» utgjort ingenting annat än en psykologiskt förklarlig reaktion mot en sedan länge förhärskande tro på världarnas oändliga mångfald, en reaktion av sporadisk natur, efter vars undertryckande den motsatta åsikten blott säkrare kommer att dominera.

Under den allra senaste tiden har en i »Svenska Dagbladet» förd polemik fäst en vidsträckt allmänhets intresse vid spörsmålet. Prof. Charlier och särskilt Svante Arrhenius hava här med bestämdhet uttalat sig till förmån för ett oändligt universum, medan å andra sidan från filosofiskt håll Allen Vannérus hållit före att världen, oaktat oändlig i tiden och oändlig i avseende å livsprocessernas eviga upprepande, dock har en ändlig utsträckning i rummet.

För den mänskliga tanken är det väl mycket naturligare att betrakta världsrymden såsom oändligt stor än att antaga existensen av en gräns för universum. Ty ehuru oändligheten hör till de begrepp, inför vilka tanken svindlar och som svårligen kunna tillfullo omfattas av ett telluriskt förstånd, så bringar dock suppositionen, att världsalltet hade en ändlig utsträckning, filosofin i ett ännu kinkigare dilemma. Emot en sådan uppfattning ställer logiken ett mäktigt argument, vars beviskraft omöjligen låter sig reduceras. Bildar universum ett slutet helt, så måste vi dock tänka oss någonting, som omsluter detsamma, en rymd, inom vilken sammanfattningen av all materie svävar. Har åter denna så att säga sekundära rymd ett slut, en begränsning, så fordrar förnuftet oblidkeligt, att utom denna dock existerar ett rum, varuti densamma är innesluten. Med andra ord, antagandet av en ändlighet hos universum för oss successivt in i oändligheten.

Att åsikten om universums oändlighet avspeglar en naturligare, man vore nästan böjd att säga sundare världsåskådning bevisas i viss mån även därav, att redan gamla tidens filosofer, som dock hade kännedom endast om de med blotta ögot synliga stjärnorna, vilkas antal uppgår till omkring fyra tusen, antogo himlakropparnas antal vara oändligt stort. Enligt den grekiska filosofen Anaximandros t. ex., som levde under det sjätte århundradet före Kristi födelse, bestod världsrymden av ett oändligt antal stjärnor, som bildats ur ett oändligt kaos. Demokritos och åtskilliga andra tänkare anslöto sig till denna åsikt. För en sådan uppfattning kunde emellertid inga som helst empiriska rön ligga till grund, och man frestas därför till det påstående, att hypotesen om rummets oändlighet redan för dessa forntidens män måste ha tett sig såsom mycket nära till hands liggande och relativt fattbar.

Då Galileis ingenium gjorde kikaren användbar för celest observation, varigenom med ett slag antalet synliga stjärnor mångdubblades, måste anhängarne av oändlighetshypotesen självfallet få ett kraftigt stöd för sin åsikt. Och synrörens successiva förbättring, som möjliggjorde ett allt vidsträcktare famnande av himmelssfären, förde astronomerna steg för steg in i en allt större och större, allt rikare och rikare stjärnbeströdd — av allt att döma oändlig — rymd. Observationerna gåvo alltså, ju noggrannare de blevo, ju djupare de pejlade eterhavet, en allt fastare grund för tron på universums oändlighet. Visserligen yppade sig snart i stjärnfördelningen en lagbundenhet, som lätt kunde bliva ett stöd för ett motsatt betraktelsesätt, men dess betydelse kunde till en början lätt reduceras.

Medan nämligen en granskning av stjärnhimmelen med obeväpnat öga såsom totalintryck fastslår stjärnornas likformiga fördelning över himmelsgloben, visade en statistisk sammanställning av stjärnräkningar gjorda med kikare, att en anhopning speciellt av de ljussvagare stjärnorna ägde rum i omgivningen av det lysande band på himmelen, som kallas vintergatan. Avlägsnade man sig åter från vintergatan, avtog antalet stjärnor mycket snabbt, och man beträdde snart områden, som voro i påfallande grad stjärnfattiga. Sannolikheten talade

sålunda för, att alla eller åtminstone de flesta synliga solar tillhörde ett stort stjärnsystem, troligen skivformigt, vilket om vår sol befunne sig nära dess medelpunkt, måste te sig som ett stor lysande zon, omspännande hela himmelssfären. Vintergatan kunde sålunda vara intet annat än sammanfattningen av alla existerande himlakroppar överhuvudtaget, ett slutet helt, och en konklusion innebärande universums ändliga utsträckning kunde lätt dragas. Dock kunde man ju föreställa sig, att vintergatssystemet ej vore det enda existerande, att andra stjärnhopar av liknande omfattning vore kringströdda i världsalltet. Också hade man i själva verket iakttagit himlakroppar, vilkas utseende och struktur kunde giva anledning till åsikten, att just de vore dylika fjärran belägna stjärnsystem. Dessa voro de s. k. nebulosorna. De äro ofta lins- eller ringformiga eller förete med andra ord alldeles sådana konturer, som vintergatan skulle visa en observator, om han betraktade den på ett mycket stort avstånd. Kant, som även i »Naturgeschichte des Himmels» förfäktade oändlighetshypotesen, proklamerade här nebulosorna såsom fjärran stjärnhopar av vintergatans typ. Till och med i de starkaste teleskop tedde sig nebulosorna blott såsom töckenmassor, och man förklarade deras oupplösbarhet i enskilda solar därigenom, att de stora avstånden omöjliggjorde ett urskiljande av de enskilda individerna i en tät stjärnkomplex.

Egendomligt nog har den utveckling astronomin under de senaste tiderna genomgått ingivit flere av samtidens mera bemärkta astronomer tron på en begränsning av det materiella universum. Härtill har i mycket hög grad bidragit den omständigheten, att ett noggrannare studium av nebulosornas fördelning på himmelen otvetydigt visat, att de i själva verket i förhållande till vintergatan icke äro likformigt kringströdda. De oupplösbara nebulosorna förekomma nämligen företrädesvis i omgivningen av vintergatans poler och stå således sannolikt i nära beroende av detta stjärnsystem. Därtill kommer ytterligare, att spektralanalysen löst frågan om deras fysikaliska natur i den riktning, att de äro stora töckenmassor, icke stjärnhopar, världar som bildas snarare än färdiga stjärnsystem. Flere nebulosor tyckas därjämte uppenbart höra samman med stjärnor och sålunda vara belägna inom vintergatans område. Dessa sakförhållanden betinga dock icke med nödvändighet, att vintergatan vore den enda existerande stjärnhop, då ju eventuellt förefintliga andra »vintergator» kunde befinna sig på så stora avstånd från jorden, att de ej ens med de starkaste instrument kunde varseblivas.

De andra stjärnsystemens antal kan dock icke vara oändligt stort, invända anhängarne av ändlighetsteorin, härvid baserande sig på den s. k. Olberska satsen, som utgör ett av de starkaste argumenten emot teorin för universums oändlighet och som lyder: »Vore de lysande himlakropparnas antal oändligt, så skulle hela himlavalvet stråla med solens glans.» Denna invändning är av mycket stor betydelse, och man måste, för att göra sig fri från densamma, taga sin tillflykt till mer eller mindre plausibla hypoteser. Den berömde astronomen W. Struve sökte bringa teorin om universums oändlighet i överensstämmelse med den Olberska satsens sålunda, att han förutsatte existensen av ett ljusabsorberande ämne i världsrymden. Denna hypotes har dock ej blivit styrkt genom några empiriska fakta, och man har därför blivit tvungen att anse den såsom mindre sannolik. Betydligt antagligare är den åsikten, att universum vore uppfyllt av mörka kroppar, vilka bortskymma ljuset från de avlägsnare stjärnorna. I planeterna hava vi ju exempel på tillvaron av icke självlysande himlakroppar, och ingenting hindrar oss att antaga, att antalet mörka kroppar är oändligt stort på samma sätt som antalet solar. Till denna hypotes har bland andra Arrhenius anslutit sig; han förutsätter existensen av mörka s. k. kalla nebulosor, vilka hava betydligt större utsträckning än de lysande stjärnorna.

Har det sålunda visat sig möjligt att genom särskilda antaganden få det s. k. »Olberska kriteriet» att sammangå med teorin om ett oändligt universum, så har däremot en av den bekanta astronomen Seeliger, professor i München, framkastad invändning blivit svårare att tillbakavisa. Seeliger publicerade för något mer än ett decennium sedan i »Astronomische Nachrichten» en märklig utläggning, vari han matematiskt sökte ådagalägga, att den Newtonska attraktionslagen, såframt man förutsätter dess giltighet i hela världsalltet, bestämt motsäger antagandet av ett oändligt antal himlakroppar. Newtons lag innebär, att den kraft, varav en materiell kropp, som befinner sig inom ett klotformigt stjärnsystem, påverkas, står i direkt förhållande till klotets massa samt till avståndet från kroppen till massans tyngdpunkt. Är nu världsrymden uppfylld av ett oändligt antal ungefär likformigt fördelade solar, så kan den följaktligen betraktas såsom ett klotformigt stjärnsystem med oändligt stor radie, och den kraft, som driver en inom klotet befintlig stjärna mot medelpunkten, blir alltså allt större, ju mer avståndet från stjärnan till medelpunkten växer. Om stjärnan tänkes ligga på ett oändligt stort avstånd från medelpunkten, blir attraktionskraften jämväl oändligt stor och stjärnan skulle sålunda med oändligt stor hastighet drivas mot medelpunkten, vilket innebär en orimlighet. Charlier har i sin ovannämda tidigare avhandling något annorlunda uttryckt de konsekvenser, till vilka Newtons attraktionslag leder i avseende å den inom ett oändligt stjärnsystem härskande tyngdkraften. Han formulerar sin mening ungefär sålunda: Betraktas stjärnvärlden såsom ett oändligt stort klot, så kan medelpunkten väljas huru nära eller huru avlägset som hälst till en viss bestämd sol och således attraktionskraften bliva huru liten eller huru stor som helst, vilket är orimligt.

Emellertid har nu Charlier, såsom redan inledningsvis antyddes, frångått sin tidigare ståndpunkt i frågan, och i sin senaste sommar offentliggjorda uppsats utvecklat, på vilket sätt man kan tänka sig ett oändligt universum uppbygt, utan att hypotesen om mörka bortskymmande kroppar eller den

Newtonska lagens eventuella ogiltighet behöver tillgripas. Han antager existensen av stjärnsystem av olika ordningar på följande sätt. Ett antal — $N_1$ — stjärnor bilda tillsammans en vintergata, $N_2$ sådana vintergator utgöra ett stjärnsystem av andra ordningen — $N_3$ individer av sistnämnda system ett system av tredje ordningen, o. s. v. i oändlighet. Han antager vidare, att stjärntätheten, d. v. s. antalet stjärnor, som i genomsnitt förekommer inom en viss bestämd rymd, avtager, om man från ett visst system övergår till ett sådant av högre ordning, och finner under denna förutsättning för universums totala ljusstyrka, från jorden sett, ett ändligt matematiskt uttryck. Även den totalattraktion, som den sålunda konstruerade stjärnbyggnaden utövar på en enskild sol, blir enligt Charlier på sådant sätt ändlig, och såväl det Seeligerska som det Olberska kriteriet hava sålunda förlorat sin beviskraft.

Genom att ytterligare införa en hypotes om antalet individer inom de särskilda stjärnsystemen, har Charlier beräknat några mycket intressanta tal, angivande den skenbara storleken och ljusstyrkan hos den jorden närmaste vintergatan. Han utgår från talet

1,000,000,000,

såsom ungefärligen motsvarande antalet solar inom vårt vintergatssystem. Vidare anser han det icke osannolikt, att även antalet vintergator i stjärnsystemet av andra ordningen approximtivt kan sättes lika med detta tal o. s. v. eller

$$N_1 = N_2 = N_3 \dots.$$

På grund härav gjorda beräkningar giva såsom resultat, att det solen närmaste vintergatssystemet borde synas under en vinkel lika med högst 0.2 bågsekunder. För jämförelsens skull må nämnas, att t. ex. planeten Mars' diameter i vinkelmått uttryckes genom 18 bågsekunder. Hvad den skenbara ljusstyrkan hos detta system beträffar, finner Charlier den vara lika med lyskraften hos en stjärna av 37:de storleksordningen. Då tillochmed de kraftigaste tuber icke tränga längre fram än till stjärnor av omkring 17:de storleksordningen, så inses, att den oss närmaste vintergatan enligt Charlier ännu under oöverskådliga tider måste bliva för oss osynlig.

Så sinnrik och elegant den Charlierska teorin för världsbyggnaden än är, har den dock ej vunnit odelad anslutning bland vetenskapsmännen. Arrhenius t. ex. finner den vara alltför komplicerad och känner sig icke tilltalad av den grund, på vilken Charlier fotar sina beräkningar, att stjärntätheten avtager ju mera man antager världsklotet svälla ut. Arrhenius står fast vid sin förmodan, att de kalla nebulosorna äro orsaken till att himmelssfären ej lyser med solens glans, och förklarar Seeligers resonnemang vara grundfalskt, då han antager en medelpunkt och ett ytterparti för en rymd, om vilken han vill bevisa, att den icke är oändlig. Det riktigaste anser Arrhenius vara att fasthålla vid det häfdvunna betraktelsesättet, från vilket redan antikens filosofer utgingo.

*R. Furuhjelm.*

## MIKAEL LYBECK: ÖDLAN.

Även om det är sant, att dialogen i Lybecks prosaberättelser, liksom hans utpräglade böjelse för koncentration i övrigt, visat hän mot stora möjligheter för dramat, så överraskades dock visst mången av att hans länge väntade stora arbete icke blev en roman. Ty hans berättande diktning bär många högst väsentliga episka drag: den starka objektiva skildringen är ett, förkärleken för ett minutiöst detaljarbete och skalan av fina övergångar i stämningarna äro andra; och själva knappheten, som stundom överlämnar åt läsaren att utfylla personkarakteristiken, är i samma mån kanske icke lämplig i dramat, där bristen på fasthet och avrundning i konturerna endast kan uppvägas av en oändligt djup själsransakning, som hos Ibsen. Men huru lätt förstår man icke å andra sidan, att en diktares strävan skall syfta åt den högsta formen i hans konst. Och huru nära ligger det icke just för en man med Lybecks läggning och lynne, en som lever sitt inre liv helt för sig och vitt från allfarvägarna, att ge sin fantasis gestalter det fattbaras hela verklighet, framkalla dem handlande och talande, befolka sin enslighet med deras rörelser och röster.

Mikael Lybecks nya arbete jävar icke vad hans ovan nämnda författaregenskaper gåvo rätt att vänta av ett drama av hans hand. Det uppfyller i fråga om replikföringen och dialogen över huvud de största fordringar. Det är koncipierat med en förvånande styrka och uthållighet i fantasin. Det är fullt av spänning och intresse: föga har väl någon lagt det ifrån sig utan att i ett streck genomläsa det från början till slut. Det öppnar för oss en helt ny sida i sin författares inbillningsvärld genom att förflytta oss till symboliska och övernaturliga stämningar, så långt borta från de fält diktarens Pegasus annars plöjt. Det kan härigenom ge ett bidrag till tidsriktningens karakteristik, ty sådana utflykter äro ju icke okända inom den nyaste skandinaviska dramatiken — jag påminner blott om Tor Hedbergs nästan samtidigt utkomna sista drama. Men hos Lybeck växa dessa episoder ut ur den med nervös känslighet och hysterisk lidelse utomordentligt starkt laddade atmosfär, i vilken hans huvudpersoner röra sig, och få därigenom sin förklaring.

Temat är icke nytt: två kvinnors kamp om en man — den ena stilla och passiv, undergiven och längtande, den andra vild och handlingskraftig, passionerad och hänsynslös, den ena en diktens Brünhilde—Dagny, den andra dess Kriiemhilde—Hjördis. Den förra dukar under, den senare får sitt straff i det ögonblick hon tror sig viss om segern. Handlingen försiggår på Eyringarnes gamla slott, mannen, greve Alban, är den sista arvingen, hans brud är en enkel flicka med namnet Elisiv, och demonen, hon som han engång älskat och som icke släpper honom, är hans kusin Adla, dotter av hans fars första hustru i hennes tidigare äktenskap med hans farbror. Det är Adla som „ödlan" i Eyringarnes vapen symboliserar i stycket. Staffaget utgöres av de tre onklarne Bolivar, Baltsar och Ben, de två första ett par gamla ung-

karlar, flint- och trindskallar, som leva på Albans bekostnad, den senare en tredje, som är styckets resonnör och enda kloka person.

Det är uppenbart, att skådeplatsens obestämdhet och det romantiskt gammalmodiga som vilar över hela miljön har sitt medvetna ändamål: i denna ram har författaren trott sig bäst kunna få plats för vad som i innehållet faller utom det sedvanligas råmärken. Med allt erkännande av denna strävan efter en riktig grundstämning saknar man likväl en närmare precisering av skådeplats och handling. Invändningen att detta betyder föga, då här är fråga om rent mänskliga och allmängiltiga konflikter, är lätt förutsedd och skulle vara fullständigt berättigad, om stilen i det hela vore enhetlig. Men den är det icke. Om stamgodset, de högaristokratiska traditionerna, det krossade vapnet, i vilket slutrepliken sammanfattar det hela, redan länka tankarna från nutid och egen omgivning, så göra de preciösa namnen det än mer, och de försvåra därtill i hög grad den närmare nationella orienteringen; vidare: hästen Ahriman som gnäggar vid midnattstimmen under mötet vid gravvalvet, klockan som stannar på minuten då en olycka sker, m. fl. rent gammalromantiska drag. Detta påminner icke så litet om det „château des Géants“ vid Böhmens gräns, dit George Sand's unga, oskyldiga Consuelo plötsligt kastas in och där bland inbyggarne, vilka förblivit oberörda av livet utanför och sällskapa med minnen och skuggor, också, som här, en ung man hänger sig åt sina hallucinationer. Men i den svävande romantiken finnas en del fasta hållpunkter av mycket reell och modern beskaffenhet: allehanda detaljer i husgeråd och dräkter, järnvägsstationen tätt intill slottet, de gamla onklarna med sina likörer och sin whisky (deras „vita bindhalsdukar“ låter som en anakronism, man föreställer sig dem snarare klädda i smokingar), vidare hela sättet att tala och mänskornas nervositet. Detta är nog för att övertyga oss om, att handlingen på grevarne Eyrings åldriga stamgods försiggår i närvarande tid. Men fogarna mellan de två elementen passa icke rätt ihop; det blir någonting stelt och dött och tillfälligt över romantiken, den synes icke ha något egentligt existensberättigande. Och häri finna vi en reflex från förhållandena i hela styckets handling, där likaledes det fantastiska har svårt att finna sig tillrätta i det skarpa verklighetsljuset.

När Alban i sin stora scen med Elisiv i slutet av första akten framkallar bilden av ödlan och tillämpar den på Adla, så sker det för att karakterisera henne och ställa henne för läsarens ögon i en ännu tydligare dager än hon själv förmått det. Men man frågar sig om det är nödvändigt och om bilden träffar. Har icke Adla redan blottställt sin natur tillräckligt, och blir den mera klar för oss genom att hon förliknas vid ödlan, som är „ett ovanligt klokt djur, samlar erfarenhet och ändrar sitt uppförande därefter, har ett högre nervliv än andra“, som är helt annorlunda om sommarn än om vintern — samt liksom Adla icke tål nikotin(!)? Kanske är det giftigheten, som särskilt vill betonas („det finnes också giftiga ödlor“); men Adla har i sin scen med Elisiv sörjt för, att ej heller denna egenskap längre är oss fördold. Gör nu icke hela denna jämförelse ett litet sökt intryck? Och får man icke en misstanke att hela historien med ödledräkten, i vilken hon tjusat till Alban, är där för att förbereda katastrofen, som påskyndas när hon visar sig för den döende Elisiv i samma dräkt och där hela symboliken kulminerrar? Jag nekar icke, att allt detta ger ett tillskott av färg och måhända av stämning och att det kanske på scenen verkar mer övertygande än vid läsningen. Men motivet synes mig tillsvidare icke fullt väl inarbetat i det hela, och tanken på Ibsens vita hästar o. a. inställer sig självmant. — Mera berättigade förefalla då Elisivs drömsyner, vilka från teknisk synpunkt sett icke behöva betraktas som annat än en episod och i denna egenskap äro alldeles löst förbundna med det hela.

Första akten eller avdelningen är förträffligt byggd och med lika stor dramatisk konst genomförd. Exposén för oss *in medias res*. De två onklarnas presentation av förhållandena faller sig mycket naturlig, Adlas entrée är effektfull och ställer henne genast i rätt belysning, de båda kvinnornas upprörda samtal eggar intresset, dialogerna mellan Alban och Elisiv samt Alban och Adla, äro livliga och innehållsrika. Problemet är givet: vem av dem båda skall segra och huru skall Alban ställa sig i deras kamp? — I andra aktens första avdelning — den är för lång att kallas scen — söker Alban definiera sitt förhållande till fästmön. Det är liktydigt med ett slags nervöst behov. Hon är med sin oerhörda känslighet liksom ett instrument, vilket förmedlar hans beröring med den översinnliga värld, dit han älskar att fly och vars gestalter hon hjälper honom att se, när han fördjupad i sin musik kallar fram dem, musiken, som för honom ut över gränserna för livet, vilket han ringaktar, som räddar honom från den sinnlighets värld, i vilken han engång av Adla införts till sin oförbätterliga skada, musiken, som „befriat honom“. Och nu är han i den rätta stämningen. Han går in i gravkapellet och spelar där, medan Elisiv utanför lyssnar. Han spelar hänfört, förtvivlat, och för henne upprulla sig de underbaraste syner. Men här tar det dramatiska plötsligt för ett ögonblick slut, reflexerna som musiken väcker i Elisivs själ bekantgöras för oss i en lång och mycket poetisk berättande parentes av författaren, och hennes omöjliga uppgift blir att i minspel, utan ett ord, tolka dem. Här vädjar författaren till *läsaren*, icke till *åskådaren*. Tänker han sig åter stycket utfört, blir det musiken som får utfylla vad den av en stark, om också ytterst nervös stämning mättade scenen ännu behöver i dramatisk stegring. Huruvida detta skall lyckas är tvivelaktigt; i alla fall har stegringen flyttats till ett nytt plan och den dramatiska framställningens udd är bruten.

Vad man nu närmast skulle vänta, är att det mystiska drag, som emellertid förts in i stycket, skulle på något sätt dallra kvar i luften, bilda liksom en osynlig, men dock förnimbar och ängslande atmosfär kring den följande handlingen och hålla oss fångna. Men det skingras helt och hållet genom onklarnas

uppträdande och triviala samtal: en flyktig påminnelse om nattens händelser — genom betjänten — understryker det icke. Ej heller är det tillräckligt pointerat i — den för resten mycket väl gjorda — scener mellan onkel Ben, läkaren, och Adla, i vilken hon låter sin karaktär, sin själsoro och sina avsikter i ytterligare några skiftningar avslöjas. Det återupptages först med att Elisiv ängslig och längtande springer ut mot Alban, skrämmes av ödlan, faller och slår sig svårt; men ej heller i detta avgörande ögonblick gör sig ödlemotivet gällande med den påräknade styrkan, och den skakande och upplyftande stämningen av ödestragedi infinner sig icke.

Följer så, som tredje avdelning, „Elisivs yrselsyn“, med gestalterna av de döda, Albans fader, moder och hans faders första hustru. Det är ett melodrama, där musiken blir av stor betydelse och de uppträdande vålnadernas ord av mindre, och där i alla fall en intensiv och vacker stämning skall kunna på scenen uppnås. Vackrast, när Elisiv själv framträder, spörjande efter Alban och efter svar på sina frågor om han älskar henne, förkrossad när han möter ödlans glimmande ögon och färdig att avstå blott för att han måtte bli lycklig. Scenen hade kunnat ge tillfälle till utveckling av än mer poesi över hennes gestalt.

Upplösningen är härmed tillräckligt förberedd, men den egentliga stora konflikten saknas ännu Den inträder i sista akten; för att ytterligare stegra den dramatiska verkan, har författaren gripit till starka medel, så starka, att de delvis förtaga intrycket av de verkligen dramatiska förtjänsterna i denna akt. Elisiv ligger för döden. Onkel Ben samtalar i sjukrummet med Alban, som berättar att Adla infunnit sig där om natten, överrumplat honom och bragt honom att helt och hållet mista sinnesnärvaron, emedan alla hennes rörelser voro musik och en „blodets hymn till livet brusade genom hennes ådror“, varpå han kysst henne — medan Elisiv från sängen sett på, åtminstone trodde han det, ja, han var säker på det! Han tycker visst att detta är „förfärligt“ — onkeln kallar det „inte utpräglat hänsynsfullt“! — men icke desto mindre låter han sig gå igen, när Adla på nytt infinner sig. Upprepningen förefaller icke nödig, eller rättare, skildringen av det första mötet, brutalt och otillräkneligt, hade kunnat inskränkas till en antydan. Den andra scenen synes tillkommen för att röja Adlas avsikter på Eyringe och låta Alban i hennes kärlek vädra egennyttan. Men var detta motiv alls nödigt? Kunde icke hans omslag fullt tillräckligt och finare ha motiverats endast genom att han vaknar till besinning av den läghet han begått i den döende fästmöns åsyn och vänder sin vrede mot förförerskan? Allt nog, när denna slutligen uppträder i ödle-dräkten och Elisiv då drar sin sista suck, är Alban klar med att Adla ock skall dö och kastar henne ner från balkongen. „Det är slut, förstår du,“ ropar han åt betjänten. „Ser du då inte att Eyringarnas vapen ligger krossat“. Han menar att „ödlan“ är förintad; men man har ej lätt att i detta ögonblick, då det rent dramatiska helt och hållet bemäktigat sig uppmärksamheten, sammanfatta i sitt minne denna symbolik. Hela akten är full av dramatiskt liv, mer än i hela stycket för övrigt, men som sagt, situationen är driven till yttersta gränsen av det möjliga, och kanske ett steg därutöver. Med de scenanordningar författaren föreskrivit och enligt vilka sängen med Elisiv skulle inta en mycket framskjuten och bred plats, medan kurtisen skulle försiggå i dess tämligen omedelbara närhet, skulle detta uppträde verka oändligt pinsamt.

Vad skall man anlägga för en måttstock på karaktärsteckningen? Livets eller sagans? Åter stå vi inför dubbelheten i styckets hela konception. Så mänskliga än Adlas listighet, hennes sugande, häftiga lidelse för Alban och hennes hänsynslöshet mot rivalen äro, så förvandlas hon dock till ett sagornas eleka vidunder, när hon med „lysande ögon“ erfar underrättelsen om Elisivs fall eller när hon sätter sig på den döendes sängkant och med sina ord ännu i det sista långsamt vrider om kniven i hennes hjärta. I alla fall är hon mest ingående studerad och konsekventast genomförd, om också ut över mänsklig sannolikhet. Och var få tag i Albans rätta väsen? Är han icke snarast en av folksägnens besatta, en spelman, som står i förbund med andar och endast kan röra sin stråke på deras befallning? Det är visst sant, att han emellanåt talar nog så prosaiskt (se sid. 58—59). Men som människa är han, såsom onkel Ben säger, „knappt tillräknelig“, och detta gör honom just icke vidare intressant. Hans konstnärstemperament förklarar ingalunda hans osmakligheter och lyfter honom blott en gång till litet högre flykt, i scenen med Elisiv vid gravkapellet; annars är han en nervös stackare, som resonnerar i vädret, som förlorat sin jämvikt i livet och går omkring med nog så tydliga spår att engång ha varit smårubbad, en svamp, som viker för var och en liten påtryckning och först i slutet, när det är för sent, får konsistens. Också fästmön är en sensitiv drömgestalt, egentligen hemma från andra världar än den hårda verklighetens; men hon kan dock, tänker jag, på scenen göras mänsklig, poetisk och sympatisk. — De två materiella gamla onklarna äro klarare, ibland helt lustiga med sina minnen från ett brusande liv och „touchen från orkestern“, med sin motvilja mot den nervösa omgivningen och mot brodern, „Hans Intelligens“. Detta smeknamn för Ben måste fattas ironiskt. Han resonnerar nog helt klokt ibland, t. ex. i scenen med Adla i andra akten, men hans knappa repliker äro emellanåt långt ifrån att innehålla den tyngd av koncentrerad och tillspetsad världsvisdom, de tyckas göra anspråk på. I sista aktens samtal med Alban är han — kanske avsiktligt — mycket trivial.

Jag ser i detta drama ett djärvt och högtsyftande grepp, som i många avseenden stödes av ett kraftigt utförande. Det har scener av alldeles förträfflig dramatisk verkan, det representerar en väldig fantasins och tankens ansträngning och ett icke mindre starkt och än mer framgångsrikt bemödande i avseende å formen. Ämnet har från början icke varit tack-

samt; för att fullt behärska det och omgjuta det till ett verkligt psykologiskt drama, för att ge ett gripande liv åt dessa på det normala själslivets yttersta gräns vacklande gestalter hade en än mäktigare, rikare fantasi, och en djup siarblick i tillvarelsens myster erfordrats. Att efter ett länge idkat realistiskt miniatyrmåleri, som Lybecks, direkt taga ihop med fresker i övernaturlig storlek, kan naturligtvis icke i första anloppet utfalla utan men för stilkaraktären. Just denna oförenlighet mellan författarens egen subtila, högst individuella konststil och den nya han nu försökt sig på, är det, som trots all den utvecklade kraften försvagar intrycket.

Ingenting är vanskligare än att bedöma ett drama såsom blott läst. Oberoende av alla svårigheter, som kunde tänkas uppresa sig mot en i scensättning av „Ödlan“, kan man dock, tror jag, mycket väl föreställa sig det uppfört. Författaren skall kunna, om detta sker, ge skådespelarne anvisningar att avrunda vad som nu tilläventyrs förefaller bristfälligt, och de skola själva kanske med ledning av sin konst se vad författaren menat och utfylla vad i texten tyckes saknas. Till dess en sådan nyskapelse ägt rum, förblir självfallet varje kritik huvudsakligast en samling spörsmål, framlagda till diskussion, eller ett påpekande av punkter, där kritikerns förmåga att följa med icke räckt till.

*Werner Söderhjelm.*

# AKADEMISKT ALLEHANDA.

8.

*En skriande orättvisa.*

Jag finner mig nödsakad återvända till hr Gebhard ännu en gång.

Det gick som jag förutsade (se Argus 1908, n:o 18, s. 8—9). Vederbörande hava följt hr Gebhards önskningar, föreslagit honom till e. o. professor och tillika hemställt om *dubbel löneförhöjning* på grund av hans stora och långvariga akademiska meriter. Jag missunnar icke hr G. eller någon annan varken att bli professor eller att få så mycket som möjligt betalt. Men jag förvånar mig över att icke hela den yngre akademiska världen uppröres av och protesterar emot att han ensam skall komma i en sådan undantagsställning. Dock, hos oss uppröres man ju av ingenting, så länge det icke brinner i ens egna husknutar, och protesterar man mot orättvisor, förklingar det ohört — det angår ingen.

Men icke desto mindre protesterar jag, i alla docenters namn, som engång med tiden, efter ett tiotal års, eller längre, trägen tjänstgöring för dålig lön, ha hopp att bli e. o. professorer med 6,500 mark. Jag protesterar emot att vederbörande, universitetets konsistorium eller senaten, jag vet ej från vem initiativet utgått, unnar en enastående favör åt en person, vars tjänstgöring vid universitetet för det allra mesta bestått i tjänstledighet. Jag känner mig upprörd i synnerhet när jag jämför ett annat e. o. professorsförslag, som samtidigt avgått, men utan någon rekommendation till löneförhöjning. Det gäller docenten i finsk-ugriska språk, dr Yrjö Wichmann. För några år sedan blev denne, efter skarp konkurrens, av konsistorium uppförd på första förslagsrummet till ordinarie professuren i hans ämne, men på grund av dåvarande t. f. vicekanslers utlåtande icke utnämnd. Han har varit docent i *elva år,* varunder han oupphörligt producerat vetenskap och idkat en intensiv lärareverksamhet, vilken vid särskilda tillfällen av fakulteten synnerligt väl vitsordats, i flere skov skött professuren m. m. Men han hittar icke på att begära några undantagsförmåner för sig, och ingen hittar på att självmant föreslå sådana. Medan hr Gebhard, som inalles föreläst *en eller två terminer,* utan vidare slinker in i den högsta lönekategorin! Därvid må ännu beaktas, att den sistnämnde såsom folkrepresentant är bunden åtminstone i tre år framåt för alla vårterminer och sålunda kan idka på sin höjd endast halv verksamhet, medan nyttan för undervisningen av de flesta andra, som på dylikt sätt befordras, icke är veterligen redan på förhand inskränkt.

Det har tidigare, vid besättandet av åtminstone en ordinarie professur, höjts klagomål i pressen mot en löneförhöjning, som syntes åsidosätta meriterade docenters rätt. I det nu anförda fallet framträder denna rättskränkning i ett ännu bjärtare ljus. Man drager den slutsatsen, att den som blott är tillräckligt modig att begära, honom unnas ock vad han begär, eller med andra ord, att man också här kommer längst med oförskämdhet.

Men man frågar sig ock, varför alla andra skola foga sig i att underkastas en så uppenbart orättvis behandling som i detta fall. Och då vederbörande myndigheter synas spela rollen av marionetter, som icke ha en egen ståndpunkt, utan blott rätta sig efter vad som begäres eller uppställes såsom villkor, så är det ju allt skäl att följa det av hr Gebhard nu så framgångsrikt inaugurerade sättet. Hädanefter bör således varje docent, som, om också blott till namnet, tjänstgjort ett antal år, anhålla hos konsistorium att bli föreslagen till e. o. professor, och därvid icke försumma att på grund av sin anciennitet göra anspråk på en eller tvänne löneförhöjningar — allt efter graden av blygsamhet och antalet år, man stått inskriven i rullorna. Han bör därvid hänvisa till hr Gebhard. Finnes det någon tillstymmelse till konsekvens i vederbörandes handlingssätt, så måste han ofelbart erhålla förhöjd lön. Ty det skall icke finnas någon, som icke har större meriter att åberopa sig på än denne.

*Dr Ix.*

MEMOARSTUDIER.

I anledning av mitt uttalande i senaste häfte av Argus över hr Jac. Ahrenbergs Edelfelt-hågkomster, sådana dessa formulerats i tredje samlingen av hans „Människor som jag känt“, utspann sig i Nya Pressen en polemik, som utrymmet förbjuder mig att här återge. Huvudsaken däri var att hr Ahrenberg fann sig missuppfattad och hr Yrjö Hirn i det väsentliga delade min åsikt om tonen och färgen hos ifrågavarande sinfoniska dikt. Jag hade med ett par, tre exempel illustrerat hr Ahrenbergs vederhäftighet såsom memoarskrivare, men författaren ansåg dylika små misstag, tre små misstag, inte betyda något, enär inga memoarer vore felfria. Och såsom stöd för detta räknade han upp några memoarverk, bl. a. C. R. Nybloms levnadsminnen. Hade det nu helst varit hr Anders Ramsays! Att till reträttposition välja ett så samvetsgrannt och — må det tillåtas mig bifoga: flärdfritt hållet — verk som C. R. Nybloms, var för hr Ahrenbergs vidkommande väl tilltagset. Jag vill nu icke förlänga meningsutbytet om Edelfeltstudien såsom sådan, i synnerhet som i mina ögon hr Hirns lugna och väl avvägda inlägg ger mig gentemot alla av hr Ahrenberg hittills och framdeles inhöstade bifallsvota ett tillräckligt stöd för mitt uppträdande. Jag har ock andra sådana, framförallt Albert Edelfelts egen, i många kretsar uttalade mening om vissa oslippliga drabanter och arten av deras banor och attraktion. Men nog härom, vad som i den saken skulle sägas är sagt och jag går till annat.

I den principiella frågan om vad man beträffande en memoarförfattares precision har rätt att fordra vill jag här ännu yttra några ord. Jag utgår från ett alldeles neutralt gebit, de fyra sidor som i hr Ahrenbergs Edelfelt-studie beröra kejsar Wilhelms Köpenhamnsbesök 1888. Jag väljer denna relativt sena episod, emedan författaren i polemiken mot mig angående feluppgiften från 1869 uttalade att „man har rätt att glömma“.

Hr Ahrenberg berättar främst att kejsar Wilhelm „hade den dåliga smaken att genast börja med resan till Danmark“. Är nu detta historiskt uttryckt, när Wilhelm först besökte Petersburg, sedan Stockholm och i tredje rummet Köpenhamn? Längre ned vidhåller förf. att (såsom en förklaring till kejsarens ovana och nervositet) „detta ju var hans första resa“ — efter det han i dagatal lyckligt och säkert representerat i de mångfalt mera pretentiösa ryska och svenska kretsarna.

Kejsaren följdes, säger Ahrenberg, av „furst Bismarck junior och den greve Moltke, som nu haft att genomkämpa de skandalösa rättegångarna“. Någon „furst Bismarck junior“ har emellertid aldrig existerat, ty Herbert var greve så länge gamle Otto levde. Sådant borde ju dock en heraldiker känna till. Huruvida Kuno v. Moltke verkligen var med, och icke händelsevis Hellmuth, kan jag ej nu kontrollera. Låt gå för Kuno. Jag skall vid tillfälle se efter saken.

Kejsaren fann sig, enligt hr Ahrenberg, så anslagen av hr F. v. Wrights tavla „Tjäderlek“, att furst Bismarck och greve Moltke dagen efter utställningsbesöket kommo upp till hr Ahrenberg och frågade om tavlan var till salu. Att tyska rikets statsminister, jämte en greve Moltke, mitt i brinnande brådska söker upp en finsk utställningskommissarie för att fråga efter en finsk fågeltavla, är någonting så märkligt att man i sanning måste förvåna sig över att våra tidningar för 1888 icke nämna någonting alls om sagda lysande anbud. Detta kan likväl fullt tillfredsställande förklaras genom att hr Ahrenberg med tanke på sina memoarer hållit inne med händelsen i ett par tiotal år.

Vad som emellertid gör grevarna Bismarcks och Moltkes besök hos hr Ahrenberg dagen efter utställningsvisiten ännu märkligare är följande. Tyska eskadern kom till Köpenhamn den 30 juli på f. m. Utställningen besöktes ungefär kl. 2—4 e. m. Sedermera vidtogo diverse uppvaktningar av Estrup m. fl., varefter man rustade sig till galataffeln. Från denna, som slutade sent på aftonen, reste kejsaren med sitt följe kl. 11 ut till eskadern, vilken ännu samma natt, i gryningen, lättade ankar, så att kejsaren redan den 31 juli på kvällen åkte upp framför trappan till Friedrichsruhe, för att hälsa på gamle Bismarck.

Nu kunde man visserligen antaga att statsministern greve Bismarck jämte sagde greve Moltke (jag bortlämnar, i memoartonens intresse, på alla ställen *von)* skulle stannat över någon dag i Köpenhamn för att uppsöka hr Ahrenberg. Ett sådant antagande är ju inte alls orimligt. Men vad åtminstone Bismarck beträffar kvarstår då det egendomliga sakförhållande att han kom till Friedrichsruhe precis på samma gång som kejsaren, varvid han enligt en tidning „redan från vagnen hälsade sin fader genom att vifta med hatten“. Han var tydligen också glad över att trots efterblivandet i Köpenhamn och avslaget på anhållan om inköp av den finska tavlan hinna fram samtidigt med kejsaren. Huruvida den stackars Moltke hade samma tur har jag inte lyckats bestämt konstatera. Han hade nog sannolikt blivit efter, ty vid taffeln å Friedrichsruhe fanns bland en hel rad uppräknade dignitärer ingen Moltke alls, likasom han ock sedan alldeles tappades bort från Almanach de Gothas tyska hovlistor för det följande året.

Att hr Ahrenberg underrättade ryska kommissariens sekreterare om att Danmark år 1888 hade mindre än 2 miljoner invånare, när det redan i flere år hade funnits över 2 miljoner av dem, är i bredd med ovanstående memoardrag en bagatell.

Men för att återkomma till principen: kan nu ett dylikt sätt att voltigera — vi skola kalla det t. ex. så — verkligen vara ett memoarförfattareprivilegium?

För den händelse att emellertid satsen „man har rätt att glömma“ skulle gälla även året 1888, vill jag plocka ut något ännu färskare fall, t. ex. följande. Angående arbetet på Fänrik-Stål-bilderna berättar hr Ahrenberg bl. a. att „i våningen inunder (d. v. s. under hr Ahrenbergs ämbetsvåning, byggnadsstyrelsens) tronade pressöverstyrelsen och greve Cronhjelm, dess chef, sände allt emellanåt ett vänligt bud o. s. v.“

Detta gäller året 1899. Och ändå bodde press-

överstyrelsen i flere år efter 1899 (ännu 1904) i sin gamla lokal vid Elisabetsgatan och innehade år 1899 hr Ahrenbergs eget ämbetsverk den av honom omtalade „våningen inunder". Därmed har jag presenterat ett exempel, så närstående både i tid och rum, att allan rättfärdighet borde för mitt vidkommande anses uppfylld.

Med ovanstående lilla exposé torde vara ytterligare i någon mån ådagalagt vilka förutsättningar hr Ahrenberg äger såsom hävdatecknare och memoarförfattare i hittills bruklig mening. Så högt jag ställer honom såsom romanberättare och kåsör (se t. ex. den i sitt slag utmärkta samlingen „Infall" av Chevalier), jämnt så lågt anser jag honom stå såsom pålitlig memoartecknare. Icke är det väl en dyliks roll att enbart roa med ytligt prat? Han skall väl dock stå såsom en något så när vederhäftig tecknare av sin samtid? Men när det kontrollerbara är så på tok, vad skall man då tro om det övriga? Eftervärlden antager att det är historie och ser inte vad som är historier.

Detta är skrivet fullkomligt *sine ira et studio* och riktar sig mot all bluffen i memoarerna och i en del recensioner över dem, icke mot den goda och mångsidiga berättarekonst som givit oss t. ex. „stockjunkaren" och „vår landsman".

*G. M.*

## INHEMSK SVENSK PROSA.

*Wentzel Hagelstam: Svarta skuggor. Roman.*

En trevligt och ledigt skriven bok. De första två tredjedelarna läser man med oförminskat nöje. Dessa förhållanden och dessa individer framställas på ett sätt som intresserar. Allt detta verkar genuint och måste vara äkta. Författaren har sett och varit med om det. Man anar verkligheten bakom hans skildring. Och denna är både fyllig och levande och saknar icke färg, blod.

Sådan är historiens lovande begynnelse. Den sista tredjedelen af *Svarta skuggor*, accepterar man emellertid icke lika oreserverat. Här förefaller dokumenteringen mindre övertygande, berättelsen tunnare, mindre genuin.

Från den mycket personlig verkande Björksnäsmiljön har man nämligen — plötsligt och oförmedlat nog — förflyttats mitt in i ett politiserandets land, som förekommer en ganska abstrakt och där man tycker sig ha litet nog att göra. Man tappar en smula bort alla dessa människor man i deras ursprungliga, och påtagligen rätta, omgivning hade fått så levande framför sig. I Björksnäsavdelningen hade människor och miljö stämts samman på ett alldeles förträffligt sätt; i den politiska delen får man icke något egentligt grepp på de gammalfennomanska medborgarena, och den allmänna bakgrunden förblir desslikes skäligen otydlig.

Också här hänger ju nog i och för sig allt ihop. Knalleffekten t. ex. är så omsorgsfullt som möjligt förberedd. Å ena sidan ha vi Agnes' karaktär: hon är en tämligen viljesvag människa och skall väl sålunda en vacker dag i ett givet ögonblick och under given förutsättning kunna handla så mycket mera impulsivt energiskt; å andra sidan finna vi såsom skapande denna förutsättning resan ut till det forna hemmet (där alla de gamla Runeberg'ska och „konstitutionella" stämningarna åter få liv) och besöket vid fadrens dödsbädd med de afslöjanden den döende gör. Också för bombens förekomst ges en plausibel förklaring. — Sammanhanget brister i så måtto, att det råder en bestämd konflikt mellan tonen här och den i det föregående. Perspektivgivningen är här en annan. Romantekniken, med sitt bredare skildrande, har fått ge vika för en annan, som nästan förefaller att ha något av det dramatiska maneret. Huvudpunkterna ha fixerats, och mellan dem ha trådarna, med allsköns konsekvens som vi ha sett, spänts ut. Denna spånad är emellertid en alltför luftig kostym för det novellistiskt fattade stoffet, ett intryck som jämförelsen med den förtjänstfulla skildringen i det föregående endast förstärker. —

Men kanske dyker Erik upp ännu en gång; vi ha ju redan sett andra finna vägen från Sibirien till Paris. Han är konstnär, berättades det. Och kanske få vi möta honom (målare, icke längre politiker) som medlem af den finländska koloni i Paris, som förmodligen skulle lämna ett så tacksamt ämne för en skildring, med vilken väl ingen — säger man sig efter *Svarta skuggor* — skulle gå bättre i land än Wentzel Hagelstam.

*

*Eirik Hornborg: Den döende staden. Berättelse från trettonhundratalets Rom.*

Författaren har väl främst avsett att i sin berättelse ge oss den bild af Cola di Rienzi han sannolikt efter ingående studier och lärda forskarmödor, skapat sig själv, och vi få medge att han lyckats, och lyckats bra.

Utan att egentligen ha brytt sig om att beskriva, hur Cola di Rienzi var beskaffad och i alla möjliga fall betedde sig, utan att gå in på psykologiska betraktelser över tribunen, eller detaljförsedda redogörelser för hans historiska roll, har Hornborg förmått ge rätt mycket relief åt hans gestalt. Mot den, som det förefaller, med stor sakkännedom tecknade mörka och tunga fonden av 1340-talets Rom sticker Cola di Rienzi effektfullt av, en pittoresk teaterfigur, i vackra kläder, i en karnevalsmässigt prunkande miljö, en imperator med narrspira, en hjälte en smula i Shaws eller Wedekinds stil.

Skall man döma efter denna målmedvetet och på det hela talangfullt tecknade figur, och efter den säkra formen, så ha vi här en kraft, av vilken man kan vänta sig något. Men visserligen tycker man sig å andra sidan i *Den döende staden* varsna en viss brist på frodighet hos fantasin och mest hos formen, en väl stor lätthet hos författaren att koncentrera sig på uppgiften och skriva sakligt.

Återstår således att se, om Eirik Hornborg är en ny författare, eller helt enkelt en begåvad ve-

tenskapsman som tillfälligtvis förirrat sig in på fiktionens område!

*

*John William Nylander: Pojkarna på Metsola. Skildring ur lantlivet.*

Den sympatiske författarens nya bok är rätt obetydlig. —

De båda pojkarna (detta ord användes i förbigående sagt också som tilltalsord dem emellan) stiga upp var enda morgon före kl. 6, släpa ved och skotta snö. De frossa på sin välling, så att vaxduken, som försiktigtvis betäcker deras ända av bordet, måste föras ut att rensas. På detta sätt komma de sig till „starka armar och breda skuldror" och skola med tiden bli till gagn och heder „för sitt land".

De ha ont samvete, när de — någon gång — givit sig av på en skidtur utan lov. Likaså när de stövlat in med snö eller sand på fötterna. I detta senare fall får man om en stund, berättas det, höra ljudet av mattpiskning på gården. — Med ett ord: det går prudentligt till på Metsola, och de båda pojkarna ha en livlig förnimmelse af vad plikten bjuder. — En gång fullvuxna, skulle de med heder komma till rätta som medborgare i Preussen.

Annorlunda beskaffade, i ett som annat, äro de ynglingar man stiftar bekantskap med hos Mark Twain, hos Thomas B. Aldrick, Geo W. Peck, hos Ludvig Thoma och Kipling, ja t. o. m. — ibland — hos Louisa M. Alcott. Och härav draga vi slutsatsen, att Jalle och Olli icke äro några vanliga barn. Låt oss detta oaktat hoppas, att de få stanna på jorden. —

Det är i de, alltför få och alltför flyktiga, skisserna av (ideellt uppfattade) tavastländska folktyper man har förmånen att erinras om den talang, av vilken man så ofta haft sin glädje.

*

*Broder Jönis: Rådman Dalen. En historia från det gamla Wiborg.*

En äventyrshistoria, spännande och omväxlande, full af handling, raskt skriven och lätt läst.

Författaren, ännu yngre än Anders Ramsay, berättar redan med den mest obesvärade ledighet. Han tyckes synnerligen väl initierad i 1500-talets Viborgskrönika, och man följer gärna de brokiga och i det mest energiska handlandets tecken gående tilldragelsernas utveckling.

Det förefaller emellertid, som borde förf. redan kunna känna sig övad och tränad nog att småningom försöka sig på någonting mera „litterärt".

*O. H.*

## SVENSK KONSTLITTERATUR.

*Richard Bergh: Om konst och annat.*

Sedan Egron Lundgrens dagar har väl ingen svensk konstnär fört pennan med sådan skicklighet som Richard Bergh. Men i arten av sitt författarskap företräda dessa båda två polära motsättningar. Där Lundgren var helt skildrande — målande lika ledigt i ord som med färger, med samma ögonblicklighetens charme över sina brevsidor som i sina akvareller — där är Bergh reflekterande. Man möter i den rätt digra bok han till julen utgivit en mångsidigt bildad och icke minst på det filosofiska området beläst konstnär, vars benägenhet för analys tar sig uttryck bl. a. i en del undersökningar av frågor rörande målarens yrke, som för lekmannen äro av det största intresse. (Om överdrifternas nödvändighet i konsten. Om målerisk njutning. Treenighet. Intensitet och harmoni).

Djupa och ingående som studier och skrivna med den vackraste värme äro några uppsatser över norska och svenska konstnärer: Werenskjold; Thaulow; Ernst Josephson; Per Hasselberg; Karl Nordström; Alfred Wahlberg. De bringa i många hänseenden nya och betydelsefulla synpunkter, och äro i stilen ofta alldeles briljanta; med skarpt och kraftigt formade karakteristiker. Vilken blixtbelysning över Josephsons hela konstnärsskap meddela ej — för att framdraga blott detta enda exempel — dessa några ord: „Hans konstverk ge ofta intryck mera av sublima rop än av behärskade melodier." —

I slutet följa så två uppsatser, i vilka Bergh entusiastiskt talar om det nationellas betydelse i konsten, med direkt hänvändning till Sverge och svenska förhållanden. Man läser dem med största uppmärksamhet; frågan har ju genom en nyligen förd polemik gjorts aktuell även hos oss.

*

*Arktos. Svensk tidskrift för konst. Utgivare Harald Brising.*

Dr Harald Brising — en ung svensk konstforskare, som även hos oss räknar bekanta och vänner — har vågat sig på försöket att utgiva en svensk konsttidskrift. Företaget är djärvt; men just därför så mycket mera värt att emottas med tillfredsställelse och på allt sätt understödas. Det har ju till dags dato icke existerat någon tidskrift i norden för enbart bildande konst; försöket med Ateneum slog som man minnes hastigt fel.

I det nu utkomna första häftet meddelar utgivaren själv en längre uppsats om Gauguin — den franske målaren, vilken som död är mönstret för alla de unga, medan han i livet var det för en liten krets, till vilken även hörde en finne — Väinö Blomstedt. Tor Hedberg skriver om Kristian Eriksson. En del smärre uppsatser, en revy av höstens utställningar i Stockholm, en krönika med konst-notiser från olika håll, samt bokanmälningar utfylla det vackert utstyrda häftet.

*Arktos* är avsedd att utkomma med sex häften per år. Priset blir 15 kronor.

Särskilt med tanke på dess uttryckligen angivna omfattande program — vari åt grannländerna även inrymts plats — får man tillönska tidskriften många prenumeranter också i Finland.

*G. S—n.*

# PANOPTIKON.

Ja nu skall det börja igen med ett nytt år eller, som det så skönt heter, solvarv. Detta års tal börjar med 19 och har också till tvärsumma 19, vilket naturligtvis betyder någonting, i synnerhet som alla siffrornas produkt är noll och 1909 dessutom är = 23 × 83, två ganska outgrundliga primtal, vilka varken kabbala eller astrologia rediviva torde ha någon användning för. 23 leder visserligen tanken på en viss konjak, men det är också allt.

*

Kangasalaborna ha tillsänt kejserliga senaten en adress med order att raska på med förbudslagen. Finland har ungefär 2,900,000 invånare. Om man anslår 100 per adress, så hotas senaten i den närmaste framtiden av 29,000 adresser. Skynda, skynda, hr Stenroth. Allt här i landet skall rulla kring den axel som oljas av någon herr Seppälä. Övrigt är bara bosch. Finlands kultur bör bada i lemonad och det fort. Annars: alas.

*

Det har emanerat en inhemsk bok, som upplyser en om vem var och en är. Den heter „Kuka kukin on", vilken kinesiskt klingande titel också kunde skrivas Q-ka-q-kinon, till åtskillnad från andra kinoner. Såsom idé betraktad är boken lika bra som utländska dylika, men som litterärt faktum miserabel. Redaktionen undskyller sig i företalet med att den i det längsta väntat på upplysningar, men då den inte fått dem har den givit ut vad den fått. Detta är ingen ursäkt för bokens bristfälligheter. Jag fäste mig vid att de till diverse medborgare i tiden sända cirkulären med anhållan om biographica och porträtt voro anonyma. Det vill säga, de voro undertecknade med ett „Kustannusosakeyhtiö Kansa" eller något i den stilen, varom man ej känner ditt eller datt. Där skola stå bestämda, ansvariga personer bakom det hela och inte första bästa okända bolag, för vars sätt att behandla materialet man har inga garantier. Jag vet att många just av dylikt skäl lämnat cirkuläret obeaktat. Företagets fortfarande anonyma redaktion har emellertid oförskräckt publicerat sitt material utan att dess vidare bry sig om ett förnuftigt urval av personer. Några exempel. Boken känner till diverse, andra, tredje och fjärde rangens storheter på handelns och industrins område, men förbigår totalt t. ex. herrar Dahlström i Åbo, Hallberg, Krogius, Norrmén, v. Pfaler, Tallberg här, för att nu nämna blott dessa. Att dr Juslin saknas antog jag först bero på nykterism. Men jag återfinner dock både Palmroos och Wickel. Dr K. Melander finnes, men prof. G. Melander icke; dr E. Rein, men icke dr G. Rein; läkaren Levander, men ej zoologen. Ingen av våra framstående ingeniörer Lindberg nämnes. Två herrar Cedercreutz ingå, men icke skulptören; pastor Renvall, men inte jurisdoktorn; läkarne och borgmästaren von Willebrand, men ej ett spår av vare sig Finsk Tidskrifts redaktör eller överingeniören. Bernhard Estlander nämnes, men icke Ernst. Kalle Knorring är borta, alla Procopéer dito. Hela släkten Zilliacus representeras av G. R. W. Zilliacus, affärsman. Kapten Jalander ingår med bild och allt, men överste Berg alls icke. Däremot nämnas sorgfälligt bl. a. herrar Knipowitsch, af Enehjelm m. fl. Författarinnan L. Onerva saknas, men rådman Rimpiläinen uppträder i all glans, och dr Arvelin likaledes. Kompositören och astronomen Furuhjelm äro bortlämnade, men väl ingår avlidne läraren i engelska. Och så vidare i stor mångfald.

Vad sedan stiliseringen av biografierna beträffar inslås i de flesta fall en torr och ofärgad ton. Men stundom spåras avvikelser och de äro helt belysande för företagets ursprung. Om hr Arne Cederholm heter det bl. a. något oväntat: „Igångsatte 1901 det passiva motståndets förbund, kallat kagalen". Om hr Johannes von Haartman lika överraskande: „Tog under storstrejkveckan i kraft av sitt ämbete ivrig del i underhandlingarna med generalguvernören och andra ryska tjänstemän". Om hr Lennart Gripenberg: „Sökte förgäves att på ett opartiskt sätt bedöma vår politiska splittring". Om hr P. Jamalainen: „Som bäst står J. under åtal för föregivet (muka) kvarhållande av brev (lotterisedlar)". Och om herr Rantakari, „finska partiets sekreterare", hela hans politiska utvecklingshistoria via Kotka och socialistmötet i Forssa. Kort sagt, små färgklickar här och där.

Rent humoristiska detaljer saknas ej heller helt. Om handlanden P. J. Walkeapää heter det bl. a.: „överlade med finansministern Witte och adjointen Feodorow om anordnandet av slakterier i Ryssland". Av „statsmän" ingå i boken två: L. Mechelin och O. Wuorenheimo. Edv. Hjelt har ej ännu fått den äran, icke häller någon av hr Wuorenheimos förra kolleger. Dennes biografi upptar f. ö. nästan idel ingeniör-karriär, men så gott som intet om statsmannaverksamheten. Om E. Schybergson heter det mitt i allt: frisinnad. Andra ha i allmänhet ej politiska epitet. Mandelstamska visselkonserten är ute och går. Herrarna Söderhjelm ha skrivit om „Italienskt renässans". O. s. v.

Den obekanta redaktionen utlovar en ny upplaga om något år, med mera namn, men utan bilder. Skada att dessa skola bortfalla, de många prestkragarna pryda. Till dess må man emellertid, om det hela skall få det avsedda värdet, lära sig arbeta med urskiljning och icke-anonymt. Samt lämna färgklickarna. Sker allt detta, skall jag puffa gott för nästa upplaga.

Varför ej också en sådan bok på svenska, för den hälsosamma konkurrensens skull under annan redaktion?

*

A propos uppslagsböcker ett kuriöst fynd: vi ha *två* universitetsbibliotekarier. Det står tydligt i hr Aksel Pauls välkända och rikhaltiga kalender. Den ena är bekant, han heter *„Bolin, Wilh.*, e. o. professor, univ. bibliot., Fabriksgatan 9". Men den andra, den nya, uppträder under P såsom: *„Prof, W. B.*, univ. bibliot., Kaptensgatan 11".

Intressant är att de två adresserna representera samma gård. Leve grannsämjan! Hoppas bibliotekarien Prof sköter sin tjänst lika väl som bibliotekarien Bolin, oberoende av att hr „Prof, W. B." troligen logerar i hr „Bolin, Wilh.":s kökstrappa.

*

Vi få snart lov att bygga ett eller två sinnessjukhus för hästar, tack vare den nya polisordningens § 18. Där läses nämligen:

„Åkande skall såvitt möjligt köra endast å den hälft av körbanan, som är till höger om färdriktningen".

Besinna, vad det betyder. Jag far gatan fram och viker av till höger om min färdriktning. Därigenom får jag naturligtvis en ny färdriktning. Jag måste till höger också om den. Och så vidare. Det nödvändiga slutet blir att jag åker i cirkel. Och vill jag skynda på avvikningen „till höger om färdriktningen" blir det en inåt krympande spiral. Sist och slutligen får jag lov att med häst och allt snurra runt på en enda punkt. Om inte jag blir tokig av det, så blir hästen.

Ett intressant gatuliv efter detta! Ville gärna se magistraten göra början med att söka åka till höger om färdriktningen. Tag god entré till det spektaklet, bästa magistraten, så få vi dårhuset billigt. Nöjsammast vore väl att utan vidare omgångar ersätta alla åkdon med karuseller och på det sättet söka färdas t. ex. från Opris till Kapellet. Tar det något tid eller bortåt en evighet, så har man i varje fall tillfredsställelsen att såsom en god medborgare strikt följa polisordningen. Varje gång man visslar efter en åkare måste han börja snurra runt och bara gå på.

En annan del av samma § 18 stadgar att lastat åkdon skall vika för olastat. Också det är mycket luminöst. En fylld möbelvagn må ledigt väja för toma droskor! Detta lär dock vara en s. k. misskrivning.

Större djur (§ 39) och vissa husdjur (§ 41) få icke fritt driva omkring i staden. Smärre krokodiler, halvvuxna tigrar, rävar, schakaler, vrålapor, faraoråttor, skallerormar m. fl. dylika *mindre* varelser synas däremot ha det fritt vad polisen belangar. Sådant kan nog också behövas såsom omvexling i gatulivet efter det alla åkdon upphört att färdas i sin rörelseriktning och sålunda ej mera komma ur fläcken.

*Panoptes.*

## Förteckning över i undertecknades bokhandel tillgänglig nyare utländsk litteratur:

*Andrejew, Leonid,* Die Geschichte von sieben Gehenkten . . . 2.45
*Artzibaschew, M.,* Millionen und andre Novellen . . . 6.75
*Asch, Schalom,* Das Städchen. Novellen . . . 4.05
*Bab, Julius & W. Hande,* Deutsche Schauspieler-Porträts aus Berlin und Wien. Mit 16 Vollbildern . 4.05
Gesellschaft, Bd XX Bie, Das Kunstgewerbe
„ „ XXI Brinkmann, Der Ingenieur.
„ „ XXII Glaser, Die Börse
„ „ XXIII Hessen, Der Sport.
„ „ XXVI Ostwald, Erfinder & Entdecker.
Jeder Band kart à . . . 2.05
*Grillparzer, Franz,* Selbstbiographie. Mit Anmerkungen hrsg. von Dr. A. Keller . . . 2.15
*Halbe, Max.* Blaue Berge. Komödie in 4 Akten . . . 3.40
*Hilger, Dr. W.,* Die Hypnose und die Suggestion. Ihr Wesen, ihre Wirkungsweise und ihre Bedeutung u. Stellung unter den Heilmitteln . . . 5.40
Kunstwart-Arbeit. Mit mehr als 500 Abbildungen . . 1.35
*Lenz, Max,* Napoleon. Mit 92 Abbildungen, 13 Faksimiles und 2 Karten. Zweite, verbesserte Auflage. 5.40
*Liliencron, Detlev von,* Leben und Lüge. Biographischer Roman . . . 2.70
Minerva. Jahrbuch der gelehrten Wert. XVIII Jahrgang 1908/09 . . . 20.25
*Münch, A.,* Die Musik im Hause. Ästhetik der Musik. Musikgeschichte und musikalische Formenlehre . . . 5.70
*Schaukal, Richard,* Nachdichtungen. Verlaine-Heredia. 8.10
*Schmidt, Leopold,* Meister der Tonkunst im XIX. Jahrhundert. Biographische Skizzen. Mit 16 Bildnissen in Tonätzung. gbd. . . . 5.40
*Schmidt, Lothar,* Die Renaissance in Briefen von Dichtern, Künstlern, Staatsmännern, Gelehrten u. Frauen . . . 6.75
Shakespeare in deutscher Sprache. Hrsg. u. zum Teil neu übersetzt von Friedr. Gundolf. Bd. I . . . 8.10
*Wolzogen, Ernst von,* Ansichten & Aussichten. Ein Erntebuch. Gesammelte Studien über Musik, Literatur und Theater . . . 6.75

---

*Barre, André,* L'Esclavage Blanc, Une page de la révolution turque . . . 4.20
*Gencé, comtesse de,* La correspondance des Gens du Monde . . . 4.20
*Gencé, Comtesse de,* Savoir-Vivre et usages mondains . 4.20
*Gourmont Remy de,* Couleurs. Contes nouveaux suivis de Choses anciennes . . . 4.20
*Hanotaux, Gabriel,* Histoire de la France contemporaine (1871—1900) Tome IV:e. La République Parlementaire . . . 9.—
*La Blache, Vidal de,* La France. Tableau géographique. Illustré de 302 gravures . . . 30.—
*Lanson, Gustave,* L'Art de la Prose . . . 4.20
*Lepelletier, Edmond,* Émile Zola. Sa vie, son oeuvre . 9.—
*Monnet, Jean,* Mémoires de Jean Monnet, Directeur du Théâtre de la Foire. Illustrations et documents de l'époque. (De la série: „Les mœurs légéres au XVIII:e siècle) . . . 4.20
*Normandy, Georges,* Articles de Paris (1907—1908) (Critiques littéraires et artistiques) . . . 4.20
*Picard, Charles,* H. Taine. (Prix d'Eloquence á l'Académie française) . . . 1.20
*Rabaud, Etienne,* Le génie et les théories de M. Lombroso . . . —.90
*Renard, Jules,* Nos frères farouches. Ragotte . . . 1.80
*Séché Léon,* Le Cénacle de la Muse française 1823—1827. Études d'histoire romantique . . . 9.—

---

American Annual of Photography 1909. With over 300 illustrations . . . 4.50
*Carnegie, Andrew.* Problems of to-day. Wealth-Labour-Socialism . . . 2.15
*Chancellor, E. Beresford,* The Private Palaces of London. Past and Present. With 41 full-page plates. 31.50
*Cundall, H. M.,* A History of Britisch Water Colour Painting. With a biographical list of painters and 58 coloured illustrations . . . 31.50
*Doyle, A. Conan,* Round the fire stories . . . 2.15
*Mill, John Stuart,* Autobiography. New edition . . . —.90
*Nevill, Ralph,* French Prints of the Eighteenth Century. With fifty full-page plates . . . 22.50
*Nolhac, Pierre de,* Versailles and the Trianons. With 54 full-page illustrations in colours by René Binet. 24.—
*Noyes, Alfred,* William Morris. His life and his work. (English men of letters Series) . . . 3.—
Whitaker's Almanack for 1909 . . . 1.75

**Akademiska Bokhandeln, Helsingfors.**

# ARGUS

utkommer år 1909 på samma sätt som hittills och utlovas för prenumerationsavgiften, sju (7) mk, 24 häften om minst 8 stora textsidor. Likasom detta år komma numren dock vanligen att hava ett större omfång. Förutom de värderade medarbetare som under 1908 givit tidskriftens första årgång dess prägel komma flere nya sådana att efterhand rycka in, varigenom Argus i allt vidsträcktare grad skall kunna träda fram såsom ett fritt organ för mångskiftande kulturella spörsmål.

Då prenumerationen kan ske genom ett enkelt telefonbud till tryckeriet (137) eller kontoret (6402, kl. 2—3) eller genom *genom ett brevkort till Tidskriften Argus, Helsingfors,* skall väl ingen, som önskar följa med tidskriftens uttalanden och främja dess syften, finna det betungande att mot en senare uppburen avgift av 7 mk inträda såsom abonnent. Varje finansiellt överskott nedlägges såsom härintills på tidskriftens utvidgande.

***GUNNAR CASTRÉN. GUSTAF MATTSSON. EMIL ZILLIACUS.***

Ansvarig utgivare av Argus: Gustaf Mattsson.
H:fors, J Simelii Arv. Boktryckeriaktiebolag, 1909.

# ARGUS

REDAKTION:
GUNNAR CASTRÉN
GUSTAF MATTSSON
EMIL ZILLIACUS

HELSINGFORS 16 JANUARI 1909

ANDRA ÅRGÅNGEN

UTKOMMER:
DEN 1:STA OCH 16:DE
I VARJE MÅNAD
PRIS 7 MK PER ÅR


## Nr 2.

INNEHÅLL:


**Kalabrien.** WERNER SÖDERHJELM.
**Våra senatorer och offentligheten.** GUSTAF MATTSSON.
**Johannes V. Jensen: Bræen.** SIGURD FROSTERUS.
**Edgar Allan Poe. Sonett till vetenskapen.**
**Konst och partipolitik.** HEIKKI TANDEFELT.
**Edv. Munch.** ROLF LAGERBORG.
**Panoptikon.**



*Manuskript och böcker för anmälan adresseras till* **Redaktionen för Argus, Fabiansgatan 16.**

*Prenumerations- och annonskontor,* **Fabiansgatan 16,** *öppet kl. 2—3, telefon 64 02.*




*LÖSNUMMERPRIS 35 PENNI*

# Hotell Kämp

rekommenderas!

---

Ömsesidiga livförsäkrings-bolaget

# SUOMI.

Hela vinsten kommer de försäkrade till godo.

STÖRSTA inhemska livförsäkringsbolag.

---

## RESTAURANT CENTRAL

Hagasundsgatan 4

Rekommenderas! Rekommenderas!




ÄR BÄST!

---

# R. E. Westerlunds Pianomagasin

**Helsingfors,**

**7 Norra Esplanadgatan 7**

Telefon 6 81.

**Största pianoaffär i Finland.**

**Förmånliga betalnings-villkor.**

---

## AXEL PALMROOS, AKTIEBOLAG.



I kl. Vin- & Spirituosa-affär i Helsingfors.

Finaste PUNSCH i mörka flaskor. Telefon 3 20.

---

# Rök!

Klubb N:o 1
Elegant
Klubb N:o 7
Aino
Matti

P. C. Rettig & C:o, Åbo.

---

# GLOBE LAMPAN



SOLID & EKONOMISK — ENKEL & LÄTTSKÖTT

Telefoner: 64 33 & 29 30.

Begär katalog från

Telegrafadr.: Jacobsens.

**A.-B. Carl Jacobsen & C:o, Brunnsgatan 11, Helsingfors.**

---




Levereras från lager af

MAURY & C:o, Brunnsg. 11, H:fors. Generalagenter.

---

## Adolfine Erikson

N. Esplanadg. 37, Helsingfors. Tel. 27 57.

### Ylle- & Tricotvaruaffär

Med guldmedalj prisbelönta erkänt smakfullaste, starkaste, hemstickade varor DAM- & BARNGARDEROB. Nyheter i modevaror anlända varje vecka.

---

Över **100** olika mönster

## Kaffeserviser & Kokare

av messing, koppar och nickel.

Eleganta modärna mönster. Tel. 42 29

## A.B. K. H. Renlund O.Y.

---

## FÖRENINGS-BANKEN I FINLAND

Grundad 1862.

**Eget kapital c:a Fmk 30,000,000: –**

Fullständig bankrörelse. Uppdrag kunna även meddelas brevligen.

---

## Hotell Societetshuset

Sofiasalens Restaurant

Rekommenderas!

Frukost & Aftonservering

Prix Fix á 1: 50.

---

## J. Simelii Arvingars Boktryckeriaktiebolag

**Nylandsg. 9, Helsingfors. Tel. 137.**

Språkkunniga sättare.
Facila pris.
Snabbt utförande.

SPECIALITET: Vetenskapliga avhandlingar

TRYCKERIET GRUNDLAGT ÅR 1818.

---

## G. F. STOCKMANN A.B.

HELSINGFORS.

SPORTARTIKLAR, JÄRNVAROR, GLAS OCH PORSLINER, LINNE- OCH BOMULLSVAROR.

ARGUS

Nr 2. Helsingfors 16. 1. 1909.

# KALABRIEN. ETT FÄRDMINNE.

När jag läser denna långa räcka av namn på förstörda städer längs Kalabriens kust, är det mig icke möjligt att få en bild av ödeläggelse och ruiner. Nej, trots alla de hemska beskrivningarna är det någonting helt annat som stiger för min inre syn: det är en rad av skimrande vita fläckar, antingen som små buketter kastade här och där på de mörka höjdsluttningarna eller som fågelbon krönande klippornas spetsar eller som utbredda klädstycken liggande på flackor vid stranden; — det är miltal dunkelgröna apelsinlunder, fulla av mognande gyllene frukt och växlande med grå olivskog; — det är en kust av vilda klippformationer, mot vilka det vitblå havet i vintermorgonen skummar och slår; — det är en blandning av stor, ödslig natur och ljuvlig idyll med sorglöst njutande människor, ett intryck, sådant man aldrig i någon annan trakt av Italien erfar..

Snö och köld ha jagat mig bort från Rom, och vi ha fått ligga mer än ett dygn i Monte Cassino, två timmars väg från Neapel, emedan det fanns på banan en smula snö, som fullkomligt bragte administrationen ur jämvikt och åstadkom en villervalla med de odrägligaste förargelser, men tillika av en obetalbar tragikomisk effekt — dock, det är en annan historia. När jag omsider en söndagsmorgon nått Paestum, är där, märkvärdigt att säga, ingen annan besökare, och jag tillbringar i templen och under promenad längs den rasade ringmuren och till havet några timmar av underbar och mäktig ro, med tankarna helt fångna i forntiden och störd av intet levande väsen. Solen sticker varmare fram mellan molnen, smeker de röda tempelkolonnerna och kastar några strimmor över Salerner-golfens stilla vatten. Ett lokaltåg för mig söderut, mot Kalabrien, men jag måste stanna på vägen för att nå nattsnälltåget. Jag väljer en liten ort, där det enligt Baedeker finnes ett „ganz ordentlich“ hotell. Stationen ligger ensligt på slätten, långt från staden och är en av de minsta. Det är nu middagstid, och solstrålarna svepa över perrongen. Mitt på denna, utsträckt raklång på mage, värmer sig en man i järnvägsuniformsmössa. Det generar honom icke att tåget stannat, det är tydligen sällsynt att här stiger av någon människa, som icke bär sitt bagage med egen hand. Jag går fram och ropar an honom. Han hör icke. Jag närmar mig, berör honom lindrigt med foten och upprepar: *facchino!!* Han vänder huvudet litet på sned, grinar mot mig och säger: *ho già mangiato* — jag har redan ätit! Där är intet att göra. Jag transporterar min kappsäck till en vidunderligt hög, rödmålad vagn, som står utanför och vars innehavare åtar sig att föra mig till staden. På hotellet tar värden mot mig som en gammal familjevän och ger mig ett rum med en väldig säng, vars förträfflighet jag snart prövar. Men annars står där visserligen icke just någon annan möbel på stengolvet.

Mot kvällen har det nästan fullständigt klarnat, och jag märker, att jag befinner mig på en av denna härliga kusts allra härligaste platser. Framför mig breder sig havet i underbart skiftande färger, målade av den nedgående solen och dess reflexer på molnen, och vinterklar och litet kylig dallrar luften över det och tillåter ögat att ströva miltal längs dess yta mot den fjärran horisonten Den gamla staden ligger ytterst pittoreskt på en brant höjd, dit vägen stiger upp just förbi dörren till det lilla hotellet. Jag söker mig dit. Det är en hopgyttring av små hus vid trånga, buktande gator, och ytterst trona ruinerna av en normannisk riddarborg, dit jag når över en livsfarlig vindbrygga och från vars högsta mur jag har en obeskrivlig utsikt över havet och nedåt mot den kalabriska kusten. När jag återvänder, är där en stor folksamling på det lilla torget, ungdomen leker och kvinnorna ösa vatten i sina amforor vid brunnen. Det är bruna ansikten och kraftiga gestalter, och märkvärdigt skickligt balancera de på huvudet de tunga kärlen, när de med handen i sidan och vaggande höfter gå ner längs den skarpsluttande backen. — Ännu har jag hittills icke haft ett sådant intryck av den riktiga södern som här, icke ens i Neapels älsta förstäder eller vid kusten av Baiae och Pozzuoli. Och stället är typiskt för så många av dessa otaliga små kuststäder: en gammal rövarborg högt uppe på klippans otillgängligaste spets, kring den har småningom vuxit en koloni av små hus, och först under senaste tider har den skapat avläggare nere på låglandet i mera praktikabla förhållanden. Men vill man se primitivt italienskt liv, så är det just till sådana ställen man skall söka sig. Där tyckas århundradena ha stått stilla, och när jag i skymningen blickar tillbaka upp mot borgen och endast skönjer dess höga tinnar tecknande sig mot den gula aftonhimlen, utan att urskilja luckor och remnor, tycker jag mig gott kunna omges av Robert Guiscards tidevarv eller åtminstone kunna vara vittne till Anjou-hertigarnas och spanjorernas kamp om detta land vid medeltidens slut.

Mitt hotells moderna matsal med dess talrika oljefärgstryck på väggarna återför mig till verkligheten. Värden har gjort sitt bästa för att åstad-

komma en god middag, och den serveras med stor vana av hans nioårige son. Vinet är dock mer njutbart än maten. Värden håller mig sällskap med att tala om arbetar- och andra sociala förhållanden i sitt land (någonting, som italienare av lägre bildningsgrad mycket gärna teoretisera över), och då han är en angenäm och klok man, skulle jag vara honom tacksam — om han blott icke rökte och spottade så förtvivlat. Efter måltiden beställer jag en „ponce", en grogg för att värma mig, och jag frågar honom, påminnande mig tyska seder, om jag icke får bjuda honom på ett glas. Han svarar med en mycket värdig och elegant gest: „huru skulle det komma i fråga — jag befinner mig ju i mitt hem!" Jag får lov att be om ursäkt för min taktlöshet, och vi konversera vidare. En ung herre träder ut från ett angränsande rum och sluter sig till oss, betraktar mig forskande och frågar slutligen varifrån jag är och huru jag hamnat på denna plats. Så talar han i konst och i politik, mycket hemmastadd i båda, och slutligen gör han sin reverens och beger sig ut. Jag frågar värden vad det är för en man — målare troligen? eller arkeolog? eller möjligen stadens bildade fiskal? Nej, ingenting av detta, endast en privatman, som tycker om att vara ensam på ett vackert ställe — han gör intet annat än läser och strövar ikring och sitter och ser på havet — och han tycker icke om att det kommer folk hit ut — han har legat här redan i tio månader och kommer visst att stanna, ty han är mycket nöjd. Vilken filosof!

När jag sent på kvällen återvänder till stationen möter mig mannen från perrongen, nu helt kry och vaken och färdig att betjäna mig. Jag anförtror honom några vackra och sällsynta vykort, som jag kommit över och adresserat till bekanta, han lovar att skaffa frimärken till dem — men de ha naturligtvis aldrig nått sina adressater... I väntsalen tilltalar mig en välklädd och slätrakad herre på engelska, och när tågtiden närmar sig, tar han mitt bagage och ämnar bära ut det. På min förvånade min upplyser han, att han är stationskarl här — han har varit nio år i England och haft det bra, men klimatet var så ledsamt och grått och där fanns intet vin och ingen sol och så drevs han av hemlängtan hit ner — visst var förtjänsten klen, och nog hade han ju haft högre syftande planer, men man behövde åtminstone inte träla hela dagen i ända som där, och så hade man „tutta la famiglia" omkring sig och fick bli begraven tillsammans med sina fäder... Det var lustigt att se, huru de engelska fasonerna plötsligt lades av och hela det sydländska väsendet kom fram, när han slog om till sitt eget språk.

... Gryningen lyser över Tyrrhenska havet, som nu går i fradga under den skarpa januaribrisen. Banan löper tätt längs Golfo di Policastro, med namn efter den fordom så mäktiga staden, förstörd av Guiscard och jämnad med jorden av turkarna femhundra år senare, den bryter sig igenom väldiga klippor, för över djupa klyftor, där floder strömma längs bergväggarna och på djupet, den leder förbi dussintal av småstäder med oändligt pittoreskt läge på höjder, som dominera havet. Tåget stannar vid Paola, en av de största, liggande mitt i en jätteklyfta, på sluttningen av bergets stup, inbäddad i olivskogar och vingårdar. I Santa Eufemia påminnes man om det berömda, av Robert Guiscard stiftade Benedictinerklostret, som 1638 fullständigt förstördes av jordbävningen. Redan nu tyckes det mig som följde under på under, jag kan ej ett ögonblick rycka mig lös från kupéfönstret, sceneriet blir allt mer växlande, storslaget och märkvärdigt. Men först vid Palmi, den nordligaste stad, som förödelsen nu träffat, begynner den sträcka, vilken bär namnet av Italiens skönaste kust. Jag skall icke försöka att i ord giva en bild av denna skönhet. Den som sett Rivieran, vare sig väster eller söder om Genua, rår icke över några jämförelsepunkter, från vilka en sådan skildring kunde med fördel utgå. Hela stämningen är så fullständigt en annan. Där uppe är den rent estetisk och lyrisk här nere blir den episk och historisk. Den rent antika bakgrund för alla intryck härifrån södern, som templen och landskapet i Paestum så mäktigt rullat upp för sinnet, den, som nästan aldrig på Sicilien lämnar en och där gestaltar sig mest imponerande i Siracusa, Girgenti och Selinunt, den står också som fond mot skönhetsnjutningen i Italiens sydligaste del. Ty vad man här ovillkorligen och jämt tänker på, det är grekernas färder, planteringen av deras kultur i dessa länder, och — det är Homeros och Odyssén. Som slungade av Polyfem och hans cykloper ligga klippreven, Apenninnernas sista utsprång, i havet, kolossala i sina dimensioner och fantastiska i sin form, sägnernas väsen stå för minnet och ur de i blått och grönt växlande böljorna tycker man sig se sirenerna stiga. Städer, byar, skogar, människor bliva till ett ringa, smyckande staffage i denna naturs storhet, det moderna livet synes ligga långt i fjärran och som en skriande anakronism rullar tåget genom tunnlarna tätt vid havet och manar ut vågorna, som vältra sig över banans skenor. När konduktören ropar Scilla! är det som hörde man varningsropet från den irrande Troja-hjältens utkik, och man tänker mer på alla sagor om de farliga virvlarna än på den lilla staden, som ligger där så utomordentligt måleriskt uppspetad på ett klipputsprång i havet, med ett kastell på landtungans yttersta spets...

Nu följer Cannitello, liksom Scilla offer för jordskalvet, och därpå öppnar sig en helt annan värld. Vid Villa San Giovanni, där färjan går över till Messina, är det ett vimmel av resande, tåg, ångbåtar, försäljare, och man vaknar till det levande livet igen. Men vilken tavla, när man blickar omkring sig! Neråt det håll, där Italiens sydligaste udde rundar sig, en enda vidsträckt trädgård av exotiska växter, högt mot himlen lyfta palmkronor och gulskimrande citroner och oranger, och ur grönskan stiga vita väggar och röda tak från de tättströdda småstäderna, Catona, Gallico och vad de heta, som vi nu läst om, och sist mot bakgrunden av Aspromontes skogshöjder Reggio, det vackra, det gamla, som blivit helt nytt efter jordbävningen 1783 och nu åter måste gå en nyfödelse till möte. Det är en bild av naturens slösande alstring sådan jag endast sett i „guldsnäckan" vid Palermo, och gott

förstår man, att allting här slår blom och ger frukt två gånger om året. — På motsatta stranden, mitt över Villa S. Giovanni, breda sig Messinas hus längs sundet, och buktande kullar draga sina linjer ovanom dem. Men längre borta glöder den bredaxlade, oformliga jätten Etnas snöhjässa röd i vinterns morgonsol.

Från kajen i Messina, nedanför det nu fullständigt rasade hotell Trinacria, tecknar sig Kalabriens kust, som jag passerat, med konturerna av två ofantliga, parallella, i havet löpande vallar. Men den närmaste delen, vid sundet och bort mot stövelns yttersta spets, ligger färgskimrande, lycklig och leende, som om den icke nåddes av årstiders växlingar eller någon annan skadebringande makt på denna jord.

*W. S.*

## VÅRA SENATORER OCH OFFENTLIGHETEN.

Det har mycket ordats om det lämpliga eller olämpliga i att ledamöter av Hans Kejserliga Majestäts finska rådskammare sitta såsom ledamöter av det finska folkmajestätets kammare. Jag har ej för avsikt att härutinnan nu deltaga i meningsutbytet, utan ställer mig på basen av att vederbörande senatorer själva ansett sig kunna kvarstanna vid lantdagen, en ståndpunkt som utan tvivel kan också sakligt försvaras *sub specie democratiae.* Jag ber alltså nu blott få yttra några ord om en moralisk konsekvens av denna „kontakt-med-folket"-teori, vilken synes mig av dessa samma herrar senatorer icke beaktas, den nämligen att de borde även mellan och utom lantdagssessionerna deltaga i det av publicistiken burna offentliga debatterandet av viktigare frågor. Detta gäller särskilt sådana ärenden, angående vilka senaten träffat förfoganden, som med eller utan skäl väckt allmännare missnöje eller förvåning.

Det är nu alls icke min mening, att senatorerna skulle börja på sedvanligt sätt polemisera i de dagliga tidningarna, med alla de konsekvenser detta kunde ha med sig, så mycket mindre som även den ej så ömtåligt situerade mannen av folket ofta kan ha svårt att i debatt med en tidning eller av denna understödda personer och klickar gå fri tidningens subjektiva, för att icke säga egenmäktiga sätt att dirigera och i en lämplig stund avklippa för densamma obekväma debatter.

Men senatorerna ha ju sin egen tidning, „Finlands Allmänna Tidning", „Suomen Virallinen Lehti", som när helst så önskas står dem till förfogande och där redaktionen väl aldrig tillägger något malitiöst „för sin del" eller reserverar sig sista ordet. Det har ju enstaka gånger hänt att F. A. T. fått fungera såsom språkrör för senatorer, men dock högst sällan och nu åter icke på länge. Att betrakta artiklar och krönikestumpar i Uusi Suometar, Helsingin Sanomat o. s. v. såsom officiösa, till och med när sufflörens stämma nog så tydligt tränger igenom, kan ju i dessa koalitionstider icke komma i fråga och knappast heller annars.

Här sitter nu, för att taga ett aktuellt fall, t. ex. civilchefen i stumt majestät på sin taburett utan att någon får veta hans mening beträffande judeutvisningarna. Vad hade varit enklare, naturligare och i ett demokratiskt samhälle mera önskvärt än att han i det officiella organet yttrat sig rörande en av honom vidtagen åtgärd, vilken i utlandet givit ett så starkt eko att man t. o. m. hör klangen av pund sterling uti det. Om Uusi Suometar ringaktande talar om vad „eräs Theodor Barth" skriver för Berliner Tageblatts hundratal tusen läsare eller Helsingin Sanomat söker reducera till noll hela judeskandalen genom att upplysa om att „återsändandet till deras hemland" av de ifrågavarande ännu icke ägt rum — vilket ej behöver bevisa annat än att höga vederbörande uppmärksamt läsa tidningar, också utländska —, så äro därmed icke senatens och speciellt civilchefens uttryckliga relation och motivering avgivna. Det är detta opinionen behöver, icke oansvariga och obestämda blänkare.

En officiell relation med anledning av det i många punkter pinsamma forststyrelsetrasslet hade ock varit synnerligen påkallad. Tystnad å höjderna tolkas i dylika fall mycket lätt såsom svaghet.

Detta nu endast såsom ett par exempel. I många av dagarnas rent politiska frågor hade officiösa artiklar i F. A. T. varit på sin plats och gott kunnat införas utan kränkning av den intimare diplomatiska sekretess senatens verksamhet i vissa moment måste få åtnjuta.

Kort sagt: ingenstädes bestämmes att F. A. T. är ett organ blott för kungörelser o. d. Men senatorerna hava själva genom sitt förblivande vid lantdagen proklamerat sin anslutning till „kontakt-teorin". Måtte vi alltså i deras egen tidning få läsa uttalanden i varjehanda frågor, beträffande vilka total stumhet å deras sida icke bidrager till att stärka den solidaritet mellan dem och samhället, som i stundande dagar måhända skall synas värdefullare än den nu aktas.

*G. M.*

## JOHANNES V. JENSEN: BRÆEN.

*„The race flows through us, the race is the drama and we are the incidents."* Denna sats av H. G. Wells kunde stå såsom lösen för den internationella författareskola, vars förnämsta nordiska namn är Johannes V. Jensen.

Icke reaktion mot den äldre generationen, mot överförfiningen och detaljförfullkomningen, mot bibelot-kulturen och jagets självspeglingar, har frambragt den nya diktningen.

Härtill är den varken litterär tillräckligt eller nog filologiskt bildad.

Dess rötter stå att sökas i den äntligen vaknande förståelsen inför den nya världsbild, som rest sig över Darwins och Mayers verk. I känslans, än mera

än i tankens, tillägnan av det forskningens upplysningsarbete, vilket från det 19:de seklets mitt så vidgat vår synsfär.

Ej längre tillämpningen av den ena eller andra teorin, upplånad från trångtbegränsade fack, utgör sporren, drivfjädern. Än mindre isolerade hypoteser, lösryckta ur sammanhanget, missförstådda, drivna in absurdum — såsom ärftligheten hos Zola — bilda grundval för de moderna primitivernas antropologiska och sociologiska skildringar. De unga diktarenas fantasi har försatts i vibration inför den uppfattning av världsförloppet, naturdisciplinerna, slutna i krets, hand i hand gemensamt format.

* * *

*Brœen*[1] är i mycket typisk för riktningen. Man spårar författarens Kipling-beundran i sagotonen över djurvärldsskildringarna, man påminnes om Wells och Jack London i teckningen av människosläktets barndom.[2]

Men utöver dylika enstaka episoder, vilka förebilderna så åskådligt levandegjort, söker Jensen en sammanfattning, hans egen. Här blir han sig själv. Jensen vill ingenting mindre än omdikta Genesis, utgående från den kännedom vi nu besitta om jordklotet. Han målar människans tillblivelse mot rent skandinavisk bakgrund. Aldrig nämnda, men likt skuggor på en avlägsen vägg, framträda nordiskt mytologiska gestalter bakom Jensens banbrytare från isperioden.

Författaren har velat skriva en hjältedikt. Ej blott såsom hans samtida: en räcka situationsbilder. Men hjälten är ej längre en person, utan den vaknande människoanden.

De starka perspektiviska förkortningar, Jensen tillgriper i framställningen av den kronologiska händelseföljden, försvaga självfallet de enskilda scenernas dystra ödslighet och storhet. Mytstämning eller sagoton förmå icke skyla de våldsamma tidssammanpressningarna.

Att låta istiden lavinartat breda sig ut över den tropiska norden, så snabbt, att förändringen till arktisk blott bildar en vändpunkt i ett enda släktleds livsförlopp, förtager omvälvningens majestät och reducerar förintelseprocessen till ett rasande oväder av för nutida måttstock lagbundna dimensioner.

Denna dubbelhet i avsikten — att hålla sig tätt till forskningens framställning, och att samtidigt använda legendformen — måste ofta alstra friktion.

Men tyglandet av det svårhanterliga ämnet sker så säkert, poesin kring de olika episoderna är så äkta och färgrik, de avgörande punkterna i utvecklingen så målmedvetet framhävda, att de förskjutna proportionerna hos de mellanliggande tidsavsnitten knappast skada diktverket som sådant.

Ett utomordentligt grepp hos Jensen, ett uppslag, som förlänar hela bildcykeln ökat intryck av vederhäftighet, är skildringen av människans förhållande till elden.

I urtiden ställde elden, tack vare eruptionernas lava, sig självanmäld i skogsmänniskans tjänst. Men från denna tidiga beröring härstammar ännu ingen kultur. Först då istiden släckte vulkanerna(?) och människan, jagad av minnet om den förlorade skatten, på ren deduktionsväg framtvang den mäktiga bundsförvanten, randades kulturmänniskans födelsedag.

Jensens substitut för Prometheus stjäl icke elden från gudarna — med övandet av dylik bragd följde knappast förmågan att följdriktigt utnyttja den nyvunna rikedomen. Vägledd av lukten då hårt slår mot hårt, krossar „Dreng" sten i dygn och i veckor, tills den tändande gnistan springer fram. Jensens eldbetvingare är väl som typ en av de stoltaste inkarnationerna för det manliga i världslitteraturen, en skickelse av Moses kolossala dimensioner.

Med Drengs storverk kulminerar *Brœen*. Berättelsens senare hälft uppvisar många paralleller och upprepningar, mellan de lyriskt medryckande partier, vilka ställvis lysa upp den allt trögare flytande handlingen.

Vi få ej fästa oss vid oegentligheten att skildringen av Drengs öden redan anticiperar en senare försiggången legendbildning kring hans namn. Vad han utför och upplever omspänner — det känner instinktivt redan lekmannen — en ändlös generationskedjas strider, försakelser, umbäranden och vinningar.

Trots bredden hos det skickligt valda uppslaget: de olika kontakterna med elden — en antydan om naturens metod att efter varje steg framåt gå ett annat tillbaka, innan slutligen vinningen blir varaktig — skänker Jensens framställning blott bilden av tvenne extrema maxima, vilka ropa till varandra genom årtusendens tomhet.

Det första eldens betvingande av Dreng.

Det andra havets och jordens kuvande med tillhjälp av åran och hjulet; vardera Hvidbjørns, mekanikens faders, bedrifter.

Denna väl stora kraftanhopning i sprången framåt, utgör, enligt min mening, bokens svaghet som anläggning. Intrycket av gudomlighet, som ständigt vilar över kontinuitet i strävan och riktning — just det nya momentet i föreställningen om utveckling — överskuggas väl starkt till förmån för individens (d. v. s. den romantiska hjältens) insats.

Men även för Jensens val av framställningssätt finnes fullgod förklaring.

Bakom Dreng (som mistat sitt ena öga), den väldiga allfadern för stammen, lagstiftaren, härskaren, organisatorn, objektet för bräfolkets släktled för släktled stigande vördnad och dyrkan; bakom Dreng stiger vålnaden fram av urgermanernas Wotan — Odin. Jensen har skildrat en manlig typ, värdig att stå såsom brännpunkt i den gotiska kulturens gemensamma, tidigaste mytbildningskrets.

Och i friare omdiktning — intelligentare, vaknare, mera mångsidigt verksam — men med samma attribut, hammaren och vagnen, symboliserar Hvid-

[1] En svensk upplaga har redan utkommit: Ljus' förlag.
[2] H. G. Wells: *A story of the stone Age,* the Jack London: *Before Adam.*

bjørn på ett högre plan de rasegenskaper, vilka sagan genom Donner och Tor bragt till uttryck.

De nordiska stammarnas rasdrag framträda hos båda nydanarena belysta av det ljus, vari den historiska utvecklingen lärt oss att se dem, ej längre sådana de tedde sig för en okritisk tidsålder, för varelser, vilka kände enbart de direkta verkningarna, men saknade betingelser att ana, vad som rörde sig på djupet under halvmedvetna utslag av dådkraft och verksamhetsbegär, av längtan, av oro och äventyrslust.

Dreng härskar icke genom börd eller obetvungen styrka, förmågan att tänka och sammanställa förskaffar honom ledareskapet. Hvidbjørns kraftiga muskler frambringa blott tom ödeläggelse, men hans rastlöst arbetande hjärna uttänker det ena kulturredskapet efter det andra.

Vackert och djupt förmår Jensen framleta kulturelementet ur den germaniska vandringslusten; så olik zigenarenas mållösa irring, så överlägsen forntidsorientalernas konkret inriktade maktlystnad. Han visar oss fröet till upptäckarlusten och uppfinnardriften; de mäktigaste hävstängerna för västerländsk kultur och expansion.

Såsom raspsykologisk studie har *Bræen* sitt stora, oomtvistliga värde, trots inadvertenser och anakronismer, vilka lätt låta sig påvisas av den, som framom förtjänsterna vill söka felen.

* * *

Men *Bræen* är även ett diktverk, en cykel fulllödig lyrik. Här finnes den skönaste poesi: luftig och klar som lärkans sång, skär och ljus som den första grönskan. Nordisk stämningslyrik, som, tillgänglig för minnet i bunden form, snart kunde klinga från allas läppar. Men Jensen som språkkonstnär är sin egenart för trogen att tvinga sin lidelsefullt skälvande prosa under metrikens tvångströja. Denna böljande, oroliga stil, med de ständiga överraskningarna, med den ojämnt slipade facetteringen, denna mångstämmiga kör, vari förbluffande disharmonier så skarpt skära genom en enhetlig stämning, avkastar alla yttre band. Orden sjunga under Jensens mästarehand; hans infall följa inga andra lagar än den ögonblickliga inspirationens.

Ur dikterna om „Moa" och „Vaar", kvinnorna vid Drengs och Hvidbjørns sida, strålar det evigt kvinnliga med tidlöst rena konturer. Varken kvinnosak eller förtryck. Varken mannens jämnlike eller slavinna. Men en oumbärlig faktor i framåtskridandets formel, med betydande anpart i nådda resultat, fastän vunna i det skenbart obetydliga och lilla; i det som icke synes, i det som ej kan undvaras.

Kapitlet om „Moas vaner" är gammaltestamentligt väldigt i sin enkla resning, bibliskt älskligt i den flärdlösa framställningen. Och „Vaar's" apoteos samt eftermäle avteckna sig såsom legendbildning så åskådligt och plastiskt, att man knappast kan fatta dem framsprungna ur en enskild människas skapande fantasi.

* * *

*Bræen* står icke isolerad i Jensens produktion Redan i „Den Gotiske Renaîssance" (1900) framstiger tanken på följandet genom tiderna av germanismens segrande ideal. Hans sista bok utgör en ny, fullbordad detalj för minnesstoden över nordgermaniskt härskarelynne, i vilket monument Madame d'Ora's och Hjulet's brokiga scener ingå som sockelreliefer. Men om Dreng skall stå ensam som krönande figur, eller om andra i samma storlek, symboler för vår egen epok, med honom skola bilda grupp — därom kan ensam skalden i en framtid lämna besked.

*Sigurd Frosterus.*

## EDGAR ALLAN POE. SONETT TILL VETENSKAPEN.[1]

Du Vetenskap, av Tiden född, förmäten
du glor och granskar med vidöppet öga
och vill din näbb i skalders hjärtblod löga,
du gam, som söker flykt i verkligheten.

*Dig* skulle jag då älska, dig, du tröga
som hänger vid var gång jag jordförgäten
på vingar svingar mig mot hemligheten
av gyllne skyars glans uti det höga?

Du är det ju, som stört Dianas jakter
och gjort det tomt uti dryaders skog,
du skingrat flodens trolska skymningsvakter

och älvors dans som genom kvällen drog —
och det är du som drivit bort i vinden
min sommars drömmar under tamarinden.

## KONST OCH PARTIPOLITIK.

Särdeles karakteristiskt för den ton den finskspråkiga pressen tagit sig gentemot de bildande konsterna är följande (ur en översikt för år 1908 i U. Suometar af den 1 januari d. å.):

„På konstens område befinna sig de bildande konsterna allt fortfarande i någotslags förlamningstillstånd. Konstnärerna växa nog till antal, men särskilt nämnvärda arbeten ha ej skapats. Gallén-Kallela har illustrerat Kivi's „Seitsemän veljestä" på ett sätt, om vilket, ehuru i bilderna hans kraftiga personlighet framträder, meningarna dock torde

[1] Den 19 januari för hundra år sedan föddes i Boston Edgar Allan Poe. Till en erinran återges här hans enda sonett, i lätt omklädnad. En vacker upplaga av hans samtliga, icke mångtaliga dikter utgavs i fjol av Richardson (The Complete Poems of Edgar Allan Poe) med heliogravyrer av F. S. Coburn, style Sascha Schneider.

*G. M.*

vara delade. Herr G.-K. torde nu påbörja en enhetlig Kalevala-illustrering."

Ovanstående är ordagrant översatt, och mera har U. S. ej heller att säga om vårt konstliv under år 1908.

Man anser således, eller vill åtminstone inbilla läsaren, att den finska konsten dväljes och tidigare dvalts i någotslags förnedringstillstånd eller som det heter: förlamningstillstånd (lamaannustila).

Det är alltså förlamning, att sådana i konsthistorien epokgörande verk som freskomålningarna i Johanneskyrkan i Tammerfors skapats. Dock har intet land i norra Europa att uppvisa något liknande.

Vidare anses det troligen för betydelselöst att den finska konsten i Paris gjort en rent konstnärlig succès (vilket är ett strå vassare än en framgång hos den stora publiken). Det synliga resultatet av denna succès är att åtta av våra konstnärer inkallats till associé'er i Salon d'automne, vilket hos oss är något noch nicht gesehenes.

Bland konstverk som skapats i fjol omtalar U. S. Kivi-illustrationerna, men säger ej ett ord om Järnefelt's altartavla „Kristus och synderskan", om vars höga konstnärliga värde meningarna äro odelade. Månne man numera på vederbörligt håll anser bibelns skönlitterära och moralfilosofiska värde vara så underlägset de „Sju brödernas", att man av den anledning ej mera önskar befatta sig med „bibelillustration"?

Vidare kunde vi under år 1908 glädja oss åt tvenne utställningar av Pekka Halonen och en av hans kusin, skulptören Eemil H. De svensktalande estetikerna uttryckte enstämmigt och övertygande sin beundran för dessa renblodiga finnars konst. Däremot behandlade U. S:s konstkritiker dem som famlande och mycket osäkra elever, frånsett de konfysa uttalanden han serverade sina blint troende läsare om impressionism m. m. Med mindre kan en gryende konstuppfattning slås ihjäl.

Mig synes att den vittomtalade finska ärligheten numera borde förbjuda de suometarianer att sjunga „en främling far oss stolt förbi, men detta landet älska vi". Då man ej älskar den konst, som karaktärsfullast och intimast skildrar „de tusen sjöarnas" stränder (Halonens), så är det tvivelaktigt, om man på nämnda håll alls är mäktig en sådan känsla som kärlek, d. v. s. då den skall omfatta något som går utöver de primitivaste mänskliga behoven.

Man ursäktar sig måhända med att en del av dessa yttringar av vårt konstliv undgått vederbörande. U. S:s redaktion torde dock ha observerat, att vi i fjol mottogo en springbrunn, i vars skönhet de konstförstående fransmännen och alla våra utövande konstnärer äro förtjusta.

Oskar Wilde säger: „det sköna är det, som instinktivt förefaller den i konst obildade motbjudande." Fontän-striden bevisade att denna paradox äger mera sanning än kanske någon annan skönhetsdefinition.

Och så till en annan sida af saken. Jag tror ingen har uttalat sin förvåning över att det är prof. Eliel Aspelin-Haapkylä, som skrivit om vår konst i finska upplagan av Carl Laurins med utomordentlig förståelse och tendensfritt konstintresse författade konsthistoria. Som bekant kan satsen „l'art pour l'art" medvetet eller omedvetet tillämpas på all god konst. Det oaktat förklarar prof. A.-H. (Argus nr 21 1908) att han „långtifrån är anhängare af l'art pour l'art-teorin". Det samma har han även vid andra tillfällen bedyrat, och på ett sätt som visar att han är en beundrare av den konstförnedringstid då man försökte tillämpa en enhetlig skönhetslära på alla olika konstarter; den tid då målarens ideal förväxlades med skaldens eller novellistens, skulptörens med skådespelarens o. s. v. (Jämför Yrjö Hirn, Konstens ursprung, sid. 3—5.)

Emedan jag icke kan berömma mig av universitetsstudier, och dessa troligen på vederbörligt håll anses vara det enda som berättigar en att uttala sig i estetiska och konstfilosofiska frågor, citerar jag doktor Yrjö Hirn, jämte det jag påpekar, att hans meriter icke äro förvärvade enbart vid vårt universitet. I sin bok „Konstens ursprung" säger han på sidan 4, efter att först ha konstaterat konstens nuvarande utvecklingsståndpunkt: „De kritiker, som, i trots av denna utveckling, söka tillämpa ett alltför trångt estetiskt kriterium på alla de olika konstarterna, kunna visserligen — i mån av sitt inflytande — för allmänheten försvåra uppfattningen av den moderna konsten, och därigenom medelbart fördröja det estetiska framåtskridandet".

Tillämpat å förevarande fall måste man således direkt påstå att prof. Aspelin-Haapkylä fördröjer finska folkets estetiska utveckling. Han säger sig äga en rödjarnatur (raatajaluonne Valvoja nr 3 1907.) Beklagligtvis leda dock de vägar han rödjat bort från kulturutvecklingen. Samma väg vandra de små profeterna, som gå efter honom och så långt ha de redan kommit att de stå oförstående och kalla inför det högsta den *rent finska* kulturen frambragt — Pekka Halonens konst.

Det mesta vi ha att uppvisa i kulturväg har skapats av den svensk-finska blandrasen. Denna blandras har även möjliggjort uppkomsten av de rent finska kulturyttringarna. Det ser ut som vore våra nationalister så förblindade i sin fanatism, att de försöka tillintetgöra alla konstyttringar (även de rent finska), vilka ej kunna tjäna deras syften som agitationsmedel. Det nya slagordet skulle således heta: „konsten för nationalismen".

Det synes kanske onödigt att befatta sig med slika konstkritikers och U. S:s kulturfientliga strävanden. Varje nation har ju sina „dunkelmän", vilka under en eller annan förevändning med vandalens hänsynslöshet driva sina egoistiska intressen. Men då även ungfinnarna att döma av en hel del på senare tider synliga uttalanden tyckas trampa de „gamlas" till „barbarskogen" ledande väg, så synes mig ett upprop som detta ej opåkallat. Nu senast har den ungfinska författaren Eino Leino (som brukar formulera partiets tendenser) i Päiväs julnummer uttalat åsikter, vilka, ehuru lätt maskerade, dock ej stort skilja sig från U. S:s ovanomtalade konstuppfattning. Herr E. L. tyckes för övrigt tro att „den stjärnan Sirius lyste bättre om de övriga stjärnorna släcktes".

De bildande konsterna tala ett språk som förstås allestädes. Fortsätta de finsksinnade på den väg de inslagit, kan det leda därhän, att vi få en tid under vilken konstnärerna ge den blanka fan, om ej precis i landet så dock i det utmärkta „föregångsfolket“ som i landet bygger och bor.

*Heikki Tandefelt.*

EDV. MUNCH.

Stor och gripande konst, verk man aldrig glömmer, men inför vilka man glömmer allt, en enda berusning är Munchs utställning. Porträtt och landskap, kvinnor och kärlek, last och lycka, allt skälver och sjunger. Skapartankar man icke uttömmer, djävulskap i var minsta croquis; i motivens mångfald en och samma glödheta känsla. Det är ett enda segervisst fortissimo; man nästan önskade en smula sordin. Med sin frenetiska häftighet, sin förbluffande fart, sina formidabelt dristiga grepp och angrepp, snart sagt våldtager Munch publiken, — och hänryckt ger man sig hän. Ty våldet är tillika en väckelse; icke blott sin livsvärme, utan sitt inres hela rikedom är det, en klar och djup andes intuitioner, han skänker oss i sina verk.

Och varje verk är en bragd. Om Munchs framställningskonst må de invigde tvista. Helt visst målar han farligt, utmanar vanskligheter, nöjes ofta med antydningar. Men att antydandet kan utgöra mästerskap ha vi lärt av Rodin; avsiktligt når Munch med det skenbara utkastet en aningens verkan. Och hans slösande lek med färgen som blott yta, — färgen för färgens skull, — bevisar återigen stämningsvärdet hos färgernas samspel.

Det är annars sällan en ideolog som undertecknad funnit de konstteorier, dem han förmätet gjort sig, så eklatant besannade som i Munchs måleri. Konstverket skall dels direkt, dels associativt reta fram reflexer i vår kropp; det verkar här en ansats till de förändringar, varmed organismen skulle mottagit den framställda retningen i verkligheten. I dessa reflexer, vilkas art och styrka växlar med den uppfattande individen, besticker sig det urgamla kravet på „inre härmning“ liksom det moderna begreppet „Einfühlung“; och ju djupare organismen reagerar, dess mäktigare är dess återverkan på centra — och därmed konstintrycket. Och Munch har gåvan att så betecknande gestalta sina känslomättade visioner, att publiken tvingas in i den skildrade situationen och därmed känner det han känt. Tack vare denna sin accumulerade uttrycksfullhet, som i sig själv är en nåd från ovan, men vilken kännare kanske skola döma alltför bullersam, överför Munch sin personliga stämning t. o. m. till den stora publiken, — och också för den är konsten till.

Och ideologens profana beräkningar om konstens väsen slå in vid Munchs skapelser också vad beträffar idékraven, konstens uppgift att utvidga vår syn, lyfta oss över vardagen. Munchs konceptioner äga en „kontemplationshalt“, som skulle tillfredsställt själva Kant; de syfta till mer än det enstaka fallet, de blotta skönheten och smärtan i allt varas villkor, uppdaga i några linjer den eviga natur, den livets djupaste mening, vilken gängse samhällsvärden skymma.

De utställda verken torde få förutsättas som kända. För övrigt har det haft sitt intresse att uppsnappa publikens tycken. Det som näst färgeffekterna, vilka i och för sig locka med det underbaras tjusning, kanske ägnats den största beundran, är kollektionen grafiska bilder, vars motstycke i rikhaltighet och fulländning näppeligen tidigare setts hos oss. Här är också teckningen, menar man, utan vank. I de målade tavlorna vore den ofta och särdeles vad fonden och markens staffage beträffade, „kaotisk som Messinas ruiner“. Också finner man i regeln största behag i de mera utarbetade dukarna såsom „Dagen efter“, „Vampyr“, Moder och barn“ och en skönhetsdrucken „Aktstudie“. Bland landskapen, där man är vanare vid obestämda linjer, tilltala „Warnemünde“ med solmättad luft och glada färger, „Taarbæk“ med dess intensiva ljus, „Två människor“ med allt av stämning en sommarafton kan rymma. Porträtten vi längtat att se, cynikern Heiberg, den veklige Jæger, drömmaren Obstfelder, samla nyfikna åskådare, desslikes Strindbergporträttet, vars diskreta färgskala angenämt sticker av, samt de präktiga, lätt ironiserade bilderna av en israelit, en ung målare, en handelskonsul och en tysk rentier, — karaktärstudier gjorda med ett humör utan like. I superlativus fängslar Munch likväl, där han avslöjar och risar driften och lasten: vi påminna om samlingens pärla „Afton på Karl Johan“, om „Kokotter“, „Kupido“, „Kvinnan“, „Kyss“, „Mörderska“, „Kärlekens blomma“, „Under oket“, „Salomé“, „Döden och kärleken“, „Drickande bohemer“, — allt bilder, vilkas vulgära ämne adlas av en bitterhet, en smärta, som gör det omöjliga möjligt och visar huru djupt konstnären lodat livets väsen och människornas.

Björnstj. Björnson har engång skrivit: „Jo mere en Mand tager paa sig, jo stærkere maa han være. Der er ikke det Ord, som ikke kan nævnes, ikke den Handling eller den Rædsel, som ikke kan males, men han maa være der, som kan“. En sådan en, som kan, är Munch. Det finnes i norden få personligheter som han, det finnes som konstnär knappast någon våldsammare. Ingen så oförlikneligt „crâne“ i uttryckets bästa betydelse. Man läser hans liv ur de utställda verken. Högt spel måtte det varit med hela människan som insats, en törst att famna och skapa, en hjältetro på de nya värden, som svällt i hans sinne. En upprorsman har han varit, ett flammande trots, ett oväder, en katastrof, varhelst han gått fram. Alltid en man, till vilken det gällt att taga ställning, har han satt idéer och passioner i rörelse; vi veta att Berliner Secessionen är knuten till hans namn. I brutal brottning med livets verklighet har hans kraft endast härdats; utstött och häcklad har han fått pröva samhällslivet i dess nakenhet; ur smärtan och be-

svikelsen har hans varma medkänsla vuxit fram. Vi hälsa i Munch det obändiga unga i Norge, som mäktigare än de flesta hävdat personlighet och frihet i allt och trots allt; vi se i hans gärning ett storverk, värdigt det självstarka folk, vilket så enskilt som samfält manar och lär att trotsa sig till seger.

*Rf Lg.*

## PANOPTIKON.

Det händer ju rätt ofta att utlänningar, leda vid kontinentala lockelser, finna något tillfälligt intresseväckande i att besöka Finland. De ha i regeln sina ciceroner här och då reseskildringen sedan emanerar, märker man ej sällan att ciceronen varit bra att tillgå. Bland andra hade vi då häromåret norska kvinnosaksdamen fru Michelet på besök. Ciceroner: fru Alexandra Gripenberg och fröken Hilda Käkikoski. Litterära resultatet: tre artiklar i norska „Husmoderen". Älskligt konfysa artiklar. Så t. ex. berättar författarinnan om våra politiska öden *efter 1904:*

„Men åter buro inre oroligheter skulden till ett bakslag. Det framträdde nu ett nytt politiskt parti, mest bestående av yngre folk med liberala, litterära och konstnärliga intressen. De stodo i språkstriden på finnarnas sida, i politik höllo de med svenskarna. Från denna tid har man namnen gammal-fenomaner och ung-fenomaner samt svekomaner. Resultatet var att lantdagen igen blev upplöst".

Och vidare:

„Det skulle leda för långt att gå in på alla enskildheter, värnepliktslagens avskaffande, budgetens förnyelse, som krävde lantdagens sammankallande och slutligen mordet på prokuratorn Johnson, som till slut bragte folket att utan partihänsyn samla sig kring kravet på lagliga förhållanden i landet".

Bobrikoffs frånfälle relateras här alls icke.

Undras hövligast om det är ciceronerna som kokat denna puré eller om goda fru Michelet själv komponerat den. Att „ungfenomaner" och svekomaner tillkommit först efter 1904, att farbröderna Donner, Göös, Ignatius, Rosendal, Swahn m. fl. äro yngre folk, att Soisalon-Soininens bortgång konsoliderade nationen m. m. dylikt, är högst pikanta nyheter.

Framställningen av finskhetsrörelsen är flerstädes mycket livad och borde belönas med ett par oanvända årsräntor på de allt ännu odisponerande 10,000 mk lektor Hårdh i tiden utfäste för en skildring därav. Läs blott t. ex. följande stolta passus:

„Den nya riktning, som under Bismarck genom den tyska nationalekonomiska litteraturen gjorde sig gällande i Europa, fann stöd i det finska partiet".

Och följande:

„Också i kyrkliga spörsmål stod partiet på sin post mot den kosmopolitiska liberalismens gottköpsfraser. Det hade allaredan kommit till förståelse mellan de inbördes så besläktade finska partiet och pietisterna, en religiös riktning, som på kristendomens grund gjort mycket till att väcka finnarnas självständighetskänsla".

Har herrskapet någonsin förtärt s. k. himlamat? Mig tyckes att tant Marie Michelet har alldeles otroliga husmoderliga anlag.

„Tack för senast" kommer i slutartikeln i form av följande:

„Och man fått en inblick i det arbete, som den finska kvinnan har nedlagt för sitt folks tillväxt och utveckling, förstår man nog att ett litet, kämpande folk icke har råd till att undvara sådana krafter. Jag vill nämna namn som Alexandra Gripenberg, Hilda Kekkikoski och Finsk kvinnoförening, de upprulla för oss bilden av en årslång arbetsdag med nederlag och seger i kampen för ett älskat fosterland".

Jo jo, kära tant, för visso är det just dessa på sitt håll och sitt sätt nog så verksamma damer som efter årslångt arbete „segrat i kampen för fosterlandet".

Mig tyckes emellertid att Uusi Suometar efter dylikt alls icke har anledning att beklaga sig över den utländska pressens sätt att bedöma dess parti.

Och mig synes desslikes att det resestipendium ofärdsårens senatorer gåvo fröken Käkikoski för historieforskning i utlandet burit mycket läskande frukter i umgänget med den norska dam hon och fr. Gripenberg lyckats övertaga.

*

För ett par år sedan grundlade socialisten dr A. F. Tanner i Sörnäs en skola, »Helsingin Yleiskoulu», Helsingfors allmänna skola, vilken likväl numera ej torde vidare existera. Såsom ett helt roligt dokument öfver vilka skatter av vetande sagda läroverk bjöd sina alumner meddelar jag här i översättning utdrag ur årsbetyget för 1907—08 för en elev å tredje klassen, vilken sedan sökt och vunnit inträde till samma klass å en annan skola. Eleven i fråga har från sagda år vitsord i 36 av följande 42 ämnen, nämligen:

| | | | |
|---|---|---|---|
| Finska | 10 | Trigonometri | — |
| Ämneskrivning | 9 | Mekanik | 9 |
| Läsning | 10 | Fysik | 9 |
| Deklamation | 8 | Kemi | 10 |
| Talarekonst | — | Astronomi | 9 |
| Esperanto | 10 | Geologi | 9 |
| Psykologi | 9 | Petrografi | 10 |
| Logik | 9 | Mineralogi | 10 |
| Estetik | 9 | Botanik | 10 |
| Etik | 9 | Zoologi | 9 |
| Musik | — | Anatomi | 10 |
| Handarbete | — | Fysiologi | 10 |
| Gymnastik | — | Bakteriologi | 8 |
| Teckning | 10 | Sjukdomslära | 8 |
| Skrivning | 10 | Hälsolära | 8 |
| Stenografi | 9 | Geografi | 10 |
| Bokföring | — | Etnografi | 10 |
| Hållande av möten | 10 | Historie | 9 |
| Aritmetik | 10 | Sociologi | 8 |
| Algebra | 10 | Statslära | 8 |
| Geometri | 10 | Nationalekonomi | 8 |

Det är ju icke alldeles förvånansvärt om en skola med detta program för tredjeklassisterna snart upphör. Eleverna avlida. Beträffande denna överlevande polyhistor och biglott måste man emellertid av fullt hjärta instämma i skaldens ord:

„Gud skydde den ädle gossen!"

Måhända med det lika uppriktiga tillägget:

„Han blir nog tokig en gång".

I synnerhet om „Hållande av möten" dessutom möjligen skall innefatta specialiteten rendez-vous.

*Panoptes.*

---



---

# ARGUS

utkommer år 1909 på samma sätt som hittills och utlovas för prenumerationsavgiften, sju (7) mk, 24 häften om minst 8 stora textsidor. Likasom detta år komma numren dock vanligen att hava ett större omfång. Förutom de värderade medarbetare som under 1908 givit tidskriftens första årgång dess prägel komma flere nya sådana att efterhand rycka in, varigenom Argus i allt vidsträcktare grad skall kunna träda fram såsom ett fritt organ för mångskiftande kulturella spörsmål.

Då prenumerationen kan ske genom ett enkelt telefonbud till tryckeriet (137) eller kontoret (6402, kl. 2—3) eller genom *genom ett brevkort till Tidskriften Argus, Helsingfors,* skall väl ingen, som önskar följa med tidskriftens uttalanden och främja dess syften, finna det betungande att mot en senare uppburen avgift av 7 mk inträda såsom abonnent. Varje finansiellt överskott nedlägges såsom härintills på tidskriftens utvidgande.

***GUNNAR CASTRÉN. GUSTAF MATTSSON. EMIL ZILLIACUS.***

Ansvarig utgivare av Argus: Gustaf Mattsson.
H:fors, J Simelii Arv. Boktryckeriaktiebolag, 1909.

# ARGUS

REDAKTION:
GUNNAR CASTRÉN
GUSTAF MATTSSON
EMIL ZILLIACUS

HELSINGFORS 16 JANUARI 1909

ANDRA ÅRGÅNGEN

UTKOMMER:
DEN 1:STA OCH 16:DE
I VARJE MÅNAD
PRIS 7 MK PER ÅR

Nr 3

INNEHÅLL:

**Vårt klimat och Golfströmmen.** ROLF WITTING.
**Romain Rolland: Jean-Cristophe à Paris.** ALEXIS VON KRÆMER.
**Våra karrikatyrtecknare och humorn.** BIRGER BRUNILA.
**Kristligt mod och högmod.** ROLF LAGERBORG.
**Finland och den internationella seismologin.** WALTER WAHL.
**Penninglotteriet i humanitärt syfte.** GUSTAF MATTSSON.
**Svenska Teatern: Djävulen.** GUNNAR CASTRÉN.
**Panoptikon.**

*Manuskript och böcker för anmälan adresseras till* **Redaktionen för Argus, Fabiansgatan 16.**

*Prenumerations- och annonskontor,* **Fabiansgatan 16,** *öppet kl. 2—3, telefon 64 02.*



*LÖSNUMMERPRIS 35 PENNI*

ARGUS

Nr 3. HELSINGFORS 1. 2. 1909.

VÅRT KLIMAT OCH GOLFSTRÖMMEN.

Har vårt klimat under senast förflutna tider, låt oss säga en mansålder, förändrats? Varmans erfarenhet tyckes besvara frågan jakande. I minnet framstå tidigare upplevade vintrar strängare. Något avgörande vittnesbörd kan minnet dock ej tillmätas; väderlek och vinterköld ingripa på så väsentligen olika sätt under olika åldersperioder i varmans liv, och jämförelsen försvåras ytterligare av att minnesbilden av årstidens väderlek lätt blir en förallmänliggjord typ, som t. o. m. kanske hänför sig till annan tidigare vistelseort. Men ändock!

Ställes frågan vidare — ha vi haft klimatförskjutningar, som varat genom ett sekel eller flere, kunna vi tala om en verklig klimatförändring? — avfärdas vår personliga erfarenhet med invändningen, att den av oss iakttagna möjliga förändringen kunnat vara tillfällig eller periodisk. Ett svar ger meteorologiens siffermaterial, främst temperaturvärdena, vilka räcka omkring 150 år tillbaka i tiden.

Emellertid, i årets medelvärme ange siffrorna endast alldeles obetydliga förändringar, eller där dock sådana framträda, ej större än att de fullt motiveras av förändringar runt om observationslokalen, en stads tillväxt, ökat bebyggande o. s. v.

Däremot är värmefördelningen under året, om man frånser från kortvarigare förändringar, ej densamma. Enstämmigt vidhandenge iakttagelser i Nordeuropa, Petersburg, Stockholm, Uppsala, Lund, Edinburgh o. s. v., diskuterade av olika forskare, att sedan c:a 1750 vintrarna verkligen blivit något mildare, om än med blott en knapp grad Celsius, somrarna i samma mån kallare. Vidare, februari har blivit den europeiska nordens kallaste månad, den rangplatsen innehades tidigare av januari. I vårt minne kan denna omständighet skärpa förnimmelsen av klimatförändring; jultidens väderlek påverkas ytterligare av denna förskjutning, och jultidens väderlek är nog den, som sätter djupaste spår i minnet.

Å ett lands temperaturförhållanden inverkar dess havsnärhet därhän, att vintern i allmänhet blir mildare, sommaren svalare än i det inre av en kontinent å samma breddgrad. En del av sommarens värme magasineras av havet och avges så småningom under höst och vinter, om våren nedsätter åter det avkylda havsvattnet lufttemperaturen. Termen maritim anger just en sådan havsinverkan. Den nyss beskrivna förändringen i vårt klimat är väsentligen en förändring mot mera maritimt; schemat passar dock ej fullständigt, ty den fordrade ändringen i vår- och hösttemperatur kan ej fastställas.

Bakom dessa 150 år ligga halvtannat sekel, om vilka vi mycket litet veta. Men för en 15-års period 320 år tillbaka i tiden ha vi för ön Hven anteckningar visserligen gjorda utan instrument, men mönstergilla som allt, vad antecknaren, *Tycho Brahe*, gjorde. Dessa iakttagelser, av *Nils Ekholm* jämförda med senare å Hven anställda, vidhandenge med tämlig säkerhet en ej alldeles obetydlig olikhet mot nuvarande förhållanden. Vintrarna böra hava varit kallare; Öresund tillfrös under 10 år av dessa 15, medan detta numera inträffar i genomsnitt blott varannan vinter, och vindanteckningarna uppvisa en större frekvens av sydostvindar, varav vi kunna sluta till i allmänhet sydligare väg för cyklonerna, „barometerminima", och därmed strängare vintrar. Likaså låta då ymnigare juniregn tyda sig som förorsakade av en varmare sommar. Däremot inträffade den första och sista frosten på så gott som samma kalenderdag som nu, alltså höst och vår ej olika mot nu.

För än äldre tider[1] finnas i gamla urkunder uppgifter, som tyda på än strängare vintrar. Under 1000- till 1400-talen omnämnas år, då hela Östersjön varit tillfrusen, då trafik under vintern ägt rum från Sverge till Östersjöprovinserna, Danmark och Tyskland, och å isen t. o. m. härbärgen torde hava inrättats. Och ända till 1300-talet skola i enstaka fall Kattegat och Skagerack tillfrusit. Till någon del måste man väl misstro dessa uppgifter, åtminstone förutsätta en viss överdrift; de vinna dock stöd av samtida och väl säkra sådana om isläggning av Svarta Havet, Dardanellerna och Bosporen, vilket för Bosporen säkerligen efter 1621 ej mera inträffat.

Visserligen torde betingelserna för tillfrysning av Östersjön för 1000—500 år sedan varit större än nu. Den då med stor sannolikhet något friare

[1] En i dagspressen nyligen ingången notis omnämner av en engelsk prestman 1337—43 förda anteckningar över väderleken. Dessa äro att döma av referatet tämmeligen allmänt hållna, sir *John Moores* uppsats av oktober 1908, vari de begagnats, har ännu ej hunnit till vårt land, och referatet i Meteorological Magazine är ännu knapphändigare. Man kan dock sluta, att dessa anteckningar ej anställts så systematiskt, att någon jämförelse med nutiden, likartad med den som kunnat göras för *Tycho Brahes*, är möjlig. „Praktiskt taget" består till följe av Englands geografiska läge dess „kaleidoskopiska" vinterväderlek med tö och köld, även om vintertemperaturen sänktes ett antal grader, och det tyckes främst vara denna växlande prägel som avspeglat sig i de gamla anteckningarna.

kommunikationen med världshavet genom de danska sunden har då troligen givit Östersjön ett saltare och tyngre bottenvatten; sålunda bör även tillblandningen till det över Östersjöns yta utströmmande flodvattnet varit mindre och därmed även det övre lättare täcklagret, som måste afkylas innan isbildning kan äga rum, då ha varit tunnare. Dock kan nog ej detta allena tillfyllestgörande förklara tillfrysningen. Vintrarna måste nog ha varit kallare.

Beträffande hela årets medelvärme för tider bortom halvtannat sekel tillåta ej de förefintliga uppgifterna några bestämdare slutsatser. Man är hågad att antaga, att ej mera än under de sista 150 åren väsentlig ökning eller minskning i årets medelvärme inträtt, utan att sannolikt de kallare vintrarna kompenserats av varmare somrar. Detta så mycket mera som de omtalade förändringarna i vårt klimat under de sista 150 åren äro likartade med dem, som samtidigt försiggått öfver en stor del av Europa, medan man ej i allmänhet är böjd att sluta till större förändringar under de senaste årtusendena i genomsnittsförhållandena under hela året — t. ex. torde ej i Attika temperatur och regnmängd undergått mera betydande förändringar sedan klassisk tid.

Förklaringen till dessa förändringar i vårt klimat! Deras natur — ingen märkbar förändring i årsmedeltemperaturen såsom ock i vårens och höstens temperatur — tyckes utesluta de flesta av de hypoteser, vilka uppställts för förklaring av istiderna eller övriga klimatvarationer i geologisk tid, nämligen astronomiska orsaker [1], förändringar med jordens rotationsaxel, i solstrålningens intensitet eller jordatmosfärens genomskinlighet, denna sista en följd bl. a. av den genom ökad bränsleförbrukning o. s. v. ökade kolsyrehalten i atmosfären. Likaså synes en kvantitativ diskussion av dessa uppräknade orsaker ange, att de ej direkt åtminstone kunna inom den tid här ifrågakommer åstadkomma så stora förändringar som de, för vilka redogjorts.

[1] I den tidigare omnämnda notisen heter det: „att tala om en permanent förändring av årstiderna är rent nonsens". Knappast ändå. Referatet i Meteorological Magazine låter även något annorlunda. Ur ett astronomiskt faktum kunna beräknas exakta tal, som illustrera en permanent förändring. Årstiderna bero som bekant av att jordens ekvator och ekliptikan, jordens banplan i dess rörelse kring solen, ej sammanfalla. Vinkeln mellan dessa båda nådde något mer än 7200 år före vår tideräkning ett största värde, år 12000 når det igen ett minsta. Vid den förra tidpunkten var den tid, under vilken solen eller någon del av denna i Kemijärvi midsommartiden var synlig i en följd över horisonten 42 dagar, år 12000 är detta fallet blott i 10 dygn, nu kunna vi där i 30 dygn i sträck se något av solen, dagarna antagna molnfria förstås. För Sodankylä har detta tal från 50 dygn minskats till 42 dygn i nutiden och skall ännu minskas till 29. I Helsingfors avtar under samma tid den längsta dagen med över 3/4 timme, vi befinna oss mitt i perioden. Ögonskenligt är, att under de längre dagarna tidigare, då solen dessutom stått högre, värmetillförseln till våra breddgrader varit större än nu och i än högre grad än i framtiden, om sommaren; mindre däremot om vintern. Detta verkar på klimatet en förskjutning i just den riktning, som antytts, av skäl varpå vi här ej kunna ingå, dock ej med det här angivna beloppet.

Såsom sannolikaste orsak framstår då Golfströmmen. Det är denna eller riktigare en stor orsakskomplex, Golfströmmen, de kalla strömmarna från Norra Ishavet och hela lufttrycksfördelningen över Nordatlanten, alla i sin mån utformade av jordrotationens inverkan på rörelserna på jorden, som skänker oss, bofasta å Grönlands och Klondykes breddgrader, en årsvärme lika hög som den i New York, vilken ort ju ligger nära Madrids och Roms breddgrad. Det vore då i förändringar inom denna orsakskomplex, man hade att söka orsakerna till förändringarna i klimatet. Emellertid ger allt det, man utom nyssnämnda huvuddrag av Golfströmmens verkan känner, mycket knappa upplysningar, om än det kända kan sägas befästa sannolikheten av, att vi här ha att söka orsakerna.

Golfströmmen själv. Ännu, helt nyligen — ja i dag som är ger framställningen i många atlanter uttryck härför — var Golfströmmen en stark ström, som med egna vågor gick genom havet. Det är ett oting, den föreställning som däri tvingas på oss, en överflyttning till havet av den bild man gjort sig av vattenrörelsen i en flod, ett oting både till de egna vågorna och till den utstakade vägen. En annan jämförelse ger en långt bättre inblick i Golfströmmens natur, jämförelsen med strömmarna i lufthavet, med vindarna således. Naturligtvis ha vi därvid att erinra oss, att rörelserna i havet ske med betydligt mindre hastighet, och att upp- och eller nedstigande rörelser i mindre utsträckning kunna förekomma. Alltså, om vi frånse från trakterna närmast Mexikanska Golfen, är Golfströmmen förliknelig med vindarna t. ex. över Finland. Dessa skifta titt riktning och styrka, de resultera i en förflyttning av luftmassan från väst å sydväst mot ost å nordost med en medelrörelse om ungefär tio till trettio hundradedelar av summan av alla vindrörelser över orten, resultera i en „golfström". Golfströmmen i Nordatlantens översta lager skiftar likaså titt riktning och hastighet, summan av alla dess rörelser ger oss „Golfströmmen", transporten av uppvärmt vatten mot nordligare och ostligare trakter.

Omotsagd kunskap, utöver detta rent deskriptiva, besitta vi för tillfället ej om Golfströmmen, lika litet som om rörelserna inom havet i allmänhet. De direkta orsakerna äro att finna i särskilda omständigheter, i vind- och lufttrycksfördelning, i olikheter mellan havens särskilda vattenslag, kanske, såsom *Otto Pettersson* nyligen gjort gällande, i issmältningen vid Arktis och Antarktis, m. m., men den relativa betydelsen av dessa orsaksgrupper är ej säkert fastställd.

Statistiskt ha dock vissa antydningar om det berörda sambandet mellan variationer i klimat och i Golfströmmen vunnits. Med isrikedom vid Grönland har tämmeligen ofta följt isfattigdom vid Island, svagare rörelser i Atlanten, lägre vatten- och lufttemperatur vid Europas kuster och i Västeuropa sämre skördar av vete och även av råg. Och tvärtom. En utveckling av detta antydda samband läte då sluta, att Golfströmmen tidigare bort ha en mindre intensitet än nu eller åtminstone haft en mera vestlig bana, vilket då naturligtvis varit åtföljt av

förskjutningar inom den omnämnda komplexen, havströmmar och lufttrycksfördelningen m. m.

Emellertid följde med en sådan småningom fortgående ökning av Golfströmmens intensitet en motsvarande ökning av de kalla havsströmmarna utmed Grönlands och Nordamerikas kuster. Åtminstone i Grönland borde då en tillskärpning av vintrarna ha inträtt. Till denna slutsats foga sig då väl uppgifterna i gamla krönikor, att å den nu på grund av isrikedomen svårtillgängliga ostgrönländska kusten för omkring 700 och å 800 år sedan funnits en betydande norsk bosättning som ännu på 1400-talet stod i beröring med hemlandet, men som då landet ånyo upptäcktes var försvunnen. Danska uppgifter ange 190 kolonier, 12 kyrkor, 2 kloster och även en biskop. Detta finner kontrollerande komplettering i funna ruiner, som nära uppgå till det anförda antalet; några ligga på sådant avstånd, ända till 14 km från havet, att man tvingas anta, det befolkningen ej livnärt sig med fiske utan varit jordbrukare och boskapsskötare.

Ha vi att även framgent vänta oss en fortsatt likartad klimatförändring? Vid en fråga som denna frestas man lätt att från det förgångna sluta till det tillkommande, och sålunda besvara frågan jakande. Med visshet kan dock intet sägas, innan orsakerna till växlingarna i klimatet säkert fastställts, och även vår kunskap om dessa orsakers väsen ökats. Härför erfordras ett långvarigt, dyrbart och mödosamt arbete. Taga vi för givet, att i Golfströmmen och de därmed förbundna fenomenen förklaringen till klimatförändringarna verkligen står att sökas, så kan denna dock knappast finnas, innan en hel rad frågor rörande luftkretsens övre lager och världshaven lösts. Utforskningen av atmosfären med tillhjälp av ballonger och drakar har än ej fortgått många år och blott givit enbart „första resultat“, och världshavens systematiska genomforskning ligger ännu i sin linda, än mindre har den vetenskapliga diskussionen och genomarbetningen kunnat följa. Men då omsider dessa frågor någon gång utretts, framställa sig möjligen som biresultat bl. a. metoder för skörde- och väderleksprognoser under något längre tid, månader kanske eller t. o. m. år.

Må vi emellertid till slut ännu upprepa, att under de senaste 150 åren de avhandlade klimatförändringarna ej varit mycket stora.

*Rolf Witting.*

## ROMAIN ROLLAND: JEAN-CHRISTOPHE à PARIS. 1908.

*I. La Foire sur la place. II. Antoinette.*

För några år sedan utkom Götz Krafft, en vidlyftig tysk roman av Edward Stilgebauer, som väckte icke ringa uppseende. Däri skildras, i fyra hastigt på varandra följande volymer, en tämligen black och filiströs ung mans öden allt från den stund han avlagt studentexamen ända tills han gifter sig och vid Lausannes universitet begynner en föreläsningskurs om Goethes ungdom. Denna roman utgick i många upplagor, publiken fann sin fröjd i anspelningar på kända personer, — professorer, militärer m. fl., — och i ett rätt skonsamt försök att framhäva några uppenbara missbruk, karakteristiska för „det stora fäderneslandet“. Nästan samtidigt, d. v. s. i februari 1904 började Romain Rolland utgiva i Paris en romancykel vars handling rör sig kring en ung hetlevrad tysk komponists historia, och denne yngling bär namnet Jean-Christophe Krafft.

Man står inför ett problem. Föreligger här en efterbildning eller är det en tillfällighet att romanerna i fråga, utom namnlikheten även i övrigt i rätt påfallande grad påminna om varandra? Herrar Romain Rolland och Edward Stilgebauer äro emellertid till all lycka tvenne tämligen olikartade författarepersonligheter, vilket tydligt nog framgår av deras respektive verk, trots alla de beröringspunkter man kan påvisa, och resultatet blir därför å ena sidan en diger, men intresseväckande fransk roman, å den andra en ganska svårsmält, tarvlig tysk sådan.

Romain Rollands hjälte är ärlig, naiv och öppenhjärtad och därför städse i strid med sin omgivning. Var han än ser hyckleri och onatur, brusar han upp och säger människorna skoningslöst bittra sanningar, obekymrad om följderna, och författaren sörjer nog för att hans heliga eld ej får stockna. »Jean-Christophe är en kraftig yngling, han kan leva ännu åtskilliga tiotal år», lär Romain Rolland ha svarat, när han av en av sina vänner tillfrågades huruvida det skulle följa än flere delar på de redan utkomna. Det lovar gott för framtiden.

Särskilda tyska småstäder bilda bakgrunden till de första fyra delarna, vilka i likhet med de följande ursprungligen utkommit i Les cahiers de la Quinzaine och sedermera i bokform. Beethovens barndoms- och ungdomsöden hava, därom kan intet tvivel råda, varit den förebild Romain Rolland använt för sin skildring. Men det skulle föra alltför långt att här ge en redogörelse av innehållet i dessa fyra första volymer. Läsaren må själv stifta bekantskap med detta verk — det lönar mödan. Min avsikt är att uppehålla mig vid de band som handla om Paris och franska förhållanden, de senast utgivna delarna: *La Foire sur la place* och *Antoinette.*

Jean-Christophe har blivit tvungen att i största hast fly från Tyskland, för att ej råka i delo med myndigheterna. Han hade nämligen på ett tämligen handgripligt sätt näpst några brutala soldater, som burit sig illa åt mot bondfolket i en liten by, ej långt från den stad där han var bosatt. I sitt innersta var Jean-Christophe mycket belåten med denna sakernas utgång. Han hade redan länge längtat bort från sitt fosterland, där han blivit behandlad med likgiltighet i bästa fall, men ej så sällan med fiendskap. Paris hägrade för honom som ett frihetens och konstnärlighetens hemvist på jorden. Nu drevs han av omständigheternas makt bort från det förgångna, nu hade han det också lättare att skiljas från sin gamla moder, vilken i

det längsta satt sig emot hans överflyttning till ett annat land. Och så lockade Paris honom ännu av ett skäl, där hoppades han åter sammanträffa med en ung fransk guvernant, vars bekantskap han gjort en dag under en teaterföreställning och som han, utan att vilja det, åsamkat stora obehag. Denna unga flicka, Antoinette Jeannin, levde i hans minne och han längtade efter att än en gång få råka henne.

Må det i förbigående vara sagt att Romain Rolland inför den unge tysken just i de kretsar där humbugen och ytligheten blomstra som allra frodigast. Man kan tydligt se avsikten med pariserskildringarna La Foire sur la place, — ett häftigt angrepp mot de missbruk och den tarvlighet författaren uppmärksammat omkring sig. Det dröjer även ej länge innan Jean-Christophe inser att den värld i vilken han råkat, i intet avseende motsvarar hans förväntningar. En tysk jude, som skapat sig en god ställning inom boulevardjournalistiken, gammal bekant till Jean-Christophe, blir dennes förste vägvisare. Han presenterar honom för en krets litteratörer på modet, men med avsky vänder sig den ofördärvade unge mannen från dessa egennyttiga, cyniska individer, vilka när de samlas enbart tala om sina böckers kommersiella möjligheter och om slippriga kvinnoäventyr. Till sällskapet hör även musikkritikern Goujart (syftar väl på Gauthier-Villars, mest känd såsom pornograf under pseudonymen Willy), i fräckhet överbjudande alla andra. Denne skribent hade ursprungligen varit sekreterare hos en minister, men när han började ana att hans herre snart skulle störtas, övergav han honom. Trött på politiken, i synnerhet efter det han råkat ut för diverse obehag, valde han en verksamhet, som satte honom i tillfälle att uttråka alla andra människor utan risk för sin egen person, och blev musikkritiker vid en stor, daglig tidning. Alldenstund Goujarts musikaliska begåvning och bildning voro av allra enklaste slag, satte han sig alltid på konserter bredvid någon komponist, lät denne lägga ut sina åsikter om de utförda tonverken och införde dem sedan i sina kritiker. I denne mans sällskap besöker Jean-Christophe alla större orkesterkonserter. Han finner programmen illa sammansatta, utförandet medelmåttigt och dirigenterna (Colonne, Chevillard m. fl.) förefalla mest angelägna om att så hastigt som möjligt få lämna estraden. På Opéra Comique lär han känna moderna franska operor. Claude Debussys berömda musik till Maeterlincks Pelléas et Mélisande lemnar honom tämligen oberörd, ehuru han villigt erkänner att den står betydligt högre i värde än allt annat han dittills hört av den nyfranska tonkonsten. Men Debussy är ej tillräckligt naturlig, och Jean-Christophe har innerligt roligt åt alla de snobbar, och okunniga musikentusiaster som förkunna att denne mästare är en annan Wagner och att han invigt en ny tid inom tonkonstens evolutionshistoria. Den franska dramatiken åter förefaller honom enformig och alltför skematisk.

Jean-Christophe gripes av förtvivlan och raseri inför den ytlighet och den andefattigdom som möter honom överallt. Han föraktar de människor han kommit i beröring med, men den tomma börsen tvingar honom att söka arbete hos dem. Han undervisar sålunda rika judiska »demi-vierger» i pianospel. I sådana kretsar, bestående av framskjutna politiker och penningemän, bland vilka även lycksökande konstnärer insmugit sig, vantrives Jean-Christophe om möjligt ännu mer. För varje gång han gör en ny sorglig erfarenhet, frågar han sina bekanta om det är möjligt att Frankrike icke har någonting annat att bjuda på. Till svar får han en axelryckning. De känna ej någonting bättre och finna det de se omkring sig fullkomligt tillfredsställande. Men Jean-Christophe vill ej gå under, han köpslår ej med sina ideal. Han envisas tro att det finnes människor i Frankrike, för vilka livet har en högre mening. Antoinette Jeannin, den unga guvernant som i ett annat sammanhang blivit omnämnd, är en sådan bättre människa. Hennes levnadsbana utvecklar sig emellertid till en nästan oavbruten räcka olyckor, allt sedan hennes fader berövat sig livet till följd av affärsbekymmer, och modren ej lång tid därefter dukat under i kampen för tillvaron. Jean-Christophe, den enda som kunnat skänka henne verklig tröst, drives av tillfälligheternas spel ständigt ur hennes väg. Och så kommer döden alldeles för tidigt, just i den stund, då Antoinette kunde börja hoppas på framtiden. Det blir hennes unge broder, för vilken hon offrat sina krafter, beskärt att sammanträffa med Jean-Christophe i Paris. Dessa två inse genast att de skola bli goda vänner. På detta motiv kommer väl fortsättningen att byggas, och härmed förklaras även varför Romain Rolland så vidlyftigt behandlat familjen Jeannins historia.

* * *

Ovanstående rader om Romain Rollands Jean-Christophe ha icke andra anspråk än att möjligen väcka en och annan läsares intresse för en fransk roman som skiljer sig från mängden böcker av samma slag. Särskilt bör den kunna rekommenderas åt alla dem, vilka älska musik. Romain Rolland, professor i konsthistoria vid Sorbonne, är en man av facket, mycket beläst och en konstkännare i ordets vidaste bemärkelse, han har bland annat utgivit en förträfflig bok om Michel-Angelo, men musikhistorien utgör hans egentliga studieområde, varför hans uttalanden i hithörande frågor äga en viss betydelse. Och vad åter hans kompetens att bedöma särskilt de israelitiska litterära kretsarna i Paris beträffar, borde han likaså fylla måttet. Han är nämligen gift med dottern till den kände filologen Michel Bréal, i Paris nästan lika berömd för sin gästfrihet, särskilt mot judiska stamförvanter, som för sin lärdom, och har Romain Rolland troligen på ganska nära håll gjort sina iakttagelser. Men oavsett allt detta torde Jean-Christophe-böckerna kunna bereda även den rent romanlystna delen av publiken mycket nöje, tack vare de många roande och omväxlande episoder som fylla ej så alldeles få sidor. Där finnes rörande kärlekshistorier och egendomliga miljöskildringar både från det nutida Tyskland och Frankrike, och därtill kommer att

Romain Rolland skriver temperamentfullt, fyndigt och kvickt. Han är en både underhållande och tankeväckande berättare.

*A. von Kræmer.*

## KARIKATYRER OCH HUMOR.

Mark Twain har någongång på tal om humor yttrat ungefär följande ord: „Humorn uppfanns i Amerika och har sedan dess stannat där". Jag är en stor beundrare av Mark Twain, men i detta fall kan jag icke giva honom rätt. Det finnes humor även i Europa, mer än han tror. Det finnes bitande fransk ironi, blodig Simplicissimussatir, danskt gemyt, saftig Strixhumor och oförfalskad, klassisk engelsk-irländsk kvickhet. På denna sidan Östersjön och Bottniska viken spårar man den däremot icke ofta. Humorn är här en raritet, som mycket sällan dyker upp offentligt, på sin höjd två gånger i månaden. Och dock är humorn en vara, som vi behövde i långt högre grad här uppe i vårt ruskiga, fattiga, förbudsivrande, språkgrälande, politiserande fosterland. Såsom det nu är, få vi leva på importen från utlandet. Vi hava ju våra egna skämttidningar, men hurudana? Har någon sett dem uppväcka stormande glädje hos sin läsarekrets? Jag har ännu icke sett någon innerligt fröjda sig åt „Fyren", „Velikulta" och vad de allt heta, åtminstone icke på mycket, mycket länge. (Jag har i statistiskt syfte gjort särskilda observationer.) Beror det möjligen därpå, att vi äro oemottagliga för humor? Knappast. Våra skämttidningar behöva mer omväxling och konstnärlig smak, mer humor både i ord och bild. I synnerhet i bild. Våra skämttecknare sakna det fina sinne för humorn, den konstnärliga behärskning vi finna hos karikatyrkonstnärerna på kontinenten, genierna, som kunna göra alla dessa av dumhet förråade, av högmod pösande, av laster härjade typer njutbara för oss.

Även vårt samhälle vimlar av dylika typer, som erbjuda ett tacksamt material, men hos oss resulterar tecknarens arbete vanligen i osmakliga överdrifter. Angreppet på dumheten och lågheten blir klumpigt, emedan vapnen äro alltför oslipade, värjstötarna sakna beräkning och elegans.

Karikatyrteckningen hos oss bär i flera fall spår av onödigt stor nonchalans. Exempel: flera av O. Furuhjelms teckningar i „Fyren" och „Flugsvampen". En figur angives genom slarvigt hoprafsade streck, ett huvud genom en oval med en svart fläck såsom näsa och en eller två prickar (helst blott en), i stället för ögon. Också Schwab i „Söndagsnisse" tecknar nonchalant, men han har en säker blick för effekten och bortlämnar icke det mest väsentliga. Dessutom äger han en rik fond av originell humor. Se exempelvis de olika serierna av „den elake herrn", m. fl. Jämför även: „Mannen som gör vad som faller honom in", av hans genialiske föregångare, den för tidigt bortgångne svenska tecknaren O. Andersson. Vilken djärv humor i dessa flott tecknade typer!

Furuhjelm har dock gjort många saker, som äro helt vackra i färg och teckning.

H. Aspelin, som ju också kan teckna när det gäller, som gjort några mycket roliga karrikatyrer, hotar att stelna i sitt speciella manér, som han lärt av Olaf Gulbransson, vilket gör, att hans bilder bliva stereotypa och karaktärslösa. Det är icke trevligt att alltid se samma innehållslösa ansiktsuttryck, samma rutiga kostymtyg och på samma sätt överdrivna kroppsformer, lika även då det gäller olika personer. Och det är ingalunda uppfriskande att se slaviskt kopierade Schwab-idéer och typer. Än mindre dåliga efterbildningar. (Se „Tuulispää"!)

I sitt ämnesval äro våra tecknare även något ensidiga. De söka ständigt sina motiv i den inre och yttre politiken, socialismen, språkgrälet, nykterhetsfanatismen, svenska teatern, dagens små händelser i huvudstaden, utom då de illustrera någon lättare vits. Deras bilder äro ofta alltför tendentiösa, de äro beroende av texten och tänkta endast såsom illustrationsmaterial. De hava icke den evighetshumor som Thönys och Heines teckningar, vilka kunna njutas i långa tider, även efter det texten förlorat sin aktualitet och sin udd.

Våra tecknare sakna den humor och fantasi, som göra engelsmannen Lawson Woods förhistoriska människor och framtidsvisioner så oemotståndligt roliga, de sakna den rikedom på galna idéer, som W. Heath Robinson visar i sina kostliga serier „Jordbruket", „Sinnesnärvaro i faran", o. s. v., något av det bästa som överhuvudtaget finnes i den genren.

Något man ock önskade se hos våra skämtkonstnärer är psykologisk sans, en större förmåga att återgiva karaktärer och folktyper. Huru underbart väl har icke Albert Engström karakteriserat de olika klasserna i det svenska samhället! Det är en ren och oförfalskad njutning att gå igenom hans rikhaltiga, omväxlande människogalleri, som innehåller en oändlig mångfald av typer, sluga, filosoferande bondgubbar, tandlösa, skinntorra, bibelläsande gummor, fnittrande, runda bondjäntor, frodiga prostar, frikyrkliga, salvelsefulla predikanter, toddydrickande farbröder, högadliga husarlöjtnanter och enfaldiga beväringar, kolingen med alla hans släktingar och bekanta icke att förglömma. För folkpsykologen och kommande tiders kulturhistoriker äro hans teckningar utomordentligt värdefulla, en outtömlig källa till intressanta och givande studier.

Huru är det däremot hos oss? Utom Gebhard, som ju hittills ganska sällan uppträtt i våra skämttidningar, finnes det ingen som kan teckna karaktärer. Federleys varje vecka återkommande politiska typer äro alltför blackt och schablonmässigt tecknade, trots porträttlikheten alltför karaktärslösa för att vara njutbara och kunna tjäna såsom tillförlitligt material för psykologen. Samma stereotypa ansikten gå igen både i hans socialist- och allmogebilder, han är för korrekt och tråkig, han är mer landskapstecknare än karikatyrist. Vårt samhälle saknar icke karaktärstyper och löjliga sidor, som vore värda att ironiseras av ett skarpt ritstift.

Skämttidningarna hava sin stora betydelse såsom agitationsmedel i kampen mot det låga, föraktliga, orätta, såsom sanningsspeglar, då de visa våra fel och svagheter, såsom hälsosam motvikt mot överdriven idealism och skönmålning. De kunna ock spela en roll såsom folkuppfostrare, genom att lära den stora allmänheten förstå en konstnärlig, frisk teckning, och såsom radikalkurer mot spleen. Därför, mer konstnärlighet, mer omväxling och humor! Bort med dilettantteckningar, klumpiga vitsar och evigt politiskt smågräl! Vi behöva skämttidningar, som passa för en stad med 136,000 innevånare, som dessutom är huvudstad i ett land, vars befolkning icke helt och hållet saknar högre intressen. Även skämttidningen blir ett uttryck för tidens kultur. Varför då dölja, att här dock finnes någon kultur i landet? Varför av skämttidningarna göra partiorgan? Dagspressen tillfredsställer ju tillfullo vårt behov av dylika.

*Birger Brunila.*

## KRISTLIGT MOD OCH HÖGMOD.

Våra själaherdar morska på sig. Om de länge uppträtt med ett visst saktmod, så är det mindre av blygsel för sitt yrke eller av samvetskval över ofärdsårens mandater, än för att de icke vågat annat; de ha haft sin hjords opinion emot sig. Men nu behöver man dem; trevande efter motgift mot den socialistiska farsoten, tror man åter, vad de förespegla; och genast höja de huvudet. Icke blott att de ordna sina led till attack, icke blott att de i små och större skrifter alltmera arrogant komma fram med dumheter; utan de vädja ohöljt till våldet. I den Wicksellska domen i Sverge har ad majorem Dei gloriam denna kyrkans gamla ultima ratio mest sprakande kommit till heders. I själva verket var denna dom skandalös. Två månaders fängelse för att den bråkige professorn tagit frälsarens Fader och Moder i försvar för den osedlighet myten tillvitar dem då den låter Vår Herre utan att ens begära Jungfru Marias samtycke, alltså med våld, „göra intrång i en fattig hantverkares familjelif, grumla hans äktenskaps renhet och lycka“. Värre injurier har t. o. m. Arvid Järnefelt fört fram. Kraftigare verkar redan den lilla notis med rubriken „Jeesuksen ruumis loppui“ varmed man nyss djärvdes besvära vår prokurator. Det var Åboborna, som klagade; att man i det beryktade domkapitlets och de sorglustiga kyrkomötenas dunstkrets är mottaglig för smittan från Sverge, visar även stadens nyss godkända åtgärd att anställa fyra bildade kvinnor i sedlighetspolisens tjänst. Naturligtvis är det Hvita bandets verksamhet „för Gud(!), för hem och fosterland“, som här kommer på stat; och snart få vi väl se inre missionen och frälsningsarmén ståta bland statens ämbetsverk, — den förra har ju nyss fått kyrkomötets rekommendation till ökat statsanslag och frälsningsarmén njuter till en stilla början åtminstone fribiljetter på järnvägarna. Och såsom Gud hjälper polisen, så hjälper polisen också Gud; det nämnda kyrkomötet vädjade ju till censur och polis i petitionen att regeringen intill dess en tryckfrihetslag emanerat, som „uttryckligen ger lagens skydd“ åt „den kristna menighetens religiösa och sedliga känslor“, måtte „med alla tillbuds stående medel“ stävja spridandet av „gudlös och annan osedlig literatur“.

Nog av, våra kristna väktare ha öppet gripit till offensiven; handling har följt hotet, man icke blott visar tänderna, man bits. I grunden är det väl oegentligt att tala om en offensiv från kyrkans sida, ty vi leva ju beständigt i en tvångsregim, där allt trots allenast är nödvärn. Men stödd på eftertruppen av hjorden och retad av de växande frihetskraven, stramar man till disciplinen; huruvida man härmed skall annat än främja en befarad allmän evasion av de trolösa fåren och getterna må lämnas därhän. Låt vara att de goda herdarna icke mangrant bestämmas av lust att klippa vår ull; det är dock „livets så att säga matsida“ (G. G. Rosenqvist), som utgör grunden till religionens nyaste uppsving. Man exploaterar nämligen den rådande socialistskräcken, drar växel på „kristendomens sociala värde“ och vinner rikligen kredit. Religionen är det, som skall göra't, mäkla och värna, avleda och lugna; med tron skall den sociala rötfebern botas här som i kejsar Wilhelms land. Det jag hävdar är ingen överdrift: fråga arkitekterna om fabriksbolagens kyrkobyggnader, fråga arbetsgivarna, om huru de uppmuntra sina underhavandes bönemöten, — eller läs allenast prof. *G. G. Rosenqvists* broschyr om *Kristendomens sociala värde.*

Hänvisande till den utbredda opinion, som i religionen ser „ett stöd för samfundslivet, ett värn gentemot stormar, vilka hota det bestående med undergång“, spårar vår professor också i socialismens hat till kristendom ett erkännande av religionens betydelse som social faktor. „Kristendomen“, heter det längre fram, „betraktar den mänskliga samfundsordningen såsom ägande sin yttersta grund i den gudomliga viljan. All myndighet, all auktoritet är av Gud. „Ingen överhet finnes, utan av Gud“ (Rom. 13, 1)“. Också suveränen är av Guds nåde. Staten är icke byggd på „människors godtycke och tillfälliga överenskommelse“, utan på „Guds vilja och anordning“. „Myndigheten, auktoriteten i människovärlden“ härleder sig från alla konungars konung, alla Herrars Herre. Därav dess förpliktande majestät, därav underordnandet under densamma en *samvetsplikt*“.

Så skall det låta. Man kunde tro sig höra Åbo Domkapitel läsa lagen för Bobrikoffs tredskande undersåtar. Men förf. vänder udden också mot de rike och mäktige: „Kristendomen riktar allvarliga ord till tjänarene, men icke mindre allvarliga till herrarne. Vardera stå under en tredje och få i sitt förhållande till varandra aldrig bryta troheten mot denna tredje.“ „Rikedomen måste enligt kristendomens principer betraktas som en förläning, ett anförtrott pund, för vars förvaltning räkenskap skall avläggas inför den egentliga ägaren.“ — En hövlig fråga: att tro så illa om Vår Herres hushållning,

att över huvud tillskriva världens styrelse en allsmäktig Gud, är det icke en oförsyntjhädelse mot gudens godhet och rättvisa? Uppfattningen, att Gud (och hans kyrka?) är „den rättmätige innehavaren“ av all rikedom, har aldrig slagit rot; nyare tider ha vänt satsen i den fruktansvärda läran, att all egendom i första rummet tillhör samhället. I denna riktning ha begreppen större utsikt att evoluera, om än den fruktbara lärans berättigande för tillfället skymmes, tack vare s. k. expropriatörers försök att förverkliga densamma med självtagen rätt.

Prof. Rosenqvist skriver vidare: „Att veta sig äga sin myndighet af Guds nåde, såsom en förläning av den Helige och rättfärdige, innebär en den allvarligaste maning att bruka denna myndighet i enlighet med Hans vilja, som är helig i alla sina vägar och rättfärdig i alla sina gärningar.“ — Förlåt en yngling: anser sig professorn i likhet med vännen Hermanson skyldig att i konsistorium bruka sin professorsmyndighet, som väl om någon är av Guds nåde, för att bevaka Guds rikes bästa mot dess belackare?

Att det är detta Gudsrikes bästa, som intresserar kristendomen i de sociala striderna, döljer förf. icke; kyrkans uppgift är att „undersöka om och i vad mån de sociala förhållandena kunna vara hinderliga för det sedligt-religiösa och andliga livets utveckling samt att, om och när detta är fallet, söka verka för deras reformering“. Således en tämligen begränsad reformiver — sig själv till godo. En kyrka, som försummande gudsriket, pånyttfödelsen ovanifrån, „blott med immanenta medel sökte bot mot tidens elände och nöd, eller satte sitt mål i blotta kulturuppgifter och sociala uppgifter, hade förvisso . . . bortkastat religionens djupaste, mest väsentliga innebörd: livsgemenskapen mellan människoanden och den levande Guden“.

Liksom förf. med sin „av Guds nåde“-teori bekräftar kristendomens förnekelse av den moderna samhällslärans grundprinciper, så vidgår han med anförda definition av religionen, att densamma i sin djupaste grund är vantro. Ty vantro är allt, som undandrager sig förnuftets kontroll; religionen underkastar sig icke förnuftets utslag, den „kan icke bestå“, säger prof. Rosenqvist, „utan överempiriska förlopp“; och därmed är den klassificerad. Jag tar vidare fasta på professorns stolta förklaring, att det „snarare är en förnekelse än ett bejakande af religionen“, om man endast erkänner „en outforsklig grund för tingen“, „en högre verklighet utöver den empiriska“. Högmod går före fall: därmed har han i själva verket uppgivit religionens enda utväg till vapenvila med vetenskapen.

Att det verkligen är vidskepelsen, som spelar huvudrollen i religionens verksamhet till samhällets bästa, vittnade för ej länge sedan även Åbo domkapitel. „När i hednavärlden tron på gudarna gav vika“, läser man i kapitlets senaste inlaga till senaten, „så gingo dess stater sin upplösning till mötes“. Det är sålunda gudstron, tron på vilka hedniska gudar som helst, som förmenas utgöra den „samhällsgrund, varförutan icke ens rätten äger verklighet“. Har kapitlet sin bevisning från Aristofanes? „Om molnet regnar“, gäckas denne, „och icke Zevs, så bryter staten samman; alltså regnar icke molnet, utan Zevs“. Religionens betydelse i den sociala evolutionen har väsentligen varit att med vidskepliga trosformers hjälp hålla tillbaka, bevara institutioner och ordningar, som gjort sin tid. Att prof. Rosenqvist, så erkännansvärt han än ställvis för underklassens talan, likväl ser „kristendomens sociala värde“ icke minst i dess på gudstron grundade samhällsbevarande makt, framgår redan av hans anförda begrepp om mänskliga förhållanden „av guds nåde„; också underlåter han icke att inskärpa hänsyn till „den historiska utvecklingen och de historiska förhållandena“. Den sociala mission vår professor emellertid främst vill tillmäta kristendomen är att genom religionens kraft omskapa människornas vilja; endast en sådan individernas inre sedliga pånyttfödelse menas kunna lösa den sociala frågan.

Professorns fromma önskan må skänka honom tröst; en icke-troende övertygar den lösningen icke. Utgöres „kristendomens sociala värde“ av den sedliga kraft tron ingjuter ett fåtal pånyttfödde, så består detta värde endast i ett flyktigt, lokalt palliativ. Åsyftar man vidare verkningar, så gällde det att slå av på övertron; i stället tillspetsar man motsägelserna och reder sig att söndertrampa ormens huvud med den värdsliga maktens hjälp. Med kyrkans förnyade hot och högmod för ögonen är prof. Rosenqvist omedveten nog att orda om att kristendomen „lägger all vikt på ett av sedligt medvetande buret handlande“, medan dess antagonister lita till „våld, tvång“ och „förakt för personlig övertygelse och självständighet“. De absurda uttrycken förklaras av, att de avse den socialistiska reformivern; annars är det just i „våld, tvång“ och „förakt för personlig övertygelse och självständighet“ vår kristna kyrka ännu ej sett maken.

*Rf Lg.*

## FINLAND OCH DEN INTERNATIONELLA SEISMOLOGIN.

Efter katastrofen i Syd-Italien synes, att döma av de talrika uppsatserna och notiserna i dagspressen, intresset för den seismologiska forskningen vara rätt livligt hos allmänheten. Uppgifter ha ingått om principerna för seismografernas konstruktion, om seismogrammen och deras tydning [1] samt om att de flesta kulturländer numera deltaga i detta forskningsarbete. En redogörelse för huru man från finskt håll deltager och — icke deltager häri kan därför möjligen äga intresse i detta nu.

Tidigare existerade ej något samarbete emellan de olika länderna, och i en del länder var anstäl-

---

[1] Den härför intresserade läsaren hänvisas till ett inom kort utkommande arbete i allmän geologi av Prof. W. Ramsay, i vilket en — även för icke fackmän fullt begripjig — redogörelse för jordbävningsvågornas fortplantning och seismogrammen ingår å sid. 30—35.

landet av seismiska observationer helt och hållet överlämnat åt enskilt initiativ. Desto längre forskningsarbetet framskred, desto klarare framstod emellertid nödvändigheten av att anlägga seismologiska stationer i olika delar av jorden, så att ett så fullständigt nät av observationspunkter som möjligt skulle erhållas, och av att resultaten från olika trakter skulle bearbetas enligt gemensamma principer och kunna direkte jämföras med varandra. På enskilt initiativ, prof. Gerlach's i Strassburg, sammanträdde därför år 1901 i Strassburg en internationell konferens för att besluta om ordnandet av observationerna, m. m. Resultatet blev bl. a. att en internationell centralbyrå för jordbävningsforskning grundades i Strassburg, och att kongressen tog initiativet till anställande av seismologiska observationer i sådana länder, där tidigare ingen ordnad jordbävningsforskning egt rum, såsom t. ex. i Turkiet. Enligt konferensens anordning är arbetet fördelat på anställandet av dels „makroseismiska“ och dels „mikroseismiska“ observationer. Den makroseismiska forskningen omfattar bl. a. insamlandet af uppgifter rörande skalvens utbredning och intensitet i trakter där skalv inträffat. Det mikroseismiska åter anställandet av seismometriska iakttagelser vid vissa stationer, merendels med självregistrerande instrument, s. k. seismografer.

Hos oss i Finland hava på 1880- och under förra hälvten av 1890-talet uppgifter om jordskalv — även om sådana av äldre datum — samlats och sammanställts av framlidne statsrådet Moberg, förutvarande direktor för geologiska kommissionen. Statsrådet Moberg har publicerat ett par avhandlingar härom i Sällskapets för Finlands geografi bulletin „Fennia“, en del ännu opublicerat obearbetat material torde förefinnas bland hans efterlämnade manuskript. — Under senare hälvten av 1890-talet och början av detta sekel, ha uppgifter om jordskalv på uppdrag av nämnda sällskap insamlats av prof. Rosberg. Dessa uppgifter hava sedermera publicerats i Fennia och torde även delgivits centralbyrån i Strassburg. Såsom framgår av nedananförda protokollsutdrag och meddelande är det sällskapet för Finlands geografi som i Finland gjort sig till målsman för den seismologiska forskningen. I protokollet från mötet den *24 maj 1902* ingår nämligen följande paragraf:

„§ 7. Professor A. Donner redogjorde för programmet för ett internationelt samarbete till utredande av seismologiska frågor, samt föreslog att sällskapet skulle i Finland fortsättningsvis göra sig till målsman för dylik forskning och ansluta sig till det internationella företaget. Efter diskussion av ärendet beslöts, att för ändamålet nedsätta en komité bestående af hrr A. Donner, W. Ramsay, Rosberg, Sundell och Sederholm.“

Vid naturforskarmötet härstädes sommaren 1902 var frågan om den internationella seismologiska forskningen även före, och ägnades åt denna t. o. m. ett gemensamt sammanträde i solennitetssalen av flera sektioner. Vid detta tillfälle redogjorde general Rykachew utförligt för Rysslands deltagande i det internationella arbetet.[1] Professor Rosberg föredrog om jordskalvet i norra Finland våren 1902 och gjorde tillika meddelandet att „Sällskapet för Finlands geografi nyligen givit i uppdrag åt en kommission att ordna det seismologiska arbetet i Finland. Kommissionen står i förbindelse med huvudstationen för jordbävningsforskning i Strassburg och kommer i en snar framtid att inrätta seismologiska stationer i Finland.“

I de tills nu publicerade protokollen från Sällskapets för Finlands geografi sammanträden, ingå emellertid icke några uppgifter om att sällskapet sedan våren 1902 skulle behandlat frågan om anställandet av mikroseismiska observationer i vårt land, eller om några överenskommelser med den internationella byrån angående arten av apparater som borde komma till användning, för att samarbetet med de närliggande stationerna måtte lämna de för saken fördelaktigaste resultaten, apparaternas stationering, antal, o. s. v. — Ej heller förefinnas i sällskapets handlingar några meddelanden om den på våren 1902 tillsatta kommissionens verksamhet. 1902, 1903 och 1904 torde densamma emellertid förgäves sökt en person lämplig och villig att sköta seismografer. 1905 vidtalades dr E. Wessel dåförtiden — liksom även de närmast föregående åren — assistent vid astronomiska observatoriet, att framdeles övertaga skötseln av seismograferna. 1906? På hösten 1907 vistades dr Wessel för studieändamål utomlands och var då även i tillfälle att taga kännedom om skötseln av seismografer och arbetsmetoderna vid den seismografiska stationen i Potsdam. 1908 i ~~maj~~ voro en söndag förmiddag medlemmar av kommissionen utresta till Hyvinge för att utse en lämplig plats för uppställandet av en seismograf. Platsen hittades ej. 1909—. Den av Sällskapet för Finlands geografi tillsatta kommissionen för ordnandet av det seismologiska arbetet i Finland kan således blicka tillbaka på en period av sjuårig lugn verksamhet, under vilken emellertid några av de starkaste och i vetenskapligt avseende intressantaste jordbävningar man känner inträffat. Under denna period har även det starkaste jordskalvet i Skandinavien under historisk tid ägt rum, nämligen skalvet i trakterna kring Skagerack den 23 okt. 1904.

*W. Wahl.*

## PENNINGELOTTERIER I HUMANITÄRT SYFTE.

Vår lagstiftning medger ingen tolerans beträffande penningelotterier. Publiken har visserligen på senare tid börjat fatta lagens anda så, att ett resekreditiv eller en liten bunt bankaktier såsom huvudvinst nog låter sig exponeras, blott det övriga är soffdynor och terrakottapjäser. Faktiskt är man emellertid därmed på tröskeln till pennin-

[1] I Ryssland funnos 1904 inalles 16 seismologiska stationer med sammanlagt 23 seismografer.

gelotteriet. Det tyckes mig att steget borde få tagas fullt ut och det rena penningelotteriet hos oss av lagen tillstädjas. Jag finner detta icke blott principiellt naturligt, utan rent av nödvändigt, ifall man å en del områden av företagsamhet i ädelt syfte överhuvud vill åstadkomma något inom rimlig tid.

Vi må tänka på t. ex. kampen mot lungsoten. Medan man å kontinenten tack vare penningelotterier inrättar det ena sanatoriet efter det andra, det ena dussinet dispensärer efter det andra, sitta vi här i all stillhet och samla och samla, några fattiga tiotal tusen med mycken möda, och grubbla i månader över var pengar skola tagas för det och det lilla förslagets realiserande. Under tiden dö i lungsot tusende och tusende — här i Finland ungefär *en varje timme*, dygnet om, året om — medan nya tusenden smittas, legioner små barn dödsmärkas, allt i det vi vänta och vänta på vad staten och våra två anti-tuberkulos-sällskap sakteligen komma åstad. I England med dess inemot 80 % stadsbefolkning, dess 141 inbyggare per km², dess stenkolsrök och dimmor har man inom några tiotal år nedbragt lungsotsdödligheten med femtio, säger femtio procent. I Finland, föregångslandet, med dess över 80 % landsbefolkning, dess 8 pelikaner per km², dess merendels rena och goda luft är lungsoten i tillväxt.

Varför då i allt förnufts och i allt eländes namn inte tillgripa det snabba sätt att samla kapital stora penningelotterier erbjuda? En kvarts miljon gåve oss inom något år ett folksanatorium med tiotal platser, ett annat år samma sak och så undan för undan, tills vi vore ur vårt barbartillstånd på väg till en civiliserad nations kamp för sin existens. Med våra några hundra platser för några tiotusen lungsotister stå vi ju barbariet nära, i synnerhet som det stora flertalet av dessa bäddar är till för „herrskap", medan de fattiga gå omkring och hosta, spotta och dö, sedan de rikligen sörjt för att också andra skola få lungsot. Alltnog, ur detta usla mörker kunna pengar hjälpa oss och de pengarna få vi bäst och snabbast ihop lotterivägen. Därom övertygar kulturfolkens decennier långa erfarenhet var och en, som vill se och tänka ett litet grand mitt i kälkborgarlivets slöa fatalism.

Det teoretiseras om „lotteriväsendets osunda inflytande", „en moraliskt förkastlig vinningslystnads uppammande" o. d. Som om vi nu inte hade i åratal kastat pengar på lotterier av diverse slag. Som om Europas nationer skulle depraverats av att de med lotterimedel byggt sjukhus, invalidhem, kyrkor, konstpalats. Man skall förstå tidsandans krav och skaka dammet av sig.

Penningelotteriets etiska uppskattning bör väl främst grundas på dess syfte.

Lottinköpet är den enskildes skärv för den goda saken. Stimuleras han av utsikten att vinna, så är det en nypa salt i tillvarons fadda puré, ingenting farligare. Vinner han inte så hava dock hans pengar givits ett gott ändamål och det är för hans själ en liten läskedryck. Staten har att pröva lotteriets syfte och avhålla alla jobbare. Sålunda kontrollerat gestaltar sig det hela till en effektiv och snabb välgörenhetspolitik från samhällets sida. Och mannen av folket, som en dag ser sanatoriet färdigt, resonerar med ett uns berättigad stolthet: några av de där teglen har *jag* betalat. Och att *den* lilla pilten fått behålla sin mor, vid det har *jag* hjälpt till. Besinnen detta, I alla moralpedanter, och I skolen se en friskare sedelära spira upp ur brödrahjälpen, ur hälsan och livslyckan, än den man värper på i teoriernas häckar.

Jag har hört avsikten uttalas att låta frågan om ett penningelotteri för en inhemsk opera komma upp vid nästa lantdag. Jag vill icke ställa det ena mot det andra, livets tristhet och prosa äro förvisso också ett ont som bör motverkas. Men jag vädjar till dem, som ha tillfälle att petitionera vid lantdagen, att ej inskränka ett dylikt förslag till något *in casu*, utan verkligen söka få penningelotteriet i princip hos oss sanktionerat, med all den rättighet till övervakning av idéns tillämpande staten billigtvis bör tillerkännas.

*G. M.*

## TEATER.

Enligt vad Svenska teaterns telegram till Strindberg meddelade, vållade ett sjukdomsfall skandalen, att endast Finska teatern i Helsingfors högtidlighöll Strindbergs sextiårsdag, och det återstår sålunda blott att uttala ett beklagande över att sjukdomsfallet kom i så oläglig tid att man icke ens tyckes kunnat tänka på att ersätta det påtänkta Strindbergsprogrammet med något annat eller den insjuknade artisten med någon annan.

Nu firades dagen med ett stycke, kallat *Djävulen* och författat av en herr Frans Molnár, ungrare till börden, som haft en viss succès på Lessingteatern i Berlin och på diverse andra mindre litterära teatrar. Det har åtskilliga förtjänster som aftonunderhållning; början går helt lätt, man har roligt åt en del paradoxer och man är icke absolut säker på att icke stycket ännu kan bliva till något. Senare går illusionen visserligen över, det hela blir — för att citera en tysk kritiker — en överpepprad goulasch, och om än pepparn gör att man icke direkt har tråkigt, så retas man dock av all denna ändamåls- och framgångslösa ansträngda strävan efter esprit.

I Berlin skall Bassermann ha räddat stycket. Så långt kom icke herr Fjelstrup, men hans djävul var i alla fall rätt nöjsam att skåda, åtminstone för den som ej haft tillfälle se herr F. förut. Dock förmodar jag att stycket kunnat få något mer stil, ifall han spelat djävulen som en världsman och icke som en oljig handelsresande. Men experimentet vare herr F. gärna unnat.

Om de övriga blott en allmän anmärkning — en av dem man gör varje gång man åter sitter i en av Helsingfors teatersalonger efter att ha samlat teaterintryck på andra håll: skall det vara fullkomligt omöjligt här att uppfostra artister som tyckas vara hemma på scenen, som kunna röra sig som man rör sig i vanliga rum och som kunna säga en replik utan att ge den en absolut onaturlig betoning? De danska gästspelen borde vara ovanligt lämpliga tillfällen för studier i denna riktning.

*G. C.*

## PANOPTIKON.

Häromdagen fick jag i mina händer julnumret av en kinesisk veckotidning, utgiven på franska i Schanghai. Ehuru Argus fortfarande mötts av kall likgiltighet i hela den asiatiska delen av vår östra gränsmark, vill jag icke underlåta att anmäla „L'écho de Chine", vars kinesiska originalmeddelanden äro mycket nöjsamma. I sagda nr ingå bl. a. följande, fullt allvarliga och delvis nog så lärorika notiser:

„Prins Yu har berövats 9 års lön för en otillständig supplik till Tronen angående en plats vid högsta domstolen."

„Herr Vai-Meou, ädling från Fou-Tscheou, har för att erhålla begivande till en pompös begravning av sin fader erbjudit underprefekten 50 dollars".

„För att bortjaga onda andar ha 108 präster i 3 veckor bett i palatset Kien-Tsing, varest salig änkekejsarinnan avled".

„Hennes Majestät kejsarinnan-modern har befallt prinsregenten att klä sig i den med 4 drakar broderade ceremonidräkten".

„Eunuckchefen Li-Lien-Yung vaktar avlidna enkekejsarinnans likkista".

„Prinsregenten har tillåtit alla mandariner och högre tjänstemän att under en vecka in på nyåret anlägga sina vackraste dräkter".

„Prinsregenten har av en prins av blodet livligt uppmanats att ej visa för mycken ödmjukhet. I stället för den av 8 man burna gula sidenbärstolen har han använt den av 4 man burna och när kejsarinnan-modern anvisat honom 240,000 taels för hans privata behov har han sagt sig vilja ha endast 150,000 taels".

„I anledning av att prinsregenten på kvällarna promenerat i vanlig dräkt i närheten av Tong-Fao, har en kejserlig censor livligt uppmanat honom att icke göra en så farlig promenad".

„På den lille kejsarens eget förslag skall prinsregenten inbjuda honom att nästa år besöka en akademi, för att vid 10 års ålder fortsätta studierna i utlandet under 2 år och sedan återvända till Kina för att befatta sig med kejsardömets affärer".

Så alldeles utan humor äro de icke där östanöver. Aber säg det åt dem, om ni vågar. Vid er kista skall ingen övereunuck vaka. Men fasligt trassla de med den arma prinsregenten.

*

Vid universitetet i Helsingfors, det kejserligt Alexanderska, skall inrättas vetenskaplig undervisning om alkohol. Aktningsvärt, utan tvivel, med sina 12 timmar det och 12 timmar det, men inte dess mindre behäftat med några liter löjlighet. Konsekvensen kräver att vi få högskoleundervisning om tobak, 12 timmar för cigarrer, 12 för cigaretter, 12 för pipa och 4 för tugg och snus. Sedan följer kursen över kaffe, té och choklad. Kort sagt, vi äro härligen på väg mot den universalitet varom i fjol skrevs i Argus beträffande högskolans utvidgande. Och när alkoholen sedan snarligen avskaffas här i landet, äro väl kurserna färdiga att börja. För att få publik måste vi då inrekvirera ester, letter o. s. v. utöver dem som redan sikta på oss och våra resurser.

Besvärlig blir denna alkoholundervisning i flere stycken. Föreläsningar över nykterhet kunna ju anständigtvis icke avfärdas på trekvart, såsom andra. En full timme för nykterheten är likaså absurd. Och en halvtimme minner alltför starkt om lilla halvan. Sade jag starkt?

Ja det är nog bra att det donas. Men varje ställe har sina förlustelser. Levande bilder ges inte i solennitetssalen, folkbiblioteket är inte en filial av universitetsbiblioteket, Arbetets Vänners Tölöavdelning övar sig inte i gamla musiksalen, pedagogiska matlagningsskolan är ej heller ännu placerad i kemiska laboratoriet och å mineralkabinettet bedrives icke stenbokning i social bemärkelse. Jag betvivlar ej att vi om några år kunna ha också allt detta å universitetet, sedan nu alkoholen, tobaken och kaffet fått var sin adjunktur. Jag talar blott i all anspråkslöshet om huru det *nu* är ställt och undrar om ej det akademiska antialkoholiserandet hade kunnat uppskjutas åtminstone tills det är klarställt huruvida icke det sura brödets ständiga alkoholhalt borde föranleda en preliminär kurs över limpans hygien.

*

*Panoptes.*

## TILL REDAKTIONEN AV ARGUS.

Utan att underskatta den smickrande Argusvaksamhet, som i senaste tid begynt ägnas min person, nödgas jag åter besvära mig över det som i Eder ärade tidskrifts sist utkomna häfte s. 16 om mig anföres. Jag har, påstås det, i Valvoja 1907 sagt mig äga »en rödjarnatur» (!). Dessvärre har jag i sagda årgång av Valvoja ej skrivit ett enda ord varken om mig själv eller andra. Vidare skall jag »vid andra tillfällen bedyrat» (!), att jag ej hyllar l'art pour l'art-teorin. Ehuru det har sin riktighet, att min uppfattning om konsten är en annan än den uromantiska, som Théophile Gautier formulerat i den beryktade frasen och som kanske ännu uppbäres av konstnärer, vilka leva i den villfarelsen att konsten är något för sig själv bestående, något vars värde är oberoende av om det är med eller mot i mänsklighetens bildningssträvande, är det dock mig obekant var jag »bedyrat» detta eller annat angående mig själv. När jag skrivit för allmänheten, har jag alltid behandlat andra ämnen än min egen person. Självfallet är att den anrättning förf. kokat på av honom själv beredda ingredienser smakar derefter.

Högaktningsfullt
*Eliel Aspelin-Haapkylä.*

*

Herr Heikki Tandefelt har i sin uppsats om „Konst och partipolitik" — införd i senaste nummer av Argus — ansett det lämpligt att rikta ett personligt angrepp mot en känd finsk konstforskare. Det sätt på vilket detta angrepp utföres, kan icke annat än pinsamt beröra dem som vänjt sig att betrakta Argus som ett forum för sakligt och höviskt meningsutbyte. Undertecknad önskar därför uttala sin förvåning över att Redaktionen icke hänvisat herr Tandefelt till något annat pressorgan, där hans polemiska metod varit bättre på sin plats.

*Yrjö Hirn.*

Redaktionen vill i anledning av ovanstående betona att den ifrågavarande uppsatsen var med känt namn signerad, vadan dess författare har att i allo svara för densamma. I frågan om vad som i sådant fall bör få ingå, vad icke, har varje subjekt sin latitud. Vår uppfattning om det tillåtna i färg och ton är måhända icke ortodox. Friheten är väl ibland till skada, oftare dock till nytta. Facit är plus. Med bomull kring varje ord blir facit noll.

## INSÄNDA PUBLIKATIONER.

*HUGO GEBERS FÖRLAG:*

KARL DAVID MARCUS, Tre skådespel. Pris kr. 1: 25.

*OTAVA:*

TORSTEN SÖDERHJELM & WERNER SÖDERHJELM, Italian Renessanssia. Kirjallisuus- ja kulttuurikuvaelmia. Suomentanut V. Malinen. Pris 8: —.

J. H. ERKKO, Kootut teokset. Häft. 10—11. Pris à häfte 0: 50.

OTAVAN ROMAANILEHTI 1909. N:o 1 (Bernt Lie, Lehtori Hauch. Suomensi Helmi Setälä). Pris 0: 35

Ansvarig utgivare av Argus: Gustaf Mattsson.
H:fors, J Simelli Arv. Boktryckeriaktiebolag, 1909.

# ARGUS

REDAKTION:
GUNNAR CASTRÉN
GUSTAF MATTSSON
EMIL ZILLIACUS

HELSINGFORS 16 FEBRUARI 1909

ANDRA ÅRGÅNGEN

UTKOMMER:
DEN 1:STA OCH 16:DE
I VARJE MÅNAD
PRIS 7 MK PER ÅR


## Nr 4.

INNEHÅLL:


**Ålderdoms- och invaliditetsförsörjningen.** Arvid Neovius.

**En märklig rysk roman, „Sanin", och dess författare.** Werner Söderhjelm.

**Vågstrålar.** Hjalmar Tallqvist.

**Gallén-Kallelas utställning.** Sigurd Frosterus.

**Polemik** (G. G. Rosenqvist, Rolf Lagerborg; Anders Donner, Walter Wahl; Heikki Tandefelt).



*Manuskript och böcker för anmälan adresseras till* **Redaktionen för Argus, Fabiansgatan 16.**

*Prenumerations- och annonskontor,* **Fabiansgatan 16,** *öppet kl. 2—3, telefon 64 02.*




*LÖSNUMMERPRIS 35 PENNI*

## Hotell Kämp

rekommenderas!

---

Ömsesidiga livförsäkrings-bolaget

# SUOMI.

**Hela vinsten kommer de försäkrade till godo.**

**STÖRSTA inhemska livförsäkringsbolag.**

---

## RESTAURANT CENTRAL

**Hagasundsgatan 4**

**Rekommenderas! Rekommenderas!**

---




ÄR BÄSTI

---

# R.E. Westerlunds Pianomagasin

**Helsingfors,**

**7 Norra Esplanadgatan 7**

Telefon 6 81.

**Största pianoaffär i Finland.**

**Förmånliga betalnings-villkor.**

---

## AXEL PALMROOS, AKTIEBOLAG.



I kl. Vin- & Spirituosa-affär i Helsingfors.

Finaste PUNSCH i mörka flaskor. Telefon 3 20.

---

# GLOBE LAMPAN

SOLID & EKONOMISK — ENKEL & LÄTTSKÖTT

**Telefoner: 64 38 & 29 80.**

**Begär katalog från**

**Telegrafadr.: Jacobsens.**

**A.-B. Carl Jacobsen & C:o, Brunnsgatan 11, Helsingfors.**

---




**praktiska skrifmaskin som finnes.**

**Levereras från lager af**

**MAURY & C:o, Brunnsg. 11, H:fors. Generalagenter.**

---

## Adolfine Erikson

**N. Esplanadg. 37, Helsingfors. Tel. 27.57.**

### Ylle- & Tricotvaruaffär

Med guldmedalj prisbelönta erkänt smakfullaste, starkaste, hemstickade varor DAM- & BARNGARDEROB. Nyheter i modevaror anlända varje vecka.

---

## FÖRENINGS-BANKEN I FINLAND

Grundad 1862.

**Eget kapital c:a Fmk 30,000,000:—**

Fullständig bankrörelse. Uppdrag kunna även meddelas brevligen.

---

Över **100** olika mönster

## Kaffeserviser & Kokare

av messing, koppar och nickel.

Eleganta modärna mönster. Tel. 42 29

## A.B. K. H. Renlund O.Y.

---

## J. Simelii Arvingars Boktryckeriaktiebolag

**Nylandsg. 9, Helsingfors. Tel. 137.**

**Språkkunniga sättare.**

**Facila pris.**

**Snabbt utförande.**

**SPECIALITET: Vetenskapliga avhandlingar**

TRYCKERIET GRUNDLAGT ÅR 1818.

---

PATENTSKRIVBORD med två skrivbordsplattor •

## KONSTNÄRLIGA • AGENTUREN • — LIBERTY • GLOGAT. 3

KLÄDNINGSTYGER • MÖBELTYGER • INREDNINGSFÖREMÅL • LÄDERMÖBEL

ARGUS

Nr 4. HELSINGFORS 16. 2. 1909

## BETRAKTELSER ÖVER ÅLDERDOMS- OCH INVALIDITETSFÖRSÖRJNINGEN.

Det är två grundsatser, som samverkat till uppkomsten av tanken på den s. k. invaliditets- och ålderdomsförsäkringen. Å ena sidan: varje individs plikt att under sin krafts dagar sörja för sin ålderdom, på det att han icke må falla andra till last, när den egna arbetsförmågan börjar tryta. Å andra sidan: samhällets plikt att se till, det personer, som efter förmåga ärligt strävat och gjort skäl för sig, så vitt möjligt ej må lida nöd, när arbetskraften slitits ut.

Den förstnämnda grundsatsen går ut från, att det är människan värdigt att vara karl för sin hatt, att oberoendet är det högsta goda, eftersträvansvärt såväl i och för sig som för sina verkningars skull. — Det är självhjälpens, den individuella karaktärsdaningens, personlighetsbegreppets grundsats.

Den andra grundsatsen går ut från, att varje samhällsmedlem, som ärligen strävat, därigenom mer eller mindre omedelbart gagnat också alla de andra, gagnat samhället i dess helhet. — Detta är samhällssolidaritetens grundsats.

Den förstnämnda grundsatsen skapar främst den ursprungligaste och, kanske, gedignaste formen av försäkring — individens sparsamhet. Varje „försäkrads" ålderdomsreserv sammanbringas uteslutande genom hans egna tillskott i arbetsförhetens dagar.

Men ur sagda grundsats framgår, ehuru redan mera förmedlat, också försäkringen i egentlig mening — den *frivilliga* försäkringen. Visserligen är här icke mera i samma mening som vid det individuella sparandet fråga om självhjälp. De, som nå pensionsåldern, tillgodonjuta icke blott sina egna insatser. Därutöver bli de, i högre eller lägre grad, delaktiga även i alla deras insatser, vilka dött för tidigt — innan de hunnit njuta fördelarne av *sin* sparsamhet. Här bilda alla i samma inrättning försäkrade på sätt och vis ett samhälle, och ålderdomsförsörjningen är mindre frukten av den enskildes sparsamhet än av ett slags inbördes solidaritet mellan alla samförsäkrade. Dock är här mest fråga om en ganska egendomlig och knappast obetingat sympatisk avart av solidaritetskänsla — den mänskliga optimismens spekulation på att andra skola drabbas av döden förr än jag själv.

Trots detta är det — såvida försäkringen är frivillig — dock riktigt att här ännu tala om självhjälp, ehuru icke i samma oinskränkta mening som vid det individuella sparandet. Ty den, som frivilligt söker en sådan försäkring, han kan anses fritt och medvetet ha vägt de därmed förbundna villkoren och fördelarna mot varandra. Själv räknande på sin livs-chance, har han frivilligt bjudit åt sina medförsäkrade sin döds-chance.

Annat är förhållandet med tvångsförsäkringen, påbjuden av en utomstående makt, t. ex. statsmakten, och genomförd i kraft av de tvångsmedel, varöver den förfogar. De försäkrades individuella vilja och subjektiva uppskattning av fördelar och nackdelar hava här ingen talan, spela ingen roll. Dock äro dessa faktorer väsentliga beståndsdelar i självhjälpen. Vid sådant förhållande är det oegentligt att vid tvångsförsäkringen tala om självhjälp och om dess moraliskt gynnsamma verkningar, att på densamma överflytta de hithörande motiv, som ännu ha sin tillämplighet på den egentliga försäkringen, den frivilliga. Tvånget blir det förhärskande elementet i det hela. Och de, som drabbas därav, kunna, oberoende av envars enskilda förhållanden, med lika, kanske större rätt anse sig betungade och exploaterade som hjälpta.

Tillämpad med tvång, förvandlas försäkringen faktiskt, i högre eller lägre grad, till en beskattning — en beskattning av de många, som dö före pensionsåldern, till förmån för de få, som bli gubbar. Det finnes många slag av skatter, som till och med i högre grad komma alla de beskattade till godo än den skatt, som man till teorins ära föredragit att kalla tvångsförsäkringsavgift. Genom tvångsförsäkring lämnar man således faktiskt den egentliga försäkringens gebit och kommer över på beskattningens, på samhällssolidaritetens område. *

* Huru ringa pensionärernas andel i sammanbringandet av pensionerna enligt ålderdomsförsäkringskommitténs förslag i själva verket vore, åskådliggöres i grova drag genom följande överslagskalkyl. Pensionernas medelbelopp kan uppskattas till mellan 180 och 200 mk. Härav skulle staten tillskjuta 50 mk eller omkring 27 %. Då dessutom de betydande förvaltningskostnaderna skulle erläggas dels av staten, dels (in natura i form av gratis arbete) av arbetsgivarne och en mängd enskilda personer, skulle sistanförda procenttal höjas till omkring 30. Till de återstående 70 % av pensionernas belopp skulle arbetsgivarne åläggas bidraga med hälften, således 35 % av hela beloppet, medan de återstående 35 % skulle sammanbringas av de „försäkrade". Emellertid skulle endast en ringa bråkdel av de sistnämnda någonsin komma i åtnjutande av pension — de flesta skulle dö tidigare och icke heller därförinnan bli invalider. Enligt kommitténs uppgifter skulle denna bråkdel kunna uppskattas till omkring $^1/_7$ (c. 143,000 pensionärer på 1 miljon försäkrade). Pensionärernas egen andel i pensionerna skulle alltså utgöra endast $^1/_7$ av de försäkrades, d. v. s. av 35 %, således endast omkring 5 %; de övriga 95 % skulle vara sammanbragta genom beskattning av andra. Men skillnaden

Härmed är nu för ingen del sagt, att det ena vore sämre än det andra. Men det är icke berättigat att till förmån för tvångsförsäkringen argumentera med etiska skäl, lånade från självhjälpens område. Samhällssolidariteten har sina egna skäl för sig, även sådana av betydande etiskt värde. Vi skola nu förflytta oss till sistsagda område.

Solidaritetskänslan ger inom samhället ett enkelt svar på frågan, huru de ålderstigna och vanföra skola skyddas mot nöd. Svaret lyder: Genom sammanskott av de yngre och arbetsföra. Så har alltid skett, om också ofta mer eller mindre bristfälligt och otillräckligt.

Sammanskotten kunna vara frivilliga, då skyddet blir av tillfällig art, ojämnt fördelat och föga tillfredsställande. De kunna ock, när den pliktkänsla, som föreskriver dem, blivit tillräckligt allmän, föreskrivas i lag och antaga formen av skatt till staten eller kommunen. Fattigvården har varit och är en sådan form av ålders- och invaliditetspensionering. Men den är oftast otillräcklig och vidlådes vanligen av ett och annat, som gör den otillfredsställande för den mottagandes och den givandes självkänsla. I form av lagstadgade stats- eller kommunalpensioner skulle understöden måhända i högre grad få prägeln av att vara en av samfundskänslan framsprungen plikt för den ena parten och rätt för den andra. Det allmänna åskådningssättet gör dock härutinnan helt säkert mera än formen.

De för ålderdoms- och invaliditetspensioneringen för varje år behövliga medlen skulle, liksom medlen till övriga, i statsbudgeten upptagna oundvikliga utgifter, sammanbringas genom skatter. För fyllandet av behovet borde härvid också sådana skatteformer anlitas, att alla arbetsföra samhällsmedlemmar, som i sinom tid kunde komma i åtnjutande av sådan pension, åtminstone i någon mån bidroge till ändamålet. Så sker ju även i alla tvångs-„försäkringssystem".

Enligt ett på s. k. försäkringstekniska grunder byggt system bidrager varje arbetsför årsklass till det *framtida* underhållet av sina egna, in i gubbåldern kvarlevande spillror. Enligt ett system med statspensioner underhålla de vid en viss tidpunkt levande arbetsföra årsklasserna de *samtidigt* levande åldringarna, d. v. s. spillrorna av tidigare generationer, av föräldrarnes och farföräldrarnes årsklasser. Detta är skillnaden.

I det förra fallet vill man ur varje enskild individs, för resten ganska ringa utsikt att bliva tillräckligt gammal eller invalid, härleda plikten att bidraga till de framtida åldringarnas underhåll. I det senare fallet grundas plikten att underhålla de samtida åldringarna på den därigenom förvärvade rätten att vid uppnådd gubbålder i sin tur själv bli underhållen av de då levande arbetsföra årsklasserna. Det torde icke vara lätt avgjort, åtminstone icke till försäkringsteknikens förmån, vilkendera av dessa kombinationer av plikt och rätt är den mera tilltalande, den etiskt mera tillfredsställande.

Men åtminstone i ett avseende erbjuder systemet med statspensioner säkra och betydande fördelar framför det s. a. s. försäkringstekniska systemet. Det förra bör i administrativt avseende kunna bliva ojämförligt mycket enklare och billigare; det erfordrar icke tillskapandet av en vittutgrenad ny art av byråkrati. Det är lättfattligare för alla parter — de bidragande icke mindre än de understöd tagande. Det kan sättas i verket omedelbart utan vidlyftiga förberedelser och mångårigt samlande av fonder. Vi se också, att det så praktiskt anlagda engelska folket, av vilket vi i många avseenden borde lära mer än vi gjort, valt just ett sådant system för sin, med innevarande års ingång förverkligade ålderdomsförsörjning. Vi skola därför i det följande för korthetens skull kalla denna typ, av vilken det naturligtvis kan tänkas flere varianter, den engelska, liksom vi, med samma förbehåll, skola benämna den „försäkringstekniska" den tyska.

Man har mot det engelska systemet invänt, att det kostar *staten* mera. Ja, måhända. Men varför ställa kostnadsfrågan så ensidigt? Låt vara, att enligt det tyska systemet „statsbidragen", d. v. s. de i statsbudgeten figurerande beloppen äro mindre. Men det beror ju främst på, att så stora belopp figurera i försäkringsanstaltens budget, och ett och annat alls icke synes, ehuru det kanske nog så mycket betungar de bidragande. Vill man formulera kostnadsfrågan riktigt, bör man snarare ställa den så: Vilketdera systemet kostar *samhället* mera? Och huru svaret på denna fråga utfaller, är alldeles icke så givet, om ock dess besvarande erfordrar en mera ingående undersökning, än här kan företagas. Några synpunkter må dock till belysande också av denna sida av saken i det följande framföras.

Det är ju obestridligt, att de direkta, de så att säga synliga årsbidragen enligt det tyska systemet äro mindre. Det beror främst därpå, att bidragen här erläggas ett större antal år i förskott. Därigenom möjliggöres nämligen en fondering och tillföres ändamålet en räntevinst av fonderna. Men vad är väl denna fondernas räntevinst sist och slutligen? Naturligtvis ingenting annat än värdet av den förmån, som bidragsgivarne för sin del avstått ifrån till förmån för ändamålet, i det de så långt i förskott erlagt sina avgifter. Ty hade det icke skett, så hade ju bidragsgivarne under tiden själva kunnat spara beloppen och njuta deras räntor, eller använda medlen till ökande av sitt arbetes produktivitet, eller till förbättrande av sin nödtorft och sitt välbefinnande. Fondernas räntor äro således, även de, ingenting annat än ett, låt vara indirekt, tillskott från bidragsgivarnes sida, varmed deras verkliga bidrag till företaget således ökas.

Härtill bör ännu beaktas en omständighet. Medan enligt det engelska systemet beslut och handling äro ett, erfordrar det tyska för fondernas hopbringande en mer eller mindre lång förberedelsetid

---

**mellan 95 och 100 är verkligen alltför ringa för att den, praktiskt taget, skulle berättiga att ställa de två nu ifrågavarande systemen, sedda ur självhjälpsprincipens synpunkt, i olika kategorier.**

mellan beslutets fattande och reformens förverkligande. De under denna tid levande åldringarna och invaliderna måste på annat sätt nödtorftigt försörjas eller lida en i motsvarande grad större nöd.

En annan faktor, som jämte fondernas räntevinst bidrar att minska de direkta avgifterna, är dödligheten. Ju större den är, desto mindre blir antalet åldringar och således även antalet ifrågakommande pensioner. Men denna faktor gör sig även gällande vid det engelska systemet och gör det där t. o. m. uti en, ur synpunkten av samhällets totalkostnad, än högre grad. Skulle folkmängden och medellivslängden vara konstanta, icke förändras med tiden, så skulle denna faktor göra sig jämt lika mycket gällande i båda systemen. Antalet individer skulle nämligen såväl i de understödda som understödande årsklasserna alltid vara lika stort — således också förhållandet mellan dessa bägge antal, varav bidragens storlek beror. Men nu tillväxer såväl folkmängden som även livslängden stadigt. Antalet åldringar blir därför såväl absolut som i förhållande till de arbetsföra individernas antal med tiden allt större. Ett system, som går ut på försörjande av *framtida* åldringsgenerationer, måste därför för de bidragande ställa sig relativt kostsammare än ett system. som avser försörjning av de *samtida* åldringarna.

På den ekonomiska uppskattningen av de två systemen inverkar slutligen ännu en tredje faktor. Den förbises visserligen vanligen, men är icke desto mindre av rätt kännbar betydelse. Även den väger till förmån för det engelska systemet. Denna faktor är penningvärdets sjunkande med tiden. Denna företeelse gör, att t. ex. 200 mark om 20, 40 eller 50 år faktiskt är kännbart mindre, d. v. s. har en mindre köpkraft än 200 mark nu, att dess köpkraft då kanske motsvarar köpkraften av bara 175 eller 150 mark nu. Antaga vi t. ex., att den minsta pension, som för närvarande borde komma i fråga, är 200 mark, så borde den minsta möjliga pensionen om 30, 40 eller 50 år vara, låtom oss säga, 250 eller 300 mark. Skall en jämförelse av de två systemens kostsamhet bliva fullt rättvis, så borde man således jämföra icke kostnaderna inom vardera för åstadkommande av lika stora pensioner, räknat i mark och penni, utan av pensioner med lika stor köpkraft. Och då är det ju tydligt, att det, att det tyska systemet är ställt på framtiden, att det är byggt på samlandet av i värde sjunkande fonder, är en för detsamma ogynnsam omständighet.

En för det tyska systemet ogynnsam omständighet äro ock de mycket högre förvaltningskostnaderna, en följd av dess invecklade beskaffenhet.

För ett slutligt bindande omdöme om de ifrågavarande två systemens relativa kostsamhet för hela samhället erfordras som sagt en ingående matematisk granskning och ett omfattande siffermaterial. Men redan på grund av ovanstående allmänna betraktelser ter det sig såsom mest sannolikt, att, om alla omständigheter tagas omsorgsfullt med i betraktande, båda systemen skola visa sig vara lika kostsamma. Och vid närmare begrundande ter sig detta resultat redan a priori såsom det naturliga, ty — intet blir av intet.

Återstår att betrakta de två systemen ur ännu en synpunkt, den politiska. Båda två erbjuda i detta avseende svaga sidor. Det är icke lätt att avgöra, åt vilkendera sidan vågskålen här bör anses luta. Till förmån för det tyska systemet har anförts, att det är grundat på en fristående, av staten i administrativt hänseende oberoende institution, den allmänna försäkringsanstalten. Denna har sina egna resurser och fonder, som icke intimare bero av statens finansförvaltning. Det synes således förefinnas vissa garantier för, att den viktiga ålderdoms- och invaliditetsförsörjningen skall i detta system bättre kunna hållas fri från oberäknelig påverkan av politiska vindkast och partiintriger. Ålderdomsförsörjningens beständighet kan tyckas på detta sätt bli bättre säkerställd. Vid det engelska systemet tyckes det lättare låta tänka sig, att rubbningar kunde inträffa. Statens finanser kunde tänkas komma inför andra, mera pockande behov eller eljest råka i trångmål, som ställde så stora anspråk på skattemedlen, att under en tid endast otillräckligt därav, kanske ingenting alls bleve övrigt för statens ålderdomspensioner.

Men å andra sidan måste beaktas, att vid det engelska systemet ålderdoms- och invaliditetspensionerna till sin natur väl borde betraktas såsom utgifter av samma slag som utgifterna för statsgälden. De måste väl således anses vara utgifter, på vilka sist av alla kan göras någon inknappning, emot vad som engång ställts i utsikt. Och en ökad garanti för beständighet kunde vinnas genom att de viktigaste hithörande lagstadganden erhölle grundlags natur.

I hög grad teoretisk förefaller ock, vid närmare begrundande, åsikten, att ålderdomsförsörjningen enligt det tyska systemet vore att betraktas såsom i nämnvärd mån autonom i förhållande till staten. Redan den omständigheten, att dess solvens i så hög grad, till bortåt hälften, bleve beroende av statens direkta bidrag, gör denna autonomi till väsentligen blott ett sken. Och även normerna för försäkringsanstaltens verksamhet vore ju utstakade genom statens lagstiftning. De underlåge således i lika mån som denna lagstiftning i övrigt partiernas spel och politiska vindkasts inflytande.

Hopandet av självförvaltade fonder kunde väl synas innebära en viss borgen för autonomin. Men då detta hopande komme att ske i en inrättning, som till sina grundförutsättningar vore i så hög grad beroende av staten, så låge å andra sidan just i förefintligheten av dessa fonder, särskilt i våra förhållanden, en betydlig fara ur politisk synpunkt. Ty i synnerhet på den senaste tiden hava vi ju haft det mest ögonskenliga bevis på, vilken kraftigt eggande verkan fonder ha på utomståendes rovlystnad, vilken ödesdiger verkan de genom förmedling av denna rovlystnad kunna hava också i allmänt politiskt hänseende.

Huru jämförelsen mellan de två systemen ur politisk synpunkt rätteligen bör anses utfalla, är som synes en svår och invecklad fråga. Den förblir väl öppen, tills ett beslut fattats, och erfaren-

heten — en mer eller mindre dyrköpt erfarenhet — fått giva sitt utslag.

Slutsumman av ovanstående betraktelser vore således, att de två systemen, vad deras kostsamhet för samhället och de politiska synpunkterna beträffar, kunna anses vara någorlunda jämställda. Däremot erbjuder det engelska systemet kännbara fördelar framför det tyska genom en större enkelhet och lättfattlighet samt genom en större böjlighet, genom den större lätthet, varmed det kan jämkas efter erfarenheten och behovet. Det engelska systemet skulle t. ex. ganska lätt låta utveckla sig till en allmän folkpensionering, varemot det tyska uppreser stora svårigheter för en utsträckning till andra områden än industrins och sådana andra yrkens, där man har att göra med arbetare och arbetsgivare. Det är icke utan, att det engelska också har företrädet, vad den socialt-etiska och s. a. s. pedagogiska sidan av saken beträffar — icke minst, emedan det uppriktigare, för att icke säga ärligare, ger sig ut för att vara, just vad det är.

*A. N.*

## EN MÄRKLIG RYSK ROMAN, „SANIN", OCH DESS FÖRFATTARE.

I.

Mellan det kulturella livet i vårt östra grannland och det som pulserar hos oss gapar en klyfta, som hundra års politisk förening icke förmått fylla. Hur ringa är icke i själva verket den omedelbara kunskap vi erhålla om strömningarna bortom den gräns, vilken ligger blott några timmars väg från vårt andliga centrum! På samma sätt som kännedomen om de inre politiska förhållandena i Ryssland — ehuru av andra orsaker — tillföras oss meddelandena om de kulturella förhållandena genom omvägen över Västeuropa. Med några räknade undantag läsa vi ju ock den ryska litteraturen i översättningar, gjorda i Sverge, Tyskland eller Frankrike; undantagen hänföra sig å ena sidan till de relativt få, som läsa ryska böcker i original, å andra sidan till de ännu färre överflyttningar till våra språk, vilka här gjorts och utgivits av våra förläggare. Hur sällan befatta sig icke våra tidningar och tidskrifter med att ge oss besked om vad som rör sig i detta märkvärdiga samhälle i fråga om konst, litteratur, vetenskap! Och dock skulle det ju ligga nära till hands, att det vore vi, som förmedlade bekantskapen åtminstone om den ryska litteraturen till västerlandet, i stället för att det nu är tvärtom. En närmare kännedom om allt detta skulle i och för sig icke sakna sitt intresse, liksom den även kunde ge oss direkta bidrag till uppskattandet av det folks andliga fysionomi, med vilket vi äro så nära förbundna, samt hjälpa oss att förklara fenomen i dess liv, vilka tyckas oss så egendomligt fragmentariska och gåtfulla. Men denna brist på beröring är också ett tydligt tecken på hur främmande de båda folken stå gentemot varandra i allt, hur rasen, språket, uppfattningen, levnadsvillkoren skilja och troligen ständigt skola skilja dem åt.

För något mer än ett år tillbaka publicerades i en litterär revy i Ryssland en roman, som genast väckte ett oerhört uppseende. Dess författare, Artzybascheff, var icke okänd: han hade tidigare skrivit några noveller, delvis rätt omfångsrika, med stoff ur det moderna samhällslivet i hans land. Men denna roman, *Sanin*, benämnd efter huvudpersonen, gjorde honom med ens till Rysslands mest omtalade skribent. Dess första upplaga i bokform utsåldes hastigt, den andra upplagan, på tiotusen exemplar, konfiskerades på initiativ av själva censurhuvudstyrelsen två veckor efter dess utkommande; men då fanns emellertid icke mer något exemplar kvar i bokhandeln. Den tredje upplagan trycktes i Tyskland och insmugglades bekvämt till Ryssland. En tysk översättning, utkommen i München och Leipzig, har redan utgått i sex upplagor, och före jul annonserades nya översättningar. Efterfrågan fick i synnerhet fart sedan boken i slutet av senaste år, kuriöst nog, också i München blivit förbjuden. — I Ryssland har *Sanin* väckt till liv en hel polemisk litteratur — framför mig ligga fyra broskyrer, vilka alla mer eller mindre filosofiskt och djupsinnigt utbreda sig över romanen och i sammanhang med densamma stående erotiska spörsmål. De innehålla skarpa fördömelsedomar både över moralen och det litterära i boken, och endast enstaka försök till förstående skönjas.

Det är främst romanens erotiska tendens som förskaffat den en sådan oerhörd bokhandelsframgång och — vare detta genast sagt — gjort den till ett slags evangelium för en stark rörelse i riktning åt revolution i förhållandet mellan könen. Om denna rörelse ha vi ju läst ett och annat i tidningarna, såsom kuriositetsnyheter och utan allt sammanhang med romanen. Troligt är i själva verket, att bandet mellan denna och några mer än tvivelaktiga yttringar av den nämnda rörelsen är helt löst; men i alla händelser åberopar man sig på boken, en del av riktningens anhängare kalla sig „saninister" och den har sagt ut ett ord, givit en lösen, som man längtade efter.

Det är ett känt faktum i kulturhistorien, att händelser, som mäktigt tagit ett folks krafter i anspråk, förödande krig, pest och andra olyckor, pläga åtföljas av en förslappning på det sedliga området och särskildt slå över i ett slags sexuell yrsel. Ett liknande fenomen har kunnat iakttagas i Ryssland efter det den senaste revolutionära perioden fått vika för reaktionen. Den yngre generationens krafter hade varit oerhört spända för detta ena mål, fäderneslandets frihet, det var den stora fåra, i vilken allting utlöpte, moraliska som politiska krafter, den fysiska som den andliga energin. Slutligen brast bågen — det visade sig, att alla ansträngningar, alla de otroliga uppoffringarna, alla de förtvivlade medlen icke fört till annat än sköv-

ling av egna och andras liv, och då löste sig spänningen såsom den plägar. Man begynte tänka på sig själv, man vaknade till insikt av att det liv man förgäves offrat för andras väl hade ett självändamål, och man sökte det närmaste utloppet för dessa nya förnimmelser i frihet, i njutningar, som tillfredsställde den så länge späkta kroppens behov. Det säges, att de kretsar, i vilka den nya riktningen först omsattes i en hejdlös verklighet, voro terroristernas, deras, som erfarit de starkaste vibrationerna i sitt nervsystem och därför nu erforo det tväraste omslaget. Därifrån grep rörelsen vidare omkring sig, och liksom man förut hängivit sig åt de ändlösaste teoretiska spekulationer över revolutionskampens mål och medel, likaså störtade man sig nu med en allt uppslukande begärlighet över den fria kärlekens problem, studerade det i böcker, omsatte det i litteratur och — i verklighet. Överdrifterna blevo lika stora som de varit det förr: en flod av smutslitteratur svällde in i bokmarknaden (se härom G. Erastoffs artikel i Argus 1908 n:o 15), och en erotisk backanal började, som söker sitt motstycke i nyare tiders kulturhistoria. Det är om dessa „föreningar för fri kärlek" vi stundom sett notiser dyka upp. De omfattade småningom alla lager av befolkningen, ända till helt unga skolbarn. För ett par år sedan stiftades i Kieff en liga av detta slag, vilken gav sig namnet „Dorefa", ett musikaliskt namn således, och i början sysslade med att studera frågorna teoretiskt och diskutera den moderna erotiska litteraturen, men sedermera fann detta alltför intetsägande, antog den lika originella som på sak gående benämningen „Öl och Frihet", bestod av ett hundratal medlemmar och disponerade över fem lokaler i staden samt ett lanthus i dess närhet. En liknande förening med namnet „Minuten" existerade i Riga, en annan i Kasan o. s. v. I den lilla staden Minsk hade ligan givit sig stadgar, i vilka bl. a. bestämdes, att sammankomsterna, efter en kort inledning vid skenet av några talgdankar, skulle försiggå i mörker, alldenstund medlemmarna ägde utbyta förtroenden och kärlekstecken med varandra utan någon hänsyn till personliga sympatier och utan att ens veta vem föremålen voro; i kretsen fick för övrigt ingen intagas, som icke besatt en fullkomligt oklanderlig fysisk konstitution. Jag anför allt detta blott som bevis på, vilka former överretade nervers patologiska krav kunna taga. Det är ett fullständigt motstycke till den religiösa mystik och asketiska berusning, som i liknande fall blivit sjuka själars tillflykt. En sådan riktning är icke heller nu obekant för en del element, som i den ryska revolutionen förbränt sin sunda kraft; och ännu andra, mindre tillgängliga för resignationen, har det upprivna fantasilivet drivit till självmord, vilken företeelse på de senaste tiderna nått så hemska proportioner i Ryssland. Men till en verklig samhällsrörelse synes den erotiska frihetssträvan ensam ha vuxit. Dess vildaste raseri och råaste excesser skola troligen vara av övergående art; men att företeelsen med alla sina yttringar hållit sig så länge uppe, det beror till en stor del därpå, att lärans förfäktare, hittills dock i viss mån medvetna om att deras agitation haft sin rot i subjektiva tycken, i boken om Sanin trott sig finna en tvingande formulering för sin teori, detta „svart på vitt", utan vilket ingen i Ryssland, vare sig tschinovnik eller revolutionär, känner sig fullt säker i sina handlingar.

II.

När man genom striden om *Sanin* kommit underfund med allt detta och sedan läser boken, betages man visserligen av någon förvåning över att den kunnat spela en slik roll. Hade man fått tag i den av en slump, skulle man helt säkert sagt sig, att den är en upplysande, bitter, tragisk skildring av det nuvarande ryska samhället och särskilt de delar av detsamma, som hängivit sig åt revolutionens ideal och svikits i sina drömmar. Men man hade knappast kommit att tänka på, att den av människor med någon förmåga av reflexion skulle uppfattas såsom ett manifest för den fria kärlekens införande i ryska riket. Den har dock fattats så ej blott av de nämnda sammanslutningarna — vilket ju är lättare begripligt — men också av förnuftiga kritiker. Allt vad boken i detta syfte genom ord och handlingar predikar, är dock icke så genomarbetat, att det kan tjäna som grundval för någon livsåskådning; och det upphäver dessutom på varje steg sig självt genom sina verkningar.

Wladimir Petrowitsch Sanin, predikaren och resonören, är en man, som vid unga år gjort *tabula rasa* av livet. Han återvänder från dess skiften till den lilla provinsstad, där hans familj, hans gamla mor och hans syster, bo. Och här tillämpar han i sin närmare och fjärmare omgivning de teorier, till vilka han kommit. De vila på en rad av negationer: kristendomen, den konventionella moralen, friheten, kampen för höga mål, allt detta och mycket annat är icke värt en tanke, det är bara ihåligheter eller förevändningar för att döda människans personliga liv, förkväva hennes kraft och förstöra hennes lycka. „Människan är icke skapad för att lida och lidandet kan icke vara idealet för hennes strävan. Därför ligger det mänskliga livets mål i njutningen". Det som människan eftersträvar, är paradiset på jorden, men detta är liktydigt med den absoluta njutningen. „Livet, det är mina känsloförnimmelser, de angenäma och de oangenäma. Jag lever och vill att livet skall vara utan obehagligheter. Därför måste man först och främst kunna tillfredsställa de naturliga begären. När begären äro döda, är också livet dött". Dessa slutledningar förefalla visserligen något tvära, och de tyckas ju röja den fullständiga sensualisten och materialisten. Sanins uppförande vederlägger oftast icke denna uppfattning. Utan förskoning berövar han sin gamla, litet enfaldiga mor dennas traditionella illusioner; sin vackra syster betraktar han med en främmande erövrares lystna ögon, och när hon råkat i olycka genom ett förhållande till den samvetslöse officeren Sarudin, råder han henne att genast giva sitt ja åt en tillbedjare, som länge förgäves sökt hennes gunst, samt arrangerar partiet. Han driver genom sin brutala uppriktighet en stackars svärmisk judeyngling till självmord. Han vin-

ner en härlig ung kvinna, som älskar en annan, genom att under en nattlig båtfärd göra henne yr av vältaligt deklamerade idéer: „Vi förstöra harmonin mellan kroppen och själen genom en missriktad världsåskådning ... De bland oss, som äro svaga till karaktären, föra ett liv i kedjor. Men de, vilka sakna krafter blott på grund av en falsk livsåskådning, vid vilken de äro bundna, de äro martyrer. Hela sitt liv igenom ha de slingrat sig fram mellan brytningar, de klänga sig fast vid varje halmstrå av nya sedliga idéer och slutligen gräma de sig till döds av fruktan att leva och känna". „Den tid då människorna endast levde för sina drifter, var barbariskt grov och arm, men vår, där kroppen är underordnad själen och hänvisad till skräpkammaren, är också vettlöst svag. Dock, mänskligheten har icke levat förgäves. Den skall uppfinna nya livsvillkor, i vilka det icke mer skall finnas någon plats varken för barbari eller asketism". Och när flickan, allt mer hänförd, frågar, om icke kärleken skapar plikter, svarar Sanin: „Nej — ty de plikter kärleken ger, ha blott blivit tunga för människan genom svartsjukan. Men denna är en frukt av slaveriet. Varje slaveri drar någonting ont med sig. Människorna skola njuta av kärleken ... utan fruktan och förnekelse ... och utan skrankor ... Ock då skola ock alla former av kärleken vidga ut sig till en ändlös kedja av tillfälligheter, öfverraskningar och förbindelser". — När en ung nihilistisk student — just den, Sanins nämnda offer älskat — tagit livet av sig emedan han icke fick någon fred för de ständigt pinande spörsmålen i sin hjärna, och begraves under allmänt deltagande, upphäver Sanin sin röst till ett liktal och utropar: „Vad mer! En strofil (orginalet: 'durak') mer eller mindre i världen!"

Dylika temperamentsyttringar tyckas ju knappt vara ägnade att tända apostelglorian kring denne hjältes huvud, annat än i en högst oreflekterad ungdoms ögon, som applåderar åt varje slag i ansiktet på konvenansen. Men naturligtivis har författarens mening icke varit att göra Sanin till en cyniker och Don Juan ex professo. Redan bokens motto pekar på det han velat. Det är taget ur Salomos Predikare: „... jag har funnit, att Gud gjorde människan rättskaffens; men hon söker många konster". Han har således velat göra sin man till en förkunnare av det primitivas religion, till en naturens apostel enligt kända mönster, dock med starkt betonande av det fullständigt fria könsförhållandet såsom en första nödvändig yttring av denna naturlighet. Det finnes drag i Sanins väsen och uppförande, vilka ge antydningar om ett verkligt behov att skaka av sig hela den sociala ruttenheten och lögnen och återvända till naturen. Hans cynism måste i sig själv fattas som ett sådant: han har ett kraftigt, uppriktigt och sanningskärt lynne och ett djupt förakt för mänskorna ikring sig och kan därför icke hålla sina innersta tankar tillbaka. De reagera också mot lumpenheten i karaktären, när han ser, att en tendens, som han annars godkänner, blott är ett omhölje för egoismen. Han avundas ett ögonblick den vackre officeren, som är på väg att vinna ett så skönt byte som hans systers själ och kropp, men han genomskådar honom snart och slutar icke, innan han tillfogat honom en skymf, som föranleder officeren att skjuta sig en kula för pannan. Han är en fanatisk beundrare av naturen och lögar sin själ i åskväder, som romantikens hjältar och Klopstock. Och när han slutligen, trött på allt eländet omkring honom, en dag flyr bort utan mål, får han i morgongryningen på tåget en ingivelse. Efter att ha äcklats av passagerarne inne i kupén, träder han ut på plattformen, andas den friska luften, „känner med hela sin kropp, mer än han tänker det", att „människan dock är ett vedervärdigt ting", och hoppar slutligen, lämnande sin kappsäck i sticket, ner på marken, där han faller på den fuktiga sanden. „Också det är skönt", utropar han gällt. Det är öppet och vidsträckt runt omkring honom. Gräset breder sig i ett ändlöst jämnt fält åt alla sidor och sjunker hän först i de fjärran morgondimmorna. „Lätt andades Sanin upp och skådade med glad blick över jordens oändliga vidd, där han med långa, fasta steg vandrade in i morgonrodnadens klara, glättiga sken. Och när den vaknande steppen begynte att flamma upp i det gröna och blå fjärran, och inför hans ögon betäckte sig med det omätliga himlavalvet, och solen gick upp rakt framför honom, blixtrande och gnistrande, då tycktes det Sanin, som om han just skred den till möte".

Detta är en mycket vacker symbolik. Men den saknar icke ett öfverraskande moment. Trots de nyss nämnda antydningarna, har man dock ingalunda fått den föreställningen om Sanin, att hans längtan går till marken och solen, eller att steppens vida oändlighet är den atmosfär, där han hör hemma. Man frågar sig tvärtom, huru länge det skall dröja, innan han i denna ensamhet begynner ropa efter kvinnor och brännvin — ty han anser tydligen alkoholen också höra till de njutningar, som konstituera det drömda paradiset på jorden, han dricker jämt brännvin och han har tagit avsked av sin försupne vän, folkskolläraren Ivanoff, medels en öl-orgie på den olycklige nihiliststudentens grav. Med ett ord, krassheten i hans natur är dock i så hög grad övervägande, att den idealitet, som behöves för natur- och enslighetsvärmeriet, knappt där kan få rum. Och denne filosof har icke ett spår av den rikedom i sitt inre liv, som t. ex. gör att Werther är så glad över sin flykt från samhällslivet. Häri ligger just den största svagheten i teckningen av Sanin — en svaghet, som de ryska kritikerna också begärligt kastat sig över. Han saknar både konsekvens och tydlighet. Hans filosofemer äro varken särdeles djupsinniga ej heller såsom uttryck för en livsåskådning tillräckligt skarpt formulerade. När allt går omkring är han just icke stort annat än en resonör av den typiska ryska sorten, mera kärv och uppriktig kanske än mången annan, men lika blottad på handlingskraft som de flesta, utom då det gäller erotiska bragder. Hans vandring mot solen förmår därför icke hos oss väcka några föreställningar om ett nytt liv för honom, eventuellt med ett tjäll i skogsbrynet vid steppen och arbete i marken. Språnget från tåget ter sig snarast som en impuls, vilken kommer att omsätta sig i andra

stämningar, så fort Sanin träffar på närmaste landsvägskrog och människor vilka vilja höra på hans utläggningar och finna honom lika „märkvärdig“ som officerarne och damerna i hans hemstad. Det är klart, att under sådana förhållanden bokens avslutning såsom symbolik i vidare mening, för så vitt en sådan är avsedd — jag menar en hänsyftning på hela Rysslands räddning genom återgång till sundare livsnormer — gestaltar sig ännu mindre träffande.

Sanins roll som förkunnare av helt fria sexuella förhållanden förefaller icke att vara så oemotståndligt övertygande, som man med god vilja gjort den. Han får visserligen det livligaste understöd av författaren: dennes förkärlek för det sensuella röjer sig redan i stilen, som allt igenom vibrerar av kärv och stark sinnlighet; den framträder i hans teckning av kvinnorna, vilka icke blott här, men också i hans övriga böcker, ständigt ses som huvudsakligen fysiska väsen och få sina epitet därefter, såsom då Lyda Petrowna vid sitt första uppträdande förliknas vid „ett ungt praktfullt sto“; den läses mellan raderna i de med särskild glans och lust gjorda erotiska scenerna. Men han kan likväl icke underlåta att göra sina reservationer. Hela Lydas öde är en sådan reservation, och den som uppmärksamt läser hennes reflexioner om konflikten mellan teori och verklighet i fråga om erotiska spörsmål och deras konsekvenser, han borde i alla fall finna anledning till någon tvekan. Likaså vid lärarinnan Karsavinas tankar efter den ödesdigra nattliga båtfärden med Sanin. Men detta allt bevisar i sin mån, att författaren icke varit fullt klar med sig själv om sin hjältes mission eller åtminstone icke förmått ge en fullt klar bild av honom.

Bokens litterära verkan försvagas härigenom icke så litet. En annan, ehuru mindre väsentlig brist ligger i kompositionens beskaffenhet: det är mera en räcka av scener vi få, än en enhetlig skildring. Dock, som sagt, detta är icke så viktigt, emedan det icke inkräktar på helhetsbilden av det samhälle, författaren velat föra inför våra ögon. Och sist och slutligen är det här bokens tyngdpunkt ligger. I detta avseende ställer sig *Sanin* jämbördigt vid sidan av de bästa liknande samhällsskildringar den nyaste ryska litteraturen äger, och den har förtjänsten att hänföra sig till ett alldeles aktuellt skede.

Liksom de flesta av hans nu skrivande landsmän är Artzybascheff starkast i skildringen av de negativt anlagda personligheterna. Bredvid den kraftige, positive, ständigt burduse Sanin har han ställt en annan gestalt, som lyckats honom bättre just emedan denne icke har pretention på att vara någon reformator, liksom bokens hjälte. Det är den redan nämnde studenten, Jurij Nikolajewitsch Swaroschitsch, som efter år tillbragta i frihetskampen, med åtföljande förvisningar m. m., kommer till insikt om, att den övertygelse han hängivit sig åt, icke bragt honom det som i grunden är nödvändigt för livet. Vid åsynen av den lungsiktige dödskandidaten Semjonoff — en mycket verkningsfull figur, ställd som folie mot de andra — tränger sig också på Jurij medvetandet att han icke begagnat livet såsom han bort. Han tröstar sig med frasen att „livet består av kamp“, men frågar sig omedelbart, för vem och för vad han kämpat — dock ingalunda för sig själv och sin egen plats i solen, utan för idéer som visat sig ihåliga och för vänner som svikit. „Alla viljen I hava fyrverkeri och applåder“, säger läkaren Novikoff till honom, och han inser, att hela grunden till hans entusiasm för kampen varit en till intet nyttig egoism. Han älskar lidelsefullt Karsavina, och hon älskar honom tillbaka; men i det ögonblick, då passionen en gång får makt över dem båda, vaknar hans idealism och han märker vad han ämnar begå samt drager sig tillbaka — för att låta henne ännu samma natt sjunka i Sanins armar! Allt häftigare tränga sig frågorna om livets ändamål på honom, allt svårare har han att finna svar, och slutligen, när han tänkt sig trött och förtvivlad, gör han själv slut på det liv, som icke tyckes hava annat att bjuda honom än tomhet och mörker. Katastrofen är skildrad med gripande styrka, och i den, vida mer än i Sanins sista handling, förnimmer man den symboliska reflexen av tusentals öde: människors, som givit all sin kraft, sin frihet och sitt blod för en idé och slutligen stå inför det tröstlösa resultatet, härjningen inom och utom sig, och blott förtvivlade nödgas spörja vartill allt detta tjänat.

I några välgjorda sidofigurer personifieras olika nyanser av författarens i grunden föga komplicerade syn på det ryska samhället. Andra, kända från många ryska provinsberättelser, utgöra ett fyllande och nog så karakteristiskt staffage. Det är alltsammans mest pratande, mycket litet handlande gestalter: de som hava en viss verksamhetslust, förmå dock intet uträtta antingen på grund av sin egen mjukhet eller emedan de röna motigheter från alla håll; de overksamma äro cyniker och drinkare. Någon psykologisk fördjupning förekommer knappast, men ofta äro personerna med några väsentliga drag träffande tecknade. I hela detta galleri finnas få verkligt normala människor; det skulle då vara kvinnorna, hos vilka författaren likväl mest fäster sig vid den fysiska fulländningen. Sanins mor och en liten ful och idealistisk lärarinna äro i alla fall i sina konturer givna med sympati och sanning.

*Sanin* är icke någon rik eller originell bok. Dess författare har varken överflöd på fantasi ej heller äro hans idéer särskilt nya, annat än i tillämpningen. Men han är kanske i avseende å livet och människorna en krassare pessimist än någon annan av den ryska litteraturens många pessimister. Han är djupt allvarlig; hans satir har ingenting ytligt och hans avslöjanden äro alldeles fria från sensationellt patos. Hans obestridliga talang ligger förnämligast i förmågan att se och återgiva intryck av människor och natur i kraftiga drag och med en viss frisk brutalitet. Hans stil är saftig och naturlig, och liksom hans öga dröjer den gärna vid de sinnliga förnimmelserna. Ömtåliga detaljer varken undvikas eller omskrivas; både författaren och hans hjälte älska att gå rakt på sak. De erotiska skildringarna äro därför ock blottade på varje spår av raffinemang, vilket gör dem grövre, men också

mindre utstuderat sinnliga än t. ex. många franska författares. Kommer man att tänka på någon förebild i fransk litteratur, så är det väl närmast Zola. Dock, skillnaden är stor, och *Sanin* har många traditioner i eget lands berättarkonst.

III.

I en kort självbiografi, som Artzybascheff meddelat till en „Almanack för de unga“ i Ryssland, uppger han sig vara född 1878 — utan att dock veta var! Han gick i gymnasium ända till femte klassen, men då han icke begrep för vilket ändamål han studerade, slog han sig på konst, övergav den snart, blev därpå biträde hos en agent och begynte, vid sexton års ålder, att skriva i en provinstidning — vad, det skäms han att säga. År 1901 publicerade han sin första novell och har sedan dess blott sysslat med författarskap.

Jag skall här blott tala om ett par längre berättelser, vilka utkommit på tyska och tillsammans bilda en volym, som i det närmaste uppnår *Sanin*'s högst aktningsvärda omfång. Den ena är benämd *Millionen*, den andra *Der Tod Ivan Landes*. Båda stamma från tidigare datum än romanen. Båda skildra människor, som icke kunna komma tillrätta i livet.

Den förra är berättelsen om en miljonär, som går under av förtvivlan över att icke kunna göra sig gällande på grund av eget värde, utan endast genom sina pengar. Han får pröva detta i verkligheten mer än en gång, men i andra fall är det en inbillning, som genom erfarenheterna fruktansvärt växer. Han är en sund och kraftig natur, han älskar en kvinna, som övergivit sin man för att följa honom, men han märker eller tror sig märka, att hon icke älskar honom själv, och han jagar henne bort i ett brutalt anfall av missmod. Han ser, att vilken kvinna som helst är färdig att tillhöra honom, emedan han kan bjuda henne överflöd, och vämjes vid hela könet. Han kommer i beröring med intelligenta, men fattiga människor, vilka stöta honom ifrån sig eller misstänka honom, emedan han är rik. Han genomskådar en gammal vän, som hycklar för att få understöd av honom till ett företag, och han vänder sig med avsky ifrån honom. Han försöker att tillmötesgå de tusental arbetares fordringar, vilka han sysselsätter i sin fabrik, och ställer sig i opposition mot sina medägare, vilka hålla på kapitalets rätt, men han missförstås av arbetarne, som föranstalta ett upplopp, misshandla honom och bliva skingrade av kosacker. Han flyr till utlandet, men hans tillförsikt är all och hans leda vid livets lögn för honom till självmord. Det är en till sin tendens enkel och föga uppfinningsrik skildring, men den är förd med stor psykologisk sanning och mycket liv i detaljerna. Åtskilliga av teorierna i romanen återfinnas redan här, dock drages icke någon slutsats i avseende å det erotiska livets förmåga att ensamt uppväga alla andra sidor av den vrånga existensen — tendensen går snarare i motsatt riktning — ej heller skymtar, trots socialistiska ansatser, någon vink om återgång till naturen såsom bot för allt ont. Det är den rena, förtvivlade pessimismen och negationen. Stil och berättarkonst äro desamma som i *Sanin*, brutala scener saknas icke, men kompositionen är fastare, om ock något utdragen. Berättelsen är i sin helhet verkningsfull och intressant och talangen alldeles offörtydbar, om den också visar sig ha sina noga bestämbara gränser.

I *Ivan Landes död* är huvudpersonen ett motstycke till millionären i den förra novellen, ehuru på helt annat sätt. Det är en svärmare, en Tolstojan, som vid varje steg han tager finner hur litet hans teorier kuuna realiseras i livet. Han röner otack och motgång vart han går och vad han än gör, och slutligen, när han efter fruktlösa försök att få penningar för att hjälpa en sjuk kamrat — den lungsiktige Semjonoff, som vi sedan återfinna i romanen — till fots beger sig till Krim för att besöka denne, sjunker han utmattad ner i en skog på vägen och dör. Själva denna dödsscen har över sig ett storslaget patos, och även annars fängslar denna berättelse genom många förträffliga enskildheter. Men idén är sliten och rätt schematiskt utförd.

Jag nämner till sist en liten novell, *Kvinnan*, som nyligen fanns översatt i en tysk tidskrift. Även det ett gammalt tema — älskarinnans förvandling när hon blir maka — även där samma cyniska tag i verkligheten, samma brutala omedelbarhet i skildringen som annars; och dessutom, som en efterklang av *Sanin*, ett rasande frihetsbegär, som icke tål något tvång på egoismen.

Det är svårt att förutse, vad denna högst anmärkningsvärda talang — något geni är han icke — ännu skall hava att säga. För tillfället är hans betydelse i Ryssland mer social än litterär, och redan på grund av det inflytande han utövat och vilket förliknats vid Werther-febern i Tyskland för nära halftannat sekel tillbaka, skall han få ett rum i sitt lands kulturhävder. Både denna hans roll och hela hans produktion intressera också oss närmast såsom sociala fenomen: de kasta ett hemskt sken över de vägar, längs vilka den ryska ungdomens brutna viljor och hopplösa tankar för närvarande irra.

*Werner Söderhjelm.*

VÅGSTRÅLAR.

Strålarna i världen äro mångahanda, och på senare tider hava fysikerna bjudit till att skapa det ena nya species efter det andra, så att man kan känna sig helt förvirrad i sällskapet. Till de gamla hedervärda ljus- och värmestrålarna hava kommit Hertzska elektriska strålar, katodstrålar, kanalstrålar, X-strålar eller Röntgenstrålar, N-strålar, svarta strålar, uranstrålar, radiumstrålar av flere olika slag o. s. v. Visserligen hava nämnda herrar ej tillsvidare vågat sig på att klassificera t. ex. strålarna från ett par vackra kvinnoögon vilka utan något som helst tvivel uträttat mycket i världen, men nog hava de gjort sitt bästa att bringa ordning bland de övriga slagen och söka locka

dem att själva lysa upp sina ännu dunkla punkter. Det kan kanske ha sitt intresse att draga ett populärt facit av all denna strålning, och låtom oss denna gång försöksvis börja med de s. k. vågstrålarna, varmed förstås strålar, som fortplanta sig genom vågor i ett medium på samma sätt som vågorna längs en lugn vattenyta, som träffas av en sten. Mediet skall utgöra etern, den underbara, hemlighetsfulla och allt behärskande. Utom vågstrålarna finnes en annan stor grupp, konvektionsstrålarna, vilka uppkomma genom efter varandra i tät följd utslungade partiklar, såsom Newton tänkte sig förhållandet i sin emanationsteori för ljuset.

Till vågstrålarna i etern räknas de synliga ljusstrålarna, spektrums infra-röda eller värmestrålar, dess ultra-violetta eller kemiskt verksamma strålar och de av Hertz framställda elektriska etervågorna, sådana man har dem i fysikaliska laboratorier eller låter dem på osynliga vingar bära budskap över haven och oceanerna à la Marconi m. fl. Teoretiskt och experimentellt har man bevisat, att alla dessa slag av strålar hava en gemensam fortplantningshastighet, lika med ljusets: 300.000 km i sekunden. De böra således rättvisligen föras till en enda stor familj. Denna slutsats drog även Maxwell, då han år 1864 förklarade, att ljuset är ett elektriskt eller exaktare uttryckt elektromagnetiskt fenomen och därmed skapade sin berömda elektromagnetiska ljusteori. Skillnaden är kvantitativ men icke kvalitativ och består i en olikhet i våglängden samt antalet svängningar per sekund hos eterpartiklarna. Produkten av våglängden och svängningstalet eller frekvensen ger ju fortplantningshastigheten. Det är stort och enhetligt att sålunda hava underordnat optiken under elektricitetsläran eller rättare av båda gebiten gjort ett enda allt omfattande, och dock kan man icke förtänka en icke-fysiker, om han drager på munnen, när man försöker övertyga honom, att han mottager elektriska vågor, då han erfar den sköna värmen från solen eller sin skymningsbrasa, eller tillgodogör sig den Gutenbergska uppfinningen vid strålarna från en petroleumlampa eller två stearinljus. Jag vill icke här tala om de lyckliga, som kunna peka på sin osram- eller volframlampa och vilka redan med större framgång kunde ledas i frestelse med slagorden „elektriskt ljus". Saken har i själva verket ännu en ganska betydande vetenskaplig hake, som visserligen krympt och krympt, ungefär från dimensionerna vid en stor magasinsdörr till den lilla eleganta inomhustypen av messing. Ty ännu har man icke lyckats få de båda stora gebiten, som representeras av de elektriska vågorna å ena sidan och ljusvågorna, både synliga och osynliga å andra sidan, att smälta ihop med varandra och sålunda åvägabringa den kontinuitet, som naturen överallt tyckes fordra. Men för fyllande av breschen hopas dag för dag nytt material. Låtom oss kasta en blick på utvecklingen ända till det närvarande sakläget.

År 1800 visade I. W. Herschel, att utanför det synliga solspektrums röda ända funnos strålar, som verkade på en känslig termometer, men det behövdes ännu talrika undersökningar av Melloni och andra för att leda till övertygelsen, att värme- och ljusstrålar endast fysiologiskt skilja sig från varandra, men äro fysikaliskt identiska. Denna av Ampère uppställda teori segrade slutgiltigt först kring år 1850; värmestrålarna böra betraktas som ljusstrålar med lång våglängd. Våglängden utgör i maximum vid de för ungefär ett decennium tillbaka upptäckta s. k. Rubens'ska reststrålarna 0,061 mm, svarande mot ungefär 5 biljoner svängningar i sekunden, medan våglängden vid det gula natriumljuset, som på en sekund gör något mer än 500 biljoner svängningar, uppgår endast till 0,000589 mm. Såsom synes är det här fråga om mycket stora svängningstal och mycket små våglängder.

De ultravioletta strålarna, d. v. s. de osynliga strålar, som ligga utanför solspektrums violetta ända och i främsta rummet kunna konstateras genom sina fotografiska verkningar, hava ungefär lika gamla anor som de infra-röda. De funnos år 1801 av I. W. Ritter. Den kortaste våglängd, som man vid dem nått, är tillsvidare 0,0001 mm och motsvarande svängningstal, det över huvud största, 3,000 biljoner.

De elektriska eller Hertzska vågorna äro alla väsentligt längre än ljusvågorna och värmevågorna. Det kan ej komma i fråga att här i detalj utlägga, huru de alstras. Idén är den att man i en lämplig metallisk ledare, den s. k. oscillatorn eller excitatorn, åstadkommer en av och an svängande elektrisk ström. Dennas svängningar meddela sig då till den omgivande etern och uppträda som Hertzska vågor, vilkas närvaro konstateras och våglängder bestämmas med särskilda apparater av en mångfald olika slag, s. k. detektorer eller resonatorer. Dessa äro ett slags elektromagnetiska ögon, känsliga för eterrörelserna, liksom våra ögon i själva verket också äro eterorgan, reagerande för de etersvängningar, som bilda det synliga ljuset. Hos olika personer kunna ögonen vara ganska olika känsliga, så att spektrum ingalunda för alla sträcker sig lika långt, varken inom den röda eller den violetta ändan, men detta må nu vara en sak för sig. Endast av elektricitet och av molekylarsvängningar hos en lysande kropp påverkas etern, däremot är det alldeles omöjligt att med några slags mekaniska medel locka den att giva sig tillkänna. Lodge har t. ex. låtit stora metallskivor rotera tusental varv i minuten och skickat ljus härs och tvärs över dem utan att förmärka den allra minsta rubbning genom rotationen. Men låtom oss återkomma till de Hertzska strålarnas våglängd. Denna beror helt och hållet av oscillatorns dimensioner och konstruktion. De vågor, som Hertz först erhöll, hade en längd av 6 m, så att många sådana ej ens rymdes i den största laboratoriesal. Senare kom han ned till ungefär tiondedelen, 60 cm. Motsvarande svängningstal äro resp. 50 och 500 miljoner. Genom lämpliga anordningar och minskning av oscillatorns dimensioner har man successivt kommit till mindre våglängder. Sålunda erhöll Righi år 1893 vågor av 2,6 cm längd, Lebedew två år senare 6 mm långa och Lampa slutligen endast 4 mm långa vågor. Dessa sista, vilkas svängningstal är 75 miljarder, äro de kortaste elektromagnetiska vågor, till vilka man på denna väg synes kunna nå, ty man kan ej konstruera

oscillatorer med endast molekylära storhetsdimensioner eller någonting ditåt. Av intresse kan ännu vara att omnämna, att de vågor, som praktiskt användas vid telegrafin utan tråd, hava en längd av från 100 m till 1,000 m varje.

Klyftan mellan de längsta värmevågorna och de kortaste Hertzska vågorna sträcker sig sålunda från våglängden 0,06 mm till 4 mm. Allt för stor är den ju ej mera. Räkna vi såsom i akustiken i oktaver, varvid alltså svängningstalet fördubblas och våglängden jämt halveras inom en oktav, få vi slutligen följande sammanfattande tabell för alla de många längder och tal och ännu några till, av vilka läsaren väl redan känner sig helt trött. Saken är nu en gång den, att det lika litet här som inom geometrin finnes någon kungsväg, som utan möda för till kunskapen.

*Ultraviolett ljus*, ungefär två oktaver, med kortaste våglängden 0,0001 mm.

*Synligt ljus*, ungefär en oktav, från våglängden $\lambda = 0{,}000330$ mm till $\lambda = 0{,}000683$ mm.

*Ultraröda strålar*, ungefär sex oktaver, från $\lambda = 0{,}000683$ mm till $\lambda = 0{,}061$ mm.

*Saknade strålar*, ungefär sex oktaver, från $\lambda = 0{,}061$ mm till $\lambda = 4$ mm.

*Hertzska vågstrålar*, från $\lambda = 4$ mm till $\lambda =$ oändligt.

Till förklaring av detta sista ännu följande: Också en vanlig växelström, låt oss säga den Mäklinska, gör svaga försök att sätta etern i skakning och skicka ut vågor i rymden, vilkas längd beror av växeltalet per sekund. Låter man detta minskas mer och mer, t. ex. så att en enda svängning kräver 10 sekunder, 100 sekunder o. s. v., så växer våglängden; växelströmmen närmar sig mer och mer till en s. k. likström, d. v. s. ström av konstant styrka, och våglängden tenderar samtidigt mot oändligt.

Härmed avbryter jag för denna gång försöket att i Argus beskriva något av vågornas lek i naturen, de störstas och de minstas, hela skalan utefter, och hoppas jag att efterdallringarna hos läsaren skola vara lindriga nog att ej omöjliggöra absorptionen av numrets övriga innehåll.

*Hj. T.*

## GALLÉN-KALLELAS SKIZZER.

Blott sällan under en konstnärs livstid erbjuder sig för utomstående tillfället att steg för steg kunna följa en utvecklingsbana såsom nu Gallén-Kallelas, tack vare det rika skizzmaterial, vilket samlats, ordnats och systematiserats av lektor Öhqvist.

Vad som främst springer i ögonen då man genomgått det rika materialet, är Kalevala-legendernas centrala läge i artistens verk. Först nu, inför alla dessa vackra vittnesbörd om rikedom på uppslag, om hängivet detaljarbete, om tåligt sökande, framstår — åtminstone för mig — fullt klart betydelsen av det utförda storverket. Jag medgiver gärna, att valet av motiv för en *målare* av Gallén-Kallelas rang tidigare förefallit mig sökt och litterärt, men genom alla dessa utkast och studier vidgar sig ämnet långt över diktens ordalydelse och bokstav. Gallén tager Kalevala till hjälp för att klarare få fram det verkligt egna från bottnet av sin själ, han vänder sig till myterna, mystiskt dragen av en känsla av frändskap, men han skapar en självständig egen värld, ej ackompanjemang till kända melodier. Temat är ej huvudsaken i Gallén-Kallelas konst, det är mera med dess utarbetning tyngdpunkten sammanfaller.

Inför de färdiga bilderna vi alla känna, „Sampos försvarare“, „Samporövarena“, „Wäinämöinen lämnar Finland“, glömmer man lätt, vilka svårigheter konstnären mästrat. Men härom giva skizzerna besked. Med verklig vördnad för uppgift, för ämne, för kall, äro de minsta detaljerna förberedda och genomtänkta. Jag påminner mig särskilt från „Samporövarena“ en av de dragande figurerna, vilken förefallit något teatralisk. Och nu, just till denna figur, vilket härligt studiehuvud. Ej präglat blott av karaktär och energi: själfullt som uttryck, som teckning, som färg. Ja, även som komposition: vackert insatt i ytan, plastiskt avtecknar det sig mot natthimmelns stjärnljusa blå [237]. En sådan detalj är oförglömlig, märkvärdigt påminnande om allbekanta skulpturalgestalter, men likväl omisskänligt Gallénsk. Och ett dylikt konstverk medför nästan dissonans i den stora bildens komplicerade linjespel!

Må det anförda tjäna som en antydan om, med vilka invecklade problem Gallén i de figurrika scenerna tumlar, huru fri från jakt efter ensidiga effekter — vare sig koloristiska eller perspektiviska — konstnären håller sig. Färgen får aldrig skjuta teckningen åt sidan, eller tvärtom. Med en möda och ihärdighet, vilken man knappast kunde tro förenlig med det temperament, som lyser ur de utmålade dukarna, arbetar Gallén sig fram mot balans mellan de skilda kvaliteterna.

Här erbjuder „Lemminkäinen i Tuonela“ det vackra, uppbyggliga exemplet. Tidigaste studien är melodramatisk i färg, i teckning; men briljant som ett fyrverkeri. I den följande flyter koloriten redan lugnare harmoniserad; allvaret lägger sordin över den första ingivelsens alltför betonade accenter. Den tredje versionen, fyra år senare, visar ett bedårande färgackord, djupt, innerligt, mystiskt; man anar purpur i det svarta. Men först med den slutliga skizzens stränga linjespel och självförnekande förenkling kommer det tragiska momentet i förgrunden. Inför denna helgjutna komposition, vari allt är enhetligt och tyglat, blir den föregående avfattningen en lyrisk stämningsbild, i stället för den skakande tragediupplösning, som genast avsetts, men slutligen nåtts.

Ännu ett exempel. Kullervo på krigsstråt. Huru lång är ej vägen, innan Gallén-Kallela nått den assyriskt-egyptiska ändgiltigheten över rörelsen hos djur och människor. Oroligt vrider sig Kullervo på skizzen, helt utanför bildens rytm hoppar hunden och kråmar sig hästen. Innan alla tvingats lyda konstnärens förtätade och klarblivna vilja.

Däremot synes mig utkristalliseringsprocessen

avstannat i fråga om „Wäinämöinens avsked“ och „Wäinämöinen lämnar Finland“. Två kompositioner, vilka ständigt upptagit konstnärens tankar. Om orsaken är, att det dramatiska momentet, som så fast knyter samman elementen i de hittills omtalade verken, här skjutes undan; alltnog, man återfinner icke det typiskt Gallénska draget i gruppbildningen, man saknar denna fyndiga kraft som så skiljer den finska arkaisten från den stora mängden primitiver. Bilderna verka ännu ej genom den ändgiltiga prägel man kan vänta och begära av Gallén.

En kuriös detalj. Länge höll konstnären fast vid idén att låta sin hjälte försvinna genom luften. Med utbytet av luftskeppet mot snipan togs det första betydande steget mot fulländningen. Det andra, att inställa en motvikt till Wäinämöinens vrede, återstår tillsvidare. I „Sampos försvarare“, vari Wäinämöinen intager en ej alltför avvikande ställning, återställer Pohjolavärdinnan Louhis fantastiska rovfågelskropp den kvantitativa och kvalitativa, den konkreta och abstrakta balansen. Men i „Avskedet“ är striden än mera ojämn än ämnet betingar. De båda världsåskådningarna äro inkommensurabla, en direkt kraftmätning mellan Jesusbarnet på moderns arm och hedendomens Stor-gud är utesluten. Men man spanar bland studierna fåfängt efter ett personligt övertygande grepp på madonnan och barnet. Så mycket mera förvånansvärt, då en liknande situation i den kristna konsten mig veterligen icke förekommit. I moders*glädjens* tecken står undantagslöst renässansens Jesu-barndom-skildring. I moders*stolthetens* däremot hade det skildrade momentet av maktutvidgning stått att sökas. Hos Gallén viker Wäinämöinen varken för överman eller för jämbördig motståndare, leda och vantrevnad driva honom bort från hemlandet. På så sätt försvagas tragiken, som Gallén i de övriga dramatiska scenerna så starkt och så helt fått fram.

Att följa i detalj med denna rika samling är ogörligt. I utkasten till fönstermålningar beundrar man den frodiga fantasin och den säkra blicken för rent dekorativa effekter; utomordentlig till färgverkan och linje är exempelvis „Den borgerliga krukan och den kungliga kronan“. Takutsmyckningen för mausoleet i Björneborg lämnar andra bevis för Galléns begåvning för tillämpad konst. Man kan blott på det högsta beklaga, att denna sida av hans väsen så litet av staten blivit utnyttjad.

Inströdda här och var längs hela längden av hans konstnärsbana återfinna vi de mästerliga snöstudierna, vari Gallén europeiskt väl står ouppnådd. Här möter ett renodlat sinne för de finaste nyanser; aldrig schablon eller teori. Utgående från vilken färgton som helst, kan konstnären över den vita snön framtrolla ett skimmer samtidigt av sagoton och realism. Som ett särskilt mästerprov må „Ny snö“ framhävas. Bildens massa är papperets ursprungliga yta, blott några utspädda pålägg äro tillräckliga för att suggerera den mjuka och slumrande färgrikedomen hos den orörda snön under mulen himmel.

Utom det starka temperamentet förfogar konstnären över en förvånande yrkesskicklighet. Redan teckningarna från gossåren röja en otrolig säkerhet i olika manér. Såsom tecknare omfattar Gallén-Kallela med sin skarpblick de minsta detaljer; han ritar motorbåtar som en ingeniör, och arkitektur — utom då han gör det som fackman — med byggnadsritarens precision plus målarens sinne för valörerna. — — -

Gallén-Kallela står i sin bästa ålder, rustad, färdig till omfattande verk, mångsidigt utbildad, mångsidigt verksam. Blott uppgiften, vari honom lämnades rum att röra sig fritt och uttrycka sig helt, väntar.

*Sigurd Frosterus.*

## POLEMIK.

I senaste nummer av Argus ingår under rubriken: „Kristligt mod och högmod“ ett kåseri avR olf Lagerborg med ingredienser från östan och västan, forntid och nutid.

Det hela angår mig icke, men uppsatsen innehåller även till en icke ringa del med hånfulla utfall och insinuationer blandade, härifrån och därifrån lösryckta citat ur min jultiden utgivna skrift: „Kristendomens sociala värde“, av vilken läsaren erhåller en vanställande karrikatyrmålning.

Min första tanke, då jag läst ifrågavarande uppsats, var att vända mig till redaktionen med en vördsam förfrågan, om verkligen ett dylikt publicistiskt uppträdande hörde till tidningens program. Men jag avstod från denna tanke, då jag i samma nummer av Argus läste redaktionens svar till dr Yrjö Hirn med anledning av en liknande hänvändning från Hirns sida till redaktionen.

Dr Hirn hade skrivit att han blivit van „att betrakta Argus som ett forum för sakligt och höviskt meningsutbyte“ och därför förvånat sig över „att redaktionen icke hänvisat“ ett personligt angrepp mot en känd finsk konstforskare „till något annat pressorgan, där förf:s polemiska metod varit bättre på sin plats“. Redaktionen svarade härtill, såsom känt, att, då uppsatser, vilka ingå i Argus, äro signerade, författaren har att i allo svara för desamma samt att i frågor om vad som i sådant fall bör få ingå, vad icke, „varje subjekt har sin latitud“.

Under sådana förhållanden lönade det sig icke för mig att vädja till redaktionen angående „sakligt och höviskt meningsutbyte“, utan finge jag helt enkelt åtnöja mig med subjektet Lagerborgs latitud, vilken, såsom känt, vad saklighet och höviskhet beträffar, ingalunda är trång.

Ett meningsutbyte med herr Lagerborg, enligt hans „polemiska metod“, eller en korrigering av alla hans vanställningar, är icke heller för mig möjligt, liksom ock nödigt utrymme härför knappt skulle kunna beredas i Argus.

Jag nödgas därför inskränka mig till att i en enda punkt belysa herr Lagerborgs uppträdande och till att tillbakavisa en ful insinuation.

Undertecknad har i skriften: „Kristendomens sociala värde“, under särskilt åberopande av Rudolf Eucken, betonat, att religionens verklighet och betydelse väsentligen är beroende därav, att det gives en annan och högre verklighet än den omedelbara, som för våra sinnen är given. Så hade jag bland annat skrivit:

„Den blott immanenta uppfattningen av människans gudsförhållande, enligt vilken religionen blir ett blott psykologiskt fenomen, innebär faktiskt ett förnekande av religionens och särskilt kristendomens egenart Till religionen hör med nödvändighet verkligheten av en ny värld, en den omedelbara tillvaron överlägsen värld. Det måste givas en över det subjektiva och empiriska själslivet upphöjd värld, med självständighet och innerlighet, i vilken

människan äger omedelbar andel, en alldeles ny värld, med en ny art av varande. 'Ett stannande inom det blotta subjektet, blir just där en inre motsägelse, varest allt kommer därpå an, att den naturliga tillvarons gränser sprängas. Det gudomliga måste vara något i sig för att dess varande för oss skall kunna besitta sanning'.* En religion utan en verklig utöver det mänskliga andelivet stående absolut makt förslår icke. Först den omedelbara närvaron av ett absolut liv förmår skänka vårt andeliv en orubblig fasthet och giva det en säker överlägsenhet gentemot alla förvecklingar i världen. Isolerat från en högre verklighet skall människolivet snart hava uttömt sina resurser, skall snart likt det rotlösa träet förtorka och dö. Världshistorien ådagalägger ock att kulturen, varest den avbrutit all relation till det övervärldsliga, snart råkat in i det flacka och tomma." **

Var och en som har någon förtrogenhet med Euckens livsåskådning och filosofi vet, att det ovan anförda är ett troget uttryck för hans hela grunduppfattning, varför ock icke blott hans ord citerades, utan även uttryckligen hänvisades till hans skrifter. Var och en, som känner filosofins historia, vet ock att alla de många riktningar, vilka pläga gå under benämningen „idealistisk filosofi" i motsats till „positivistisk" och „naturalistisk", därutinnan principiellt stå på Euckens ståndpunkt, att för dem verkligheten icke är uttömd med den omedelbara, för den vanliga erfarenheten givna tillvaron.

Ovan antydda uppfattning av religionen har uppfyllt herr L. med fasa. Den förutsätter tillvaron av en Gud eller en gudomlig makt. Han nämner emellertid icke ett ord om Eucken och dennes ställning till frågan. Men han rycker ut satser, hela och halva, härifrån och därifrån, mina och Euckens, för att slutligen få fram som resultat att prof. Rosenqvist givit en definition på religionen, som innebär att religionen är „vantro", „oförnuft", „vidskepelse" o. s. v. — vilket skulle bevisas.

Men herr Lagerborg gör även såsom nämnt fula insinuationer. Jag skall icke tala om hans antydanden om *syftet* med min ifrågavarande skrift, utan inskränker mig även här till en enda karakteristisk punkt.

Känt torde vara att frågan om dr L:s föreslående till docent vid universitetet mer än en gång behandlats i konsistorium. Jag har därvid på grund av tjänsteställning nödgats uttala även min mening angående herr L:s vetenskapliga kapacitet, en mening, som väsentligen avviker från herr L:s egen uppfattning. Herr L. vill nu göra troligt att han skulle vara utsatt för någotslags förföljelse på grund av innehållet i sina åsikter eller att den „ståndpunkt" han såsom „filosof" representerar skulle drivit mig och andra att söka motarbeta hans anställande vid högskolan.

Man måste erinra sig detta för att förstå följande egendomliga passus i hr L:s senaste argusskrivelse. Den lyder:

„Förlåt en yngling: anser sig professorn i likhet med vännen Hermanson skyldig att i konsistorium bruka sin professorsmyndighet, som väl om någon är av Guds nåde, för att bevaka Guds rikes bästa mot dess belackare?"

Så herr L. Meningen är denna: „för att bevaka Guds rikes bästa mot dess belackare" har prof. R. i konsistorium vid bedömandet av hr L:s „vetenskapliga kompetens" icke följt de grundsatser, vilka han enligt lag och embetsed har att följa.

Herr L:s storhetstankar och bristande självkritik gör det för honom omöjligt att fatta att man kan hysa starka, ärliga tvivel angående hans vetenskapliga förmåga och meriter. Och det är renaste inbillning från hans sida, då han tror att någon, med helst litet omdöme, uti en „belackare" av hans typ och med hans andliga resurser, skulle se någon fara för „Guds rike". Detta vore om något „oförnuft", „vantro" och „vidskepelse".

Ovanstående är skrivet icke för herr L. utan för Argus läsare.

*G. G. R.*

*

Med anledning av ovanstående skyndar sig förf. till den misshagliga artikeln att inför Argus' läsare göra avbön. Prof. Rosenqvists gensaga verkar nämligen ovanligt vänlig i tonen, åtminstone gör den ett försonligt intryck på den, som år efter år hugnats med hånfulla utfall och insinuationer och alltjämt i professorns kritik fått se sin strävan vanställd med härifrån och därifrån lösryckta citat.

Ja, jag har gjort narr av broskyren „Kristendomens sociala värde". Men det skedde med professorns eget anförda publicistiska uppträdande som mönster och hans skrift behandlades endast som illustration till den stigande böljan av kristlig arrogans. Icke dess mindre tror jag mig fångat skriftens anda och gudsnådliga mening; i den punkt professorn upptar till bemötande ser jag åtminstone icke, att han jävat mig. De fagra orden från Eucken och professorns egna postulat allenast kringgå och blanda bort det frågan här gäller, nämligen religionens begrepp, icke den alls ej bestridda tillvaron av en verklighet utöver den empiriska.

Emellertid har jag trätt professorn för nära med min personliga fråga, om professorn principiellt ansluter sig till en känd kollega, vilken i sina rådslag i konsistorium funnit sig pliktig att väga „handlingar, som innebära eller leda till undergrävande av kristen tro" contra vetenskapliga meriter. Jag beklagar denna min litet näsvisa interpellation. Men någon insinuation mot prof. Rosenqvists redbarhet betydde den icke. Orden äro tydliga och undra endast om professorns ståndpunkt i de pliktkollisioner, som för professorsmyndigheten kunna uppstå mellan gudsrikets bästa och den fria forskningen. Att lösningen för, en religiös person icke är utan vidare klar, betygar fallet med den anförda kollegan; en liknande konflikt uppstode om ett teologiskt specimen gav prov på lysande insikter, men tillika visade sig vara en troslärans uppenbara fiende. Mellan den troslära, åt vilken teologen försvurit sig, och hans egna vetenskapliga tankar och forskningar måste i vårtid en spänning råda. Prof. Rosenqvist uppnår en billig effekt i polemiken med att vända den allmänna frågan i en speciell, som rör min värda person: att denna hans misstydning liksom så många andra sannolikt begåtts i god tro, är jag gärna beredd att inrymma till bevis på min goda vilja.

Gällde det icke prof. Rosenqvist, så låg det likväl nära till hands att tro, att det sistnämnda felgreppet inspirerats av ett helt litet sjukt samvete. Må det förlåtas mig, om jag till professorns märgfulla slutargument ad hominem replikerar, att heller icke jag inbillat mig, att en liten docent skall förmå något i kampen mot kristendomens vantro. Ty universitetsläraren är ju bunden att icke föredraga något mot trosläran stridande, och denna troslära stödes av en hel fakultet bedrägerivetenskaper, såsom Mach uttrycker sig*, — visserligen är ordet bedrägeri något starkt och självbedrägeri eller villfarelse skulle spisat. Och icke ens om herrar professorer i villfarelse engång uppföras på indragningsstat, är det att hoppas, att den religiösa vantron skall följa. Den utgör urtillståndets själsliv och det, där vi alla börja; och dess rötter ligga alltför djupt i människornas tröghet och svaghet, högmod och egoism. Så är det kanske så gott, att religionen får behålla sina fakulteter: amalgamerad med vetenskap tager den allt mindre farliga former.

Den goda kampen mot vidskepelsens rester må icke av ömsesidiga personliga anklagelser förbittras. Jag upprepar därför, att mina angrepp på prof. Rosenqvists meningar aldrig utsträckts till hans moraliska typ eller andliga resurser. Tvärtom har jag om professorn som per-

* „Ein Verweilen im blossen Subjekt wird gerade da zu einem inneren Widerspruche, wo alles daran liegt, die Enge des natürlichen Daseins zu sprengen. Das Göttliche muss an sich sein, wenn sein Fürunssein Wahrheit besitzen soll."

** Se Euckens tvenne skrifter: Der Wahrheitsgehalt der Religion och Das Wesen der Religion philosophisch betrachtet.

* Principen der Wärmelehre.

sonlighet, trots alla försmädliga orlovssedlar i motsatt riktning, veterligen endast vittnat gott. När jag senast offentligen utlät mig om honom, hette det: „Professor Rosenqvist är en modig och ärlig man, ett salt och en surdeg bland sina stallbröder. Sådant samhället och dess välfärdsinrättningar bestå, må vi glädja oss, att vi äga honom.“ Sedan detta skrevs synes professorn emellertid betänkligt ryckt upp åt höger; och så är det icke att undra på, att hans senaste skrift verkade den besvikelse, varåt min överklagade artikel gav uttryck.

*Rf Lg.*

*

Om plats i Eder ärade tidning får jag förbindligast anhålla för följande:

I senaste nummer — 3 — av Argus för detta år har doktor W. Wahl infört en redogörelse för strävandena att i vårt land få till stånd seismologiska observationer. Tyvärr har han givit framställningen en färg, varigenom den väsentligen gestaltats till ett angrepp på de få personer, som sökt göra något till saken, främst en kommitté, som bildats inom Sällskapet för Finlands Geografi.

Jag ber då främst att få betona, att initiativet varit helt och hållet enskilt och att någon förpliktelse icke förefunnits, varken för Sällskapet eller för dess kommitté, annan än den som legat i detta initiativ.

Att frågan avancerat långsammare än önskligt kunnat synas, har berott på en mängd olika omständigheter, om vilka d:r Wahl lätt kunnat få upplysning av kommitténs medlemmar. Varför under ofärdsåren 1902—1904 något framsteg även på detta håll icke skedde, torde knappt behöva utläggas. Den högofficiösa organisationen av de internationella konferenserna var icke ägnad att här tillvinna sig sympati; ursprungligen avsågs, att varje makt skulle äga blott *en* röstberättigad representant, gärna en diplomat. — Lämpligheten av ett tätt nät av stationer väckte ock tvivelsmål, där studiet gällde ett fenomen, vars starkare framträdande företeelser göra sig kännbara kring hela jorden. Härför behövde samlas erfarenhet och denna har i själva verket under de gångna åren lett därhän, att en mängd stationer sannolikt komma att indragas; i denna erfarenhet ligger redan en fördel av väntan. Andra böra ses däri, att först nu större klarhet börjar vinnas beträffande frågan, vilka instrument äro de lämpligaste.

Vad som emellertid framförallt framgått, är vikten av, att varje station förestås av kompetent person. Denne måste främst äga tillräcklig matematisk och fysikalisk förbildning. I detta avseende kombinerade sig frågan med den om en geodetisk kommissions inrättande, vilken först för kort tid sedan blivit avgjord i negativ riktning. I motsatt fall hade den för seismologin ifrågasatte där haft sin rätta plats.

För en seismologisk station är ett mot yttre störande inflytelser skyddat läge av stor betydelse. För seismogrammen behövas noggranna tidsuppgifter. Båda dessa omständigheter motivera, varför stationerna gärna förläggas i eller invid astronomiska observatorier. Frågan om seismologisk station kombinerar sig därför för närvarande med den om ny tomt för observatoriet och dess ändamålsenliga lösning torde böra göras därav beroende.

Att vi icke haft blott nackdelar av väntan torde framgå av vad ovan anförts och detta gäller ock i en del avseenden för den närmaste framtiden. Inom kommittén har man ock sökt följa utvecklingen på området. Angående de i vårt land inträffande jordskalven har Sällskapet för Finlands Geografi fortfarande likasom hittills samlat iakttagelser och i detta syfte regelbundet utsänt frågeformulär, så ofta därtill anledning funnits.

Helsingfors, den 11 Februari 1909.

*Anders Donner.*

*

I anledning av Professor Donners uttalande att min artikel om deltagandet från finskt håll i den internationella seismologiska forskningen »skulle väsentligen gestaltat sig till ett angrepp på de få personer, som sökt göra något till saken», ber jag få uttryckligen framhålla, att jag framlagt fakta sådana de äro och uttalat mig endast om Sällskapets för Finlands geografi kommissions verksamhet, icke om enskilda *personers*. Liksom sannolikt alla för saken intresserade är jag Prof. Donner tacksam för att han tagit initiativet till anställandet av seismografiska iakttagelser i vårt land.

Då jag för någon tid sedan vände mig till tvenne medlemmar av kommissionen fick jag erfara att den ena överhuvudtaget icke visste att han är medlem av någon dylik kommission, och endast en hänvisning till Sällskapets protokoll kunde övertyga honom härom; den andra hade hunnit glömma bort vilka de andra medlemmarna äro. — Ur Prof. Donners uttalande framgår att frågan kombinerats med många andra frågor med vilka den icke nödvändigtvis sammanhör, och sannolikt har den därför avancerat så långsamt. Med beklagande måste man även nu taga del av meddelandet att påbegynnandet av de seismografiska observationerna i landet kommer att göras beroende av astronomiska observatoriets flyttning eller ombyggnad, ty härigenom kan eventuellt hela saken fördröjas ett tiotal år eller mera. Skulle observatoriet sedermera uppföras invid Helsingfors, så komme skjutandet på Sveaborg i alla fall att under stora delar av året väsentligen försvåra de seismografiska observationerna, varför eventuellt ändå en särskild längre borta från staden belägen, och med exempelvis elektrisk tidöverföring försedd, seismologisk station måste anläggas.

Ej heller kan jag dela Prof. Donners åsikt att ingen förpliktelse från kommitténs sida, annan än den som legat i själva initiativet, förefunnits, ty Sällskapet för Finlands geografi har på naturforskaremötet sommaren 1902 för de utländska representanterna för seismologin genom en härtill befullmäktigad person tillkännagivit, att det i en snar framtid (»zunächst») kommer att inrätta seismologiska stationer i Finland. Gentemot utlandet föreligger således ett slags förpliktelse, och då såsom Prof. Donner anför de internationella konferenserna på diplomatisk väg sökt få till stånd de ifrågavarande undersökningarna, synes mig så mycket större skäl förefinnas att på finskt håll utan tidsförlust försöka få arbetet i gång, ty möjligheten förefinnes ju att något av grannländernas, i intim förbindelse med de internationella konferenserna stående, för seismologi intresserade sällskap inrättar filialstationer i Finland — vilka stationers underhåll möjligen ändå komme att bestridas ur finska statsmedel!

Jag har fortsättningsvis bibehållit den uppfattningen att dröjsmålet med inrättandet av seismologiska stationer icke varit ovillkorligen nödvändigt och till nytta för själva saken, utan fastmera berott på det system som vid dylika frågors behandling användes av våra vetenskapliga sällskap, nämligen tillsättandet av kommittéer som icke funktionera på grund av att de flesta av ledamöterna äro upptagna av sina ordinarie göromål och av deltagandet i ett tiotal eller flera dylika kommittéers arbeten, vilket åter har till följd att de för saken verkligen intresserade och handlingskraftiga ledamöterna icke bliva i tillfälle att uträtta något. Ett för dylika kommittéers verksamhet belysande exempel hava vi även i frågan om inrättandet av nationalparker, vilken fråga sedan något år synes så gott som fullständigt somnat bort.

*Walter Wahl.*

*

*Konst och partipolitik.*

(Ett genmäle)

Prof. Aspelin-Haapkylä har i senaste nummer av Argus besvärat sig över ett från orätt källa citerat ord i det angrepp undertecknad — av intresse för allmänhetens normala estetiska utveckling — ansett sig böra rikta mot den reaktionära konstuppfattning han uppbär.

Borttager jag citationstecknen från ordet „rödjarnatur“, så har väl professorn intet emot epitetet*

* Mitt misstag förklaras därigenom att jag hade mig bekant att prof. Aspelin-Haapkylä tidigare kallade sig Aspelin

För övrigt bekräftar prof. A. H. att jag hade rätt i mina påståenden. Och då han vill göra gällande att ett konstverks värde är beroende, av, om det går med eller mot mänsklighetens bildningssträvanden, uttalar han en åskådning som oförsonligt strider mot den nutida uppfattningen.

Denna reaktionära och mycket missbrukade konstuppfattning har visserligen sina gamla anor. Då konsten t. ex. stod i den katolska kyrkans tjänst, låg det ju nära till hands att anse det för en konstnärlig merit om ett arbete kunde utbreda de då gällande lärorna. — Men en nutida åskådare kan njuta intensivt av en gammal kyrkomålning trots det att han ofta finner tendensen däri barnslig, löjlig och t. o. m. motbjudande. Eller tvärtom, det litterära innehållet kan ha vår högaktning, men utförandet är frånstötande eller utan intresse. I så fall är det intet konstverk och håller ej måttet „l'art pour l'art". Det är i främsta rummet utförandet som bestämmer ett konstverks bestående värde.

Det är ögats fröjd över form, färg och komposition som kallas konstnjutning. Konstvärdet stiger och sjunker (oberoende av några ideella element) allt efter det konstnjutningen tilltager eller avtager. — Sålunda beundra vi i den gamla indiska skulpturen mera de nakna kvinnofigurerna från Ullora Kailara än Buddha-bilderna, ehuru dessa senares ideella element torde göra anspråk på att uppfostra oss till sträng sedlighet. — Ett konstverk är varken moraliskt eller omoraliskt.

Benedetto Croce säger i Aesthetik als Wissenschaft des Ausdrucks (S. A. Seemann, Leipzig 1905) på sid. 52: „Die Unmöglichkeit einer Wahl des Inhalts begründet und berechtigt die Lehre von der *Unabhängigkeit* der Kunst, und ist auch der einzig legitime Sinn des Wahlspruchs „l'art pour l'art". Die Kunst ist unabhängig, so von der Wissenschaft, wie vom Nützlichen und von der Moral."

Vill prof. Aspelin-Haapkylä övertyga mig om att jag „lever i villfarelse" kan han till att börja med vetenskapligt kullhäva t. ex. Croce's ovannämnda Aesthetik.

Om man med frasen „med eller mot bildningssträvanden" vill framhålla att ett konstverk genom det skönhetsspråk det talar går i ett med bildningssträvanden, så strider detta ingalunda mot „l'art pour l'art"-teorin och kan man således ej vara „långt ifrån anhängare av densamma."

Vill man påstå att ett underhaltigt konstverk, genom den smaklöshet som alltid följer det åt, motarbetar bildningssträvanden, så är påståendet på sin plats (så översvämmad av smaklöshet som vår jämmerdal är) endast så tillvida som det underhaltiga kan draga uppmärksamheten bort från den fullödiga konsten. — Att de finskspråkiga kritikerna härvidlag ofta samarbeta med bilder av negativt konstvärde, finns det många exempel på.

Och sist och slutligen är den ifrågavarande kammarfilosofiska frasen praktiskt taget fullkomligt oanvändbar, ty vilken kritiker med samvete vågar bestämma kursen för mänsklighetens strävanden? Härvidlag är det väl konstnärerna som gå före konstforskarena.

I tiden ansåg man en Ferrante Pallavicini's skrifter stridande mot mänsklighetens bildningsssträvanden och så halshögg man honom. En nutidsmänniska anser, att det tvärtom var bödeln och hans befallningsmän som voro „emot". Det som är av konstvärde i Pallavicini's skrifter är det nog oberoende av om han var „med eller mot."

Medges måste att läran „med eller mot" för en del konstkritici kan vara ganska användbar. Allt kan vändas och vridas fram- och baklänges i oändlighet. Det kan bli både lustigt och löjligt, t. ex. så här:

„Föregångsfolkets" bildningssträvanden gå mot förbudslag. Sergel's „Faun" på konstföreningens galleri är alltså intet konstverk, ty det är en lovsång över det saliga ruset.

En del av mänskligheten har tagit patent på en viss sorts nationalism. Följaktligen anse de sådana konstverk som „Uppståndelsen", „Livets krans", „Kristus och synderskan" samt „Efter arbetet" för värdelösa emedan de ej gå de patentnationalistiska strävandenas ärenden.

Ett visst julblad, som gemenligen kallar sig „Nuori Suomi", är så månt om dessa strävanden att det utlyser pristävlan i „patenteriet".

Troligen är det läran „med eller mot" som förmår U. Suometars anonyme konstkritiker att (i nr 18, 1909) sammanställa frågan om den fria kärleken med friluftsmåleriet. (Enligt hans personliga mening kan ju den fria kärleken intimt vara förbunden med den fria luften, men vad angår det måleriet?)

Doktor Yrjö Hirns inlägg i senaste nummer av Argus ger mig en osökt anledning att uttala min förvåning över det doktor Hirn — som vår främste representant för den moderna estetiken — icke begagnat sin auktoritet och erfarna penna för att säga ett ord om det slentrianmässiga finskspråkiga konstskriveri, som hotar att totalt fördärva allmänhetens gryende konstuppfattning.

„Man skall ju nästans fel och svagheter överskyla, det är sant, men följande steg heter smita — — —" säger August Strindberg.

Och han tillägger: „ibland är det en plikt att tala ut".

*Heikki Tandefelt.*

## EN NY ENGELSK TIDSKRIFT.

THE ENGLISH REVIEW är en ny månadskrift, som är värd att anbefallas åt alla dem, vilka önska få kännedom om det bästa i den moderna engelska litteraturen. De tre häften, som hittills utkommit, innehålla bidrag av *Thomas Hardy, Henry James, W. B. Yeats, John Galsworthy, Vernon Lee* o. a. *Joseph Conrad* publicerar en brett anlagd samling av minnen från sitt brokiga liv, vilken antagligen kommer att fortsättas genom många häften. *George Meredith* har visat sin sympati för den nya tidskriften genom att låta införa ett brev, i vilket han berör sitt förhållande till Rossetti. Och *Rossetti* själv representeras av en posthum ballad, den mångomtalade Jan von Hunks, på vars offentliggörande litteraturhistorikerna fått vänta i 27 år. De utländska medarbetarena äro *Leo Tolstoy, Anatole France* och *Gerhart Hauptmann.* En fortlöpande roman har levererats av *H. G. Wells.* Tidskriftens pris är 2 sh 6 d pr häfte. Förlaget är Duckworth & C:o.

## BREVLÅDA.

*A. A. Vasa; H. A.; O. F.; Musikkritiker.* Av brist på utrymme måste det insända stå över.

*H. F.; R. L.* Ingår i nästa häfte.

## RÄTTELSE:

Argus N:o 3, sid. 26 spalt 1 rad 10 uppifrån står Gerlach's skall vara Gerland's.

Argus N:o 3, sid. 26 spalt 2 rad 25 uppifrån står 1004 skall vara 1904.

# OBSERVERA

två soaréer i Helsingfors för goda åndamål:

**sjuksköterskornas** den 20 februari,

**föreningens för tuberkulosens bekämpande** den 1 mars.

## Förteckning över i undertecknades bokhandel tillgänglig nyare utländsk litteratur:

*Artzibaschew, M.,* Ssanin. Roman · · · 6.75
„ „ Millionen und andre Novellen · · · 6.75
*Berlage, H. P.,* Grundlagen und Entwicklung der Architektur · · · 4.75
*Boucke, E. A.,* Wort und Bedeutung in Goethes Sprache · · · 6.75
Die Bücher der Rose:
I. Die Ernte aus acht Jahrhunderten deutscher Lyrik.
II. Alles um Liebe, Goethes Briefe aus d. I. Hälfte seines Lebens.
III. Kügelgen, Jugenderinnerungen eines alten Mannes.
IV. Vom tätigen Leben, Goethes Briefe aus d. II. Hälfte seines Lebens.
V. Der heilige Krieg, Hebbels Briefe, Tagebücher, Gedichte.
VI. Menschen und Mächte, ausgewählte Erzählungen von E. T. A. Hoffmann.
VII. Über allen Gipfeln, Goethes Gedichte unter Berücksichtigung der inneren Zusammenhänge zeitlich geordnet.
VIII. Pitt & Fox, Die Liebeswege der Brüder Sintrup. Roman von Fr. Huch.
Jeder Band elegant kartoniert · · · à 2.45
*Dörnberger & Grassmann,* Unsere Mittelschüler zu Hause · · · 6.75
*Ebbinghaus, Dr. H.,* Abriss der Psychologie. 2 te Aufl. 4.95
*Fischer, Dr. E.,* Untersuchungen über Kohlenhydrate und Fermente (1884—1908) · · · 29.70
*Fontane, Theodor,* L'Adultera · · · 1.10
*Francé, R. H.,* Bilder aus dem Leben des Waldes · · 1.35
*Goldbeck, Ed.,* Briefe an den Deutschen Kronprinzen. 4.05
*Hickmann, Prof. A. L.,* Geographisch-Statistischer Universal-Taschen-Atlas 1909 · · · 5.15
*Hübner, Otto,* Geographisch-Statistische Tabellen aller Länder der Erde · · · 2.05
Insel-Almanach auf das Jahr 1909. Hrsg. vom Insel-Verlag. Illustriert · · · —.70
Die Jagd geht auf! Zwölf Farben-Bilder in Mappe · 6.75
*Karpeles, Gustav,* Heinrich Heines Memoiren · · · 6.75
*Kropeit, R.,* Die Reclame-Schule · · · 4.05
*Lewald, Dr. H.,* Beiträge zur Kenntnis des römisch-aegyptischen Grundbuchrechts · · · 4.75
*Linde, Dr. Max.,* Edvard Munch. Mit ein- und mehrfarbigen Illustrationen · · · 3.40
La Mara, Beethovens unsterbliche Geliebte. Das Geheimniss der Gräfin Brunsvick u. ihre Memoiren. Illustriert · · · 4.05
*Maeterlinck,* Von der inneren Schönheit · · · 2.45
*Nietzsche, Friedrich,* Gedichte und Sprüche · · · 5.40
*Putz, Leo,* Ein deutscher Künstler der Gegenwart. Reich illustriert · · · 24.30
*Reuter, Gabriele,* Liselotte von Reckling · · · 1.10
*Spielhagen, Friedrich,* Problematische Naturen. Volksausgabe. gbd. · · · 5.40
Sturmflut. Volksausgabe gbd. · · · 5.40
*Thiersch, Prof. H.,* Pharos. Antike, Islam und Occident. Ein Beitrag zur Architekturgeschichte. Mit 9 Tafeln, 2 Beilagen und 455 Abbildungen · 64.80
*Uhde, Constantin,* Architekturformen des klassischen Altertums · · · 81.—
*Waldschmidt, Wolfram,* Alt-Heidelberg und sein Schloss. Mit 113 Abbildungen · · · 8.80

---

L'Art et le Beau. Edgar Degas. 1 planche en quatre couleurs, 6 dessins, 54 illustrations et 1 gravure. 7.20
*Bazin, René,* Sicile. Croquis italiens · · · 4.20
*Bernard, Tristan,* Les Veillées du Chauffeur · · · 4.20
*Boccace,* Le Décaméron 2. vols broché · · · 2.40
„ „ „ „ relié · · · 4.20
*Bonnefon, M. Jean de,* La Corbeille des Roses ou Les Dames de Lettres · · · 12.—
*Collins, Wilkie,* La Pierre de Lune · · · 1.20
*Contet, F.,* Ferronnerie Ancienne de la Seconde Moitié du XVIII:e siècle. Fin Louis XV & Louis XVI. 56.60
*Dufay, Pierre,* Victor Hugo à vingt ans · · · 4.20
*Erastoff, G.,* La Déroute · · · 4.20
*Gebhart, Émile,* Sandro Botticelli · · · 4.20
*Godard, André,* Vers plus de Joie. Roman de l'année 1995 · · · 4.20
*Grappe, Georges,* Dans le Jardin de Saint-Beuve · · 4.20
*Guichen, Vicomte de,* Crépuscule d'Ancien Regime. Bombardement de Gènes etc. Illustré · · · 6.—
Guide des Plaisirs à Paris. Nouvelle édition · · · 4.20
*Hallays, André,* Le Pélérinage de Port-Royal. Orné de 31 gravures · · · 6.—
*Hermant, Abel,* Confession d'un enfant d'hier. (illustré). 1.20
*Kahlenberg, Hans von,* En marge de Gotha · · · 4.20
*Landowska, Wanda,* Musique Ancienne. Style. Interprétation. Instruments — Artistes · · · 4.20
*Leblanc Maurice,* Arsène Lupin. Gentleman — Cambrioleur · · · 4.20
Arsène Lupin contre Sherlock Holmes · · · 4.20
*Louys, Pierre,* La Femme et le Pantin. (illustré) · · 1.20
*Loti, Pierre,* La Mort de Philæ · · · 4.20
*Neumann, Angelo,* Souvenir sur Richard Wagner · · 4.20
Paris-Galant pour 1909. Almanach littéraire et artistique. Illustré · · · 1.10
*Régla, Dr. P. de,* La Femme. (Série „La Philosophie à la portée de tous") · · · 1.80
*Régnier, Henri de,* Couleur du Temps. Le trèfle blanc etc. · · · 4.20
*Rouveyre, André,* Le Gynécée. Dessins inédits. 1907 à 1909. Préface de Remy de Gourmont · · · 24.—
*Sageret, Jules,* Les Paradis laïques: Le Paradis de Zola Le Paradis d'Anatole France etc. · · · 4.20
*Troubat, Jules,* Sainte-Beuve et Champfleury · · · 4.20
*Visconti, Primi,* Memoires sur La Cour de Louis XIV. 9.—

---

*Caine, Hall,* The Manxman. 2 vols · · · 4.30
*Carnegie, Andrew,* Problems of To-Day. Wealth—Labour—Socialism · · · 3.75
*Galsworthy, John,* The Man of Property. 2 vols · · · 4.30
Gowans's art books. The masterpieces of Tintoretto · —.90
Masterpieces in Colour: Whistler · · · 2.50
*Mugge, Ph. D., M. A.,* Friedrich Nietzsche. His Life and Work. gbd. · · · 15.75
Oxford Editions of Standard Authors:
Byron, complete Poems 1 vol.
Goldsmith, complete poetical Works. 1 „
Longfellow, complete Poems. 1 „
Milton „ „ 1 „
Scott „ „ 1 „
Shakespeare „ Works 1 „
Shelley, complete poetical Works. 1 „
Tennyson, complete Poems. 1 „
Wordsworth, complete Poems. 1 „
Each vol. cloth · · · 3.—
*Raleigh, Walter,* Shakespeare · · · 6.—
*Ramsay, Sir William,* Essays Biographical and Chemical · · · 11.25
*Spencer, Herbert,* An Autobiography. 2 vols. Illustrated. 18.75
*Wells, H. G.,* Kipps, the story of a simple soul · · · 1.—

**Akademiska Bokhandeln, Helsingfors.**

Ansvarig utgivare av Argus: Gustaf Mattsson.
H:fors, J Simelii Arv. Boktryckeriaktiebolag, 1909.

ARGUS

REDAKTION:
GUNNAR CASTRÉN
GUSTAF MATTSSON
EMIL ZILLIACUS

HELSINGFORS 1 MARS 1909

ANDRA ÅRGÅNGEN

UTKOMMER:
DEN 1:STA OCH 16:DE
I VARJE MÅNAD
PRIS 7 MK PER ÅR

Nr 5.

INNEHÅLL:

**Ett hel- och ett halvsekelminne: Darwin.** Harry Federley.
**Knut Hamsun: Rosa.** Emil Hasselblatt.
**Filosofi på villovägar.** Rolf Lagerborg.
**Verner von Heidenstam: Svenskarna och deras hövdingar.** Olaf Homén.
**Korta anmälningar. Svensk litteratur.** Gunnar Castrén.
**Panoptikon.**
**Diskussion** (A. Almqvist; O. Furuhjelm, H. Aspelin, Birger Brunila; Eliel Aspelin-Haapkylä; G. G. Rosenqvist).

*Manuskript och böcker för anmälan adresseras till* **Redaktionen för Argus, Fabiansgatan 16.**

*Prenumerations- och annonskontor,* **Fabiansgatan 16,** *öppet kl. 2—3, telefon 64 02.*



*LÖSNUMMERPRIS* **35** *PENNI*

ARGUS

Nr 5. Helsingfors 1. 3. 1909.

# ETT HEL- OCH ETT HALVSEKEL-MINNE.

Ett sekel har den 12 februari förflutit, sedan *Charles Robert Darwin* såg dagens ljus, och ett halvt sekel skall inom detta samma år hava gått till ända, sedan hans största och mest betydande arbete *„Arternas uppkomst genom det naturliga urvalet“* utkom.

Darwin och hans verk hava inom den nyare kulturhistorien spelat en så viktig roll, att väl hela den civiliserade världen utan hänsyn till nationalitet denna dag uti kulturell endräkt kunnat samla sig omkring minnet av hans födelse för att ägna hans livsgärning sin hyllning. Ty det sist förflutna seklet har väl knappast frambragt någon personlighet, som i högre grad än Darwin vore förtjänt av att med tacksamhet ihågkommas av en ofta alltför glömsk eftervärld.

Betydelsen av Darwins insats i den fria forskningens historia framstår klarast, om vi låta det sekel, som förflutit sedan hans födelse, genom utgivandet av „Arternas uppkomst“ sönderfalla uti tvenne halvsekelperioder, och mellan dessa anställa en jämförelse. Detta arbete har nämligen så mäktigt ingripit uti åskådningssätten och hela tankeriktningen under den senare hälften av det nittonde seklet, att det med fullt skäl kan läggas till grund för en sådan indelning, ty det ligger knappast någon överdrift uti påståendet, att det icke finnes någon vetenskap, som ägnar sig åt utforskandet av naturen och det levande livet eller någon av dess yttringar, vilken icke skulle hava rönt inflytande av de idéer, som i detta arbete framläggas. Och antalet av dessa vetenskaper behöva vi icke inskränka till de rent biologiska, utan till dem kunna vi dessutom föra de humanistiska, en del av de juridiska och till och med vissa av de teologiska disciplinerna, ty de behandla ju alla den högsta varelsens, människans, biologi och måste alla taga hänsyn till dennas utveckling. Det vore förmätet av mig att här vilja beröra alla dessa olika vetenskapsgrenar, och jag skall därför inskränka mig till den, som stod Darwin närmast och även tagit mest intryck av hans arbeten, nämligen zoologin.

Inom zoologin intog under förra hälften av det nittonde seklet den deskriptiva riktningen avgjort det främsta rummet. Betydelsen av Linnés livsgärning, att genom skapandet av en enkel nomenklatur och ett översiktligt och klart system söka bringa reda och ordning i de otaliga djur- och växtformer, som beskrivits, och på så sätt göra dem tillgängliga för forskningen, hade icke av alla hans elever uppfattats, utan av dessa sistnämnda nedsjönko flera till rena samlare och beskrivare av nya arter och sågo uti upptäckandet och benämnandet av dessa zoologins högsta mål, i stället för att, såsom deras mästare gjort, endast betrakta denna verksamhet som ett medel. Då dessutom lagrarna på denna väg voro lätt vunna inses lätt, varför denna riktning stod så högt i kurs. — På anatomins fält såg det emellertid föga bättre ut. Här dominerade likaså den rent deskriptiva metoden, och vågade sig någon på en jämförelse de skilda ordningarna eller klasserna emellan, så skedde detta ofta endast för kuriositetens skull eller för att visa planmässigheten uti skaparens verk. Även arbeten av ett teologiskt naturvetenskapligt innehåll, vilka under tidigare perioder intagit en framskjuten ställning, döko ännu upp, och i dessa användes naturvetenskaperna endast såsom ett medel för att väcka våra religiösa känslor. Vid sidan av detta pedagogiskt moraliserande skriftställeri florerade ett praktiskt ekonomiskt, som behandlade alla frågor enbart ur nyttighetssynpunkt. Överhuvudtaget kan den dåtida zoologiska litteraturen karakteriseras såsom genomgående antropocentrisk, ty allt betraktades och bedömdes efter det förhållande, i vilket det stod till människan. Såsom ett minne från denna tid och äldre perioder kvarstå ännu i terminologin för de lägre djuren talrika ur den mänskliga anatomin hämtade benämningar, vilka användas för organ, som icke på något sätt kunna homologiseras med de mänskliga organ, efter vilka de fått sitt namn. — Med ett ord, den zoologiska litteraturen före Darwin bär främst prägeln av en samling material och fakta, och om också vissa av de dåtida alstren äga ett stort och bestående värde, höja de sig endast i undantagsfall över kategorin av dugliga specialundersökningar, och man söker i regeln förgäves efter någon ledande och sammanhållande tanke.

Men man vore orättvis, om man icke tillstode, att även under denna period röster förnummos, som ville göra gällande, att jorden och de varelser, som nu befolka densamma, icke alltid varit sådana, de nu te sig för oss, utan att det åtgått omätliga tider, förr än vår jord blivit, vad den nu är, d. v. s. att vi kunna blicka tillbaka på en lång utveckling. Denna tanke spåras redan hos de äldste grekiska filosoferna, t. ex. hos Empedokles, och dyker sedan upp i olika skepnad under olika tider, men nästan alltid uti en dunkel och oklar form. Först vid tiden för skiftet mellan det adertonde och nittonde seklet finna vi utvecklingstanken utkristalliserad i en bestämdare form, och det ligger ett egendomligt sammanträffande däri, att det bästa uttrycket för densamma, Lamarcks „Zoologiska filosofi“, såg dagens ljus under Darwins födelseår. Men alla dessa arbeten liksom även dylika av senare datum väckte intet uppseende och föllo snart i glömska. Tiden

var icke ännu mogen. Det ligger därför en viss sanning uti påståendet, att den kolossala spridning och framgång, Darwins arbeten inom en jämförelsevis kort tid rönte, till en del står att söka uti de lyckliga konstellationer, under vilka dessa arbeten utgåvos. Ty såsom Darwin själv framhåller, hade hans farfar Erasmus Darwin redan uti sitt år 1794 utgivna arbeten „Zoonomia“ framkastat icke så få av de problem, åt vilkas lösning sonsonen sedan ägnat sitt liv, och denne sistnämnde genomförde sålunda endast det av farfadern utstakade programmet och var genom rikare tillgång på material satt i tillfälle att kontrollera och bekräfta dennes hypoteser.

Man kan icke neka till, att den oförståelse och nästan fullkomliga glömska, som kom Erasmus Darwin, Lamarck och andra med dem likatänkande filosofer till del, bildar en bjärt motsats till Charles Darwins exempellösa framgång. Förklaringen till densamma har man velat söka uti olikheten i de yttre förhållandena — icke endast de rent vetenskapliga utan även de politiska, — som härskade vid de olika tidsperioderna. Vid tiden för Charles Darwins framträdande voro nämligen sinnena i England mycket mottagliga för de nya idéerna, genom att den realistiska riktningen i filosofin just då hade börjat vinna spridning; och malthusianismen måste väl med fullt skäl anses hava varit den bästa plog att plöja den fåra med, i vilken Darwin skulle så fröna till läran om kampen för tillvaron och det naturliga urvalet. Men även politiken spelade in, ty oppositionen fann inom kort i den nya läran ett gott vapen i den begynnande kampen mot de högkyrkliga. Kontinenten åter var genom materialismen och positivismen, som redan mäktigt ingripit i det intellektuella livet, väl förberedd, vartill ännu bidrog det inflytande den revolutionära rörelsen utövat på sinnena.

Otvivelaktigt voro alla dessa omständigheter utmärkta betingelser för den nya läran, men det vore en skriande orättvisa att främst vilja tillskriva dem framgången av densamma. Ty huvudförtjänsten ligger dock hos Darwin själv, i hans klarhet i framställningen, hans metodiska tillvägagångssätt och framförallt i de exakta försök och undersökningar, vilka han kunde lägga till grund för sina teorier. Darwin själv fäste visserligen största avseende vid sin förklaring till utvecklingen — selektionsteorin, men härigenom har han som så mången annan icke visat sig mäktig att ojävigt bedöma sin egen livsgärning. Ty om också selektionsteorin, just tack vare tidsströmningarna, såsom en på rent mekanistisk grund byggd hjälphypotes till descendensteorin väsentligt bidragit till den sistnämndas seger, så är och förblir den dock endast en av de många och otillfredsställande förklaringarna till utvecklingsläran, medan denna, som först genom Darwins verk bragtes till genombrott, allt sedan dess stått orubblig. Ehuru Darwin icke är utvecklingslärans upphovsman, är hans namn dock så nära knutet vid densamma, att t. o. m. fackmän betrakta descendensteori och darwinism såsom identiska begrepp, ehuru den senare benämningen rätteligen bör reserveras uteslutande för selektionsteorin. Denna begreppsförvirring finner emellertid sin förklaring däri, att Darwin icke endast naturfilosofiskt och spekulativt, såsom tidigare varit fallet, utan empiriskt behandlade utvecklingsproblemet och sålunda bragte hela frågan uti ett alldeles nytt plan. Han var nämligen den förste, som förstod att begagna sig av de geologiska undersökningarna och de paleontologiska fynden, för att med stöd av dem bevisa riktigheten av descendensteorin, samtidigt som han genom en sammanställning av de dåtida biogeografiska forskningsresultaten lyckades klart och tydligt framhålla det absurda uti tanken, att alla levande varelser skapats sådana de nu äro. Han var även den förste, som fullt förstod att tillgodogöra sig de kunskaper, med vilka de morfologiska och embryologiska undersökningarna riktat vårt vetande, och sist och slutligen kan han betecknas såsom grundläggaren av den experimentella biologiska forskningsmetoden, vilken han under tiotal år tillämpade på de olika husdjursraser och kulturväxter, som han odlade på sitt gods, och vilkas variationsförmåga och utvecklingsmöjligheter han ingående studerade.

Utvecklingstanken, som tidigare i främsta rummet varit en filosofisk deduktion, blev genom Darwin en på induktiv bas uppbyggd naturvetenskaplig teori.

Genom att Darwin sålunda bragte utvecklingsläran till genombrott, inträdde zoologin uti ett fullkomligt nytt skede i sin egen utveckling. Tack vare de nya synpunkterna öppnade sig nya, förut oanade vidder för den zoologiska forskningen, och över de nyvunna problemen kastade sig ett antal framstående forskare, som jämte mästaren inom en jämförelsevis kort tid lade grunden till en descendensteoretisk litteratur, om vilken den djärvaste fantasi för en kort tid tillbaka icke kunnat göra sig en föreställning. Främst bland den nya lärans män i England förtjäna Huxley och Wallace att nämnas, vilka med kraft kämpade för de nya idéerna, medan Darwin själv anspråkslös och tillbakadragen, i lugn och ro på sitt lantgods arbetade på deras befästande och utvecklande. I Tyskland vann Darwin i Haeckel en tillgiven lärjunge, som med ungdomlig entusiasm kastade sig in i striden och även efter någon tid lyckades föra de nya åsikterna till seger, medan Gegenbaur med större sans, men därför icke med mindre energi och förmåga tillämpade descendensteorin på morfologins och anatomins område och snart jämte sina talrika elever bragte dessa discipliner till blomstring. Att biologin, som gjort existensbetingelserna för de levande varelserna och deras förhållande till omgivningen till sitt forskningsfält, skulle röna ett djupt inflytande av de nya lärorna säger sig självt, medan det däremot måste väcka vår förvåning, att fysiologin knappast tagit intryck av utvecklingsläran, och att den fysiogenetiska litteraturen ännu i våra dagar är försvinnande liten. Även i den förut döda och själlösa systematiken, som opererat med de levande varelserna som med döda former, ingjöts nytt liv genom utvecklingsidén, som tvang densamma att icke endast söka formlikheter mellan de olika grupperna, utan att utreda deras blodförvantskap och söka vinna klarhet uti deras genea-

logiska förhållanden, på samma sätt som man för de adliga ätterna uppgjorde stamträd.

Vad slutligen den egentliga darwinismen eller selektionsteorin beträffar, så har även den i den moderna biologin spelat en ofantligt stor roll och är ännu i dag den mest spridda och allmännast antagna förklaringen till den ständigt fortgående utvecklingen. Om också mot densamma kunna göras nog så graverande anmärkningar, och om den också i många avseenden, i synnerhet på senaste tid, skjutit över målet, så är den i varje fall en faktor uti utvecklingen, som måste tagas med i räkningen, och det är Darwin förtjänsten tillkommer att hava bragt denna fråga under diskussion och framkallat en litteratur, så rik, att redan ensamt den gott kräver sin man för sig. Det är nämligen om selektionsteorin fejden stått hetast och förts med största förbittring. På den ena sidan kämpa neodarwinisterna, som äro mera darwinistiska än Darwin själv och proklamera „urvalets allmakt", på den andra åter neolamarckisterna och med dem förvanta grupper, vilkas stridsrop är „urvalets vanmakt". Men orsakerna till denna strid stå att söka vida djupare, ty de båda parterna skilja sig även i sina allmänna åskådningssätt och bygga på olika filosofiska grunder. De förra, som äro rena mekanister, intaga en materialistisk ståndpunkt och vilja förklara livet såsom en produkt av kemiska och fysikaliska företeelser, medan de senare ansluta sig till vitalismen, som anser de psykiska företeelserna icke kunna reduceras till kemisk-fysikaliska processer, utan för deras vidkommande gripa till en livskraft, som tolkas mycket olika. Haeckels monism är ett modifierat uttryck för den förra tankeriktningen, medan en form av den senare under namnet neovitalism under vår tid vunnit icke så få anhängare. Kampen de olika lägren emellan fortsättes ännu och är lika het och oförsonlig, men den har bidragit till att reda begreppen, och många utomstående hava upptagit mycket gott från de olika parterna. —

Uti det sista kapitlet av „Arternas uppkomst" har Darwin uppgjort ett program för den framtida forskningen på zoologins och botanikens omåde. Då man nu efter femtio år läser detta program, måste man förvåna sig över den skarpa siareblick, som här möter en, och över den säkerhet, med vilken horoskopet ställes. De vägar, Darwin här utstakat, hava beträtts av de främsta målsmännen inom de olika grenarna av naturvetenskaperna, och de vunna resultaten hava vida överträffat de förväntningar, den alltid anspråkslöse och kritiske mästaren vågat göra sig. Och icke så få av de teorier, som nu bära namn efter forskare av en nyare tid, kunna härledas ur uttalanden, som Darwin i sina arbeten gjort, ehuru de i den omgivning, i vilken de först framträtt, icke gjort sig gällande, dels på grund av den anspråkslösa form, i vilken de klätts, dels på grund av den ofantliga rikedom på idéer, som karakteriserar alla Darwins arbeten, och som låter de mindre av dem förkvävas av de större.

Helsingfors, den 12 februari 1909.

*Harry Federley.*

## KNUT HAMSUN: ROSA.

Det var alltså Benoni, den gode Benoni Hartvigsen, som genom omtanke och företagsamhet drev det till att från en fattig postbärare svinga sig upp till inflytande och rikedom som handelsman och kompanjon till den mäktige herr Mack på Sirilund. Och Rosa var hans trolovade, fröken från prästgården, som var given att komma till bärgning och anseende som husfru i Benonis präktiga hem, men sade sig fri och gifte sig med klockarens Nikolaj, den fördruckne dagdrivaren, allt för sin stora kärleks skull.

Detta omaka äktenskap ligger mellan „Benoni" och „Rosa". Det gick som det var att förutse Nikolaj kom allt längre in på de fuktiga vägarnas utförsbrant och inom kort befann han sig vid slutet. Med hustru och hem stod han på bar backe. Då bjöd Mack honom pengar: han skulle resa söderut och aldrig komma igen. Och Nikolaj reste och Rosa blev fri. Mack löste henne kungsbrev på skilsmässan, och en vacker dag visste han berätta att Nikolaj var död. Han hade supit sig ihjäl för pengarna. Det var nu visserligen bara list och bedrägliga påfund av den förträfflige herr Mack. Ty varken fick Nikolaj allt vad han skulle haft av lösesumman — vilken Mack försiktigtvis försett sig med hos Benoni — eller söp han sig riktigt ihjäl för vad han fick. Men Mack vann sitt syfte — Rosa blev gift med Benoni. Och här börjar egentligen historien, som är en historie om den vandrande studenten Parelius' fåfänga kärlek till den stolta fru Rosa, om Benonis otroliga långmodighet och översvallande hjärtelag, om herr Macks illistiga knep och Edvardas ljusskygga funder samt om det inbördes levernet mellan alla de konstiga kroppar, som bygga och bo på Sirilunds handelsplats.

„Disse Blade handler om mange, men for mig bare om en", slutar studenten Parelius sina anteckningar. Denna enda är Rosa. Själv är han en ung man, som har de sköna konsterna kärare än något yrke. På sina vandringar kommer han tillfälligtvis till Sirilund och blir genast intagen i Rosas kyska kvinnlighet och moderliga skönhet. Mack upptar honom i sitt hus som informator för baronessan Edvardas barn; för övrigt får han sysselsättning med att måla tavlor åt Benoni; det är nämligen en ständig tävlan mellan delägarena i firman Mack & Hartvigsen, att den ena ej må vara förnämligare än den andra, åtminstone ej Benoni sämre än Mack. Det intresserar honom emellertid mindre. Det enda som ger honom en djupare tillfredsställelse är bilden av Rosas rödvinsglas, sådant hon engång ställde det ifrån sig på bordet i Macks salong. Det skulle stå där, rött och ensamt, och liksom slockna i eftermiddagssolen. Och den bilden skall han förära Rosa. Med den förbinder han efterhand sina känslor och smyger in i pänselns kärleksfulla drag sin själs blyga bikter till den älskade. Ty student Parelius är en stilla och förnöjsam man. Han stormar icke högt med sina känslor. På sin höjd driver han till Rosas hus och smeker dörrvredet med sin hand, eller sätter

sig på tröskeln, där hon suttit, och ser stjärnorna glittra över taket. Och hjärtat går upp i hans bröst. En enda gång dristar han sig att försöka sin vän Munken Vendts metod att fånga kvinnorna. Han säger plötsligt aj! och slår armarna kring Rosa. Men allt vad han vinner är bara en örfil och så många tröstande ord. Nej, Munken Vendts metod var icke för honom! — Så en vacker dag dyker Nikolaj upp igen. Själv är studenten olycklig nog att förmedla hans sammanträffande med Rosa. Det blir en uppgörelse som för alltid gör slut på hennes skrupler. Nu har hon blott att vara glad för sin man och sitt barn. Därmed är det också förbi med studentens hopp. När året är ute tar han börs och ränsel, säger farväl till vännerna på Sirilund och vandrar ensam ut i skogarna. Kärleken är hård. Men hans väg bär till Munken Vendt, och tillsammans ha de ännu säkert att förvänta många blodröda äventyr i skuggan av vikande minnens vemod. —

Detta är alltså historien om student Parelius' blyga och otillfredsställda kärlek till den stolta fru Rosa, sammanställd av honom själv till tidsfördriv efter minnen och dagboksblad. Det är naturligt att den för honom står som summan av hans upplevelser. Också för författaren ter den sig synbarligen som den tråd, varpå berättelsen hänger. Läsaren har svårare att se saken så. För honom försvinner den tvärtom i väl hög grad bland händelsernas yppiga och blommande mönster, ett sprött, himmelsskiftande inslag i den annars tämligen jordfärgade, ofta nog grovt trådade väven. Rosas gestalt bryter sig mot de andras främst genom de lätta, något flyktiga färger, vari den är hållen. Fram i förgrunden stiger hon icke, berättelsen rör sig oftare kring hennes person än hon i den. Också studenten är mera ett likgiltigt språkrör för författaren än en drivande kraft i händelsernas maskineri, ehuru det måste medges att han är ypperligt funnen i sin milda förening av taktfull tillbakadragenhet och betänksam passivitet.

De verkliga huvudfigurerna äro nog ett par gestalter ur Rosas omgivning, måhända därför att de redan i „Benoni" framträdde skarpare belysta. Det är främst Benoni Hartvigsen, den gode mannen, och den mäktige herr Mack, båda äkta hamsunska gestalter, givna med en strålande humor och en klarsynt människokunskap, vartill man t. o. m. hos Hamsun får söka maken. Benoni själv lägger ej många tum till sin växt — han stod redan förut fyllig nog i sin blandning av bondeförslagenhet och barnaenfald — men Mack kommer först nu riktigt till sin rätt: han är den fine mannen med många taggar och klor under sitt belevade väsen. Bara hans administration av de kvinnliga underhavande på Sirilund är ett underverk av hänsynslös fräckhet och oåtkomligt förutseende. Lika litet som han någonsin saknar män till de lyckliga som passerat hans hjärta, lika litet saknar han någonsin nya föremål för sin ynnest. Hans hus är en hel liten kvinnoträdgård, med mognade frukter, blommande stånd och plantor som växa för hans räkning. Själv är han mästaren som ser till alla med outtömligt välbehag och noga drar försorg om att den ena ej tar sol eller luft från den andra. Han älskar mycket och är en mycket älskad man, herr Mack.

En betydande roll spelar också Macks dotter, baronessan Edvarda, känd från „Pan" för sina besatta nycker och sin blossande sinnlighet. Hennes finske baron är död och hon sitter nu som enka på Sirilund med två barn och en brutal lapp som älskare i löndom. Där hon går fram brusar en fläkt av „Pans" vilda ande över bladen. Hennes mun blomstrar ännu som fordom och när hon talar med män brukar hon lyfta armarna över huvudet så att hon stor som i en port. Hon driver ett tämligen tvetydigt spel med Benoni och upplever med Munken Vendt några heta kärleksaffärer, men med sin fars erotiska egenheter visar hon föga fördragsamhet. En dag får hon underrättelse om att Thomas Glahn, den vilde jägaren, är död borta i Indien. Hon samlar sig då till ett sista kallt beslut och följer den whiskydränkte sir Hugh Trevelyan till England. Hon har förvisso trotsat himmel och jord för Glahns skull.

De övriga äro till största delen gamla bekanta från „Benoni", dem man med fröjd finner igen. Där är både Svend Vægter, som numera fungerar som välbeställd äkta man till Ellen Stuepige, och Ole Menneske, vars hustru Bramaputra var god mot alla män. Och Jens Barnefar, som är Edvardas förtrogne, och Fredrik Mensa, som bara ligger tillsängs och aldrig blir förlöst från livet, och den kuriöse fyrvaktaren Schøning. Ett par nya „rariteter" är Hægtemageren, som kunde gömma ett litet spel i munnen och sjunga som en skog full av sångfåglar, och Overkroppen, som var en kämpe på två stubbiga ben. Det är ett kostligt galleri som knapt har sin like i någon verklighet på jordklotet. Men på Sirilund gå de omkring som på egen botten och den store herr Mack har plats och användning för dem alla, mest dock i tysta uppdrag, som ingen avlurar den andra och vederbörande själv minst av alla förstår.

Nästan allt som sagts om „Benoni" kunde också sägas om „Rosa" — och litet till. Det fanns i „Benoni" mer av det stilla solskenets styrka, här blåser en friskare vind med nyckfullare kast och mera spelande överdåd. „Benoni" var som människoskildring helare, fastare genomarbetad, „Rosa" är som berättelse livligare, mera präglad av fantasi och sprittande humör. Den är vad man i vardagslag kallar en rolig bok — lätt att läsa och full av kostliga infall, men därför icke utan bud om människors färd och oberäkneliga öden. Dess luft har glans av himlens sol och ånga av jordens mylla; Hamsuns växlande lynne lever i den. Den är en egendomlig blandning av obändig kraft och stor och stilla klokskap, en bastard mellan „Pan" och „Benoni" med många av varderas egenskaper utan att nå någondena i djupet av deras egendomlighet. Ett lyckligt grepp har det varit att transponera framställningen från den berättande objektiviteten i „Benoni" till det subjektiva medintresset i student Parelius' anteckningar. Det bryter ljuset i ett par levande människoögon och ger en vis trovärdig-

het åt den gammaldags skruvade, nästan bibliskt avmätta ton, vari boken är skriven.

Det lyser från „Rosa“ tillbaka över „Benoni“. De vinna båda på att ställas vid sidan av varandra. Man förstår nu bättre varför Hamsun så gärna och så länge färdas på dessa kanter. Utan att tröttas väntar man med förnöjelse att också framgent få möta honom och göra honom sällskap bland de vita husen och de kuriösa människorna på Sirilund.

*E. H—tt.*

## FILOSOFI PÅ VILLOVÄGAR.

Den filosofiska vetenskapen har att famna allt förunderligt mellan himmel och jord och så får filosofen lov att fnuska i mångt och mycket också av det som är närmast jorden. Den praktiska filosofin normerar och spekulerar sålunda även i de trassliga frågor, på vilka förnuftet aldrig rår: i kärlekens. Allraminst äga filosoferna det praktiska förnuft, som rätt begrepe hjärtats argumenter. Låt vara att det icke är sannt, att prester och tänkare rekryteras bland de minst livsduglige i ett folk, så äro filosoferna helt visst av alla forskare de mest opraktiska. Och särdeles äro de förkomna i kärlekens praxis; alltsedan Sokrates blev pint under Xantippa ha ju endast enstaka av de stora filosoferna vågat sig på det heliga äktenskapet — annat än i teori. Men i teori befalla de alla, rannsaka och döma om synd och dygd, deducera plikt och inducera maximer, såsom vore de förtrogna med alla de skiftande fröjder och kval, som växa ur hjärnans och underlivets hemliga förening. Även de mest respektable, även skolfilosoferna hemfalla åt den allmänna ivern att förbättra kärleken och föröka släktet på eget vis; undrande studerar ynglingen Platos kommunistiska könsmoral och med blossande kinder läser ungmön i fortbildningsläroverket, huru Rousseau ordnar smekmånaden för sin „Emile“ och instruerar den unga hustrun.

Men de anförda äldre filosofernas fromma önskningar och abstrakta diskussion äro bara barnet mot den moderna sociologin, när den sätter till med älsklingsämnen såsom otukt och blodskam i deras religiösa och sociala betydelse. Det förefaller stundom som sökte man på trots bryta med den älskvärda, om än smått löjliga blygsamhet, vilken även av vetenskapen i det längsta iakttagits beträffande de sexuella sidorna av samhällets liv. Framför mig ligger en tidskrift, som heter *Anthropophyteia,* Jahrbücher zur Entwickelungsgeschichte der geschlechtlichen Moral, vilken redan existerar i fyra årgångar och som ingalunda är den enda på området. Den diskuterar könsdriften i allmänhet och särdeles i magin, i den religiösa kulten, i caméekonsten, i folkets mun; den har rätt obscena illustrationer till artiklar, vilkas blotta namn ge kalla kårar. För att uppfylla all rättfärdighet vis-à-vis verkan på obehörigas moral sänder man tidskriften „streng vertraulich“ och för trettio Rmk per årgång; till yttermera visso försäkras: „Subskriptionsanmeldungen von Frauen können unter keinen Umständen Berücksichtigung finden“.

Det sista är pryderi. Ty dylik, vågad, men lugnt konstaterande forskning är ännu icke så vanskig att smälta; i den sakliga analysens kalla ljus läser man om allsköns styggelse utan överdriven anstöt. Den moraliska motviljan inträder först, där denna sexualforskning ger sig av med anspelningar eller tillämpningar på det praktiska nuet. Men för denna frestelse falla väl många. Endast hos de rutinerade forskare, som lyckats bemästra den praktiska spekulationen, höjer sig litteraturen ifråga till vetenskapens värdighet.

Ett sådant fall och ett lysande, där författaren icke blott avhåller sig från praktiska betraktelser, utan så långt möjligt även från egna sedliga bedömanden, nöjande sig med att utforska och referera rådande moralopinioner, utgör *Westermarcks* utredning av vår pudika morals origo pudenda, — den ingår i den till julen hitkomna andra delen av hans digra moralfilosofi. Att med Westermarck, som av gammalt är specialist på könslivets teori, följa den sexuella moralens spår fram till vår egen tid vore här för långt; taga vi som exempel några drag av kyskhetspliktens väsen. Denna plikt betingas, att döma av anförda olika utvecklingsskeden, väsentligen av ekonomiska förhållanden; liksom den kvinnliga trohetspliktens upphov helt visst är den äkta mannens äganderätt, så beror den jungfruliga dygden av giftomannens äganderätt. Med särskilda naturfolks liv för ögonen söker Westermarck icke kyskhetens rot i kvinnans eller ens jungfruns „natur“; såsom vanan är den andra naturen, så är i fråga om rätt och moral „naturen“ mer än annat en första vana. Och sexuella sedvanor avspegla ett samhälles ekonomiska villkor; så betingas polygamin ytterst av stora familjers sociala värde, av mansbristen hos folk, som krigen decimera; och dylikt. Om den unga kvinnan förmanas till kyskhet, så är det mest för att männen begära denna; och hennes marknadsvärde betingas av, att hon är begärlig för så många män som möjligt. Så har samhället av den sexuella avhållsamheten, vars värde i sig uppenbarligen är relativt, gjort den absoluta dygden för kvinnan och en plikt för den ogiftas (alltså ursprungligen „oförsörjdas“) hela liv. „I dessa stycken ha människorna i regeln föga brukat sitt förnuft“, säger Westermarck, „och gjort sig skyldiga till mycken tanklös grymhet“. Av de ogifta männen kräves kyskhet svagt eller alls icke, och ett livslångt celibat har man snarare varit böjd att betrakta som en pliktförgätenhet. Bland natursunda primitiva stammar är ungkarlen föraktad; han saknar röst i folkförsamlingen och det händer, att han i medborgerlig rang ställes närmast tjuven. I det gamla Rom belades han icke endast med skatt, utan med böter. Enligt koranen har en guds tjänare, som gifter sig, „sannerligen uppfyllt halva religionen“. De kristna kyskhetskraven, vilka hos en kyrkofader nå upp till försäkran, att „Herren själv öppnar himmelen för eunuckerna“, beteckna en abnormitet. Men kristendomeus sexuella avsky inverkar alltfort och bär skulden till skenheligheten

i den manliga könsmoralen, där allenast det öppna syndandet dömes: „brottet består i att komma fast“. En annan sak är, att det moderna moralmedvetandet av hänsyn till avkomman kan bjuda celibat, avhållsamhet från äktenskapligt samliv. Opinionen vinner insteg, att det för mången är en plikt att icke gifta sig. Att åtskilligt är galet i vår sexuella moral, att isynnerhet ansvaret för det nya släktet icke nog effektivt finner uttryck i densamma, förtryter Westermarck, så han lockas att också för egen del taga parti, — varom nedan.

Den ensidiga kyskhetsplikten underlättas, säger Westermarck, tack vare prostitutionen, — den kvinnliga kyskhetens skyddsvakt. Prostitutionen är kvinnornas lösepenning för att få vara i fred; om de ändå bekämpa den, så visar det, kunde man tillägga, att de ogärna vilja vara i fred. Prostitutionens frekvens stiger med kyskhetskravets stränghet och den igenfinnes under alla luftstreck från Grönland till Guldkusten; ofta, såsom vi veta, under samhällets sanktion. I Europa har överhetens tvungna undfallenhet likväl icke nått det godkännande av institutionens samhällsuppgift och värde för kvinnofriden, som råder i vissa trakter i Afrika, där rika människor på dödsbädden testamentera kvinnliga slavar till prostitutionen ungefär som våra donatorer ihågkomma välgörande ändamål. Apropos av kyskhetskravets stränghet hade Westermarck med fördel kunnat citera barnamordsstatistiken, där hans fosterland intager en så framskjuten plats: att barnamorden i Finland höra till de proportionellt talrikaste i Europa synes ju tyda på de sexuella moralkravens höga nivå hos ett folk, vilket den kristliga folkbildningen genomsyrat. I alla fall äro barnamorden en kyskhetspliktens frånsida av ännu sorgligare art än prostitutionen.

Inför förhållanden som dessa är det ju svårt att hålla inne med förkastelsedomar, med idéer och förslag, som tillhöra den praktiska moralpolitiken. Huru vetenskapligt erkännansvärt det emellertid är att undertrycka sådana personliga meningar och hugskott, det fattar man först rätt, om man sammanställer Westermarcks lätt skeptiska soberhet och objektivitet med de spekulativa utsvävningar andra sexualforskare prestera. I denna kontrastverkans intresse skall här hänvisas till de uppseendeväckande läror, som utkläckts av en filosofie professor i Prag med namnet Christian, friherre von *Ehrenfels*, i öfrigt känd för boken System der Werttheorie och allegoriska dramer. Med tysktvetenskaplig grundlighet och all professorsauktoritetens pondus hävdar denne lustigkurre,* att monogamin, n. b. icke „Westermarcks parningsmonogami“, som torde utgjort det äktenskapliga urtillståndet, utan den kristna kulturens „Dauerehe“, med all den sexuella försumpning det betingar är ett gift, som småningom fördärvar vårt släkte. Den rådande äktenskapliga ordningen må kulturellt betyda aldrig så märkliga vinningar, — när man engång insett, huru ohjälpligt den leder till släktets degeneration, så skola dess „efemära kulturdogmer“ vika för en det naturliga urvalets moral, som icke mera offrar oss för kulturidealen, utan medvetet uppställer det nya släktet som tillvarons mening och högsta goda.

De rådande sedliga värdena, den monogama moralregimen, syfta icke till släktet i första rummet, tvärtom skall en livslång monogami upphäva den biologiska evolutionen. Sedan författaren ägnat denna tes en utförlig naturfilosofisk motivering, varvid han bl. a. inskärper, att naturens skenbara slöseri särdeles med manliga befruktningsceller ända från växtvärlden innebär ett det strängaste könsurval, pläderar han en sexuell arbetsdelning efter mönster av bisamhället, där av tusental drönare en enda nådde bröllopsflyktens mål. Den tävlan om rätt till fortplantning, som också består i människovärlden, är förslappad eller förvänd; instinkten gör ej mera tillfyllest, det är hög tid att förnuftet ingriper, att lag och ordning också i dessa stycken efterträda godtycket och slumpen. Och så uppdukar författaren detaljerade förslag till det „naturliga“ urvalets ordnande i samhällets villkor. Han vill att undersökningen av de värnpliktiges krigsduglighet skall kombineras med en sexuell värdering; militärlivet m. fl. prov skulle ytterligare differentiera fram de livsdugligaste, — och dessa allena skulle få rätt att avla det kommande släktet. Och såsom männen uppdelas i fäder och „kronovrak“, så skulle kvinnorna uppbådas till moderskap och de värdigaste utväljas till mödrar. Ifråga om kompetensvillkoren framhåller författaren, att i betraktande av de kvinnliga mjölkkörtlarnas allaredan skrämmande degenerationstendenser, ingen av amma uppfödd aspirant finge admitteras. Särskilda kvinnohem skulle inrättas, i vilka mödrarna levde och barnen fostrades; till dessa hem, „fruhusen“, ägde endast de utkorade fäderna tillträde mot på förhand i kassan erlagd stadgad avgift. Å kärlekstjänsten borde övas kontroll och alla ingångna förbindelser skulle noggrannt bokföras. Vad de från fortplantningen uteslutna männen och kvinnorna beträffar, skulle deras intressen tillgodoses genom ett socialt legitimerat hetärsystem, där behörigt befruktningsskydd strängeligen tillämpades.

All denna vidunderliga dårskap framställer vår filosofie professor med högtidligt allvar och djupaste etiska övertygelse. På invändningar som den, att kanske icke alla korade mödrar skulle vilja upplåta sig för kronobefruktningen, att särdeles de föreslagna fruhusen, som i grunden endast bjödo bordelliv med moderskapstunga, löpte fara att stå toma, svarar Ehrenfels med att hänvisa till modersinstinkten, lika fast att räkna på som förvärvsbegäret för nationalekonomin; vidare skulle den kvinnliga fåfängan resa hinder för envar deklassering. För övrigt bleve fortplantningen i den föreskrivna formen en art värnplikt, en bjudande skyldighet mot fosterlandet, och tändande evolutionsideal skulle förläna den glans och helgd. Efter fullgjort värv skulle frihet tillkomma alla och även tidigare frihetskrav kunde vinna gehör, i det de angåvo, att i urvalet misstag insmugit sig. En stat-

* Se t. ex Politisch-Anthropologische Revue I, II; Archiv für Rassen- und Gesellschaftsbiologie IV. Se ock densammes Sexualethik i serien Grenzfragen des Nerven- und Seelenlebens.

lig „sexualförfattning“ som den anförda skulle icke blott leda till att uteslutande de bäst utrustade fostrade det nya släktet, den skulle frigöra en väldig summa arbetskraft för allmänna mål. I all synnerhet vore denna ordning ägnad för socialisternas program; något förverkligande av socialismen vore nämligen icke att tänka på i den monogamt egoistiska samhällsregimen. Också sätter Ehrenfels sitt hopp till framtidsstaten; till en ringa början må för släktets räddning yrkas: 1) moraliskt ogillande av olämpliga och ofruktbara äktenskap; 2) underlättad laglig skiljsmessa; 3) utsträckta äktenskapsförbud.

Den barnkära professorns konfysa etik behöver näppeligen en värdesättning. Den har ju huvudsakligen anförts för att avskräcka; och för behörig uppskattning av en Westermarcks säkerhet och takt på den beträffande forskningens slippriga och villsamma stigar. Men man må icke tro att Ehrenfels är en enstaka kuriositet; han har en vältalig bundsförvant i den bekanta bernerprofessorn Forel och den „eugenik“ de företräda, alltså strävan att hjälpa upp den mänskliga avkomman, utgör sista modet i den praktiska filosofin, där frågan nästan lika ivrigt debatteras som i tiden malthusianismen. Och Ehrenfels’ ringaktning av den personliga kärleken, hans krav på förbud och reglementering äro typiska för dessa praktiska filosofers idealistiskt-opraktiska släkte. Man minnes huru våldsamt Schopenhauer och Hartmann klaga över allt det „vämjeliga och skamlösa“ människan som könsvarelse är underkastad. Att även den mest sansades begrepp ta intryck af den anförda riktningen betygar den redan omnämnda stridbara mening, för vilken till och med Westermarck gör sig till tolk och vilken lyder: „Framtida släkten skola troligen med en art avsky se tillbaka på en period, då den viktigaste och i dess följder mest vittbärande funktion, som fallit på människans lott, helt och hållet var lämnad åt individens nyck och begär“ (caprice and lust).

Även Westermarck synes sålunda vilja skrankor, än mera skrankor mot könets nycker och begär. Frågas: om icke det nyckfulla begär, som här häcklas, med ett för filosoferna mindre förtroget namn heter kärlek? Och om vi icke nå släktets mål bättre, när vi lyssna till detta kärlekens begär, än om vi i det mänskliga lidandets eller det naturliga urvalets namn uppresa konstlade skrankor? Men kärleken är blind, säger man. — Icke i instinktens stycken; här ser den skarpare än filosofernas brillor. Man har gjort Amor blind, sade Rousseau. emedan han har bättre ögon än vi: han upptäcker samband, dem vi icke urskilja.

Vad denna kärlek nu och i all tid behöver, det är mera frihet, icke mera skrankor. Vill man hjälpa det naturliga urvalet till sin rätt i människornas värld, så gäller det att hjälpa kvinnan till större ekonomiskt oberoende, — därav följer, såsom Westermarck sett, även hennes moraliska befrielse. Och vidare gällde det att taga kärlekens „nyck och begär“ till etisk regel, älska ungt och älska blint och älska utan sociala hänsyn.

Men med en sådan förtappelsens lära vore man redan långt inne på filosofernas villovägar. *Rf Lg.*

P. S. Enligt Courrier Européen skall man nyss i förbudslagarnas land och staten Indiana anställt tvänne statskirurger för att avklippa all fortplantning av obotliga brottslingar, dårar eller svagsinta; efter läkarekollegiums attest om obotlighet blefve operationen af allt att döma obligatorisk.

Detta är en verklighet, som öfvergår filosofernas drömmar; i jämförelse te sig en Ehrenfels’ skyddsrecept som ädel humanitet. Skall opinionen på allva smittas af ropen på statlig fortplantningskontroll?

Man ryser. Dessmera som det i vårt eget goda föregångsland redan under den gamla lantdagens tid yrkades — det var i bondeståndet, — att zigenarfrågan borde lösas medels den behändiga amputation, som nu praktiseras i Indiana.

## WERNER von HEIDENSTAM: SVENSKARNA OCH DERAS HÖVDINGAR.

*Berättelser för unga och gamla.*

Det är i främsta rummet berättelser „för unga“. De „gamla“, d. v. s. den delen av auditoriet för vilken innehållet kommer i andra rummet, skola finna den knapphet, den koncentration Heidenstam pålagt sig som en omutlig plikt, väl summarisk.

Naturligtvis har den givit sig ur bokens syfte, och sannolikt har den för honom betytt ett tvång. Nödvändigheten att få allt med har betingat offrandet av detaljen, (därmed också verkat hämmande på utformingsarbetet), önskan att bli förstådd också av dem, och främst just av dem, för vilka kanske „Svenskarna och deras hövdingar“ är den första bok de läsa, har krävt enkelhet, rättframhet i bokens ton och berättarens hållning. Och som resultat ha vi att som ett oförnekligt och karakteristiskt drag hos stilen anteckna en nästan referatmässig saklighet.

Liksom bokens lära är förkunnandet av handlingens evangelium, gärningens värde, så annotera berättelserna i korthet de remarkabla historiska händelser, vilkas resultat är ett visst faktum. (Men visserligen ha också folksägner förts in: med en utsökt känsla för det berättigade i deras krav på en plats i det historiska sammanhanget. Det, som aldrig varit verkligt, blir det nu här under diktarens hand). — I „Grek-konungens gårdvar“ meddelas om ryska rikets grundläggning genom Rospiggarna, vikingarnas bragdlystnad och mannamod, Sverges beröring med Medelhavs-kulturen, och firas slutligen längtan till det egna landet, hemgården, hemåkern; i „Hövdingen med de oräkneliga stenyxorna“ passera stenålder och bronsålder revy.

Med ett ord, det pedagogiska draget är utomordentligt starkt. Det har behövts Heidenstams hela förmåga, för att det skulle bli mera än en historisk läsebok.

„Flicka, sätt dig på tröskeln och giv dig till tåls!“ svarar Erik den Helige, då den bergtagna anmäler att fienderna nalkas. „Den ljuvliga mässan måste jag höra till slut. Vi människor ha småningom fått mycket, som är oss kärare än livet“. — Berättelsen om Erik den Helige och den

i den grå urtiden bergtagna avser att konfrontera nu med då. Själva greppet (framkallandet av en representant för dåtiden) är så gammalt och banalt som möjligt. Men jag vet icke var det skulle ha utnyttjats med mera konst och diskretare än här, där kungen med de få orden om allt det som människorna småningom fått kärare än livet, ting som man varken kan se eller röra vid, rycker det långa förloppet i ett så bländande ljus. — I några sådana moment ha läraren och diktaren blivit en.

*

Den gärning som visas och det dåd som firas, är handlandet till förmån för det egna landet.

Den forna Heidenstam „längtade stenarna" och „längtade marken där barn jag lekt." Denna romantiska hemlängtan till barndomsminnenas trakter har fått ge vika för någonting annat; „stenarna" ha blivit ett illustrationsmaterial, stödjande maningen till förnöjsamhet och id.

Den odlade marken står här i den Heidenstam'ska diktens mittpunkt; suset i kornåkern; solens skimmer på den gula råghalmen; plogmannen som strävar fram i sin fåra, brytande sin svenska mark — sådant är denna dikts innehåll, detta bestämmer känslomomentet i den.

En utveckling, som för resten började redan så tidigt som med „Tiveden" (i Dikter), har nu mynnat ut sitt mest tendentiösa verk, och endast litet är det numera, som hos denna lärare och propagator ännu erinrar om ensittaren, som hade „öknen till huvudgärd" och längtande såg sig om efter de stjärnor, som hade brunnit över „grubblarnas tigande värld".

Här är dock till exempel Sverker den gamle, oförglömlig: i sin tystnads försjunkenhet, i sin uppgivenhets och sin dådlöshets smärtfyllda ro, en av dem för vilka livet blott kan bringa lärdomen, att det är fåfängt att knyta musklerna och händerna till en handling. — „Ljuset dansar i ädelstenen på ert finger, och stenen kan jag slå sönder, men ljuset fångar jag aldrig", svarar han sina döttrar. Och till sin son: „Son, allt det kroppsliga är blott en förklädnad liksom din trasiga mantel och skall snart förgås. Vad lönar det då att slå till? Låt mig sitta med mina tankar."

*

Allt efter som gränserna mellan språk och länder övervinnas, tyckes nationalismen hos de olika folken växa sig allt starkare, sannolikt ett folkindividernas, de nationella kollektivpersonligheternas sista försök att reagera mot nivelleringen. Som litteratur blir det „Heimatkunst", *„littérature régionaliste"*, „Erziehungsromane" o. s. v. — allt detta i stort sett en och samma strävan att fasthålla vid det för hemtrakten karakteristiska, att draga ut extraktet ur det för nationen mest utmärkande, att framställa det för rasen och dess speciella kultur mest egna som det verkligt goda och betydelsefulla, det som framom allt annat är värt att anammas och måste odlas. (Och allt detta blir dock blott — genom det förhärligande av massan, som helt naturligt följer av syftet — i sista hand ett arbete just till förmån för en nivellering: den ödesdigra utjämningsprocess, som Ossian-Nilsson med en så trevlig förskräckelse och förtrytelse talar om i „Barbarskogen").

Inom denna nationalism (ordet använt helt enkelt som term) har nu också Heidenstam tagit plats.

Naturligtvis kan man ju också draga in „Jerusalem", „Karolinerna" inom samma ram. Men i dessa verk dominerar det konstnärliga så absolut, att det andra blir ett blott motiv, en förevändning endast, som förefaller oss i och för sig likgiltig.

I „Svenskarna och deras hövdingar" däremot bevittnar man på så många punkter, hur syftet, avsikten får taga överhand, hur konstnären lämnar ordet åt pedagogen som vill lära, åt rhetorn som förkunnar sin idé.

„Sverige, Sverige, Sverige", så började den Heidenstam'ska nationalhymnen: detta är bokens motto; „varer svenske", manar han redan sedan några år tillbaka: detta är nu ledmotivet; „varer svenske, griper verket an!"

Hjältedyrkan, som tyckes avspegla sig i titeln med dess erinran om den aforism, enligt vilken „Sveriges historia är dess konungars historia", är blott skenbart där. „Hövdingarna" äro endast symboler, representanterna för de namnlösas massa, som är den energikälla, ur vilken de ha sin kraft, bondefolket. Hans Alienus med sin nietzscheanism och sin renässanstro på människan-konstverket, har aldrig varit längre borta än här; den sista kvällsglansen över de döda eller aftontrötta kulturerna till vilka han sökte sig, har slocknat. Vi bevittna i stället hur i stenålderskogen en sol går opp, som lyser över människor, vilka skåda rätt ned framför sig på den mark de trampa, och för vilka kulturens högsta goda kommer att vara bruten bygd och mildrade seder. „Vi ha nu sett", heter det i epilogen, „hur mitt bland förödande oväder allt småningom växte och ljusnade i det land, där offereldarna förr brunno i de mörka skogarna . . . . Där står nu i vintersnön den väntande mäster Olov, och jag tror att vi smyga oss fram till honom och ropa genom nyårsnatten det hårdaste vi kunna: Gustav Vasa, kommer du inte snart med dina dalkarlar!" — I nästa volym skall således bondehärens tramp komma att bilda ouverturen.

*

Vad som i „Svenskarna och deras hövdingar" intresserat den som skriver dessa rader har främst varit bokens karaktär av aktstycke, och jag slutar därför mina marginalanteckningar här: utan att gå till en recension i detalj.

Sådan är alltså den idévärld, i vilken Heidenstam nu hör hemma. Hur skall den väl uttrycka sig i hans kommande diktning?

*O. H.*

KORTA ANMÄLNINGAR.

Poul Bjerre, som tidigare gjort sig känd huvudsakligen genom några psykologiska och psykopatologiska studier, har i *Ett hem vid hafvet* skapat ett betydande rent litterärt verk. I hårda, utpräglade linjer tecknar det konflikten mellan det omedvetna faderstyranniet och barnens krav att gå egna vägar, tecknar den tragik och olycka faderns vilja att dana barnen efter sitt väsens mått och efter de av honom drömda framtidsmålen bringar över ett hem. Borta på en ö vid vestkusten har den store kompositören Felix Francke sin villa, närmast omgiven av rik, kraftig växtlighet, och där utanför, på andra sidan klipporna som skydda dälden, av det öde, oändliga havet. Och något av havet ha alla dessa människor, det har skänkt dem av sitt väsen — åt en del den elementära, trotsiga kraften, åt andra den stilla oändligheten i lugna kvällar. Alla ha något av vidderna och storslagenheten, det är människor av större mått än de vanliga, och därigenom höjer Poul Bjerre sitt drama till den tragik, som når ut över det enskilda fallet och får allmänmänsklighet. Det är som flinta mot flinta då de drabba samman, som sprunge där gnistor ur stenar, då barnens medvetna, styva självbevarelsedrift kommer i kamp med faderns, det stolta, egoistiska geniets, brutala maktlystnad; men där finnes ock en vekare, mildare ton, i konstnärssonens kamp för att få följa *sitt* konstnärslynne av annat material än faderns, mjukare och mer drömmande, och i moderns ansträngningar att rädda den lycka, som hotar att sprängas i spillror. — Upplösningen är svagare; det är ofta svårt att bortbesvärja det man själv manat fram, och författaren har icke fullt lyckligt kunnat låta all tragiken utmynna i frid och försoning. Det ligger visserligen bakom denna avslutning ett i sig mycket aktningsvärt begär att icke döma för hårt och att förstå alla. Men den allt förstående rättvisan är en större dygd i det dagliga livet än i konsten, där en viss ensidighet tyckes oupplösligt förenad med den kraftiga verkan.

Samtidigt har Poul Bjerre utgivit en annan bok, *Två dialoger.* Icke heller dessa två dialogiserade noveller sakna förtjänster — i synnerhet icke den förra, S. Rånnum & Son, en berättelse om hur sonen som introduceras firman får en inblick i det mindre hederliga sätt på vilket den existerat — men i jämförelse med „Ett hem vid hafvet“ äro de dock obetydliga.

*

Marika Stjernstedt-Cederströms *Gena* är en bok om en kvinna, som levat det musikaliska underbarnets tröstlösa liv och så, då hon funnit en fristad på landet hos en gammal släkting, förälskar sig — eller återupplivar förälskelsen — i en präst, en barndomsbekant, men snart, då deras olika naturer och åsikter alltför skarpt skurit ihop, bryter förlovningen och smyger bort en natt för att i Paris hos den världsberömde mästaren utbildas till den stora artist hon känner med sig att hon kan bli. Hon blir — först — hans elev, så hans älskarinna, och hon står beredd att begynna sina konstnärliga triumfer. Men minnet av hennes första kärlek lever hos henne, hon längtar till gärdena där snön ligger vit och tyst och timmarna entonigt rinna bort, och slutligen blir henne den atmosfär i vilken hon lever alltför plågsam, hon besluter resa hem. Men innan hon hinner det, har hon ett uppträde med den store mästarens underlige son, i hvilken hon hållit på att förälska sig, han vill våldta henne, och då hon flyr störtar hon ner från en balkong . . .

Det är icke så mycket Genas tragiska öde eller hennes historia över huvud som intresserar — det är alltför nyckfullt och tillfälligt, det kunde ha funnits räck på balkongen och då hade det blivit helt annat. Men det är hennes figur — „en kvinnoprofil“ kallar också författarinnan boken — spänstig, energisk, sluten, livad av konstnärshågen och tryckt af denna livströtthet som synes vara nordbons oförytterliga fädernearv. Vid sidan av henne och bakom henne träda fram vältecknade skarpa profiler, interiörer och utsikter, gjorda med denna uppdrivna impressiomism, i vilken den nutida svenska litteraturen firar orgier. Någon gång tränger sig visserligen jämförelsen med Herman Bangs Mikael nedstämmande fram, och man märker att Gena icke når så synnerligen långt på djupet. Men så läser man intresserad vidare . . .

Liksom Genas senare del stammar Henning Bergers *Ur en ensams dagbok* ur pariserintryck. Berger är den skicklige fotografen — fotografin som konst! — som alltid suggestivt kan återge ögonblickliga stämningar, fånga dallrande dagrar och lekande fläktar. Här strävar han egentligen icke heller efter annat — enslingen som håller boken samman intresserar mindre i sin sentimentalitet — och bilderna från pariserkafeer och pariserhotell, från nattligt toma gator och vårgröna parker stimulera åter den längtan till den underbara staden som bor i envars sinne som en gång gripits av dess oslippliga bläckfiskarmar. Några porträttutkast förhöja måhända, icke bokens värde men dess intresse för finske läsare.

*

Malla Montgomery-Silfverstolpes memoarer, av vilka första bandet utkommit, höra till det älskvärdaste den svenska memoarlitteraturen frambragt. Med minutiös noggrannhet förtäljer Malla sin barndoms och sin ungdoms öden under sjuttonhundratalets sista och adertonhundratalets första år, förtäljer dem med en förtjusande öppenhet och oförbehållsamhet. Tidsstämningarna leva upp i ens tankar, där hon berättar huru man läste högt Werther och Kotzebue och Franzéns senaste dikter — Franzén är hennes favoritskald som får avge både förebilderna till hennes blygsamma skaldeförsök och mottona till hennes dagbok — och huru de unga officerarna i fönstersmygarna gräto över sina motgångar på kurtisens törneströdda bana. Som centrum Malla själv — flirtande och koketterande i all oskyldighet, uppvaktad av ungdomar och gråhårsmän, av ryska kon-

suler och av teaterdirektörer, och av den svenska krigsmakten från genralerna allt intill de yngsta officersämnena. Hon är glad så länge de alla svärma kring henne, bekymrad då någon blir alltför enträgen så hon direkt eller indirekt måste ge en korg, mest bekymrad kanske om han tar saken så på allvar att han lämnar sin plats i hennes uppvaktning för att söka nya föremål för sin kärlek. En av kurtisörerna som i förbigående skymtar fram, icke överdrivet spirituell efter vår tids smak men dock tacksamt mottagen av Malla, är Choraeus.

De följande banden komma sannolikt att bjuda på direkt litteraturhistoriskt värdefullt material.

*G. C.*

## PANOPTIKON.

Bland alla på senare tid eklaterade förlovningar är väl lantdagens hemförlovning den märkligaste. Nu skall det alltså åter i två månader gå lös på detta fadda ljugande och vrövl som en valkampanj utan nya ideal för med sig. Under tiden får det positiva kulturarbetet ännu mera maka åt sig och hela Finland, denna havsbesköljda s. k. mö, får yttermera öva sig i det som på simmarspråk kallas trampa vatten, en lika skön som snabbt fortskridande rörelse, med händerna lyfta till bön mot en högre världsordning och benen häftigt arbetande i ett alltför löst medium. Så kommer det igen en torpedobåt och kör rakt på den vattentrampande. Detta är dock sist och slutligen *vår* högre världsordning.

Vi ha ock en lägre världsordning, den som vi själva disponera över och vars vapen är enighet. Men också däri trampas vatten. Bäst man förenat sig om hr Svinhufvuds klara och riktiga tal är man på visst håll färdig att, när torpedobåten kommit, förklara sig ha varit nödd och tvungen och att uttala tvetydiga ord med doft av ryssläder. Jämka och ställ, hjärtans gärna, men stå nu ändå i all värdighets namn för vad man varit med om att besluta och som man i sitt hjärta *måste* gilla! Och skall nu även denna, folkviljan noggrannast möjligt avbildande lantdag „i sin närvarande sammansättning" desavoueras av sitt centerparti? Man kan inte gärna bättre gå den stora grannens ärenden än vad Uusi Suometar i sin beryktade artikel gjorde. Känslan av att så var kom på ett psykologiskt underbart tydligt sätt fram i tidningens famlande och högröstade svar på Helsingin Sanomats goda artikel om saken.

*

På initiativ av järnvägsbetjänte har deras styrelse hos senaten föreslagit en kommitté för utarbetande av en allmän finsk teknisk terminologi. Jag skriver dessa rader för att bedja överheten bevara oss för en dyr och onödig statskommitté nr 493. Det existerar ju ett sällskap, „Suomenkielisten teknikkojen seura", enkom just för denna sak. Detta sällskap ger som bäst ut ett tyskt-finskt-svenskt lexikon också just för denna sak och har därmed hunnit till bokstaven H. Allt är sålunda redan i farten, nämnda „seura" är sammansatt av landets bästa finskspråkiga tekniska krafter, varför nu då mitt i allt en ny kommitté? Järnvägsmännen ha ju f. ö. redan den Nyberghska finska ordboken. Giv en ny upplaga av den, om den gamla är föråldrad.

För min del skulle jag emellertid gärna själv föreslå en kommitté, nämligen „kommittén för kommittéers avlivande", ett verkligt tribunal, inför vilket alla onödigheter finge mista huvudet eller, om de redan sakna detta, svansen.

*

Att universitetets rektor alltid haft mycket att ombestyra, vet man av gammalt. Börjande med knarriga professorer och knappt nog slutande med missnöjda inackorderingsfruar. Jag hade dock trott att tiden skulle moderniserat även denna bransch och åstadkommit en viss arbetsfördelning. Häromdagen fick jag veta av att det är ungefär som förr. Någon biträdande kvinnsperson å en av våra kliniker lär ha smusslat undan absolut alkohol, eller kanske var det bara brännvin, åt sin törstande fästman, som ej torde tillhört universitetet i annan egenskap än denna. Oegentligheten kom emellertid i dagen och hänsköts omedelbart till — rector magnificus. „Rektors enskilda vård" det är vårt samhällslivs mest universella begrepp. Föreslår därför en tidsenlig utvidgning av titeln: „Rector magni-multi-minificus".

*

Huvudstadens två svenska dagblad bo ju numera i samma hus. En gammal tidningsläsares reflexion på torget utanför:

„Ja nu är det tydligen inte längre någon Skillnad mellan Hufvudstadsbladet och Nya Pressen".

*Panoptes.*

## DISKUSSION.

### *Penningelotterier i humanitärt syfte.*

Under förestående rubrik har hr G. M. i denna tidskrift uttalat sig i en betydelsefull fråga, speciellt med tanke på anordnandet av penningelotterier för erhållandet av medel till tuberkulosens bekämpande.

Enär jag härutinnan är fullt ense med hr G. M. och dessutom redan tidigare intresserat mig för frågan (se min artikelserie: Kampen emot tuberkulosen i Tyskland, införd i Hbl. 1908) samt åren 1907—1908 tänkte väcka förslag angående sådana penningelotteriers anordnande, men på grund av de i landet rådande kritiska penningetiderna avhöll mig därifrån — tog jag dock även del av huru dylika företag ordnats t. ex. i Tyskland. Materialet ställdes välvilligt till mitt förfogande av vederbörande ledande personer och myndigheter.

Ur det ingående material som i detta avseende står mig till buds vill jag all korthet utplocka följande:

Lotteriet står under statsuppsikt och förvaltas av Centralkommittén för upprättandet av lungsotssanatorier. Lotternas antal är 400,000. Priset Rmk 3:30 (inkl. riksstämpelavgift) pr stycke. Vinsternas antal är 16,870 med sammanlagt vinstbelopp Rmk 575,000:—; derav 1 à 100,000:—, 1 à 50,000:—, 1 à 25,000:—, 1 à 15,000:—, 2 à 10,000:—, 4 à 5,000:—, 10 à 1,000:—, 100 à 500:—, 150 à 100:—, 600 à 50:—, 16,000 à 15:— Rmk.

Otvivelaktigt är att genom ett penningelotteri medel lättast erhållas för ändamålet. Man kan invända att spelpassionen därigenom uppammas, men i vårt land spelas ändå mer än någon tror det å utländska penningelotterier t. o. m. sådana av mer eller mindre tvetydigt slag. En arbetare berättade mig engång att han offrat icke mindre än 140 mark på ett av de *väl*kända utländska klasslotterierna, naturligen utan resultat. På frågan om han också kände till andra liknande fall svarade han: »många»! Likaväl kunde ju penningarna stanna i eget land och hade man därtill garantin att allt ginge rätt till. Dock synes mig lämpligare att fixera flere och ej alltför låga småvinster, men däremot färre och ej så höga huvudvinster. Det bleve därigenom en rättvisare fördelning. Som förebild, om ock med de jämkningar lokala förhållanden göra nödiga, kunde ju det tyska lotteriet eventuellt användas. Andra exempel vore förra Dramatiska lotteriets eller nuvarande Sportlotteriets i Sverge planer.

Men ännu en sak. Ej allenast för de tuberkulösas bästa borde medlen användas. Det finnes ock i vårt land 19,000 sinnesjuka, av vilka endast 2,000 åtnjuta sjukhus-

vård! Var man vet huru ohygglig de obemedlades av dessa återstående 17,000 vård år, ute på landet — som en börda för alla — föremål för allas elakhet — ofta fastkedjade — inrymda i bås t. o. m. i uthusen.

Och yttermera: De *obotligt sjuka* — bortvisade t. o. m. från sjukhusen — i vägen för alla — onödig plåga för andra — föremål för bittra tillmälen — vart skola de taga vägen? De förstå sin nöd, livet är för dem outsägligt bittert — tidningspressen annoterar ej så sällan självmord av sådana.

Det finnes i vårt land nöd, nöd stor och djup, — en nöd vars röst ej höres i det dagliga slitet, i partilidelsernas vågsvall och brus — »den stumma nöden» med darrande lemmar, med förtvivlan i blicken, med förbannelse i hjärtat. Jag har personligen sett mycket av *denna* nöd grina emot mig. Sådant glömmar man aldrig.

Därför: varje legitimt sätt som kan föra oss till förverkligandet av att möjligast effektivt och snabbt lindra »den stumma nöden» i varje vrå av vårt land, bör tillgripas utan dröjsmål!

Jag ville föreslå att ett möte av intresserade sammankallades i huvudstaden för att dryfta frågan om anordnandet av ett penningelotteri för erhållandet av medel till förbättrandet av vården för *medellösa tuberkulösa, sinnessjuka* och *obotligt sjuka.*

Wasa i februari 1909.

*Arnold Almqvist.*

*

*Till Red. av Argus.*

I Argus N:r 3 sätter sig arkitekt B. Brunila till doms över karrikatyren i Finland. Undertecknad, som får tacka för äran att bliva ihågkommen, böjer sig inför en så överväldigande auktoritet som arkitekt Brunila. Men det är ovänligt att, utan förmildrande omständigheter, jämföra oss tecknare här i Finland med kontinentens. I Tyskland t. ex. där en karrikatyrist kan specialisera sig på det område, som faller honom mest i smaken, slår sig den ena på politisk karrikatyr, en annan på social, en tredje på salongskarrikatyr o. s. v. Han behöver icke heller taga några tekniska svårigheter i betraktande vid reproduktionen, han kan rita huru som helst. Han ritar kanske en bild i veckan och lever ändå sorgfritt, ofta furstligt. Redan i Sverge ritar en tecknare sällan mera än två bilder i veckan och kan leva gott därav.

Så säger Herr arkitekten att vi äro ensidiga. Vi äro sådana samhället gjort oss. I Tyskland, där samhället är gemytligt och sprudiar av humor och vimlar av karaktärer och typer, är det ju naturligt att humorister växa upp som svampar. Men vad har vårt samhälle av humor och karaktärer? Det är tråkigt och styvt och karaktärslöst. Vad ger det en karrikatyrtecknare för uppslag och impulser? Vad ger det honom för typer? Alex. Federley är den sannaste av alla våra tecknare. Men han får därför av Herr Brunila epitetet: „tråkig".

Bästa arkitekten, döm icke enligt kontinental måttstock karrikatyrtecknare, vilka för sitt torftiga uppehälle det ena ögonblicket få lov att rita en skämtbild, det andra — en varuetikett.

*O. Furuhjelm.*

*

I senaste N:r av Argus har undertecknad i en uppsats om karrikatyrer blivit uppmärksammad på ett sätt, som inte kan lämnas obemött.

Författarens, Birger Brunila, åsikt om mig som tecknare vill jag inte beröra. Som kritiker har han rätt att hysa sin egen mening och för resten är det ju några rätt vackra saker han har att säga. Men ord sådana som „slaviskt kopierade Schwab-idéer och -typer" äro väl något starka. Jag kan försäkra Birger Brunila, att jag ännu aldrig gjort mig skyldig till „slaviskt kopierande" eller m. a. o. plagiat, utan komponerar självständigt mina teckningar. Den som är intresserad av saken må gärna undersöka förhållandet.

Men hur är det med Birger Brunila själv? Tror han det är uppfriskande att varje gång man ser tidskriften Mercators stora plakat, signerat B. Brunila, påminna sig att man sett originalet i „Simplicissimus" årg. 4 N:r 8 sid. 3, där signerat E. Thöny. Många andra lappverk att förtiga.

Birger Brunila borde först hava sopat rent för egen dörr.

*H. Aspelin.*

*

*Svar.* Herr Furuhjelm vill icke bliva bedömd efter utländsk måttstock. Det är nätt och anspråkslöst sagt, men varför icke ställa sitt mål högt och sträva efter det bästa möjliga inom sin konstart, även om tiderna äro dåliga och varuetiketterna för ögonblicket dominera bland beställningarna? Skulle alla konstnärer börja klaga över våra små förhållanden, skulle publik och kritik icke ställa sina anspråk tillräckligt högt, finge vi ej se mycket vackert här i landet. Jag hoppas livligt att de ekonomiska förhållandena skola förbättras och därmed även konstens villkor, men det kan räcka en tid. Under väntan böra vi ej tolerera förslappning och stillastående, ty det är farliga ting.

„Vi äro ensidiga, sådana samhället gjort oss", säger herr Furuhjelm. Men låt icke samhället influera på eder. Ryck eder lös och sök efter nya uppslag på annat håll — rummet och tiden äro ju oändliga — om vår omgivning ter sig alltför karaktärslös. Jag tror i alla fall att en karrikatyrist med iakttagelseförmåga, skicklig hand och litet sinne för humor även hos oss skall kunna avvinna samhället något intresse. Även hos den stora mängden finnes ett slags individualitet som för den verkligt förstående betraktaren kommer till synes.

Herr Aspelin känner sig sårad av mina ord. Det är möjligt att de icke varit alldeles väl avvägda. Jag har ej rätt att tvivla då herr Aspelin säger att han självständigt komponerar sina teckningar, men jag kan icke hjälpa, att jag kommer att tänka på Schwab då jag ser teckningarna i Tuulispää, och jag kan icke neka att de på mig verka mindre lyckade. Man har rätt att av hr Aspelin fordra mera friskhet och omväxling.

Beträffande „Mercators" affisch, som, utan anspråk på „rang av karrikatyr", plötsligt börjat spöka i pressen, har Thönys amerikanska miljonär verkligen stått modell för en av figurerna. Jag har ju, herr Aspelin, redan för två år sedan *själv* påpekat detta för eder. Det gällde att få en möjligast representativ samling av Harriman-, Carnegie- och Mc Kinley-typer från Amerika för att antyda Mercators spridning även på hinsidan Atlanten och få den rätta „business"-prägeln. Thönys karakteristiska typ togs därför med, ehuru något förändrad.

Sagda förfarande kan för ingen del beröva mig rättigheten att betona andra „imitationssynder". Jag är icke karrikatyrtecknare, icke någon „överväldigande auktoritet", men har det oaktat tagit mig friheten att påpeka vissa svaga sidor hos våra tecknare och deras alster, och jag torde verkligen icke vara fullkomligt ensam om de åsikter jag uttalat. Syftet har varit att påpeka stillaståendet och tillbakagången, att få frågan under debatt, att få något liv i spelet. Kritiker och polemiker verka ofta sist och slutligen stimulerande även på en skenbart förorättad.

*Birger Brunila.*

*

*„Konst och partipolitik".*

Hr Heikki Tandefelt, en person vars tillvara jag känner blott på grund av hörsägen och som ej känner mig ens till namnet (alldenstund han envist förväxlar mig med annan person), synes ha satt sig före att ej giva mig någon fred för sina estetiska expektorationer. Med en rent av tröstlös oefterrättlighet vidhåller han, att jag kallat mig en „rödjarnatur". Citatet är dock – huru ofta skall jag upprepa det? — ohjälpligen falskt och rör ej mig det ringaste. Vidare tillvitar han mig något slags „partipolitik" i konstfrågor — redan rubriken tyder derpå. Emellertid har jag ej på hela 8 (säger åtta) år befattat mig med offentlig konstkritik (om jag undantar ett par notiser och svaret på red:s av Argus fråga beträffande Vallgrens

springbrunn). Icke är jag den eller den anonyme författaren i U. S. Men varför vänder sig hr Tandefelt icke mot de *kända* märken, vilka i U. S, i H. S., i Valvoja, i Aika och annorstädes skrivit på finska om bildande konst? Vad slutligen l'art pour l'art frasen vidkommer har jag verkligen bättre att göra än att tvista därom med hr Tandefelt och hans auktoriteter. För att ge honom något lärorikt i ämnet att läsa hänvisar jag till en uppsats, „Kunst ,Moral, Kultur" av Johannes Volkelt i essaysamlingen Zwischen Dichtung und Philosophie (Oscar Beck, München 1908). Detta förträffliga inlägg i diskussionen har jag, därför att jag i allo godkänner det, i finsk översättning infört i tidskriften Aika (1908) och uppmanar jag hr Tandefelt att tillfredsställa sin ungdomliga stridslust genom att skriva en avhandling mot Volkelt. Jag har, som sagt, bättre för mig än att rätta hans skrivövningar, så kuriösa de än äro som prov på en påflugenhet, vars make jag ej råkat ut för under de 40 år jag plägat då och då skriva i tidningar.

*Eliel Aspelin-Haapkylä.*

*

*Den religiösa vantron och de tre fördomarna.*

Vi veta det nu, ifall vi icke hört det förut, vari den religiösa vantron består. Den består i tron på en Gud. Denna tro utgör „urtillståndets själsliv" och dess rötter ligga i „människornas tröghet och svaghet, högmod och egoism."

Vi veta och nu, om vi icke vetat det förut, tack vare en diskussion i filosofiska föreningen, att det gives tre gamla fördomar: Guds tillvaro, själens odödlighet och viljans frihet.

Och allt detta är äkta vetenskap, äkta modern forskning, icke någon „paralysie générale för all vetenskaplig sans och reda."

Viktor Rydberg betecknade en gång såsom „enfald" att vilja åberopa vetenskapen, särskilt naturvetenskapen, till försvar för den teoretiska materialismens dogmatik. Naturvetenskapens själva metod är sådan, mente han, att den icke kan sätta hävstänger eller bräckjärn mot något i detta.

En annan storman på andens område, tillhörande nutiden, har i en nyligen utkommen skrift vid en granskning af våra dagars andeliv kommit till det resultat att den moderna naturalismen, som utgör en blandning av naivt och vetenskapligt sätt att tänka ögonskenligen stannar „långt under den världshistoriska utvecklingens höjd".

Dessa herrar hava emellertid varit fångna i den religiösa vantron och behärskade av de tre gamla fördomarna. Ingen ljusbringande titan har skingrat deras „vidskepelse".

Men kanske vore det dock skäl för alla vänner till vetenskapen, framåtskridandet och humaniteten att reagera mot andesnävheten och den arroganta intoleransen vare sig de uppträda under religionens eller vetenskapens skylt.

*G. G. R.*

---



Ansvarig utgivare av Argus: Gustaf Mattsson.
H:fors, J Simelli Arv. Boktryckeriaktiebolag, 1909.

# ARGUS

**REDAKTION:**
GUNNAR CASTRÉN
GUSTAF MATTSSON
EMIL ZILLIACUS

HELSINGFORS 16 MARS 1909

ANDRA ÅRGÅNGEN

**UTKOMMER:**
DEN 1:STA OCH 16:DE
I VARJE MÅNAD
PRIS 7 MK PER ÅR

**Nr 6.**

INNEHÅLL:

**Fredrik Pacius. Ett sekelminne.** OTTO ANDERSSON.
**Landsortens kulturbehov.** WERNER SÖDERHJELM.
**Tennpesten.** GUSTAF MATTSSON.
**Musikfrågor. I. Mekaniska musikinstrument.** GÖSTA WAHLSTRÖM.
**En raritet i vårt universitetsbibliotek.** GEORG SCHAUMAN.
**Officiella litteratursträvanden.** DR IX.
**Teater. Gustaf Fredrikson. Ida Aalberg.** GUNNAR CASTRÉN.
**Panoptikon.**
**Diskussion.** (**Intolerans.** A. H.)

*Manuskript och böcker för anmälan adresseras till* **Redaktionen för Argus, Fabiansgatan 16.**

*Prenumerations- och annonskontor,* **Fabiansgatan 16,** *öppet kl. 2—3, telefon 64 02.*



*LÖSNUMMERPRIS 35 PENNI*

ARGUS

NR 6. HELSINGFORS 16. 3. 1909.

# FREDRIK PACIUS. ETT SEKELMINNE.

Verk, ansedda som de förnämsta och jämväl som uttryck för den högsta konst, förblekna mången gång med åren. Konstidealen växla under tiderna.

Klassicitet och romantik ha fått giva vika för modernitet, ofta nog ett uttryck för förvirrade begrepp, själlösa och formlösa konstfabrikat, som uppehållas endast av den moderna stämpeln.

*Fredrik Pacius* hade utgått från en gammal hansestad med traditioner från Matheson och Telemann, skolats hos Spohr och Hauptmann, de två mästarne, som under början av 1800-talet drogo skaror av unga musiker, särskilt violinister och teoretiker, till Kassel och vilka voro mycket angelägna om att bibringa eleverna *sina* konstideal.

Men Pacius' konst är icke mindre därför att den trätt tillbaka för en senare tids skapelser, lika litet som värdet av mästerverken från tiderna med de ljusa, rena och höga idealen någonsin skall kunna tillintetgöras, huru häftigt de moderna smakriktningarna än framtränga.

Utrustad med allt vad de goda föräldrarna kunde skänka sin käre „Fips" och de kunskaper han inhämtat hos sina stora läromästare, begav sig Pacius i november 1827 på konsertturné till de nordtyska städerna Ludwigslust, Schwerin, Rostock och Stralsund. Uppmanad av en svensk musikvän G. E. Flygarson lät den synbarligen något äventyrslystne violinvirtuosen förmå sig att resa ända till Stockholm. Och här väntade honom framgångar lika glädjande för honom själv som överraskande för hans föräldrar med vilka han stod i livlig brevväxling. Han erhöll stora lovord för sitt spel, utnämndes till kammarmusiker hos sedermera Oscar I och anställdes som soloviolinist vid hovkapellet. Man berättade t. o. m., att han skulle efterträda hovkapellmästaren Berwald, som sades ämna mottaga en befattning i Kassel, men detta rykte besannades ej.

Huru väl han än trivdes i Stockholm, så blev han icke många år bofast där. Tillfälligheten hade fört honom dit upp och tillfälligheter skulle föra honom ännu längre.

Betydelsen av att universitetsmusiklärareplatsen i Helsingfors efter K. V. Salgés död 1833 besattes med en framstående förmåga insågs till fullo av vederbörande. Universitetet hade i allmänhet haft dålig tur med sina musikdirektörer och vid denna tidpunkt, då högskolan just hade flyttat till en annan ort, gällde det dels att i den nya huvudstaden, där de musikaliska förutsättningarna voro ringa, uppodla tonkonsten, dels att återuppväcka musikens traditioner från den gamla akademistaden, där de gingo tillbaka ända till Auroraförbundets dagar.

Med utomordentlig sorgfällighet handlades därför musiklärarefrågan inom konsistorium. Ingen av de tre sökandena kunde anses kompetent. Då tillgrepo vederbörande den lika förnuftiga som överraskande utvägen att sända en förfrågan till hovkapellet i Stockholm, huruvida någon av de där anställda musikerna vore villig att komma över till Helsingfors och övertaga tjänsten vid universitetet.

Därav framgår, att intresset för tonkonsten var vaket och att utnämningen ansågs komma att bliva av största betydelse för hela landets musikliv. Unga krafter stodo redo till arbete. Skulle han komma, ledaren? Skulle universitetet, som vid denna tidpunkt hägnade så många snillen, vilka bådade en ljus framtid för litteraturen och vetenskapen, lyckas fästa vid sig en man sådan landets musikaliska konst nu var i behov av?

Så frågade väl mången. Och han kom, Fredrik Pacius, den unge hamburgaren. Varken den anspråkslösa avlöningen eller de små förhållandena hos oss avskräckte honom. Han tyckes ha älskat framför allt arbetet för sin konst.

Lyckligare hade resultatet av konsistoriets bemödanden näppeligen kunnat bliva. Det hade räckt två år förrän tjänsten blev ordinariter besatt. Men när Pacius 1835 definitivt överflyttade till Finland, så förde han med sig direkta intryck från kulturcentra, där musiklivet pulserade rikt och kraftigt. Och med honom inplanterades i den karga jordmånen här uppe en telning av det träd, som redan under århundraden hade spirat, blomstrat och burit frukt under sydligare luftstreck.

Pacius var främst violinist. Såsom sådan lade han omedelbart efter sin hitkomst huvudstadspubliken för sina fötter. Om Pacius' utförande av Spohrs violinkompositioner säger „Helsingfors Tidningar": „Det är i sanning en stor lycka för en författare, att äga en så lycklig tolk av sine kompositioner", och vidare heter det: „Hr Pacius äger en mjuk och behaglig ton, en hög grad av fulländning i det tekniska och framför allt ett gediget föredrag fullt av känsla och sanning", uttalanden, vilka på den tiden verkligen betydde något.

Förut hade han väl knappt sysslat med annat än violinspelning, men här fick han händerna fulla med arbete av allehanda slag. Universitetsundervisningen, dirigeringen av orkester och kör var för honom nytt. Men han kastade sig över dessa uppgifter med hela sin lågande hänförelse, sin okuvliga energi och utmärkta talang. Och det blev

resultat, som ingen hade kunnat drömma om. Behöva vi väl erinra om långfredagskonserten 1834 då Spohrs »Die Letzten Dinge» utfördes, denna dittills märkligaste tilldragelse i huvudstadens musikliv, eller de många orkester-, oratorie- och symfonikonserter, som numera inrangerades som högtider bland stadens nöjen. — Pacius obevekliga stränghet både mot sig själv och sina musiker och sångare, hans outtröttliga nit och konstnärliga allvar borgade för att prestationerna alltid nådde en hög fulländning, även om de medverkande krafterna voro ringa.

Ehuru som främling hitkommen blev han den som skänkte Finlands folk dess *nationalsång*. Vad än månde sägas om det musikaliska värdet av denna sång, så står dock fast, att ingen ännu har kunnat skänka den fosterländska dikten en mer älskad och uppburen melodi. Han har här sjungit sig in i allas hjärtan, berört strängar djupt inne i det finska folkets bröst, lika som han i en annan sång sökt att avlocka naturen i de tusen sjöars land dess vackraste toner.

Skalden Z. Topelius, som allt ifrån Pacius' första uppträdande i Finland i „Helsingfors Tidningar" hade skänkt honom blott ära och beröm, slöt med tonsättaren ett förbund, där trofast vänskap och förståelsefullt samarbete ej upphörde förrän en av vännerna lades i graven. Frukterna av detta samarbete kunna räknas bland Pacius, bästa skapelser: en mängd vackra småkompositioner, Finlands första opera *Kung Karls Jagt* och sagospelet Prinsessan av Cypern. Att även andra större verk planerades bevisar en av skalden till tonsättaren insänd „Ny och förenklad uppränning till *Miranda*, opera i tre akter af Fredr. Pacius", som finnes bevarad bland Pacius' brev.

Pacius anlitade även andra textförfattare och arbetade väl icke minst med att sätta musik till Cygnæus' svårkomponerade verser, då vid de akademiska högtiderna denne var skalden och musikprofessorn tonsättaren.

Varm och hängiven tolkare av Spohrs skapelser kunde Pacius självfallet icke helt frigöra sig från ett visst inflytande av honom likasom ock av andra romantiker, dem han särskilt beundrade. Men i sina tonsättningar ville han dock främst giva uttryck åt Finlands natur och folklynne. Om han icke rätt lyckades däri, så berodde detta helt säkert mindre av honom själv än av den omständigheten, att de uttrycksmedel, som folkvisorna och deras motiv erbjuda och som i senare tid lagts till grund för inhemsk tonsättning, icke stodo honom till buds. Väl hade folkdiktning samlats och utgivits i Kalevala och Kanteletar, men folkmusiken rönte först under andra hälften av nittonde seklet livligare uppmärksamhet; den tidigast insamlade folkvisan uppvisade dessutom en annan sida av den finska folkkaraktären än den man nu betraktar som väsentlig.

I någon mån måste väl också Pacius påverkas av den stora nationella rörelse som vid seklets mitt fyllde alla sinnen. Titt och ofta nyttjar han även rent finska motiv, såsom kvarnsången i Prinsessan av Cypern, som direkt är komponerad till en variant av runomelodin.

Men han förlorade aldrig sig själv, sin egenart. Han var och förblev en man med syn för de stora idealen. Full av ungdomlig entusiasm skänkte han hela vår tonkonst friskhet och nytt liv. Och de tidigare anspråkslösa musikssträvandena bragte han till en målmedveten fosterländsk rörelse. En fader blev han för Finlands tonkonst och dess unga förkämpar. Hans gärning skall aldrig glömmas.

*Otto Andersson.*

## LANDSORTENS KULTURBEHOV.

Var och en, som någon gång varit i tillfälle att hålla föredrag i våra landsortsstäder, har otvivelaktigt frapperats av det tacksamma intresse och den livliga förståelse som — i förening med ett högst älskvärt bemötande — kommit honom till del. Han har häri' sett ett uttryck för behovet av en närmare kulturell samverkan mellan huvudstaden och landsorten, också hört direkta önskningsmål i detta avseende uttalas och kommit att tänka på, att en sådan samverkan måhända i själva verket kunde göras mindre beroende av tillfälligheter än vad som härtills varit fallet. Att den med tillmötesgående skulle omfattas i flera landsortsstäder, bör man väl kunna hoppas. Och vad åter beträffar möjligheten att vinna medverkan från Helsingfors, så borde väl, skulle det tyckas, den akademiska världen vara den sista att tillbakavisa ett sådant tillfälle att fastare knyta bandet mellan den bildade allmänheten och universitetet i vårt land. Vartill kommer att det alltid är uppmuntrande för en föreläsare att möta ett intresserat auditorium, som icke samlats av plikt och tvång, liksom hans vanliga, och att det för mången kan vara ett nöje att göra bekantskap med platser i fosterlandet, vilka han icke förut sett.

I fråga om rent „populära" föreläsningar, avsedda för den mest bildningsbehövande delen av allmänheten, gör ju universitetet icke så litet. Man behöver blott tänka på de s. k. feriekurserna och de av lantdagen åstadkomna kurserna för folkskollärare. På särskilda orter finnas ju ock arbetarinstitut, vid vilka då och då föredragare från Helsingfors uppträda. Men jag avser nu närmast den s. k. bildade publiken, både den svensktalande och den finsktalande. Det svenska arbetarinstitutets föredragskurser i Åbo ha i själva verket övergått till föredragsserier för den bildade publiken, och nära nog regelbundet ha i dem, tack vare en sällsynt energi från intresserat håll, föreläsare från Helsingfors medverkat. I Vasa har man helt nyligen tagit initiativ till bildandet av en föredragsförening, och redan är för denna vår och för hösten en serie föredrag planlagd. Eventuellt tänker man sig därstädes bildandet av en likadan förening för finskspråkiga föreläsningar och möjligheten av att någon gång kunna anlita samma föredragare — såsom i Åbo sporadiskt varit fallet. I Viborg ha kvinnoklubbar både på svenskt och på finskt håll arrangerat föredrag och iklätt sig garanti, men denna verksamhet har icke fått någon regelbunden prägel. Vore

det icke skäl för personer i de större städerna, som uppskatta önskvärdheten av ett sådant företag, att höra sig för, om intresse finnes, och i sådant fall bilda dylika föreläsningsföreningar. Måhända kunde dessa vid ett senare stadium tänkas förenade till en hela landet omfattande sammanslutning, såsom fallet torde vara i Sverge och såsom man ju här försökt med konsertgarantiföreningen. Enligt vad från olika håll försports, har denna dock ställt sina inträdesavgifter så lågt, att en tillräcklig garanti icke kan fås till stånd för att locka „bättre" musiker att konsertera under föreningens egid. Detta borde undvikas; ty även om förhållandena icke äro fullt jämförliga, måste dock även en föreläsare kunna göra anspråk på rättvis valuta för sitt arbete och sin tidsförlust. Ju flera städer som ansluta sig till idén, desto lättare blir det naturligtvis att erhålla föredragare, som då kunna använda sitt material i flera repriser.

En sammanslutning mellan de olika föreningarna borde komma till stånd åtminstone i den form, att de skulle hava ett gemensamt ombud i Helsingfors, som ägde efterhöra vilka föredragare stode att fås och med dem överenskomma om lämpliga tider m. m. Antingen kunde från de resp. städerna uttalas önskningsmål angående de föredragare och de ämnen man företrädesvis önskade höra, eller ock skulle här en preliminär förteckning över föredragare och deras ämnen uppgöras, varefter den skulle sändas till resp. orter, vilkas föreningar då bleve i tillfälle att efter råd, lägenhet och smak välja. Eller ock kunde, för den händelse man ville lämna större handlingsfrihet åt huvudstaden, ombudsmannen i förening med en liten kommitté, vald av föredragarena, ställa om det hela på lämpligt sätt. Dock, de närmare arrangemangen äro en fråga för sig. Så mycket må blott här uttalas, att det vore av högsta vikt för det blivande företaget, att även naturvetenskapsmän skulle ansluta sig till detsamma; hittills hava föredragarena, så vitt jag vet, för det allra mesta rekryterats från de humanistiska kretsarna.

*

En annan sak, som i detta sammanhang helt flyktigt må beröras, gäller möjligheten att för landsorten i högre grad än hittills varit fallet tillgodogöra sig de konstsamlingar som stadigt eller periodvis finnas i huvudstaden. Konstnärsgillet och enskilda konstnärer ha ju föranstaltat utställningar i en del landsortsstäder, och i Viborg existerar en livaktig förening, som verkat mycket för konstintresset på orten — Åbo med sina stora samlingar och sina täta utställningar behöver ju icke här tagas i betraktande. Men i vissa andra större landsortsstäder synes man vara mycket missbytt i detta avseende och längtar livligt efter någonting bättre. Skulle det ej kunna tänkas, att man från konstföreningens eller Antells samlingar någon gång sände ett antal tavlor på cirkulation till en del landsortsstäder — en kollektion av viss bestämd karaktär, några nyförvärvade märkligare verk, som redan varit exponerade här en tid, o. dyl.? I Frankrike placeras ju, som bekant, tavlorna från Luxembourg-muséet efter någon tid i landsortens muséer, i tur och ordning. Någonting liknande, i stark miniatyr, kunde möjligen med god vilja åstadkommas. Men det närmaste steget för sådana orter, där man beklagar sig över att vara åsidosatt i fråga om konstnjutning, är väl att bilda en konstförening, som med större eftertryck kan bära fram sina krav, än de enskilda.

I alla fall tyckes det som hos oss både i detta och andra avseenden man vore skyldig att lossa litet på den starka koncentration som gör sig gällande i kulturlivet. Allt vad man i huvudstaden äger att tillgå, är dock åstadkommet för landets gemensamma nytta och i de flesta fall även med gemensamma medel.

*W. S.*

## TENNPESTEN.

Att också den oorganiska världen härjas av sjukdomar låter paradoxalt, men befinnes likväl, om vi för en stund hemfalla åt ett välvilligt förstående, vara någonting alldagligt. Bronsen patineras, vad är det annat än en hudsjukdom hos kopparn? Järnet rostar, det är en röta som angriper hela dess organism. Cyankaliet i sin giftdoftande glansighet blir pottaska, det är rena senilismen. Den gröna vitriolen blir vit och brunkantad, då den tömmer sin friskhets källa, kristallvattnet. Det är anemi. Palladium andas in väte tills det sväller till svamp och får emfysem. En del av dessa sjukdomar kan botas — bronsens genom skrapning eller lösande medel, palladiets genom hetluftsbehandling —, andra åter icke. Kort sagt: äro vi, chimpansättlingar, stoft och aska, så är ock den eviga naturen omkring oss hemfallen åt förvandlingen. Kristaller dö, stenar multna.

Jag kom att i tanken snudda vid detta då jag häromdagen betraktade en tennbägare, ur vilken jag engång tömt välgångsdrycken för ett nytt ungt liv. Bägaren bar en liten mattgrå fläck. Pesten, tänkte jag med en rysning av grymt välbehag, tennpesten. Jag skrapade fläcken, den lossnade. Nej det var icke ännu den grå pesten, det blanka tennet lyste fram som förr.

Men Argus' ärade läsekrets, som förhända mestadels icke känner tennets dödssjukdom, kan dock ägna någon minuts intresse åt den. Det var under de stora nödåren man här i norden först blev varse att tenn angreps av en sjukdom. I Petersburg föllo block av tenn sönder till ett pulver. Tidigare, redan kring 1850, hade man i Leipzig funnit en orgelpipa som sjönk ihop till mjöl, och uti Finlands kalla kyrkor plockade orgelbyggaren Thulé på 80-talet dylika ruiner av stolta tennpipor, där förr en *voce humana* kunnat skälva. Kring 1890 samlade prof. Edv. Hjelt uppgifter härom, dem han publicerat i en studie. Sedermera har holländaren E. Cohen, delvis just med prof. Hjelts material, ägnat år av möda åt undersökandet av denna tennets sjukdom och kommit till märkliga resultat. De grå fläckar, som i synnerhet vid låg temperatur kunna visa sig på tenn, äro icke av samma art som

rosten på järnet eller kopparens ärg. Rost och ärg äro ej metall, tennets fläckar däremot tenn, metall. Tenn i en ny, praktiskt och ideellt taget fördärvad form. Och medan järnet hålles rostfritt i torr och ren luft, sjuknar tennet och multnar bort i vilken luft som helst, blott pesten engång tar vid.

Den teoretiska förklaringen är denna. Tennets substans kan uppträda i två modifikationer: det vita tennet — skedarnas och orgelpipornas, barnsoldaternas och nyårslyckornas tenn —, vilket har specifika vikten 7,3, och det grå tennet, som i samma skala väger 5,8. Vardera formen existerar suveränt på var sin sida om + 20° Celsius. Över denna temperatur är det vita tennet stabilt, nedanom densamma det grå. Vid + 20° övergå de två formerna i varandra, teoretiskt. Kyler man av vitt tenn så blir det dock till följd av en viss tröghet icke genast grått, faller icke genast sönder. Men småningom, inom något år eller något sekel gör det det i alla fall, därest det hålles under + 20°. Denna temperatur är för tennet ett slags smältpunkt, det vita smälter till grått. Därom har redan ynglingen Aristoteles berättat, men man spetsade öronen först vid slutet av 1800-talet.

Att det vita tennet vid sin förvandling minskar sin spec. vikt med en dryg femtedel, betyder att dess volym ökas i samma grad. Därav sönderfallandet. Varje molekylgrupp i tennkroppens gjutna gestalt sväller ut, den fasta metallen faller till grus. Det är tennpesten.

Höj en sjuk tennmugg, slå den mot en frisk sådan — och även den får pesten. Om icke gillestugan är varm! Ty över 20° håller det vita tennet sin form och sin styrka.

Det grå pulvret kan smältas samman och ger då ånyo vitt tenn, som kan gjutas om till en ny pokal. Alldeles som de skingrade molekylerna av oss döda förr eller senare gå igen såsom delar av våra efterkommande. Das Alte stürzt — und neues Leben blüht aus den Ruinen. Däri följas livet och det „livlösa“ åt, hand i hand.

Tennpesten är en episod uti själarnas vandring. Och du kan icke, goda läsare, på ett mera raffinerat vetenskapligt sätt tömma den föraktade förgänglighetens, den lurande upplösningens, den fjärran väntande pånyttfödelsens skål, än då du till läpparna lyft en bägare av ädelt indiskt tenn med kallt vin upp till bräddarna.

*G. M.*

## MUSIKFRÅGOR.

### I. *Mekaniska musikinstrument.*

Jämsides med de vinningar, som människohandens arbete tillför individen och samhället, går en strävan att ersätta dess kraft med mekanisk sådan, dels för att därigenom ernå ändamålsenligare resultat, dels för vinnande av tid och tillfälle för den levande, personliga kraften att rikta sin verksamhet mot ett nytt arbetsfält, där de intellektuella förmögenheterna finna en vidsträcktare användning. Sålunda har maskintekniken i ständigt ökad grad frigjort människan för ett arbete, som mera motsvarar hennes kulturella ståndpunkt.

I vår tid, „teknikens tidevarv“, tyckes man dock i vissa fall vilja överskrida det möjligas gränser. Detta bevisar bl. a. den konfusion, som de mekaniska musikapparaterna förorsakat inom konstintresserade kretsar. Den ena uppfinningen följes av den andra, nya former av musikmaskiner uppstå i hundradetal; en allt större detaljrikedom vinnes i avseende å de akustiska och estetiska fenomenen, vilka utgöra de reella grunderna för musiknjutningen. Vid varje framträdande av någon ny, betydande „reproducent“, som i nämnvärd grad ökar noggrannheten i den „konstnärliga“ reproduktionen, upphävas jubelrop, i vilka publik och kritik, ja ofta nog konstnärerna själva lika energiskt — och lika kritiklöst — deltaga. Framför allt hälsas dylika uppfinningar välkomna av dem bland den „musikälskande“ allmänheten, som av en eller annan anledning icke äro i tillfälle till eller sakna förmåga att tillägna sig de tekniska förkunskaper, vilka för dem möjliggöra en njutbar musikalisk interpretation. „Musik“ skall det vara till vad pris som helst, i vad form som helst!

Vad de musikaliska maskinprestationerna vidkommer så förbiser man helt och hållet en omständighet. Man inbillar sig njuta av *musiken*, medan denna njutning i själva verket till största delen består endast i beundran av det tekniska miraklet. Fabrikanterna spara icke på reklam för sina alster. Därvid betjäna de sig av de „konstnärliga“ utlåtanden, vilka om mänsklighetens väl ömmande instrumental-virtuoser ställa till deras förfogande — ofta nog endast mot skäligen hög kontant erkänsla. Hos oss tyckes t. o. m. musikkritiken tagit det till sin uppgift att slå på reklamtrumman för dylikt gods. Varje gång prisas apparatens oöverträfflighet och kopians förvillande eller absoluta likhet med originalprestationen. Och varje gång räcker förtjusningen jämnt intill dess en ny och ännu fullkomligare uppfinning åstadkommer en ny absolut oöverträfflighet, icke ens alltid så länge. Man låter sig till den grad förbluffas av den osynligt arbetande kraften, att ofta ingen tanke ägnas åt det, som utgör *själen i konsten.* Man är till den grad övertygad om kopians konstnärlighet, att man är rädd att blottställa sin egen oförmåga redan så snart man märker det ofullkomliga i prestationerna.

Frånse vi denna gång subjektivitetens betydelse för den konstnärliga gestaltningen och undersöka, huru det förhåller sig med de av de självspelande instrumenten framställda kopiorna av konstnärsprestationer, så skola vi finna, att människohanden också i detta avseende är och förblir oersättlig. För så vitt det gäller *verklig* konst kan det alls icke vara tal om dessa kopiors exakthet med avseende å själsliga faktorer såsom uttryckssätt, anslagsegenheter o. s. v., för att icke tala om den s. k. klangfärgen (jämf. t. ex. grammofonen!). Den musikaliska konstens enklaste material „tonen“, som den i dagligt tal benämnes, utgör såsom bekant icke en enda ton, utan är en klang, där jämte

den angivna grundtonen flere andra samtidigt ljuda. Hos olika instrument kunna partialtonerna variera i betydande grad till såväl antal som tonstyrka, beroende av instrumentets art och konstruktion, tonalstringssättet, strängens eller materialets beskaffenhet, resonansförhållanden o. s. v. Den som på allvar vill likställa exempelvis *grammofonens* ton med människostrupens på ren, sinnlig skönhet så rika och oändligt skiftande klang, bevisar därmed blott okunnighet och oförmåga att höra, eller också gör han sig skyldig till ett grovt bedrägeri. Ett senaste år företaget försök att få grammofonen sanktionerad såsom «åskådnings«-material för tonbildningen vid sångundervisningen i Tyskland möttes av en nästan enhällig och ytterst skarp protest från alla håll. Orsaken varför jag nämner grammofonen i första rummet är ingalunda dess tekniskt-konstnärliga företräden, utan den kolossala spridning detta instrument under de 20 år det existerat lyckats erhålla, i synnerhet bland en i musikaliskt avseende mindre bildad publik. Denna spridning har den ernått främst tack vare den även för vår tid oerhörda reklam som sattes i gång för densamma, icke minst genom förmedling av vinningslystna konstnärer, vilka för insjungande av ett stycke i grammofonen ofta erhålla tusentals mark.

Vid senaste «Musik-Fachausstellung« i Berlin, maj 1906, intogo de mekaniska musikapparaterna ett betydande rum. De nyare uppfinningar, som här i främsta rummet tilldrogo sig uppmärksamhet, voro tvenne *självspelande kyrko-orglar*, den ena från den kända firman Walcker & C:o, samt den med elektricitet drivna, självspelande klaverspelapparaten *„Mignon“* från M. Welte & Söhne i Freiburg. Då det icke är troligt, att man hos oss skall befinna det nödigt ersätta våra orgelnister med elektricitet, och då mig veterligen ännu ingen självspelande orgel funnit vägen till vårt avlägsna land, skall jag lämna den saken för att i stället framhålla några synpunkter beträffande de självspelande klaveren, av vilka vi redan lyckliggjorts med en hel mängd olika slag.

Av äldre former, vilka ännu anlita människokraft för att vrida veven, förekommer väl ännu ett och annat exemplar hos oss, transporterat på handkärra av någon kringvandrande musikant. Dessa äro likväl redan en övervunnen ståndpunkt, också för okritiska öron. Det nästa stora steget betecknade de *pneumatiskt* och sedan de *elektriskt* arbetande klaveren, vilkas främsta representanter blevo den amerikanska *„Pianola“* och den tyska *„Phonola“* (dessa äro ungefär samtida till grammofonen), samt åtskilliga andra, likartade, men olika benämnda klaverspelapparater. Den nyaste uppfinningen betecknar som sagt «Mignon«, som tills dato torde vara oöverträffad, för så vitt icke den omständigheten väger mera, att firman Hupfeld nyligen lyckats införa sitt *„Dea“*-system jämväl å flygel. Med en särskild upptagningsapparat erhålles först ett elektropneumatiskt-fonografiskt avtryck av den konstnärliga prestationen. Efter denna grafiska kopia framställas och mångfaldigas sedan «notbladen«, rullorna, vilka skola föra stycket kring världen. Dessa noter återge konturerna av det originala tonverket mer eller mindre noggrannt, allt efter den precision som iakttagits vid deras förfärdigande. Att någon verklig exakthet i reproduktionen icke kan ifrågakomma skall f. ö. framgå redan vid en ytlig betraktelse av de faktorer, vilka medverka till de klangliga hörselförnimmelserna. Klangfärgen, d. v. s. partialtonernas förhållande till varandra, är beroende dels av anslagsstyrkan och anslagsstället, som äro olika hos olika instrument, dels av hammarens filtbeklädnad, som spelar en synnerligen viktig rol vid tonbildningen och som är likaså varierande och dessutom underkastad slitning. Vidare röner klangfärgen stort inflytande beroende av den tidslängd hammaren vidrört strängen o. s. v. *Helmholtz* säger i «Die Lehre von den Tonempfindungen«, sid. 133: «Die Zusammensetzung des Klanges der Klaviersaiten ist von grossem Interesse für die ganze Theorie der Musik. Bei keinem anderen Instrumente ist eine so breite Veränderlichkeit der Klangfarbe vorhanden, wie hier; bei keinem Anderen kann deshalb das musikalische Ohr sich so frei den seinen Bedürfnissen entsprechenden Klang auswählen«.

Alla sådana faktorer kunna visserligen icke medvetet behärskas av konstnären, de variera ju med instrumentet; men den finkänslighet som är honom egen och som yttrar sig dels såsom direkt impuls, dels uti repulser från instrumentet, sätter honom i stånd att utforma kvalitativa och kvantitativa klangvärden så talrika, som ingen maskinrulle det tillsvidare ännu förmår. Vid de bättre klaverfabrikerna verkställas avvägningar av tangenternas anslagstyngd, den s. k. «lodningen«, med små silkespappersblad som vikter. Instrumentet anses väljusterat om differensen ej överskrider 1—5 sådana små blad. Här är det fråga om milligram. Framstående, finkänsliga konstnärer, t. ex. Paderewski, låta vanligen före varje konsert genomloda instrumentet för att det må kunna *exakt* återgiva de omedvetet av känslan och känsligheten dikterade klangdimensionerna. Vilken otalig mängd dynamiska nyanser kunna ej inrymmas i skalan mellan det svagaste pianissimo och ett forte bildat med en fallmassa av flere kilograms vigt! För en huru stor del av dessa månntro notrullorna äga motsvarande värden? Detta beträffande den enskilda klangen. I ton*förbindelserna* är det emellertid som det konstnärliga elementet huvudsakligast ger sig tillkänna. Här är det som den uppmärksamma åhöraren kan kontrollera om och i vilka avseenden proportioner existera mellan de enskilda tonerna, varigenom dessa sålunda förenats till ett organiskt helt. I den mån proportionerna saknas, saknas jämväl själen, personligheten.

Det s. k. *kontrollmomentet*, vilket spelar en väsentlig rol vid den konstnärliga gestaltningen, saknas ju självfallet hos varje maskin. Ett enkelt exempel! Det gäller t. ex. att sammanbinda de två sista tonerna i ett motiv, en forte-ton av låt oss säga 3 sekunders längd, med den sista, kortare. Har jag en god flygel, så har den förra

tonen i slutmomentet förlorat endast obetydligt i styrka i förhållande till en lika lång ton av samma forte-grad på ett sämre instrument. Beroende av tonstyrkan i slutmomentet av de 3 sekunderna har jag sålunda att avpassa styrkan och delvis också längden hos sluttonen; i det förra fallet bleve denna naturligtvis betydligt starkare och längre än i det senare. «Notrullan« däremot förbinder tonerna alltid lika troget, lika objektivt opersonligt och själlöst, utan någon som helst hänsyn till instrumentets och klangens egenheter och förändringar i desamma.

Utrymmet medger ej en utförligare kritik av dylika maskinprestationer. Det sagda må vara nog som bevis för att någon personlighet, något liv, någon själ i detta slags musik aldrig kan förekomma. De reproduktioner, som de mekaniska musikapparaterna framställa, äro ingenting annat än ett slags fossila kvarlevor av något, som kanske en gång varit konst — förstenade konstformer. Som sådana höra de förvisso hemma i ett naturvetenskapligt museum.

Ett visst värde för den vetenskapliga forskningen skall ingen frånkänna dem, men ställ dem på sidan om konsten, ty hit höra de icke.

*Gösta Wahlström.*

## EN RARITET I VÅRT UNIVERSITETSBIBLIOTEK.

Vårt universitetsbibliotek är fattigt på rariteter. Böckers, kartors och handskrifters värdefullhet beror till stor del på deras ålder[1] — det är med dem som med konstverk och viner. Men vårt universitetsbibliotek är ungt, såsom hela vår kultur. Av det gamla, en gång stolta akademiebiblioteket i Åbo — detta bibliotek, vid vilket det lysande minnet av Porthan knyter sig — återstår så gott som intet efter den fasansfulla branden 1827. Och det nya biblioteket i Helsingfors har icke kunnat lägga an på att förvärva sällsyntheter och dyrbarheter. Det är egentligen blott ett undantag från denna av nödvändigheten förestavade regel som gjorts: inköpet av A. E. Nordenskiölds bibliotek efter hans död. Med denna till affektionsvärdet inlösta samling (köpeskillingen var 200,000 kronor) erhöll universitetsbiblioteket många dyrbara och sällsynta böcker och kartor.

En lycka för universitetet var att i spetsen för biblioteket efter flyttningen till Helsingfors stod F. W. Pipping. Det är främst denne utmärkte bibliotekaries förtjänst att biblioteket nu äger en jämförelsevis rikhaltig, inom vissa områden nästan fullständig samling av finsk och svensk litteratur. Till stor del är det också Pippings vaksamhet och boksynthet vi ha att tacka för att man bland det äldre trycket då och då kan påträffa sällsynta och värdefulla saker. Jag säger detta utan att därmed våga göra det ens sannolikt att just den raritet varom nu skall bliva fråga kommit till biblioteket genom Pippings försorg.

Rariteten är en kvarto-volym, innehållande sex skrifter om Amerika från 1700-talet. Den har ursprungligen tillhört *Pehr Kalm*, den fräjdade Åboprofessorn, som på Linnés uppmaning gjorde en naturvetenskapligt-ekonomisk resa till Norra Amerika och sedan skrev sitt berömda (ofullbordade) verk om resan. Kalm har låtit inbinda volymen och försett den med ryggtiteln *Tr[actatus] de Nov[a] Svec[ia]* samt med en innehållsförteckning på försättsbladet. På titelbladet till en av skrifterna har Kalm till yttermera visso med sin karakteristiska handstil antecknat: „Scripsi in Racoon Novæ Sveciæ in America, d. 28 Aprilis 1749. PKm“. På titelbladet till en annan skrift finnes med samma handstil anteckningen: „Philadelphia uti Nya Swerige i America d. 4 Maii, 1750“. Efter Kalms död har volymen kommit i en annan berömd mans ägo, ty på bakre pärmens insida finnes namnet *H. G. Porthan.* Kalm och Porthan ägare till volymen — redan detta gör den rar. Men sitt största värde har den tack vare sällsyntheten av några av de skrifter som ingå i bandet.

Den första av skrifterna bär titeln *A Little Olive Leaf Put in the Mouth of that (So Called) Noah's Dove, And sent Home again to let her Master know That the Waters are abated from off the face of the Ground, And that for the Sake of Jesus Christ, Whose Servant to the End of my Life I shall Endeavour To Be* och är tryckt i New York 1704. Den är en liten skrift på fyra tryckark, där författaren polemiserar mot en samma år utkommen religiös broskyr i form av en almanack. „Duvan“ från Noaks ark var enligt vår författare snarare en korp, ty under duvofjädrarna dolde sig ett mycket svart skinn, på vilket stod skrivet det gamla budskapet, att den var sänd för att återföra kristenheten från dess frihet i Kristo till träldom under den grymma lagen. Det är mot den gammaltestamentliga och särskilt den sabbatariska andan hos denna „duva“ som vår författare utsänt sitt „lilla oliveblad“. Vem är författaren? Läsaren har måhända lagt märke till de feta bokstäverna *E. T. B.* De utgöra initialerna till författarens namn: *Ericus Tobiae Biörck.* Biörck var pastor i Kristina församling i Nya Sverige 1697—1713.

Ett litet tryckalster om ett ark, utan titel, innehåller enligt en handskriftlig anteckning *A Letter from Geo. Thomas Esq. to the Lords of Trade & Plantations*, dat. Philadelphia Oct. 20, 1740. Kalm har ytterligare antecknat: „Detta bref skrefs af Gouverneur Thomas til the Lords of Trade etc. Agenten för Philadelphia sände en Copia deraf hijt, och somliga af Gouverneur Thomas wänner läto sedan trycka det“. Det märkliga brevet handlar om den engelske guvernörens konflikt med kväkarne, vilka utgjorde majoriteten i Pennsylvaniens lagförsamling och som av religiösa skäl vägrade att vidtaga några försvarsåtgärder i kriget mot Spanien. Brevet slutar med Thomas' ansökan om avsked på grund av omöjligheten att troget tjäna

[1] Detta betyder icke att alla gamla böcker äro rara, långt ifrån. Jag gör denna anmärkning därför att det är en nog allmän villfarelse, att en gammal bok måste ha ett stort penningevärde, blott för att den är gammal.

Hans Majestät, då den härskande sekten i Pennsylvanien hyser de för honom välbekanta trångbröstade åsikterna. „I en tid av trygg säkerhet kan det förhålla sig annorlunda, men för närvarande äro Hans Majestäts åtgärder och dessa människors känslor diametralt motsatta“.

Tvenne av skrifterna äro tyska. Den ena av dem, med titeln *Kurtze Nachricht von einigen Evangelischen Gemeinen in America* (Halle, Waysenhaus, 1744), gäller huvudsakligen pietisten Mühlenbergs, „den lutherska kyrkans i Amerika patriarks“, verksamhet i de tysk-amerikanska församlingarna. Den andra tyska skriften, *Neu-eingerichteter Americanischer Geschichts-Calender, auf das Jahr Nach der Gnadenreichen Geburt unsers HErrn und Heylandes JEsu Christi 1750*, har redan därför intresse att den är tryckt hos Benj. Franklin i Philadelphia. Kalendern är en rätt vidlyftig almanack, som innehåller särskilda uppsatser: „Ein Gespräch, zwischen einem ehrlichen Neuländer aus Pennsylvania, und einem Teutschen Bauer, von dem Natur- und Kirchen Reich In America überhaupt, und besonders in Pennsylvania“, „Gespräch zwischen einem Teutschen Edelman und Pensylvanischen Freydencker“, „Nützliche Haus-Regeln“, o. s. v. Sist i almanacken förekomma kortare meddelanden av allmännyttig art, såsom t. ex. efter varandra „Präservativ-Mittel, Reich zu werden“ (humoristiskt försök) „Die Wantzen, oder Wand-Läus zu vertreiben“ (rama allvaret).

De återstående skrifterna i volymen äro *Dissertatio gradualis, De Plantatione Ecclesiæ Svecanæ In America* av *Tobias E. Biörck*, en son till den ovan omtalade E. T. Biörck (Upsala 1731), och *Israel Acrelius'* bekanta, omfattande och värdefulla *Beskrifning Om De Swenska Församlingars Forna och Närwarande Tilstånd, Uti Det så kallade Nya Swerige, Sedan Nya Nederland, Men nu för tiden Pensylvanien* (Stockholm 1759).

Då jag för några år sedan, sysselsatt med den nya editionen av Kalms *Resa till Norra Amerika*, först lade märke till den volym för vars innehåll jag nu redogjort, förstod jag genast att flere av de där ingående skrifterna måste vara stora sällsyntheter. Huru stora, kunde dock inte avgöras här. I början av detta år vände jag mig — närmast föranledd av en nyårshälsning från Library of Congress i Washington, Amerikas största bibliotek, inrymt i världens i sitt slag praktfullaste marmorpalats — till detta biblioteks chef, Mr. Herbert Putnam, med en förfrågan i saken. Mr. Putnam hade, åtföljd av en ryskfödd tjänsteman vid Library of Congress, Mr. Babine, besökt Helsingfors hösten 1903 (om jag minnes rätt), och jag hade då varit i tillfälle att göra denne framstående bibliotekaries bekantskap: han visade därvid särskilt stort intresse för den några år tidigare i universitetsbiblioteket funna, handskrivna fortsättningen till de tre tryckta delarna av Kalms *Resa* . . . För någon tid sedan mottog jag Mr. Putnams svar på min förfrågan.

Mr. Putnam konstaterar först att alla i den ifrågavarande volymen ingående skrifter äro intressanta och sällsynta samt att Congress Library icke äger andra än Biörcks *Dissertatio* och Acrelius' *Beskrifning*. De raraste skrifterna äro, såsom man kunde förutse, de två engelska och den tyska almanacken. Almanacken värderar Mr. Putnam till 10 dollars, men värderingen av de två andra skrifterna är, säger han, svårare. Guvernör Thomas' brev är otvivelaktigt rart i denna separata form, ehuru det senare blivit omtryckt i samlingar av historiska aktstycken. E. T. Biörcks *A Little Olive Leaf* är ytterst sällsynt *(extremely rare)*, och man har icke i Library of Congress funnit någon offert på skriften; dess värde måste anslås till 50 dollars eller mera, säger Mr. Putnam.

Det är klart att en volym, i vilken ingå fyra i Library of Congress obefintliga gamla tryckalster rörande Amerika och som tillhört den i Amerika högt uppskattade Kalm, måste ha ett mycket högt värde särskilt för amerikanska köpare. Jag föreställer mig att 500 dollars, ja måhända mycket mera, när som helst kunde erhållas för volymen. Nu är och förblir den, såsom jag hoppas, en raritet i vårt på sådana fattiga universitetsbibliotek.

*Georg Schauman.*

## OFFICIELLA LITTERATURSTRÄVANDEN.

Femtiotusen mark om året i tre års tid för den finska litteraturens befrämjande har, som bekant, lantdagen utverkat, och flere kommitteér äro sysselsatta med att förfoga över detta i kulturens hävder helt visst enastående anslag. I tidningarna har då och då meddelats, vilka arbeten som beställts och översättas m. m. Socialisterna föllo över den nationalekonomiska kommittén, emedan den icke velat införliva Marx med den finska litteraturen, och de hava sedermera fått sin vilja fram. Annars har man icke skådat någon kritik. Jag betraktar icke som sådan en tvivelaktig lustighet, med vilken någon krönikör i Huvudstadsbladets kvällsupplaga hälsade underrättelsen att av Eino Leino beställts en finsk Dante, av O. Manninen en finsk Iliad o. s. v. Jag förstår sannerligen icke, vad det är att göra sig kvick över. Om det finnes dugliga krafter — och de nämnda personerna torde såsom översättare vara i besittning av en talang, jämförlig med en Hagbergs eller Rydbergs — och om det finnes pengar, så är väl ingenting naturligare, än att dessa förmågor tillförsäkras ordentlig ersättning och frihet från andra arbeten för att gripa sig an med uppgifter, som i alla andra länder ansetts höra till nationallitteraturens största: införlivandet av de förnämsta utländska klassikers verk med den inhemska vitterheten. Det kan visserligen vara tu tal om, huruvida den finska publiken är mogen för Dante, kanske ock om andra enskildheter, men jag föreställer mig, att den skönlitterära kommittén, till vilken höra både skalder, estetiker och filologer, övervägt dem alla, och det förvånar mig egentligen icke, att den störtat sig över stora uppgifter, när engång tillfälle gavs. Få vi verkligen goda översättningar av Inferno, av Iliaden,

av ett urval ur Decamerone, av Goethes ännu oöversatta dramer, av Byrons dikter, av Don Quixote — om allt detta har enligt tidningsnotiserna beslut fattats — så kan den finska litteraturen gratuleras och användningen av folkets peningar måste i detta avseende betraktas såsom välbetänkt.

I synnerhet som, enligt vad jag hört, några överhövan stora honorar icke behövt komma i fråga: Cervantes översättes från originalspråket för 80 m. arket, Goethes versdramer för 150 m., Dante och Homeros äro naturligtvis dyrare och lära ha givits på entreprenad, „urakalla", som det heter. I andra sektioner skall man varit betydligt frikostigare. Så säges det, att översättaren av Marx, som visserligen icke är lätt, erhåller *tvåhundra mark* pr ark, och en annan 100 m. för översättning till finskan av ett socialt arbete på enkel tysk prosa. Det är sålunda icke ensamt diktare, vilka man vill bereda en lugn tillvaro med dessa pengar.

Men jag skall gå över från blotta rykten, vilka kanske äro endast nedrigt förtal, till fakta, sådana de framställts i bladen. När man betänker, att anslaget i fråga gavs för att möjliggöra publikationen av verk, vilkas införlivande med den finska litteraturen vore en verklig vinning för densamma och vilka icke äga möjlighet att på annat sätt till tryck befordras — detta är kanske icke verba formalia, men åtminstone andemeningen i petitionen —, så förefaller det något besynnerligt att bland de av humanistiska sektionen beslutna publikationerna finna följande: andra delen av Rosendals pietismens historia; andra delen av dr Lehtonens historiska skildring „Tilsitistä Haminaan"; en historia över det finska skriftspråket av dr A. V. Koskimies; den nyare finska litteraturens historia av magister A. Siegberg.

Låt gå ännu för Rosendal, ehuru våra förläggare helt säkert bekostat mindre värdefulla och än mer omfångsrika arbeten än hans; men första delen visade av vilken vikt detta verk är för vår kulturhistoria, och författaren torde med ensam rätt förfoga över ett kolossalt material, varför den digra fortsättningen på arbetet kan fullständigt väntas motsvara början. Men för hr Lehtonens första del, som tryckts såsom ett slags specimen för professuren i rysk historia, har tills vidare icke fastslagits någon nationell betydelse, och blir den andra delen ej vidlyftigare än den första, skulle man tycka att den kunde reda sig från trycket utan att finska folket behövde inskrida. Vad den finska språkhistorien beträffar, så finnes det ett högst förmöget sällskap, det Finsk-ugriska, som kunde taga den saken om hand, och ett annat, Finska litteratursällskapet, vilket den synes ligga ännu närmare. Det sistnämda gäller också in amplissima forma den finska litteraturhistorien — av en person, som med all aktning för hans pedagogiska och musikaliska meriter, icke hittills gjort sig bekant såsom en litteraturhistorisk författare, vars alstring borde betraktas som en „verklig vinning" för nationallitteraturen. Men kanske här just den andra synpunkten — att författaren annars omöjligen skulle få sitt arbete förlagt — varit den vägande.

Det må tilläggas, att denna humanistiska sektion är sammansatt av filologer, teologer, historiker och arkeologer, medan litteratur- och konsthistorien däri icke alls äro representerade.

Jag har nu uppehållit mig vid dessa humaniora och skall kanske en annan gång tala om den naturvetenskapliga sektionens publikationer. De finska tidningarna, vilka dessa saker närmast tyckas angå, hava icke yttrat sig om dem, ehuru grund därtill, såsom av det ovanstående framgår, icke skulle saknats. De äro väl säkra på, att hur det än går, så går det bra, och att nästa gång anslaget begäres, det icke skall finnas några tråkiga grälmakare, som syna hundramarkorna alltför noga eller hitta på att taga bestämmelserna om den nyanskaffade litteraturens värde petigt efter bokstaven.

*Dr Ix.*

## TEATER. GUSTAF FREDRIKSON. — IDA AALBERG.

Det vore orätt att bygga en i detaljer utarbetad studie över Fredriksons naturell på »Livets maskerad», detta grova, banala, för genuint småborgerliga moraliska och sentimentala känslor avpassade fabrikat av Fulda. Men några konturer av hans skådespelarpersonlighet kan man uppdraga.

Han har uppvuxit under en tid, fjärran från vår, med helt andra teaterideal, och hans spel har en annan karaktär än dagens teater. Han har andra traditioner i blodet än de moderna skådespelarna, han kan annat än de — och kan, förmodligen, icke det samma som de. Vad man först beundrar är den omsorgsfulla utbildningen, den absolut klara tekniken, säkerheten i uppträdande, precisionen i uttryck. Det ojämna, hastiga, impulsiva, som mer eller mindre karakteriserar all nutida skådespelarkonst, saknas alldeles. Därför är hans fack de fasta, behärskade rollerna, världsmannen, salongsmannen, resonnören, där lugnet, jämnheten, de osvikligt beräknade dämpade effekterna fullt komma till sin rätt. Det är knappast någon annan skådespelare som för närvarande i Sverge kan återge gamla goda tiders fullblodsaristokrat, medveten kylig, säker på sig i var tum. Repertoaren har växlat, rollerna i denna stil dö ut och skådespelarna även. Men det är en njutning att få se en av dem, som ännu kunna spela dem, den njutning man alltid har av att se gamla nobla traditioner vid liv.

Och njutningen blir förmodligen än större då man ser honom i ett franskt stycke — det är det franska lynnet som ligger honom närmast, de drag däri som givit traditionen »Nordens fransmän» ett sken av berättigande.

*

Att upptaga Goethes »Iphigenie» på Finska teatern var ett av dessa vågspel, där man förlåter misslyckandet för själva djärvhetens skull. Endast genom att driva en människa att ge mer än hon kan, får man henne att ge allt vad hon kan, säger Vigny, och han har rätt också vad konsten beträffar. Denna gång var dock kanske svalget mellan upp-

giften och förmågan alltför stort: det föreföll som hade krafterna hos de flesta spännts blott för vissa ögonblick, men snart åter alldeles slappnat.

På Ida Aalberg vilade stycket. Hade hon kunnat fylla Iphigenies roll med sin själ, hade det varit nog. Hon kunde det emellertid långt ifrån. Den fara, som kanske ligger närmast i Iphigenie — som i Goethes andra stycken av samma grupp —, den mångomtalade „marmorkölden“, som de i första ögonblicket tyckas stråla ut, hade hon visserligen med alldeles riktig uppfattning undvikit, men den rätta stilen hade hon dock icke funnit. Hermann Bahr skriver om dessa dramer: „Goethe grep till konsten under tillstånd av dödsbringande förstörelse för att lugna dem. Han förbrännes av livet: konsten skall avkyla det. Livet är för tätt inpå honom: konsten skall fjärma det. Genom konsten vill han så långt bort från livet, att han sedan därifrån utan fara kan betrakta det och nu äntligen beundra skönheten i dess faror. Det sker genom hans släckande, avkylande, avståndtagande vers, som emellertid förutsätter att vi kännt den livets flamma han avlägsnar“. Flamman hade Ida Aalberg kännt. Men vad hon alls icke tycktes ha fattat, var att vi i alla fall måste få också versernas kylande bad. De sprängdes fullkomligt sönder av henne och av nästan alla de uppträdande liksom all rytm i dramat över huvud bröts, ehuru den icke behövt hindra flamman att komma till sin rätt. Iphigenie blev en nervös, jäktande gestalt, vars inre eld smulades ut i ett tröttande gnistregn. Det är nu ironi då Thoas på hennes utrop: „Vernimm! Ich bin aus Tantalus' Geschlecht“, svarar: „Du sprichst ein grosses Wort *gelassen* aus“. För denna nervositet fanns det icke material nog i Iphigenies roll, och därför blev en stor del av kvällen blott en uppvisning i Ida Aalbergs maner.

Det man mest beundrade var hennes stämmas skönhet i vissa av de stora scenerna — denna stämma som kan vara så underbart vacker då den får verka full och hel, men som dessemellan blir förvridet affekterad i tonlöshet eller söthet.

Experimentet med Iphigenie var lovvärt, men icke lyckat.

*G. C.*

## PANOPTIKON.

Det politiska kaos har genom arrendelagsingressen åter fått konturer, ja nära nog en fysionomi, minst lika uppenbar som den illamående hr Vipunens å Lönnrotsstatyn. Det synes som om åtminstone senatens hållning nu borde kristallisera ut i någonting konkret — detta har väl vid föreliggande häftes utkommande redan skett — och då vore vi ute ur tjockan, redo att klara Årans grund.

De flesta tidningar hava dessa tider gått på och klankat över senaten och meddelat recept för dess handlingssätt. För visso skall man inte moltiga, men det har i veckotal givits en massa bussiga råd i ogjort väder åt personer, som förvisso känna sitt stora ansvar inför dagarnas situationer. Ofta nog har publiken alls inte reda på huru landet verkligen ligger. Men recept skriva alla. Sådant måste, tyckes det mig, endast irritera. Och vi böra hålla oss och andra här lugna samt framför allt inte bravadera med ett tomt effektmakeri. Utan tvivel träffar prof. Serlachius det riktiga, då han betecknar full lojalitet mot folkrepresentationen såsom rättesnöret. Men för en motsatt hållning hos senaten har man ännu i denna stund intet bevis och därför borde allt „avgångsdiskuterande“ inte fylla munnarna på den fason som nu skett. Den anonyma artikelmakarens ansvar, i fall han för opinionen vilse, var sitter det?

*

Det har skämtats med universitetets rektor över hans cirkulär till skolföreståndarne angående övervakningen av studentskrivningarna. Visserligen har aktstycket löjliga poänger. Men det är icke rektors fel så mycket som studentblivningssystemets. Och i skämtandet har jag funnit en viss tendens att hålla bedragaretekniken under armarna, något som i sin tur inte kan ens på skämt försvaras. Oärligheten, driven till sport och god ton, har rotat sig djupt hos oss. Se närmast Viborgsskandalen. Hela tarvligheten i studentkandidaternas luntnings- och luxeri-system sveper sedan in som en otäck dunst även över studentvärlden. Också där blir det god ton.

Skola vi inte gemensamt, alla som skriva och handla i saken, göra front mot denna ynkedom? Det är den som tvingar fram dokument av det kuriösa slag rektors cirkulär representerar. Det enda riktiga vore att understöda alla strävanden som gå ut på att lägga en bom för samtliga herrar lurendrejare. Vi ha redan alldeles för mycket studenter och luntarkategorin gör nog i regeln icke heller i framtiden landet heder.

För min del finner jag därjämte att studentexamensutskottet borde förfara vida mera resolut än hittills vid sin gallring, som knappt är någon gallring alls. Det finnes bland medelgoda, goda och utmärkta ungdomar ej så få alldeles otroligt undermåliga studenter i hopen av de inemot tretusen som nu traska fram mot kakan och samhället. När man har närmare att göra med sådana börjar man verkligen tro att studentexaminatorerna äro blott en rad fint bildade hovmästare för universitetet. Det låter oförstående men kan inte hjälpas, då man ser att så gott som varenda enkel yngling och dito dam får höra sitt „var god och stig in bara!“ Ett definitivt avböjande hör till sällsyntheterna.

Det praktiska livet har sina krav på arbetare. Varför skola alla nödvändigt in till universitetet? Vår gamla högskola börjar förflackas till den grad att den snart är ett stort kvas-seminarium, med fakulteter för smör, kreatur m. m. och en hel del alumner av den mest frisinnade uppfattning i avseende å *mores studiorum, iudicium commune* och modersmålets ortografi.

*

En finskspråkig konsttidskrift torde vara att förvänta. Intresserade hava länge burit på planen och nu senast sammanträtt för att dryfta tidskriftens möjliga startande nästa höst. Såsom redaktörer hava V. Tarkiainen och H. Tandefelt nämnts, såsom medarbetare flere av våra mera kända, på finska skrivande estetiker. Jag önskar för min ringa del företaget mycken framgång, det hade utan tvivel en avsevärd uppgift att fylla. Frågas kan blott, så här på sidan, om icke vår värderade veckokollega Päivä, som ju ofta uttalat sig i konstfrågor, vore det lämpligaste organet för litterära strävanden å detta område. Vi hemfalla åt en för våra små förhållanden alltför slösaktig tendens till åtskilsgående. Det kan t. ex. i det stora Tyskland gå an att starta ett litterärt organ för varje liten grupp estetici och vitterlekare, men i det lilla Finland bör man specialisera sig med en viss urskiljning. Det finnes folk som rycker på axlarna åt Päivä, förstås, — vi ha ju axelryckare för allting —, men det borde de inte göra utan taga exempel av Ernst Lampén och några till och tappert låta bläcket stritta för en fri livssyn och ett glatt guerillakrig mot brackighet och trånghet i politik, moral, religion, konst och allt mellan jord och sky. Det är Päiväs vackra uppgift inom dess språkläger och om den kunde bl. a. alla frisinnade konstnärer och estetiker förena sig. Päivä har redan ett ganska känt namn och kommer icke att dö. En ny konsttidskrift däremot skall få ett rikt nr 1, ett ganska

rikt nr 2, vid nr 3 skola redaktörerna redan titta sig om och vid nr 6 vara tämligen benägna att lägga ner det hela. Spår jag galet gläder det mig. Men jag känner oss finnar. Och som sagt, alltför individuella vid val av språkrör få vi helt enkelt icke vara. Av Argus' värderade medarbetare tänka förvisso icke alla lika ens i alla viktigare frågor. Men de visa den för oss glädjande upplystheten att det oaktat icke ramla in i partikularismens bottenlöshet och tiga. Något litet centrum skall finnas. Detta borde å finskspråkigt håll beaktas, där man som sagt redan har det vakna och för intet mänskligt främmande treårsbarnet Päivä, men genom ett snart överansträngt nytt konstorgan väl kan komma att väcka korta impulser, och sedan, törhända, flyta ut i en beklämmande avmattning.

Intet svartskåderi av mig, endast praktisk fosterländsk psykologi.

*

Jag har en gammal vän som i tiden skrev krönikor i Helsingforsposten. Han berättade åt mig att han i denna egenskap under tre års tid erhöll ett par hundra brev med ovett och något tiotal med sympati. Av de senare voro några fullt signerade, men de förra allesamman anonyma. Han sporde mig en dag vid randen av en kopp kaffe — vi äro så nära vänner att vi av distraktion ibland dricka ur samma kopp —, om det inte redan hade hunnit börja komma brevligt ovett till Argus. Åhja, städse något. Men det är väl dock icke anonymt, då ju det mesta som i denna tidskrift publiceras ej heller är det? Ack nej, det hör till det finska ovettets folkvett att det icke står någon person bakom det. Det finska modets mode. En förträfflig liten bild ger följande brevkort, från Tammerfors tillsänt vår ansvarige. Det ingår oförändrat.

„Hr Dr! Innan Argus bjuder sina läsare en „filosofi på villovägar" bör den kunna presentera en filosof som kan gå på rätter väg. Vad A. hittils presterat i filosofi är av den art att det snarast torde kunna rubriceras som „filosofen, dansande på lina" eller „filosofen stående på huvudet". Det står värkligen illa till med den argusiska filosofen, och föga hopp om förbättring är att emotse, ty stor o. mäktig är i A. charlataneriets, intoleransens och oförsynthetens bålda trippelallians med dess oändliga „lattitud." F. ö. befara vi smått, det A:s redaktion är nöjd och belåten med sin filosof sådan han är. Vid sådant förhållande återstår blott att lyckönska Er till ert fyndiga tänkareval och er i sanning avundsvärda naivetet. Men Rolfisternas troende skara av kärlekskranka mör och doftande esteter tillropa vi ett rungande: Paren Eder „Blint och utan Sociala Hänsyn"! Si Argus håller välsignande vakt!

Några humbughatande „stilla" i landsorten."

*

Historien om ett par brända byxor. En av våra största godsägare satte sig på en kalorifer eller någonting annat hett, snusade bränt och inspekterade. Hål på byxorna, 45 marks byxor. Det var ju i och för sig intet annat än en scen ur livets mångsidiga tragik och hade knappt nog hamnat i Argus.

Därest icke den förmögne jordbesittaren utvecklat en sådan genialitet i skadans reparerande Han insände nämligen rapport om saken till sitt — brandstodsbolag för lösegendom. Dessutom var han mera liberal än de flesta skulle varit: eftersom ifrågavarande benkläder icke vore att såsom fullkomligt nya anses, förklarade sig ägaren villig låta brandskadan regleras till ett belopp av fmk 35: —.

Det synes mig som om brandstodsbolagets direktion vid sådant förhållande icke borde undandraga sig att för sitt bolags anseendes skull avstå hela värdet, fmk 45: —, enär dessutom småaktighet vid jämförelsevis mindre skadors reglering kunde väcka missnöje bland Finlands fattigaste befolkning. Dock böra i ty fall bemälda byxor eller vad av dem återstår tillfalla bolaget.

Och ett råd till godsägaren. Dränk nästa par benkläder i en utspädd lösning av natriumdodekavolframat, $Na_{10}W_{12}O_{41} \cdot 28H_2O$. Då brinna de icke men låta ändå kaloriferen komma till sin rätt.

*Panoptes.*

# DISKUSSION.

*Intolerans!*

„Vi veta det nu, ifall vi icke vetat det förut", att den moderna hedendomens anlopp mot särskilda kyrkliga dogmer — åtminstone för så vitt dessa betecknas såsom „gamla fördomar" — innebär icke blott andesnävhet utan ock *intolerans*. Så försäkrar prof. G. G. R. i Argus.

Andesnävhet — må så vara. Beträffande vidden av vår nästas andliga horisont må det gärna vara envar obetaget att hysa sin oförgripliga mening. Icke utan intresse kan ju ock ett offentliggörande av mätningsresultatet vara. Att Per förklarar Pål vara riden av gamla fördomar, medan Pål å sin sida vädjar till alla vetenskapens, framåtskridandets och humanitetens vänner mot den arge fiendens andesnävhet och arrogans, det är säkerligen ägnat att befrukta vår kulturs torra tegar. Vilkendera tillvitelsen, de gamla fördomarna eller den arroganta andesnävheten, bäst bör anses motsvara tidens goda ton, det beror av tycke och smak.

En och annan i bygderna skulle törhända vilja inskjuta någon mellanton mellan dessa trumpetsignaler. Man kunde kanske önska våra stridbare fritänkare en mera praktisk syn på deras sak, en starkare känsla av var skon just nu klämmer som värst. Tidskriften Päivä t. ex. har i E. Lampén en sällsynt lycklig predikare av de nya idéerna. Särskilt vad stilens friskhet beträffar är han helt enkelt enastående i den finskspråkiga journalistiken. Hans andesnävhet, ur G. G. R:sk synpunkt, är otvivelaktig, men icke desto mindre är han en förträfflig och säkerligen ganska framgångsrik rödjare i „vetenskapens, framåtskridandets och humanitetens" tjänst. Men — han ävlas för det mesta med att söka illuminera de mörka hjärnorna runt om i landet, att reda ut fördomarnas historiska utveckling och påvisa kausalsammanhang, som det för kyrkan är en livssak att hålla i dunkel. En god uppgift helt visst, men knappast för närvarande den viktigaste.

Många fritänkare, kanhända de flesta, stå i harnesk mot vår statskyrka, *icke därför* att de skulle anse atmosfären i dess barnkammare så värst hälsovådlig för sig eller andra; utan *därför*, att de med tvång hållas kvar i bemälda kammare. Frågan om luftens bakteriehalt därinne, utkasten till en möjligen något förbättrad ventilation av den uråldriga lokalen te sig för dem mindre viktiga än kravet, att dörrarna skola slås upp på vid gavel, att envar må fritt få gå sina färde för att söka sig fram i „guds fria natur" på de stigar, som motsvara hans estetiska och moraliska läggning.

Från denna synpunkt ter det sig högeligen önskvärt, att angreppen mot allehanda „gamla fördomar", vare sig de präglas av arrogans eller icke, skulle i främsta rummet inriktas mot den fundamentala kyrkliga fördomen, tron på den religiösa uniformitetens berättigande. Komma vi en gång därhän, att de vuxna tillerkännas en obetingad rätt, utan vare sig hedningsskatt eller några som helst inskränkningar i medborgerlig fullgodhet, att gå sina egna vägar i närheten av eller milslångt borta från de korridorer, där barnen vallas, *då* synes verkligen, med ett visst berättigande, det krav kunna resas i toleransens namn att barnen måtte få drömma vidare i frid och ro.

Men så stå ju sakerna ingalunda nu. Om de utveckla sig åt det hållet, kan anses tvivelaktigt. I alla fall sker det ej med någon svindlande fart.

Att nu tala om intolerans från fritänkeriets sida är därför så oberättigat, att det hart när får en viss anstrykning av löjlighet.

Ingen kan väl begära fullödig tolerans gentemot fängelsedirektören av den i fängelset andligen och kroppsligen utpinade „majestätsförbrytaren". Eller skulle det väl anstå preussiska regeringen att gnälla över intolerans från danskarnas i Sönderjylland sida? Eller skulle någon upptaga ett klagomål av herr Stolypin över intolerans från finnarnas sida på fullt allvar?

Så faller väl ock talet om de antikyrkliga ivrarenas intolerans på sin egen orimlighet. *A. H.*

# INSÄNDA PUBLIKATIONER.

*SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET I FINLAND:*

FÖRHANDLINGAR OCH UPPSATSER. 22. (Skrifter utgifna af Svenska Litteratursällskapet i Finland, LXXXVIII).

*WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ:*

OSSIAN GROTENFELT, Johannes Gezelius Nepos. (Bidrag till Borgå stads historia utgifna på föranstaltande af Borgå Museiförening).

*OTAVA:*

AUG. STRINDBERG, Mestari Olavi. Suom. Yrjö Koskelainen. Pris 1:75.

BERNT LIE, Lehtori Hauch. Suom. Helmi Setälä.

KIRJAPAINOTAITO. Graafillinen aikakauslehti. N:o 1. 1909.

*E. JESPERSENS FÖRLAG, KJØBENHAVN:*

AAGE MADELUNG, Opbrud.

*RINGNÉR & ENEVALD, GÖTEBORG:*

CARL O. PETERSEN, 7 Künstler-Postkarten.

*ALBERT BONNIER:*

AUGUST STRINDBERG, Den romantiske klockaren på Rånö. Pris kr. 4:75.

AUGUST STRINDBERG, Abu Casems tofflor. Sagospel. Pris kr. 2:25.

PETER ALTENBERG, Min syn på lifvet. Bemyndigad öfversättning. Pris kr. 1:75.

*SÖDERSTRÖM & C:o:*

ONNI GRANHOLM, Kampen om kapitalet och kvinnorörelsen. Pris 4:50.

JULIAN SERLACHIUS, Finsk vattenrätt. Pris 1:25.

*AKADEMISKA BOKHANDELN:*

O. DONNER, Senaste lantdagens förslag till nya kommunalförfattningar. Pris 1:—.

*EDLUNDSKA BOKHANDELN I DISTRIBUTION:*

GABRIEL CRONSTEDT, Om sparbankerna i Finland. (Särtryck ur Ekonomisk Tidskrift, Uppsala).

# RÄTTELSE.

I „Den religiösa vantron och de tre fördomarna" av märket G. G. R. i senaste nummer av Argus hade ett vanställande tryckfel insmugit sig. I slutet av fjärde stycket står *i detta* i stället för *ideellt*. Meningen lyder alltså: „Naturvetenskapens själva metod är sådan, mente han, att den icke kan sätta hävstänger eller bräckjärn mot något ideellt."

# BREVLÅDA.

*A. H.* Artikeln ingår i nästa häfte.

*H. T.* Redaktionen kan i anseende till det strängt anlitade utrymmet icke införa fortsatta uttalanden av den omfattning här avses. Saken bör väl ock få anses i och för sig utdiskuterad.

*Quidam.* Beröres nästa gång.

---

Ansvarig utgivare av Argus: Gustaf Mattsson.
H:fors, J Simelii Arv. Boktryckeriaktiebolag, 1909.

# ARGUS

REDAKTION:
GUNNAR CASTRÉN
GUSTAF MATTSSON
EMIL ZILLIACUS

HELSINGFORS 1 APRIL 1909

ANDRA ÅRGÅNGEN

UTKOMMER:
DEN 1:STA OCH 16:DE
I VARJE MÅNAD
PRIS 7 MK PER ÅR

## Nr 7.

INNEHÅLL:

**Kristendomen och samhällsordningen.** ARTHUR HAMMARSTRÖM.

**Huru det bygges i Helsingfors.** LARS SONCK.

**Arkitektur och vetenskap.** GUSTAF STRENGELL.

**Purpurns saga.** GUSTAF MATTSSON.

**Svenska villasamhällen.** BIRGER BRUNILA.

**Panoptikon.**

**Diskussion.** (**Tidningar till sjukhusen.** ARNOLD ALMQVIST. — **Officiella litteraturssträvanden.** J. G. — **Paciusminnet.** DISCANTUS.)

*Manuskript och böcker för anmälan adresseras till* **Redaktionen för Argus, Fabiansgatan 16.**

*Prenumerations- och annonskontor,* **Fabiansgatan 16,** *öppet kl. 2—3, telefon 6402.*



LÖSNUMMERPRIS 25 PENNI

# ARGUS

NR 7. HELSINGFORS 1. 4. 1909.

## KRISTENDOMEN OCH SAMHÄLLSORDNINGEN.

I n:o 3 av „Argus“ påpekar Rf Lg det ovedersägliga faktum, att våra själaherdar på senare tid begynnt „morska på sig“. Förf. betonar ock, att det i främsta rummet är socialistskräcken, som levererat våra svarta vänner lösenordet för dagen. „Kristendomens samhällsbevarande makt“ är ju en spik som drar förträffligt överallt, där det rätta borgarsinnet är till finnande.

Emellertid synes det som om förf. icke med tillräcklig klarhet fixerat betydelsen av denna, på sätt och vis nya rörelse.

Icke nog med att dess broschyrförfattare med nyvunnen aktivitet predika läran, att „all myndighet är av Gud“, eller att våra arkitekter fått ett nytt jobb med fabrikskyrkor och patronerna med bönemöten. Utan de goda samhällsbevararna äro allaredan i full fart med sin fackmässiga organisation.

Huru dennas arkitektur kommer att te sig, är väl ännu icke fullt klart. I Sverge har dock nyligen själva statsministern inför andra kammaren framlagt en eskiss, som i all sin enkelhet är rätt belysande. Herr Lindman sade sig stå ganska lugn gentemot socialdemokratins „internationellt färgade, i sin innersta kärna religionslösa och frihetsfientliga rörelse“. Ju ivrigare denna söker „undergräva grunderna för folkets *ekonomiska välfärd*“, desto starkare motstånd skall den röna av „en i frihetens och *religionens* tecken stående nationell renässans“.

Det är: en koalition av religionens och den nationella fanatismens makter mot den ekonomiska revolutionen.

I Sverge är ett av koalitionens element, det nationella, identiskt med det högborgerliga. Hos oss däremot är borgarklassen skarpt tudelad i en „nationell“ och en „icke nationell“ grupp. Det Lindmanska programmet skulle sålunda, vid tillämpning hos oss, möta vissa svårigheter. För den utomstående tedde det sig därför sannolikt, att sagda program här skulle för vinnande av större effektivitet, tarva en förenkling; den finska „renässansens“ lösenord borde bliva, kort om gott: *religion* kontra *socialdemokrati*.

Faktiskt har mellan de stora borgerliga partierna redan länge pågått en idéernas endosmos, som avgjort pekar hän mot detta mål. Kyrkans skiljande från staten är ju numera ett totalt förlegat „slagord“. Det matta försvar rätten till utträde ur statskyrkan tilläventyrs ännu röner, förknippas allt allmännare med den briljanta reservationen om hedningsskatt. Med ett ord: allt tyder på, att det gammalfinska partiets synpunkter på detta område inom kort skola förfoga över en säker majoritet inom hela den borgerliga gruppen, i kammaren och bland valmännen.

Här och var har denna tanke redan tagit verklighetens form, en form, som fullkomligt motsvarar vad ovan sagts om vår finska renässans. Det fall, som närmast kommit till min kännedom, skall jag här nedan i korthet relatera.

Redan vid senaste kyrkomöte framställdes, utom mötets officiella program, ett förslag om samarbete, oberoende av språk och partiståndpunkt i övrigt, till förmån för en antisocialistisk-kristlig „inre mission“. Åtminstone i sydvästra Finland realiserades denna idé redan under höstens förlopp. I Satakunta sammanslogo sig svensk- och finsktalande, ung- och gammalfinnar, „troende“, likgiltiga och rama hedningar under ledning av några präster till „Satakunnan sisälähetys-yhdistys“. Föreningen bearbetar nu redan bygderna i sin landsdel genom två reseagenter, den ena präst, den andra endast „väckt“, den ena finsk-, den andra svensksinnad. För dess program göres propaganda genom artiklar i traktens alla borgerliga tidningar, så „frisinnade“ som kyrkligt konservativa, så svenska som finska. Sålunda har bl. a. det vidunderliga skett, att en svensk tidning, vilken annars med trofast nit arbetar i sitt partis vingård, fått tillfälle skänka sina läsare en ledande artikel av en bland åttitals-fennomanins mest framskjutna, radikalaste koryféer. I detta upprop till den svensktalande publiken är konventikeltonen knappast alls förnimbar; åtta rader äro ägnade åt „Guds ord“, nära två spalter åt socialismens samhällsröta, den där yppar sig i „partihat, strejker och brott“.

Och då särskilt de ärade samhällsmedlemmar, som utöva „antingen jordbruk eller industriell verksamhet“, väl veta „vilka skador och olyckor arbetarföreningarna, ledda av socialistiska tendenser, genom ständigt återkommande strejker redan tillskyndat icke blott enskilda personer och vissa affärsgrenar, utan även hela landet“, så torde det ligga i de högstärades lätt förstådda intresse att med all kraft bidraga till spridande av det läkemedel, som „verkar och fortbestår, huru än tiderna vexla“. Såsom den närmast emotsedda effekten av denna kräftterapi angives, att „inom det sociala partiet en söndring skulle uppstå, vilken i väsentlig mån kunde försvaga dess inflytande“.

I sanningens intresse må dock tilläggas, att åtminstone en av landsdelens störste arbetsförmedlare, vilken otvivelaktigt skulle utgjort en särskilt dekorativ pelare i det nya missionshuset, ej låtit

förmå sig att inträda i föreningen. Han var, om ock manchesterman av renaste slag, de goda kristliga kvacksalvarena en alltför ärlig — och alltför ärekär man.

Huruvida likartade organisationer redan uppstått i andra delar av landet, har jag mig icke bekant. Men säkerligen kan man emotse, att de snart skola kunna räknas i tiotal. Såsom gudi och mammon höves.

*

Ovan yttrades, att denna renässansrörelse är, på sätt och vis, ny. Den har dock talrika förebilder i de europeiska folkens historia. Vad var det — för att nämna ett exempel — om ej en samhällsbevarande väckelse, som gjorde luterdomen till vad den är. Fader Martin och Melanchton, likasom Zwingli, höllo ju i frihetens intresse styvt på bibelläsningen. Men så uppträdde där, tvärtemot programmets klara syfte, en Ludwig Hetzer, en Baltaser Hubmeier m. fl., vilka togo sig före att läsa bibeln på sitt sätt. Det var nu alls icke meningen. Och då tusental bönder visade håg att läsa på det allra nyaste sättet, greps M. Lutherus av samhällsbevarandets renässans och utfärdade sitt berömda upprop till furstarna: slå, häng, bränn och halshugg alla upproriska bönder, ty i dessa tider „kan en furste vinna himmelen med blod lättare än andra med bön!“ Vilken anmodan furstarna även samvetsgrannt följde.

De två bilderna visa ju företeelsen i något olika skeden. Men i en punkt är analogin i ögonen fallande. Det var just Luther och Zwingli som förhjälpt både „döpare“ och bönder till deras goda vapen, bibeln. Likaså nu: det är just desamma, präster och folkskollärare av den nya missionstypen, som förhjälpt våra arbetare att plocka demokratins frukter på gott och ont från kunskapens träd. Sådan är världens gång — cirkeln tyckes en gång för alla vara den linje som bättre än alla andra återger mänsklighetens s. k. framåtskridande.

Man får en så mycket livligare förnimmelse av denna kretsgång, då man erinrar sig att redan romarena och deras kejsare prövade på med en alldeles likadan renässans i religionens och samhällsbevarandets tecken, då de förnummo trycket av den för dem helt obegripliga kristna rörelsen i de djupa folklagren. Om sina strävanden för utrotande av detta „vanvett“ skrev C. Plinius till Trajanus: „de (som blivit angivna såsom kristna) ha, föregångna av mig, anropat gudarna och tillbedit med offer av vin och rökelse din bild, vilken jag till den ändan befallt framföra med gudabilderna, varjämte de förbannat Christus; till vilket allt de verkliga kristna ej sägas kunna tvingas. De nyssnämnda har jag därför ansett böra släppas“.

Detta skedde vid en tidpunkt, då den klassiska olympen längesedan störtat samman i alla bildade romares tankar. Icke desto mindre berömmer sig Plinius av att ha fyllt de hedniska templen.

„Man förmärker här“ — säger Geijer — „den sena devotion som plägar påkomma de högre stånden, sedan deras egen indifferentism och libertinism ändtligen begynt tränga till folket“.

— Intressant skall det i alla händelser bliva att se, om vår „sena devotion“ kommer att leda till rikligare skördar än Trajani.

*A. H.*

## HURU DET BYGGES I HELSINGFORS.

Den som besöker det nya Helsingfors i söder, Peters- och Kaptensgatornas Helsingfors, kan, om hans skönhetssinne ej helt och hållet slumrar, icke värja sig för en ständigt åter förnummen känsla av beklämning. Detsamma gäller delar av Skatudden, Eriksgatstrakterna, Berghäll, ja alldeles centrala kvarter. Utan kritik eller ingripande från granskande myndigheters sida, utan protester från allmänhetens, ha stora partier av vår stad fått en arkitektonisk barbarfysionomi, sådan man i välbelägna delar av nya städer numera får söka maken till. Och man frågar sig om även här den kända sentensen att byggnadskonsten är det levande uttrycket för folkens kultur skall nödgas skoningslöst tillämpas.

Jag vill emellertid icke här skrida till någon estetisk analys av dessa räckor sorgliga boningar, vilka för sin gestaltning hava att tacka okunniga och okritiska byggherrars kortsynta njugghet vid val av husens ideella skapare. De undvika helst varje sådan, man reder sig med en „verkställande“, i avsikt att bringa arvodet för byggnadsprojektet ned till det minsta, i fullständig likgiltighet för de estetiska kraven.

Nu följer emellertid i regeln en för flertalet byggherrar av denna art oväntad och kanske ens aldrig uppdagad konsekvens, den nämligen att det dåliga yttre nästan alltid ledsagas av ett dåligt inre. Husets plan skall i de flesta dylika fall uppvisa lika stora praktiska och ekonomiska fauter som fasaden konstnärliga. Ehuru i dessa den kortsynta sparsamhetens byggnadsverk mycket av generell natur vore att anmärka beträffande den genomgående dåliga plandispositionen och det oekonomiska utnyttjandet av byggnadstomten, två faktorer som i hög grad influera på byggnadens rentabilitet, vill jag här beröra endast en detaljfråga af praktisk art, nämligen slöseriet med nyttigt utrymme i en ekonomiskt illa disponerad byggnadsplan. Och demonstreras detta kanske bäst genom bifogade planteckningar, av vilka den förra visar ett av de senaste exemplen ur verkligheten, vilket dock, vad redig planuppställning vidkommer, alls icke hör till de sämsta. Den nedre åter utgör, utan anspråk att vara någon mönsterplan, en omarbetning av den förra, med utnyttjande av en precis lika stor del av tomtens totala areal 460 m², och för övrigt uppgjord enligt samma program som den förra, till utförande beslutna planen. Summera vi nu boningsrummens areal i vartdera projektet, få vi i förra fallet 227 m² och i det senare 291 m², således ett plus på 64 m², vilket i det förra fallet bortkastats på mörka alkover, korridorer och gångar. Således hade man

kunnat erhålla drygt $^{1}/_{5}$ mera av vinstgivande utrymme.

Fördelas dessa 64 $m^2$ på rum, få vi c. 4 rum, av vilka varje kunnat betinga sig en hyra av minst 400 mark. Tänka vi oss nu det fall att byggnaden vore uppförd i 5 våningar, få vi en vinst på 20 rum, motsvarande ett tillskott i årlig hyra av 8,000 mark, och byggnaden vore värd den ej ringa summan av c. 140,000 mark mera. Jämföra vi de två planerna även ur andra synpunkter, finna vi att den förra innehåller två lokaler med 4 rum, kök och domestikrum, det omarbetade projektet åter två lokaler med 5 rum, kök och domestikrum. Dessa rum äro tagna något mindre, varför vi liberalt kunna beräkna för dessa 5-rums lokaler samma hyra som för sagda 4-rums. Men då återstår i det senare projektet ännu en hel lokal på 4 rum, kök och domestikrum. Tages för denna lokal i alla fem våningarna en genomsnittshyra av 1,800 mark, komma vi till en hyresvinst av 9,000 mark per år, enligt den omarbetade planen.

Betänker man nu att byggherrn i fråga redan för det första årets ifrågavarande „extra“ vinstmedel (8,000 à 9,000 mk) hade kunnat förskaffa sig omsorgsfullt genomtänkta ritningar, verkar det rent ut sagt vanvettigt att, då det gäller ett bygge på låt oss säga 250,000 mark, riskera affärens rentabilitet genom att knussla med några tusen mark i arvode för ett dugligt projekt.

Det jag nu här anfört såsom ett exempel står för ingen del enstaka. I de flesta av dessa utvärtes skrämmande kaserner i det nya Helsingfors skall man vid noggrannare undersökning konstatera den av mig redan berörda parallellismen mellan fasadens barbariska prägel och utrymmets enfaldiga användning. När snål spar är det en viss herre som tar, säger ett gammalt kärnspråk. Detta borde hängas som devis på tiotal exemplar uti vår svampskog av „billiga“ nya kåkar.

*Lars Sonck.*

## ARKITEKTUR OCH VETENSKAP.

*H. P. Berlage: Grundlagen & Entwicklung der Architektur.*

„Grundlinjerna av en arkitektonisk komposition skola åter bestämmas med ledning av ett geometriskt skema“, så formulerar H. P. Berlage den första betingelsen för en modern byggnadskonst.

Den man som så oupplösligt sammankedjar arkitektur och vetenskap är ingen blott teoretiker; det är mästaren till Amsterdams nya börsbyggnad — den nyare arkitekturens kanske mest skickelsedigra verk — som yttrar sig. Detta skänker hans ord deras betydelse.

I ett ytterst intressant föredrag, ursprungligen hållet i Zürich och numera utgivet i tryck, utvecklar Berlage närmare sin åsikt.

För att genast förebygga ett missförstånd: det är icke arkitekturens vetenskapliga delar — hållfasthetsläran eller statiken — författaren avser. Han talar om formen, om själva det konstnärliga i byggnadsverket. Det är för utbildandet av en logiskt sig utvecklande formgivning han anser ett anlitande av geometrin rent av som en nödvändighet. Och han stöder sig härvid på förgångna tiders erfarenhet.

Det blir allt mer och mer tydligt, framhåller författaren, vilken viktig roll matematiken — aritmetiken och geometrin — spelat i de gamla arkitekturstilarna. Redan frånsett från egypterna, hos vilka den s. k. Pythagoreiska triangeln ligger till grund för deras största monumentalbyggnader, pyramiderna, är det ju allmänt erkänt och bekant att i den grekiska arkitekturen enkla talförhållanden bestämma proportioneringen av templens huvudmått, ja att alla underordnade delars förhållande till dessa på samma sätt bestämmas. Men vad den medeltida arkitekturen beträffar har man först under senaste tid, tack vare det energiska arbete som nedlagts på uppdagandet av de gotiska *Bau-*

*Hütte*'nas hemligheter, kommit till full insikt om i vilken utomordentlig omfattning geometrin anlitats för bestämmande av proportionerna.

I ett antal exempel går Berlage frågan närmare in på livet.

Det synes numera omöjligt att bestrida att de gamla dom-byggmästarena i vidsträcktaste grad begagnat sig av geometriska hjälpkonstruktioner vid komponerandet av sina verk. Olika system avlöste härvid varandra. Älst synes användandet av liksidiga trianglar ha varit, senare träder i stället härför en långsträckt triangel, bildad genom sammanställandet av en liggande och en snedstjälpt kvadrat, vardera av samma storlek.

Dessa trianglar bildade, placerade invid och över varandra, ett geometriskt system, vilket genom ytterligare differentiering — införandet av sammanbindningslinjer från spetsarna till sidornas halveringspunkter — avgav en mängd hållpunkter för bestämmandet av byggnadens huvudlinjer.

Några avbildningar — av gotiska byggnadsverk — med intecknat triangelskema visa med vilken metodisk stränghet man härvid synbarligen gått till väga.

Det viktigaste som genom ett sådant förfarande ernåddes var denna rent musikaliska harmoni alla olika byggnadsdelar emellan — och icke minst emellan plan och fasader. Men metoden inkräktade icke på konstnärens frihet: den gav honom endast ett säkert stöd i hans arbete; och som en dyrbar skråhemlighet har denna trianguleringslära hos de medeltida steinmetz'erna gått från generation till generation — omsorgsfullt bevarad, tills den slutligen råkat i glömska.

Ett sådant användande av geometrin är det Berlage åter önskar införa. Och det har ej stannat vid blotta önskan: ej endast han själv, en hel skola holländska arkitekter ha upptagit det gamla förfaringssättet och använda det flitigt i pranktiken. Ja, Berlage låter oss veta, att i hans Börspalats i Amsterdam icke blott planer och fasader i stort komponerats på underlag av en sådan triangulering (med användande av den egyptiska triangeln), nej att varje detalj, varje profil, varje även det obetydligaste ornament tillkommit på samma sätt. —

Dessa upplysningar kasta en utomordentligt intressant belysning över hela den moderna holländska byggnadskonsten — i vars skapelser man väl instinktivt spårat en ordning, en välöverlagd metod, som ge dem en ställning för sig, utan att man likväl i deras uppkomst förmodat ett så vetenskapligt tillvägagående ha blivit använt som det vilket faktiskt tillgripits.

*

Vilka framtidslöften skänker nu denna nya — eller gamla — arbetsmetod?

Man har svårt att icke ge Berlage rätt, då han i det måleriska, i det alltför fria och obundna komponerandet ser den svagaste punkten i våra dagars byggnadskonst. Också gå ju reformsträvandena, på alla håll, som bäst i riktning mot större stränghet, och utan tvivel ligger i ordning och stränghet den nödvändigaste formella betingelsen för uppkomsten av en stil.

Exemplet med österrikarne som hålla sin formgivning inom gränserna av geometrins och stereometrins enklaste figurer och kroppar, och van de Velde, som härvid använder ett mera komplicerat material, synes ge stöd åt holländarens teorier. (Visserligen tillämpa dock dessa, för så vitt jag har mig bekant, icke någon så sträng metod vid komponerandet av sina arbeten som Berlage; denna proportionerar t. o. m. sina möbel — en stol, en buffet — medels kvadratur eller triangulatur). Och som ett oavvisligt faktum kvarstår, att en sådan geometrisk „lathund" för alla andra och tredje rangens byggnadskonstnärer — och de äro ju dock givetvis de flesta — vore till oberäknelig hjälp för stadgandet av proportionssinnet och för åstadkommandet av det vari det i våra dagars arkitektur främst brister: *enhetlighet*, hela verket igenom, från planer och fasader till det anspråkslösaste ornament.

*G. S—ll.*

## PURPURNS SAGA.

I andra scenen av „Kungarne på Salamis" rövar Rhaistes från gubben Eubulos „en purpursnäcka, värd en fårahjord" och ynglingen Hyllos rycker den tillbaka. I de följande scenerna är snäckan ännu medelpunkten, konungasonen Leontes benämner den en skatt. Kort sagt, den antika purpurns värde lyser fram ur skaldens rader och man kommer ofrivilligt att lägga purpursnäckan invid pärlmusslan och båda invid en liten hög guld. Det är nu dock sannolikt att vid ett än så lågt pris å helleniska får blott med skaldehjälp en purpursnäcka fått en hjords värde. Ty det är i genomsnitt endast vidpass 0,12 milligram purpur man finner i en snäcka. Och hade Eubulos' fynd även varit ovanligt rikt, låt oss säga 1 mg — varmed förvisso blott en helt liten flik av en mantel kunnat färgas — skulle Rhaistes alls inte förmått se det på snäckans yttre, ja icke ens om han öppnat henne, ty „purpurn" därinne är ett alldeles färglöst eller blekgult sekret, som först småningom i solljus mörknar.

Men man skall nog aldrig väga skalder med milligram och icke vara mera ledsen över purpurn i Eubulos' snäcka än över den purpur en annan skald såg i regnbågen. Ty denna saknar purpur lika säkert som den saknar brunt.

Frågan om antikens mångbesjungna purpur har emellertid åtminstone i halvtannat tusen år, efter dess försvinnande, stått öppen för fantasi och forskning. Purpurfärgandets konst dog bort med mycket annat och inte ens purpurkläder har eftervärlden fått tumma om — utom en enda gång, 1872. Det var då den helige Ambrosius, biskop på 300-talet, letades fram ur sin gravkammare i Milano. Bland hans lämningar fanns gammal purpurfärg på multnade lumpor. Tre italienska kemister analyserade den och trodde sig spåra två färgämnen, indigo och gummilack (Ficus-sekret efter stick av lacksköldlusen, Coccus laccae). Men detta betviv-

lades och därvid blev det. Den helige Ambrosius' visitkostym var otillräcklig för djupare forskning. Ingen blev doktor på den.

Tack vare undersökningar av de Negri (1876), Schunck (1879) m. fl. intill Friedländer blev purpurns gåta emellertid både fysiologiskt och kemiskt allt mera belyst, och i februari detta år har den sistnämnde (en bekant Wiener-professor) fastslagit vad den antika purpurn var.

Det gällde först att konstatera vilken av Medelhavets många purpursnäckor främst borde undersökas och stannade Friedländer vid *Murex brandaris,* såsom närmast överensstämmande med Plinius' beskrivning av snäckan Purpura och talrikast anträffad bland snäckskalrester å platserna för antika färgerier. Senaste sommar bearbetade han 12,000 stycken Murex, samlade i Triest, Rovigno och Toulon. De ifrågakommande sekreten strökos på filtrerpapper och pigmentet utvecklades i solljus. Inalles erhölls 1,4 g av det violettröda färgämnet.

En analys av denna lilla mängd gav det överraskande resultatet att purpurämnets massa till mera än en tredjedel utgör brom. Och själva färgämnet visade sig identiskt med ett indigo-derivat *(6·6'-dibrom-indigo),* vilket 1903 framställts syntetiskt av Sachs och Kempf, utan att dessa hade en aning om att det var den antika purpurn de åstadkommit.

Fysiologiskt sett är fyndet icke så märkligt, ty släktingar till den egentligen i växtvärlden hemmahörande indigon äro icke okända även såsom animala alster. Vi gå bl. a. litet en och var dagligen och bära på ett indigoderivat uti en av våra vätskor. Intresset med purpurns avslöjande koncentrerar sig på den exakta kemiska identificeringen, på den historiska avslutningen och på den prosaiskt lätta storindustriella framställningen av ett bland forntidens raraste stoffer.

Tilläggas må, att färgen purpur, vad nyansen vidkommer, i antiken bör ha varit mycket blåare än den i våra dagar fattas. Detta framgår dels av den gamla litteraturens förliknanden av purpur med ametist, heliotrop, viol, ångor av indigo, havets färg, dels av Murex-färgämnets närmare undersökning och identificering med sagda artificiella produkt. Sannolikt är därjämte att andra purpursnäckor i mindre utsträckning funno användning för framkallande av vissa skiftningar hos den vanliga huvudfärgen. Det var likväl alltså väsentligen i lila och icke i rött jordens mäktige fordom lyste.

Nu är purpurns saga all. Gamle Eubulos går härefter till drogeriet i Salamis och köper sådan för några lepta. Det är säkert bekvämare än att dölja en stor, taggig Murex under sin klamys.

Och kemistens flamma viskar i solnedgången: „älskade, vad det lyser därborta av 6.6'-dibrom-indigo . . ."

*G. M.*

## SVENSKA VILLASAMHÄLLEN.

Det 19:de århundradet, som revolutionerat hela det mänskliga samhällslivet, skapade även storstaden och därmed storstadsborna, dessa nervösa, hetsade arbetsslavar, som, sammanförda i en förorenad, tryckande atmosfär, hoppackade i trånga kaserner, största delen av året leva avskilda från alla naturens härligheter, människor för vilka begreppet „hem" i dess forna betydelse, innefattande ostört lugn, vila, oberoende, sol, luft, glädje och skönhet, är nästan okänt.

Storstadssamhället, som skapat bostadsproblemet, försvårar även dess lösning genom den jordvärde- och hyresstegring, som koncentrationen av folkmängden medför. *Hemmet* hotar att bliva ett privilegium för kapitalisten, det är icke mera ett *commune bonum,* som envar kan skaffa sig.

Liksom andra storstäder har även Stockholm haft sin brännande bostadsfråga, som ännu är långt ifrån löst.

Medan 1880-talet i Stockholm kännetecknades av ett bostadsöverflöd, som år 1890 nådde sitt kulmen med 10,000 lediga rum, visade sig redan under de närmast följande åren en märkbar bostadsbrist, som år för år tilltog, oaktat bostadsmängden ökades hastigare än befolkningen. Orsakerna härtill voro ökade anspråk dels på bostadsrymlighet, dels på bekvämlighet och lyx.

Det utomordentliga ekonomiska uppsvinget med därav följande högre levnadsstandard lockade en stor del av befolkningen, särskilt inom 1 o. 2 rums lägenheterna, att se sig om efter rymligare lokaler, medan större fordringar på komfort gjorde sig gällande inom alla klasser. En mängd äldre hus med centralt läge nedrevs för att ersättas med nya, vilka kunde tillfredsställa även bortskämda hyresgäster med moderna anordningar, såsom hissar, centralvärmeledning, ljusa badrum och toiletter med ständig tillgång på varmt vatten, ljusa förhallar med särskilda kapprum, diskkök, dammsugningsapparater, luftrenare, för att icke tala om självklara saker såsom gaskök och elektriskt ljus. Ombyggnaderna och remonterna ökade självfallet bostadsbristen under tiden.

Allt detta elände med bostadsbrist, spekulationer, flyttningar, onaturligt uppskruvade hyror, riktade allmänhetens blickar mot det delvis redan glömda idealet: ett eget hem på landet, ett fridlyst område, oberoende av stigande hyror och tomtjobberi, avsides från stadens buller och tryckande atmosfär, men tillräckligt nära, för att möjliggöra en snabb förflyttning med bekväma, av årstiden oberoende kommunikationer. I tusenden och åter tusenden hava Stockholms innevånare dragit ut till landsbygden för att skapa nya samhällen, som erbjuda alla lantlivets behag, men tillika stadens fördelar i ordnade förhållanden.

Den första moderna villastaden utanför Stockholm är Djursholm, som grundades redan år 1889 på det gamla vackra Banérgodsets ägor, och som sålunda i år kan fira sitt 20 års jubileum. Under denna tidrymd har samhället kunnat gläda sig åt en rask utveckling, vilken uttryckt i siffror visar en

stegring av taxeringsvärdet från 335,000 till 19 miljoner kronor, av innevånarantalet från ett intet till 3,300. Starten företogs i form av en privat bolagsspekulation, men under årens lopp har Djursholms kommun förvärvat sig aktiemajoriteten, så att varje innevånare på sätt och vis är intresserad i bolaget: en garanti för att samhällets verkliga fördelar, dess sunda utveckling och icke endast de stora dividenderna skola ligga de styrande om hjärtat. Det är icke småsaker, som för närvarande lägga beslag på vederbörandes intresse. Den påbörjade nya vattenledningen drager en kostnad av en miljon kronor, en ny samskolebyggnad, beräknad till en halv miljon, är besluten, och i höst kommer det kommunala elektricitetsverket i gång, vilket icke skall drivas såsom affär, utan endast så att omkostnaderna bliva betäckta. En prydlig arbetarebostadskoloni för bolagets arbetare har nyligen invigts. De omgivande vikarna uppmuddras, kajer äro under anläggning, och kommunikationerna skola ytterligare förbättras genom dubbelspår till huvudstaden och ringlinje inom köpingen. — Redan nu är det ett särskilt nöje att resa med Djursholmsbanans vräkiga, snabba tåg — i synnerhet då man får fröjda sin själ vid anblicken av konstnärligt komponerade villor och magnifika residens, som giva stöd åt påståendet: „i Djursholm äro alla klassgränser borttagna, ty där finnes endast en klass — överklass". Stockholmarn talar också alltid om „det fina Djursholm", när det är fråga om villastaden. Samhället har bevarat en viss förnäm och exklusiv prägel, men så har det ju också uppvuxit på en så aristokratisk mark som den Banérska. Med stolthet påpekar djursholmaren såsom ett tecken på samhällets rang att delägare och direktörer i flere andra villabolag här uppfört sina chateau'er och synbarligen trivas gott.

En nästan otrolig utveckling har egnahemsrörelsen tagit under de sista åren. Antalet villasamhällen i Stockholms omgivningar uppgår för närvarande till inemot 60, och alltjämt läser man om nya bolag, nya kooperativa egnahemsföreningar, nya till försäljning upplåtna områden.

De flesta av dessa samhällen äro väl planerade, ordnade efter modernaste principer med framtida utveckling som direktiv, försedda med vatten- och kloakledningar, belysning, breda vägar med gångbanor av trä och framför allt ypperliga kommunikationer. Flera äro verkligen imponerande anläggningar, där grundkapital, expropriations- och anläggningskostnader röra sig inom miljoner, såsom Lidingö och Lidingö-Brevik samhällen på den natursköna, kuperade Lidingön, Essinge, Enskede (stadens), Södertörn, och den yngsta skapelsen Råsunda, vars grundare är det rika spårvägsbolaget, som där kommer att uppföra både fristående och sammanbyggda hus till försäljning, och därför genom en skicklig arkitekt låtit utarbeta en detaljerad plan, där gatorna smyga sig efter terrängens växlingar och där fasaderna, lämpade efter läge och ändamål, äro sammankomponerade till ett harmoniskt helt av stor konstnärlig effekt.

Vad som frapperar överallt är frånvaron av snickerifabriksvillor, alla dessa vidunder av fulhet, som se ut såsom alster av en sjuklig fantasi och tjäna som avskräckande exempel på huru man ej skall bygga. En konstnärlig känsla har fått diktera proportioner och färger såväl på de finaste lyxvillor som på den enklaste arbetarbostad. Tjärfärgade väggar med djärva takresningar skymta fram i granskogens dunkel eller uppe på bergshöjderna, rött och vitt lysa i björkdungen, bländvita murar med branta röda tegeltak liva upp slätterna. Överallt omväxling, färgrikedom, känsla för landskapets krav.

Det är överflödigt att nämna, att bostädernas planer genomgående äro bekväma och praktiskt utnyttjade. Varmt och kallt vatten ledes till kök, serveringsrum, badrum, toilett- och kapprum. Städskrubbar, renserier och förbränningsugnar höra icke till sällsyntheterna, och ett centralvärmelednings-system, som skötes av köksan vid spiseln, har visat sig både effektivt och ekonomiskt och borde giva även våra byggherrar något att tänka på under dessa tider, då veden är dyr.

Vid försöken att ordna bostadsförhållandena hava ansträngningarna från samhällets sida koncentrerats på regleringen av jordvärdet och anskaffandet av byggnadslån åt mindre bemedlade.

Lagen av den 14 juni 1907 om tomträtt söker göra jorden tillgänglig även för mindre kapitalstarka personer genom att medgiva staten, kommuner, fideikommiss och stiftelser rätt att upplåta tomter på områden med fastställd stadsplan på en tid av minst 25 år, högst 100 år, mot en årlig avgift, vilken vore att betrakta såsom ränta på en till sitt fulla belopp belånad köpeskilling. En dylik besittningsrätt, eller tomträtt, närmar sig äganderätten, utan att innehavaren behöft binda något kapital för tomtförvärvet. Genom en dylik upplåtelse kan jordägaren behålla den framtida dispositionsrätten och kan själv tillgodogöra sig markens värdestegring och hålla denna inom rimliga gränser.

Envar byggnad, som befinner sig på dylik upplåten, lagfaren tomt, tillhör tomträtten och kan intecknas för belåning, varför lagen har särskilda bestämmelser om inskrivning och inteckning av tomträtt.

Ett särskilt bolag, *Aktiebolaget Stockholms tomträttskassa*, har nyligen stiftats för belåning mot inteckning i tomträtt upp till 80 % av byggnadernas värde. Sitt kapitalbehov täcker bolaget genom obligationer, garanterade av Stockholms stad.

Den första institution, som tillämpat lagen om tomträtt är *Stockholms stads landtegendomsnämnd*, som förvaltar de stora jordområden huvudstaden inköpt för sin framtida utvidgning. Enligt de kontrakt, som nämnden upprättat med tomträttsinnehavarena å Enskede, är tiden begränsad till emellan 50 och 75 år. Vid tidens utgång har tomträttsinnehavaren företrädesrätt till förnyad upplåtelse. Skulle staden själv vilja disponera över marken vid kontraktets utgång är den skyldig att erlägga lösen för å tomten befintliga byggnader, likaså om den för ny upplåtelse fordrar strängare villkor. I avgiften för tomträtten ingå utskylder för gator, vatten-, kloak- och gasledningar, varvid avgiftens storlek rättas efter antal rum i förhållande till tom-

tens storlek, så att kvadratpriset blir större, ju mer tomten utnyttjas. Genom denna princip hoppas man kunna befrämja egnahemsidén. Priset varierar ock för olika belägna och olika utrustade tomter, så att man i allt har 6 värdeklasser.

Tillsvidare har intresset för denna nya form av tomtöverlåtelse visat sig livligt. För att uppmuntra bebyggandet på Enskede har staden själv beslutit uppföra till en början 106 byggnader till ett värde av över en miljon, enligt 4 olika typer.

Det bleve för långt att i detalj beröra frågan om byggnadslån. Må det blott framhållas, att flere av villabolagen lämna byggnadskreditiv mot inteckning i under uppförande varande fastighet, vilket kreditiv då byggnaden är färdig kan förbytas i inteckningslån.

Särskilda fonder och institutioner bevilja dessutom egnahemslån till betydliga belopp, uppgående årligen till miljoner, därigenom kraftigt underlättande rörelsens framgång.

Av allt att döma är man på rätt väg, och inom en icke avlägsen framtid skall kanske bostadsproblemet i Stockholm icke mer finnas till. Man har praktiskt bevisat, att det egna hemmet icke behöver vara ett privilegium för den kapitalägande klassen, utan att det verkligen kan bliva ett *commune bonum.*

*Birger Brunila.*

## PANOPTIKON.

Avgångne Perttilä var ett offer, säga kamraterna och han själv. Vi få allt flere offer i landet. De påtänkta Viborgs-studenterna voro ju också offer. Alla fulla knivhuggare äro offer, de nyktra kanske också. Kort sagt, i vårt land är det slutligen endast miljön som syndar, icke syndaren själv. Men vem ber miljön vara miljö? Var god och stjäl, lunta och knivas, ni också. Först när alla gjort det är offer-teorin förbi och man kan hoppas på en ny moral.

Om jag för min del får välja brott skulle jag be att få stjäla. Jag skulle stjäla 200,000 mark bankvinstmedel åt Finska Vetenskapssocieteten.

* *

Det är nuförtiden farligt att passera senatstorget. Icke av politiska skäl, ej heller för halkans eller de vackra flickornas skull, utan på grund av de häftiga sinnesrörelser man där utsätter sig för. Jag gick en dag och vek min vanliga rund kring Vetenskapen, Freden och Arbetet där mitt på torget, då jag med ens upptäckte en skrämmande nyhet på universitetets fasad, en liten fläck på Alma Maters anlete, vilken ej funnits där förut. Jag gick närmare — åh, håll i mej — det var en *ventil.* En ventil å universitetet! Ruunt in peius omnia. Visserligen har där ventilerats i flere decennier, men endast i andlig, kandidatlig bemärkelse. Aber en ventil för simpel luftvexling, någonting så profanerande vulgärt hade jag aldrig väntat. Här har man gått sina 36 semestrar och lärt sig alla de akademiska lukterna: vestibyllukten, korridorlukten, fakultetslukten, konsistoriilukten, kansliilukten, auditoriilukterna incl. disputationslukten. Och nu går någon och hotar förstöra alltihop. Huru skall jag längre kunna med intresse besöka en doktorsdisputation, då det inte tvärt vaknar i mig den sammansatta förnimmelsen av gamla historisk-filologiska dunster och aktuella skakander-miasmer? Huru med vördnad beträda rektors mottagningsrum där hittills allt doftat aktning för gångna dagars omhuldade odör?

Lyckligtvis är det ännu blott 1 liten ventil, 1 enda litet hål i hela väggen. Det kan täppas. Gör det, innan det är för sent, goa väderbörande.

Ett annat farligt ställe å universitetet är herrarnas nya kabinett. Där är luften nämligen av en nästan revolutionär renhet, tack vara vattencirkulationen. Kort sagt, en föga akademisk plats.

Torvströ vore pietetfullare mot det övriga universitetet.

*

Fru Stöcker av Berlin utlade nyligen i universitetets solennitetssal gamla sanningar över det erotiska problemet. Herr Madelung av Kjøbenhavn fick inte göra det.

Förklaringen? Den är mycket enkel. Det är *vår* nu, ser herrskapet. Då var det höst. Och likasom förra jungfrun, ehuru på äldre sidan, medgav att det alltid kändes lite' underligt inemot lördagskvällarna, ha väl också universitetsmyndigheterna begynt känna det så pass underligt nu på vårkanten, att det erotiska problemet fått träda upp på parnassen, tolkat av en dam.

Och dock heter det: »Lasst uns nicht Stoiker, noch *Stöcker* sein . . .» Det tycker också jag. Varken stoiker eller träklossar.

Fru Stöcker var annars helt fin och rar.

*

Den nya konsttidskriften jag senast skrev om lär vara avsedd att utkomma i årgångar om 12 häften à 32 sidor med 10 stora bilder per gång. Otava lär ha lovat förlägga. Med hänsyn till vad numera uppgivits rörande programmet torde en kombination med Päivä icke kunna ifrågakomma. Jag önskar, som sagt, företaget all möjlig vind i seglen och ber blott få tillägga att, om man vill visa verklig framsynthet, upplysthet och ideell strävan att samla vad vi ha, både svenska och finska originalartiklar borde ges rum. Skandinaviska tidskrifter gå med svenska, norska, danska i all sämja. Äro vi så klena i hjärtan och hjärnor att vi inte våga oss på en konsttidskrift med finsk och svensk text om vartannat? Det vore ett vackert försök att åtminstone på ett område svinga sig upp till praktiskt ådagaläggande av att vi behöva varandra och gemensamt kunna få något till stånd. Enbart finska, à la bonheur — men tror man att översättningssystemet inspirerar till glad och rik alstring? Låt gärna sakliga tretumsreferat i översättning fogas till artiklarna, om så tarvas. Vis-à-vis Skandinavien vore detta för de finskspråkiga författarne ock inte illa. Jag tror icke att en enbart finskspråkig alstring skall hos oss i längden kunna hålla en värdig konsttidskrift uppe, en dylik är ett dyrt och krävande företag som behöver mångas medverkan för att gå länge.

Under alla omständigheter: grubbla inte längre nu utan kläm till. Men kläm lagom. »Lagom» är också en av de bildande konsterna.

*

Ledsamt att det inte blev krig, det är min uppriktiga mening. Visserligen säger jag därmed adjö åt varje tanke på Nobels fredspris, men kan måhända i stället genom rik produktion i Panoptikon komma mig till litteraturkovan. Den är ju för ideell alstring, vet jag.

Eucken, à propos, kom inte hit. Om det var alltför litet euckonomiskt att göra en euckenvandring till oss — alltnog, eucke de' fadren att han kunde avstå från äran? I varje fall verkar hans »Wahrheitsgehalt der Religion» lika fruktansvärt ledsam och kilogram per kvadratcentimeter som hans »Lebensanschauungen der grossen Denker». Även det är min uppriktiga mening. Men nu for också litteraturpriset.

*Panoptes.*

## DISKUSSION.

*Av resande i kupeerna kvarlämnade tidningar.*

Vid resor å utrikes ort har jag observerat å en del större ändstationer stora, postlådor liknande lådor, upphängda å väggen invid utgången för anländande resande samt försedda med i tydlig skrift framställd uppmaning att i desamma nedlägga den lästa, obehövliga reslektyren av tidningar m. m. i och för distribuering till sjukhus och liknande inrättningar.

Alldeles nyligen samtalade jag med ledande personen för en inrättning av antydd art. Till sagda inrättning erhöllos regelbundet sammanlagt 6 svenska och finska tidningar, med då å denna inrättning fanns ungefär 125 personer, var det i det närmaste „krig" om tidningarna.

Kunde icke det först påpekade förfarandet hos oss vinna burskap? Kunde ej å åtminstone varje ändstation samt knutpunkt för bannätet sådana lådor upphängas? Säkerligen ville var och en genom nedläggandet av obehövlig reslektyr bidraga till att för sjuka, särskilt konvalescenter, förkorta de långa, långa timmarna — helst mödan här vore så ringa som att sträcka ut sin hand och fälla ned tidningen i lådan!

Men vem skulle bekosta lådorna, vem distribuera lektyren?

Det finnes ju „Föreningar för välgörenhetens ordnande", „Fruntimmersföreningar" med sina „distriktsfruar"; det finnes „Stadsmission", „K. F. U. K." & „K. F. U. M.", „Frälsningsarmén" etc. etc.

Må huvudstaden giva klaven, så följer nog landsorten efter — helst flere föreningar hava sin centralstyrelse i Helsingfors.

Wasa i mars 1909.

*Arnold Almqvist.*

*„Officiella litteratursträvanden."*

Med anledning af Dr Ix's kritik över „humanistiska sektionens" fördelning av anslaget till den finska litteraturens befrämjande må det tillåtas en medansvarig att framhålla några omständigheter.

De sex anslag, vilka hittills beviljats av denna sektion, hava beslutits på grund av inkomna ansökningar, inalles tretton, bland vilka alltså en nog så rigorös utgallring skett. Dessa anslag variera mellan 1,000 och 1,500 mark och taga sammanlagt i anspråk endast en fjärdedel av den disponibla summan. Från sektionens sida har samtidigt initiativ tagits till flere arbeten från olika områden, även från litteratur- och konsthistoriens. Fackmän i dessa ämnen ha uttalat sina önskningsmål inom den skönlitterära sektionen, vars protokoll översänts oss, liksom vi även på privat väg sökt inhämta upplysningar. Förberedelserna ha ännu icke kommit så långt att beslut kunnat fattas. Emellertid torde det vara för tidigt att på sätt Dr Ix åtminstone antydningsvis gör klandra sektionen för ensidighet, innan fullständiga beslut föreligga. — Att vi på grund av sektionens sammansättning icke f. n. kunna påräkna direkt medverkan av konst- och litteraturhistoriker, är naturligtvis i och för sig beklagligt, och om det visar sig att detta inverkar menligt på resultaten, bör saken avhjälpas.

Finska Litteratursällskapet har visserligen tidigare varit tvunget att tillgodose den finska litteraturens behov av populärvetenskapliga arbeten på olika områden; men det är alls icke, lika litet som Finsk-ugriska sällskapet, så förmöget att icke dess medel skulle fullt ut tagas i anspråk för dess många rent vetenskapliga uppgifter. Att 50,000 mks anslaget i någon mån även varit avsett att lätta den ekonomiska bördan för detta och andra samfund, framgår av den bestämning i kommissionens stadgar, att översättningar, vilka bekostats ur dessa medel, främst skola gratis erbjudas de sällskap, vilka äro representerade i kommissionen.

Hvad kritiken av de enskilda anslagen beträffar, så är det ju sant, att herr Siegberg hittills icke gjort sig bekannt som litteraturhistorisk författare; men behovet av en översiktlig framställning av den nyare finska litteraturen är verkligen stort, och då en ansökan förelåg och kompetenta personer, vilka haft tillfälle att på nära håll följa med hr S:s verksamhet, och till vilka sektionen vänt sig, utan tvekan förordade densamma, så syntes ett avslag obilligt. Herr S:s arbete och anslaget därtill skola helt säkert icke ligga i vägen för andra med större förutsättningar, när de blott erbjuda sig. Temat är sådant att det blott kan vara önskvärt att det blir belyst från flere synpunkter. Herr Lehtonens forskningar över den tid och de händelser, då grundvalen lades till vårt folks politiska existens, borde väl ha en viss „nationell betydelse", tillräcklig att göra dem förtjänta av understöd, om ock kritiken icke från alla håll utfallit fullt gynnsam.

*J. G.*

*Pacius-minnet.*

Sekelfesten är numera blott ett minne. Den firades, som man kunde vänta, med ett par undantag på ett långt ifrån värdigt sätt.

Studentkåren egnade „den avlidne" en sedvanlig hyllning med tal och sång. Kansallisteatteri uppförde „Kaarle kuninkaan metsästys" för utsålt hus. Svenska teatern hade däremot till sin „festföreställning" lyckats samla endast en handfull åhörare. Programmet upptog — en repris av programmet från senaste Runebergsfest ökat med några Paciusnummer. Teatern hade icke erhållit noter och orkester hette det! Vad de förra beträffar synas svårigheterna dock med en smula beslutsamhet och energi ha kunnat övervinnas. Beträffande åter orkestern, så har tidigare „Prinsessan av Cypern", ja, ett flertal operor givits här utan medverkan av filharmoniska sällskapets orkester. — — På Brunnshuset där de stora festerna till Pacius' ära fordom höllos, uppfördes nu för fullsatt salong „Lehárs outslitliga mästerverk *Den glada änkan*".

Alla stadens svenska blandade sångkörer tego. De hade ej en ton till hyllning av minnet av den man som bildade den första blandade sångkören i Helsingfors och med den uträttade kanske mer än någon annan kör sedan dess uträttat. De mindes ej den man som gav vingar åt vår fosterländska sång och gjorde den sången till hela folkets egendom, till *nationalsång*.

Helsingfors musikinstitut deltog på intet sätt i firandet av sekelfesten. Finlands högsta musikskola ansåg sig väl ej ha anledning att minnas pionjären. Hans mer än kvartsekellånga, exempellösa arbete för den tonkonst, vars alster nu beundras och älskas, hans storverk hade glömts eller ignorerats av musikens nutida målsmän inom anstalten. — Det borde dock väl också höra till musikalisk uppfostran att inskärpa hos den växande generationen kännedom om och aktning för de få stormän vår musikhistoria haft att uppvisa.

Glömda voro Pacius solosånger, kvartetter, körer och kantater. Borta var glädjen och stoltheten över att Runeberg och Topelius diktat på *svenska*, och att Pacius givit flykt åt *deras* sånger. — Ofullbordad även den levnadsteckning, vars utkommande redan för många år sedan bestämdes till denna dag och för vilken en om bevarandet av mästarens minne nitälskande man jämväl för åratal sedan donerat en summa penningar.

Vi hålla på att bliva glömska, sömniga efterkommande.

*Discantus.*

Ansvarig utgivare av Argus: Gustaf Mattsson.
H:fors, J Simelii Arv. Boktryckeriaktiebolag, 1909.

# ARGUS

REDAKTION:
GUNNAR CASTRÉN
GUSTAF MATTSSON
EMIL ZILLIACUS

HELSINGFORS 16 APRIL 1909

ANDRA ÅRGÅNGEN

UTKOMMER:
DEN 1:STA OCH 16:DE
I VARJE MÅNAD
PRIS 7 MK PER ÅR

Nr 8.

INNEHÅLL:

**Landets svenska hopp.** GUSTAF MATTSSON.

**En kvinnlig lyriker: Laurence Hope.** ARTUR EKLUND.

**Nationalitetsfrågan i Ryssland.** A. MOROSOFF.

**De mekaniska musikinstrumenten.** — NST —

**Några ord om räntor och vinstmedel.** ARTHUR HAMMARSTRÖM.

**Panoptikon.**

*Manuskript och böcker för anmälan adresseras till* **Redaktionen för Argus, Fabiansgatan 16.**

*Prenumerations- och annonskontor,* **Fabiansgatan 16,** *öppet kl. 2—3, telefon 64 02.*



***LÖSNUMMERPRIS 25 PENNI***

# Hotell Kämp

rekommenderas!

Ömsesidiga lifförsäkrings-bolaget

# SUOMI.

Hela vinsten kommer de försäkrade till godo.

STÖRSTA inhemska livförsäkringsbolag.

## RESTAURANT CENTRAL

Hagasundsgatan 4;

Rekommenderas! Rekommenderas!




ÄR BÄST!

## R.E. Westerlunds Pianomagasin

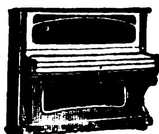
Helsingfors,
7 Norra Esplanadgatan 7
Telefon 6 81.

**Största pianoaffär i Finland.**
**Förmånliga betalningsvillkor.**

## AXEL PALMROOS, AKTIEBOLAG.

I kl. Vin- & Spirituosa-affär i Helsingfors.

Finaste PUNSCH i mörka flaskor. Telefon 3 20.



Utmärkt goda **Flyglar, Pianinos, Harmonier** samt alla slags **Musikinstrument** och **Noter** köper man bäst och billigast i landets största och bäst försedda musikhandel

Helsingfors Nya Musikhandel
**K. G. Fazer** Alexandersg. 38 Telefon 14 31.
Illustr. Priskurant gratis.

## GLOBE LAMPAN

SOLID & EKONOMISK — ENKEL & LÄTTSKÖTT

Telefoner: 64 33 & 29 30.

Begär katalog från

Telegrafadr.: Jacobsens.

A.-B. Carl Jacobsen & C:o, Brunnsgatan 11, Helsingfors.

## Utanför konkurrensen

mellan alla andra skrifmaskiner står

# HAMMOND

emedan: Den ensam med sin anordning för typbytet äger så ofantliga företräden framför hvarje annan skrifmaskin.

Begär prospekt från

## MAURY & Co.

Brunnsgatan 11, Helsingfors, Generalagenter.

## Adolfine Erikson

N. Esplanadg. 37, Helsingfors. Tel. 27 57.

**Ylle- & Tricotvaruaffär**

Med guldmedalj prisbelönta erkänt smakfullaste, starkaste, hemstickade varor DAM- & BARNGARDEROB. Nyheter i modevaror anlända varje vecka.

Över **100** olika mönster

**Kaffeserviser & Kokare**

av messing, koppar och nickel.

Eleganta modärna mönster. Tel. 42 29

**A.B. K. H. Renlund O.Y.**

## FÖRENINGS-BANKEN I FINLAND

Grundad 1862.

**Eget kapital Fmk 31,000,000:–**

Fullständig bankrörelse. Uppdrag kunna även meddelas brevligen.

## J. Simelii Arvingars Boktryckeriaktiebolag

Nylandsg. 9, Helsingfors. Tel. 137.

Språkkunniga sättare.
Facila pris.
Snabbt utförande.

SPECIALITET: Vetenskapliga avhandlingar

TRYCKERIET GRUNDLAGT ÅR 1818.

## Hotell Societetshuset

Sofiasalens Restaurant

Rekommenderas!

Frukost & Aftonservering
Prix Fix á 1: 50.

## G. F. STOCKMANN A.B.

HELSINGFORS.

SPORTARTIKLAR, JÄRNVAROR,
GLAS OCH PORSLINER,
LINNE- OCH BOMULLSVAROR.

ARGUS

Nr 8. Helsingfors 16. 4. 1909.

## LANDETS SVENSKA HOPP.

Måhända skall någon av våra gratificerade förra pressombudsmän här studsa till och tro att rubriken döljer äkta riksförrädisk storpolitik. Lugne han sig vid kakans rand, den gäller endast våra svensktalande studenter, alltså den runda tredjedel av „fosterlandets hopp“ som bär på det äldre kulturarvet och sålunda har det icke minst dyrbara pundet att förvalta.

Vi känna redan till huru den n. v. akademiska ungdomen med svenskt modersmål nyligen bevakat sina rättigheter inom studentkåren. På den direkta upplysningen att det denna gång var de nyländska studenterna som slumrade hade man egentligen ej heller annat att genmäla än att nylänningarna nog sköta om den svenska folkbildningen i sina bygder. Detta har väl ock ingen varit okunnig om eller betvivlat. Men det var nu icke vad frågan denna gång gällde, utan studentkårens val. Taget *in casu* är sagda val en bagatell, nog leder väl dr Brotherus eller dr Leiviskä kårens möten lika väl som dr den eller den bland de svensktalande. Men valet av ordförande har betydelse såsom årets enda stora uppmarsch med siffror i bladen. Siffrorna bilda opinionen, i detta fall särskilt språkmajoritetens mening om minoritetens valör till art och mängd. Och denna värdesättning leder från kårens krets ut till universitetet, där, såsom våra cives mycket väl begripa, svenskans i och för sig rättmätiga bibehållande såsom undervisningsspråk icke kan med framgång och gott samvete försvaras därest de studenter, för vilka detta språk närmast talas, sova. Genom vakenhetsprov sådana som uteblivandet från senaste val visa de sig icke blott fåtaliga, utan ock kvalitativt mindre förtjänta av att deras rättigheter på andra håll bevaras. Begripes det?

Och vore det nu endast detta. Men jag har för mina ögon annat och viktigare, som visar att vår svensktalande akademiska ungdom är på retur, nämligen dess avtagande duglighet såsom *studerande* ungdom. Jag har nu i 18 år i nästan oavbruten följd mitt i lederna iakttagit saken och måste såsom min erfarenhet uttala att åtminstone å de reala disciplinernas område bland den svensktalande ungdomen soliditeten och glansen i studierna — förut särmärken just för denna grupp — äro vordna allt sällsyntare, medan ointresset och slarvet allt starkare dominera. Jag vill då inte tala om de ymniga nuvarande kvinnliga studenterna, vilka inom båda språkgrupperna på högst få undantag när åtminstone inom fysisk-matematiska sektionen segla i främmande vatten och helst borde fara hem, å andra sidan ej heller om de erkännansvärda undantagen i gedigen riktning bland de manliga svensktalande. Det är allmänintrycket jag understryker och jag kunde nästan giva siffror såsom bevis. Regeln är numera att de svensktalandes medelprestation å studieområden dem jag har kontakt med är *lägre* än de finsktalandes.

Då nu de förra genom hemuppfostran och annat ännu så länge genomsnittligt borde ha vissa chanser framom de senare och väl icke heller de rent intellektuella förutsättningarna hade bort under årens lopp förskjuta sig, kommer jag med samtidigt observerande av andra företeelser ohjälpligen till att vår svensk-finska student av 1909 — jag talar fortfarande om genomsnittstypen — är såsom positivt verksam, plikttrogen, vaken och för sitt sköna andliga arv ansvarig sådan *en dekadenstyp*. En dekadens som icke ens förgylles av hyperkulturens specifika glans utan är helt enkelt omanlig håglöshet, dagdriveri och slummer. Samt — och däri ligger ett viktigt moment — brist på uppfostran till förmåga att vara minoritet och hämta andlig väckelse ur detta faktum.

Jag tänker att denna fråga ännu kommer under debatt och önskar därför icke nu diskutera densamma i detalj. Men jag vill här förberedelsevis framlägga ett positivt förslag, nämligen att de svensktalande studenterna borde efter fakulteter och sektioner sammansluta sig till *studieföreningar* i syfte att över hela linjen hålla gedigenheten och pliktkänslan i det akademiska arbetet uppe.

Det borde organiseras systematiska kollokvier, inbördes råd och studiehjälp och kamratlig påtryckning med direkt syfte att av varje civis göra en solid och allvarligt strävsam studiosus. Man går alltför mycket åtskils, ehuru man har en väsentlig gemensam sak. Den enskildes lilla energi fördoftar, slarvens vanor och speciella studieteknik utbilda sig i lönndom.

Ryck upp er, gossar! Här är icke fråga om ett sorgset bok- och byx-slitande, levom gärna livet i alla stycken. Men *arbetas* bör det mellan de glada verserna och det allvarligt om det skall bliva något dugligt av den nuvarande svensk-finska studentgenerationen, till styrka och ära för fosterlandet och fädrens arv.

*G. M.*

## EN KVINNLIG LYRIKER: LAURENCE HOPE.

„I min poetiska lagbok finnes detta stadgande: för prester och kvinnor är det förbjudet att göra vers“ — så började Carducci i tiden sitt förord till Annie Vivantis dikter. Vad presterna vidkommer kan man vara av olika mening rörande det berättigade i ett förbud av denna art — särskilt ha vi här i norden icke haft skäl att förena oss därom —, men i fråga om kvinnorna uttalar den italienske skalden blott en ofta framhållen och allmänt erkänd sanning, den, att de över huvud sakna starkare lyrisk begåvning. Detta kan synas egendomligt, då ju kvinnan mera än mannen lever i känslans värld, och kärleken, detta sångens eviga ämne, spelar en så allt behärskande roll i hennes liv. Varpå beror då det påpekade förhållandet? Är kanske känslans fullhet till hinders för den poetiska gestaltningen — på grund av den antinomi t. ex. Schiller betonat? Eller är det den kvinnliga kärlekens bidande och mottagande art, som i allmänhet icke tillåter den bliva en drivfjäder till lyriska utbrott? Eller kanske snarast, att lyriken kräver en förening av behärskning och samlad kraft, som den kvinnliga anden icke är i stånd till?

Men huru som helst: de kvinnliga lyrikerna av nämnvärd betydelse ha varit få. Carducci gör naturligtvis för Annie Vivanti ett undantag från sin regel — och med fullt skäl, ty mera omedelbart fängslande och övertygande dikter än hennes finner man ej lätt; dessutom nämner han tre stora skaldinnor: från antiken Sappho, från modern tid Elisabeth Browning och madame Desbordes-Valmore. Några andra mer eller mindre betydande namn kunde måhända ytterligare tilläggas, men slutintrycket av vad kvinnorna åstadkommit i lyriken blir dock det redan uttalade.

Men nu uppenbarar sig en ny skaldinna, och en äkta och stor — Laurence Hope eller, såsom hon i livet hette, fru Nicolson.

Jag uppmärksamgjordes på henne för några år sedan genom ett par kortare uppsatser i de litterära tidningarna „The Academy“ och „The Athenaeum“, som uttalade sig mycket berömmande om hennes diktning. Men det djupaste intrycket gjorde dock ett kort meddelande om hennes levnadssaga: hon bodde i Indien, gift med generallöjtnanten Malcolm Nicolson; när denne avled år 1904, greps hon av sådan sorg, att hon vid pass en månad senare med egen hand gjorde ända på sitt liv. I detta slut uppenbarar sig en känslans styrka, som om den i motsvarande mån förmått taga sig uttryck i hennes dikter, måste skänka dessa något särskilt egenartat och värdefullt.

Och i själva verket har hennes rykte, såvitt man av knappa underrättelser kan döma, åtminstone inom England befunnit sig i jämnt stigande. Detta visar sig bl. a. däruti, att hennes diktsamlingar *The garden of Kama* (1901), *Stars of the desert* (1903) och *Indian Love* (1905) redan utkommit i ett anmärkningsvärt stort antal upplagor.

Tyvärr saknar jag tillsvidare några mera utförliga uppgifter om hennes levnad, och hennes dikter lära oss ej heller mycket i detta avseende. Vissa antydningar finner man dock i de strofer, varmed den senaste diktsamlingen tillägnas hennes avlidne make: här säges, att hon, som skrivit så många verser om lättare kärlek, aldrig offentliggjort ord, som inspirerats av honom; vidare säger hon, att hans själ var ädel och att hon under femton års samlevnad icke funnit hos honom någon fläck eller brist, men fåfäng var hennes kärlek, ty redan förrän de mötts, hade sorgen outplånligen märkt honom:

Small joy I was to thee; before we met
  Sorrow had left thee all too sad to save.
Useless my love — as vain as this regret
  That pours my hopeless life across thy grave.

Här dallrar den djupast liggande, annars icke hörda strängen i hennes själ, men bredvid denna funnos många andra strängar med andra toner — de toner, som ljuda i de kväden hon sjungit till prisande av en „lättare kärlek“. Med den mig till buds stående kännedomen om hennes liv är det omöjligt att avgöra, huru mycket upplevat det finnes i dessa kärleksdikter; man anar blott, att de berusade känslor, de häftiga begär, de stämningar av obegränsad dyrkan och underkastelse, som uttrycka sig i dikterna, i sin styrka icke kunna helt och hållet vara alster av fantasins lek; minnen av verkliga upplevelser måste här mänga sig in; man anar ett åtminstone i inre måtto upprört och skiftesrikt liv.

Det är i samma värld vi ständigt röra oss i sällskap med Laurence Hope: den starkt sinnliga kärlekens och den tropiska naturkänslans. Härigenom bliva även de tre diktsamlingarna så lika varandra, om man ock med god vilja i dem kan spåra något av „utveckling“, densamma som hos alla lyriker: den första boken innehåller det starkaste, mest oförbehållsamma utbrottet av hennes temperament, medan senare litet reflexion mänger sig in — dock endast litet, icke mera än vad som är till fördel.

Indien är Laurence Hopes hemland, åtminstone känner hon det själv som sitt hemland. Indien är drömlandet, det underbara landet, i forntiden, då man ej kände det, berömt för sin vishet, i våra dagar, då man känner det, än mera berömt. Men det, som västerlänningen vet om det indiska själslivet, hänför sig främst till de asketiska, livsförnekande filosofiska och religiösa läror, som där utbildats. Sansara, karma, nirvana — vilka hemlighetsfullt och vackert klingande namn, som dölja en vishet, funnen efter århundraden av stilla begrundan. Men om hela den synliga världen för den hinduiska filosofen är ett bländverk, om all tillvaro för honom är ett lidande, är detta av ringa betydelse för livet, sådant det gestaltar sig dagligdags och bland människorna i gemen. Ty här tager naturen ut sin rätt, den mäktiga tropiska naturen med all sin rikedom på färger, dofter och toner. Människan tryckes ned, känner sitt beroende, omslutes av naturen, följer dess växlingar, förnimmer dess drifter och lagar mera bjudande och omotståndliga än i kallare luftstreck, där förnuftets

herravälde över sinnen och omgivande förhållanden är så mycket lättare att upprätthålla. Läser man t. ex. Kalidasas dikt om årstidernas växlingar — vilken stark känsla får man av denna naturens övermakt, huru nära ansluter sig ej i skildringen mänskornas älskog med dess ebb och flod till årstiderna, som egga eller förlama! Det är en het och kvävande, alla sinnen behärskande älskog; dess gud heter Kama, och han är mera primitiv, mera otamd än grekernas Eros; han är sådan av begynnelsen och har dessutom icke förandligats av någon Platon. Sådan denna gud var på Kalidasas tid, sådan är han allt ännu, sådan framträder han hos Laurence Hope — hur underbart att med tanken dröja i ett land, där civilisationen ännu i många stycken förmått inverka så litet!

I detta Indien, „passionens land", känner sig skaldinnan hemma: „detta är mitt folk, detta är mitt land, jag hör pulsslagen av dess innersta själ. Detta är ett liv, som jag förstår, vilt och enkelt och sunt och helt." Och när hon på ett besök i England ser de vackra, lummiga träden utanför sitt fönster, då kan hon ej glädjas över dem, utan hon minnes Indien, södra korset på himmelen, palmerna vid stranden av en sjö, lotusblommorna på dess vatten, eller de ödsliga sandöknarna.

I denna rika, storslagna natur har Laurence Hope så levat sig in, att andra nejder på jorden synas henne torftiga och kalla. Hon har alla sinnen öppna för de mångskiftande yttre intrycken, för blommornas färger och dofter, för fåglarnas sånger, hon tryckes ned i dagens kvalm och lyftes i nattens oändliga längtan; hon känner de uråldriga instinkterna röras inom sig; i skymningen kommer djungelskräcken smygande över henne, ett arv från tider, då människan stod mera värnlös än nu mot de vilddjur, som vid nattens inbrott började ströva omkring, lystna efter byte.

Men vad hon sjunger är dock främst kärleken, endast kärleken, allt det övriga blir närmast en ram eller bakgrund. Hon är i detta avseende helt kvinna, svag eller stark, huru man vill, kvinna i Weiningersk bemärkelse, med hela livets innehåll, alla dess fröjder och kval stående i samband med detta enda: kärleken. Denna hennes läggning i förening med den natur, vari hon lever, giver hennes dikter något så glödande sinnligt, som gör dem alldeles enastående — märkas bör nämligen, att denna sinnlighet är sund och icke bör förväxlas med den sjukligt stegrade erotism, som påträffas hos särskilda kvinnliga lyriker från vår tid. Laurence Hope tolkar en tropisk kärleks alla skiftande stämningar: det snyftande vemodet, som blott begär sällskap i ensligheten, fullhetens lycka, njuten i blommande trädgårdar eller under palmerna vid havsstranden, den lätta älskogsleken, den bittra saknaden, när skönhetens rosor vissna, utan att det bidade ögonblicket kommit — Sapphos eviga tema „ensam jag sover"; mångenstädes slår kärleken över i en obegränsad dyrkan, en fullkomlig underkastelse, en slavinnas känsla för en beundrad herre, det är en kärlek, som endast begär att bönhöras för en stund och sedan för evigt glömmas eller som åtrår att offra sig, att krossas, förintas: „O att mitt blod vore vatten och du törstig"; mästerligt skildras det nyckfulla, grymma begäret hos vilda hövdingar och krigsmän, som icke ha långt från en kyss till ett dolkstygn. I alla dessa former och flere därtill uppträder den mäktige Kama. Och hur högt Laurence Hope dyrkar kärleken framgår av en dikt, som bär överskriften „Kärleken är symbolen av ett heligt ting". Här säges, att ingen älskog må nämnas låg eller lättsinnig, icke ens de korta smekningarna under en timme, icke de sorglösa kyssarna under en sommarnatt, ty det är dock osedda krafter, som öva sin vilja, det är de okända gudarna, som verka bakom den aldrig lyfta slöjan.

I denna diktning spela sinnenas förnimmelser en sådan övervägande roll, att föga rum blir övrigt för tanken. Men dock är klart, att en sådan själ, vars känslor storma mot de yttersta gränserna, sist måste nalkas den avgrund, där det gäller „fall eller flykt"; hon måste någon gång erfara en viss trötthet, besvikenhet, behov att samla tankarna och se sig om. En sådan stämning, fastän i det hela lätt och lekande, framträder i en dikt, som bär överskriften „Jag stiger upp och går ned till floden" och ingår i „Indian love", den sist utkomna samlingen: här prisas glädjen att i morgonstunden kunna slita sig lös från kärlekens bojor, att kunna sänka sig i det svalkande vattnet, förnimma dess kyliga smekningar, att känna en frihet och ro, som kärleken nekat att skänka. I samma „Indian love" ingår vidare en härlig dikt „Lyssna, älskade": det är en man, som i sin älskades öra viskar tankar om kärlekens väsen, om det onåbara man där söker nå, om den ensamhet, som varje själ dock ohjälpligen är dömd till:

Lonely we join this world, and we depart
Even as lonely, having lived alone,
The breast that feeds us, the beloved one's heart,
The lips we kiss, — or curse — alike unknown.
Ay, even these lips of thine, so often kissed,
What certitude have I that they exist?
Alas, it is the truth, though harsh it seems,
I have been loved as sweetly in my dreams.

En viss oklarhet råder om i vilken mån en del av Laurence Hopes dikter äro självständiga alster eller möjligen efterbildningar eller översättningar. Den första diktsamlingens titel „The garden of Kama and other Love Lyrics from India; *arranged in verse* by Laurence Hope" skulle antyda det senare; likaså angivas här de flesta enskilda dikter såsom sjungna av någon infödING. Men även under antagande, att författarinnan delvis stöder sig på hinduiska original, är avståndet från dessa till den engelska texten med hänsyn till språk, versmått m. m. dock så stort och sångerna i den form vari de föreligga, av sådan enhetlig ingivelse och byggnad, att de i varje händelse bli likvärdiga med original. Och dessutom äro de övriga av Laurence Hopes dikter, de som obestridligt äro hennes egna, så lika de förenämnda i alla avseenden, att värdesättningen av hennes alstring icke blir beroende av den möjligheten, att vissa dikter mera direkt tagit sitt innehåll från kärlekskväden, gängse bland de hinduiska infödingarna.

Laurence Hope har med sina dikter slagit en av de många bryggor, som numera börjat andligen förena väster- och österland. Och hon uppenbarar för oss en sida av orientens liv, som hittills varit mindre klart belyst; hon tolkar de innersta känslorna, de finaste stämningarna; över många annars stötande bruk och vidskepelser kastar hon en försonande slöja. Men att huvudsakligen söka hennes betydelse i detta förmedlande kall vore en stor orättvisa. Tvärtom bör man i hennes dikter främst se utslag av en stark och egenartad skaldenatur. De införa oss i en främmande, exotisk värld; bristen på tankar, på själ i förening med den starka sinnligheten giver dem ett primitivt, hedniskt tycke. Men känslans äkthet, lidelsens styrka, versens melodiska klang, ordens färgrikhet, den skildrade naturens yppiga prakt och mättade stämning — allt detta måste dock vinna en helt. „Sen i mina sånger, huru kvinnor älska" tillropar hon männen i dikten „The masters", och detta, huru kvinnor älska, har hon i själva verket uttryckt bättre och fullare än kanske någon annan kvinnlig lyriker. Ty hon överträffar Annie Vivanti — ett besläktat temperament — i egenart och betydelsefullhet samt Elisabeth Browning — en ojämförligt större ande — i omedelbarhet, medryckande lidelse och versens smekande välljud. Och trots att många av hennes dikter uttrycka mäns känslor, är hela hennes alstring av utpräglat kvinnlig beskaffenhet, som gör ett underligt fängslande intryck på män. I den nyssnämnda dikten säger hon även till männen: „Mitt hopp är blott att i sång visa, huru ärade och dyra I ären". När har en kvinna förut skrivit så? Är det ej likt en kastad ros, som vi knäböjande lyfta och trycka mot vårt hjärta? Känns det ej skönt att en gång befinna sig så långt från det vanliga förnumstiga resonnerandet om förhållandet mellan könen?

*Artur Eklund.*

## NATIONALITETSFRÅGAN I RYSSLAND.

Det ryska kejsardömet ter sig, enligt den tyska terminologin, icke som en Nationalstaat, utan som en Nationalitätenstaat, d. v. s. en stat med blandad befolkning. Den förhärskande storryska folkstammen utgör enligt folkräkningen för år 1897 43,5 %, och tillsamman med de besläktade vitryssarna och lillryssarna 65,6 % av kejsardömets hela folkmängd. Största delen av de övriga nationaliteterna upptaga rikets gränsområden, vilka blivit med detsamma förenade under loppet av det XVIII:e och XIX:e århundradet. Assimilerandet av dessa gränsmarker, deras intimare „organiska" förening med centrum, har alltid utgjort en av den ryska regeringens viktigaste uppgifter såväl i yttre som inre politik. Under olika epoker har utförandet av nämnda uppgift utfallit olika. Härvid har regeringen icke på långt när tillgripit enahanda medel mot alla gränsmarker och nationaliteter. Detta har berott av en hel följd av historiska omständigheter, olika för Polen, Kaukasien, Östersjöprovinserna o. s. v.

Man skulle tycka, att detta kvantitativa övertag av rysk nationalitet icke borde lämna något rum övrigt för en känsla av fruktan inför de i den ryska rikskomplexen ingående övriga folkstammarna och nationaliteterna; man borde lugnt kunna medgiva de främmande elementen en med den ursprungliga ryska befolkningen jämngod existens, utan att befara någon störing av rikets helhet. Inga olyckor skulle heller uppstå av det, att de icke-ryska nationaliteterna vore nöjda med sitt öde. Tack vare speciella företräden med avseende å det geografiska läget ävensom befolkningens sammansättning och skaplynne, är det för Ryssland möjligt att förbliva en lika klok och fruktbringande politisk makt som England i förhållande till underlydande nationer, men Rysslands styresmän, i sin egenskap av officiella patrioter, bedriva envist en trång nationalistisk politik; de utså fiendskap och misstroende där, varest en fredlig sämja alldeles av sig själv skulle utveckla sig, och antaga av princip en sträng oförsonlig ton endast för att befästa och höja sin makts auktoritet.

Den ryska regeringens devis, enligt vilken de särskilda nationaliteters rättsliga ställning regleras, vilka ingå i den ryska rikskomplexen, är — „Ryssland för ryssar". Översatt till den „praktiska politikens" språk betyder denna princip — Ryssland för den ryska tschinovniken. Det är icke blott i det egentliga Rysslands guvernement, utan även i Polen, Finland och Kaukasien, som den ryska tschinovniken måste känna sig som husbonde och giva sina husbonderättigheter tillkänna gentemot de lokala nationaliteterna, för att dessa icke må glömma i vilket rike de bo och under vilken makt de lyda. — Det finnes en särskild typ av den ryska administrator-tschinovniken, vilken i gränsmarkerna utför regeringens planer om ett „organiskt sammansmältande". Var också den ursprungliga ryska tschinovniken i Polen eller Kaukasien blott en verkställare av de från centrum, Petersburg, utgående planerna, så uppträder han nu här som den förnämsta upphovsmannen till regeringens trångt nationalistiska gränsmarkspolitik. I samma mån som gränsmarkstschinovnikerna här ökas, vilka åtnjuta särskilda förmåner för sin „fasligt" tunga tjänstgöring i det främmande landet, skapas ett materiellt stöd för russifikationspolitiken i gränsmarkerna, bestående av en talrik klass människor, vilka bemöda sig om att ståndaktigt uppbära och utveckla denna politik. Det har uppstått en särskild rysk gränsmarkspress, vilken inspireras och ledes av de lokala administratorerna („Varschavskij Dnjevnik", „Kavkas", „Rischskij Vjestnik"), och de artiklar, som ägnas Polen, Finland, Östersjöprovinserna och Kaukasien i den ryska reaktionära pressen („Novoje Vremja", „Moskoffskija Vjädomosti", „Svjät", „Graschdanin", „Okrainij") äro överfyllda av tendentiösa och falska uttalanden av ovanomtalade tschinovnik-erövrare.

För att befästa kejsardömets „riksenhet" riktade den ryska regeringen sin russifikationspolitik mot de gränsmarksnationaliteter, vilka antingen i kraft av historiska traditioner eller ekonomiska villkor

innehade en dominerande ställning, emedan regeringen ansåg dem vara bärare av separatismens och den politiska autonomins idéer i gränsmarkerna.

Tidigare än i andra gränsmarker började denationaliseringspolitiken mot konungariket Polen och de i nordväst boende polackerna. Tre år efter upproret år 1863, den 28 mars år 1867, promulgerades en regeringsukas av det innehåll, "att målet med de av Oss gjorda förändringarna uti konungariket Polens inre styrelse är en fullständig sammansmältning av denna del av Vårt rike med de övriga delarna av detsamma". Denna ukas, som utgjorde normen för konungariket Polens samhälleliga och politiska ställning uti den ryska rikskomplexen, lade grunden till förryskningspolitiken uti Polen. Den inleddes med att ryska språket med våld infördes på alla områden av styrelsen och landets språk och det polska elementet så mycket som möjligt uteslötos från alla områden av det samhälleliga och offentliga livet. Medels ett ministercirkulär av år 1869 uteslöts polska språket ur alla elementarskolor och universitet och ersattes med det ryska detta var ett uppenbart brott mot lagstiftningsakterna av åren 1864 och 1866, vilka högtidligen tillförsäkra polackerna rätt att behålla sitt eget språk och sin egen nationalitet. År 1873 åstadkom distriktskuratorn Buffe att uti *folkskolorna* i alla ämnen, *till och med det polska språket,* skulle undervisas på ryska. Denna officiella patriot skröt sedermera offentligen med att „han var den förste, som stötte kniven i Polens hjärta".

Den „organiska sammansmältningen" av det polska konungariket med rikets övriga delar, vilken påbjöds uti ovanomtalade ukas av den 28 mars 1867, fattades icke såsom ett införande i Polen av alla de förordningar, vilka utfärdats i det egentliga Ryssland under „de stora reformernas epok" (åren 1861—62). Riksenhets- och den organiska sammansmältningsidén stämde hos den petersburgska byråkratin utomordentligt väl överens med att beröva gränsmarkerna i allmänhet och konungariket Polen i synnerhet en hel rad inrättningar, vilka utgjort en väsentlig del av riks- och administrationsmekanismen uti Rysslands centrala guvernement. Städernas och distriktens självstyrelse, liksom också jurydomstolen och rätten att välja fredsdomare, infördes icke i konungariket Polen. Saken var den, att regeringen icke ville giva den polska adeln och den polska bildade klassen den minsta möjlighet att uppträda som en samhälls- och kulturmakt. Självstyrelse beviljades endast de polska bönderna. Och detta i sin tur gjordes av inskränkt politiska bevekelsegrunder: den ryska regeringen ville framskjuta bönderna på samhällslivets skådebana för att därigenom tillbakatränga den fosterländskt sinnade adeln och städernas borgerskap. Stödjande sig på det i materiellt hänseende välställda bondeståndet skulle det ryska herraväldet i Polen vinna insteg. Det bör i alla fall observeras, att böndernas självstyrelse utgör en inbillning, i det att kretsbefälhavaren och lantpolisen där inneha en ledande och hemlig makt. Alla hithörande ärenden behandlas på ryska språket; på ryska föras också domstolsförhandlingarna; de polacker, vilka inneha elementarskole- och universitetsbildning samt kunna uttrycka sig på ryska, utgöra undantag; den stora massan av folket kan icke ryska, — och följaktligen bedrives lagskipningen i de allra flesta fall ytterst otillfredsställande med tillhjälp av tolk.

Det system, enligt vilket förryskningspolitiken bedrevs i konungariket Polen, blev sedermera en bestående grund för styrelsepolitiken med avseende å alla gränsmarker och icke-ryska nationaliteter. I slutet av 80-talet öppnade regeringen sitt fälttåg mot Östersjöprovinserna. Den ledande principen vid utgivandet av dessa nya påbud (för Östersjöprovinserna), som vi finna uti ministerkommitténs journal för den 10 maj 1905, var å ena sidan regeringens strävan att frigöra flertalet av den estniska och lettiska befolkningen från den tyska adelns och det tyska prästerskapets inflytande och ersätta det med ryskt inflytande, och å andra sidan — för att åstadkomma en intimare förening av Östersjöprovinserna med de inre guvernementen av Ryssland — att införa i dem likadana organ för övervakandet av läroverken och samma styrelsesätt, som förekommo i de övriga delarna av kejsardömet.

Men denna politik, som fördes i demokratins tecken (tillintetgörandet av den tyska adelns dominerande betydelse), och vilken i början mötts med sympati av esterna och letterna, drabbade slutligen icke de tyska adelsherrarna, utan den av regeringen skenbart protegerade massan av folket i Östersjöprovinserna. Landets språk fördrevos fullkomligt från både skola och domstol och ersattes med det ryska. Den främsta posten i ortens självstyrelse stod icke öppen för esterna och letterna själva; inga sådana reformer gjordes, som verkligen hade kunnat höja esternas och letternas samhälleliga och politiska betydelse — förbättringar i distrikts- och stadsförvaltningen, jurydomstolen o. s. v. gjordes icke. —

Principen „Ryssland för ryssar!" tillämpades också i Kaukasien. I synnerhet förde den ryska byråkratin en skoningslös kamp mot de kaukasiska armenierna. Den förnämsta skottavlan var den armeniska kyrkoskolan, vilken för armenierna var deras nationalskola.

Den år 1897 utnämnde styresmannen i Kaukasien, den „sannt ryske" furst Galitzin, visade sig vara en verklig hjälte i utrotandet av allt armeniskt. Inom förloppet av 2—3 år hade han systematiskt stängt de armeniska välgörenhetsinrättningarna, de armeniska biblioteken, läsesalarna, det armeniska bokförlaget och i grund tillintetgjort den armeniska pressen. Slutligen utgavs, under Plehves tid, på hans enträgna uppmaning, en lag av den 12 juni 1903 om indragandet av den armeniska kyrkans egendom. Denna tilldragelse framkallade bland armenierna en stark revolutionär *nationalistisk* rörelse. Att denna fråga kunde spela en sådan betydande roll, förklaras genom det förhållandet, att kyrkan för armenierna är en rent nationell inrättning. Kyrkans symbol och överhuvud, katolikos, är icke blott den främste bland prästerna, utan i viss grad också nationens överhuvud.

Till och med de med storryssarna besläktade lill-

ryssarna hava i någon mån lidit av russifikationspolitikens tyngd. Det lillryska språket har sedan år 1863 befunnit sig i en undantagsställning. Då — tydligen i samband med det polska upproret — förbjöd regeringen tryckandet av religiösa, populärtvetenskapliga och pedagogiska böcker på lillryskt språk; och år 1876 utfärdades ett cirkulär, vari varje slag av skrift på lillryska förbjöds. Varje anhållan om tillstånd att på lillryska få utgiva tidningar, journaler, broskyrer, läroböcker o. s. v. har — enligt anteckningar från år 1905 gjorda av personer tillhörande den bildade klassen av det lillryska samhället — träffats av det hårda ödet att förbjudas.

Alldeles på samma sätt förhöll sig den ryska regeringen till det littauiska språket. Så voro t. ex. de littauiska bönderna tvungna att som kontraband införskaffa sina böneböcker från det angränsande Preussen. —

År 1881 uppflammade helt oväntat i hela sydvästra och södra Ryssland judeförföljelserna. Dessa förföljelser utgöra en tvär omsvängning i regeringens förhållande till judarna. Under namn av temporära bestämmelser av den 3 maj 1882 utfärdades en av ministerrådet stadfäst förordning, vilken förbjöd judarna att bosätta sig inom för dem tidigare anvisade områden; samtidigt förbjödos judarna att genom köp eller hypotisering förvärva sig egendom.

Börjande med dessa temporära bestämmelser av den 3 maj, tilltager snabbt antalet av inskränknings- och undantagslagar för judarna. En lag av år 1886 bötfällde med 300 rubel familjen till varje jude, som uraktlåtit att fullgöra sin militärtjänst. Samma år och det därpå följande inskränktes intagandet av judar i elementar- och högre läroinrättningar till en fastslagen procent (3—7 %, allt efter olika guvernement); år 1888 förbjödos judarna att bosätta sig i Finland; år 1889 inskränktes till det yttersta antagandet av judar som advokater. Yttermera följde lagar, vilka gjorde stort intrång i judarnas, till och med köpmäns av II gillet, vistelserätt i Moskva och det Moskoffska guvernementet, i de Kubanska och Permska områdena. År 1890 och „framdeles, ända tills de judarna rörande lagbestämmelserna blivit reviderade“, uteslötos judarna från deltagandet i semstvovalen och sammanträdena. År 1892 års lag uteslöt judarna från stadsvalen, från de offentliga ämbetena i stadens styrelse, ävensom från särskilda grenar av stadshushållningen och administrationen.

På detta sätt gjordes judarna i Ryssland till en verklig pariakast. Regeringen strävade icke att förryska det till fem miljoner uppgående judiska folket — såsom den gjort med polackerna, armenierna, letterna och littauerna — utan tvärtom att försvåra för dem inträdet i *rysk* skola, *ryska* kommunala värv och *rysk* statstjänst.

Ovanbeskrivna förryskningssystem och undantagslagar för särskilda nationaliteter hava icke förlorat sin gällande kraft i dag som är. I början av förlidet år befallde den „ryska Bismarck“, Stolypin, medels cirkulär ståthållaren i Östersjöprovinserna att öka och befästa det ryska elementets inflytande i denna trakt. Då de polska deputerade i duman vid granskandet av budgeten (i mars år 1909) uttalade den önskan, att polacker måtte utnämnas till rättsämbetena i Polen, förklarade justitieministern Schtscheglovitoff i ministerrådets namn, att det icke gick an att „befläcka“ domstolen med polacker. Slutligen karakteriseras den nationalistiska politiken av det konstitutionella Stolypinska ministerrådets förhållande till Finland. Herr Stolypin, likasom ock hans föregångare, anser att gränsmarkerna böra hållas i ständig fruktan; de minsta eftergifter, gällde de ock deras mest lagenliga fordringar, skulle bevisa en svaghet, som vore oförlåtlig av en „stark makt“; en sträng lagstiftning måste upprätthållas bland alla de folkstammar och nationaliteter, som bo inom Rysslands gränser och vilka icke förstått att fatta förtroende till och tillgivenhet för de ryska myndigheterna och deras „sant ryska“ bundsförvanter. Stolypin är naturligtvis synnerligen belåten med sin „nationalistiska“ politik; han är helt yr av sin seger och skrattar åt varje förutsägelse om denna sin politiks störtande. Men von Plehve har ju också firat segrar. Och det var... dagen före det rysk-japanska kriget. Och då brast icke det förmätna självförtroendet...

*

Huru ställer sig det ryska samhället till nationalitetsfrågan? Då uti Ryssland år 1905 den „befriande vårens“ annalkande förkunnades, avhandlades på de Moskoffska semstvomötena, bland andra politiska frågor, också den nationella. Frågan formulerades på följande sätt: huru kommer Ryssland att gestalta sig i framtiden — som en fri federation av självständiga stater eller kantoner, som en förening av autonoma områden och provinser, eller ock fortfarande som en enda odelbar stat?[1] Efter en lång diskussion antog novembermötet följande klämmar:

Grundlagen bör tillförsäkra alla nationaliteter kulturell självbestämmelserätt.

Ryska språket bör förbliva de centrala riksinrättningarnas, härens och flottans språk.

Användandet av ortsspråket uti de lokala riks- och samhällsinrättningarna och läroverken regleras genom allmänna och lokala lagar.

Den lokala självstyrelsens förvaltningsområde utsträcker sig till hela den lokala styrelsen, skydds- och sedlighetspolisen inberäknade.

Den lokala styrelsens företrädare böra övervaka de lokala självstyrelseorganens verksamhet.

Den lokala självstyrelsens organ tillkommer en vidsträckt makt över utfärdandet av obligatoriska föreskrifter.

I betraktande av att några delar av riket äro i behov av lokala representationer, vilka äga verkställande makt uti lagstiftningen på vissa områden, beslöt mötet: efter det rätt till medborgerlig frihet

---

[1] Man kan icke undgå att observera, att formuleringen av denna fråga är något besynnerlig, oriktig: områdenas autonoma ställning utesluter ju icke Rysslands odelbarhet och enhet.

och en regelbunden folkrepresentation med konstitutionella rättigheter för hela riket beviljats, måste en laglig väg öppnas för bestämmandet av den lokala autonomin.

Beträffande konungariket Polens autonomi erkände mötet, då detsamma till största delen utgör en fullkomligt enhetlig helhet med avseende å nationalitet, kultur och seder samt skarpt skiljer sig från rikets övriga delar, nödvändigheten av att ofördröjligen efter införandet av den allmänna demokratiska och konstitutionella representationen avskilja konungariket Polen till en särskild autonom enhet med riksdag, sammansatt på grundvalen av allmän, enkel, lika och hemlig rösträtt. Detta gjordes med villkor att kejsardömets riksenhet skulle bibehållas och att gränserna mellan konungariket Polen och de angränsande guvernementen skulle få ändras enligt ömsesidig överenskommelse så på ett som annat håll i överensstämmelse med ortsbefolkningens nationella sammansättning och önskningsmål. Härvid måste i konungariket Polen råda de för hela riket gemensamma garantierna för den medborgerliga friheten och för nationaliteternas rätt till kulturell självbestämmelse, ävenså måste minoritetens rättigheter betryggas.

Frågan om Finlands rättigheter avhandlades icke på mötet.

Mötets ovanrelaterade beslut ingingo, vad autonomifrågan beträffar, i det konstitutionella demokratiska (kadett-) partiets program.

För att bestämma den ställning de demokratiska och radikala folkklasserna av de olika nationaliteterna i Ryssland intaga till denna fråga, skola vi anföra de mötesrepresentanters för olika nationaliteter beslut, vilka sammanträdde i S:t Petersburg den 19, 20 och 21 november 1905 (tillsammans 115 personer): „Vi representanter för armenier, vitryssar, grusiner, judar, kirgiser, letter, littauer, polacker, tatarer, ukrainer och ester hava, församlade i S:t Petersburg, åhört referat över de uppräknade nationaliteternas ställning i samband med Rysslands nuvarande politiska läge och kommit till följande beslut:

1) Frihetsrörelsen, som småningom rensar jordmånen för ett omskapande av riket på demokratiska grunder, är en gemensam sak för Rysslands alla nationaliteter.

2) Dessa nationaliteter äro synnerligen angelägna om att det förestående omskapandet skall för alla och envar av dessa och för alla tillsamman betrygga deras fullständiga frihet i intellektuell och materiell utveckling.

3) Detta möte inser obeständigheten och omöjligheten av en centralisation av lagstiftningen och styrelsen uti ett så vidsträckt, så olikartat och komplicerat rike som Ryssland är både i ekonomiskt, religiöst och nationellt hänseende.

4) Mötet inser att en decentralisation av riksmakten och en organisation av folkmakten på federativ grund berör Rysslands alla folkstammar.

5) Uti de nationaliteters intresse, vilka icke äro koncentrerade i ett visst territorium, ävensom i nationalitetsminoritetens i varje sådant territorium intresse, bör rikets allmänna konstitution fastställa sådana normer, som tillförsäkra varje sådan minoritet och alla nationaliteter oantastligheten av deras nationella rättigheter och intressen. Ett av medlen för uppnåendet av detta mål är, enligt mötesdeltagarenas åsikt, det proportionella representationssystemet såväl i form av ett allmänt riksparlament som ock av mindre lantdagar.

För förverkligandet av ovanberörda uppgifter anser mötet det vara nödvändigt att bilda *nationalitetsförbund*, med syfte att ömsesidigt styrka varandra i kampen för nationalitetsrättigheterna."

Ett allmänt och detaljerat studium av nationalitetsfrågan i Ryssland ger anledning att förmoda, att denna fråga bör lösas med Nordamerikas Förenta Stater som förebild, varest stor frihet och fullständig jämnlikhet till en nation sammanfört de mest olikartade etnografiska element av den ursprungliga befolkningen och de inflyttade folkslagen, samt lett till dessa staters uppblomstring.

S:t Petersburg, april 1909.

*A. Morosoff.*

Övers. från förf:s manuskript.

## DE MEKANISKA MUSIKINSTRUMENTEN.

I n:o 6 av „Argus" har herr Gösta Wahlström tagit till tals bl. a. även frågan om de nu så moderna mekaniska spelapparaterna och över dem fällt en ganska sträng förkastelsedom. För min del skulle jag dock ej vilja i allo förena mig om ett generellt fördömande av dessa maskiner, ty även på dem kan man förvisso, om ock med behörig modifikation, tillämpa den gamla satsen: „intet ont som ej medför något gott".

Utan tvivel bedrives rätt mycken humbug med dessa apparater, men detta är väl ingenting att förvåna sig över. „Mundus vult decipi", sade ju redan de gamla romarna, helt säkert med tanke på *sin* tids humbugande, och för övrigt vore det väl förmätet att vänta sig att det musikaliska området skulle vara fredat för denna urgamla företeelse, som nog är årsbarn med människosläktet självt.

Huruvida vi någonsin skola komma därhän att man kan konstruera en musikapparat, som fullkomligt kan ersätta en konstnärs prestationer, det är en fråga, som tillsvidare måste lämnas obesvarad. Den strävan, som i våra dagar allt allmännare och intensivare gör sig gällande i syfte att ersätta handarbetet och de naturliga produkterna med konstprodukter, framställda i enorma massor, låter oss dock förmoda att vi, vad de musikaliska spelapparaterna beträffar, ännu blott befinna oss i början av en lång utvecklingsserie, i vilken den ena länken rastlöst fogas till den andra. För tillfället kunna vi emellertid lämna därhän spörsmålet huru nära fullkomligheten man i detta avseende framdeles kommer att nå och i stället sysselsätta oss med en undersökning av frågan huruvida verkligen ingen nytta står att avvinna dessa „maskiner" sådana de för ögonblicket äro. Det som här nedan

yttras om dem, gäller till fullo även om deras mera fullkomnade efterföljande i en närmare eller fjärmare framtid.

Ju mer konkurrensen om brödbiten tillskärpes, desto mindre tid återstår för att öva sådana anlag, som ej direkt medföra pekuniär nytta, och ju mer kulturen utbreder sig, dess större blir behovet av något slags rekreation för de överspända nerverna. Den som så hava kan, inslår då på en genväg, som förbi tidsödande skalor och etyder leder direkt till förmågan att kunna återge även de mest fordrande kompositioner. Och de många musikvänner, vilka tvungits att nedslå sina bopålar långt från kulturcentra samt haft varken tid eller tillfälle att utbilda sina musikaliska anlag, kunna likaså genom att lägga sig till med en „phonola" (eller något i den stilen) förskaffa sig en icke ringa musikalisk njutning. Och mången musikstuderande, som icke valt pianot till sitt hufvudinstrument, kan med tillhjälp av en dylik apparat genomgå massor av värdefulla kompositioner, därunder kontrollerande ögats intryck med örats.

I alla dessa fall förutsättes naturligtvis att vederbörande på förhand ha klart för sig att det som t. ex. en „phonola" kan giva honom *ännu så länge icke är en konstprestation* utan en *reproduktion* och att han själv i vissa fall genom sitt mer eller mindre skickliga handhavande av apparaten i viss mån kan öka värdet av denna reproduktion i konstnärligt hänseende. Det som dessa apparater ännu icke — och måhända aldrig — kunna fullt återge, näml. konstnärens individuella inlägg, de oändligt skiftande själsstämningarna o. dyl., dem får man finna sig i att undvara eller att supplera med fantasins tillhjälp. Men, uppriktigt sagt — huru många bråkdelar av en konsertpublik månne egentligen observera alla dessa detaljer och förstå att rätt uppskatta dem samt giva dem deras rätta värde såsom beståndsdelar av en exekverande konstnärs prestation? Och huru många amatörer komma någonsin så långt att de kunna på ett något så när korrekt sätt återge ett något svårare stycke? När man, såsom tyvärr ej sällan är fallet, tvingas att i timtal höra de ädlaste musikverk misshandlas av omogna, med „spelklåda" behäftade individer, så känner man sig slutligen nästan frestad att önska någon av dessa plågoandar utbytt mot en „phonola", som åtminstone ej blundar för „kors och ben" eller hyser ett suveränt förakt för taktbeteckningen.

Och för övrigt, huru mycket musikaliskt barbari (minst sagt!) tvingas man ej att vara med om i våra dagar utan att någon röst mig veterligen ännu höjt sig till protest. Denna olycksaliga friluftsmusik till exempel, där publiken med god smak smälter sådana musikaliska missfoster som „Oberon"-uvertyren utförd av idel skrällande platta ventilhorn. Och visa mig den orkester, åtminstone i vårt land, som av pietet för de stora klassiska mästarena utför deras skapelser utan ringaste avvikelse från partiturets föreskrifter. I bredd med dessa försyndelser äro många spelapparater nära nog att anse såsom en musikalisk vinning.

Slutligen må vi ej glömma att även på ett annat område av skön konst en analog företeelse längesedan skaffat sig medborgarerätt och det utan någon protest. Jag menar fotografin, som ju ej heller ännu hunnit så långt i utveckling att den kan fullt återge annat än konturerna av en teckning, icke det naturliga *färg*intrycket. Men vem skulle väl därför vilja fördöma denna uppfinning? Att den så begärligt accepterats av mänskligheten, beror väl mest därpå, att den betjänar en så oändligt mycket talrikare allmänhet samt att dess produkter så påtagligt giva sig tillkänna såsom varande blott reproduktioner. Även här gäller samma regel som i fråga om de musikaliska spelapparaterna: man må städse hålla i minnet att här är fråga blott om att reproducera, ej att skapa. Genom att sålunda placera allt på rätt plats, undvika vi ej blott begreppsförvirring utan göra vi ock envar av dessa uppfinningar behörig rättvisa. Att vinningslystna fabrikanter genom oförsynta reklamer söka åt sin vara vindicera ett större konstvärde än vad de i själva verket kunna prestera, det är något som nu en gång för alla ej kan undvikas, men det står ju i vår makt att ej låta bedraga oss av ett slikt bauernfängerei.

Likasom fotografin svårligen skall kunna helt och hållet undantränga målarekonsten, åtminstone icke inom en öfverskådlig framtid, så komma nog ej heller de musikaliska spelapparaterna att någonsin förmå till den grad ersätta en konstnärs prestationer, att detta slags människor bleve en överflödsvara. Skulle en mild försyn dessutom ställa så till att sagda maskiner kunde avhålla en mängd omusikaliskt folk att öda tid och pengar på något sådant som aldrig ger dem eller omgivningen någon valuta eller verklig tillfredsställelse, så ville man nästan hälsa deras tillkomst såsom en välgärning för mänskligheten. De få verkliga musikvännerna skola självfallet väja för denna „maskinmusik"; för dem är den naturligtvis ej avsedd, men de finna lätt nog full ersättning genom att spara sig för de få tillfällen, då det förunnas oss att höra genuina konstnärer tolka stora mästares snilleverk.

*—nst—*

## NÅGRA ORD OM RÄNTOR OCH VINSTMEDEL.

*Ett litet bidrag till frågan om „det man ser och det man icke ser".*

Jag vet icke, om Argus stränga blick med något intresse riktar sig mot den så kallade mammon med därtill hörande räntor, vinster, dividender m. m. I regeln är ju Mammon en osällskaplig figur, som säger lika litet som han betyder mycket. En och annan gång händer det dock, att hans skarpa profil framträder i ett skimmer av humor, som inbjuder till kallprat vid eftermiddagskaffet och havannan.

Till en liten omväxling efter studentskrivnings- och promulgationsskandalerna må vi således slå oss ned i mammons röksalong. Och snoppa cigarrerna.

Saken är den, att finska statsjärnvägarna på sta tiden sett sina don rulla, icke blott med då-g fart, utan ock med en allt mer utsinande vinst. lan ser sig alltså om efter medel att råda bot på ländet. Och så en vacker dag faller blicken på en del av den rullande materielen, som har form v myntet silver och guld. Var, i Jeremias' namn, ava alla dessa pluringar legat och latats, under et att de övriga rulldonen idogt knogat och slam-at fram genom „Finlands frostiga ödemarker?"

Så har man frågat, och svaret blev ganska trist: Finlands Banks valv! Där har statsjärnvägarnas assaöverskott sedan årtionden legat i dvala utan tt avla några som helst efterkommande till 3 à $\frac{1}{2}$ procent. Vad var naturligare än att man be-löt föreslå unghingstarnas utsläppande på bete för tt i sinom tid åter infånga dem med ett tillskott av nodiga 165,000 om året.

Det är: järnvägsstyrelsen ansåg, att dess medel, vilka hittills utan ränta varit placerade på upp- och avskrivningsräkning i statsbanken, härefter borde deponeras i privatbankerna mot 3, delvis måhända flere procents ränta. Detta, den sent mognade vis-domens ord har då slutligen blivit hörbart, sedan det i årtionden överröstats av de mångfaldiga broms-sarnas byråkratiska surr!

Men nu händer det sig, att järnvägsstyrelsen, i glädjen över sin stora upptäckt, spänner sina blanka lokomotivögon rätt på den förnöjeliga räntevinsten, utan en tanke på att skänka gamla, trygga stats-banken ens en kärvänlig avskedsbligning. Och dock äro de stadde och städslade i samma herres tjänst.

Härvid yppade sig nu en lucka i den ekono-miska utredningen. En lucka, som dock snabbt och framgångsrikt fylldes genom en ledande artikel i Nya Pressen, signerad A. N. Denne förf. gjorde gällande, att Finlands Bank har sina sidor, också den. Den gottgör nu visserligen sin goda kund, järnvägsstyrelsen, alls ingen ränta. Men detta inne-bär för ingen del, att järnvägarnes medel skulle ligga räntelösa och ingenting avkasta. Ty, säger A. N., „de tillgodogöras av Finlands Bank på ett räntebärande sätt såsom övriga i banken innestående medel; och den vinst, som genom deras använd-ning tillskyndas banken, ingår i sin helhet, oavkor-tad, bland bankens vinstmedel, vilka som bekant stå till lantdagens disposition". Då man har sig bekant, att Finlands Bank låter sina „medel" rulla kring landet med helt annan framgång än järnvägs-styrelsen sina, så förefaller det ingalunda fantastiskt att, såsom A. N., uppskatta den vinst järnvägarnas å upp- och avskrivningsräkning insatta medel till-föra staten till fulla 4 procent, måhända mera.

Som synes har A. N. tagit ad notam gamle *Bastiat's* visdomsregel, att de ekonomiska företeel-serna hava sidor, som man ser, och andra, som man icke ser. Han har för sin del rätt, att upp- och avskrivningsmedlen likasom övriga passiva ut-göra motsvarigheten mot bankens utlåning och öv-riga aktiva. Alltså deltaga de i alstrandet av ban-kens vinst, och kan denna delaktighet uppskattas till minst 4 procent. Och att denna osynliga sida av saken sålunda uppmärksammats, är ju alldeles som sig bör.

Men nu förhåller det sig tyvärr så, att en väl-skapad ekonomisk företeelse ingalunda i regeln har blott två sidor. Den är tvärtom ofta en full-fjädrad polyeder med obestämt antal sidor, av vilka många ligga djupt i det fördolda. En sådan osyn-lig och av A. N. icke observerad sida är t. ex. si-dan den och den i Helsingin Sanomat, någon num-mer för jämt två år sedan, varest signaturen O. S. uppmanar statsverket att fordersammast plocka ut sina par tiotal miljoner från den omtvistade upp- och avskrivningsräkningen för att deponeras i de då för tiden ynkligt penningefattiga privatbankerna. O. S. försäkrar, att denna lilla flyttning ej allenast skulle tillföra vår kära statskassa ränta, utan ock på ett oskattbart sätt bidraga till penningekrisens utjämnande. Och slutligen skulle den helt behän-digt fylla den ängslande ebb, som för tiden rådde i Finlands Banks sedelreserv (den s. k. „obegag-nade sedelutgivningsrätten"). Miljonerna i fråga framstå nästan som en kvarnsten på den stackars bankens bröst, vilken borde avlyftas för att patien-ten kunde andas fritt och samla ny kraft i domnade lemmar.

Så är det med de fördolda schakten i mammons bikupa: den ena menar, att där bo arbetsbin, den andra tror sig se idel drönare. A. N. tror, att sal-dot å upp- och avskrivningskonto, i tävlan med alla andra i Finlands Bank „innestående medel", idogt knogar för att höja bankvinsten upp till sju-miljoners höjden; O. S. åter håller före, att samma saldo rider spärr och hindrar vinsten i dess be-römvärda klättring.

För oss, den stora majoriteten, vilkas konti dess-värre ej figurera bland bankernas passiva, utan sna-rare tvärtom, kan det förefalla skäligen likgiltigt, vilkendera uppfattningen kommer sanningen närmast. Att allmängiltigt utreda frågan är inte heller så lätt som det kan synas. De otaliga trådar, som gå samman i kapitalbildningens väv, löpa i allt för varierande banor för att ett en gång för alla gäl-lande mönster skulle kunna fastställas. Dock är det uppenbart, att både A. N. och O. S. *kunna* hava rätt. Under kristider kan det inträffa, att insättnin-gar i Finlands Banks upp- och avskrivningsräkning indirekt verka deprimerande; under motsatta omstän-digheter kunna de — likaså indirekt — utöva ett stimulerande inflytande.

Men se vi saken endast från bankteknisk syn-punkt, slites meningsolikheten mellan de två sig-naturerna säkerligen bäst såsom förre tyska före-dragaren det gjorde, då han utropade: wenn wir uns fragen: wer war grösser, Schiller oder Goethe? — so müssen wir unbedingt anworten: nein!

Ty lika svårt som det är att följa alla de olika trådar, vilka från Finlands Bank leda ut till den ekonomiska verksamheten runt om i landet, lika lätt är det att leta sig fram från de särskilda konti bland dess passiva till motsvarande aktiva. Den nödiga Ariadnetråden är ju allt annat än svårtill-gänglig, ehuru av huvudstadstidningarnas medarbe-tare i regeln förbisedd: Finlands Banks reglemente. Tillkalla vi denna expert, erhålles följande belys-

ning av sakförhållandet — ja, förlåt mig, det blir nog en smula abc-bok. Men låt gå för A. B. C.:

A) Reglementet vidhandengiver, att bankens rätt att utgiva sedlar för anskaffande av guld och annan s. k. metallisk valuta är fullkomligt obegränsad. Härav följer utan vidare korollariet: att omfattningen av denna rörelsegren ävensom därur härflytande vinst i form av räntor och agio är absolut oberoende av saldot å upp- och avskrivningsräkning — likasom för övrigt av alla andra „i banken innestående medel", för att begagna A. N:s uttryck.

B) Däremot är sedelutgivningsrätten med avseende å bankens inhemska utlåning begränsad. Index för „påkänningen" å bankens reglementsenliga kreditgivningsförmåga är den s. k. „obegagnade sedelutgivningsrätten", bättre: sedelreserven, ännu bättre: utlåningsreserven. Sätta vi nu denna $= R$, metalliska valutan $= M$, utelöpande sedlar $= S$, saldot å upp- och avskrivningsräkning $= U$, övriga avista-förbindelser $= A$ samt å beviljade kassakreditiv innestående belopp $= K$, framgår ur reglementets bestämmelser formeln

$$R = M + 40{,}000{,}000 - (S + U + A + K).$$

Insättningar å bankens upp- och avskrivningsräkning ske, om särskilda bagatellposter lämnas obeaktade, antingen i guld (ev. annan metallisk valuta) eller i bankens egna sedlar. I det förra fallet ökas $M$ och $U$ med samma belopp — i det senare minskas $S$ och ökas $U$ med samma belopp. Och i båda fallen blir $R$ fullkomligt oförändrad. Enahanda blir förhållandet vid uttagningar från nämnda konto. Bankens kreditgivning och därav beroende vinst stå således icke i något förhållande till storleken av den å upp- och avskrivningsräkning innestående summan.

C) Härav följer, att statsjärnvägarnas i Finlands Bank placerade medel icke blott icke giva någon ränta, utan ej heller med en enda penni bidraga till alstrandet av bankens disponibla vinst. Skulle härvid en liten reservation befinnas nödig, så komme den att innebära, det samtliga mot bankens avistaförbindelser „innestående medel" törhända, enligt vunnen erfarenhet, kunna bidraga till en, förvisso helt obetydlig, minskning av sedeltryckningskostnaderna.

— Det vill sålunda synas, som om bankreglementets utlåtande i den omtvistade vinstfrågan avgjort skulle utfalla till förmån för järnvägsstyrelsens ränteberäkningar.

Lycka till alltså, högstärade järnvägsstyrelse, måtte de 165,000 väl bekomma!

*A. H.*

## PANOPTIKON.

**Det måste erkännas att tonen i den politiska debatten hos oss nu är betydligt mera behärskad och lugn än vad man under de förra ofärdsåren bevittnade. Uusi Suometar yrkade för någon tid sedan på detta såsom ett nödvändigt vilkor för samförstånd, i stort sett är vilkoret uppfyllt. Visserligen tala Matti och andra såsom förr om „yltiöperustuslailliset", „grundlagsfanatikerna", vilket är av två skäl olämpligt, dels emedan fullt konsekventa sådana „fanatiker" hos oss efter Nevamiljonhistorien och annat finnas i endast försvinnande mängd, dels emedan den upprepade användningen av sagda och liknande epitet hos Suometars läsare befästa uppfattningen om den stränga konstitutionalismen såsom någonting klandervärt eller löjligt. Visserligen betecknas tidtals å motsatt håll suometarianerna såsom undfallenhetsmän fortfarande med ett tonfall av förakt som, utan att längre motsvara den förnuftiga opinionen, blott stärker gammal bitterhet och väcker ny sådan. Men, som sagt, i stort sett råder kylig sans och däri ligger dock ett visst plus, trots all meningsolikhet angående medlen för vårt lands skyddande.**

**Jag konstaterar vidare det anmärkningsvärda faktum att U. S. för en tid sedan såsom ideelt motiv för bevarande av koalitionsprägeln hos senaten betecknade den *förödmjukelse* som låge i att icke vi själva utan andra komme att besätta vakanserna efter de nu avgående. Jag har, ehuru ganska regelbunden läsare av U. S., aldrig förr hos densamma sett ryggradssynpunkten erkänd, om nu ock i ett kanske egendomligt samband.**

**Jag vågar ur situationen och stämningen draga en viss kubikrot, som heter en gryende möjlighet för gemensam aktion. En dylik, av annan person i „Måndagen" tidigare berörd tanke fick i de större bladen epitetet naiv. Jag förklarar mig (alldeles privatim) beredd att deltaga i attributets bärande, likväl med förbehåll att något längre fram få återställa min del av detsamma till dem som nu icke äro naiva.**

**Ytterligare en tanke. De politiska klubbarna resonnera, kannstöpa och ärta upp sig var på sitt håll. Kunde de icke, genom delegerade, i dessa för fosterlandet kritiska tider resonnera tillsamman? Jag proponerar detta alls icke av någon sangvinisk tro på ett alltför snart sammangående i vissa punkter. Men säg mig, ärade läsare, vem garanterar att vi icke ett tu tre ha en hittills oprövad situation, som med den elementära självbevarelsens kraft *tvingar* oss tillsamman, alla här? Och för en sådan möjlighet vore ett politiskt umgänge mellan olikasinnade redan nu nyttigt och önskvärt. Ingen behövde skrida därtill med uppgivande av sin politiska princip, men ingen tar heller skada av ett hyggligt resonnemang. Och det är — jag höll rakt på att säga naivt —, det är kortsynt att i vårt oerhört prekära läge sitta isolerade i var sin vrå och se arga ut inbördes. Medan de där borta grina.**

*

**Egentligen har jag ingen speciell lust att nu skåda skämtsamt på tingen, trots det att revolterna i Konstantinopel och Bromarf representera var sitt kapitel i världshistorien och möjligen kunde gemensamt biläggas genom att den famösa stolen i Bromarfs kommunalstuga översändes till den avsatte storvisiren. En av mina skolkamrater trodde för resten att det hette stolvisir.**

*

**Ett häftigt medlidande grep mig häromdagen. Den 6 dec. 1898 överlämnade Helsingfors stadsfullmäktige åt en kommitté, numera bestående av frih. R. v. Willebrand och aktuarierne T. Hartman och H. Dalström, förslaget om utgivande av ett historiskt-statistiskt arbete över Finlands städers utveckling under åren 1875 – 1899. Den kommittén *sitter ännu.* Låtom oss bedja! Sitten inte längre, gode herrar och svenske män. Stigen opp från denna snart elvaåriga sits i kommunernas tjänst och gån ut i våren och solljuset. Jag skall nog läsa korrektur på resten av betänkandet. Besinna att tre framstående män i blomman av sin ålder gräva ner sig för elva år! Ett år till och det hade representerat livstidstukthus. Ja det är tungt att åtnjuta förtroende. Salve!**

***Panoptes.***

Ansvarig utgivare av Argus: Gustaf Mattsson.
H:fors, J. Simelii Arv. Boktryckeriaktiebolag, 1909.

# ARGUS

REDAKTION:
GUNNAR CASTRÉN
GUSTAF MATTSSON
EMIL ZILLIACUS

HELSINGFORS 1 MAJ 1909

ANDRA ÅRGÅNGEN

UTKOMMER:
DEN 1:STA OCH 16:DE
I VARJE MÅNAD
PRIS 7 MK PER ÅR

## Nr 9.

INNEHÅLL:

**Kantiga himlakroppar.** RAGNAR FURUHJELM.

**Italienska bilder.** SIGURD FROSTERUS.

**Bourdelot.** GUNNAR CASTRÉN.

**Schack-mytologi.** H. R.

**Korta anmälningar.**

**Diskussion.** (De mekaniska musikinstrumenten. GÖSTA VAHLSTRÖM.)

*Manuskript och böcker för anmälan adresseras till* **Redaktionen för Argus, Fabiansgatan 16.**

*Prenumerations- och annonskontor,* **Fabiansgatan 16,** *öppet kl. 2—3, telefon 64 02.*



*LÖSNUMMERPRIS 35 PENNI*

ARGUS

Nr 9. HELSINGFORS 1. 5. 1909

# KANTIGA HIMLAKROPPAR.

Mellan Mars' och Jupiters banor svävar den täta svärmen av småplaneter, vilkas antal för närvarande, tack vare Heidelberg-astronomen Wolf's och andra professionella planetupptäckares flit raskt närmar sig den respektabla summan av 700 stycken. De flesta av dem hålla sig, trots det att de i avseende å sina banors form och storlek uppvisa väsentliga olikheter, i alla fall beskedligt inom de gränser, som utstakas av de nyssnämnda huvudplaneternas ellipser. Fyra asteroider våga sig dock till och med ett stycke utanför Jupiters kurva, och en, den i många stycken nyckfulla planeten *Eros*, skär djärvt Marsbanan och kommer därigenom jorden närmare än någon annan hittills känd planet. Eros levererar därför ett synnerligen värdefullt material för bestämmande av avstånden inom solsystemet, och under vintern 1900—1901, då dess läge i förhållande till jorden var alldeles särskilt gynnsamt för observationer, fanns det väl knappast något observatorium på jordklotet, där kikarena icke följde med den obstinate planetens färd genom rymden. Astronomerna bestämde var kväll dess läge på firmamentet både direkt och med tillhjälp av den fotografiska plåten, och banan beräknades noggrant. Även planetens ljusstyrka blev föremål för detaljerade undersökningar, som snart konstaterade, att Eros ingalunda lyste med oföränderlig glans.

Eros företer märkbara ljusväxlingar av endast några timmars period, telegraferade v. Oppolzer från Potsdam till „Astronomische Nachrichten". Redan i följande nummer av tidskriften bekräftade en mängd astronomer riktigheten av denna iakttagelse. Upptäkten var av synnerligt intresse. Fixstjärnor med variabel ljusstyrka förekomma visserligen i stort antal, men inom planetsystemet hade man tillförene ej känt till andra variationer i den skenbara glansen än dem, som bero av planeterna sväxlande avstånd från jorden och deras läge i förhållande till solen eller deras faser. Huru förklara fenomenet? Varför icke acceptera den teori, som tillfylles förklarade ljusväxlingarna hos fixstjärnorna med kort period? Beträffande dessa har man antagit, att de omkretsas av mörka drabanter, vilka, då de träda emellan jorden och stjärnan, bortskymma en del av stjärnans ljus.

Eros var säkert en dubbelplanet, menade André i Lyon, och han beräknade på grund av observationerna tiden för drabantens omlopp kring moderplaneten. Med denna förklaring voro dock icke alla astronomer nöjda. Man menade, att det vore ett fullkomligt oriktigt analogislut att jämföra en icke självlysande fast himlakropp med en glödande gasformig sådan som fixstjärnorna. Dessutom läto de iakttagna ljusväxlingarna förena sig med hypotesen om en dubbelplanet endast för den händelse, att man såväl för Eros som för dess drabant antoge, att de hade formen av en mycket starkt tillplattad rotationsellipsoid, en form, till vilken man icke hade något motstycke inom planetsystemet och vars uppkomst man för övrigt hade svårt att förklara.

En synnerligen giftig kritik underkastades Andrés hypotes av Seeliger, som fann den vara både långsökt och osannolik. Huru mycket naturligare erbjöd sig icke förklaringen, att Eros ljusstyrka växlade, emedan planeten ägde en oregelbunden form som vållade, att solljuset vid rotationen återkastades från ytor av olika storlek och form. Ett sådant antagande stämde synnerligen väl överens med de observerade förändringarna i Eros ljusstyrka. Enligt Seeliger hade man därför att föreställa sig Eros som en roterande, kantig himlakropp, till formen snarast att förlikna vid en meteorit eller ett i rymden svävande väldigt klippblock. Då inom solsystemet tillförene den avrundade, rotationsellipsoidiska formen antagits som allenahärskande, måste det av Eros presterade undantaget naturligen egga den vetenskapliga inbillningen till att spekulera över orsaken till en sådan enstaka avvikelse från en lagbunden ordning. Seeliger ställde Eros kantiga konturer i samband med dess egendomliga bana. Banans nyckfullhet måste bero på en tillfällighet, troligen uppå en inträffad sammanstötning emellan Eros och någon annan himlakropp. Småplaneterna äro ju nämligen så talrika och deras banor närma sig varandra så mycket, att möjligheten av en kollision mellan tvenne planeter, annars särdeles osannolik inom solsystemet, i asteroidsvärmen ingalunda är på förhand utesluten. Genom en sådan katastrof har Eros lätt kunnat rubbas från en ursprunglig, mera regelbunden bana, och samtidigt delar av himlakroppen kunnat lösryckas och slungas ut i rymden. Ett stöd för denna uppfattning kunde man vinna genom att måhända i en framtid brottstycken av den ursprungliga Eros kunde bliva upptäckta såsom självständiga småplaneter med från den allmänna formen avvikande banor.

Man måste erkänna, att Seeligers idé rätt tillfredsställande löser det problem, som Eros ljusväxlingar givit astronomerna att meditera över. Åtminstone tilltalar den avgjort mera det astronomiska förnuftet än Andrés dubbelplanet-teori. Dock gör man en invändning. Är det nödvändigt att supponera Eros' „kantighet" såsom ett undantag

inom asteroidgruppen? Är det icke fastmer frestande att tro, att alla småplaneterna, som ju fylla ett före deras upptäckande oförklarligt tomrum emellan Mars' och Jupiters banor, äro himlakroppar med oregelbunden gestalt, delar av en stor planet, som så att säga genom en explosion av en eller annan art sprängts i stycken. Så menade redan en av de första planetoidupptäckarena, Olbers. Detta är också vad post-erotiska rön tyckas antyda.

En granskning av en del av de övriga småplaneternas ljusförhållanden har nämligen fastslagit, att variationer i ljusstyrkan förekomma även i ett antal andra fall. Visserligen äro dessa variationer icke lika utpräglade som hos Eros — dess ljusstyrka växlade mellan 9,1 och 11,7 i storleksklass— men de äro dock endels med full visshet fastslagna och man får taga i betraktande den omständigheten att de icke komma jorden lika nära som Eros, vadan deras variationer bliva svårare att iakttaga. Om ock av hypotetisk natur, saknar sålunda proklamerandet av asteroiderna såsom „kantiga himlakroppar" ingalunda reell basis, och de hos dessa planeter observerade ljusväxlingarna styrka otvivelaktigt den Olberska hypotesen om planetoidskarans ursprung.

Mot denna hypotes väger främst den s. k. nebularhypotesen, som antager att småplaneterna uppkommit ur en mellan Mars och Jupiter kretsande nebulosartad ring. Är detta antagande riktigt, har man dock svårt att tänka sig annat än att de ur denna ring lossnade delarna måste få formen av en rotationssolid. Ett konstaterande av väsentliga oregelbundenheter i asteroidernas yttre avgör således frågan till nackdel för nebularhypotesen.

Till sist må jag understryka, att ljusvariationsbestämningarna hos småplaneterna till sin natur alltid måste bliva mer eller mindre osäkra. De flesta av dessa himlakroppar hava en rätt obetydlig volym — för många uppgår diametern endast till 10 à 20 meter — och de av oregelbunden omkrets förorsakade förändringarna i ljusstyrkan komma därför att endast svagt bliva förnimbara å det fjärran från småplaneterna kretsande jordklotet. Vetenskapens sista ord kan därför icke inom någon snar framtid bliva sagt, och än så länge måste sålunda oklarhet råda även vis-à-vis lösandet av solsystemets erotiska problem.

*R. Furuhjelm.*

## ITALIENSKA BILDER.

Äntligen ett illustrationsverk över Italien, som ej smyger sig till texten i Bædeker. Ett återsken från det oförgängliga i Italien, från Italiens natur, vilken, utan att åldras, utan att förändras, efter varandra sett etruskernas blomstring, sett Romas världsvälde födas och dö, sett barbarernas längtan och renässansens korta århundraden skrida förbi och ännu i dag är inspirationens källa för dem som bortom turistsevärdheterna finna tid att använda ögonen på egna vägar.

Fotografin, länge blott slav i reproduktionsraseriets tjänst, har allmänbekantgjort Italiens konstskatter. Vissa berömda förstörda storverk låta sig bättre studeras i de mödosamt frambragta fotografiska avbildningar, vari med mycket tålamod och mycken lärdom vissa partier överexponerats och andra underexponerats, vari olika detaljer utsatts för olika färgat ljus, och härpå sammanställts, retuscherats och kompletterats. I en ändlös räcka gradationer från goda till eländiga reproduktioner hava de spritts över hela världen och blivit gemensam egendom.

Men fotografin har lånat sig till ont, till „Ansichts"-kort fabrikationen. Till banaliserandet och förstörandet av sinnet för naturen, genom länkandet av uppmärksamheten mot de mest iögonenfallande undantagsfenomen, i landskapen, sjöskapen och gatuvyerna. Med ett ord genom förhärligandet av de platser som med skyltar på kulturspråken pråla med „Wunderbare Ansicht", „splendid panorama" eller „*très* belle vue".

Först ur det gemensamma och karakteristiska i ett stort antal olika vyer kommer naturen betraktaren till mötes. De obligatoriska pinierna inställda som förgrund till Colosseum eller Vesuvius verka även blott teaterdekoration. Men se dessa härliga träd huru de stå mot sin närmaste omgivning, huru de växa upp ur marken och välsignande överskugga jorden med sin mörka gloria; då får man en aning om vad klassisk jord vill säga, då blickar man ned över konstepokerna som på varandra följande fruktskördar ur samma trädgård. Eller läs i olivernas stammar och granska mänsklighetens lidandes historia. Eller ur Medelhavet i storm om klassicitetens måttfullhet även i de upprörda momenten. Se Medelhavets brottsjöar, jagade av vestanstormen, rulla in mellan Napoligolfens vittöppna klipparmar; där är rytm och kraft och styrka, men världshavens måttlösa raseri med splitring i viljan mellan ebb, flod och storm, förebilden för germaniskt lynne, möter oss icke. Se linjernas ödsliga storhet vid Volterra eller Urbino och man fattar den fasta arkitekturen hos den katolska dogmatiken.

Här finner fotografin sitt eget verksamhetsfält, här går den ej andra i spåren. Om vi frånse Segantini och hans skola — de måla gränsen mot Europa och icke sitt hemland — möta vi icke i konsten någon värdig skildring av Italiens storslagna natur utanför de stjärnutmärkta punkterna. Böcklin som så vackert trängt in i cypressernas själsliv och levnadsvanor har förfuskat verkan med sina groteska privatingivelser — att likställas vid högröstad konstentusiasm i kyrkan. Turner har sett sina landskap romantiskt, de umbriska målarena alltför naivt, deras bilder begränsa betraktarens horisont, då däremot originalen i naturen utvidga densamma.

Men vad vi ännu inom konsten vänta: syntesen av Italiens själ, därom giver oss fotografin, riktigt och med ansvarskänsla använd, en förkänsla.

Bilder aus Italien. Landschaft. Baukunst. Leben. Karl Robert Langewiesche, Rmk 1: 80.

Häri ligger det stora värdet i den vackra publikationen som föranlett dessa rader.

*

För det billiga priset av Rmk 1: 80 (hos oss i bokhandeln Fmk 2: 45) har ett tyskt förlag ur ett urval av 4,000 amatörfotografier, tagna av ej färre än 200 naturvänner, sammanställt — och utan text! — ett häfte om Italien, som tills vidare står utan motstycke i fråga om innehållets rikedom och konstnärliga urval. *Bilder aus Italien. Landschaft. Baukunst. Leben,* skall för dem som blott flyktigt jagat längs med de fastslagna turistvägarnas huvudstationer fylla luckor och väcka minnen, vilka kanske på egen hand aldrig mäktat taga gestalt. För dem som ej varit i det härliga landet skall boken skänka en tydligare föreställning än resebeskrivning och konsthistoria, en skönare, helare, tydligare bild än ord och tryck kunna skänka. Men för dem som levat sig in i den naturens formvärld, varav den kristna erans skönaste konst blott är reflexen, betyda dessa par hundra vyer en ny resa.

Då man står i Roma på klassisk grund eller inför renässansens berömda verk, till stor del byggda med rasad och våldnedbruten sten från Colosseums murar, då krymper cinquecento hop till blott möglet som frodas på antikens ruiner. Men då man bland Lepinerbergen möter urtidens cyklopmurar och samtidigt nere på Maremmans giftiga kärr ser spåren av andra försvunna kulturer, då kvarstår enbart naturen såsom evigt ung och tillbedjansvärd.

I denna anda äro bilderna valda i det blå häftet med det anslående vita omslaget; det människoskapade giver blott skalan, nyckeln. Vi se naturen med olika kulturer såsom första plans kulisser — icke, såsom vanligen, tvärtom, människoverk mot anpassad fond av „förbättrad“ natur.

*

För några år sedan genomgick jag — i akt och mening att skaffa mig bilder av italiensk växtlighet — de stora fotografifirmornas samlingar. Vad jag därunder fann är på intet sätt jämförligt med det bästa i *Bilder aus Italien.* För yrkesfotografen existerar ännu ej denna art av skönhet. *Istituto Italiano d'arti grafiche i Bergamo* hade i sina förträffliga monografier infört en hel del värdefullt i denna riktning, men exempelvis volymen om Kampagnan är till stor del tillredd på konstnärsinterpretationer av de naturintryck, man just önskat få så direkt som möjligt. Ytterom amatörkollektionerna finnes den dag som är icke tillgänglig någon samling italienska vyer som kan mäta sig med detta urval resebilder, vilka utan anspråk på fototeknisk tadellöshet vädja till naturvännen i långt högre grad än till sportsmannen med kameran.

*S. F.*

BOURDELOT.

Bland alla de utlänningar, som samlades vid drottning Kristinas hov i Stockholm — lärde, skalder, diplomater och rena äventyrare i brokig blandning — har ingen av samtid och eftervärld blivit värre medfaren än hennes livläkare Bourdelot. På hans skuldror har man vältrat en god del av ansvaret för den vändning till det sämre hennes regering under de sista åren uppvisar, han har fått bära skulden för den allt ytligare riktning drottningens intressen under denna tid togo.

Men det material, på vilket skildringen och anklagelserna byggts, har varit långt ifrån säkert. Samtida avundsmäns berättelser, samlade av vår landsman, den icke synnerligt pålitlige historikern Arckenholtz, ha varit huvudkällan. Nu ha emellertid två franska historiker, Jean Lemoine och André Lichtenberger, publicerat en studie över Bourdelot, där de sökt ge hans verkliga bild på grund av mer autentiskt material, hämtat ur franska arkiv (studien, tidigare publicerad i *Le Correspondant,* ingår i *Trois familiers du Grand Condé,* Champion, 1909).

Någon äreräddning är denna studie icke. Men den preciserar dragen i Bourdelots karaktär och i hans liv. —

Pierre Michon, som fullvuxen antog namnet Bourdelot efter sin morbror, var född i Sens 1610, där hans far var „kirurg“ — „bybarberarens son“ är ett av de många smeknamn, med vilka hans lärde fiender i Kristinas tjänst, Vossius och Heinsius, senare omtala honom. Han börjar tidigt studera medicin och drar samtidigt på ett lovvärt sätt försorg om sin framtid genom att skaffa sig förbindelser på olika håll — i det avseendet var han alltid förtänksam — och tack vare dem blir han, några och tjugu år gammal, anställd som läkare hos greve de Noailles, då fransk ambassadör i Rom hos påven Urban VIII.

Det råder intet tvivel om att ej den unge läkaren kom ner till Rom med ett fast beslut att göra lycka, en föresats som han också utför. Han introduceras där i alla sällskapskretsar, han får en vän och beskyddare i kardinal Barberini, en av påvens släktingar, och han blir en man, till vilken franska resande rekommenderas för att få beskydd och anvisningar. Alla äro tillfreds med honom: han är en angenäm sällskapsmänniska, som förstår sig icke blott på medicin utan ock på allt annat, filosofi och litteratur, sällskapsförströelser och pikant skvaller. Samtidigt visar han en icke ringa praktisk klokhet. Han uträttar en mängd kommissioner i Rom för på ett eller annat sätt inflytelserika landsmän, vilkas tacksamhet någon gång kan komma honom till godo, men han ser noga till att han alltid på förhand fått full ekonomisk valuta för de kostnader han kan få vidkännas. Och då en allvarlig epidemi utbryter i Rom, undviker han trots sitt läkareyrke med synnerlig omsorg all beröring med de insjuknade för att icke själv bli smittad.

Efter fyra år återvände hans greve till Frankrike, och Bourdelot fick se sig om efter någon ny befattning. Lyckan ler mot honom: han blir an-

ställd hos prinsen av Condé, fader till „den store Condé“, segraren vid Rocroy. Omtänksam som alltid om sin framtid inser han genast att det icke är tillräckligt betryggande att blott sköta en husläkares vanliga, rent medicinska åligganden, och han söker därför också på andra sätt smyga sig in i prinsens bevågenhet: han samlar dagsnyheterna åt honom, han visar honom märkliga naturvetenskapliga rön, och han stiftar till och med en liten akademi, vars verksamhet prinsen följer med största intresse. Mindre väl lyckades däremot hans bemödanden att vinna sonen, trots den plikttrogna och omsorgsfulla vård han skänkte honom särskilt under en svår sjukdom 1641, då prinsen ansattes av en ständig melankoli. Ännu sedan sjukdomen annars gett med sig, annoterar Bourdelot med stort bekymmer två betänkliga symptom — det ena är prinsens omåttliga romanläsning, från 6 på morgonen till 8 på kvällen, och det andra, ännu allvarligare, är den påtagligt ringa välvilja prinsen visar sina läkare och i all synnerhet just Bourdelot. Slutligen kan han dock rapportera att också dessa tecken försvunnit tack vare energisk behandling „med laxerande drycker och andra medel ägnade att rensa levern“.

Några år senare dör den gamle Condé. Snart bryter Fronden ut, denna blodiga sällskapslek, lekt av en aristokrati som behövde ett avbrott i sin sysslolöshet och tröttnat på andra, oskyldigare nöjen. I denna lek blir småningom Condé en av huvudpersonerna. Men det romantiska skimmer, som kunde ligga över ett krig, där hovets sirliga kavaljerer och dess damer, sådana som „la Grande Mademoiselle“, den yppiga, halvt löjliga, halvt tragiska barockdamen, eller den blaserade mme de Longueville, Condés syster, tävlade i strategi — det låg icke synnerligt för Bourdelots försiktiga lynne. Han kände sig illa till mods under de oroliga tiderna. Och detta så mycket mer, som han icke fann sig fullt uppskattad av det hus han tjänade: trots alla laxativ fans det hos den store Condé kvar något av de gamla oroande sjukdomssymptomen vis à vis Bourdelot, och dessutom visade man sig under de svåra tiderna icke angelägen att utbetala hans lön.

Då kom kallelsen till Sverge. Salmasius, en lärd filolog som varit ett år hos Kristina, skulle skaffa en läkare åt henne och vände sig till Bourdelot. Glad lämnade denne oron och osäkerheten i sitt fosterland.

*

Bourdelot kom sannolikt strax i början av 1652 till Stockholm. Tidpunkten var gynnsam, platsen som förste utländsk gunstling hos Kristina var ledig, sedan filologen Vossius kort förut lämnat Sverge för att i Italien köpa manuskript åt henne.

Bourdelot begynner med en medicinsk underkur: hittills hade drottningen behandlats „à la suédoise“, d. v. s. man hade låtit henne äta en mängd hetsande rätter och tvingat henne att dagligen dricka ett halvt glas brännvin med finstött peppar i bottnet; nu ger Bourdelot henne i stället höns och kalv och låter henne bada var dag. Resultatet var glänsande, och ryktet därom spred sig, icke utan Bourdelots medverkan, över hela Europa. Gunstlingsplatsen var vunnen.

För att behålla den utvecklar Bourdelot en beundransvärd taktisk skicklighet. Mest fruktade han de lärde, som dittills ägt en god del av Kristinas hjärta. Redan från början betraktades han av dem med oblida blickar; Salmasius, hans beskyddare, var ännu mer grälsjuk än någon annan av tidevarvets lärde, vilket vill säga ganska mycket — han överträffades dock av sin hustru — och all ovilja han väckt fick skyddslingen genast i arv. Men också mot Bourdelot personligen vände sig hatet: han var okunnig, lättsinnig, en ateist, en charlatan och en bedragare, hette det. Därför antyder Bourdelot genast för Kristina att det i Paris icke ansågs comme il faut för damer att syssla med vetenskap, utan att lärda damer ansågos löjliga; poesi kunde bildade damer däremot intressera sig för — och han låter sina versskrivande vänner sända sig laddningar av rimmerier för att visa dem åt Kristina. Ville Kristina nödvändigt syssla med vetenskapligt dilettanteri, kunde hon emellertid gärna för Bourdelot få göra det, blott icke de lärdes personer ingrepo i hans ställning, och så finner han på att sätta i gång förbindelser mellan henne och lärde utom Sverge, Gassendi och Pascal — vilka emellertid icke kallas dit, som förut var sed. Men Bourdelot har också andra, mer direkta medel till framgång: han visar sina sällskapstalanger, han sjunger visor, han spelar guitarr, han förstår sig på parfymer och till och med på matlagning. Själv skriver han belåtet till Salmasius, som åt honom rapporterat något av förtalet: „Det är sannt att jag bjuder till att tjäna drottningen i allt, och jag tror ej att hon därutinnan är missnöjd med mig. Jag vårdar hennes hälsa, i samtal visar jag henne hövlighet, och på allt sätt söker jag bereda henne nöje. Den odödlighet, som förvärvas genom lärdom är förvisso en god sak, men *savoir vivre* är icke heller att förakta; och var och en har sina små talanger.“

Bourdelot räknade på sina „små talanger“, och räknade rätt. Han blev nästan enahärskande i drottningens krets. Själve M. G. de la Gardie blev slagen ur brädet. De lärde fingo numera knappt tillfälle att tala med drottningen — i stället för att läsa grekiska eller diskutera filosofi lyssnade hon till Bourdelots gyckel eller log åt hans upptåg. Mazarins forne bibliotekarie Naudé, som Kristina kallat till Sverge, blir upprörande illa behandlad, då han väl kommer. Den femtiårige kalvinistiske prästen Bochart, som efter mycken övertalning lockats från sin hemort Caen, får lov att spela volant med drottningen för att alls få tala med henne — „en syn som var vacker att skåda“, säger en närvarande. Och den största triumfen firar Bourdelot, då han får Kristina att förbjuda Vossius, den forne gunstlingen, att återvända till Stockholm, innan han försonat sig med sin dödsfiende Salmasius. *„Mon aimable ignorant“* — som Kristina kallade Bourdelot — hade segrat över alla de lärde pedanterna på *-us*.

Men trots all framgång hade Bourdelots ställning dock sina obehag. Var drottningen hans be-

skyddarinna, så voro i stället alla andra, svenskar som utlänningar, hans fiender. M. G. de la Gardie hotade att piska upp honom. Bland folket spordes planer att kasta honom i Strömmen, så snart han visade sig ute. Det kändes obehagligt, då man icke ägde mer fysiskt mod än Bourdelot. Han gick aldrig mer ut, utan åkte.

Men tankarna fördes till Frankrike. Frondens oro hade lagt sig. I Sverge började Kristinas avsägelseplaner ta form och hennes skattkammare bli tom. Det lugnaste var kanske att återvända. Han skaffar sig av Kristina en rekommendation till Mazarin — som Kristina och han i kapp smädat så länge Fronden hade några utsikter att lyckas — och får av kardinalen, som var alltför stor statsman för att icke, när det behövdes, kunna glömma, halvt löfte om ett abbaye. Prästvigd var Bourdelot icke, men det gjorde i dessa tider intet, stiftenas betydelse var helt och hållet den av en inkomstkälla.

Nöjd och belåten reser Bourdelot sommaren 1653 från Sverge, spridande över Europa berättelsen om de fabelaktiga summor Kristina skänkt honom. Icke mindre förtjust var man i Sverge: „Då han reste, skriver en samtida, voro alla så glada att det icke kan beskrivas, och om man ej fruktat att misshaga drottningen, hade det upptänts glädjeeldar".

*

Återkommen till Frankrike får han verkligen sitt abbaye, och pressar under sitt återstående liv så mycket pengar ur det som möjligt. Snart därpå blir han åter anställd hos Condé, som nu glömt all antipati mot medicinmannen och i stället hos honom söker bot för gikten, som förbittrar hans dagar och upptar hans tankar. Mellan prinsen, mest på Chantilly, och läkaren, mest i Paris, begynner en lång och tät korrespondens, huvudsakligen handlande om deras gemensamma onda — ty också Bourdelot ansattes av gikt — och om det medel, mjölk, denne använde mot det. Men dessutom visar korrespondensen Bourdelots andra sysselsättningar. Han tar vård om hela Condés släkt, från vaggan till graven — dör någon är det alltid, emedan denne ej följt hans föreskrifter tillräckligt troget. Han rapporterar nästan dagligen till Condé huru barnbarnens magar befinna sig (det var den kroppsdel han mest intresserade sig för); upprörd i djupet av sin själ meddelar han det hårresande faktum att den lilla härtigen av Bourbon ej blivit „purgerad" en enda gång på tre år, men en annan gång kan han i stället med illa dold självbelåtenhet meddela att han, Bourdelot, är den ende som förstår ge ett purgativ åt den lille härtigen så att han varken blir ledsen eller skriker. Och farfadern är tillfreds. Olyckligtvis var dock ej hela släkten lika foglig som härtigen. Mme de Longueville visar en upprörande brist på förtroende för de Bourdelotska metoderna: „Den största olycka en sjuk kan råka ut för, skriver han på tal om henne, är att ha alltför mycket esprit". Allra värst är att han i samma brev får lov att meddela att hon trots detta mår allt bättre och bättre — hans enda tröst är att *fullt* bra blir hon ej, innan hon lyder honom.

Men helt upptogs han ej av dessa medicinska värv. Han diskuterar åter i sin akademi vetenskap, han skriver dikter, med vilka han — till mme de Sévignés stora förbittring — själv är mycket belåten, och han författar filosofiska avhandlingar över Guds existens och andra lika anspråkslösa motiv.

Så förflyter decennium efter decennium tills han gammal och trött dör 1685. —

Bourdelot hör icke till dem, som lämnat djupa spår efter sig i historien. Hans namn har varit känt och avundat i Europa; men han har intet utfört, som blivit kvar efter honom. Han var i allt en fulländad egoist, vars tankar aldrig nått längre än till egen framgång. Som läkare var han visserligen snarare bättre än sämre än flertalet av sina samtida kolleger — vilket icke vill säga så mycket — ty han hade en rätt stor vördnad för erfarenheten.

„Eftervärlden skall, säga hans biografer, icke skänka honom en staty, icke ens en byst. Men ett kopparstick i tidens stil kunde han få. Man skulle se M. Bourdelot, iklädd en pälsfodrad kappa och pannan krönt med Apollos och Uranias lager. Under den ena armen håller han de sista breven från mme de Sévigné och drottning Kristina, under det den andra bakom ryggen döljer det instrument, som Molière gjort till Pourceaugnacs attribut, och han betraktar Condés små barnbarn, som dansa vid tonerna av hans lakejs fiol, i det de knyta handen åt honom, som purgerat dem så mycket, men ändå le, ty det skedde ju med sådan ömhet".

*G. C.*

## SCHACK-MYTOLOGI.

Alla ord tröttna; ingen kan uttala det. Ögat bliver icke mätt att se och örat icke fullt av vad det hör. Alla floder gå till havet, och havet bliver dock ej fullt. Sålunda talade han, som påstod sig vara konung i Jerusalem. — Men orden tröttna icke, lika litet som floderna. Nu börjar liknelsen halta, ty själen blir mätt af ord och fullt av ord, men havet stiger inte. Och ändå blir själen inte mätt; ingen kan uttala det.

Detta är den moderna genomsnittspessimistens motivering för schackspelets existensberättigande — ett instrument till intensiv tankeverksamhet utan de tröttande orden. Och man spelar på instrumentet därför att det är angenämt och inte för att det vore förädlande eller nyttigt. Visserligen håller en schackspelare t. ex. kortspelandet för en intellektuell perversitet, men det är ju en fråga om sentiment.

Men de gamla hade andra skalor, och det var till dem jag ville komma! Jag ville ur några gamla legender om schackspelet, vilka i synnerhet sysselsätta sig med dess uppkomst, framdraga en del dygde-egenskaper, som schackhagiograferna tillagt spelet. Om läsaren fattar tycke för någon av

legenderna och tror på den, är det icke så farligt; de äro alla falska.

Abu'l-Hesan Ali ibu-el Husein el Mas'ûdî, e. Kr. skriver i sin historiska encyklopedi, sedan han omnämnt, att spelet uppfunnits under indiska konungen Belhîths[1] tid: „schackspelet blev en skola för regeringssätt och försvarskonst; i krigstid rådfrågades schackbrädet, då man var tvungen att anlita krigslist, för att få reda på de snabbaste vägarna för truppernas marsch.“

En modernare syn på saken har den persiska skalden Firdausî. Han berättar, omkring år 1000, i sin stora, av 60,000 dubbelverser bestående konungabok, att schackspelet blef uppfunnet i Indien för att bereda tröst och förströelse åt en drottning, vars bägge söner, Mai och Talchand, fört ett inbördes krig med hvarandra. Enligt Firdausî skulle schackspelet ha kommit från Indien till Persien under perserkonungen Nûschirvân i medlet av sjätte seklet.

Den arabiska domaren Ibu Challikan, † 1282, påstår att spelet uppfunnits av indiern Sissa ibu Dahir under konung Shihrâms tid och inskjuter en konfys not: Bulhait var då konung i Indien, och för honom uppfann Sissa spelet.

Konungen föll i beundran och fröjdades, han befallde, att schackbräden skulle uppställas i templen, och ansåg kännedom av spelet för den bästa kunskap, enär det gav inblick i krigskonst, utgjorde en ära för religionen och världen och ett fundament för all rättvisa.

Mera kan man knappast begära; men den storartade Ibu Challikan söker en ytterligare stegring genom att berätta den bekanta legenden om de många sädeskornen. De voro till antalet 18''', 446, 744'', 073, 709', 551, 615.

Ett persiskt manuskript från 15:de eller 16:de seklet innehåller trenne genesishistorier.

I den första heter den indiska konungen Kaid. Han regerade (en kort tid efter Alexander d. st.) över hela Indien. Då alla fiender voro underkuvade, blef tiden konungen lång, men så kom rolighetsministern Sassa och presenterade honom schackspelet, vilket var en av Sassa gjord förenkling av ett fullkomligare spel med 10 × 11 fält, uppfunnet av greken Hermes. Och konungen blev bra igen.

Den andra legenden har drag gemensamma med Mas'ûdî.

Konungen är son till Porus, och han är illa ansatt av sina fiender. Men så kom Sassa ibu Dahîr och lärde honom krigskonst genom schackspelet, och konungen vart oövervinnerlig.

Den tredje skapelsehistorien i det persiska manuskriptet är en förvirrad utläggning av Firdausî:

Den sörjande drottningen är samtidig med perserkonungen Nûschirvân, och tröstaren heter Sissa ibu Dâhir!

Alla dessa legender visa hän på Indien. Sissa är en mytbildande herre, som ej omnämnes i de äldsta källorna, Mas'ûdî och Firdausî, men går igen i de flesta yngre, från och med Ibu Callihan.

Enligt Mas'ûdî kan följande indiska konungalängd uppställas:

Ramâh regerade 150 år, hans efterträdare var Tûn (Porus), som regerade 140 år. Sedan följde Dabschelim, vars regering varade 120 år, och som efterträddes av Balhît, som bar spiran under 80 år, „enligt andra källor under 130 år“.

Om vi nu frånse de patriarkaliska regeringstiderna, kunna vi draga två hypotetiska slutsatser av alla dessa legender:

1. Spelet uppfanns av Sissa ibu Dahir under Porus son Dabschelim (eller Kaid) eller sonson Shihram (eller Belhît, eller Kaid). Krigskonsten är ledmotivet.

2. Spelet uppfanns för att trösta en indisk drottning, som levde ungefär när som helst.

Men om vi fordra säkrare data, kunna vi endast säga, att spelet var känt av Mas'ûdî och ansågs av honom för över tusen år gammalt, samt att Mas'ûdî hade en hög tanke om schackspelets betydelse för krigsvetenskapen. Och detta är ett gemensamt drag i de flesta av de ursprungslegender, som inte bygga på spelets roll som en Davids harpa för sörjande herrskap och tyder på riktigheten av den Linde'ska hypotesen, att det indiska namnet för spelet, tschaturanga[1], icke hänför sig till ett ursprungligt fyrschack, utan är ett episkt uttryck för den av fyra vapenslag bestående indiska hären, vilken i schackspelet förekommer i skematisk miniatyr: elefanter, stridsvagnar, rytteri, fotfolk = resp. torn, löpare, springare och bönder.

Spelets sammanhang med krigskonsten framhålles även i en indisk legend, som förmäler, att spelet blivit uppfunnet på Ceylon.

Konung Râma (jämför Mas'ûdîs konungalängd) belägrade Ceylons huvudstad Lankâ, som försvarades av konung Râvana. Dennas gemål uppfann spelet för att sysselsätta sin man med en bild av kriget.

Schackspelets förmåga att bringa förströelse och glömska av obehag illustreras av ett kinesiskt manuskript, som förlägger uppfinningen till år 379 efter Konfutse (174 f. Kr.). Nämnda år hade under ett krig mellan Han-kejsaren Liu Paug och Tschukejsaren en av Liu Paugs ämbetsmän vid namn Hen Sing uppfunnit spelet för att muntra upp de knorrande trupperna, vilket lyckades.

Det var en gång en konung i Babylon. Han hette Evilmerodak och var en förskräcklig människa. Så var det en orientalisk filosof, som kaldeerna kalla Xerxes och grekerna Filometer, och han uppfann schackspelet. Kungen började spela och blev lugnare av de djupa beräkningarna. Så berättar dominikanern Jacobus Cessoles i trettonde seklet. Han skriver om uppfinnaren: han utgick från en fullkomligt abstrakt ståndpunkt och uppfann därvid ett omväxlande och oändligt mångskiftande spel, som blev berömt för sin rikedom på kombinationer och för det skarpsinne som i

[1] Belhîth är en apokryfisk figur, vars regeringstid begynte cirka år 200 f. Kr. — Om man får tro Mas'ûdîs konungalängd.

[1] tschatur = fyra, anga = del, led, sida. (A. v. d. Linde, Geschichte und Litteratur des Schachspiels.)

spelet ådagalades. Cessoles' fabel går igen i många senare verk, den babyloniska konungen är Amel-Marduk, som regerade 562—560 f. Kr. Han kallas i bibeln Evilmeradak, Jer. 52: 31. Nu skola vi inte gå längre, för fortsätta vi med yngre legender, komma vi ännu längre bort i tiden.

Men motivet om schackspelets nytta för krigskonsten blir sällsyntare och uppträder i vår tid närmast som någon slags atavism hos gamla farbröder, vilka berätta, att Napoleon var en skicklig spelare. Varken i S:t Cyr eller Berlin är schack obligatoriskt, och de skickligaste spelarne träffar man numera unter den Herren vom Train.

Det Firdausi'ska motivet förstår en modern genomsnittspessimist, men han behöfver ingen speciell sorg längre, utan tänker med Salomo: alt är fåfängligt. Och börjar han grubbla vidare över vad det är för slags intellektuell njutning i spelet, kunde han skriva en bok om det, men till all lycka kommer Salomo igen och sätter p för det.

*H. R.*

## KORTA ANMÄLNINGAR.

Algot Ruhes *Menlösa barn* är en samling miniatyrer, mest i dialogform. Miniatyren, historietten har sin egen estetik: den ger icke rum för livets vida rikedom, för verklighetens sammansatta, invecklade orsaksförhållanden, utan den griper tag i ett fragment därav eller följer en särskild linje däri som man med pincetten lyfter upp en nerv; den stiliserar, förenklar, skärper konturerna, och den kastar belysningen på en liten, begränsad punkt såsom man med en lins samlar ljusstrålarna. Tonen är elegant, raffinerad, diskret, icke ogärna en liten, liten smula moraliserande — i moralisk eller omoralisk riktning, vilketdera beror på författarens anlag eller stämningar för ögonblicket. Han berättar kort och behärskat som man gör det i en kultiverad konversation, ständigt angelägen om att icke för länge lägga beslag på uppmärksamheten, han bevisar icke och beskriver icke utan antyder, han uppträder icke med ortodoxa anspråk på att ha rätt utan reserverar sig alltid bakom skeptikerns lilla löje, med vilket han kan dräpa alla dem, som ville taga honom alltför mycket på allvar.

Algot Ruhe är fullt hemmastadd i formen. Ironikern leker redan i titeln — personerna äro varken menlösa eller barn (med några undantag visserligen i det senare hänseendet) utan alla ha de ett starkt sinne för livets realiteter, för skillnaden mellan verklighet och dröm, så som man i synnerhet har det när man nått tillräckligt högt i taxeringslängderna, nutidens verkliga rangrullor. Kärnan i boken är livets obarmhärtiga prosa, som gör allt så nött och falskt, skaldernas gamla klagan över den grå ideallösheten, men en klagan framförd milt och lätt i salongsmässigt dämpad stil. Bokens största fel synes mig att ironin ofta är alltför matt och trött, det är ibland som hade författaren börjat i avsikt att avrätta någon viss människotyp, men innan han hunnit slutet, kommit därhän att han funnit den helt dräglig — åtminstone lika dräglig som alla andra. Och tar han en allvarligare räfsteuppgift för sig, blir ibland ironin — som i *Guldåsnan*, berättelsen om den idiotiska upptäckarmecenaten — en nyans för grov.

Boken består av bagateller — någon synnerligt djup livsvisdom finnes icke i den — men den är i sin genre bra, lättläst i högsta grad och underhållande. Ett par noveller äro kanske litet mer än sympatiskt är beräknade för kategorin „äldre ungkarlar".

*

*Det stora kontoret*, Hugo Öbergs senaste bok, inledes av ett förord, i vilket förf. „för att förebygga möjligheten af öfverflödiga recensentfunderingar" — citatet ger en föreställning om författarens stil! — säger sig ha tecknat bokens personer efter levande modeller, men han tror sig därvid icke „ha brutit mot några som helst kamratliga eller allmänt sociala hedersbegrepp". Det är möjligt att han häri har rätt. Men otvivelaktigt har han brutit mot vad ett konstnärssamvete borde bjuda. Boken saknar all komposition och stil, och de levande modeller förf. använt, måtte av resultatet att döma vara utan mer intressanta sidor trots den möda förf. gör sig att alljämt framhålla deras märkvärdighet. Och intresset stegras icke, då i slutet av boken den för Öbergs läsare välbekanta, ärftligt belastade, med all världens skändlighet utrustade förföraren ännu en gång stiger fram.

Öbergs tidigare verk ha, om än de varit långt ifrån sympatiska, alltid vittnat om en omisskännlig begåvning och en utpräglad konstnärspersonlighet; denna gång saknar man dem båda. Och när man arbetat sig igenom skildringen av Öbergs ämbetsverk — 413 sidor — gör man klokt i att vederkvicka sig med Maupassants *l'Héritage:*

„Fastän klockan ännu icke slagit tio, strömmade tjänstemännen in genom marinministeriets stora dörr . . . ".

*

Aage Madelung, berömd i vårt land, har givit ut två böcker: den ena, *Opbrud*, innehållande en samling föredrag, bland vilka också de i Helsingfors hållna, den andra, *Den bleggule Hest*, enligt titelbladet en översättning från ett ryskt manuskript — sannolikt har översättningen dock vållat herr Madelung ringa möda.

Föredragen i „Opbrud" äro alla i stort sett sprungna fram ur samma tankar och — i synnerhet — känslor: en äkta, hänsynslös kärlek till frihet i allt, i erotik som i politik. Och författaren har en frisk entusiasm, som gör att man läser föredragen med nöje även om man icke kan dölja för sig att deras djup icke är så synnerligen stort. Det är goda och sunda idéer han i allmänhet förfäktar; man kunde blott önska att vid sidan av författarens ungdomligt oförskräckta mod att röra sig med stora, mäktiga ord funnes ett något större intresse för de rent praktiska detaljerna. Ty dessa

är det dock som numera i „det erotiske Problem“ tyckas mig ha den största betydelsen, och vad förf. i sitt föredrag ger av uppslag i den vägen är knappast tillfyllestgörande.

„Den bleggule Hest“ — „en Terrorists Optegnelser“ — är en själsstudie från det moderna Ryssland; det gåtfulla namnet förklaras genom ett motto ur Johannes Uppenbarelse: „Och jag såg, och se! en black häst, och den som satt därpå hans namn var döden, och helvetet följde honom ...“ Det är en terrorist, som idkar sitt yrke för dess egen skull, icke på grund av några drömmar om kommande frihet och lycka utan av hat till allt eller av likgiltighet för allt — vilketdera blir icke fullt klart —; en typ som säkert hade betingelser att hänföras av de Quinceys „On Murder as one of the fine Arts“, om den råkat falla i hans händer. Människor som denne existera förmodligen i det ryska samhällslivets invecklade förhållanden, där intet längre överraskar, och i grunden förstår man rätt väl att där en gestalt kan utveckla sig, som förlorat allt sinne för vad döden betyder, all värdering av människornas liv. Men fullt levande blir den icke i denna skildring; det är något av skematisk konstruktion över gestalten.

*G. C.*

## DISKUSSION.

### *De mekaniska Musikinstrumenten.*

I senaste nummer av Argus har en förf. som tecknar sig *—nst—* återupptagit frågan om de mekaniska musikinstrumenten — i avsikt att förmildra den „förkastelsedom“ han säger mig ha fällt över desamma. Det är med fägnad jag kan konstatera att den ärade förf. i alla väsentliga punkter delar de av mig uttalade åsikterna. Mindre meningsskiljaktigheter torde f. ö. låta sig elimineras vid ett uppmärksammare genomläsande av slutet i min tidigare artikel i ämnet. Ehuru förf:s inlägg icke tillkommit i polemiskt syfte ge de dock osökt anledning till några ytterligare reflexioner; möjligen komma vi då i någon mån närmare problemets definitiva lösning.

Förf. betraktar frågan endast ur utilitetssynpunkt. Undert. sökte värdesätta de mekaniska musikinstrumentens prestationer med estetisk måttstock och tror sig ha lyckats påvisa tillvaron av en väldig klyfta, vilken än så länge skiljer och troligen — som förf. också medger — allt framgent skall skilja dem från den originala konstnärsprestationen — *icke som konst betraktade, utan som reproduktioner.*

Varför likställer förf. fotografin med den mekaniska musikreproduktionen? Fotografin har dock uppgifter av helt annan art och en ojämförligt mycket större betydelse än denna. Trots förf:s argumentation och stödande mig på egen och andras erfarenhet är jag som tillförene övertygad om att de mekaniska musikapparaterna oftast äro till lika stor misär för omgivningen och överspända nerver som en omogen klåpare. Däremot störes ingen ofrivilligt av fotografier. Hade det emellertid fallit någon in att likställa fotografin med ett alster av skön konst såsom nu ofta sker betr. de mekaniska musikprodukterna, då hade helt visst också förf. velat deltaga i protesten.

Att förf. ibland är frestad att önska någon „omogen“, med „spelklåda“ behäftad individ ersatt med en „phonola“ är intet underligt. Det förvånar mig blott att förf., trots sin övertygelse att vissa personer genom en dylik apparat kunna förskaffa sig en „icke ringa musikalisk njutning“, betecknar dessa maskiner som något „ont“, eftersom han om dem vill tillämpa satsen: „intet ont som ej medför något gott“. Och vad är väl orsaken till att förf. känner sig föranlåten uppträda till försvar för detta onda? Den fromma önskan förf. uttalar: att «en mild försyn“ måtte ställa så till, att „omusikaliskt folk“ skulle hindras att tillfredsställa sin spelklåda, är intet bevis för att detta kunde ske med tillhjälp av maskinmusik. Om jag lägger ett ont till ett redan förhandenvarande ont, så räknar jag ut att resultatet blir lika med ett större minus. Begreppsförvirring och fåfäng önskan undvikes i detta fall lättast, om vi ha klart för oss att „spelklåda“ och musikbegär äro tvenne vitt skilda saker. — Erfarenheten visar att den förra icke avtager i den mån det senare tillfredsställes, snarare tilltar den. — Jag behöver blott erinra om förhållandet i storstäderna, där publik och kritik allmänt klaga över att de ej mera rå ens med allt det goda i musikväg erbjudes.

De „verkliga musikvännerna“ skola, som förf. säger, „väja“ för dylik maskinmusik — även om de vistas långt från kulturcentra. De mindre kritiskt anlagda, de i musikaliskt avseende mindre bildade komma helt visst också allt framgent att omedvetet se genom fingrarna med den syndare som ibland stupar över „kors och ben“ och taga viljan för verket. Varför då ytterligare öka eländet? Borde ej vi verkliga musikvänner -- jag räknar också förf. till dem! — så långt i vår förmåga står söka hindra den massproduktion av musikmekanitis förf. ställer i utsikt innan vi komma därhän att det blir besvärligt, kanske omöjligt att mera „väja“?

Ytterligare vill jag framhålla att jag fullständigt delar förf:s åsikt, att utan detta mycket annat „musikaliskt barberi“ florerar och beklagar blott att förf., som insett det redan tidigare, ej tagit till tals dessa „missfoster“. Det „omogna“ kan mogna med tiden, om det tillföres sund näring och skyddas mot barbarismens fördärfliga inflytanden. Men en konstnär har aldrig framgått och skall heller aldrig framgå ur en maskin.

*Gösta Wahlström.*

## RÄTTELSE.

Argus n:r 8 spalt 1 rad 6 nerifrån står: „Han har för sin del rätt att ...“; bör vara: „Han har för sin del sett att ...“

## INSÄNDA PUBLIKATION:

*HELIOS I DISTRIBUTION:*

Tobaken, dess odling, tillverkning, förbrukning, och beskattning. I. Finland.

*SÖDERSTRÖM & Co:*

Den nya jordlegoförordningen jämte förklaringar af Filip Grönvall. Pris 2:25.

ANDERS RAMSAY, Genom sekler. Bilder ur en storätts lif. II. Pris 4:75.

*WAHLSTRÖM & WIDSTRAND:*

JANE GERNANDT—CLAINE, Det främmande landet. Pris kr. 1:—.

ALGOT RUHE, Menlösa barn. Pris kr. 2:75.

WALDECK, Sköngren. Pris kr. 1:—.

HUGO ÖBERG, Det stora kontoret. Pris kr. 5:75.

*TILLGES BOGHANDEL:*

LEO ...., Den bleggule Hest. En Terrorists Optegnelser. Fra et russisk Haandskrift ved Aage Madelung.

*WINKEL & MAGNUSSENS KUNSTFORLAG:*

Kunstbladet. April 1909.

*G. W. EDLUND:*

K. E. F. Ignatius: Socialismen i Finland. Pris —:50 p.

## Förteckning över i Akademiska Bokhandeln tillgänglig nyare utländsk litteratur:

Album der Münchner Pinakothek. 33 Farbendrucke mit Text von F. von Reber. In Seideneinband · · · 20.25
*Bachmann, Ludwig:* Schachjahrbuch 1908 · · · · · · 3.25
Berliner Architekturwelt. XI B:d (1908) gebunden · · 31.05
*Bissing-Bruckmann:* Denkmäler Aegyptischer Skulptur. Vollständig in 12 Lfrgn. Lfrg. 1 · · · · · · · 27.—
*Chamberlain, Houston Stewart,* Die Grundlagen des XIX. Jahrhunderts 2 Bde. Volksausgabe · · · 8.10
*Dehmel, Richard:* Betrachtungen über Kunst Gott und die Welt · · · · · · · · · · · · · · · · · 4.75
*Didring, Ernst,* Hohes Spiel. Drama in 3 Akten. Deutsch von E. Schering · · · · · · · · · 2.70
*Ewald, Dr. Oscar,* Gründe & Abgründe. Präludien zu einer Philosophie des Lebens. 2 Bde · · · · 20.25
*Garso, Siga,* Schule der speciellen Stimmbildung auf der Basis des losen Tones. Mit praktischen hebungen · · · · · · · · · · · · · · · · · · · 2.70
*Goldberg, Dr E.,* Farbenphotographie und Farbendruck. Mit 8 abbildungen im Text und 12 Tafeln, sowie 16 mehrfarbige Abbildungen · · · · · · · · · 2.—
*Goethes Freundinen,* Briefe zu ihrer Charakteristik ausgewählt und eingeleitet v. G. Bräumer. Mit 12 Bildnissen. gbd. · · · · · · · · · · · · · · · 4.05
Handelsberichte über das Ausland: Helsingfors (Finland) 1.20
*Hertwig, Oscar,* Der Kampf um Kernfragen der Entwickelungs- & Vererbungslehre · · · · · · · · 4.05
*Kahlenberg, Hans von,* Der enigmatische Mann. Roman 4.05
Klassiker der Kunst. Bd. XIV Hans: Memling. Des Meisters Gemälde in 197 Abbildungen · · · · · 9.45
*Knackfuss,* Künstler-Monographien, Band 96. Die Künstler-familie Bellini · · · · · · · · · · · · · · · 5.40
Kunst der Gegenwart (l'Art et le Beau) IV: Altenglische Meister · · · · · · · · · · · · · · · · · · · 6.75
*Liebermann, Max,* Degas · · · · · · · · · · · · · · 3.40
„ Josef Israels · · · · · · · · · · · · · · · · · · 2.70
*Mann, Thomas,* Der kleine Friedemann. Novellen · · 1.10
*Meissner, F. H,* Moderne Menschen. Ein Berliner Roman · · · · · · · · · · · · · · · · · · · · · 5.40
*Münch, Wilhelm,* Kultur und Erziehung. Vermischte Betrachtungen gbd. · · · · · · · · · · · · · · 5.40
*Naumann, Fr.,* Form und Farbe. Malerei-Bildhauerei-Probleme · · · · · · · · · · · · · · · · · · · 2.70
*Flehn, A. L.,* Die Figur im Raume. Mit 14 Vollbildern in Tondrucke · · · · · · · · · · · · · · · · 2.05
*Quanter, Rud.,* Das Liebesleben aller Zeiten und Völker Bd. I · · · · · · · · · · · · · · · · · · · · · 13.50
*Schulze, Rudolf,* Aus der Werkstatt der experimentellen Psychologie und Pädagogik. Mit besonderer Berücksichtigung der Methoden u. Apparate. Mit 314 Abbildungen · · · · · · · · · · · · · 5.15
*Sermo, Dr. Jur.,* Der Ehebruch und seine Folgen in moralischer u. rechtlicher Beleuchtung · · · · · 2.05
Taschenbuch des Bücherfreundes für 1909 · · · · · · 8.10
*Tornius, Valerius,* Goethe als Dramaturg. Ein Beitrag zur Literatur- & Theatergeschichte · · · · · · 4.85
*Tovote, Heinz,* Fallobst. Wurmstichige Geschichten · · 2.70
*Trine, Ralph Waldo,* Auf dem Wege zur Wahrheit · 1.35
*Tschudi, Hugo von,* Ed. Manet · · · · · · · · · · · 5.40
*Unruch, C. M. von,* Leben mit Tieren. Tierpsychologische Plauderien und Erinnerungen · · · · · 2.70

---

*Bally, Ch.,* Précis de stylistique. Esquisse d'une méthode fondée sur l'étude du francais moderne. Relié 4.20
*Bénédite, L.,* La peinture au XIX:e siècle. 400 illustrations d'après les chefs-d'œuvre des maîtres. Complet en 12 livraisons. Livr. I · · · · · · · · · · —.90
*Benoit, Francois,* La peinture au Musée de Lille. 3 volumes in-quarto. 570 pages et 166 planches hors texte en héliogravure · · · · · · · · · · · · · · 360.—
*Bizet, Georges,* Lettres à un ami (1865—1872) Introduction de Edmond Galabert · · · · · · · · · 4.20
Catalogue illustré du Salon 1909. Plusieurs centaines de gravures · · · · · · · · · · · · · · · · · 4.20
*Cor, Raphaël, M.* Anatole France et la pensée contemporaine. Décorée de 14 compositions d'après Carrière, Henri Martin, Steinlein etc. · · · · · 6.—
*Derys, Gaston,* Contes pour les amoureuses · · · · · 1.80
*Dorchain, Auguste,* L'Art des Vers · · · · · · · · · 4.20
*Dumas, Alexandre,* Le Vicomte Le Bragelonne 6 vols 7.20
„ „ La tulipe noire · · · · · · · · · 1 20
„ „ Napoléon · · · · · · · · · · · · 1.20
*Landre, Jeanne,* Echalotte et ses amants. Richement illustré · · · · · · · · · · · · · · · · · · · · · 4.20
*Lucien,* Dissertations amoureuses. La vie, les intrigues, les tarifs, la science, les courtisanes. — Perversions et inversions. — Lesbos · · · · · · · · · 6.—
*Martinet, Dr A.,* Les agents physiques usuels, Hydrothérapie, Eléctrothérapie, Radiumthérapie etc. · 9.60
*Masson, Frédéric,* Autour de Sainte-Hélène 2 vols à · 4.20
*Morel, Eugène,* Bibliothèques. Essai sur le développement les bibliothèques publiques et de la librairie dans les deux mondes 2 vols. à · · · · · · 9.—
*Musset, Alfred de,* Oeuvres complètes. 8 volumes reliés toile, dans un élégant étui · · · · · · · · · · 13:20
*Nicolle, Henri,* Les souverains en pantoufles · · · · · 4.20
*Poe, Edgar,* Histoires extraordinaires · · · · · · · · 1.20
*Rolland, Romain,* Vie de Michel-Ange. Avec un portrait · · · · · · · · · · · · · · · · · · · · · · 2.40
*Rolland, Romain,* Michel-Ange. Orné de 20 hors-texte (Collection „Les Maîtres de l'Art") · · · · 5.40
*Sand, George,* Histoire de ma vie. 4 vols. à · · · · · 4.20
*Sari-Flegier, B.,* Lettres à une amie sur la Théosophie 3.60
*Séché, Leon,* Le roman de Lamartine. Orné de 20 gravures · · · · · · · · · · · · · · · · · · · · · · 1.80
Socialisme à l'Etranger. Angleterre, Allemagne, Autriche, Italie, Espagne, Hongrie, Russie, Japon, Etats-Unis. Préface de M. A. Leroy-Beaulieu · · · · 4.20
*Stendhal, (Henry Beyle),* La chartreuse de Parme · · 1,20
*Tinayre, Marcel,* L'Amour qui pleure · · · · · · · · 4.20

---

*Cervantes,* Don Quixote. Motteaux's translation with Lockhart's Introduction 2 vols · · · · · · · · 3.—
*Coleridge, S. T.,* Biographia Literaria. With an introduction by Arthur Symons · · · · · · · · · · · 1.50
The Great Artist Series:
Vol. I: Dante Gabriel Rossetti by E. Radford.
„ II: Raphael by E. Staley.
„ III: Burne-Jones by M. Bell.
Each volume contains from 40 to 60 plates in monochrome, each separately mounted. à · · · · 7.50
*Hall, Caine,* My Story · · · · · · · · · · · · · · · 9.—
*Koran,* Translated from the Arabic by J. M. Rodwell · 1.50
*Lagerlöf, Selma,* Jerusalem. Translated from the Swedish. 9.—
*Maartens, Maarten,* Brothers All · · · · · · · · · · 2.15
*Milman. Henry Halt,* The History of the Jews · · · 3.—
*Russel, Herbert,* The A. B. C. of the Royal Navy. With 33 illustrations, including H. M. S. Dreadnought. 1.50
*Stanton, Theodor,* A manual of american literature · · 2.15
*Svedenborg,* Heaven and Hell. Translated by F. Bayley 1.50
*Taylor, R. Bruce,* ancient Hebrew Literature in 4 volumes · · · · · · · · · · · · · · · · · · · · · 6.—
The World Almanac and Encyclopedia for 1909. Issued by The Press Publishing C:o, New-York · · · · 1.50

---

*D'Annunzio, Gabriele,* Fedra. Tragedia · · · · · · 6.—

**Akademiska Bohkandeln, Helsingfors.**

# Lantbrukare!

Innan Ni avslutar köp infordra pris av

**Finska Redskapshandeln A.-B.**
**P. SIDOROW, Helsingfors.**

---

# Ph. U. Strengberg & C:os A B.

rekommenderar sina välkända fabrikater bl. a.

**Fennia, Armiro, Extra, Superfina, Sevilla, Virginia.**

---

**Hos**

## A. APOSTOL

**Not & Instrumenthandel**

**Mikaelsg. 4 — Telefon 53 44**

Alla slags **noter**
**Musikinstrument såsom:**
**Flyglar & Pianinos**
**Harmonier i alla storlekar**
**Guitarrer & mandoliner & zittror**
**Stråk & blåsinstrument**
**Grammophoner & d:o platter**
**Speldosor & positiver**
**Pianospelapparaten „Triumphola"**
**m. m., m. m.**

**Obs.! största urval!**
**Billigaste priser!**

---

## K. A. Dahlins Droghandel

Helsingfors TREKANTEN (Georgsg. 8) Tel. 19 91 och Alexandersg. 48 Tel. 2 13

**Rekommenderas!**

---

# R.E. Westerlunds Pianomagasin

**Helsingfors,**
**7 Norra Esplanadgatan 7**
Telefon 6 81.

**Största pianoaffär i Finland.**
**Förmånliga betalningsvillkor.**

---

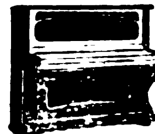
## Adolfine Erikson

**N. Esplanadg. 37, Helsingfors. Tel. 27 57.**

## Ylle- & Tricotvaruaffär

**Med guldmedalj prisbelönta erkänt smakfullaste, starkaste, hemstickade varor DAM- & BARNGARDEROB. Nyheter i modevaror anlända varje vecka.**

---



**Utmärkt goda Flyglar, Pianinos, Harmonier samt alla slags Musikinstrument och Noter köper man bäst och billigast i landets största och bäst försedda musikhandel**

**Helsingfors Nya Musikhandel**

**K. G. Fazer** Alexandersg. 38 Telefon 14 31.

**Illustr. Priskurant gratis.**

---

# OTTO NORDBERGS REALISATION

**Mikaelsgatan 18, Hotell Fennia och Kasärng. 23.**

# Vårsäsongens Nyheter

**nu inkomna!**

Då jag icke lyckats hos mina fabrikanter annullera tidigare gjorda inköp af vår- och sommarvaror, realiserar jag till inköpspriser hela det stora, nya lagret som nu inkommit, bestående hufvudsakligast af:

**Extra fina engelska klädningsalpackor**
med och utan bårder, hvita och cremfärdade, blommiga och randiga för blusar, äfvensom rutiga i olika färger och mönster.

**Äkta engelska promenaddräktstyger**
i olika färger och mönster.

**Engelsk chewiot,**
marinblå med och utan bård.

**Hvit chewiot**
till promenaddräkter och blusar i olika kvaliteter.

**Ylleblustyger**
i vackra mönster, stort urval.

**Merseriserade bomullstyger och foularder**

**Bomullssatenger**
i olika färger och kvaliteter.

**Blommiga satenger**
till skärmar och draperier.

**Linnetyger**
till klädningar, med och utan bård.

**Bomulls crepe**

**Bomullsmuslin**
i vackra mönster, stort urval.

**Hvit och kulört batist**
med bårder till kjolar.

**Spetstyger**

**Kulörta gardintyger**

**Engelsk Madapolam**
i olika kvaliteter.

**Engelsk Velvet**

**Näsdukar**
från 1: 45 per duss.

**Paraplyer**
från 3: 10 pr st. t;ll högre priser.

**Manskostymtyger**

**Manspaletåtyger**

I egenskap av landets största grossist i utländska fruntimmerstyger äro **priserna ovillkorligen billigast** hos mig, trots pågående såkallade konkursrealisationer.

**Ojämförligt största urval!**

Ansvarig utgivare av Argus: Gustaf Mattsson.
H:fors, J Simelii Arv. Boktryckeriaktiebolag, 1909.

# ARGUS

REDAKTION:
GUNNAR CASTRÉN
GUSTAF MATTSSON
EMIL ZILLIACUS

HELSINGFORS 16 MAJ 1909

ANDRA ÅRGÅNGEN

UTKOMMER:
DEN 1:STA OCH 16:DE
I VARJE MÅNAD
PRIS 7 MK PER ÅR

Nr 10.

INNEHÅLL:

**Jubileet i Moskva.** WERNER SÖDERHJELM.
**Strövtåg II. Månbergen.** LAICUS.
**Musikfrågor II. (Klaverkonst och pedagogik).** GÖSTA VAHLSTRÖM.
**Romaner.** GUNNAR CASTRÉN.
**Panoptikon.**

*Manuskript och böcker för anmälan adresseras till* **Redaktionen för Argus, Fabiansgatan 16.**

*Prenumerations- och annonskontor,* **Fabiansgatan 16,** *öppet kl. 2—3, telefon 64 02.*



*LÖSNUMMERPRIS 35 PENNI*

ARGUS

Nr 10. Helsingfors 16. 5. 1909.

## JUBILEET I MOSKVA.

Sällskapet „Ryska litteraturens vänner vid universitetet i Moskva“ måtte vara en förening med ressurser och auktoritet, eftersom det kunnat åstadkomma icke blott ett storartat monument såsom det över Gogol, utan också en jubelfest av internationell och vittomfattande art. Man hade trott att det skulle bliva en fest för den ryska intelligensen eller med andra ord för de frisinnade kulturelementen, som under skyddet av den store skaldens namn kunde samlas till utbyte av tankar med varandra och med representanterna för främmande litterära och vetenskapliga samfund. Det blev i stället en högofficiell intellektuell parad, i vilken deltogo alla, börjande från kejsaren, representerad av någon hög ämbetsman, och biskopenföreståndaren för andliga högskolan i Moskva, som läste upp en vidlyftig med stort bifall mottagen adress, samt slutande med en dekadentpoet, vilken höll ett föredrag, som hyssjades ner. Däremellan rymdes sedan alla nyanser: föreningens funktionärer och det yngre Moskvas litterärt-artistiska värld med sina radikala tendenser, professorsklicken med „Russkija Vjädomosti“ som organ och „den fredliga nydaningen“ som paroll, ordföranden för den första duman Muromtseff och ordföranden för den nuvarande, Homjakoff, gudson till Gogol och därför föremål för särskild hyllning, representanter för den storslaviska idén, deputerade från sydslaviska universitet, vilka icke tycktes alldeles färdiga att uppbära denna idé, åtminstone om Ryssland skall vara medelpunkten för densamma, vidare några till yttersta högern hörande män från universitet och akademier i Ryssland. Där var tillfälle till alla möjliga meningsyttringar, där demonstrerades om vartannat för den ryska nationalismen och för den internationella kulturen, för den fransk-ryska vänskapen, för Finland, för storryska idéer och för lillrysk ursprunglighet, och allt beledsagades med hurrarop och åskor av applåder. En optimism och en bullersamhet, som för resten stodo i mycket ringa harmoni med den brist på glädje, som var ett genomgående drag i dessa fester, både officiella och icke-officiella, och de enskildas fullkomligt hopplösa stämning.

Men ingen har så lätt att omfatta chimärer som detta folk. Och de som drömma om en plats för Ryssland vid sidan av de stora ledande kulturnationerna, de hade nog skäl att gå från festen med ny luft under sina illusioners vingar. De franska vännerna hjälpte icke minst att blåsa upp den. Första gången under Academie française's snart trehundraåriga tillvaro lät den representera sig vid ett dylikt tillfälle, och det genom sin ordförande. Men också i övrigt var den intellektuella världens anslutning stor. Den vördnadsvärda Academia della Crusca i Florens hade sänt en adress, det icke mindre respektabla universitetet i Cambridge en adress och en professor; börjande med Catania och slutande med Tomsk hade från alla orter i Europas lärda och vittra värld någon form av hyllning kommit. Det var inalles nära tvåhundrade adresser och över tvåtusen telegram. Om också en del av dem kunde inrangeras uteslutande i kategorin av hövliga svar på en vänlig inbjudning, så fanns det ändå skäl nog att känna sig stolt. Det rättvisa erkännandet åt Gogols snille växte till en internationell hyllning åt den ryska litteraturen över huvud, och denna återverkade synbarligen på många av de mottagande såsom en mäktig påminnelse om vad man äger i denna litteratur, i ett språk som talas av etthundrafyrtio miljoner människor, och detta medvetande tog sig form på mångahanda sätt; i dess patos, som stundom steg bra högt, sökte man glömma allt annat, och det var betecknande, att när Maxim Kovalevski i Russkija Vjädomosti skrev en ledande artikel om Gogol-dagarna, lät han inspirera sig till att i slutet säga, att Ryssland skyndar mot ljuset, friheten och rättvisan, sålunda i den intellektuella lyftningens stund förblandande önskning och fakta.

*

Men jag skall, enligt redaktionens önskan, söka fästa på pappret några enskildheter i jubelfestens program.

Moskva hade under dagarna förut klätt sig i fullkomlig sommardräkt för att välkomna främlingarna. Men Ivan den förskräckliges och Rheinbotts stad skulle icke underlåta att ge en påminnelse om, att den gömde på annat än sol och mildhet. På natten mot lördagen begynte en rasande snöstorm, som klädde hela bygden vit, småningom övergick till ett otroligt slask och hotade att göra ett våldsamt avbräck i arrangörernas planer. Det var därför icke just några glada anleten man såg, när man lördag afton kom upp på „Moskvas litterärt-konstnärliga förenings“ klubb, där man skulle höra föredrag av bl. a. prof. Mandelstam.

En vacker sal med tavlor på väggarna. Den akademiska kvarten är längesedan förbi. Universitetets rektor, prof. Manuilov, säger småleende, att i Ryssland denna kvart alltid har benägenhet att växa till en timme. Så äntligen är timmen full, och ridån går upp för den lilla scenen i bakgrunden. Man väntar naturligtvis någon tablå, en apo-

teos med Gogols byst eller dylikt. I stället varsnar man ett långt bord betäckt med grön duk och omgivet av herrar, delvis frackklädda. I ena ändan sitter Josef Emilianovitsch Mandelstam och stryker nervöst sitt skägg. En herre uppträder i katedern och berättar en lång historia om hur monumentet kommit till. Bestyrelsen hör mycket andäktigt på. Från kulisserna framträder störande en kypare med en bricka och två glas té. Han irrar kring bordet och finner Mandelstam, som han vill lugna med den rykande drycken. Denne begynner smutta och får ett belåtnare utseende, i synnerhet när hans granne, en tjock, jovialisk docent, viskar i hans öra någon pikant anekdot, som bringar vår kollega att dra på mun. Föredragaren går på, herrarna på scenen bli oroliga, prata, gestikulera, resa sig, begynna röka. Slutligen visas i skioptikonbilder monumentet, men det går icke väl, måste tas om och föranleder munterhet. Äntligen kommer, efter en paus, Mandelstam till ordet. Han talar livfullt och målande, mången gång med en humoristisk point, om Gogols karaktärer, man hör på honom, trafiken på scenen blir mindre, och t. o. m. den obligata polisofficeren nere i salongen ser intresserad ut. En varm applåd hälsar vår Josef, när han slutar. Den beskäftige lille ordföranden kommer och ber oss stiga upp i övre våningen för att supera. Det är sent, man är restrött och skulle gärna gå, men det passar icke. Dock, innan man får maten, skall man se klubbens lokaler. Och det blir en lång vandring. Denna förening av artister och litteratörer bor i ett palats i tre våningar, med ett otal rum, två väldiga konsertsalar, två restaurationslokaler med plats för flera hundra personer i var, en hel del smakfullt utstyrda salonger, tidningsrum, bibliotek, m. m. Det är som en av de finaste klubbarna i London. Men i många salar stå kortborden uppslagna, och man har redan satt sig omkring dem. Invid varje kortbord står ett litet dukat bord med brännvin och tilltugg, vilket rullas omkring till alla de fyra spelarne — man skall icke förlora tid. Det är, säger vår ciceron uppriktigt, endast genom detta spelande som klubben kan leva, ty dess budget är oerhörd, såsom man gott kan förstå.

Sist och slutligen få vi då slå oss ner vid ett bord i enskilt rum, vi finnar samt några sydslaver och några medlemmar av föreningen. Det hela går högst fritt och ogenerat till. Ingen talar annat än ryska, vi sitta för oss och beställa vad vi vilja och kritisera publiken på våra egna språk. Plötsligt reser sig Mandelstam och ber att få utbringa en skål för oss finnar! Han berättar åt sina kolleger hur vänliga vi äro emot honom och hur han finner sig väl, och han ber att de närvarande måtte dricka för Finland. Det väcker stor anklang, vår andre Josef, prof. Mikkola, svarar, talande om den ryska kulturen, en av värdarna stiger upp och skriker: „det finns ingen rysk kultur!“, därpå följer, som vanligt här, tal efter tal, vilka alltid medföra att hela publiken reser sig och samlas kring den skålen gäller, en fortsatt oreda och en stigande högljuddhet. — Jag får här en första anledning att fröjda mitt akademiskt kollegiala hjärta med att se, hur Mandelstam är uppburen och höra hur hans arbete om Gogols stil prisas, och med att lägga märke till vilken framstående plats Mikkola intar i den slavistiskt-vetenskapliga världen och hur hans kolleger från alla håll, varibland många med berömda namn, visa honom vänlighet.

Avtäckningen äger rum följande dag kl. 12, efter det en högtidlig mässa hållits i den mäktiga Frälsar-katedralen. Vädret är något bättre. Långt innan man kommer till Arbat-torget, äro gatorna cernerade av polis. Väldiga tribuner resa sig gapande toma kring statyn. Vi erfara, att de äro så illa byggda, att polisen förbjudit att beträda dem! Senare läser jag i tidningarna, att detta icke är sannt, utan att det är intriger mot arkitekten, och att man väntar sig stor skandal. Emellertid tränga sig människorna på den lilla platsen kring statyn, och det blir en förfärlig röra. För att hålla ordningen uppe, kommenderar från sockeln en gendarmgenral någonting, som ingen hör, han skriker sig hes, fäktar med armarna, sekunderas av genraler och gendarmer, polisofficerare åtföljda av tjogtal poliser bryta sig igenom hopen, görande villervallan endast större. Josef Emilianovitsch är alldeles ur humör, där han knuffas av och an i folkhopen. Han vänder sig till en herre och utbyter indignerat åsikter om situationen. Med en viss förskräckelse hör jag honom utgjuta sig i kraftord över de många poliserna och berätta åt den främmande herrn att tacka vet jag i Finland, där kan vara huru väldiga folksamlingar som helst och ordningen upprätthålles likväl alltid av bara *en* polis! Plötsligt faller täckelset, statyn ter sig egendomligt vacker i linjerna, expressiv och smakfull tillika, och relieferna på sockeln med typer från Gogols böcker äro, såsom vi tidigare kunnat konstatera med tillhjälp av bilder, förträffliga. Men den unge skulptören, Andrejeff, lär ha varit oförsiktig nog att i vissa lämpliga gestalter porträttera personligheter, som hela Moskva alltför väl känner. Därför ha de konservativa och moderata tidningarna redan med häftighet fallit över statyn.

Nu spelas kejsarhymnen, otaliga gånger av olika musikkårer, kejsarens krans nedlägges, därefter en oändlig mängd av kransar, lyror, buketter, silverpjeser m. m. Mikkola frambär en jättelik lagerkrans från finska teatern, vilken vållat honom mycket besvär. Från en väldig kör klingar en hymn. Så åter „Bosche Tsarja hrani“ i många repriser. Sedan börjar det intressantaste, skolbarnens sång och deras defilering. Det är tretusen stycken, var och en skola företrädes av ett litet vitt standar med en lagerkrans på toppen av stången. Typerna äro mest eländiga och nödvuxna, flickorna höljda i brokiga dukar, gossarna med långt hår och stora stövlar. De se ut att tycka det hela mycket intressant, utan att just veta vad det gäller.

I universitetets aula är klockan fyra den stora mottagningsakten. Rektor presiderar, och salen är fylld av en elegant publik. På estraden få vi deputerade plats, i en olidlig trängsel. Främst fransmännen i sina akademiska uniformer och alla ordnar. Framför mig sitter en mycket gammal husar-

general; jag undrar vad han har här att göra, och får veta att det är Puschkins son, deputerad för Puschkinsällskapet. Manuilov håller ett hälsningstal, därefter ger han ordet åt professor Muromtseff, den första dumans ordförande, vilken vackert och allvarsdjupt talar om Gogols betydelse för det ryska samhället. Därpå kommer en annan professor, furst Trubetskoj, med ett långt, rent politiskt tal, i vilket med bilder ur Gogols skrifter Rysslands ställning skildras i allt annat än chauvinistiska färger. De två stora svagheter som vidlåda oss, säger han, äro att vi städse antingen vilja ha allt eller intet, vi förstå icke att man skall vinna sina resultat småningom, och sedan, att vi icke ha en tillräckligt stark känsla för vårt fädernesland. Talet mottages med bifall, men klandras efteråt mycket, även av liberala tidningar. Nu följa deputationerna. Vicomte Melchior de Voguë frambär franska akademins hälsning, understrykande, vilken ära som beredes Ryssland genom den. Han talar först på franska, men ber sedan att för egen del få tillägga några ord på ryska, och i rätt patetiska fraser utbringar han ett tack för allt vad han fått röna av vänlighet i Ryssland. Ett oerhört jubel utbrister, alla resa sig från sina platser, dignitärerna på estraden trängas kring de Voguë, som mottar handtryckningarna och omfamningarna och torkar de rinnande tårarna från sina kinder. Ett rörande och effektfullt skådespel! Nu uppropas franska institutets representant, Louis Léger. En tjock herre, kontrasterande mot sitt namn, kliver fram, talar en stund på franska och så på ryska — nya hurrarop oeh nya omfamningar. Därpå universitetet i Dijon, monsieur Legras — en ofantligt spinkig ung man, också han en motsats mot sitt namn, som talar i skämtsam och spirituell ton, uteslutande på ryska. Sist en representant från universitetet i Lille, med ett långt tal, likaledes från början till slut på ryska. Triumfen är fullständig.

Ännu en mängd hälsningar, på bulgariska, serbiska, tscheckiska, engelska, lillryska och storryska, så ett par längre föredrag igen, och så är det slut. Klockan är nu över 8, man skingras för att gå på teatern. När jag lämnar denna glänsande festlighet, där endast en elitpublik kunnat få rum, har jag blivit riktad med många egendomliga intryck och — bestulen på mitt sidenparaply.

På operan ges Rimskij-Korzakoffs „Majnatt“ till text av Gogol. Jag har föredragit lilla teatern, där „Revisorn“ uppföres. Det är ytterst genuint. Icke mer teater, utan själva verkligheten. Man säger mig, att denna pjes kommit upp på nytt under senaste tider och åter går som någonting alldeles originellt trots att alla sett den hundrade gånger — emedan den Rheinbott'ska aeran givit den ny aktualitet.

Följande dag samlas man i konservatoriets väldiga lokal för att fortsätta med föredragen och adresserna. Akademikern Wesseloffski uppläser Georg Brandes' föredrag på ryska. Suomen tiedeakatemia ropas upp bland de första, Mikkola läser adressen först på finska och sedan i rysk översättning, och dess lyckade slut framkallar en storm av applåder. Efter Petersburg kommer vårt universitet. Jag får vänta en lång stund innan jag kommer till ordet för de starka applåderna, läser sedan universitetets och Vetenskapssocietetens adresser och får mycket bifall och många tacksägelser av vederbörande. En lång och brokig mängd av hälsningar följer. Men på aftonen får jag från olika kompetent håll höra, att det märkligaste som inträffade under dagens sammanträde var de finska adressernas uppläsning och den ovation som bragtes oss och vilken allmänt betraktades såsom en uttrycksfull meningsyttring.

Stadsöverhuvudet Gutschkoff ger raout kl. 11 i dumans palats, ett storartat, vackert hus i gammalrysk stil vid teaterplatsen. På trappavsatsen utanför ingångsdörren står en betjänt med en bricka och bjuder gästerna på ett glas champagne i förbifarten, innan de gå in. Man tager seden dit man är kommen, sväljer drycken och ställer ifrån sig glaset på en annan bricka, som framräckes ett par steg längre ner vid dörren. Man är sålunda preparerad för festen, och stiger in. Den är lysande och väl arrangerad, här och där stora tébord, vid vilka hela sällskap slå sig ner, uppvaktade av lakejer, serverande sig själva från väldiga samovarer och för resten beställande vad man vill ha. Champagnen flödar, men jag ser icke att gästfriheten missbrukas. Värden försvinner snart, efter att ha utbragt en skål för Gogols minne, en stor orkester spelar rysk musik och man gör bekantskaper, samtalar och observerar. Mandelstam går omkring och kysser oförmodat återsedda gamla vänner. Klockan halv två-tiden hava de flesta skingrats.

Ännu ett sista sammanträde hålles av „litteraturens vänner“ om tisdag, med ännu några föredrag — inalles fick man till livs ett tjog — men uppläsningen av adresserna har inställts. På kvällen går avskedsmiddagen av stapeln i det magnifika hotel Metropole. Festsalen är klickfull, omkring åttahundra personer. Jag får, men troligen av en händelse, plats högt uppe vid hedersbordet, mellan två akademiker, i närheten av universitetets rektor och Melchior de Voguë. Vid ändan av samma bord sitta Mandelstam, Mikkola med fru och en landsman, magister Kaila, primus från senaste promotion, vilken varit oss en otröttlig och nyttig ciceron här. Mandelstams granne till vänster är en general, som ivrigt underhåller sig med honom. Det är en greve Heyden, son till den äldre Heyden, som ju också länge var i Helsingfors, och sonen kan svenska allt ännu och intresserar sig mycket för Finland. Stadsöverhuvudet skålar för majestätet, litteraturföreningens ordförande håller tal för staden Moskva, universitetets rektor för fransmännen — raden av tal har på förhand blivit högljutt fastställd av en medlem av bestyrelsen. Så reser sig min granne till höger och talar för de övriga gästerna, bl. a. finnarna, till vilka han säger några vänliga ord, slutande med en fras på svenska och en på finska — han är en berömd lingvist och kan alla världens språk. Men han saknar röst fullständigt och ingen hör honom. Musiken spelar olika folksånger, hänförande sig till de länder, för vilka talaren toastat. Någonting finskt väntar man dock

fåfängt på, och när turen kommer till serbiska folksången, höres orkestern stämma upp — den österrikiska! Den tystas genast ner. Man väntar på fortsättningen i det officiella programmet, men då stiger vår professorska upp på en stol och talar modigt på samtliga gästers vägnar, skildrande intrycken från denna förbrödringsfest och smyckande sitt andragande med bilder från den hotande vintern och den slutligen dock segrande solen, höjande sig till patetisk flykt i en passage på finska, som i rysk översättning avslutade talet med en emfatisk hyllning åt Gogols folk. Den märkvärdiga uppenbarelsen tycktes först något förbrylla de närvarande; men de hörde på, och ett mycket livligt bifall ljöd. Många reste sig från sina platser och gingo bort och lyckönskade talarinnan, — „det finska folkets representant", såsom det stod i någon tidning. Jag såg henne sålunda i tur och ordning avtackas av en bulgarisk biskop, en tjeckisk professor, ett par petersburgska akademiker, en berömd skådespelare och en moskovitisk furste. Mein Liebchen, was willst du noch mehr?

Nu återtog programmet sin gång, och de Voguë blev igen i tillfälle att briljera med sin ryska. Hans tal slog i slutet in en alltför lojal ton gentemot Rysslands makt och väckte ett ögonblicks förstämning. Men denna gav sig snart, och gång på gång ljöd marseljäsen under hurrarop och appläder, på begäran åtföljd av ryska kejsarhymnen. — Snart blev oväsendet alltför stort för att flera talare kunde göra sig gällande, endast en skådespelares mäktiga stämma skapade tystnad då han talade för den ryska konstens framtid, en lillrysk bondes pittoreska uppenbarelse fäste uppmärksamheten, när han tackade för välfägnaden, och en sista skål för Tolstoj mottogs med jubel.

Men efter denna officiella del råkade jag få vara med om ett enskilt „nachspiel", som lämnade bra mycket mer behållning. Irrande i den stora lokalen, råkade kollege Mandelstam och jag i övre våningen på ett större sällskap, inemot ett sjuttiotal personer, som, tydligen av alldeles homogen art, i varandras sällskap befriade sig från det officiella trycket i festsalen. Vi inbjödos att vara med, och en herre steg upp och föreslog till president för församlingen den högtaktade Josef Emilianovitsch. Denne fick genast ett tal, för vilket han med par ord svarade, därpå utbragtes en skål för mig, och jag begagnade tillfället att i denna församling tolka våra känslor för den ryska intelligensen och dess strävanden. Jag framhöll, att den största fosterlandskärlekens diktare och väckare vi ägt, till intimaste vän haft en rysk man, Jakob Grot, och att han med sympatiska personliga känslor likaledes omfattade en annan ryss, Pletnjoff, som just råkade vara Gogols gode vän. På samma sätt ha förbindelserna fortfarit och under våra ofärdsår och senare ha vi med glädje fått känna hur många vänner vi ha i de andligt betydande kretsarna i Ryssland. Det på franska hållna lilla andragandet utmynnade i en skål på ryska för ett lyckligt och ett fritt Ryssland och väckte mycken genklang. Det framkallade två tal, vilka jag länge skall minnas. Först framträdde professorn vid Moskva universitetet Kiesewetter, medlem av första duman, lika framstående politiker som historieforskare, och sade i ett varmt, djupt, under fullständig tystnad avhört tal på ryska de vackraste ord om vår självständighetskamp. I det mörker som faller över Ryssland, lyser vårt sega motstånd som en fackla för alla, och vår stolthet är ett föredöme, vilket vi aldrig må frånta ryssarna. Han önskade att vi skulle ha kraft att hålla kampen uppe och manade oss att fortsätta som vi börjat. Omedelbart efteråt togs ordet av en läkare, doktor Baschenov, som för ett par tiotal år sedan studerat fysiologi vid vårt universitet, efteråt varit förvisad och deporterad och upplevat åtskilligt. I ett briljant anförande på franska framhöll han att det är idéerna som förbinda människorna med varandra och utbragte ett leve för de idéer som förena finnar och ryssar. Han jämförde våra öden, skattade oss lyckliga som ändå fått behålla så mycket och hänvisade rent personligt till vad de erfarit, vilka vi här sågo omkring oss. Den lille mannen talade utan all patos, och hans uppenbarelse var snarare jovialisk — han liknade påfallande den norske författaren Gunnar Heiberg — men vad han sade gjorde på mig ett rent av gripande intryck. Det är visst och sant: vi veta litet av allt vad dessa män prövat, och de själva, i besittning av den kända „breda naturen", fästa sig icke så mycket vid det, kunna åtminstone låta bli att tänka på det. Men det har lämnat en fond, vilken skymtar fram när någonting särskilt klappar på, och då blir man full av medkänsla och beundran.

Stämningen hade blivit allvarlig. En massa tal följde: för närvarande remarkabla personligheter, däribland en folkskald av namn och en gammal man, vilken ägnat sitt liv åt folkupplysningen och som svarade med en önskan, att de tretusen barn, som defilerat vid Gogols staty, också skulle lära känna hans verk och deras, som likt honom sagt sanningen åt det ryska folket; för det fria ordet, för de vesteuropeiska förbindelserna och för en mängd annat. När uppbrottet skedde, äskade Mandelstam ännu ljud och skildrade i ett kort, varmt andragande hurusom han först i Finland lärt sig vad fosterlandskärleken vill säga.

I vestibylen får jag mottaga sympatiyttringar mera fria från formella band. Övermarskalken och prima arrangören för alla fester, en sympatisk skollärare, försäkrar mig gång på gång med adress till mina landsmän: „ja vass ljublju, ja vass ljublju", och en f. d. marinofficer, som varit ett år i Finland, anförtror mig att det varit hans lyckligaste tid samt att han gärna ville komma tillbaka, men han är sysselsatt med ett historiskt arbete, som han måste skynda på med, ty, tillägger han nästan gråtande, han vet att han endast har fem år kvar att leva, läkaren har sagt honom det. Jag tröstar honom efter bästa förmåga, och vi taga med en öm omfamning avsked av varandra...

Intrycket av denna improviserade festlighet förstärkes vid en enskild middagsbjudning följande dag, där jag träffar de ledande männen i sällskapet „ryska litteraturens vänner". Varje tvivel om nyttan av denna expedition, vilket stundom kunnat

uppstiga, är nu skingrat, och jag ser, att vi ha verkligt uppriktiga vänner också här i det heliga Rysslands allraheligaste, vänner, vilkas känslor vi icke må tillbakavisa eller bringa att svalna.

Jag måste för resten anteckna den utomordentliga artighet och outtröttliga omsorg, som från bestyrelsens sida kom oss till del. Jag hade knappt varit en timme på hotellet, innan det infann sig en blåuniformerad liten student, som erbjöd sina tjänster. Följande morgon kom en annan, och när han hörde, att jag ännu icke var uppstigen, väntade han beskedligt. Första kvällen uppvaktade en äldre, vänlig och fjäskig herreman, frågade vilken teater jag ville besöka och gav mig en biljett. Jag återsåg honom på estraden i universitetet dagen därpå, utstyrd i Anne ordens breda band över bröstet. Han var president i något slags hovrätt i Moskva! En dag, då skattkammaren på Kreml icke var öppen, fick jag tillfälle att se dess innersta gömslen under ledning av själva dess direktör och en överste av palatsvakten, vilken tydligen var närvarande som bevakning, men bemödade sig att dölja denna funktion under den mest förekommande tjänstvillighet. — En viss styvhet kunde förmärkas hos officiellare personligheter,' men jag vill icke bestämt påstå att den härflöt ur finskheten, snarare kanske av den omständighet, att jag icke uppläst mina adresser på ryska.

*

Här är icke stället att redogöra för intrycken av den underbara stad, som jag nu såg för första gången. Lyckligtvis hade jag turen att uppleva en härlig solnedgång från höjden av Kreml, det fördelaktigaste moment att se staden och fästningen. Jag mindes Mme de Staëls utrop, då hon såg denna syn: „c'est Rome tatare!". Och i själva verket är det någonting av utsikten från Galleria Margherita i den eviga staden, förflyttad till ett orientaliskt luftstreck, med renässanskyrkornas enfärgade kupoler förvandlade i ett otal i guld, silver, blått, rött och grönt skimrande ryska lökar. Men denna imponerande komplex häruppe, med de väldiga murarna och portarna, palatsen, kyrkorna och tornen, den är allt ännu som en symbol för hur det väldiga landet runtom skall regeras, ett maktens medeltida bålverk mitt i den moderna miljonstaden, en ständig, i all sin kraft och skönhet fruktansvärd påminnelse om ett ännu levande Byzanz mitt i det samhälle, som mottar det tjugunde århundradets civilisations hyllning för vad det frambragt i andens, sanningens och frihetens tjänst!

*Werner Söderhjelm.*

## STRÖVTÅG II. MÅNBERGEN.

Det är icke till de skrovliga stränderna av Mare Serenitatis eller Mare Humorum eller något annat av Lunas dunkla havsbäcken jag för en stund vill locka en jordbunden läsare, utan till de ptolemäiska Månbergen å vår egen planet. I sin „Geographia"'s fjärde bok säger Ptolemaios:

„På 12° 30' sydlig bredd och mellan 57. och 67. längdgraden höja sig Månbergen, med vilkas snömassor Nilens källsjöar nära sig."

Dessa den astronomiske patriarkens ord ha med sin klang av myt och siaresägen ännu i vår tid kunnat bringa strängar att dallra — trots det att å den uppgivna orten icke alls finnas några snötäckta berg eller någon Nilens källa. Men transformerar man enligt vissa principer, dem jag nu icke här önskar redogöra för, de anförda ptolemäiska koordinaterna, kommer man till en trakt av Afrika, där Henry M. Stanley i maj för 21 år tillbaka upplevde följande:

„När vi befunno oss ungefär 8 km från lägret vid Nsabe och jag, blickande mot sydost, övertänkte den senaste månadens händelser, visade mig en tjänare på ett moln av sällsam form. Det hade en underbart silverartad glans och liknade ett oerhört snöbetäckt berg. Då jag följde dess konturer, överraskades jag av den nedre delens djupt blåsvarta färg och undrade i mitt stilla inre om molnet vore förebudet till en ny virvelstorm. — — Men jag fann dock att det ej blott var bilden av ett berg, utan en verklig snötopp jag såg."

Redan 13 år tidigare hade infödingarna berättat honom sagor om ett dylikt berg, dem han ej trodde på. Och dock var det samma sagor som sjutton sekler därförinnan nått den alexandrinske forskarens öron. Det var Ptolemaios' Månberg Stanley för en stund fångade i blicken genom dunsterna över ekvatorns sjöar.

Om namnet „Månbergen" yttrade för övrigt i Petermanns Mittheilungen 1892 A. Kirchhoff att det, likasom så mycket annat i världen — ja kanske likt världen själv —, sannolikt uppstått genom ett missförstånd. Arabernas Qâmar betyder både „Måne" och „vit". Och Aristoteles förlägger Nilkällorna till ett „Silverberg", *ἀργυρος ὄρος*, vilket ock närmast leder till snöiga toppar, som med månen ha blott glansen gemensam.

Dessa ekvatoriala glaciärer och isiga stup, från vilka den vita Nilen tar sitt ursprung, hava helt nyss, nästan i förgår, sommaren 1906, för första gången bestigits, beskrivits och i bild förevigats. Och mannen som gjorde det, var densamme som gått på Aconcagua, Sydamerikas tak, på Mount Elias i Alaska, på polarisen norr om Nansens spår och just nu strävar upp mot Mount Everest för att betrakta Tibet uppifrån — Ludovico av Savoyen, abruzzerhertigen, den lille kung Vittorio Emanueles kusin, trettiosex år gammal och en av jordens främste stigmän, säkert värdig att med mister Shackleton tömma en jökelgrogg för allt vad Hedin och andra icke gjort. Boken om *Ruwenzori*, så kallade Stanley det stora berget, har nyligen kommit ut. Den italienske hertigen skildrar i enkel, flärdlös, nästan torr ton sin färd upp till de afrikanska sagotopparna, vilkas två högsta tinnar nu heta Margherita och Alexandra, men där även hertigen själv, på förslag av brittiska geografiska sällskapet, har sitt namn för all framtid placerat, i bredd med namnet på kapten Cagni, som vi känna igen från Stella Polares berömda isfärd och vilken även nu följde sin prins.

Geografiskt nå vi Ruwenzori enklast genom att

stiga av ungefär vid Valkeasaari, välja någon av de för tillfället lediga meridianerna och rutscha i väg tills klackarna törna emot ekvatorn. Då äro vi på gränsen mellan Kongostaten och brittiska skyddsgebitet Uganda, västerom Victorias norra vattenspegel och österom Stanleyfallen. Där går Ruwenzori i form av ett liggande stort G upp i molnen till en höjd som av abruzzerhertigen bestämdes till 5125 m över havet, vilket dock av tysk-engelska ostafrikanska gränskommissionen (The geographical Journal XXIX) sedermera korrigerats till 5065 $\pm$ 3 m (samtidigt med det Kilima Ndjaro från 6010 fick gå ned till 5889 $\pm$ 2).

Boken om Ruwenzori har härliga bilder, tagna av alpinisten Vittorio Sella, vilken under det hertigen och hans förare höggo sig steg i gletschrarna och vunno den ena toppen efter den andra, timmar och dagar med sin kamera i snöstormar och töcken å 4000-5000 m:s höjd lurade på de korta moment då rymdernas gud slet doket i sär för att visa de trollska ängder med sol i zenit, dem intet öga, intet bromsilver ännu skådat. Och så dessa dalperspektiv! Blomsterfältet vid Buamba, också i svart av en prakt som bländar. Över blommornas yppighet underliga Lobelia- och Senecio-individer, skog åt sidorna, och så med ens gletschertungor som från mystiska isjättar tyckas girigt spela ända nere bland ekvatormarkens ångande, slingrande snår. Eller den stilla Bujukusjön, som speglar Stanley-toppens vita huckle, men samtidigt en vegetation som minner om bilder av stenkolstidens landskap.

Texten är torftig, fantasilös, retsamt steril. Men i bilderna tona urskogens stämmor, Nilbäckarnas heta sorl och vindens vin över firnen.

Hopar av rika, blaserade resande åka dessa tider med Ugandabanan fram till Victoria Njansa eller ned till Kilima Ndjaro, eller från andra sidan med de nya banorna förbi Kongoflodens katarakter ända in i Katangas malmfält, 3400 km:s färd från Atlanten. Men inom allt detta vilar ostört av de flesta, tyst och sagolikt, Ruwenzori, där den store Pan kunnat leva fredad ända tills savoyarens djärva tåg kom, med alpstav, teodolit och kamera.

Ruwenzori-boken hör till dem som kunna hjälpa en att fly, från nutiden till Ptolemaios, från vardagslivet här till hemliga höjders helg.

*Laicus.*

## MUSIKFRÅGOR. II.

### *Klaverkonst och pedagogik.*

„Musik ist die Vermittelung des geistigen Lebens zum Sinnlichen", sade Beethoven. — I musiken träder livet självt oss till möte. Från de entoniga, likformigt återupprepade enkla motiven i naturfolkens melodier till hypermoderna mass-orkestersymfonier, där i det vildaste kaos av ljud melodi och harmoni nästan förkvävas och endast en rytm blir förnimbar lik ett väsande, öronbedövande larm, lik „musiken" i de stora maskinsalarne. Vad form än musiken antager, överallt skall den i de sinnligt förnimbara klangkomplexerna återspegla något av själslivet hos konstnären, från barnets joller och den enkla allmogemannens visor och låtar till den moderna orkestermusiken, symboliserande s. a. s. livet inom det monarkiska samhället.

För att ur konstnärlig synpunkt sett kunna upptaga och återgiva ett tonverk, därtill fordras att vi, vägledda av noterna och däri symboliskt betecknad musikalisk form, bilda oss en föreställning om det hela, där varje not, varje motiv och motivsammanfattning får liv, d. v. s. omsättes i tonande form, får sin särskilda inre organisation och sin betydelse som utvecklingslänk i det hela. Den frihet över formen som härigenom ernås kan sedan såsom fri, gestaltande kraft meddela sig i reproduktionen.

„Varje utveckling i den inre byggnadens sammansättning är förenad med en motsvarande utveckling av den funktionella organisationen", säger Spencer. — Samma motivbildning och organisation som vi iakttaga i den kompositoriska formen, samma, eller rättare en motsvarande organisationsprincip bör följas även vid gestaltandet av de tonalstrande rörelseformerna. Endast sålunda möjliggöres en överensstämmelse mellan teknik, uttryck och form.

Det är icke allenast otillräckligt, det är okonstnärligt att — såsom på klaverpedagogikens nuvarande ståndpunkt vanligen sker — bygga en teknik på anslagsrörelser, vilka hänföra sig till tonen som enhet. Den enskilda tonen intresserar oss numera föga. Icke ens det finaste öra skall uppfatta någon kvalitativ skillnad mellan den ton, som å ett modernt klaver anslås av den mest firade anslagskonstnär och den som frambringas genom att jag fäller ett i något mjukt hylle invecklat metallstycke eller annat föremål på den beträffande tangenten. Den engång ljudande tonen karakteriserar på intet förnimbart vis arten av den kraft som gav upphovet till densamma. Ej heller kan klangen på något hittills existerande klaverinstrument vidare påverkas efter det hammaren anslagit strängen; en konstnärlig inverkan vore tänkbar, förutom i anslagsmomentet, endast i det moment tonen upphör att ljuda.

En estetisk värdesättning uppstår först i harmonin, i proportionsförhållanden, i växelverkan mellan tvenne eller flere toner, ljudande antingen samtidigt eller efter varann. Det sköna i anslaget uppfatta vi numera icke som någon kvalitet med avseende å den enskilda tonen utan som fint avvägda dynamiska (hänf. sig t. tonstyrkan) och agogiska (hänf. sig t. tonlängden) proportioner mellan absolut sköna toner.

Huvudintresset vid det klavertekniska studiet bör man därför också vad klangskönheten vidkommer förlägga till den art rörelseformer, vilka förena tonerna och ej till sådana som skilja dem åt. Alla ensidiga slagrörelser bidraga blott till att sönderstycka den musikaliska formen och därav göra — pärlor.

Varje metod, där för anslaget erfordras tvenne rörelseimpulser, ett upplyftande och ett nedslag, vare sig det gäller finger eller hand, är okonstnärlig

ch därför förkastlig. Icke allenast armens och ngrets rörelsefrihet hämmas genom den vinkelställning och onödiga muskelkontraktion en s. k anslagsposition" (fingret upplyft i spärrhakeställing) betingar, utan varje harmonisk utveckling även dess enklaste form omöjliggöres genom ett dylikt ırfarande. Nyare undersökningar ha också faställt icke allenast det naturvidriga och demoraliserande i en dylik metod, den innebär jämväl en ıra, i det allehanda sjukdomsföreteelser i den änskliga spelapparaten otvivelaktigt framstå som esultat av dess mer eller mindre konsekventa genomförande.

Den naturliga tekniken betjänar sig icke av någon sådan anslagsställning. Tonen bildas i regeln enom ett mer eller mindre behärskat armviktfall. ıgen aktiv muskelkraft erfordras för att nedtrycka angenten efter anslaget. Fingermusklerna ha vanigtvis ingen annan uppgift än den att bidraga till len för kraftöverföringen till fingerspetsen nödvändiga ledfixationen. Ett forte-anslag kan sålunda ned lika liten ansträngning åstadkommas även om ingerspetsen före anslaget ej lämnar tangenten. Att såvitt möjligt förbliva i en intim kontakt med klaviaturen är f. ö. av särskilda orsaker eftersträvansvärt. — På sin tid väckte det en viss uppmärksamhet att en Liszt's och Chopin's händer vid spelet tycktes liksom „flyta" längs klaviaturen. Samma iakttagelse kunna vi göra hos många nutida klavermästare. För att tonen skall upphöra att ljuda är det icke nödvändigt att upplyfta fingret. Ett enkelt försök skall övertyga om att detta arbete lika väl utföres av instrumentet självt. Om jag nämligen utlöser fixationen, d. v. s. gör lederna „lösa", så är tangentens fjäderkraft tillräcklig för fingrets upplyftande. Detta är en av grundprinciperna för den naturliga klavertekniska formbildningen. Särskilt får den en den vidsträcktaste användning i den moderna tekniken vid de s. k. „rouladerna" i alla passageformer, vid driller och tremoli, vilka former ju bilda grundstommen i hela tekniken.

Den nyare klaverpedagogiken arbetar med några typiska rörelseformer. Äldre skolor byggde sina system nästan uteslutande på anslagsarter och positioner, varför det också oftast gått därhän, att de uppställda reglerna kunnat följas till en viss grad, varefter de i praktiken befunnits olämpliga och fått vika för en högre omedveten instinkt.

I „Die Ästhetik des Klavierspiels", vilket verk intill senaste tid av många ansetts för det förnämsta på detta område, kommer Adolf Kullak vid ett tillfälle, när systemet begynt vackla, till den åsikten att „endast det abnorma utgör det verkliga livet". Därhän kan det gå! Detta Kullaks yttrande äger emellertid full giltighet och kan till alla delar tillämpas på den klavermetodik som gjort en handens och fingrarnes hammarslagverks-teknik till sitt ideal. Det slags teknik gör spelet opersonligt och dött. För att nu här likväl ej behöva tillgripa det „abnorma" i avsikt att åstadkomma helst något liv i konsten, kunna vi lika gärna med gott samvete och med stöd av den moderna vetenskapens på ingående studier grundade bevis förklara varje dylik teknik abnorm, åtminstone i konsten.

Det är också betecknande för äldre skolor (Türk, Czerny m. fl.) att uppställa en regel, enligt vilken samma finger ej får användas för tvenne efter varandra följande toner. Här se vi åter en strävan att ernå enhetlighet i de ensidiga rörelsernas användning. Men också själva etydmästaren Czerny inser att han lidit skeppsbrott med sin systematik. Han kommer ej längre än till fugan: — „här upphör varje regel att existera", säger han. (!) Var skola då gränserna dragas? Och vad nytta har pedagogiken av ett sådant system? Huru länge skola vi ännu fasthålla vid regler, vilka ingen annan uppgift äga än den, att skapa tvång, ofrihet i konsten och en värdelös mekanisk „disciplin"?

Föresätta vi oss att vid instrumentet med samma finger »binda» två toner på t. ex. en ters' eller sexts avstånd, så skall det också utan några förstudier, åtminstone efter någon övning lyckas att ernå ett likaså illusoriskt legato som vilket „fingerlegato" som helst. Man låter armen otvunget och utan annat tryck än det dess egen tyngd koncentrerad i fingerspetsen åstadkommer, vila på tangenten. Den andra tonens läge fixeras i medvetandet, och på en impuls av viljan bäres armen av skuldran ytterst snabbt och nu i elastisk spänning — som t. ex. vid ett kast — till det nya läget, där samma finger åter mottager vikten och i fallet överför kraften på instrumentet, som i sin tur omsätter den i klang. Själva rörelsen kan försiggå så momentant, att örat ej som något avbrott uppfattar den tidrymd som åtgår för densamma; den förra tonen har ännu ej hunnit av dämparen bringas till tystnad, innan den nya redan ljuder. Den figur fingerspetsen härvid beskriver utgör då en del av en parabel eller annan liknande kurvform. Detta är den naturliga rörelsetypen för allt legato, jämväl mellan ackord, oktaver och andra dubbelgrepp. Också denna rörelseart är absolut främmande för varje metodik som vid tonbildningen särskiljer tvenne moment: fingrets upplyftande och dess nedslag.

Här har självfallet blott en antydan kunnat givas om vägen mot ett konstnärligt-tekniskt ideal. Den intresserade läsaren och framförallt fackmannen skall finna källor för mera ingående studier i nyare skrifter av bl. a. följande förf., vilka särskilt förtjäna nämnas: *Breithaupt:* „Die natürliche Klaviertechnik", 2 delar (det förnämsta och utförligaste som hittills skrivits); *Caland*: „Die Deppesche Lehre des Klavierspiels"; *Clark:* „Liszt's Offenbarung"; *Steinhausen:* „Über die physiologischen Fehler und die Umgestaltung der Klaviertechnik"; — även *Bandmann:* „Die Gewichtstechnik des Klavierspiels"; *Jaëll:* „Le toucher" m. fl.

„Klavierspiel ist eine Fingerbewegung, Klaviervortrag eine Seelenbewegung. — Man hört meistens das erstere", sade Anton Rubinstein. Vissa tecken tyda emellertid på att också klaverkonsten nu går en renässanstid till möte, sedan pedagogiken fört oss in på av naturen och konsten utstakade vägar.

*Gösta Wahlström.*

ROMANER.

„Pass på, här uppträder någon som kommer att låta tala om sig, och, vad mera är, någon som har en poetisk framtid", skrev Oscar Levertin om Hjalmar Bergmans „Solivro". Jag har läst varken den eller vad Bergman därefter givit ut före den bok som nu ligger framför mig, *Savonarola, en munkhistoria berättad af Messer Guidantonio Vespucci.* Men den bekräftar otvetydigt Levertins profetia. Det är en vacker och stolt bok, med något av klarheten över Firenzes höjder i sin krönikemässigt kärva, men det oaktat lyriskt sjungande, spänstiga ton, där det knappa ekot av dödshugg och ångestskrin blandas med fagra skära drömmar i sinnen, som tyckas stamma från andra världar. —

Messer Guidantonio Vespucci, den som skriver Savonarolas krönika, är hans avundsman, och då han försäkrar sin vän Biagio att han vill skriva och tjäna endast sanningen, då ler den unge vännen och spörjer: „Jag trodde du hatade munken. Gör du icke?". Han gör det. Men han är en klok man, en räv kalla hans bekanta honom, och fast han är fylld av hat mot munken, har han alltid förstått behärska det, så han icke därför bragt sig själv i fara. Rådfrågas han i fädernestadens angelägenheter vet han lägga orden så att de icke vålla honom skada, hur än må gå. Därför kan han också skriva om fra Girolamo utan att hans penna dryper av gift fastän han hatar honom. Men väl visar han i sin text med vad ögon han ser mannen.

Han täljer Firenzes öden under de tider då fra Girolamo levde i San Marco, förkunnade och predikade, övertygade och hänförde, så att han blev stadens herre, en man som fruktades av furstar och påvar. Han förtäljer om det brokiga livet på gatorna och i gränderna, om hur de olydiga barnen blevo goda och gingo i procession med kors i händerna, om huru glädjeflickorna omvände sig, hur hela staden hälsade munken som Kristi profet. Han berättar ock om hans fall och hans död, då folket stod samlat på torget runt bålet.

Messer Vespucci har hatat Savonarola alltsedan sin ungdoms dagar, då han vandrade ut från Firenze mot Mikaelsskogen med Laodamia vid sin sida, sin älskade, Roberto Strozzis dotter, som ständigt talade om den unge munken där inne i San Marco, som gått i kloster därför att han älskat henne men hon icke älskat honom. Och intill bålet hatar han honom, men utan att kunna bli oberörd av hans väsen. Ty ur denna berättelse, tecknad av fienden, stiger fram en gestalt, ren och klar och hög, den hängivne och övertygade profeten, som lider och drömmer som människorna det göra. Som barn har han lekt med Laodamia och han har älskat henne som ung, samtidigt med det att allvaret växte i hans själ och sorgen över människornas synd. Men ännu då döden är honom nära, då han blivit profeten och bestraffaren, styresmannen och ledaren, kan han glädja sig över våren och blommornas doft och med sina fingerspetsar smeka den nyutspruckna rosen under det tankarna gå till lekarna med Laodamia, hon som var „som en dröm om våren, en blomma vid Jungfruns fötter".

Författaren älskar livet och rörelsen, han skildrar stormarna och myllret i de dagarnas Firenze, berättelsen löper fram i bukter där pittoreska scener och skarpa profiler skymta fram. Men över allt detta höjer sig Savonarolas bild. Ty han älskar ock, och kan uttala, den stora skönheten, de stora känslorna, inför vilka det yttre krymper samman till stoft. Brytas stundom berättelsens trådar med för starka ryckningar, förirras man stundom bland historiska upplysningar som icke direkt stå i sammanhang med det huvudsakliga, glömmer man det åter snart för det goda i boken.

Solivro hade visst, säger Levertin, någonstädes mött den världsvise abbén Jerôme Coignard, stamkunden från „la Reine Pédauque", och även Messer Vespucci tyckes någon aftonstund ha lyssnat till hans visdom och i minnet bevarat tonen i hans tal, — av honom eller av hans upphovsman har han säkert lärt mer än av den Sanctus Livius han i en invokation åkallar. Men det är blott en sida av boken som visar hän till Anatole France, det skarpa löjets oöverträfflige mästare: där finnes i den en annan sida, mer djup, som talar om den stora tunga sorgen över livet, som ensamt ger blick för hela dess höghet. Man tänker då på Per Hallströms noveller från Italien; det är något som påminner. Men visserligen är Bergmans krönika i all sin detaljrikedom mindre nyanserad, mindre mjuk, mindre rik också, — i stället kanske i viss mening mer manlig.

I varje fall är Savonarola icke längre ett löfte utan ett verk som kan bestå ensamt för sig.

•

Suomalainen Kustannusosakeyhtiö Kansa har haft vänligheten tillställa mig de *första femtio arken* av en på dess förlag utkommande roman *Harhama* författad av en pseudonym *Irmari Rantamala,* och till denna sändning har bifogats ett förklarande brev, i vilket bl. a. meddelas att boken i sin helhet kommer att omfatta 5500—6000 sidor samt att förlaget icke ens känner vem författaren egentligen är. Första delen är skriven på finska, den andra på franska och den tredje på ryska, men de två senare översättas av författaren själv till finska. Detta allt till upplysning för dem, som äro besatta av kuriositetsintresse. Jag vill blott tillägga, att trots allt denna roman icke torde vara världens längsta: Georges de Scudérys „Artamène ou le Grand Cyrus", publicerad 1649—1653, upptar 6679 sidor, och om jag icke missminner mig, överträffas den ännu av andra samtida. Huruvida Harhama eller le Grand Cyrus är roligare att läsa, är en smakfråga. —

Huvudpersonen är Harhama, en finne som bor i Petersburg och där rör sig i alla kretsar — än ser han på gullkrogen Hiiden mylly nakna kvinnor dansa för en rusigt entusiastisk publik, än förlorar han på börsen en tredjedel av sin förmögenhet, än beskriver på en societetsbjudning en prinsessa för honom alla detaljerna i sitt morgonbad, än står han vakt med en bomb i handen för att döda en reaktionär ämbetsman och än slutligen sitter han bänkad vid ett ruskigt bord på en buskrog. Under

dessa sina skiftande öden hör han allt mellan himmel och jord diskuteras: socialismens läror och kristendomens, reaktionen i Ryssland och revolutionen, finsk-rysk politik och Bobrikoff och gud vet allt vad. Han börjar som överklassmänniska och slutar — tillsvidare — som revolutionär. I första delens andra band (sid. 613 och följ.) finna vi honom i Finland.

Av de mig föreliggande arken att dömma — men de äro ju icke ens en sjättedel av boken! — är den avsedd att vara en agitationsskrift i kristlig socialism. Hjältens öden bevisa visserligen icke detta; de bevisa nämligen ingenting, så godtyckligt som författaren leder dem, och hans uttalanden och åsikter bevisa heller intet, ty det enda fasta karaktärsdrag man upptäcker hos honom är en fullkomlig hållningslöshet och andlig geléaktighet. Men genom boken vandrar i Harhamas spår en munk Pietari, vars uppgift är att alltid korrigera det oriktiga i Harhamas liv och tankar, och han för vid alla upptänkliga tillfällen denna läras talan, logiskt eller ologiskt, hur det faller sig.

Men Pietari är icke den ende som följer Harhama åt. Han är Guds representant i dennes liv; den andra makten uppträder alltjämt i egen person. Ty som djävulen och Gud kämpa om Faust, så kämpa de ock om Harhama. Men här är det icke längre Goethes förmänskligade Mefistofeles, här är det den rena kristna mytologiska figuren, sådan gamla tiders episka estetik krävde den, det är Dalins „mörksens förste myndig", som med sitt hov fyllt så många iskalla episka sånger — och några få goda —, det är samma onda makt som fördärvat flere kapital av Chateaubriands *les Martyrs*.

I korthet: man saknar all verklighet i stort sett, all den respekt för livet och dess lagar, för människoödets storslagenhet, utan vilken en bok blir innehållslös. Författaren handskas hänsynslöst med människorna, sina teorier till fördel. Teorierna växa hos honom icke fram ur livet, utan det som här skall vara liv, underordnas dem. Därför fyller den teoretiska utläggningen så många och så långa sidor.

Jag kunde räkna upp en mängd detaljer som vittna om detta samma — onaturligt konstruerade sammanträffanden och smaklöst understreckade episoder. Men dessa enskildheter betyda sist och slutligen mindre, så bjärt de än sticka i ögonen. Jag skall blott tillägga, att det finnes sidor i boken som vittna om att författaren icke är alldeles utan konstnärlig begåvning, enstaka sidor visserligen och icke många till antalet. Några rader bland de många sidorna om Hiiden mylly, några rader om eländet i ett utsvultet hem, några ord som det svar en mor ger, som sänt sin dotter på gatan för att förtjäna bröd åt sina hungrande syskon: Gjorde Gud rätt som utgav sin enfödde son för att frälsa världen?

Jag betvivlar icke att boken får spridning trots sitt omfång och sitt pris. Men då man — som det lär ha skett — prisar den som ett mästerverk, begår man en orättvisa mot den finska litteraturen.

*G. C.*

## PANOPTIKON.

Varje gång jag läser om att någon herre från ofärdsåren fått sig å högsta ort beviljad en gratifikation eller pension eller båda drar jag en liten lättnadens suck. En mindre, tänker jag, av dem som för inkomsternas skull arbetar på Bobrikoff-regeringens återinförande. Och konsekvensen: kunde vi inte betala dem allsamman? Det är visserligen troligt att andra sedan döke upp. Men de vore sannolikt mindre påhängsna och nitiska, ty de egentliga bobrikoffarne ha smaken i munnen och dessutom hämndkänslan.

Vad sedan dem beträffar, vilka icke av vinstbegär, utan av helig och ideell panslavism förfölja oss, kunna de naturligtvis inte tystas på det sättet. Malicen påstår visserligen att denna kategori är i det närmaste obefintlig, varå på visst sätt en egendomlig bekräftelse uppdyker i ryktet att högerpartiet i Ryssland vore färdigt att sälja Polen, vilket ju ändå är ett rent slaviskt land. Men med de ideella panslavisterna, om sådana ännu finnas, borde vi dock kunna reda oss lika väl som förr. Det är i schakalgapen vi böra sticka så stora köttstycken att skällningarna upphöra. Ifall vi vilja vara praktiska.

Under mandschuriska kriget framkastades enskilt förslaget om att vi bort erbjuda en kontant krigshjälp på 50 miljoner mark mot en lejde-charta på 50 år. Måhända skulle våra härvarande diplomater icke funnit formen för ett dylikt kontrakt. Deras bekanta miljon renderade ju ej heller annat än namnet Finn på en torpedojagare (såsom pendant till Emiren av Buchara!). Men idén om ett direkt köp av fred bör icke kallas vansinnig. Den är tvärtom värd att läggas på våg, i synnerhet när vissa stora annuiteter skola hopkrafsas. Och de som tänka på att sälja Polen kunna gott taga i övervägande möjligheten att hyra ut Finland åt — Finland.

*

Var och en, som på senare tid följt med den utländska pressens artiklar om Finland, har lagt märke till skillnaden mellan nu och förr. Under Bobrikoff-åren täta, sakenliga meddelanden. Nu mycket tunnsådda sådana, oftast därtill av någon „vår Petersburg-korrespondent", som kan vara nog så välvilligt stämd, men ändå ser sakerna snett, såsom senast Berliner Lokalanzeigers meddelare. Sammalunda har ock t. ex. den gentemot oss annars mycket förstående Frankfurter Zeitung nöjt sig med sin speciella petersburgares utläggningar. Jag vet ock att artiklar, som under vintern sänts härifrån till en del ansedda blad på kontinenten, ej gått in. Man har haft så mycket annat att tänka på, Serbien, sultanen, Wilhelm och Wilhelmina, och det är ju ej att undra över, om lilla Finland förtiges, i synnerhet som lilla Finlands politiskt-parlamentariska fysionomi numera bär vissa skråmor och en uppnäsa, som den ej hade förr.

Men å andra sidan höres ofta från ryskt liberalt håll att många t. ex. i kejsardömet av pur indifferentism och okunnighet stå oss emot. Vore det alltså ändå icke skäl att politiska kretsar hos oss allvarligt toge det övergivna upplysningsmaskineriet om hand och icke läte sig av förhållandena bland ost- och vestmakter narras att tro att intet står att göra genom en allvarlig och värdig propaganda, om vilken för övrigt alla bildade grupper utan avseende å „inre" färg kunde förena sig. Särskilt synes mig broskyrformen ägnad härför. Det är dock icke ensamt på vår gamle riddare L. M:s skuldror bördan av det skriftliga försvaret bör läggas, detta så mycket mindre som det gäller att påverka även de kretsar för vilka namnet Mechelin är en symbol som a priori hindrar dem att öppna boken.

Isländska alltinget har nyligen anslagit 5,000 kronor för en på flere kulturspråk utkommande politisk broskyr om Islands ställning och krav. Finna vi icke redan häri en tydlig anvisning?

Utan att för min ringa del vilja föreslå något i detalj önskar jag endast yttermera understryka betydelsen och möjligheten av att icke endast svensktalande och ungfinnar äro med om företaget, varför ock detsamma lämpligen gå-

ves formen av en samling korta essayer av olika pennor, försedda med en orienterande inledning och en för de nervösa och lata i landen avsedd bekväm resumé. Jag är alldeles övertygad om att en dylik gemensam försvarsskrift av våra främste skulle i engelsk, fransk, tysk, italiensk och rysk dräkt vara landet till stor nytta och dessutom inåt verka enande och väckande.

Vi må giva vår yttre politik nya drag, vi må anse den fosterländska kampen 1899—1905 omöjlig att i sin förra form upprepa, vi må inlägga mera skepsis och kyla i vårt försvar. Men försvara oss måste vi. Och ett viktigt moment däri vore just det berörda „politiska folkbildningsarbetet" i Europa, utfört med lugnt allvar och fullständigt fritt från den sentimentalitet, den tidigare propagandan å enstaka håll stundom hemföll åt.

•

I vissa avseenden äro vi underbart patriotiska. Fritt för judarna — nej, nej. Ännu mera skogar åt Gutzeit & C:i — fy så ofosterländskt. Utländska bankfilialer i Finland — aj, aj så dumt.

Och dock, gott folk, vad skulle stora utländska företag i vårt land bringa med sig? Helt enkelt positivt utländskt intresse för huru det går med Finland. Är *det* så litet värt? Den synpunkten har bl. a. av hr Nykopp framhävts i debatten om utländska bankkontor i Finland, utan att av motparten öppet beaktas. Den kan enligt min mening ej nog ofta och tydligt tutas i öronen på våra inkarnerade hemlänningar.

Kunde „vår" munk, „våra" champanjer och andra viner på något sätt äventyras genom ministerrådspolitiken, var då lugn för att M. Touchard i Petersburg gjorde hr Stolypin eller någon hans efterträdare ett litet besök... *Mutatis mutandis* kunde annan och större utländsk näring hos oss i fall av trångmål österifrån göra oss samma nytta som en engelsk drottning gör Norge eller en engelsk kronprinsessa Sverge.

Låt Europa promenera in i Finland. Det är det säkraste, kanske slutligen det enda sättet att bevara Finland såsom del af Europa. Och vi ligga för mycket åt sidan för att icke ändå det oaktat förbliva Finland.

•

Folkhögskoleföreståndaren Ekholm i Vörå anmodas officiellt att avgå, emedan han haft något att göra med utlösningen av en *honoratior,* vilken dock ej torde tagit skada till liv eller lem. Och tidningspressen betecknar händelsen såsom pinsam och ogillar företaget.

Normallyceilektorn Lagerblad i Helsingfors anmodas icke av myndigheterna att avgå, ehuru han använder epitetet *fähund* å sina elever (det enda offentligt reproducerade) och „ruskar om" dem (den enda publicerade typen av konkreta lagerbladska åtgärder). Men vad som faller än mera i ögonen, vår vakna svenska press *tiger* beträffande fallet Lagerblad-Johansson och nöjer sig med att (med petit) återge rektor Rosenqvists rapport om saken Vår kollega „Framtid" har sedermera i en artikel, signerad J. G., allvarligt och bestämt angivit vad en vaken opinion härvidlag fordrar av lektor Lagerblad. Jag vill blott konstatera att man i de stora bladen trankilt följer samma taktik som i andra obekväma fall vis-à-vis uppriktiga och besvärliga uttalanden sådana „Framtid" ofta innehåller. Detta är ju med hänsyn till läsekretsarnas olikhet oftast effektivt nog och har man icke abnormt stora pretentioner på sina organ såsom fria målsmän för opinionen så är det ju ock tillfylles.

Jag ber att såsom en liten jämförelse få annotera att häromdagen den svenska morgontidningen i Helsingfors intog en litania av någon dam som haft ett trassel med reparationen av en koffert och till litanian fogade *redaktionens* mening om huru den missnöjda damen egentligen bort förfara . . . Man finner härav att redaktionen har en mening även i de minsta frågor och ej skyr att uttala densamma blott frågan icke är *så* liten som händelsen med lektor Lagerblad och gossen Johanssons självmord i anledning av anteckningen i hans dagbok.

I det högt ansedda läroverks intresse, för vilket rektor Rosenqvist står i spetsen, hade man hoppats att tidningspressen skulle sagt ut vad varje kultiverad person måste tänka i fråga om fähunds- och rusknings-systemet. Det är ej att förvåna sig över att, ifall lektor Lagerblad kvarstår, föräldrar härefter måhända tveka att placera sina söner i den skola där dessa få av en lärare höra tillmälen som i ett bildat hem aldrig förekomma, läraren må nu sedan vara en i övrigt lyckad pedagog eller icke.

•

Den stora tystnadens taktik tillämpas, när den behöves, icke ogärna även i den inre politiska diskussionen. Nyligen innehöll Mattis brev i Uusi Suometar en i och för sig tyvärr ganska dräpande sammanställning av vad Hbl. och N. Pr. i början av april yttrade rörande justitiedepartementet (utanför det hela, bör icke avgå) och vad dessa blad en månad senare anförde kontra suometarianernas yrkan på att de konstitutionella borde deltaga i justitiedepartementets rekonstruktion (non possumus, omöjligt för någon verkligt konstitutionell), utan att under mellantiden något annat väsentligt inträffade än att departementets medlemmar faktiskt avgingo. När jag hade läst Mattis utläggning av saken — ingen uppmärksam tidningsläsare hade ju kunnat undgå att annotera den egendomliga omsvängningen — väntade jag med spänd nyfikenhet på vad Hbl. och N. Pr. skulle härtill genmäla. De följa ju berömvärt regelbundet med vad U. S. och Matti säga. Men . . . men . . . men . . . det kom den gången ingenting.

Det är ju så få av våra svensktalande som läsa U. S. Man kunde gott våga sig på en liten temporär tystnad.

•

Alla känna vi ju till friherre Valde von Hellens, som i hänförelsens dagar ändrade sitt namn till Valde Hirvikanta, därvid i sann folklighet avstående från både baronskapet och von'et. Valde Hirvikanta har han sedan dess hetat i annonser, processer och annat. Huruvida den vördade åldringen kvitterar sina månatliga 1,000 mark pensionsmedel med det namnet vet jag inte.

Men häromdagen innehöll U. S. en lista över de nya lantdagsmännen och där stod bl. a. — håll i dig, ärade läsare — *V. v. Hirvikanta* . . .

*Von* Hirvikanta! En ny ätt, en ovanlig, en älsklig ätt. Konsekvens i namnförändrandet fordrar nu emellertid att det främmande *von,* vilket ju en pur finne f. ö. icke gärna uttalar, likaledes översättes, något som väl ej kan ske på annan fason än att von Hirvikanta övergår till Hirvikannasta. Eller ock Hirvikannalta, toiselta kannalta.

Man avvaktar med spänning det officiella valet mellan dessa två kasus.

För övrigt vill jag annotera att U. S., som ju i åratal intensivt påyrkat förfinskning av alla verkliga finsksinnades tillnamn (i fråga om fröknarna å Suomis kontor också av förnamnen), med lugn tystnad finner sig i att hela sex av dess 48 nu valda partifränder (Danielson-Kalmari och Kruus ej medräknade) bära svenskt klingande namn (Andersin, Anneberg, Hallstén, Ingman, Lagerlöf, Nyström). Icke utan orsak beskylla alltså de yttersta dagarnas sant finska insändare gamla U. S. för att ha övergått till vikingarnas läger.

Huru skall allt sluta här i landet? U. S. viking, Perttilä borgare o. s. v. Snart dricker ovalbare Matti Helenius i förargelsen någonting schtarkt.

*Panoptes.*

## KORREKTIONSAVDELNING.

I vårt 1 maj-nummer, som korrigerades *efter* 1 maj, ingå smärre egendomligheter. Bl. a. talas i uppsatsen „Italienska bilder" om „det blå häftet med det anslående *vita* omslaget". Bör vara „det anspråkslösa omslaget". Vitt är det blå omslaget icke. Vidare läses „olivernas stammar och *granska*", bör vara *grönska*. Slutligen är hr Aage Madelung *icke* författare till „Den Bleggule Hest". Hr Furuhjelms minsta asteroider voro ock 10-20 *km* i diameter, icke *m*. Och i A. Morosoffs artikel i nr 8 figurerar en hr Buffe, som i själva värket heter Witte. I övrigt torde Argus ha haft sin riktighet.

## INSÄNDA PUBLIKATIONER:

*ALB. BONNIER:*

HJALMAR BERGMAN, Savonarola. Pris kr. 4:50.

ANNA EKELÖF, Sömnens sånger. Pris kr. 1:50.

HERM. HEIJERMANS J:R., Diamantstaden. Övers. av Ernst Lundqvist. Pris kr. 2:50.

JOHAN MORTENSEN, C. J. L. ALMQVIST. Pris kr. 1:50.

AUGUST STRINDBERG, Tjänstekvinnans son. I. Pris kr. 1:—

---

Ansvarig utgivare av Argus: Gustaf Mattsson.
H:fors, J. Simelii Arv. Boktryckeriaktiebolag, 1909.

# ARGUS

REDAKTION:
GUNNAR CASTRÉN
GUSTAF MATTSSON
EMIL ZILLIACUS

HELSINGFORS 1 JUNI 1909

ANDRA ÅRGÅNGEN

UTKOMMER:
DEN 1:STA OCH 16:DE
I VARJE MÅNAD
PRIS 7 MK PER ÅR

## Nr 11.

INNEHÅLL:

**Bertel Gripenberg: Vid mörkrets port.** WERNER SÖDERHJELM.
**Krypton och Aurora borealis.** GUSTAF MATTSSON.
**Våra licentiatavhandlingars språk.** GUSTAF MATTSSON.
**Dumheten.** GUSTAF MATTSSON.
**Akademiskt allehanda.** DR IX.
**En bok om apor.** GUSTAF MATTSSON.
**Panoptikon.**

*Manuskript och böcker för anmälan adresseras till* **Redaktionen för Argus, Södra Esplanadgatan 16.**

*Prenumerations- och annonskontor,* **Södra Esplanadgatan 16,** *öppet kl. 10—2 telefon 11 63.*



*LÖSNUMMERPRIS 35 PENNI*

ARGUS

Nr 11. Helsingfors 1. 6. 1909.

# Bertel Gripenberg: Vid mörkrets port. Novell.

Det är med en helt naturlig nyfikenhet och icke utan skepsis man frågar sig, huru en så utpräglad odlare af den bundna formens konst som Bertel Gripenberg skall reda sig med prosans tyngre material och vidlyftigare möjligheter. Helt fördelaktigt vill väl svaret icke utfalla efter läsningen av hans novell. I jämförelse med hans poetiska stil trampar hans prosa i barnskor. Det bästa vad den har, har den från hans lyrik. Dessa lyriska skildringar — av sommarens heta, hetsande aftnar och passionernas stigande rus i motståndslösa mänskors sinnen — äro stundom formade i en även från en strängare stilkonsts fordringar mycket akseptabel, vacker och ståtlig prosa. Någon sällsynt gång (man kunde t. ex. citera skildringen av det nattliga samtalets verkan på prästen, sid. 34—35) höjer den sig till nivå med hans diktion i de lyriska dikterna av samma innehåll. Men i allmänhet har den på långt när icke dennas harmoni, dess ypperligt avvägda klang, dess manliga uttrycksfullhet och dess begränsning. Ibland skattar novellen alldeles för mycket åt lyrikens rätt att måla med starka färger och hopar då bild på bild, ord på ord, vilka väl röja, att ämnet bragt författarens fantasi att sjuda, men te sig onaturliga och lämna oss kalla. Den i sig själv ganska starka skildringen av vad allt prästen förnimmer när driften vaknar och hur han skådar scenerna från bibeln upprulla sig för hans ur jämvikten bragta sinne, verkar icke med avsedd kraft, emedan uttrycket icke är i proportion med situationens och personens psykologiska betingelser. Gentöver de romantiskt-lyriska partierna stå några realistiska skildringar av iakttagna ting, i vilka författaren lyckats mycket väl — exempelvis hela den scen som tecknas på de första sidorna, kvällsstämningen och pastorns observationer från sjukhusets balkong. Det förekommer dock att förf. blandar ihop sina två stilelement på ett sätt, som ger till resultat stillöshet. Man kan ifrågasätta lämpligheten av den annars så vackra bilden i bokens andra mening: „lik smärtans jätteskugga över människornas fröjder höjde sig denna plågornas borg...“ Den passar icke i den dämpat realistiska stilen, som annars utmärker hela denna första skildring. Några sidor längre fram: pastorn betraktar en röd ampel i en av villorna där borta; „den rörde sig för en svag, *narcissdoftande* vindfläkt“. Vad har narcissdoften att göra med ampelns rörelse? Och den tycks honom „glöda som en blodfläck på en mörk sammetsdräkt“. Sådant är stilistiska otympligheter och röjer bristande sinne för bildernas valör. Svagast äro för övrigt dialogerna och reflexionerna, i vilka små banala lapsus icke äro alldeles sällsynta. Jag citerar från det senare området: s. 42: „Människan riskerar mångt och mycket här i världen, och man utsätter sig för mången fara utan att blinka — men då det är allvar, riskerar ingen sin syn, allra minst en vacker kvinna“. S. 58: Den älskogstrånande fru Nord minnes, när hon ser pastorn, Neros önskan att få alla jordens kvinnor förenade, förtätade i en enda, och sedan famna denna enda, och hon reflekterar, att „här erbjöds henne nu *något liknande*“.

Och innehållet? Den urgamla historien eller rättare sagt en av dem: synden förkroppsligad i en sensuell kvinna, som uppbjuder allt för att kuva en oskuldsfull man, en ung, sjuk präst. Erotiken behärskar så fullständigt berättelsen, att de ansatser, som göras för att ställa den emot fonden av sjukhusstämningen och, framför allt, prästens religiositet, krympa till intet. Här hade dock varit ett moment, som kunnat med fördel och kanske helt originellt utnyttjas. I stället är det sjudande erotiska stämningar, oändliga omfamningar och kyssar i julikvällarnas tyngande hetta — med detaljer, som en och annan gång gå över i smaklöshet, som när pastorn i sitt raseri borrar tänderna i fruns nakna fot, och när hon i kulminationsscenen lockar honom med att ange huru högst bristfälligt hon är klädd under lakanet, som skyler henne. Det är erotiken för erotikens egen skull. Den alltbehärskande sinnliga passionen driver fru Nord till sin erövring och den visar i pastor Schenne hur naturen okuvligt och segerrikt kräver sin rätt. Men detdär veta vi så bra förut, och lika bra veta vi vad vår författare därom tänker. Det är icke satsen som sådan vi vilja ha demonstrerad, icke den erotiska lidelsens elementära yttringar och banala tillämpningsformer vi bry oss om att se skildrade och analyserade. När vi underkasta oss det oundgängliga, att i tusen sinom tusen böcker läsa om detta urgamla och evigt nya tema, så blir det absolut enformigt, betydelselöst, tarvligt, om vi icke för var gång få se några nya skiftningar av det sätt, varpå erotikens makt reflekterar sig i mänskornas väsen och öden. Vi vilja se mänskorna som sådana, ej som medel för sinnligheten. Men pastor Schenne är en marionett i Eros' händer, och ingenting annat, ett maskulinum, hos vilket händelsevis driftlivet förut icke vaknat (han förefaller märkligen naiv i dessa stycken) och som nu lätt bringas ur gängorna av den första bästa „något fylliga“ dams deklamationer och sandalklädda nakna fötter. Hans tragiska öde,

att överges av sirenen och läkarena på samma gång, och därför kasta sig ned från balkongen, dunsande som en säck i gatan, rör oss icke det minsta. Och moitién, denna norska äventyrerska med det symboliska namnet fru Nord, är en kvinnlig erotoman av allra simplaste och ointressantaste slag.

Hur oändligt längtar man icke efter någonting manligt och friskt, när man läst denna sjukhusskildring. Man vill icke mista den Gripenberg, som sjunger kärlekens lov, men man önskar få se något mer av den, som dyrkar skogarnas ensamhet, luftens vidder, den manliga idrottens spänning, hemlandsnaturen i dess ursprungliga, helande kraft och i dess mäktiga melankoli.

*W. S.*

## KRYPTON OCH AURORA BOREALIS.

Ännu så sent som på 1870-talet påstods med bestämdhet att norrskenet var blott ett reflexionsfenomen, ett slags isblink i stor skala. Men vid samma tidpunkt började ock de magnetoelektriska teorierna för detta den nordiska nattens flämtande trolljus vinna fast fot. Och det icke minst genom Selim Lemström, vilken i Günthers stora „Geschichte der anorganischen Naturwissenschaften im neunzehnten Jahrhundert“ tillerkännes en äreplats i polarljusforskningen och vars experimentala rön å området senare av S. Tromholt med framgång upprepats. Jag vill nu icke här redogöra för de olika idéer och uppslag norrskensföreteelsens studium under de senaste decennierna föranlett eller för motsättningen mellan de tre huvudteorierna, den om en utjämning mellan luftens och jordens motsatta elektriciteter, snarlik elmselden och i viss mån erinrande om färgspelet i geisslerska rör (Wijkander, Hoppe, Ångström, Edlund, Angot m. fl.) och den om norrskenet såsom ett av kurserande elektriska strömmar framkallat fluorescensfenomen (Lemström, de la Rive, Trowbridge, Capron, Ebert m. fl.) samt slutligen dansken Poulsens teori om en av absorberad solenergi åstadkommen fluorescens i den yttersta atmosfären, vilken i sin tur sekundärt skulle väcka elektriska impulser. Min avsikt är endast att för Argus' ärade läsekrets relatera om den nya vändning i polarljusets historia en av Sir William Ramsays upptäckter i fråga om luftens sammansättning tillfälligtvis kom att utgöra.

Bland de av honom för cirka 10 år sedan ur luften isolerade s. k. ädla gaserna (argon m. fl.) befinner sig även elementet *krypton* (Kr) till en mängd av 1 del per 7 miljoner delar luft. Varje av de ädla gaserna har sina särskilda spektrallinjer, synliga vid elektrisk urladdning genom den förtunnade gasen, och en av kryptons mest framträdande, en glänsande grön sådan, har ljusvåglängden 5570. Dagen efter det detta tal publicerades påpekade Sir William Huggins för sin namne, kryptons upptäckare, att detsamma även betecknade våglängden för huvudlinjen i norrskenets spektrum. Samstämmigheten häri bekräftades genom jämförelse med två spektrofotogram av Poulsen i Köpenhamn. Därigenom var ådagalagd sannolikheten av att norrskenet sammanhänger med elektriska urladdningar i en krypton innehållande atmosfär.

Nu uppställde sig emellertid den vanskliga frågan varför linjen 5570 i norrskenets spektrum framträder särskilt tydlig, när dock luftens kryptonhalt är så enormt liten (1 : 7,000,000). Kan man antaga att i de övre delarna av atmosfären (enligt Birkeland är norrskensdistansen från jorden 100 à 200 km) någon särskild anhopning av krypton förekomme?

Å dessa frågor har Ramsay sökt giva ett svar, publicerat i hans nyligen utkomna „Biographical and chemical essays“. Försök med blandningar av gaser hava visat att beståndsdelarnas spektrallinjers tydlighet alls icke är proportionell mot blandningens sammansättning. Sålunda är på spektroskopisk väg

| | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| 1 | del | krypton | synlig | i | 7,900 | delar | luft |
| 1 | „ | „ | „ | „ | 1,250,000 | „ | syre |
| 1 | „ | „ | „ | „ | 67 | „ | väte |
| 1 | „ | „ | „ | „ | 7,150 | „ | argon |
| 1 | „ | „ | „ | „ | 2,860,000 | „ | helium. |

Man ser härav att kryptonets karakteristiska linje (5570) är en ytterst „givande“ sådan och särskilt i de förtunnade yttre delarna av atmosfären måste dominera rätt starkt trots den försvinnande lilla halten av själva ämnet. Under antagande, att kryptonlinjen slocknar vid ett lufttryck nedanom 0,000035 mm (detta är det tryck vid vilket densamma blir otydlig i blandningen med helium), kan man beräkna den höjd vid vilken urladdningen (norrskenet) äger rum. Man får 135 km, vilket gott stämmer med Birkelands på annat sätt gjorda uppskattning.

Att kryptonlinjen icke framkommer i luftspektrum förklaras av de övriga luftgasernas utsläckande verkan därå. Men kryptonanhopningen i de högre atmosfärlagren? Ramsay hänvisar till den från ekvatorialtrakterna uppstigande varma luftströmmen, som upptill avkyler sig och stryker mot polerna. De ädla gaserna, bland dem krypton, avkyla sig vid expansionen däruppe snabbare än luftens huvudbeståndsdelar kväve och syre (beroende på olikheterna i deras specifika värme). De komma därför att ansamla sig i de övre lagren, enär de varmare luftgaserna både på grund av sin högre temperatur och sin mindre molekylarvikt genom diffusion snabbare avgå till angränsande atmosfärgebit, nordligare resp. sydligare. De ädla gaserna (helium, neon, argon, krypton, xenon) bliva sålunda efter i det höga kretsloppet mot polerna. Detta fenomen är av kumulativ art, dess verkningar ha hopat sig genom tiderna, och gäller då denna lokalansamling av ädla gaser i de högsta rymderna i synnerhet de trögaste av dem, krypton och xenon, av vilka den förra till mängden dominerar. Och vid polargebiten stödes fenomenet genom de vid nedströmningen i motsatt led verkande faktorerna. Häri alltså, enligt Ramsay, orsaken till kryptonanhopningen i de högre luftlagren och kryptonlin-

jens synlighet i dessas spektrum, då norrskensurladdningarna spela däruppe.

Beträffande själva urladdningarna antager Birkeland att solfläckarna beteckna eruptioner vid vilka negativt laddade partiklar utkastas (analoga med katodstrålkorpusklerna), de där bl. a. av jordens magnetiska poler girigt uppfångas. Därvid uppkomme i atmosfärens övre delar elektriska strömvirvlar, varav norrsken. Solfläckarnas och norrskenens frekvensmaxima sammanfalla såsom bekant. Arrhenius åter tillskriver ju de negativa partiklarnas promenad mot oss det s. k. strålningstrycket i solljuset. Ramsay betonar att, huru man än tolkar saken, det är sannolikt att atmosfärens yttersta delar innehålla negativt laddade gasmolekyler, som lättast mottaga sin laddning rätt under solen, d. v. s. ovan ekvatorn. De segla så mot polerna, på grund av jordrotationen i svagt böjd spiral, varvid de per ytenhet måste bliva allt flere ju närmare de tränga sig mot polerna. Deras samlade laddning kan då ock tänkas slutligen antaga en så hög spänning, att redan före polens nående en lysande urladdning äger rum och denna längs ett bälte kring den magnetiska polen — med ett ord: norrskenet. Ett sådant bälte kan lätt tänkas sända ut fransar mot såväl pol som zenit, men fram mot ekvatorn kan det icke ses, ty där glesna kraftlinjerna.

Ramsay har ock experimentellt i någon mån efterbildat norrskenet medelst en med förtunnat krypton fylld glaskula, upphängd mellan polerna av en elektromagnet och vid sin nordpol försedd med en metalltrådring genom vilken starka elektriska urladdningar fingo försiggå. I kulans inre, nära denna pol, visade sig då alltid en norrskensliknande urladdningszon, som, då elektromagneten tillika fick verka, sände ut fransar, fladdrade och vred sig framåt, ömsom kortare och längre, alldeles såsom det naturliga norrskenet. Ljusföreteelsens färg var vit till stålblå, stundom med skiftningar i grönt och violett.

Ramsays tolkning av kryptonfyndet i norrskenet har ju vissa hypotetiska moment och träffar måhända icke i allo fenomenets kärna. I varje händelse kvarstår där stor sannolikhet i förening med ett snillrikt utnyttjande av de kända möjligheterna. Och detta gör en allmänt hållen notis, sådan som denna, motiverad, i all synnerhet som vi på breddema 60 och 70 grader ofta stå *Aurora borealis* nära och dessutom i egenskap av landsmän till en av pioniärerna inom hennes eteriska vidder ha särskild anledning att intressera oss för polarljusforskningens nyare skeden.

*G. M.*

## VÅRA LICENTIATAVHANDLINGARS SPRÅK.

Man specimineraг hos oss på latin, italienska, spanska, franska, engelska, tyska, svenska, finska och kanske ännu något språk, beroende på särskilda omständigheter. Frågan om valet mellan modersmål och utländskt mål är en principfråga, vilken väl flertalet inom våra vetenskapliga kretsar besvarar: „om möjligt utländskt!“ Att skriva på finska är att helt och på svenska att halft begrava avhandlingen, säges det.

Jag ställer mig dock härvid på en motsatt ståndpunkt, i det jag anser att specimina för doktorsgrad om möjligt böra tjäna även utbildandet och stadgandet av ett korrekt och välljudande vetenskapligt modersmål. De finsktalande i landet hava i speciell grad att taga vara på denna synpunkt, de svensktalande emellertid också avsevärt. Jag utgår från att författarne dock så gott som alltid äga tillfälle att åtminstone i sammanträngd form i någon utländsk tidskrift presentera sina resultat för den stora världen på något av dess språk. Det medges att förhållandena och det berättigade i vad jag sagt ställa sig något olika för olika fakulteter och sektioner. Men det torde såsom i princip riktigt kvarstå att den vetenskapligt bildade har skyldigheter gentemot modersmålets odlande även inom det specialområde hans forskning gäller. Placera nu emellertid t. ex. de naturvetenskapsmän, som hos oss skriva talrika och förtjänstfulla avhandlingar eller uppsatser på tyska, franska o. s. v., att behandla samma saker på *god* (icke fackmessigt barbariserad) svenska eller finska och jag spår att många skola reda sig jämmerligt. Det är för flere av dem lättare att tolka vetenskap t. ex. direkt på tyska än på någotdera av våra inhemska språk. Detta säger mig redan min egen ringa erfarenhet. Och därom vittnar i sin mån språket i en del inhemska läroböcker, vilket kan vara så ouppodlat och vacklande att man icke ens klargjort för sig valet av genus vid förseende av utländska ord med artikel och ändelse.

Vi glömma icke att vetenskapen är internationell för det att vi bevara och odla örat och ögat för modersmålets roll inom densamma och hos dess idkare.

Men en annan sida av saken: skall engång vetenskaplig forskning presenteras för utlandet å något „stort“ språk, så må i all anständighets namn författaren se till att hans avhandling även på det främmande idiomet är språkligt fullödig. Man har en aktuell anledning att erinra sig detta, då hos oss nyligen två licentiatavhandlingar, en inom medicinska fakulteten och en inom agrikulturekonomiska sektionen av filosofiska fakulteten framträdde på ett slags engelska (i definitiva övertryck ur en tysk tidskrift!) i en språklig dräkt, som av våra filologiska djupliggare betecknats såsom helt enkelt förskräcklig. Orsaken till det relativt ovanliga att avhandlingar inom exakta forskningsgebit hos oss nu skulle presenteras på engelska torde ha varit den att avhandlingarnas protektor, professorn i hygien, ville ha dem med sig till en engelsk kongress. Men detta förvisso vackra och höga syfte berättigar inte vare sig protektorn eller författarne till att diskvalificera sitt land, sin högskola och dess forskares bildningsgrad på den fason nu skett, d. v. s. ohjälpligen, eftersom avhandlingarna i fråga redan publicerats utomlands. Man kan natur-

ligtvis ej förstå detta annorlunda än att vederbörande faktiskt i ytterst ringa grad behärskat sin avhandlings språk och saknat ansvarskänsla nog att låta kompetent person hyfsa det hela. Men i sådant fall är „skrivandet på utländska" ett veritabelt narrspel och borde från våra universitetsmyndigheters sida påkalla en allvarlig prickning. Ty nog är det på Alma mater dylikt främst faller tillbaka. Och en utlänning reflekterar inte över alla de möjliga orsakerna till att en författare ej fullt behärskar hans språk, då denne engång försöker använda det. I den förres ögon är han helt enkelt obildad.

I sammanhang med avhandlingsspråket står det redan berörda läroboksspråket. Ofta har man med grämelse fått konstatera huru fördärvande bristen på en svensk lärobok i det eller det ämnet verkat på studenternas språksinne och förmåga att på hygglig svenska skriftligt eller muntligt redogöra för sitt vetande. Samma sak med dem som ha finska till modersmål. En god lärobok på deras eget språk ger genast lyftning och säkerhet åt det hela. Kontakten med tyskan etc. uppehålles nog i alla händelser genom den direkta källforskningen, i nödfall förstärkt med kompletteringsstudier i något utländskt kompendium.

*G. M.*

## DUMHETEN.

När jag för en tid sedan fick dr Loewenfelds arbete „Über die Dummheit" i mina händer slog det mig att dylika översikter eller sammelverk över den förnämsta av alla mänskliga egenskaper så ytterst sällan se dagen. Erasmus av Rotterdam sjöng i sin „Eucomium moriae" dumhetens lov och förvisso har en hel rad högfärdiga själar med Voltaire och Thackeray i têten behandlat olika faser av samma gudagåva. Men någon encyklopedi, någon tabula magna över hela dumhetskomplexen känner jag icke. Dr Loewenfelds nyss utkomna verk, vars underrubrik „Eine Umschau in dem Gebiete menschlicher Unzulänglichkeit" lovar en totalrevy, är emellertid också endast en flyktig studie på 339 sidor, till vilken man visserligen går med den känsla av tillförsikt författarens tidigare arbeten skänka, såsom t. ex. den även för laici synnerligen intressanta stora monografin över „Psychische Zwangserscheinungen" och hans uppsatser över det andliga arbetets hygien och den spiritistiska humbugen. I företalet till „Die Dummheit" bekänner han att en strängt systematisk (d. v. s. vetenskapligt psykologisk) behandling av ämnet stött på oövervinneliga svårigheter, även därmed alltså angivande arbetets art. I strängare bemärkelse komme ju ock en ingående undersökning av dumheten såsom individuell kvalitet och samhällsfaktor att nödvändigtvis överstiga en ensam forskares krafter. Och flere tillsamman kunna väl ej heller lyckas häri, ty den ene komme ohjälpligen att finna den andre dum. Det är just detta, dumhetsbegreppets relativitet, som försvårar dess objektiva behandling, men som å andra sidan dock gör varje allvarligt försök till studier i ämnet någonting lockande.

Författaren diskuterar också främst frågan om dumheten i förhållande till den patologiska svagsintheten och medger förefintligheten av alla gradationer dem emellan. På grund av en i tyska skolor samlad kasuistik, baserad å elevernas indelning i fem begåvningsgrupper, kommer han emellertid, i huvudsaklig överensstämmelse med andra psykiatrers rön, till en frekvens av c. 15—25 procent notoriskt inskränkta, „dumma" barn. Det vore, säger han, likväl omöjligt att beteckna alla dessa såsom svagsinta, de representera helt enkelt det lägsta måttet av icke sjuklig intelligens. Vanskligheten i att härvidlag träffa gränsen belyser han emellertid i slutet av boken med att anföra tyska psykiatrers medgivande av att en svagsint under vissa omständigheter kan nå ända fram till mogenhetsexamen, medan en „normalt dum" ofta ej lyckas bringa det över gymnasiets lägsta klasser, om ens så långt. Å andra sidan kan ju nog en och annan uppenbar och frisk idiot bliva t. o. m. filosofiedoktor.

Författarens indelning av ämnet är rent praktiskt godtycklig. Intressantare kapitel äro de som behandla dumhetens olika psykiska uppenbarelseformer, dumhet och lidelse, fördumning genom utvecklingshinder och av sjukdom, dumhetens fysiologiska bas, dumheten efter kön, ras och stånd, de talangfullas dumhet, de intelligentas dumhet, massornas dumhet och frågan om dumhetens tillväxt eller avtagande på jorden.

Bondslugheten och det högre borgarsnillet illustrerar förf. med följande utdrag. Det ena gäller församlingen Slaucherlhausen som hade sålt skog för 150,000 mk. Borgmästaren inlevererade emellertid icke beloppet till kommunalkassan. Kassören förfrågade sig. Borgmästaren: „var inte alls orolig, pengarna äro i gott förvar." — „Var då?" „I kommunalhuset." — „Vilket lättsinne, de kunna ju stjälas bort!" — „Alls inte, vi ha vakter vid dörren." — „Bah, dem slår man ihjäl." — „Men trots detta," myste borgemästaren, „äro pengarna i säkert förvar." — „Huru så?" — „Jo, ser ni", viskade han hemlighetsfullt, „vi har dem på ett helt annat ställe." — Det andra exemplet är taget ur W. Bodes „Goethes Lebenskunst" och må, om ock för Goethe-specialister väl bekant, här citeras. Det är en pensionerad general, som i Karlsbad ofta möter Goethe och en dag tilltalar honom:

„Inte sant, ni heter herr Goethe?"
Alldeles riktigt.
„Från Weimar."
Alldeles riktigt.
„Inte sant, ni har skrivit böcker."
Ja då.
„Och skrivit vers."
Det med.
„Det lär vara vackert."
Hm.
„Har ni skrivit mycket, kanske!"
Hm, det går väl an.
„Är det svårt att skriva vers?"
Så där.

„Det kommer väl an på humöret, om man har ätit och druckit gott, eller hur?“

Det har nästan förefallit mig så.

„Nå, se där! Då skulle ni inte sitta kvar i Weimar, utan komma till Wien i stället.“

Har nog tänkt på det.

„Ja, ser ni, i Wien är det bra, där äter och dricker man gott.“

Hm.

„Och man sätter värde på folk som kan skriva vers“.

Hm.

„Ja sådant folk kan till och med, i fall de uppföra sig väl, ser ni, och förstå att skicka sig, tagas emot i de finaste och förnämaste hus.“

Hm.

„Kom ni bara. Anmäl er hos mig, jag har bekanta, släkt och inflytande. Skriv bara Goethe från Weimar, bekant från Karlsbad. Det sista är nödvändigt för mitt minnes skull, för jag har alltid så mycket i huvudet.“

Skall inte glömma det.

„Så skada att jag inte har läst något av er och inte förr har hört talas om er! Har det redan kommit ut nya, förbättrade upplagor av edra skrifter?“

Åh ja, det också.

„Och det kommer kanske ut flere än?“

Det skola vi hoppas.

„Ja ser ni, då köper jag inte edra skrifter. Jag köper aldrig annat än sista upplagan, annars har man alltid den förtreten att man har en dålig bok, eller också får man köpa samma bok en gång till; därför väntar jag alltid för säkerhets skull, tills författarne äro döda, innan jag köper vad de skrivit. Det är en grundsats hos mig, och den grundsatsen kan jag ju inte frångå för er skull.“ —

Daudets Tartarin ställes fram såsom en god typ, målaren Courbet (1819—77) såsom en annan. Överhuvud betonar förf. ganska starkt den konstnärliga talangens ofta uppträdande förening med allmän inskränkthet, uttalande tillika att konstnärlig alstring i dess högsta former dock vanligen samtidigt bygger på intelligens.

Den dummes förhållande till lidelsen skildras rätt åskådligt, exempelvis i fråga om kärlek och äktenskap. „Den inskränkte gifter sig med en kokott, utan att på något sätt besinna följderna av en sådan förening. Ofta blir även för den dumme kärleken en källa till andlig ofrihet och stegrar därigenom hans andliga inferioritet. Den dumme älskande ser allt genom hennes glasögon, hennes åsikter äro hans, någon egen övertygelse har han icke. Och dylika svagskallar betraktas av fruarna ännu ofta såsom ideala äkta män.“

Fanatismen, såsom „en synnerligt vedervärdig kombination av dumhet och lidelse“, behandlas längre fram utförligare under titeln „Massornas dumhet och massdumheterna“. Jag hade nästan helst sett just detta kapital ensamt behandlat och då djupgående. Där hade sprungit fram härliga pekfinger-linjer i riktning mot det nordiska föregångslandet.

I avsnittet över „dumheten såsom följd av den andliga utvecklingen hämmande yttre moment“ uppehåller sig författaren särskilt vid det positiva fördumningsarbetet i Ryssland. „Visar icke det systematiska tillvägagåendet mot universitet och gymnasier, pressens betryck, folkskoleundervisningens försummande, inskridandet mot dem som våga yttra sin politiska mening, att man är böjd för att icke avhjälpa utan till varje pris stegra den genom hundraårigt munkavlesystem åvägabragta fördumningen av folket.“ Han citerar ock v. Bechterews uttalande (Grenzfragen des Nerven- u. Seelenlebens XLV, 23) om den i Ryssland allt mera kring sig gripande nihilismen beträffande alla bildningstendenser. „För miljoner inskränkes språkets gudagåva till det personliga meningsutbytets trånga gebit. Och medan det i Japan finnes 10 % icke skrivkunniga, utgöra dessa i Ryssland 73 % av befolkningen.“ Till samma fråga återkommer förf. å bokens sista sidor, där han diskuterar de politiska institutionernas allmänna betydelse för massornas intellektuella nivå.

Beträffande dumhetens fördelning å könen ställer sig förf. på en icke särdeles deciderad, så att säga salomonisk ståndpunkt. Att kvinnans hjärna i genomsnitt väger 100 à 150 g mindre än mannens tillmäter han, sannolikt med rätta, en mindre betydelse, likasom han överhuvud icke hemfaller åt det ytliga jämnställandet av hjärnkvantum och intelligens. Detta allt i synnerhet kontra Möbius, vars bekanta lilla bok „Der physiologische Schwachsinn des Weibes“ väl också hos oss bragt en del liter feminint blod i svallning. Kvinnans större suggestibilitet understryker förf. likväl tydligt och i bredd därmed då ett i osjälvständigheten rotat tankearmod. Med eftertryck betecknar han typen „die pretenziöse Gans,“ den pretentiösa gåsen, såsom „ein durchaus widerwärtiges Geschöpf“ och karakteriserar henne i detalj mycket träffande. Men manliga pendanter lämnas icke häller obeaktade.

I fråga om rasens roll beträffande intellektet, diskussionen om doliko- eller brakycefalernas överlägsenhet — Kant och Schopenhauer voro korthuvuden, Goethe obestämd; i svenska regementen (med deras av förf. starkt pointerade rena nordiska intelligenstyp) äro officerarne brakycefaler jämförda med manskapet —, den gula rasens andliga placering m. m. ger förf. egentligen blott ett kort kåseri och ingenting väsentligen nytt. Dumhetens fördelning å olika stånd har däremot många personliga poänger. Juristidioten, militäridioten („der Gamaschen-knopf“), klassiker-idioten bland skolfuxarna, teologidioten, moralidioten (en religionslärare i Jena samlade nyligen in sina kvinnliga elevers bibliska historier med änglar å titelbladet och försåg medels fina blyertsstreck alla dessa med ett slags simbyxor), konstfilosofidioten (Rembrandt als Erzieher!), lekmannaidioten (exempelvis skriften „Über den physiologischen Stumpfsinn des Mannes“ med dess aforismer kontra den medicinska vetenskapen), skaldeidioten, intelligensidioten m. fl. passera revy. Och det roliga med saken är att varje uppmärksam läsare i något hörn stöter på sig själv, livslevande. Gör han eller hon det händelsevis inte, så är det en typ till.

Det ledde för långt att mera detaljerat redogöra för dr Loewenfelds exposé av dumhetens företeelse i dess otroligt mångskiftande, mäktiga gestalt. Mera lärorikt och tankeväckande och minst lika underhållande hade nog, såsom ovan redan antytts, något ingående studium av en särskild dumhetsart verkat. Men man kan förstå att författaren fallit offer för lusten att exponera så mycket som möjligt av miljöns ymniga idioti, likasom man ock begriper det naturnödvändiga i att också han i vissa stycken verkar dum — t. ex. i den obegripligt löjliga analysen av det dumma i en av Anzengrubers byberättelser, pagg. 182-183 —, då ju även på stadiet av s. k. tillfredsställande intelligens den subjektiva synen på andras beteende driver fram epitetet dumbom, där detta ur Gud Faders synpunkt sett kanske riktigare bort tillägnas den bedömande själv.

En typ har förf. alls icke behandlat, den tigande dum heten, den om vars representanter någon sagt:

„Mancher hat durch stolzes Schweigen
und durch würdevolle Art
das Geheimnis seiner Dummheit
bis zu seinem Tod bewahrt."

Jag tror att dessa ganska förståndiga, om ock djupt egoistiska bärare av en latent dumhet ha den största glädjen av dr Loewenfelds senaste bok. De få i pränt skåda mänsklighetens hela blamage utan att nödgas vara med om den. Och för alla andras vidkommande kan boken vara trevlig nog, mycket mindre dum blır man egentligen inte av den.

*G. M.*

## AKADEMISKT ALLEHANDA.

9.

*„Kanslersmedlen"*.

Vårt universitet är, till lycka för studierna, vetenskapen och den europeiska kultur-beröringen, rikt begåvat med stipendier av allehanda slag. Låt oss bara minnas de fem Antellska à 8,000 mark om året i minst tre år, de talrika docentstipendierna om halva denna summa — också de ha till stor del blivit rese- eller studiestipendier, då i regeln en docent tillbringar åtmistone något år av treårsperioden utanför den akademiska undervisningen — vidare Alexandersstipendiet och reseunderstödet „för unga litteratörer", som det enligt den gamla terminologin heter, och nu de nya två Hallonbladska stipendierna, avsedda för „yngre vetenskapsmän" och utgörande 6,000 mark på tre år med möjlighet av förlängning. Är det icke rätt ståtligt? Härtill kommer ännu, att tack vare visa förutseenden från föregående högsta styresmäns sida, universitetets kansler varje år kan disponera över en ganska ansenlig summa till utdelning dels bland akademiska lärare, dels bland studerande, allt i vetenskapligt ändamål och avsett för kortare resor. Om jag icke misstar mig, utgöras dessa summor nu av resp. 8,000 och 16,000 mark. Huru eftersökta sådana sommarstipendier äro, bevisas bäst därav, att det senare anslaget, det för studerande avsedda, under de senaste åren ansökts till två, ja tre gånger sitt belopp. Det är klart, att en reduktion alltid måste göras, liksom ock att denna utgallring möter stora svårigheter.

Alla dessa „kanslersmedel" utdelas utan att någon kompetent instans rådfrågas. Det är vicekansler, som med tillhjälp av sin sekreterare uppgör förslag och detta stadfästes, åtminstone numera, alltid av kansler — icke så på Plehves tid! För de studerande har vicekansler att hålla sig till de inlämnade meritförteckningarna, stundom väl också lärares rekommendation. Men i alla fall kunna misstag, beroende på det subjektiva moment, som måste spela in i prövningen, inträffa, och i yngre akademiska kretsar kritiseras utgången av dessa ansökningar ofta med en stor, kanske alltför stor skärpa. Att hänskjuta prövningen till fakulteter och sektioner vore ju ett sätt, men skulle kanske åstadkomma nog mycket omgångar och även svårigheter, då var och en ville ha fram sina kandidater; men en planmässig uppskattning på fackmannagrund av resp. sökandes förtjänster kunde väl dock på sätt eller annat åvägabringas.

Lättare, förefaller det, borde bedömandet av lärarnes behov gestalta sig. Visserligen ha också här ansökningarna ofta överstigit det disponibla beloppet, men här kunna synpunkter av rent personlig art komma i fråga, och böra till och med, synes det, verka avgörande vid konkurrens. En sådan synpunkt är den sökandes ekonomiska ställning, vilken åtminstone i vissa fall lätt låter bedöma sig, en annan är hänsynen till, huruvida han ofta haft understöd av liknande art förut. Det kan hända, att såväl den ena som den andra av dessa synpunkter blivit åsidosatt, till nackdel för sökande, som äro i mycket stort behov av understöd för att kunna fortsätta sina forskningar eller som en enstaka gång uppträda såsom sökande. Här endast ett exempel.

För några år sedan väckte det en viss uppmärksamhet bland yngre lärare, varav kanske någon fått sitt understöd ovälkommet förminskat, att en person, som befann sig i förmånlig lärarställning och var taxerad för 40,000 marks inkomst om året, begärt och erhållit ett understöd av kanslersmedel om 1,000 eller 1,500 mark. Man tyckte, att han gärna kunnat underlåta att konkurrera om denna för hans förhållanden ringa penning och att vicekansler gärna hade kunnat, genom att förvägra honom den, fastställa, att understöden icke voro avsedda för de ekonomiskt allra bäst lottade vid universitetet. I år överraskades man åter av att se samma lärare figurera i raden bland flere, som kommit i åtnjutande av dessa fattiga understöd för att kunna samla material eller lägga sista handen vid ett vetenskapligt arbete i utlandet och ej annars äro i stånd att utan skuldsättning eller uppoffringar göra det. Förvåningen var så mycket större, som man visste, att den beträffande personens inkomstkällor under årens lopp ingalunda sinat, utan tvärtom svällt all rikligare och att han

nödgats genom alldeles exceptionella åtgärder stävja tilloppet av folk, som önskade anlita hans rådslag. Därtill kom, att ändamålet med resan denna gång var — deltagande i en kongress! Mannen med de många tiotusen i taxering och de preventiva åtgärderna vid sin dörr hade icke råd att fara till Europa på en kongress utan att sätta den stackars vicekansler på tinnarna av templet. Och denne var snäll som alltid: de begärda 1,500 reducerade han dock till 1,000.

Det torde varit vår resandes mening att vid kongressen presentera ett par arbeten, som gjorts under hans uppsikt och som därförinnan här publicerats såsom doktorsavhandlingar. Ledsamt nog befanns den ena så väl till innehåll som form (den var skriven på engelska) föga lämplig att exporteras till utlandet. Och sålunda gjorde kanslersmedlen denna gång i alla avseenden bra litet skäl för sitt ändamål!

10.

*Disputationerna.*

Ett större antal än vanligt under våren ventilerade skrala disputationer lär ha satt de akademiska fäderna myror i huvudet. Det är ju i själva verket litet fatalt, att t. ex. en diger bok om Schleiermachers etik icke vinner en enda rösts understöd i sektionen och att ett första specimen av sökanden till en professur befinnes sådant, att universitetets myndigheter vidtaga mått och steg för att hindra dess avsändande till utländska bibliotek. För att ej tala om den nyssnämnda kongresslitteraturen — och annat.

Filosofiska fakulteten torde emellertid för längesedan ha beslutit underställa disputationerna en föregående granskning för att undvika skandaler. Är då denna icke tillräckligt effektiv eller underkasta sig icke resp. författare densamma? Det sistnämnda torde åtminstone ett par gånger ha inträffat. Men om granskningen verkligen företages, borde den väl kunna hindra absolut underhaltiga alster att offentligt bli föremål för blamage. Man kunde måhända invända, att en sådan föregående census icke garanterade arbetets självständighet, då ändringarna till det bättre sedermera ju ske efter lärarens anvisningar. Men huru ofta göres icke vetenskapliga undersökningar t. ex. på tyska laboratorier under prefektens ständiga personliga uppsikt och hur litet kan man veta, vad där är lärarens och vad elevens. Och granskningen, även om den sträcker sig till ett påpekande av de värsta felen, de som eventuelt skulle medföra ett underkännande, kan ju i alla fall icke omfatta varje detalj; tillräckligt med „materia disputandi“ återstår nog ständigt, tillräckligt för att kunna uppskatta värdet av författarens forskning.

Man har hört röster höja sig för att fullständigt avskaffa disputationsakterna och låta hela granskningen bliva en privat affär för vederbörande fakultet eller sektion. För min del tycker jag icke om att man gör tabula rasa av alla gamla lärdomstraditioner. Skulle dessa disputationer vara en ren formalitet, så à la bonne heure; men de bliva det icke, även om tyngdpunkten skulle förläggas till den föregående censuren, det blir, som sagt, alltid tillfälle att undersöka i vilken mån författaren förfarit självständigt, och det som kan inträffa vid tyska universitet, att avhandlingen nästan helt och hållet är skriven av en annan, undvikes åtminstone härigenom. Dessutom äro dessa tillfällen ett medel för akademin att låta den stora allmänheten på sätt och vis kontrollera lärdomslivet vid densamma, ett medel, varav utanför stående åtminstone understundom med stort intresse begagna sig. Till allmänheten räknar jag då även medlemmar av universitetet från andra fakulteter, vilka härigenom kunna följa med verksamheten på områden som icke äro deras och se, huru måttstocken där är anlagd.

Men lika ivrigt som jag ville hålla på att disputationerna ej böra avskaffas, lika bestämt skulle jag yrka på åtgärder därhän, att icke vilka pekoralia som helst från universitetets katedrar presenteras såsom prov för vinnande av dess högsta lärdomsgrad. *Dr Ix.*

## EN BOK OM APOR.

*Jack London*, känd genom „Skriet från vildmarken“, „Varghunden“ och „Vargens son“, sänder oss i „*Före Adam*“ en ny berättelse. På svenska läses underrubriken „Romantiserad skildring av utvecklingsläran“, vilken knappast är författarens egen tillsats. I varje fall ger den på förhand en viss docerande prägel åt det hela och det alldeles i onödan. Ty här såsom i de tidigare böckerna är det naturpoeten och „det tänkande djuret“, som med hela behaget av tolkarens skildringskonst formar ett kapitel ursprungsliv. Bokens jag är en människa som ofta drömmer. Och drömmarna gälla alltid episoder ur ett förgånget skede, så långt tillbaka i tiden att hennes nuvarande kultursjäl var en apas, en dum, grinande, nyfiken skogsvarelses, vars spår i markerna voro de man ser å bokens omslag. De många synerna ur det förgångna fogar själens nuvarande ägare samman till en roman om sin urfader, hans öden i hålor och trän, hans vänner, fiender och käresta.

Berättelsen leder en osökt till Kipling. Icke blott därför att jaget tillhör Djungelbokens Bandar-Log, pratfolket i träna, och urskogstyperna kring Mowgli här tyckas gå igen — ja t. o. m. det vackra kapitlet „Djungelns vår“ finner hos London ett genljud —, utan även på grund av att det förmedlande motivet, drömmen om förflutna tillvarelseformer, är uppränningen i Kiplings berättelse om unge Charlie Mears och hans syner. Men någon efterbildning är boken dock icke, tvärtom verkar den frisk och egen i lika hög grad som någonsin varghundens roman.

Författaren begagnar sig skickligt av den teori för en av människornas allmänna drömmar, drömmen om att man faller, vilken i denna underbart vanliga känsla vill se en yttring av det s. k. rasminnet. Våra urfäder levde i trän. „Alla hade varit med om förskräckliga fall, ehuru flere hade räddat sig genom att gripa tag i grenar, innan de nådde marken. Ett sådant brådstörtat fall, hejdat

på ovan anförda sätt, måste framkalla en skakning. Och skakningen åstadkom molekylära förändringar i hjärncellerna." Dessa förändringar överfördes sedan till efterkommande och blevo ras-minnen. Ingen av de apor, som slogo ihjäl sig mot marken, kunde bidraga till en dylik nedärvning av fallkänslan. Därför upphör ock alltid vår falldröm förrän vi nå ända ned.

Helt lustigt, icke sant? Med denna och andra små finesser suggererar författaren sin läsare till en ganska stark miljökänsla, trots det minst sagt vanskliga i att på människospråk tolka apans uppfattning av sin tillvaro.

Jack Londons enkla, stora stil fröjdar en också i denna bok flerstädes. De två vännernas irrfärder i främmande skogar, på floder och berg, deras lycka och misär, striderna mot den jättelika håriga gamla Rödöga — atavismens inkarnation — och jakten efter den sköna Snabbfot, allt ger en ett slags primitivt behaglig läsning, som man efter Djungelboken knappt trodde sig vidare få, då genren lätt blir pjoskig.

Det lilla av systematisk darwinism, som här och där framsticker, stör icke grundstämningen — i någon mån kanske dock med hänsyn till slutet, apornas död i „eldmännens" pilregn, där helt plötsligt en hord neanderthal-individer ger en viss etnografisk papua-bouquet åt det poetiska i den trädgungande skogsintelligensens drama. Det verkar överhuvud som om Jack London vore en de kloka djurens skald, inför mänskliga objekt måhända något flack och prosaiserad. *G. M.*

## PANOPTIKON.

Höger och vänster ha varit hår ihop inom Svenska folkpartiet. Det gällde en artikel i Nya Pressen, däri kanske en smula oförsiktigt i förbigående antyddes att högerkretsar under ofärdsåren ej varit vidare klart konstitutionella i sin uppfattning av bl. a. uppbådsstrejken. Det var oförsiktigt så till vida att saken ej torde numera kunna juridiskt bevisas, ehuru många veta att det var så som N. Pr. antydde. Emellertid gav denna fråga högern ett bekvämt återtåg i all tysthet från det som i N. Pr:s artikel var huvudsaken: frågan om högerns egentliga program och frågan om varför högern inte vill öppet erkänna sin konservatism. Man har dock verkligen rätt att redan ur allmänt politisk synpunkt, d. v. s. oberoende av medlemskap i Svenska folkpartiet, få del av det konservativa framstegsprogram en underbar artikelstump i Huvudstadsbladet antydde.

Vi ha nu emellertid inom Sv. Folkpartiet en höger, en center („de moderata") och en vänster. Vore trevligt att ha de tre programmen klara på en bricka. Jag tror att differenserna sist och slutligen bestå i gammalt groll. Ty något radikalt parti är svenska vänstern veterligen icke. Och något konservativt parti vill svenska högern icke vara.

Emellertid gav polemiken mellan höger och vänster högerns livorgan „Fyren" anledning till ett utfall mot — „Fria Ord", som under benämningarna „Fria Mord" och „spiondillig skvallerhöna" av bladet behandlades på ett manér vilket ger oväntad bekräftelse åt antydningarna om högerns sätt att betrakta den konstitutionella striden för Finlands rätt. En sötare rökelse än denna har väl icke på länge hos oss stigit upp mot kagalfiendernas inom och utom landet näsor. Att en gammal fribytare och gendarmstukare, „en viss Lindqvist" uti spionrapporterna från Bobrikoff-tiden, skulle skriva på det sättet, var förvisso något oväntat. Humoristiskt verkar det i alla fall och skämmer därför icke ett skämtblad.

•

I stadsfullmäktige var den nya polisordningen uppe, en ganska vidlyftig kaka. Den gick emellertid raskt undan, inga sakliga anmärkningar . . . utom en, och den stor. Det lästes nämligen att polisbefälet skall kunna „finska, svenska och ryska". Men det borde vara „svenska, finska och ryska". Så bjöde hävden, så bjöde kommunalspråket i Helsingfors. Och frågan kom till *omröstning*. Ändringen backades med 20 röster mot 13.

Vad kommunalspråkets roll härvidlag beträffar förteg man visligen att polisen i Helsingfors är i hög grad *statspolis* och att staten betalar fyra femtedelar av dess underhåll.

Och vad hävden beträffar hade det väl varit riktigare att h. o. h. lämna bort finskan.

Men huru skall det nu gå med A. V. Lindberg, W. Heimbürger m. fl. sanna högerherrar, som varit med om att göra upp paragraferna i fråga och på den fason förgätit sin plikt mot den svenska saken? De måste väl utträda och bilda en särskild polis-vänstersinnad högerfraktion. Förlåtelse kunna de icke påräkna, ej heller de 20 stadsfullmäktige som röstade för finskans placerande främst.

Det är med dylika frågor och omröstningar det svenska partiets värdighet hålles uppe.

•

En av de främsta orsakerna till den svenska högerns konsolidering torde vara det trängande behovet av en *lantdagsläkare* för den svenska gruppen. Saken är nämligen den att denna under nu pågående session bör i synnerlig grad bevara sin hälsa. Ty sjuknar någon in så träder i ett stort antal fall såsom suppleant i hans ställe . . . . friherre Adolf v. Bonsdorff. Inför en så fruktansvärd eventualitet måste man på det varmaste beflita sig om hälsovården bland de 25 svenska. Högergruppens ordförande har ett sjukhus och bland de övriga lär det kunna fås piller.

•

Apotekaren Grönvik testamenterade år 1906 till Helsingfors stad 25,000 mk att förvaltas såsom en särskild fond, vars räntor skulle läggas till kapitalet intill dess ett lagligt organiserat likbränningssällskap i landet kommit till stånd, då kapitalet jämte räntor skola överlämnas till uppförande och underhåll av ett krematorium i Finland.

Nu existerar som bekant „Likbränningsföreningen i Finland", lagligt organiserad, och har densamma hos drätselkammaren nyligen anhållit om att få övertaga den Grönvikska donationen till kapital och upplupna räntor.

Och drätselkammaren svarar — *nehej*. Föreningen har ej inlämnat tablå över sina tillgångar eller beräkning av kostnaderna för ett krematorium, ej heller har densamma ännu förvärvat jordområde för ett dylikt.

I sanning luminöst! Donator anger tydligt och klart vem pengarna skola tillfalla och drätselkammaren företager sig att diktera *villkor*, om vilka donator ej säger ett ord. Vem har påstått t. ex. att likbränningsföreningen måste disponera över så och så mycket för att få träda i sin rätt såsom ägare till den Grönvikska fonden? Ingen annan än någon fiffikus i drätselkammaren, som lyckats få denna med sig, till en lika stor som obegriplig ära för dess omsorg om donerade fonder.

Det vore roligt att veta vad man riktigt fruktar för i det fall att Likbränningsföreningen med dess många hundra medlemmar finge lägga de Grönvikska pengarna till de 10 à 15 tusen den dessutom äger. Antar man att ordföranden prof. E. Ehrnrooth skall schappa med kassan till Nordamerika? Eller att kassören frih. Tor Carpelan skall lägga i väg med den till Nya Zeeland? Vartdera är ju ganska sannolikt.

Bäst alltså att fortfarande tumma på slantarna i kommunens hägn och ge tusan i donators klara vilja.

Stadsfullmäktige bordlade på beredningsutskottets förslag frågan för att införskaffa transsumt ur donationsurkunden. Denna fanns nämligen i rummet bredvid uti en kommunalberättelse. *Panoptes.*

Ansvarig utgivare av Argus: Gustaf Mattsson.
H:fors, J. Simelii Arv. Boktryckeriaktiebolag, 1909.

# ARGUS

REDAKTION:
GUNNAR CASTRÉN
GUSTAF MATTSSON
EMIL ZILLIACUS

HELSINGFORS 16 JUNI 1909

ANDRA ÅRGÅNGEN

UTKOMMER:
DEN 1:STA OCH 16:DE
I VARJE MÅNAD
PRIS 7 MK PER ÅR

## Nr 12.

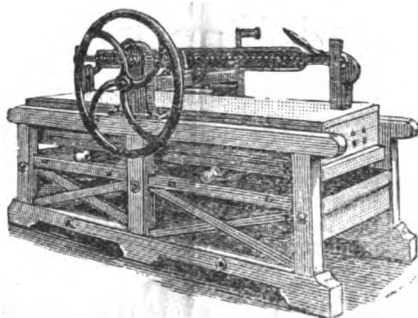
INNEHÅLL:

**Från lantdagen. I.** OBSERVER.
**Theodor Däubler: Das Nordlicht.** JOHN HERTZ.
**Feministerna och kvinnoskyddet.** G. R. SNELLMAN.
**Charlotte Stieglitz.** GUNNAR CASTRÉN.
**Turistföreningens nya kartbok.** GEORG SCHAUMAN.
**Attraktion.** HJALMAR PROCOPÉ.
**Panoptikon.**

*Manuskript och böcker för anmälan adresseras till* **Redaktionen för Argus, Södra Esplanadgatan 16.**

*Prenumerations- och annonskontor,* **Södra Esplanadgatan 16,** *öppet kl. 10—2 telefon 11 63.*







*LÖSNUMMERPRIS 35 PENNI*

ARGUS

NR 12. HELSINGFORS 16. 6. 1909.

FRÅN LANTDAGEN. I.

Det talades efter valens kungörande mycket om suometargruppens nederlag. En förlust om sex mandat, plus fem gången förut. Suometar tog själv saken ganska hårt, måhända på grund av kontrastverkan gentemot det stilla hoppet om en ökning. I och för sig synes denna förlust icke betyda mycket såsom politiskt symptom. Därtill är den för liten, vartill kommer att socialisterna gå stadigt, om än långsamt uppåt, mest på bekostnad av suometarianska landsbygdsröster, vilket knappt betecknar någon medveten utrikespolitisk förskjutning.

I stort sett ha ju alla våra enkammarlantdagar företett samma partifördelning. Med andra ord: så som det första gången agiterades har det blivit. Det är så att man loge åt det, om det ej betecknade ett tröstlöst lågt gradtal för massornas politiska liv. Besinnom, mutatis mutandis, huru t. ex. det engelska folket, denna annars så konservativt anlagda, i en skenbart oföränderlig lynnesform gjutna nation, låter den ena och den andra frågan bestämma valparollerna. Detta samma folk, som ena gången ställer in ett torykabinett, ger den andra gången åt whigerna nästan alla sina röster. Det brittiska folket vakar och lever, en samling individer, icke en envis hjord. Nu ha vi oss förelagd en livsfråga, ställningen till Ryssland, en ytterligt tillskärpt och tydligt farlig fråga. Och huru röstar Finland? Naturligtvis såsom det första gången agiterades. Hade hela folket, eller låt oss säga de sju åttondedelarna eller blott två tredjedelar, röstat för den större opportunismen, så hade det dock varit ett bevis på medvetenhet och såsom sådant respektabelt. Men det blev varken den stora eller den lilla opportunismen, det blev båda två och alltihop. Man skall vara mycket härdad eller alldeles likgiltig för att icke gräma sig djupt över en dylik orörlighet. Det är som en stor ost, hela folket. Intet flyter.

*

Talmannens hälsningsord till monarken hava debatterats mera än förr. Man har övervägande varit nöjd med dem. Den lilla frasen om förlitan på det rättas kraft hade väl dock helst bort lämnas. För det första betecknar den en reträtt från den rätta kraften i det förra talet, för det andra hade en torr och torftig uppfyllelse av lantdagsordningens föreskrift verkat starkare och för det tredje torde det vara tvivel underkastat om vårt folk alls hyser någon fast förlitan på det rättas kraft. Tagom alla vakna själar här i enrum och frågom med en liten huvudknyck österut: litar H. H. på det rättas kraft? Jag tror icke att de vakna själarnas svar bleve något ackompanjemang till talmannens försäkran. Frånsett att det rätta i absolut mening uti staternas och „statsfragmentens“ inbördes umgänge är ett ganska plastiskt begrepp, torde väl en nykter syn på vår och Rysslands nyare historia icke medge en verklig tro på det rättas kraft. Vi hade ju i november 1905 det rättas seger med pukor och trumpeter och i juni 1908 dog „det rätta“? Och var segrade 1905 „det rätta“? Här hos oss? För ingen del, det var i Tjushima-sundet. En annan gång kan „det rätta“ segra vid stränderna av Baikal eller på något annat ställe. Men därom veta finska folket och talmannen ingenting och därför kunna de ej heller förlita sig på det. Låtom oss därför icke vara barn längre utan tala såsom skeptiska män, antingen blott vad lagen föreskriver eller ock därutöver en upprepad yrkan på att få tillbaka vad man tagit ifrån oss.

*

Lantdagen har ajournerats från 1 juli till 15 september, alltså på längre tid än den efter återkomsten har rätt att sitta. Och varför? Huvudsakligen för att det är sommar och några tiotal bönder skola bruka sin jord.

Är nu detta sätt att taga saken verkligen prisvärt? Medföra icke tvärtom dessa upprepade ajourneringar och förskjutningar en folkuppfostran i den riktning att det småningom ej anses vara så alldeles noga och skyndsamt med hela lantdagsarbetet? Ha ej folkets med en stor apparat valda representanter en nog kraftig känsla av värvets höga natur? Det verkar nästan så. Man har påpekat huru väl det är att utskotten få tid på sig. Åh ja, varför icke. Men när skall lantdagen själv då sist och slutligen uppfostras till koncentrerat arbete? Icke befrämjas detta genom vanan att skjuta upp. Och icke stärkes bonderepresentanternas ansvarskänsla av att hemnäringen går över det politiska och sociala arbetet. För vad ha dessa folkombud sina valmäns förtroende och statens arvode? För att resa hem och bärga hö?

Mig tyckes att socialdemokraterna hade ur flere synpunkter rätt i sin opposition mot den nyaste ajourneringen. Måhända skall det i sommar t. o. m. praktiskt visa sig att denna var oklok.

*Observer.*

## THEODOR DÄUBLER: DAS NORDLICHT.

Under en rad föreläsningar inom en trängre krets av den florentinska konstnärskolonien har man under den gångna vintern haft tillfälle lära känna ett diktverk av så alldeles enastående art och vari hopats så otroliga massor av konstnärliga värden att endast den högsta måttstock kan värdesätta det efter förtjänst. Till sitt omfång dubbelt så stor som den komedi, som Dantes beundrare givit namnet den gudomliga, är denna epokartade diktning, som rymmer fantastiska dramer av svårmätt djup och symfoniska mellanspel av underbar skönhet, utan motstycke i den europeiska litteraturen. Kommande århundradens kommentatorer skola måhända lyckas fastställa det bestämt formulerade syftet med det mäktiga verket och på ett par rader förmå sammanfatta vad diktaren behöft trettitusen versrader för att säga — jag inskränker mig till att inom en begränsad ram söka sammantränga de intryck, som trängt sig på mig under uppläsningen av skilda delar av denna enastående diktning.

„Norrskenet", vari formler och abstraktioner ofta blott med svårighet låta sig fattas, är ett slags i hänsynslöst oberoende av alla vedertagna begrepp tillkommet kompositionsepos, vari en serie till form och versmått skiftande monumentalbilder äro hopfogade till ett helt av otroligt fängslande och betvingande verkan. Mindre ett verk av logik än av känsla och fantasi, gömmer detta epos i sina konstnärliga skönheter märkligare värden än i de tankar och åskådningar, det som idédrama ger uttryck åt.

Den på gammalromersk jord födde författare av germansk härstamning, som under en mångårig vistelse i Paris nedskrivit detta arbete på tyska, är en märkvärdig blandning av de raser, som format hans andliga struktur. Det romaniska elementet träder tydligt fram i sydlänningens heta längtan mot norden och i det bildrika, flammande språket, som har hela söderns obegränsade yppighet och prakt och i vars musikaliska behandling diktaren tidtals så helt och hållet uppgår att den språkliga klangen och den sjungande rytmen komma att betyda mer än tankens klarhet och idévärldens ogrumliga spegling.

Som tankeverk av metafysisk, ja mystisk karaktär, bygger den likt en mytisk vision framsprungna dikten upp en olymp, icke av enstaka gudar, utan av hela religioner. I frö och tändsats kanske närmast av parallelnatur med den filosofiska läggning, som utmärker en Giordano Bruno, därutinnan att solen även andligen göres till livets medelpunkt, gör den däublerska dikten de andliga värdena i deras förhållande till den solara mittpunkten beroende även av telluriska och kosmiska omständigheter. Och även där han icke kan undgå att på olika håll spåra en tendens till frigörelse sinsemellan, då han ser vår strävan att göra vårt liv oberoende av kontinuerligt solariskt inflytande och således befria själslivet från dess gemenskap med naturen, håller han fast vid det jordbundna, gripbara fästet.

Samtidigt med att Däubler ansluter sig till de monoteistiska religionernas uppfattning av solen som livgivande, vi och den jord, på vilken vi leva, som därur skapade, omfattar han partenogenesisidéens symbol, tilläggande jorden den jungfruliga drömmen om att av sig själv lägga nya, blivande värden till det i henne själv redan skapade livet. Det ur den allskapande solen framsprungna jordlivet gömmer alltså i sitt innersta förlossaretanken, tagande gestalt i en son av jungfrulig moder. Men då jorden och vad på henne är står i mer olösligt beroende av solen ju längre vi befinna oss mot söder, driver denna befrielsedröm mänskorna i deras längtan mot norr, mot de vita nätterna, mot den självlysande jord, som återbördar åt kosmos den strålande solgåvan. Och som sig frigörande avbild av sin planet blir människan sitt upphovs medskapare, medan jorden blir ljuskällan för nya världar och i dess polariserande musik, dess evigt förnyande melodier, klingar aningen om och ekot av nya världsharmonier:

Die Erde hat sich selbst in jedem Hauch erfahren,
Und ihre Urerleuchtung starrt in kalten Flammen,
In denen andre Sterne ihren Schwesterstern gewahren:
Unsterblich sind die Garben, die sich selbst entstammen,
Die ohne Gleichnisse ihr Wesen offenbaren
Und die schon waren, als die Welten sie gebaren.

Norrskenet symboliserar för diktaren den skapande fantasien. Och i fantastiska former bygger han ur ett kaos av världar upp sitt väldiga epos över norrskenet.

Från alla tider och länder upprullar förf. bilder av folkens kulturer, från Indien, Iran och Egypten, Grekland och Rom och från den kristnade medeltiden övergående till en ny tid, vilken mindre är vår än en vision, vari de för alla tider och folk gemensamma kulturella grundelementen uppgå, öppnande syner in i ett drömt Kanaan:

Die letzte Heimat kann sich plötzlich mir entschleiern.
Sibiriens Gletscher sind mit Gnadenglast besprengt.
Es singen Kinder. Greise spielen noch auf Leiern.
Der tote Mond ist durch das ewige Licht verhängt.
Der Norden strahlt sein Blut in Welt- und Seelenfernen.
Im Menschen hat die Freiheit sich der Brunst entengt.
Dies ist der Ineinandersturz von Rassenkernen.
Die goldnen und die weissen Völker sind versöhnt
Und spenden ihres Wesens Heimlichkeit den Sternen.
Durch Geistesjugend wird das graue Land verschönt!

För att icke verka historiskt kronologiskt låter förf. den dramatiska handlingen i sitt epos icke utspelas under ett geografiskt framåtskridande från ekvatorn mot polen, utan han tornar upp sina kulturskikt till ett högt berg, ett diktat Ararat. Vid foten av detta drabba folken samman, i symboliserande gestalter blir deras strid till religiösa dramer, vilkas segrare kämpa sig allt högre upp mot den snö och is, genom vilken den vilande vulkanens inneboende krafter i uppblossande flammor göra sig påminda.

Det är idéernas och språkmusikens samlade strömmar som mötas och enas i denna diktade värld. Det indiska arier-elementet mötes med strömningen från Nillandet, där Ra är beteckningen för Saharas solgud. Vid Ararat förena sig dessa element, uppgå i varandra och bilda så grundvalen

till vårt europeiskt-kristna Karma. Den gammalgrekiska Perseus-sagan, vilkens hjälte som St. Georg övergick i den västerländska föreställningen, får ny form. Perseus-St. Georg är inkarnationen av mänskodrömmen om det vita norrskenslandet, betvingaren mot vilken lindormen, det sig österifrån vältrande Medelhavet, förgäves stegrar sig till kamp. Andromeda-Angelika är den befriade kvinnligheten, vilken i värdigare och självständigare former når till sin rätt i Europas nord än i Asiens och Afrikas övervunna kulturvärldar.

Diktarens tankegång och framställningssätt finner ett typiskt uttryck i Ra-dramat, då han frammanar ökenanden i natur och mänskoliv. Det börjar med en kataklysm, en världsomvälvning, vid vilken det knappast kan förvåna att alla vedertagna poetiska föreställningar och all språklig konvention söndersprängas, då hela universet än inbegripet i förintelsen. Det stiger från den tillintetgjorda mänsklighetens jord ett alltbehärskande skri: Ra! — det parar sig med sitt eget eko, agglutinerande ljudreflexerna bildar det nya språkrötter och medan nya väsenden taga form, sprida sig de rytmiska vågorna ut över världen. Av ett folk, som tillegnat sig det språkbildande urljudet renare och mer ouppblandat än de andra, bäres denna skapareton till Nildalen, där den gravsättes i pyramidernas värdiga tecken. Härifrån skulle samma nydanande rytm återuppstå och under skiftande former fortlevande i det egyptiska folkets historia utveckla sig till en makt, som störtade alla landets gudar och beredde jorden för den världsfamnande åskådning, som växt fram ur en monoteistisk tro. På sin vandring från Egypten till Palestina och därifrån mot det vita öland, om vilket den stillastående stjärnan bär bud, mötes denne rytmiske vandrare, i vilken den monoteistiska idéen tagit boning, med det indiska urelementet: Ar — de ariska urskogsmotiven förbrödra sig med egyptiska ökenidéer och ett diktens Ararat lyftes mot himlen. Som en väldig gravhög, vari tempel och stater, religioner och världssystem uppgå, växer detta berg mot höjden ända därhän att det hotar att undanskymma själva den livgivande solen för människans ögon — då är det att mänskoanden i ett plötsligt ögonblick av klarsynthet inför faran av abstraktionernas stora bländverk skakar av sig och förintar hela den värld av kulturer, som hon staplat upp till en vulkanisk grav omkring sig. I den apokalyptiska nyfödelse, som blir följden härav, väckas utdöda folkslags naiva instinkter åter till liv, de gamla naturgudarna komma åter till makten och erkännande solen som världsalltets urkälla ser den återuppståndna människan i norrskenet den frigjorda och självskapande jordanden.

Verket bäres således av en dualism, då det å ena sidan vill bevisa att solkulten med den hos de flesta folken gängse föreställningen om en jungfruligt boren världsbefriare sprungit fram ur en framsynt aning om faktiska naturkrafters lek, medan han å andra sidan tror på människans slutliga förmåga att frigöra sig från yttre realiteter och kraft till att göra de redan tillegnade naturelementen av egen fri vilja skaparmäktiga.

Med en konstnärlig bredd av oratoriskt ljudande klangstyrka och med en entusiastisk och entusiasmerande patos, full av sydländskt målande stämningsprakt, ger dikten världsalltet speglat i människan, mänskosjälen reflekterande kosmos.

Florens 31 maj. *John Hertz.*

*

*„Norrskenet.“* Till subskription på den ovan i dagens nummer närmare behandlade episka diktningen „Das Nordlicht“ av Theodor Däubler inbjuder Georg Müllers Verlag, München. Det i tre delar utkommande verket kostar oinbundet 22, inbundet 30 och 60 mark.

## FEMINISTERNA OCH KVINNOSKYDDET.

I vår nuvarande produktionsordning går fabriksherrens strävan ut på att förvärva största möjliga afsättning, vilket kan ernås endast genom att produktionskostnaderna nedtryckas så lågt som möjligt. Ett led häri utgör användandet av den billiga arbetskraft, som erbjudes av kvinnor och barn. Då dessa arbetareklasser för något mer än hundra år sedan indrogos i det industriella arbetet, följde dem i spåren det fabriksarbetareelände, som fullt autentiska skildringar bekantgjort. Det blev nödvändigt att från statens sida inskrida till skydd mot de konstaterade missbruken. Det var först de mest skyddslösa klasserna av arbetare, barnen, inom de industrier där missförhållandena voro mest skriande, främst textilindustrin, som gjordes till föremål för lagstiftarens omvårdnad. Men detta var ej nog. Småningom vidgades lagstiftningens område genom att under densamma drogos unga personer, kvinnor och även fullvuxna män, samt genom att allt flere industrier underlades dess vård. Numera är i alla civiliserade länder fabriksindustrin i sin helhet underkastad arbetareskyddslagstiftningen, varvid dock de olika kategorierna av arbetare inom densamma i olika hög grad komma i åtnjutande av lagens skydd.

De problem som för närvarande sysselsätta lagstiftningen på detta område äro i huvudsak tvenne: å ena sidan en vidare utveckling av arbetareskyddet inom den redan förefintliga ramen, d. v. s. inom fabriksindustrin, å andra sidan dess utsträckande utanför denna ram, främst till hemindustrin. I det senare avseendet äro de märkligaste stegen den tyska lagen av den 30 mars 1903 angående barnarbete och det engelska förslaget angående lönenämnder efter australiskt mönster.

Arbetareskyddslagstiftningen inom fabriksindustrin strävar främst i tvenne riktningar, nämligen mot ett utvidgat barnskydd och mot ett utvidgat kvinnoskydd. Av dessa bägge spörsmål är särskilt det senare för närvarande aktuellt i de flesta europeiska länder och i hög grad även hos oss.

Att frågan om ett utvidgat kvinnoskydd just nu fått denna betydelse har sin förklaring däruti, att

den gjorts till föremål för internationell behandling. På inbjudan av den schweiziska regeringen sammanträdde nämligen åren 1905 och 1906 i Bern internationella konferenser, där frågan om kvinnornas nattarbete gjordes till föremål för grundliga dryftningar på basen av ett av Internationales Arbeitsamt i Basel utarbetat memorial. Vid den senare konferensen enades man om en konvention, varigenom industriellt nattarbete bleve förbjudet för alla kvinnor utan åtskillnad till åldern, dock med vissa närmare angivna undantag. Nattvilan skall hava en längd av minst 11 på varandra följande timmar och i dessa 11 timmar skall alltid inbegripas tiden från kl. 10 på aftonen till kl. 5 på morgonen.

Ett nattarbetsförbud för kvinnor oberoende av åldern har redan i större eller mindre utsträckning förefunnits i Tyskland, England, Schweiz (där allt nattarbete principiellt är förbjudet), Österrike, Nederländerna, Frankrike samt åtskilliga av de australiska och nordamerikanska staterna. För dessa gällde det således endast att anpassa nattarbetsförbudet efter de i konventionen angivna normerna. För övriga stater, som biträtt konventionen, förelåg uppgiften att införa något alldeles nytt.

I Sverige har striden stått het om den ifrågasatta innovationen. Frågan förbereddes i den s. k. yrkesfarekommittén, som ställde sig på Bernerkonventionens ståndpunkt likasom regeringen i den till 1908 års riksdag överlämnade propositionen. Men riksdagen avböjde hela lagstiftningsakten i enlighet med förslag av dess lagutskott. Till detta resultat torde i viss mån hava bidragit den agitation som från en del kvinnokretsars sida drevs och som tog sitt främsta uttryck i skrivelser från Fredrika-Bremer-Förbundet och Typografiska kvinnoklubben. Emellertid togs frågan vid årets riksdag ånyo upp i motionsväg av professor Clason i första och yrkeinspektör Fürst i andra kammaren. Trots lagutskottets förnyade avböjande hållning drevs lagen denna gång igenom i första kammaren med den avlagda sedeln, men i andra kammaren med 166 röster mot 24.

Hos oss har frågan kommit upp vid revisionen av vår arbetareskyddslag. Såväl den förberedande kommittén som regeringens proposition till innevarande lantdag föreslår ett starkt begränsat nattarbetsförbud för kvinnor, så kringskuret, att det ej ens skulle tillfredsställa de i Berner-konventionen uppställda minsta fordringarna.

Det är mot detta planlagda förbud som en del av våra kvinnor stormar an. Det är härvid att märka, att motståndet, såvidt bekant, icke yppat sig bland de arbetande kvinnorna själva, utan bland våra bildade kvinnor, kvinnosakskvinnorna.

Skälen mot förbudet äro tvenne: förbudet kränker likställigheten mellan man och kvinna och det kan medföra minskade förtjänstmöjligheter för kvinnan.

Det förra är tydligen alls icke hållbart. Det kan ej bestridas, att kvinnan är den fysiskt svagare och att hon därför behöver ett starkare skydd än mannen. Detta står i full överensstämmelse med grundprincipen för och den redan antydda utvecklingsgången i arbetareskyddslagstiftningen. Men i och med ett utvidgat skydd för kvinnan strävar man icke blott till hennes eget bästa, man avser måhända i än högre grad det helas väl, i det man vill aflägsna allt sådant som kan vara skadligt för kvinnans viktigaste livsfunktioner. Den kapitalistiska produktionsordningen har drivit kvinnan i det industriella arbetet. Detta kan ej förhindras, men vad man kan är att göra hennes deltagande däri så litet skadligt som möjligt. Och detta sker genom hennes avlägsnande från fabriken åtminstone om natten.

Såsom komplettering härtill bör ännu läggas fri lördagseftermiddag för alla dem som hava att sköta ett hushåll.

Det andra anförda skälet, det ekonomiska, kan ju ej helt och hållet frånkännas betydelse, men har av motståndarinnorna betydligt överdrivits. Några uppgifter angående i nattarbete sysselsatta kvinnor finnas icke hos oss för närvarande. I Sverge uppskattades de år 1905 till 2,900, af vilka dock endast 2,400 komme att falla inom lagens tillämpningsområde. Våra industriella förhållanden äro i allt väsentligt liknande dem i Sverge, blott med det tillägg att arbetareantalet hos oss är ungefär en tredjedel af Sverges. Det bleve således knappast mer än något tusental kvinnor som komme att drabbas av följderna av ett nattarbetsförbud. Det är nu denna handfull personer som man vill förskona för ekonomisk undergång. Helt säkert skall det dock bliva möjligt för dessa få att vinna arbetsförtjänst på områden, där nattarbete icke fordras och sålunda undgå det sorgliga öde, som våra feminister förutspå dem.

Man bör också erinra sig att kvinnoarbetet beständigt ökas i industrin och att reformen därför år för år blir svårare att verkställa. Det är således allt skäl att icke uppskjuta med en reform, vars goda verkningar icke någonstädes kunnat bestridas, och som därför, trots allt, *skall* genomföras.

*G. R. Snellman.*

## CHARLOTTE STIEGLITZ.

Från några sidor i Georg Brandes Hovedstrømninger minnes läsaren kanske namnet här ovan, namnet på henne som för att skänka sin man sorgens inspirationskälla, själv ger sig döden. En fransk filosof och litteraturhistoriker, Ernest Seillière, som i några vidlyftiga arbeten sökt nedgöra det nittonde seklets romantik, har i en volym på Plon-Nourrits förlag *(Une tragédie d'amour au temps du romantisme. Henri et Charlotte Stieglitz)* ur tryckta och delvis även otryckta källor samlat vad som kan belysa den unga tyskans tragedi. Dess underbara egendomlighet och i viss mån även dess gåtfullhet lockar och spänner sinnet; det är något av Vildandens Hedvig i hennes öde, en fullvuxen, klart medveten Hedvig. Och vi begära förklaringen, en förklaring som går så djupt det är möjligt. Verklighetens tragedier locka lika starkt

som diktens, men äro långt mer svårtolkade. Och vad Seillière ger är knappast ännu en fullt klar lösning; det är väl troligt att en sådan aldrig skall kunna ges. I hvarje fall hade boken vunnit på att förf. icke hade givit så mycket med av sin egen, som det tyckes lika grunda som anspråksfulla filosofi.

Vi skola emellertid följa den skildring han ger av händelserna.

Heinrich Stieglitz var född 1901 i det lilla tyska furstendömet Waldeck; född på en söndag, och därför i vaggan omgiven av de vackraste spådomar, dem framtiden skulle göra till bitter ironi. Hans familj var rätt förmögen, han fick en ordentlig skolbildning, han blev student och ägnade sig åt klassisk filologi. Men vetenskapen var för honom blott en underordnad uppgift, blott ett medel för uppehället; sitt liv hade han sedan tidigt helgat åt poesin. Ur hans penna flödade under skolåren frihetshymmer, inspirerade av Napoleons stämningar, och som student fortsatte han med sina poetiska utgjutelser, som till och med hade ett verkligt positivt resultat — han fick sitta i karcer för ett deklamationsnummer om tyranner och frihet och fick dessutom en vänlig uppmaning att för framtiden slå sig ned vid ett annat universitet än det — Göttingen — han hittills besökt.

Han flyttade över till Leipzig. Där träffade han Charlotte Willhoeft, syster till en av hans kamrater, och hon blir hans öde — liksom han hennes. Deras kärlek blir dem uppenbar under det hon läser korrektur på några grekiska frihetshymner, dem han och en av hans vänner ärnade utgiva, och de förlova sig, sina respektive föräldrar till ringa glädje, ty några synnerliga existensmöjligheter hade det unga paret icke.

Det blev en lång förlovning, fem hela år. Stieglitz tar sina studier på allvar, skriver en disputation om poeten Pacuvius, skaffar sig en lärarebefattning och blir tjänsteman vid kungliga biblioteket i Berlin. Med de ressurser han då har, förstärkta med förhoppningen om understöd av rika släktingar i Petersburg, sätter han upp ett hem, och 1828 gifter han sig.

Men alla dessa studier hade för honom blott varit ett beklagligt, men tyvärr nödvändigt ont. Hans liv hade *en* stor uppgift, och den var poesin. Han kände sig som en av gudarna utvald, och varje stund som icke ägnades den poetiska inspirationen tycktes honom förlorad. Poesin stod över livet och handlingarna; han skrev hänförda grekiska frihetshymner utan att ett ögonblick tänka på att följa Byrons exempel och själv deltaga i striden. Hans brev till fästmön under de fem förlovningsåren handla blott om hans heliga diktarkall och vad därmed sammanhänger; hans kärlek till henne är ett med hans kärlek till sånggudinnan, hennes roll i hans liv skall bli att ge honom inspiration. Någon personlig existens tyckes fästmön icke ha för honom; icke ett ord av verklig lidelse förekommer; hon är blott ett medel för hans heliga diktkonst.

Han är medveten om att små styckeverk icke motsvara hans höga kallelse, och han besluter att ägna sitt liv åt en stor diktcykel om Orienten, i vilken Asiens alla folk och civilisationer skulle passera revy. Att han själv aldrig sett en bit av Asien bekymrade honom föga — Victor Hugo hade ju skrivit sina *Orientales* utan att veta mycket mer därom än han, och om han läst Merimée hade han kunnat finna satsen, att den verkliga lokalfärgen kan blott den ge, som aldrig sett det land han skildrar. Alltnog: dikten om Orienten blev hans livs uppgift före och efter giftermålet. I dess tecken står hans liv. Hans dagar förflyta under tankar på den poetiska inspirationen: allt i hemmet, allt i hans upplevelser står i relation därtill. Våningarna måste hyras så att de lämpa sig för den, skollärarkallet stör den, alltså lämnar han det, biblioteksarbetet stör den också, följaktligen måste även det överges. Vetenskapen har han redan förut lämnat. Hans makas uppgift blir att vaka över hans inspiration.

Och hon?

Hon var fem år yngre än han, sjutton år då hon förlovade sig. Hon gripes av hans entusiasm för hans diktning, hon känner sig som den utvalda som skulle få bana hans väg och vaka över hans ro. Hon är nöjd med den livsuppgift han ger henne och stolt över den. Hon tror lika blint som han på det heliga i hans gåva.

Det tragiska var att den i grunden var så ovärdig denna tro. Som poet var Stieglitz absolut icke över medelmåttan. I våra dagar läser ingen hans verk; men icke heller hans samtid uppskattade dem synnerligt. Det var matt efterklangspoesi, ingenting mer. Hans livsuppgift var en illusion. Hade han fortsatt med sin Pacuvius hade han förmodligen blivit en aktad och ansedd lärd; som poet blev han ingenting.

Men denna hans tro på sin poetiska gåva blev bitter nog för henne, som skulle leva med honom. Hans sysselsättning var att vänta på inspiration; kom den var allt väl, kom den icke — och det kände ofta nog — var följden nedslagenhet, bitterhet, misströstan, vartill kom en stark känsla av att vara misskänd.

I längden kunde Charlotte icke med alldeles samma ögon se sin hjälte. Hon trodde fortfarande på hans poetiska kallelse och hon såg fortfarande *sin* stora och enda uppgift i att värna denna (något sexuellt drag tyckas deras kärlek och deras äktenskap aldrig ha kunnat uppvisa). Men uppgiften var svårare än hon anat. Hennes man levde blott i grubblerierna över sina dikter och sin ingivelse, han vacklade mellan retlig misströstan och stark självförgudning, det lugna, regelbundna arbetet kände han alls icke till. Och livet, handlingen har ingen förmåga att absorbera hans tankar.

Det går sex år efter giftermålet. Under denna tid förblir mannen den han varit, men Charlotte genomgår en betydande utveckling, särskilt under inflytande av Rachel Varnhagen, vars brev hon studerar med stor beundran. En följd är att hon ser mannen klarare. Hon ser att han icke kan nå något med det liv han för, med de tankar i vilka han lever. Det står klart för henne, att något måste djupt gripa in i hans liv, för att han må kunna

befrias från sitt neurasteniska beroende av tillfälliga stämningar. Han behövde en stor sorg för att kunna bli något — det var den insikt som vaknade hos henne. Och hon var beredd att skänka honom den.

Den 29 december 1834 stack hon en dolk i sitt bröst och dog därav.

Om hon verkligen trodde på att detta skulle göra honom till den stora skald han var övertygad om att han kunde bli — det är icke fullt klart. Ett och annat tyder på att hon såg honom med mer kritik än han själv. Men i varje fall var hon övertygad om att han blott genom hennes död kunde bli något verkligt och helt. —

Offret var förgäves. Stieglitz blev ingen skald genom hennes död. Han hade, tyckes det, icke förmågan att verkligt uppleva ens den sorgen. Han kände sig intressant och stolt långt mer än verkligt gripen, och icke ett ögonblick frågade han sig om han var värd det offer hon bragt honom. Han talar blott om sin tacksamhet gentemot henne, talar om hur hon verkligen gjort honom till en ny människa genom sin död och förblir i självfva verket åtminstone i sin diktning alldeles den samme. Han lever femton år ännu, men utan att utföra något märkligt, och då han dör i Venedig 1849 får han af sina vänner eftermälet att ha varit en god man, men som skald sörjdes han icke.

Blott hans maka har bevarat hans namn i litteraturhistorien. Det är den enda frukten av hennes död, som offrade ett på möjligheter rikt, fängslande liv för illusionen att kunna bringa mannens sterila natur att skapa något.

Det verkligt tragiska i denna saga — det är det fruktlösa i offret.

*G. C.*

## TURISTFÖRENINGENS NYA KARTBOK.

Turistföreningen har utsänt en ny upplaga av sin kartbok. Reste man hos oss såsom norrmännen resa i sitt land, vore denna fickatlas och föreningens resehandbok två de omtycktaste böcker i landet. Men vi resa icke så mycket i eget land — vi gjorde det en tid mera, men nu tyckes det inte längre vara modernt —, och vi föredraga att prisa vårt lands naturskönhet för utlänningen, utan att själva känna stort annat än vår hemtrakt, Imatra och måhända Punkaharju. Kort och gott, Turistföreningens kartbok och resehandbok kunna icke i oumbärlighet och popularitet mäta sig med Yngvar Nielsens motsvarande verk i Norge.

En ny upplaga av Turistföreningens kartbok kan därför knappast påräkna allmän uppmärksamhet, men förtjänar i alla fall ett hederligt omnämnande. Och för den som slitit ut de föregående upplagorna erbjuder den nya ett intresse, för vilket han må hållas ursäktad. Så mycket större intresse som den nya upplagan betydligt avviker från den äldre. En jämförelse med den senaste (fjärde) upplagan, som utkom 1902, ådagalägger bäst skiljaktigheterna.

Föregående upplaga innehöll, utom två översiktskartor, 39 kartor över de ur turistsynpunkt viktiga delarna av landet i skalorna 1: 400,000 och 1: 200,000 ävensom 24 stadsplaner. Den nya upptager, utom tre översiktskartor, 49 kartor i samma skala (1: 400,000), på vilka hela landet söder om Uleåborg återfinnes; stadsplanerna äro bortlämnade. Den nya upplagan har således ett uppenbart företräde framför den gamla i sin relativa fullständighet och sin absoluta homogenitet. Men i vissa hänseenden är den gamla upplagan fortfarande överlägsen den nya, och detta synes mig inte vara som sig bör. I den gamla upplagan förekommo kartor i större skala över några ur turistsynpunkt viktiga trakter. Dessa kartor voro ovärderliga för turisten, och även principiellt försvarade de fullt sin plats, ty alla trakter i landet äro icke i samma grad sevärda. Utvecklingen bör gå i riktning åt att allt flere kartor i större skala inrymmas i utlösen. Också stadsplanerna voro bra att ha för de större städerna; i de mindre redde sig turisten utan dem. De viktiga kartorna över sträckorna Uleåborg—Rovaniemi och Torneå—Aavasaksa hade icke bort uteslutas ur den nya kartboken, i synnerhet som något annat motiv härför icke kan ha funnits än det att dessa trakter ligga — norr om Uleåborg. Turistföreningen har synbarligen skattat för mycket åt principer och konsekvens, men för litet beaktat de praktiska kraven.

Den nya kartboken är en reproduktion i användbar form av Lantmäteristyrelsens generalkarta. Den delar således dennas fel och förtjänster. Att där finnas fel, stundom rätt förargliga, vet varje turist av erfarenhet. Men bättre kartor ha vi blott för vissa delar av landet. Turistföreningens centralbestyrelse uppger för övrigt att på revideringen av Lantmäteristyrelsens karta nedlagts stor omsorg och möda. Vägnätet har rättats med ledning av i officiell väg år 1908 införskaffade upplysningar. Likaså ha gästgiverierna angivits med stöd av officiella förteckningar. Ångbåtarnas farleder och ångbåtsstationer ha utmärkts, och även andra förbättringar ha vidtagits.

Till de generella, ehuru för turisten minst plågsamma felen i Lantmäteristyrelsens kartverk räknar jag också det konsekventa genomförandet av enspråkighetsprincipen i fråga om ortnamnen. Turistföreningen har försökt avlägsna denna ensidighet genom att bifoga ett register över kommunernas namn på bägge språken. Men kommunnamnen äro en försvinnande liten del av de tvåspråkiga ortnamnen. Och varför har ej tvåspråkigheten fullständigt genomförts i rubrikerna på de enskilda kartbladen? Ett och annat av de på dessa ställen uppräknade kommunnamnen återges på bägge språken, utan att dock någon konsekvens i förfarandet kan påvisas; för att taga ett drastiskt exempel från ett och samma kartblads rubriker: Lohja—Lojo, men endast Karjalohja. Det är naturligtvis i övervägande grad svenska språket och den svenska allmänheten som bli lidande på enspråkigheten och den halva eller famlande tvåspråkigheten i kartboken.

Men vad skall man säga om det sätt på vilket „Turistföreningen i Finland genom dess Centralbestyrelse“ misshandlar svenska språket i förordet till kartboken? Vi ha här synbarligen att göra med en översättning från finskan, men att Turistföreningen, i vars centralbestyrelse sitta professorer, doktorer och magistrar, icke kan åstadkomma en njutbarare svensk översättning än den nu presterade, stöter nästan på skandal. Några meningar ur högen: „Luckorna mellan kartorna framträdde så mycket mera retsamt, och viktiga delar av landet voro alls ej framställda på desamma“. „Anförda skala är även ganska tillräcklig för dessa glest bebyggda trakter“. „Från sjökort och på annat sätt, genom direkta förfrågningar o. s. v., hava ångbåtarnas farleder såväl i kust- som inlandsvattnen bestämts och å kartorna uppdragits och likaså viktigare ångbåtsstationer utsatts“. „Så hava flere, dels nyare, dels förut oupptagna industriella inrättningar och andra viktigare platser å kartorna markerats“. „Flere av här framställda kartor torde sålunda över de beträffande nejderna vara de bästa hittills utgivna, men i alla fall är det visst, att stora brister återstå att fylla och t. o. m. svåra felaktigheter att ändra“. Det är verkligen sorglustigt att läsa detta förord. Såsom en förmildrande omständighet må anföras att även det finska originalet såsom litterärt alster står under normalprosan i våra tidningar.

Men turisterna kunna gärna låta bli att läsa kartbokens förord. För dem äro själva kartorna huvudsaken. Må ingen turist försumma att anskaffa atlasen, ty utan den kan man icke resa som man bör. Den kostar i bokhandeln 8 mk, men medlemmar av Turistföreningen erhålla den för 6 mk, och då ett medlemskort i Turistföreningen kostar blott 3 mk, så gör den som icke är medlem i föreningen rättast i att först skriva in sig i föreningen. Vi hoppas att den nya kartboken skall bidraga till att öka intresset för resor i eget land och sålunda även bidraga till att vidga fosterlandskunskapen.

Till slut ett praktiskt önskningsmål. Den nya kartboken borde icke tillhandahållas allmänheten uteslutande i sin helhet, Turistföreningen synes mig, böra draga försorg därom att även enskilda delar av kartboken finge köpas. Genom ändamålsenliga sammanställningar kunde med lätthet flere häften utbrytas ur atlasen, och turisten kunde då erhålla t. ex. Saima-området, Nyland, Tavastehus—Tammerfors-området, Uleåborg—Kajana-området. Priset på dessa häften, som endast i kartonerad form borde säljas, kunde hållas relativt något högre. Huru mycket bekvämare ett sådant arrangemang bleve för turisten, och huru mycket begärligare kartorna, behöver jag ej särskilt framhålla.

*G. S—n.*

## ATTRAKTION.

Jag vet ej vem du var och vem du är,
om du är god, om du är ond, kanhända,
om du skall stanna eller återvända,
en flyktig syn från drömmens var och när.
Var den du är! Jag fordrar inga under,
jag frågar ej — på frågor är jag trött.
Hur ofta ha ej våra bästa stunder
vi med för mycket frågande förött?

Jag har ej rätt att forska om vart steg
du tagit alltid var det bäst betänkta,
om städs din blick var den vestaliskt sänkta
vid varje manligt möte på din väg.
Jag höjer ej de fjättrade begären
och nunnedygd till rangen av moral.
Jag aktar mer den slösande hetären
än oginheten hos en njugg vestal.

Jag drömmer stundom, drömmar våldsamt stort
om övermänniskor och översolar,
men hör jag fras av silkeslena kjolar
så står jag åter vid min egen port.
Här är min rot, på jorden är jag hemma
— vad vill jag vid Guds dimmigt höga tron?
Bevisar ej vart tonfall i din stämma
att jorden har sin forna attraktion?

*Hjalmar Procopé.*

---

## PANOPTIKON.

Lagberedningens förslag till judelag är ute på cirkulation. Även stadsfullmäktige i Helsingfors hava prövat detsamma. I huvudsak godkändes det, men med en skärpning — i antisemitisk riktning. Fullmäktige beslöto nämligen (18 fäder mot 17) icke förorda att jude, som klanderfritt existerat här i tio, säger tio år, finge full medborgarrätt.

Icke har ju lagberedningen visat sig överdrivet filosemitisk, men det var dock något oväntat att upplyste fullmäktige i Finlands eklärerade huvudstad ej ville unna judarna ens denna förmån. Jag vill tro att det var den oerhört usla ventilationen i sessionssalen, som bragte saken i orätt gir.

Enklast och i min tanke riktigast vore att vi i judefrågan ritade ett stort kors över all undantagslagstiftning. Med vår ofta sammanträdande lantdag ha vi det icke svårt att, därest judeinvasionen — ifall nu en dylik i större skala alls komme att inträffa — visar sig fördärvlig, rätt snart skrida till lämpliga åtgärder.

I varje fall skall väl lantdagen skaffa frågan i dess nuvarande ömkliga skede ur världen.

*

Turistföreningen i Finland har givit ut en ny kartbok, som ej länder densamma uteslutande till heder. Därom av annnan penna på annat ställe i detta häfte. Emellertid ville jag, för att begagna mig av den medlemmar unnade rabatten, köpa boken å Turistföreningens byrå i Nylands banks hus. Med den säregna känsla av välbehag en ung man erfar, då han i ett bankhus går bankens egen dörr förbi, skred jag upp till turistétagen — och fann den tom. Föreningen hade flyttat.

Men vart? Inte en bokstav, inte en hand, inte ett fotspår i trappans stoft angav vart byrån tagit vägen.

Jag gick ned till banken och frågade, med det ännu säregnare välbehag en ung man förnimmer, då han beträder en banklokal utan att ärna inleda affärer, om högt-

ärade direktionen händelsevis visste vart dess forna hyresgäst, Turistföreningen, saligen avdunstat.

Nej det visste direktionen icke.

Jag gick till detektiva polisen, antog en ännu allvarligare min och sporde om ordningsmakten händelsevis kunde åtaga sig infångandet av ett från staden försvunnet sällskap vid namn Turistföreningen.

„Har hr doktorn alls reda på i vilken riktning sällskapet avvikit?"

„Förmodar Kapstaden."

„Signalement?"

„Hm, en viss slapphet i fysionomin."

„Ja vi ska telegrafera, vi ha just en agent på väg."

Tack. Men på hemvägen mötte jag i alla fall Turistföreningen som befanns ännu bo i Helsingfors och helt enkelt ha flyttat hundra meter västerut.

Utan att intimera eller annonsera. Och det högt uppe i juni månad.

Jag visste inte att Turistföreningen också i det avseendet ville göra den finska naturen bekant.

*

Varför Wallgrens allmänna bronsflicka på salutorget numera låter sina lejon och torskar spruta vatten endast vissa timmar och ej som förr hela dagen, förstår jag icke. Alla vackra vardagsmorgnar ända till 12 göra djuren ingenting. Varför skola inte den idoga morgonpubliken och torgets arbetande allmänhet få friska upp sina sinnen med den lilla glittrande vattenfröjden? En mark i timmen har vattukontoret angivit kostnaden till. Och då skall det sparas några mark, efter det fontänen själv kostat ungefär 100000.

Var är den där fiffiga motorn som skulle driva samma vatten ut och in hela tiden? Jag har väntat på den även för att få proponera försök med färgat och fluorescerande vatten, sådant man ställvis utomlands provat med en utomordentlig effekt.

Men i varje fall, unna folket fontänens plask hela dagen. Inte passar det att spotta efter tidtabell.

*

Ännu litet vatten!

Jag önskade underrätta mina vänner i landsorten om huru storslaget huvudstaden nu har det arrangerat med gatudammets bindande sommartid. Förr åkte tunnor med gubbar fram och sil bak över alla stoftiga gatudelar. Men numera sköter staden endast sina egna damkorn, gårdsägarne få ansvara för sina. Och det göra de med nit. Å mindre centrala gator ser man redan gossar, flickor och äldre kvinnor svänga sig med sprutkannor som om det gällde att draga persilja ur gatan. Ännu älskligare don får man skåda. Å Jungfrustigen (en ganska betydande farled) retirerade en madam med tvättkanna, skvättande här och där, ängsligt aktgivande på att det inte komme för mycket på något ställe. En annan stänkte ut vatten från ett tvättfat såsom när man om vintern sandar trottoarerna. Snart är nog hela kommoden i full användning ute på gatan.

Jag skulle såsom synnerligen praktiska och ekonomiska bevattningsapparater rekommendera så kallade droppflaskor, dem man för en ringa penning förskaffar sig i drogerier och apotek. Medels dylika kan man fördela fuktigheten alldeles jämnt och det ser heller inte så genant ut som det där med kommoden.

Ja goda landsortsvänner, så göra vi det i huvudstaden! Men huru gören I?

*

Mig, likasom väl många andra, äcklar det i vårt land fortgående språkgruffet alldeles oerhört. Som om det nu inte redan småningom skulle klara sig utan att man ställer till hallå och tidningsskriverier för varje bagatell.

Uppfriskande är emellertid att bevittna, att det där språkbråket dock icke alltid beror på elakt sinne, trassellusta eller barkbrist i hjärnan, utan stundom även har sin djupare etiska grund och är rotat i en allvarlig känsla. Såsom t. ex. i följande fall.

Det var nyligen skjuttävlan i Äggelby. Det gick lös på asfaltduvor som kastas upp med maskin. När skytten är klar ropar han „kast!" och då far en duva, stundom visserligen med stjärten förut. Alltnog, en deltagare vägrade att ropa „kast!". Pitää olla suomea. Det blev ett stort diskuterande om huru „kast!" skulle lika enstafvigt uttryckas på finska. Mannen gick slutligen in på att ropa „hej!", vilket var finska, emedan han ropade det med i och inte med j.

Sedan gick det lös på travande älg. När skytten är redo ropar han „gå!" och då promenerar ett slags älg över synfältet. Men en deltagare gick inte in på att ropa „gå!", ty det var svenska. Pitää olla suomea. Åter en filologisk diskussion. Huru skulle „gå!" kunna sägas kort på finska? Saken räddades emellertid genom att klagandeparten upplystes om att „gå" inte är svenska utan engelska (go on). Och nu sköt han gärna älg, ty när han ropade „gå" såg man i hans anletsdrag att han uttalade det med o och att det var engelska.

För fall som dessa är det kanske nödvändigt att ännu något litet sekel framåt bära språkfanan högt.

„Tills alla de förb. svenskarna äro i havet."

*

I friluftsväg ett litet förslag. Kunde det inte genom kommunens försorg arrangeras hornmusik om kvällarna någonstädes i norra delarna av staden, i Berghällstrakten t. ex.? Därmed vunnes att den talrika befolkningen därborta finge sin lilla goda aftonförströelse inom egna domäner utan allt det förskräckliga driveri av och an i centrum av staden, som så älskligt utmärker Helsingfors under de varmare kvällarna av året. Den bildade och i södra Helsingfors bofasta publiken har dessa tider rent av svårt att mot aftonen alls trafikera eller vistas i Esplanadtrakten. En anständig dam vågar sig nog inte in i detta dammiga myller, där den handgripliga kärlekens vågor gå högt. En viss decentralisation av flanerandet vore alldeles nödvändig. Utlänningar kunna inte nog förvåna sig över våra för dem ovana ängla- och huligankaravaner i stadens förnämsta skvär, kring vår skaldekungs monument. Utan att vilja ställa snobb mot mobb finner jag det på sin plats att man här likasom annorstädes i bildade samhällen försöker lämpligen lokalisera olikartade anspråk på ett yttre uppträdande. Vår stads hela fysionomi skulle vinna därpå och huvudmassan af emigranterna intet förlora, om de såsom jag ovan proponerade få ett eller två lämpliga musikcentra närmare sina egna kvarter.

Vore det inte skäl att försöka?

*

Jag har många gånger tänkt göra en liten sammanställning av kuriositeter i våra tidningars och vår allmänhets sätt att uttrycka sig, men aldrig funnit tid därtill. Jag måste emellertid här lägga fram ett speciellt fall, som visar hotande tendenser att varda epidemi. Det gäller metoden att böja adverb som sluta på „vis". Man ser redan icke sällan uttryck sådana som „Reaktionens gradvisa seger i Ryssland", „Liberalismens delvisa tillbakagång i Tyskland". Existensen av adjektiv på „vis" (envis, frågvis, näsvis) ligger väl och lurar såsom det psyko-filologiska motivet. Men vill man hålla på den gradvisa segern och det delvisa nederlaget, så yrkar jag för min del på att oklandrad få behandla den naturligtvisa utvecklingen av vårt lyckligtvisa folk. Min stegvisa skildring skall förvisso åskådliggöra dess turvisa upp- och nedåtgåenden på det begripligtvisaste.

*

En annan liten lövgroda. I tidningar, ja ock i kommunal skriftvexling läser man om „inledande av elektriskt ljus". Nu inleder man emellertid elektrisk ström, t. ex. för belysning, men ljuset är ett lokalt fenomen, som absolut icke plägar ledas in. Jag har ännu aldrig läst eller hört talas om inledande av stearinljus eller lampljus. Men „inleda elektriskt ljus", det göra nuförtiden de flesta. På mig verkar detta som om det elektriska ljuset varit ute på stort sudd och måste hjälpas hem och ledas in.

*

En liten dotter ville veta vad „lytt" betyder. Det beskrevs och illustrerades med exempel.

Djup förståelse och så en allvarligt bekräftande replik åt den något skallige fadern: „Och far är lytt i håret".

*Panoptes.*

## Förteckning över i Akademiska Bokhandeln tillgänglig nyare utländsk litteratur:

Aeronautischer Kalender 1909—10 hrsg. von J. Riecken · 4.05

*Buch, Max,* Automobil-Technik. Mit 150 Abbildungen. · 5.50

*Depéret, Charles,* Die Umbildung der Tierwelt. Eine Einführung in die Entwickelungsgeschichte auf paleontologischer Grundlage · · · 3.80

*Drews, Dr Arthur,* Ed. von Hartmann's philosophisches System im Grundriss. gbd. · · · 24 30

*Finck, Dr Richard,* Las Schulze-Delitzsch'sche Genossenschaftswesen und die modernen genossenschaftlichen Entwickelungstendenzen · · · 9.45

*Forel, Prof. A.,* Ethische und rechtliche Konflikte im Sexualleben · · · 1.35

*Foerster, Prof. Dr W.,* Ueber Zeitmessung und Zeitregelung · · · 4.05

Geographen-Kalender 1909. In Verbindung mit vielen Fachgenossen hrsg. von Dr H. Haack. Illustriert. 8.10

*Hagenbeck, Carl,* Von Tieren und Menschen. Erlebnisse u. Erfahrungen · · · 20.25

*Heer, J. C.* Felix Notvest. Roman · · · 4.75

—„— Der Wetterwart. Roman · · · 4.75

Jahrbuch der Elektrochemie. XII. Jahrgang · · · 40.50

*Jensen, J. W.,* Exotische Novellen · · · 4.05

*Mann, Thomas,* Der kleine Herr Friedemann. Novellen · · · 1.10

*Marées, Hans von,* Fresken von Neapel. Text von Paul Hartwig · · · 54.—

*Mayr, Dr Georg von,* Sozialstatistik (Moral-, Bildungs-, Wirtschafts- & Politische Statistik) Lfrg. I · · · 9.20

*Morley, M. W.,* Vom Leben. Ein Blick in die Wunder des Werdens. Mit zahlreichen Abbildungen. 4.85

*Nairz, O.,* Die Radiotelegraphie. Mit 153 Abbildungen · · · 5.75

*Ohmann, Dr F.,* Die Anfänge des Postwesens und die Taxis · · · 10.15

*Osten-Sacken, W. von der,* Die staatsrechtliche Stellung des Grossfürstentums Finnland im Russischen Reiche · · · 4.—

*Ostwald, Wilhelm,* Energetische Grundlagen der Kulturwissenschaft · · · 6 75

Rembrandt-Album. Hundert Reproductionen seiner berühmtesten Werke. In 4:o gbd. · · · 5.—

*Reuter, Gabrielle,* Liselotte von Reckling. Roman · · 1.10

*Schaffner Jakob,* Die Erlhöferin. Roman · · · 1.10

*Semon, Richard,* Die mnemischen Empfindungen in ihren Beziehungen zu den Originalempfindungen · 12.15

*Stammhammer, Josef,* Bibliographie des Sozialismus und Communismus. Bd III: Nachträge und Ergänzungen bis Ende des Jahres 1908. Mit einem vollständigen Sachregister über alle 3 B:de · · 24.30

*Vageler, Dr P.,* Die organogenen Nährstoffe der Pflanze. Mit 11 Abbildungen · · · 4.05

Volkswirtschaftliche Chronik für das Jahr 1908 · · · 22.95

*Weiss, Ernst,* Psychologische Streifzüge über Oscar Wilde · · · 4.75

***Westermarck, Prof. Dr E.,* Sexualfragen brosch.** · · · **2.70**

**gbd.** · · · **4.05**

---

L'Art et les mœurs en France. Préface de M. André Michel. Ouvrage orné de 24 planches hors texte · 14.40

*Balzac, H. de,* La femme de trente ans · · · 1.20

—„— Physiologie du mariage · · · 1.20

*Cherfils, Christian,* L'esthétique positiviste. Exposé d'ensemble d'après les textes · · · 4.20

*Doumic, René,* George Sand. 10 Conférences sur sa vie et son œuvre. Avec 4 portraits et un autographe · · · 4.20

*Dumas, Alexandre,* Louis XIV et son siècle. 3 vols · 3.60

***France, Anatole,* Les sept femmes de la Barbe-Bleue et autres contes merveilleux** · · · **4.20**

*Gastyne, Jules de,* Contes tragiques · · · 1.20

*Laborde-Milaa, A.,* Hippolyte Taine. Essai d'une biographie intellectuelle · · · 4.20

*Lamartine, A. de,* Madame de Sévigné · · · 1.20

Maîtres humoristes 2:e série N:o 8: Henriot · · · 1.20

*Mandelstamm, Valentin,* Le conte des Maremmes et autres lieux · · · 4.20

*Mauclair, Camille,* La Beauté des Formes · · · 4.20

*Murger, Henry,* Scènes de la vie de Bohème. Illustrations de Paul Destez · · · 1.20

Paris (Atlas) en 12 coupures. Principales curiosités. Paris en 8 jours. Tramways, Omnibus, Théâtres et Concerts. Environs de Paris. Relie toile · · 2.40

Philosophie à la portée de tous: Le Mariage par Louis Faran · · · 1.80

***Prevost, Marcel,* Pierre et Thérèse. Roman** · · · **4.20**

*Tarabant:* Quelques Visages de ce temps-ci Avec préface de Laurent Tailhade · · · 4.20

*Vaillat L. et Paul Ratouis de Limay:* J. B. Perronneau (1715—1783). Sa vie et son œuvre. Orné de 84 hors-textes · · · 180.—

*Vasari, Giorgio,* La Vie des peintres italiens
I : Filippo Lippi et Botticelli.
II : Fra Angelico et Benozzo Gozzoli.
III: Filippino Lippi et Lorenzo di Credi
chaque vol. contient 16 photographies · · · à 1.20

*Vaudoyer, Jean-Louis,* La Bien-Aimée. Roman · · · 4.20

---

*Davison, T. Raffles,* Modern Homes. Selected examples of dwelling houses. With 294 illustrations · · 22.50

*Dickens, Charles,* Nicholas Nickleby. Illustrated India-Paper edition · · · 3.—

*Dickens, Charles,* David Copperfield. Illustrated India-Paper edition · · · 3.—

*Kikuchi, Baron D.,* Japanese Education · · · 7.50

*Meredith, George,* The Tragic Comedians · · · 2.15

—„— Lord Ormont and his Amintha · · 4.30

—„— The Ordeal of Richard Feverel · · 4.30

—„— Beauchamp's Career · · · 2.15

*Perrin, Alice,* Idolatry · · · 2.15

*Rawlinson, W. C.,* The Water-colours of J. M. Turner. Thirty illustrations in Colours. (Special Springnumber of the Studio) · · · 8.—

*Swinburne, A. Ch.,* Poems and Ballads · · · 13.50

—„— Atalanta in Calydon · · · 9.—

*Tennyson, Alfred,* Poems 1830—1858 · · · 1.50

*Thackeray, W. M.,* The Virginians. With illustrations by the Author · · · 3.—

*Ward, Humphry,* Daphne or „Marriage à la mode" · 9.—

*Whiteing, Richard,* Little people · · · 2.15

*Wilde, Oscar,* Lady Windermeres Fan · · · 2.15

—„— An ideal Husband · · · 2.15

**Akademiska Bokhandeln, Helsingfors.**

---









Ansvarig utgivare av Argus: Gustaf Mattsson.
H:fors, J. Simelii Arv. Boktryckeriaktiebolag, 1909.

# ARGUS

REDAKTION:
GUNNAR CASTRÉN
GUSTAF MATTSSON
EMIL ZILLIACUS

HELSINGFORS 1 JULI 1909

ANDRA ÅRGÅNGEN

UTKOMMER:
DEN 1:STA OCH 16:DE
I VARJE MÅNAD
PRIS 7 MK PER ÅR

Nr 13.

INNEHÅLL:

**Ett drag ur Snellmans tankekrets.** ARTUR HAMMARSTRÖM.
**Panamakanalen.** SIGURD FROSTERUS.
**Ett intressant estetiskt problem.** G. A. GRIPENBERG.
**Astronomi och allmän bildning.** RAGNAR FURUHJELM.
**Det största molnet.** GUSTAF MATTSSON.
**Panoptikon.**

*Manuskript och böcker för anmälan adresseras till* **Redaktionen för Argus, Södra Esplanadgatan 16.**

*Prenumerations- och annonskontor,* **Södra Esplanadgatan 16,** *öppet kl. 10—2 telefon 11 63.*



LÖSNUMMERPRIS 25 PENNI

ARGUS

Nr 13. Helsingfors 1. 7. 1909

## ETT DRAG UR SNELLMANS TANKEKRETS.

Under Saimas och Litteraturbladets dagar var Snellmans verksamhet, som bekant, huvudsakligen egnad den nationella väckelsen. Men även på andra områden strövade hans tanke, än gläntande på någon sluten dörr i det finska samhällets tämligen ovädrade kanslirum, än bräckande upp dammiga fönsterluckor på vid gavel. Man kan så väl förstå, att detta evinnerliga fiskaliserande i alla vinklar och vrår skulle irritera ej blott „vederbörande" utan också det goda publikum i gemen, i vars sinnen Armfelts ord att „det ges saker som man gör bäst i att alls icke vidröra" helt visst fann förträfflig resonans.

Sannolikt var den opinion, som uppfattade Kuopio-oraklet enbart såsom en halsstarrig projektmakare, ganska allmän. Väl kan man tänka sig, att t. ex. Runebergs omdöme, att Snellman alltid „högg i sten" — om ock det lände honom till heder att alltid ha huggit — endels kan ha framkallats av lust att få en fin sväng på antitesen; men till en god del menade väl Runeberg verkligen vad han sade.

Så besynnerlig kan uppfattningen av en företeelse bliva, då den ses på allt för nära håll. För nutidens blickar ter sig saken snarare så, att Snellmans mångfrestande uppslag ådagalägga en märkelig säkerhet i „hugget". I den mån en framtidstanke kan anses verificeras genom sitt förverkligande eller genom den växande anslutning den ernått, ha ju Snellmans idéer i det stora och hela kommit mycket nära nutida „sanning".

Såsom belysande exempel må blott i all korthet påpekas hans familjerättsliga idéer („oäkta barns" arvsrätt m. m.), uppslagen i särskilda skolfrågor, t. ex. oppositionen mot de klassiska språkens studium och studentexamen, artiklarna om ett egenjordsprogram till förmån för den lösa befolkningen — vilka för övrigt äro minnesvärda även därför, att det var en av dem, som förde Saima i graven —, uppfattningen av statskyrkans nödvändiga sönderfallande genom inflytande av en stigande bildning, varvid de olika församlingarna borde äga rätt att kalla sådana lärare, vilkas religiösa övertygelse överensstämde med församlingens egen, samt medborgare i gemen vare lagligen oförhindrade att jämväl ställa sig utom varje kyrkosamfund. Många andra, törhända mera allmänt kända uppslag på kulturens och det ekonomiska livets områden att förtiga.

Intressant är ock att iakttaga, huru Snellman betraktade vår representation. Som bekant hade han för sed att i litteraturanmälningar och i andra dylika fredade allmänningar idka censurvidrigt krypskytte med politiska vapen. I ett sådant sammanhang påpekar han en gång, att så dyrbart det arv än är, som vi genom våra grundlagar fått mottaga, så äro dessa grundlagar dock att hänföra till den politiska lagstiftningens allra tidigaste barndomstid, varför ett av våra framtidsmål vore ernåendet av en representationsreform. Och i „Läran om staten" se vi, hurusom han anser, att det för tiden allmänt erkända „politiska axiomet" om tvåkammarsystemets förträfflighet såsom garanti för minoritetens rätt ej hölle stånd inför erfarenhetens dom, vilken gåve vid handen, att övre kammaren, huru den än må vara sammansatt, snart förlorar all makt. I stället tänkte sig Snellman såsom det enda verksamma skyddet för minoritetens rätt en stark verkställande makt. Man blott förvånar sig över, att han ej framkastade tanken på — proportionella val.

Om man så vill, kan ju såsom ytterligare ett exempel „i positiv riktning" nämnas Snellmans på sin tid rätt kraftigt bestridda — och enligt mitt förmenande fortfarande i teoriernas förtunnade luft fladdrande — åsikt om det oupplösliga sambandet mellan språk och nationalitet. Även denna åsikt har ju i vårt land erhållit en viss helgd av obestridbar sanning, eftersom numera alla våra borgerliga partier, icke minst det svenska, grunda sin tillvaro på just denna teori.

Men i *en* punkt, en punkt av kardinal betydelse även för det så grundligt genomfilosoferade nationalitetssträvandet, svek Snellmans skarpblick eller, törhända rättare sagt, hans människokännedom. Här högg han verkligen i sten så avgjort man blott kan begära. Detta misshugg av en stark och vittomfattande intelligens, missuppfattningen rörande den då gryende *sociala* utvecklingens riktning, synes erbjuda så mycket av intresse, att ett utförligare omnämnande kan försvaras.

*

Som utgångspunkt må tjäna artikeln „Om tryckfrihet i Finland" i Litteraturbladets aprilhäften för 1862. Den är ett äkta Snellmanskt aktstycke. Först en allmänt hållen, filosofisk resumé av tidigare uttalanden om den fria yttranderätten: en stats styrelse drives att handla och skall handla ur statsreson, med avseende å nationens bestämmelse

i mänsklighetens historia; och sådana politiska grunder hava alltid och allestädes framkallat medgivande av folkets deltagande i statens angelägenheter och manat till ansträngning för höjandet av dess bildning och välstånd. Individens vinning åter är själva friheten: icke den negativa från yttre band, ty banden mångfaldigas, utan den sedliga i uppfyllandet av hans mänskliga bestämmelse, varvid av honom krävas desto större ansträngningar och uppoffringar för statens upprätthållande, ju större den politiska friheten är. „Om människorna visste, vad friheten av dem kräver, skulle de icke begära den!" — säger Rousseau. Och såväl historien som eftertanken lära, att den som vill nya berättiganden han vill nytt arbete; ty utan att i handling verkliggöras är berättigandet blott en svag föreställning, ett tomt ord. Då nu det tryckta ordet är ett av de oundgängligaste medlen för massans av folket uppryckande till slikt medvetet deltagande för statsändamålet, så är ordets frihet en berättigad och för staten nödvändig frihet.

På den sjunde spalten komma vi så till förhållandena i Finland och menar Snellman, att vi här i smått återfinna allt som i större förhållanden i Europas mäktiga stater bevisat sig göra en vidgad frihet i yttranderätten nödvändig.

Och så utlägger han grundligt och med eftertryck vikten av en allmännare andlig och materiell odling, tryckfrihetens betydelse för denna och enkannerligen dess vikt för det konstitutionella statsskickets återupplivande. Medvetandet härom är ock statt i hastigt uppklarnande inom det finska samhällets olika lager, vilka enligt Snellmans uppfattning i det stora och hela äro endast två: bönderna och den „bildade medelklassen".

Här möta oss nu särskilda uttryck för Snellmans egendomligt begränsade småborgerliga uppfattning av samhällets struktur. Han åtskiljer samhällsklasserna helt enkelt på grund av olika bildningsståndpunkt och olika mått av politiskt inflytande. Han försäkrar, att Finland i själva värket är ett demokratiskt land, emedan jorden äges av bonden. Ett kraftigt statsskick betyder därför utan vidare här i landet att sådant, som uppbäres av bonden, av „massan av folket". Såsom den icke minst viktiga vinningen av en högre litterär blomstring uti tryckfrihetens hägn synes han i en framtid vänta denna „massas" framskjutande till dess naturliga dominerande ställning. — I belysningen av våra dagars fakta gör den sig ju nästan grotesk, denna Snellmans „demokratiska" syn på tingen. Nu hava vi pressfrihet — om ock tyvärr icke presstyrelsefrihet — och bildningens frukter distribueras i städer och ödebygder med en rundlighet, som Snellman aldrig kunde drömma om. „Den bildade medelklassens" politiska privilegier äro all världens väg, massan av folket har ryckt upp till en dominerande ställning och, för att göra idealbilden komplett, vi äro till jämviktens bevarande lyckliggjorda med en aktningsvärt „stark verkställande makt" — visserligen fungerande på en av Nevaöarna. Man borde alltså ha rätt att vänta, att *bönderna* — enligt Snellman: massan av folket — nu om någonsin skulle med kraftig hand föra taktpinnen i vår politiska konsert. Faktum är emellertid, att böndernas 25 procents effektiva inflytande under ståndsrepresentationens tid, vilket Snellman betecknade såsom „för ändamålet jämförelsevis värdelöst", genom kammarvalen reducerats: år 1907 till 20 och 1908 till 18 procent.[1]

Men vi gå vidare i Snellmans maturitetsexamen med finska folket. Äro vi mogna att motstå tryckfrihetens vådor? Det vore nämligen förmätet att om något folk i världen påstå, att det icke i vidare eller trängre kretsar kan förvillas av falska läror. Även hos oss kunde alltså dylika skadliga produkter av den fria yttranderätten vara möjliga. Dock behövde ingen frukta, att sanningen hos oss någonsin skulle sakna försvarare. Tvärtom måste alla försök att sprida „ytterligare religiösa och politiska läror" stranda redan därpå, att de hava så ringa utsikt till framgång. Och de missbruk, som det oaktat väl komma att yppa sig, skola säkerligen nedtryckas av den rättrådiga opinionen, ty ett folk, som under sekel haft att uthärda krigets olyckor, har lärt sig älska samhällsordningen och freden. Också har den fara, som man ute i stora världen mest fruktar: „sociala och politiska oroligheter, föranledande av våldsamma försök till den bestående ordningens omstörtande", hos oss knappast någon betydelse. I förlitande till sina två samhällsklassers, böndernas och medelklassens, osvikliga soliditet i berörda avseende utbrister Snellman slutligen: „I Finland finnes, skulle vi hoppas, ingen så stor narr, att han skulle tro på möjligheten att här åstadkomma något dylikt. Hos städernas invånare skulle försöket bemötas med åtlöje; men om det hos allmogen skulle avlöpa utan sönderslagna armar och ben, är högst osäkert".

Dormitat interdum!

Föga mer än fyratio år efter denna profetia visade det sig, att fyratio procent av den finska valmanskåren äro socialdemokrater och till på köpet icke reformistiska sådana utan ganska helröda revolutionärer.

*

Visserligen bär tryckfrihetsartikeln av 1862 genom hela sin ton vittne om Snellmans nog så lovvärda syfte att inverka på de petersburgska statsmännen. Man kunde sålunda tänka sig, att han möjligen av opportunitetshänsyn ville undvika att grundligare än här ovan visats beröra framtidsmöjligheter, vilka i varje fall på 60-talet måste te sig såsom skäligen avlägsna. Huru härmed än må hava förhållit sig, visar emellertid en granskning av Snellmans uttalanden i annat sammanhang, att den anförda garantiförbindelsen mot sociala omstörtningsplaner nog i all huvudsak grundade sig på hans verkliga övertygelse.

Grunden härtill låter sig också skönjas i själva arten av Snellmans tänkande. För hans begrepps-

[1] Huruvida förhållandet genom 1909 års val väsentligen förändrats, har av mig ej kunnat kontrolleras, men synes det föga sannolikt, att så skett.

enliga uppfattning var varje art av „materialistisk åskådning" icke blott främmande utan i hög grad motbjudande. Han häcklar upprepat betraktelsesättet, att staten vore en „anstalt" för främjande av individernas lycksalighet, välstånd och, må vara, även bildning. Ty när individens välbefinnande är slutändamål, är uppfattningen materialistisk: individen har då på jorden intet annat mål än att leva och dö, han må sätta sitt livs värde i ätande och drickande, i studerande eller teaterbesökande. För Snellman ter sig individen snarare såsom blott ett element i nationalandans utvecklingsprocess: nationen handlar genom individerna, som äro och skola vara dess andas tjänare; men handlingens mål är då icke individens tillfälliga lust utan fullbordandet av det verk den sedliga världsordningen åt varje nation anvisat att utföra. Från denna synpunkt måste naturligen utvecklingslinjerna för den finska nationalandan, vilken ju Snellman själv i så hög grad varit med om att levandegöra, synas rikta sig mot idealet av nationellt liv, varvid de två typiska samhällsgrupperna, „massan av folket" eller bönderna samt den bildade medelklassen skulle, var efter sin utvecklingsgrad, bidraga till realiserandet av den gemensamma uppgiften i världsordningens tjänst. Här fanns intet utrymme för „matfrågor", ingen tanke på ett socialt elände, som med sitt knot kunde komma att exekvera en skorrande internationell brumbas i den nationella självbelåtenhetens kör.

Vid sådant förhållande kan man förstå, att Snellman icke *såg* proletariatet, icke hade någon känning av dess pulsars slag. Närmast synes han hava betraktat detsamma såsom ett ganska oväsentligt element, ett slags bindeämne i samhällskroppen, vilket även för en överskådlig framtid komme att vara och förbliva endast bindeämne. I artikeln om tryckfrihet avfärdar han därför proletariatet helt kort: i städerna förtjänar det intet beaktande, eftersom vi icke hava några stora städer, och befolkningens på landsbygden egendomslära åter „skall tyvärr ännu länge stå utom tryckfrihetens både goda och dåliga inflytanden."

Slutligen må påpekas, att den rent teoretiska spekulationen redan på 40-talet lett Snellman till denna med den klassiska liberalismens doktrin i huvudsak överenstämmande uppfattning. I „Läran om staten" avslutar han kapitlet om näringslagstiftning med en hänvisning därtill, att simonisternas läror, den tidens socialism, innebära en djup missaktning av den personliga friheten, varför dylika formlösa fantasier icke kunna realiseras. „Detta — så avslutar han sin framställning — inser även mängdens sunda förstånd, och fara för dylika extravaganser finnes därför i vår tid ingenstädes."

Sedan den tiden hava oräknade, lika kategoriska och lika träffsäkra domar över frihetens, jämnlikhetens och broderlighetens rättmätiga placering på den sociala tävlingsbanan fällts av liberaler, socialister och samhällsbevarare av allehanda olika färger. Framtidens gåta är dock allt ännu olöst.

Men nog vore det nöjsamt att iakttaga den strålande uppsynen hos „de gamla" här i landet, de som fortfarande även beträffande omfånget av Koko Kansa — „massan av folket" — äro Snellmans trogna lärjungar, om en märkvärdig ödets nyck skulle foga så, att hans sist anförda yttrande om extravaganserna åter erhölle ett grand av giltighet.

*A. H.*

## PANAMA-KANALEN.

Tanken på en vattenväg genom näset mellan Nord- och Syd-Amerika härrör från Karl V:s omgivning. Guldhungern hos spanjorerna, stegrad till det yttersta genom upptäckten av och plundringarna i Peru, ledde till det första interoceaniska kanalförslaget; ej fullt så vanvettigt som det kunde synas, då 1500-talets små kraveller lätt läto sig stakas och dragas upp längs floder och åar tätt fram mot vattendelaren. Men piraterna, lockade av utsikt till omätligt byte, gjorde hastigt Karaibiska havets utgångar så osäkra och farliga, att den påtänkta kanalen såsom trafikled förlorade varje betydelse. Näset, ännu nyss ett hinder, blev snart en välkommen barriär mot de allt djärvare fribrytarenas attacker; en värklig skyddsmur för de spanska besittningarna vid Stilla havets kuster.

Men letandet efter genomfart till Indien och Kina, den stora frågan för dagen sedan de gamla asiatiska handelsvägarna fallit i turkarnas händer, förde upptäcktsresandena norrut till S:t Lawrence och söderut ända till Magelhaen's sund. Hoppet om att västerut bekvämt nå fram till de förlorade landen var gäckat.

Vid nittonde seklets mitt, då U. S. A. ej blott till namnet nått fram över hela kontinenten, uppstod frågan om förbindelse mellan världshaven ånyo. Men inbördeskriget kom hindrande emellan. Innan några arbeten i Nicaragua vidtagit, invegs 1869 Suezkanalen. Företaget, under byggnadstiden en teknikens triumf och redan kort efter öppnandet rentabelt, kom miljonerna att strömma in vid Lesseps apell till förmån för en Panamakanal, och 1881 begynte det nybildade internationella bolaget på ett av näsets smalaste ställen sina grävningar. 8 år senare hade 1 1/2 miljard francs (3 gånger den ursprungliga kostnaden för Suezkanalen) slukats av arbetet, utan att vare sig tid eller kostnad för dess slutförande läte sig överskådas. Så kom krachen. Och för lång tid framåt sopade indignationens vågor spåren igen efter de franska ingeniörernas verk. Då Förenta Staternas regering omsider återupptog idén om att genomskära näset ansågos de Lesseps'ska resultaten så betydelselösa, att kommissionen, vilken ägde att utlåta sig om gynnsammaste sträckning för den blivande kanalen med förbigående av Panama-routen föreslog den längre vägen över Nicaraguasjön. Först sedan det privata bolaget godkänt ett på amerikansk värdering fotat köpeanbud beslöt man att fortsätta det ofullbordade snittet mellan Panama och Colon.

Kring en viktig punkt uppstodo likväl häftiga meningsbrytningar. Nivågenomfart eller slusskanal? Det förra alternativet, Lesseps idé, (något värkligt,

genomarbetat förslag för hans kanalanläggning fanns icke!) vann understöd huvudsakligen hos de europeiska experterna, livligt sekunderade av den gula yankee-pressen, vilken värksamt vädjade till massornas fantasi med ropen om ett nationen värdigt «sund» mellan den stora republikens båda oceaner. Det senare uppbars av de amerikanska fackmännen. Efter årslånga debatter segrade, kanske främst i följd av Roosevelts energiska ingripande, slussprojektet, och på detta arbetas, trots en fortsatt motkampanj, med stigande effektivitet sedan 1906. På sätt och vis är frågan ännu öppen; all sprängning och utjämning, nödvändig för det antagna 85-fots-nivå-förslaget, komma även en havs-yts-genomfart tillgodo, men den krigiska, koleriska tidskriftsuppsats, vari president Taft gör upp räkningen med slusskanalens fiender, åskådliggör klart regeringens beslut att vidhålla det fastslagna skemat.

*

De olika metoderna för problemets lösning förhålla sig till varandra på ungefär följande sätt:

Nivåkanalens slussfrihet tillåter teoretiskt en obehindrad genomfart. Men fördelarna härvid minskas väsentligt av den starkt reducerade bredden i de djupare skärningarna, samt av nödvändigheten att vid Stilla havs mynningen införa tidvattensluss; den atlantiska sidan saknar ebb och flod. Härtill komma häftiga virvlar och tvärströmmar, förorsakade av de tropiska slagregnen, vilka, med en nivåkanals ringa vidd och vattenmängd, i hög grad värkade störande på fartygens navigering. Och ytterligare den tidsförlust och stegrade byggnadskostnad den enormt ökade jordutschaktningen komme att medföra.

Vartdera alternativets säkerhet är beroende av hållbarheten hos de stora dambyggnader, vilka avspärra vattendrag, som annars skulle skära kanalfårorna i högre belägna plan. Den mycket större totalhöjden för huvuddammen i nivåförslaget motväges i någon mån av att muren vid Gamboa helt och hållet skulle stöda sig på berggrund, medan slusskanalens uppdämning vid Gatun måste vila på en alluvialbädd, genomskuren av två djupa grusraviner; en anordning vilken, om ock ett djärvt experiment, likväl i naturen nära motsvaras av moränvallen tvärs över en dal, fullt i stånd att tillbakahålla flödet från en glaciärsjö. Att, såsom Lesseps torde tänkt sig, på vardera sidan om farleden nedspränga nya bäddar för floderna Chagres och Rio Grande betydde i själva värket, att bygga trenne kanaler i stället för en. Ty nederbörden på Näset är så riklig och häftig, att vid Gamboa Chagres inom loppet av ett dygn setts stiga c:a 11 meter.

Slusskanalens användbarhet bygger främst på en konstlad sjö, vilken från båda oceanerna nås genom trenne slussar; de atlantiska alla i fil omedelbart invid 80-fots djupet vid Gatun dammen, Stilla havs sidans spridda sydost om det stora vattendelarsnittet vid Culebra, varest kanalen är smalast och djupet normalt, 41 fot.[1]) Sjöns storlek närmar sig Geneversjöns areal och dess längd upptager cirka 63 proc. av hela kanalsträckningen. Ytan ligger 85 fot över Atlantiska oceanen, höjden över Stilla havet är beroende av tidvattnet, vars största differenser uppgå till 20 fot. Denna väldiga överhöjda vattenanhopning, skenbart en ständig fara för kanalens existens, utgör i själva värket en viktig faktor för dess jämna och oavbrutna arbete. Ej blott att störtregnens vattentillskott, fördelade över en sådan yta, urståndsättas att åstadkomma strömsättning i själva fåran; t. o. m. i det fall att de översta slussarna brista, är vattenmassan så stor att sjön blott sjönke med 2 fot i dygnet, och mera än trenne veckor krävdes för att tömma densamma. Vilket betydde, att risken för de fartyg, som befinna sig i Gatunsjön är ganska liten, samt att de, vilka röra sig på kanalens lägre nivåer, väl vore i stånd att reda sig mot den konstanta ström av 3 $^1/_2$ engelska mil i timmen, vilken bleve en följd av dambrotten.

Kanalförslagets tekniska Achilles-häl är Gatundammen. Är denna i stånd att motstå trycket — vilket synes mera än sannolikt — samt att hålla tätt — något som är mindre säkert — är företagets framgång betryggad. Nivåhöjden, + 85 fot, måste, oberoende av regn eller torka, kunna bibehållas. En lugnande omständighet utgör likväl faktum, att Chagres högre upp i sitt lopp löper fram mellan fasta klippväggar och erbjuder gynnsamma vilkor för byggandet av ytterligare en reservtank, ifall vattenförrådet i Gatunsjön, vare sig genom avdunstning eller läkning, skulle visa sig otillräckligt. Men den snart 30-åriga erfarenhet, meteorologerna samlat på Näset, har lagts till grund för beräkningarna, ingen omständighet har översetts, och ledarena hysa fast tillförsikt om kalkylernas riktighet.

Att anföra siffror från kanalen giver ingen föreställning om arbetets omfattning och storlek. Dess bredd är nästan dubbelt så stor som Suezkanalens[2], slussarnas dimensioner tillåta en tillväxt hos fartygen långt utöver «Mauretania» eller «Dreadnought». 40 ångare kunna inom ett dygn genomlöpa hela den 50 engelska mil långa fåran, häri inbegripet de långa approcherna uppmuddrade mellan skyddsmurar i de grunda golferna vid Panama och Colon. Den normala tiden för genomfarten beräknas till omkring 10 timmar; en hastighet, som icke vore möjlig i nivåkanalen, vars ringa bredd icke tilläte ökad farhastighet ens där, varest strömförhållandena möjliggjorde en sådan.

Den del av arbetet, vilken i viss mån företett de största tekniska svårigheterna, kvantitativt och ej minst i fråga om organisation, är den djupa skärningen vid Culebra, mellan Gatunsjön och Stilla Oceanen. Det är här största delen av det franska arbetet nedlagts, det var här, efter de första årens förödmjukelser, amerikanarena lärde uppskatta och beundra arten och omfånget av föregångarenas värk.

Men det egentliga hindret för kanalens fullbordande — roten till Panamabolagets ruin i långt högre grad än bestickligheten och bristfällig ledning — utgjorde klimatet. I och för sig, enligt tropiska

[1] Suezkanalen ursprungligen 27 nu 31, skall utvidgas till 36 fot 1915; Kieler kanalen, 30 fot, skall även fördjupas.

[2] Panamakanalens minimi-bottenvidd 200, Suez 108, Kiel 72 fot.

begrepp, icke särskilt osunt, gav det under den plötsliga anhopningen av vita, — följden av grävningarnas påbörjande — upphov åt fruktansvärda malaria- och gula-feber-epidemier, vilka ej blott decimerade arbetsstocken och hämmade tillgången på ny arbetskraft, utan helt och hållet demoraliserade manskap som befäl. Under detta tryck sammanstörtade den franska organisationen, och vid tiden omkring 1904 stod även det amerikanska statsföretaget på branten mot undergång.

Kanalbyggets tekniska sida blev det underordnade och sekundära; en genomgripande förbättring av de hygieniska förhållandena på Näset steg upp till *conditio sine qua non.* Vid denna kritiska tidpunkt lades den sanitära ledningen i militära händer, överste Gorgas erhöll diktatorisk makt i utrotningskriget mot febersjukdomarna. Här möta vi det hittills intressantaste kapitlet i kanalbyggets ännu icke slutförda historia.

I Indien lyckades major Ross år 1896 fastställa orsaken till malarian. Genom bettet av en mosquito-art, *anopheles,* införes i människans blod en främmande organism, hvilken framkallar sjukdomen — men endast under den förutsättning att insekten tidigare själv angripit en malarialidande. Den giftiga mikroorganismen lever alltså ett skiftesliv i människan och moskiten, och bådas samvärkan synes nödvändig för artens fortbestånd.

Med denna ledtråd för ögonen fäste Reed sina misstankar på en annan myggart såsom spridare av gula febern. Och kom med sin stab, efter heroiska experiment, till följande slutsatser. *Stegomyia* lever trenne månader. Men den blir farlig endast när den uppsuger giftet under sjukdomsförloppets första tre dagar, och även då förlöpa 12 innan dess bett infekterar. 6 dygn efter stinget bryter febern ut hos den stuckna, som åter i sin tur kan överlämna smittämnet till insekten under redan nämnda trenne dygn.

Ända till år 1905 hade vid kanalbygget kampen mot infektionsfarsoterna varit resultatlös. Men nu, då ställningen klarnat, greps utrotningsverket an med verkligt amerikansk energi. En sundhetsarmé på 4,100 man grävde, dränerade, skar och brände, rökte, svavlade och oljade, drog tunna koppargaller för fönster och verandor; och flygande kolonner följde ständigt arbetstågen åt; vägarna stenlades, snåren försvunno, pölarna avleddes, kärren täckdikades. Och redan i november 1905 inträffade i Panama det sista fallet; ett enstaka gula-feber-offer i Colon, maj 1906, ger blott ökad relief åt triumfen.

Vilken internationell hygienisk betydelse denna seger innebär fattas, då man vet, att Stegomyia är en mycket utbredd myggart i Indien och Kina, men att gula febern ännu aldrig nått fram till dessa länders sumpiga miljonstäder. En gång överförd dit — och kanalen öppnade vägen för det 90 dygn levande smittämnet — vore sjukdomen outrotlig; de hårdhänta krigföringsmetoder, vilka hänsynslöst tillämpats på det glestbefolkade Näset, äro ogenomförbara i jordens tätaste människomyrstackar.

Om kampen mot Stegomyia'n var jämförelsevis lätt på grund av insektens korta livslängd och den mycket begränsade tiden för smittämnets överförande, har däremot kriget mot Anopheles icke lett till malarians extermination. Så långt är man likväl hunnen, att sjukdomen försvunnit från näsets städer, blott i fuktiga sänkor med rik vegetation kan man under regnperioden ådraga sig febern, om ock chanserna blivit rätt små. Bakteriologiska undersökningar utvisa, att malariagiftet i människoblod hålles levande och friskt i 3 år; under hela denna tid är Anopheles mottaglig för den farliga parasiten. Vore icke moskitens flygförmåga så begränsad, aktionsradien inskränker sig till 200 meter, bleve sjukdomens bekämpande ett Sisyfosverk. Men då härtill lägges, att infödingarna äro immuna för malaria, så framgår, att den blinda skräcken för sjukdomen tillhör det förflutna; enkel försiktighet är nog för att skydda europén.

*

Långt innan kanalen öppnats för trafik — ty därpå få vi vänta till 1915, ja kanske längre — har arbetet på Panamanäset väsentligt vidgat perspektivet för den vesterländska expansionen. Tropikerna hava ryckt vår vita-ras-kultur ett stort steg närmare. Det mest iögonenfallande hindret för rationell exploatering, feberepidemierna, har undanröjts, och den tiden står måhända för dörren, då de tempererade zonernas folkslag för sig skola återvinna de jordklotets bördigaste delar, varest de tidigaste faserna i människosläktets utveckling avspeglats. Erfarenheten lär, att den romaniska rasen för kroppsarbete i ekvatorialregionerna äger fysiska företräden framom den anglo-germaniska. På jämnare fot med de gula än någonsin förr, skola kanske ännu en gång spanjorer, italienare och fransmän gripa in i världshändelsernas gång.

Men återvändom till kanalen. Frånsett dess för U. S. A. så stora strategiska vikt, däri inbegripet närheten till de sydamerikanska Stilla havs hamnarna, vilka snart nog väl indragas under Monroedoktrinen, ligger genomfartens egentliga betydelse i det förkortade avståndet till orienten, räknat från Amerikas ostkust. Men såsom allmänt känt, Förenta staterna äger ingen handelsmarin; höga arbetskostnader och löner omöjliggöra tanken på konkurrens med engelsmän, tyskar och — japaner. Pacific-trafiken står redan i beråd att övergå i Japans händer; yankees falla i varje fall ur spelet. Och mycket sannolikt är, att det just blir den uppgående solens land som skall draga den största nyttan av den med dollars [8] byggda kanalen, vilken färdig kan leda till ytterligare skärpning av det redan så spända förhållandet mellan Stilla havs makterna.

Oavsett politikens och handelns intressen, erbjuder kanalarbetet på Panamanäset skådespelet av en bland de största kollektiva ansträngningarna i världshistorien.

Suezkanalen var ren aritmetik. I månaden, om året: så och så många kubikmeter schaktning, så och så många kvadratmeter omfattningsmur. Gynn-

[8] Totalkostnaden beräknas till 250 à 500,000,000 dollars; så långt ifrån slutfört är arbetet ännu, att en sannolik summa icke ens närmelsevis kan angivas.

sam jordmån och terräng, sunt klimat i steril öken. Ingenting ovisst, oförutsett, vågat eller komplicerat. Verket av *en* man, Lesseps.

Vid Panama hava icke blott teknikens olika förgreningar lämnat sina bidrag till verkets lösning; utan bistånd av medicinen och dess hjälpvetenskaper hade hela det sinnrika fackmaskineriet för andra gången rostat sönder under söderns dimmor och tropikernas sol. I detta verk, vilket långsamt men säkert nu skrider mot fullbordan [4], möta vi — såsom tecknet på en aera, större än krigens — ett företag för sammansatt och omfattande att styras av en enda vilja. En dylik bragd kan aldrig hava sin Napoleon — om så understödd av vilka marskalkar som helst. Blott hela rasers energi, förtätad, samlad — först fransmännens intelligens, så nordamerikanarenas sega gå-på — äro mäktiga att övervinna sådana hinder.

*Sigurd Frosterus.*

[4] År för år stegras totalkvantiteterna lössprängt grus, vilka borttransporteras från skärningarna, och trots ett mindre ras vid Gatundammen göra arbetena snabbare framsteg än ledaren, överste Goethals, beräknat.

## ETT INTRESSANT ESTETISKT PROBLEM.

Nyligen har dagspressen vetat berätta att man å en av världens förnämsta scener, hovoperan i Dresden, givit Mozarts opera „Così fan tutte" („Så göra de alla") *med en helt ny text.* I stället för abbé da Pontes originaltext har nämligen Carl Scheidemantel lämpat en efter Calderon de la Barca bearbetad libretto, „Die Dame Kobold", till den mozartska musiken och att döma av de tyska tidningarnas entusiastiska uttalanden om första representationen måste framgången betecknas som en succès pyramidal. Huru stor andel den utmärkta dresdener personalen har i denna lyckliga utgång av försöket må lämnas därhän, faktum är att ett dylikt experiment kommit till stånd och slagit väl ut.

Redan efter operans första uppförande i Wien 1790 var man inom konstförståndiga kretsar ense om att beteckna den såsom ovärdig Mozarts sublima geni. Komponerad på beställning av kejsar Josef, som på detta sätt önskade hålla Mozart skadeslös för det av mästaren tillbakavisade anbudet om en hovkapellmästarepost i Berlin, hade även denna opera fått abbé Lorenzo da Ponte till librettförfattare. Anledningen härtill låg väl förnämligast i det lyckliga sätt på vilket han tidigare bearbetat Beaumarchais' „Les noces de Figaro" och den urgamla, av Tirso de Molina (Gabriel Tellez) till först lancerade „Don Juan"-myten till operatexter åt Mozart. Man hade tydligen hunnit glömma att den mångfrestande abbén förut gjort ett grundligt fiasko såsom originalpoet då han skulle lämna originala libretter åt Salieri och andra italienska operakompónister i Wien. Även i „Così fan tutte" visade det sig att da Ponte visserligen var en skicklig bearbetare av andras idéer men att hans begåvning var alltför begränsad för att han skulle kunnat uppträda som självständigt skapande konstnär. Hela idén till nyssnämnda opera är alltigenom byggd på orimligheter, det hela slentrianmessigt uppfattat och genomfört, tonen grovt cynisk utan ett spår av den kvickhet och fyndiga esprit som var den genuina italienska buffa-operans mest karakteristiska särmärke. Dessa brister i operans libretto hava väl varit den förnämsta orsaken till att detta mozartska verk, trots de många skönheter musiken har att uppvisa, ej lyckats hålla sig uppe på repertoaren och att man hittills nästan blott vid musikhistoriska föreställningar fått stifta bekantskap med detsamma. Utan tvivel hade den odödliga mästaren med sin fina instinkt för scenens fordringar och sin klara blick för själva kärnpunkten i ett för scenen avsett verk icke känt sig lika inspirerad av detta sammelsurium som då han gick att sätta musik till så utomordentligt tacksamma libretter som de till Figaro och Don Giovanni. Också utbrister ju Richard Wagner på tal om „Così fan tutte" att han „älskar och ärar Mozart alldeles särskilt för att han *ej kunde* komponera fullgod musik till en sådan text".

Den stora nytyska mästaren har här kanske gått litet för långt i sitt omdöme. Andra, fullt vederhäftiga domare (t. ex. Otto Jahn) hava alltid skattat *musiken* till denna opera mycket högt, men därjämte med rätta framhållit att den eländiga libretton gör det omöjligt att som sig bör njuta av den mozartska musikens skönheter. Musikhistorien har att uppvisa ej så få exempel på det stora inflytande libretton utövar på en operas framgång. Glucks „Armida", flera af Cherubinis operor samt Webers „Euryanthe" kunna tjäna som bevis härpå, likasom å andra sidan Spontinis „la Vestale" — andra exempel att förtiga — visar vilket mäktigt stöd kompositören har i en dramatiskt verkningsfull libretto.

Att en tonsättning ofta fått tjäna olika texter är ingenting ovanligt likasom att till en ock samma text stundom skapats flere olika melodier. Huru många kompositörer hava ej försökt sig på de rituella texterna, messan, requiem, „Ave Maria", alla dessa „crucifixus", „credo", m. fl. Och huru många italienska och tyska musiker hava ej komponerat den en gång så gouterade Metastasios schablonmessiga texter, där Olympens och antikens alla stora och små gudar och gudinnor, hjältar och hjältinnor uppträda! Likaså gives det icke så få exempel på att delar av en opera eller annat större tonstycke i mer eller mindre omarbetat skick ingått i nya verk av samma eller olika slag. Händel lånade under sina senare år ofta hela satser ur sina tidigare arbeten, Mozart begagnade delar ur sin C-moll messa för sitt oratorium „Davidde penitente" och Rossini tog ju under sin pariservistelse (på 1820-talet) hela scener ur sina tidigare operor och omarbetade dem till nya, efter den franska publikens smak beräknade pjäser. Men detta är en sak för sig. De händelska ariorna, skrivna i lärarens, Scarlatti den äldres stil, voro ju närmast avsedda blott att låta primadonnan och primo uomo (den manliga sopranisten) briljera med sin strupfärdighet

och „Davidde penitente“ var egentligen ett löst ihopkommet, andligt konsertstycke samt därför mindre känsligt för ändringar och tillägg.

Helt annat är det emellertid med nu ifrågavarande experiment. Här har originaltexten blivit utbytt mot en ny libretto, d. v. s. här måste musiken tjäna som illustration till en fullkomligt annan *idé*. Man kan visserligen tänka sig att en talangfull, med fin musikalisk uppfattning och blick för scenens fordringar begåvad dramatiker kunde åstadkomma ett skådespel, vars text mer eller mindre troget skulle smyga sig till en redan färdig musik (till en viss grad gäller detta om „Euryanthe“). Men att aptera ett under helt andra tidsförhållanden och förutsättningar tillkommen talpjäs till en annan mästares för ett helt annat ändamål komponerade musik är någonting alldeles annat och utgör förvisso en ytterst grannlaga estetisk uppgift.

Skall det vara möjligt att dessa båda skapelser, Calderons skådespel och Mozarts musik till „Cosi fan tutte“, så sammanfalla både till sin läggning i allmänhet och i avseende å varje detalj, att det hela ej får någon bismak av „pasticcio“? Skall man t. ex. verkligen i „Die Dame Kobold“ finna en situation, som är fullkomligt kongruent med den situation i I akten av den mozartska operan, som givit mästaren stoff till den genialiska terzetten (i e-dur) med dess beundransvärt karakteristiska stämföring och instrumentation? För kännaren av Mozarts dramatiska mästerverk är det ingen hemlighet att hans musik på ett enastående intimt sätt är sammanvuxen med texten, så att varje enskild ton, varje den minsta paus har sin särskilda betydelse och att varje den ringaste skiftning i textens tonfall får sitt trogna uttryck även i musiken[1]. I ensemble-satserna rör sig varje stämma fullkomligt fritt ehuru i den strängaste överensstämmelse med den musikaliska grammatikens regler, under det dessa stämmor såväl som tonstycket i sin helhet med underbar sanning och pregnant karakteristik återge den dramatiska situationen såväl till dess huvuddrag som i alla detaljer.

Kan det ha lyckats att även i den nya texten till Mozarts musik åstadkomma denna helgjutenhet och intima förbindelse mellan musik och text?

Att döma av de knapphändiga tidningsuttalandena ser det som sagt ut som skulle t. o. m. den ytterst kräsna dresdenpubliken och -kritiken med stormande entusiasm hälsat denna idé. Vi måste således antaga att experimentet lyckats över förväntan. Men skall det mana till efterföljd, eller kommer det att visa sig att vi här ha att göra med ett enskilt lyckträff? Vilka nya perspektiv öppnas här för den dramatiska konsten i framtiden? Se där frågor, vilkas besvarande vi för tillfället nödgas skjuta ifrån oss. Vi ha här blott önskat konstatera att ett dylikt försök blivit gjort och velat påvisa att en högst intressant nyhet härmed införts på operans område. *G. A. G.*

[1] Se härom vidare i förordet (pag. XIV—XV) till A. von Wolzogens „Don Juan, oper von Mozart. Neu scenirt und mit Erläuterungen versehen“, där förf. på ett ypperligt sätt påvisar just denna betydelsefulla sida af Mozarts mästerskap som dramatisk tonsättare.

# ASTRONOMI OCH ALLMÄNBILDNING.

För en tid sedan berättades mig följande prydliga historie. I ett sällskap medicinare kom någon — Gud vete huru — att framkasta frågan, varpå månens periodiska till- och avtagande i glans eller med andra ord dess faser, kunde bero. En närvarande doktor, docent vid universitetet förresten, var genast färdig med svaret; det var särdeles enkelt och lydde: månens faser bero på den olika stora skugga jorden i dess olika ställningar kastar på månen. De fleste av sällskapets medlemmar förenade sig även om docentens uppfattning; endast ett par vågade hysa vissa dubier i frågan. Docenten proponerade genast vadhållning: vore hans förklaring icke den riktiga, förbunde han sig att utbetala en summa av ett hundra mark. En av de närvarande var nog djärv att antaga utmaningen, och man beslöt att vända sig till någon astronomisk auktoritet för att kunna avgöra frågan. Dennas dom utföll naturligtvis till nackdel för docenten, som skyldigkändes lägga de utlovade hundra på bordet.

När undertecknad hörde nyssrelaterade historie beslöt jag att medels en bland mina vänner och bekanta föranstaltad enquête utröna i vad mån docentens åsikt hade att påräkna allmännare understöd. Resultatet var icke lysande. Mången såg misstroget på mig och sade: „Kom icke till en stackars laicus med sådana snärjande frågor“. Andra sade: „Jag har aldrig haft anlag för matematik, men nog har jag alltid föreställt mig, att månens faser bero på jordens skugga“. Endast få kunde besvara den gjorda frågan tillfredsställande.

Ovanstående exempel äro uppenbara bevis för vilket undanskymt rum astronomin vanligen tillmätes i den s. k. allmänbildningen. En så alldaglig, ständigt sig upprepande företeelse, som månens övergång från full till ny, förklaras på ett oriktigt, rentav naivt sätt av flere högt bildade personer. Men historien är karakteristisk även för den tankelätja, som griper de flesta icke-naturforskare, då det gäller klargörandet av något fenomen inom de exakta vetenskapernas gebit. Den lindrigaste tankeansträngning, den elementäraste matematiska överläggning hade genast bort kunna blotta orimligheten av att månens faser skulle bero på jordens skugga. Jordens omkrets är ju cirkelrund i det allra närmaste; begränsningen av dess skugga har naturligen samma form. Vid halvmåne utgöres emellertid gränsen mellan den belysta och den förmörkade delen av månen av en rät linje. Huru går nu detta ihop?

Otaliga andra historier, belysande för den bland bildat folk högst vanliga frånvaron av varje tillstymmelse till astronomiskt vetande, kunde lätt framdragas. Medan jag engång är i farten, kan jag heller icke motstå frestelsen att omtala några.

De flesta känna till att jorden rullar kring sin axel ett varv på ett dygn. Mången har dock ej alls gjort reda för sig konsekvensen av denna jor-

dens axelrullning, nämligen att stjärnhimmelen skenbart vrider sig kring jorden i motsatt riktning. Man kan ofta få höra frågor sådana som: „Vilken är den klara stjärna, som jag sett just ovanför Nikolaikyrkans torn?“ eller: „Vilken är den vackra stjärnbilden, som i går lyste väster om observatoriet?“, frågor, som äro uttryck för föreställningen om stjärnornas immobilitet icke blott i förhållande till varandra, utan ock till en observator på jordytan.

Att å alla orter på jorden icke alla stjärnor synas, är ett faktum, som man t. o. m. i kvasi-astronomiska kretsar synes sväva i okunnighet om. Astrologerna tillskriva ju det av djurkretsens tecken, som vid ett barns födelse just höjer sig över horisonten, en stor inverkan på barnets framtida öde. En sådan föreställning är ju tämligen förklarlig hos ett primitivt folk, bosatt t. ex. i närheten av norra vändkretsen, där zodiakens bilder naturligen måste tilldraga sig stor uppmärksamhet, då de i sin dagliga kretsgång stiga rätt högt på himmelen. Nordens astrologer (se t. ex. Argus 1908 N:o 8, sid. 7) tyckas emellertid, märkvärdigt nog, även ha accepterat denna teori. Närheten till norra polkretsen borde dock, tycker man, hava ingivit dessa vetenskapsmän vissa tvivelsmål. Ett stycke norr om polkretsen går ju vintertid varken solen eller något av djurkretsens tecken upp över horisonten och en liten påhälsning hos lapparna skulle således kunna säkerställa en vardande individ för alla celesta inflytelser. Ett sterilt område för de allbeherskande stjärnorna är väl dock en smula otänkbart eller, huru, herrar astrologer?

Den praktik en astronom förvärvat sig genom att år ut och år in förevisa stora tuber och med dessas hjälp en flik av Uranias mantel för den s. k. stora allmänheten uppvisar rätt många intressanta fall. Redan ändamålet för en astronoms verksamhet är för de allra flesta höljt i dunkel. Mången inbillar sig, att man i stjärnorna spår väder, och inbillar sig, att meteorologiska centralanstalten är identisk med astronomiska observatoriet. Blott ett framhållande av att väderprofeterna bo vid Berggatan i närheten av Kaisaniemi kan säkerställa en astronom för en lynchning på grund av oriktiga första-maj-väder-profetior. För andra åter framstår astronomens yrke ungefär som följer. Man tänder vid mörkningen sin cigarr, ställer därpå in kikaren t. ex. på planeten Mars, beskådar denna himlakropp med beundrande blick någon tid, allt under det man blåser ut sina cigarr-ringar i atmosfären, och beger sig slutligen hem efter fullgjort värv. Att astronomin tillhör de exakta vetenskaperna, att en fullt målmedveten, strängt matematisk utforskning av himlakropparnas rörelser och deras fysikaliska natur ger denna vetenskap dess obestridligt höga rang, är för dessa personer okänt.

Det besök en högt bildad person, direktor för en undervisningsanstalt, inom vars rayon faller bl. a. grundlig undervisning i matematik och kosmogoni, avlade å härvarande observatorium, står för mig i livlig hågkomst. Jag förutskickar för ett fullt förstående av den första av de anekdoter jag berättar, att *teodoliten* är ett av astronomins mindre instrument, varav bl. a. geodeterna begagna sig vid sina uppmätningar av avstånden på jordytan. Då den person, om vilken jag här gör ett litet avslöjande, jämte sin son fick se astrografen vid Helsingfors observatorium, det största instrument vi ha, yttrade han: „Här ser du, min son, den största teodoliten“. Jag smålog i mjugg och tänkte samma tankar, som en ciceron i en zoologisk trädgård säkert hade tänkt om en af de besökande skulle, vid åskådandet av en elefant, i undervisande ton hava yttrat till en annan: „Här ser du nu den största myggan i skapelsen“. Samme man gjorde sig senare till tolk för den uppfattning, att man å observatoriet bestämde tiden sålunda, att solen precis vid sin kulmination i ett instrument frambragte en elektrisk gnista, som på något outgrundligt sätt justerade observatoriets normalur.

Det är, med exempel som de ovanstående för ögonen, rätt förlåtligt om t. ex. en folkskolelärare icke har några djupare insikter i den himmelska vetenskapen. För rolighetens skull dock en historie, hänförande sig till en visit av en folkskollärarkår å observatoriet. Efter det månen förevisats jämte kratrar och dalar, tyvärr utan något ingående föredrag, fick jag, såsom kontenta av det uppfattade, följande fråga att besvara: „Det är ju, herr doktor, numera med säkerhet konstaterat, att månen är bebodd?“ Jag nödgades, min plikt likmätigt, genmäla, att så icke var fallet. Snarare kunde man med stor sannolikhet påstå motsatsen. Varpå den frågande tillgrep ett sista halmstrå för att rädda sin ära: „Men på de andra planeterna har man väl dock kunnat *observera* levande varelser?“ Ofrivilligt kom mig denna fråga att med en smula ogillande erinra mig astronomins mest berömde popularisator, *Flammarion*, som med den stora förtjänsten att hava gjort astronomins elementer begripliga för menige man förenat det tvivelaktigt ärofulla författarskapet till en mängd romaner, där verkliga fakta på ett så skickligt sätt sammansmälts med de hiskligaste fantasterier, att en icke initierad läsare knappast kan skilja agnarna från vetet.

Apropos Flammarion ännu en historie. En av mina bekanta hade, alla geografilärarinnor till trots, ända till sitt trettionde år bibehållit den uppfattningen, att årstidernas vexling hade sin naturliga förklaring blott däruti, att medan jorden rullade kring solen i sitt årliga kretslopp, dess avstånd till värmekällan varierade betydligt. Han hade ej kommit att reflektera däröver, att under förutsättning av att hans förklaring vore den rätta, alla orter på jorden borde ha ungefär samma klimat, Helsingfors t. ex. detsamma som Algier. Först läsningen av Flammarions instruktiva verk lät fjällen falla från hans ögon; det är ett av skälen, varför jag tror, att fackastronomens *pereat* över denne dilettantmässige stjärnkikare delvis saknar berättigande.

Till slut: bör astronomins obestridligt tillbakasatta ställning som ett allmänt bildande kunskapsområde blott tvinga den härav upprörde att misströsta? Helt visst icke. Alla skeptiker och bödlar till trots mumlade Galilei i skägget: „Hon rör sig ändå“. En av mina kvinnliga vänner viskade ock,

efter det att hon hos sin geografilärarinna mött idel protester mot den av henne förfäktade meningen, att solen icke stod stilla bland stjärnorna, utan rörde sig framåt i rymden: „Hon rör sig ändå!“ Säkert skall även den allmänna meningen röra på sig och fordra ett större rum för astronomin i det kunskapsmått, som kräves av en bildad person. Kanske skall skolan snart ersätta det automatmässiga lösandet av en mängd onyttiga, all reell motsvarighet saknande matematiska problem med en kort, kraftig kurs i den astronomiska vetenskapen, som trots sitt svävande "ins Blaue" har mycket stor uppfostrande betydelse. Härvid berör jag dock redan frågan om matematikens förfall inom skolundervisningen, och härom har en annan, kompetentare person lovat skriva i något av de följande numren av Argus.

*R. Furuhjelm.*

## DET STÖRSTA MOLNET.

Under vår politiska himmel sväva tunga moln, regn-, hagel- och åskdigra. Man ser ett justitiemoln, ett ekonomiemoln, ett adressmoln, ett konferensmoln o. s. v., för att nu icke tala om de små tapparna, såsom Woodburn-tappen, Resvoj-tappen m. fl.

Trots all denna oväderssamling går emellertid ett speciellt ärende sedan april månad såsom det viktigaste genom tiden. Senatens dagar och nätter, tanke, känsla och vilja genomdallras därav. Ganska få ha reda på vilken roll sagda hemlighetsfulla fråga spelar i den n. v. regeringens liv och ganska få känna till att detta det viktigaste av alla nutida spörsmål gäller — två fruntimmer, av vilka det ena har dränkt sig och det andra inte.

Damerna ha poetiska förnamn, tillnamnen lämnar jag därhän. De spela en mindre roll i nutidens damliv. Den ena, hon som är död, hette Mirdja, den andra nämner sig Onerva. Så att en och annan läsare kanske nu anar vad ärendet gäller, d. v. s.: skall fru Onerva få lyfta sin omkomna dotters, fru Mirdjas litterära livförsäkring eller icke? Summan, finska mark ett tusen, är inte blodig. Det är principen som är det, patentsedlighetens vitbandade princip.

Vi känna alla till historien om finska statens litterära pris. Femtusen mark skola årligen fördelas och ärendets beredning överlämnas åt finska och svenska litteratursällskapen, vilka genom en delegation av 3 + 3 medlemmar pröva all fjolårets inhemska alstring och behålla det bästa.

Bland de i år till belöning föreslagna böckerna befinner sig såsom känt även signaturen L. Onervas stora roman Mirdja. Med 5 röster mot 1 föreslogs författarinnan till erhållande av 1000 mark.

Men så gick det lös mot boken, författarinnan och delegationen uti särskilda tidningsinsändare, mest i Uusi Suometar och mest beslutna vid kvinnosammankomster. Boken är osedlig, finska statens pengar få icke o. s. v., finska senaten må icke o. s. v.

Nu har det ju någon gång tidigare förekommit att senaten ändrat fackmannadelegationens förslag till de litterära prisens fördelning. Men detta har alltid väckt stark ovilja och ansetts beteckna en icke obetydlig självförhävelse från regeringsmedlemmarnas sida gentemot den bästa och mest vittnesgilla litterära jury våra två litteratursällskap ansett sig kunna för tillfället sammanställa. En blick på listan över årets kollegium torde ock icke jäva att även nu synnerlig litterär insikt och smak funnits där mångsidigt representerade.

I år har emellertid regeringen återigen dragit öronen åt sig, synbarligen under påverkan av tantgnället i bladen. Jag vill genast tillkännagiva att jag alls icke är någon beundrare av pornografi och slipprigheter, varför mitt förhånande av sedlighetsoppositionen mot Mirdja ej beror på att jag i strävandet eo ipso skulle finna någonting löjligt. Men då jag i tiden själv läste den något tunga boken från perm till perm, fick jag ett så genomgående intryck av moraliskt god tendens uti denna gripande och till sin senare del konstnärligt verkningsfulla skildring av en sökande ung kvinnosjäls öden, att jag i det s. k. sedlighetsanloppet mot arbetet ifråga inte kan se annat än en löjlig och tarvlig missuppfattning av vad författarinnan sagt och velat säga. Låt så vara att det sensuella spelar in i Mirdjas långa kamp, ingenstädes i boken fråssar dock autorn uti exposéer av erotisk art — sådana det alls icke torde saknas t. ex. i den så härligt utbasunade sekularbrygden „Harhama“ —, tvärtom behandlar hon dylika saker lugnt och kyligt. Å en sund ung människa verkar skildringen av Mirdjas tankeliv och handlingar icke det ringaste pornografiskt — huru skall då tanternas vrede tolkas? Hava de alls läst boken? Är det osedlighet att Mirdja ej fann den man *hon* behövde och att hon sökte bland många, utan att dock kasta bort sig åt dem, och att hon gick ned i kärret från den man hon av trötthet slutligen tog, men vilken ej förstod henne? Jag finner däri blott tragik, men ingenting osedligt.

Det må kanske i förbigående också erinras om att den enda bland delegationens sex medlemmar, som ej ville se Mirdjas författarinna prisbelönad, torde motiverat sin ståndpunkt uteslutande ur litterärt kompositorisk synpunkt.

Alltnog, i april sände juryn in sitt förslag och nu ha vi juli. Författarne, vilka som bekant alla äro rentierer och vilkas räntor äro ännu högre än senatorernas löner, sitta och vänta. Naturligtvis icke på den lilla pengen, blott på äran.

Senaten lär alls inte ha latats med frågan. Tvärtom torde senatorerna nu själva läst igenom alla de föreslagna laureaternas böcker och sålunda tillägnat sig ett kanske större skönlitterärt vetande än under någon lika kort tidigare period av sitt liv. Och det ha de givit sig tid till trots alla bekymren uppe bland molnen och trots sin fåtalighet. Nu har senaten å senare tid praktiskt bestått av hela tre herrar: Aug. Hjelt, Rautapää och Yrjö-Koskinen. Ty hr Paasikivi har varit sjuk och hr Danielson-Kalmari upptagen av lantdagen och molnen. Frågan om författarpengarna och enkannerligen Mirdjas lilla pris är emellertid så riksviktig

att alla *måste* vara med. Och handlingar cirkulera och vaktmästare springa med nyare inhemsk skönlitteratur så att svetten lackar. *Regeringen* är vorden vitter areopag. Självvald, men säker! En av de tre, jag tror det är den mellersta, lär dock, om ryktet talar sant, anse sig ha intet att tillägga, då engång litteratursällskapens delegerade uttalat sig. Så säger i allmänhet en förståndig minister, som inte själv gjort sig litterärt känd. Men herregud, nog äro ju Statistisk årsbok, skolstyrelsens protokoll o. s. v. också litteratur. Så varför skall man le åt kompetensen? I alla fall får man inte gapskratta.

Rasande trevligt måste det vara att under slika förhållanden bilda litterär jury. Man tror sig vara utsedd till en verklig *arbiter* och finner att man endast är en referendar. Det är dylikt som tidigare tvingat framstående litterära smakdomare i vårt land att undanbe sig fortsatt rådgivareskap. Snart blir det nog ett utvalt tantkollegium som stannar å valplatsen och mäter böckerna med patentmoraliskt måttband. Jag ser dem gott, där de med sina mikroskop och millimeterskalor sitta uppradade å graniten kring Vallgrens vaxduksbeklädda bronsflicka, feta och stränga, medan några regeringsmedlemmar skyggt trippa förbi och ödmjukt lyfta på hatten. *G. M.*

## PANOPTIKON.

I vilken mån allmänheten blir i avseende å nyhetsmaterial lidande på konkurrensens icke-förekomst inom huvudstadens svenskspråkiga press, framgick eklatant ur det sena notismeddelandet angående justitiedepartementets pågående nybildning. Medan „hela Kapellet“ länge vetat att åtminstone de och de personerna vidtalats beträffande inträde i departementet och man direkt av dessa personer kunde få höra ett och varje om saken, nöjde sig de i dylikt fordom nog så vakna bladen här att veta ingenting eller taga en haltande visdom ur — Suur-Savo. Det är ju så att en Jussilainen nödgats dra på munnen.

Saken var med hänsyn till den svenska publiken inte så alldeles en bagatell, då det ju såg ut att gälla ett maktprov mellan två riktningar: svenska folkpartiets officiella och frih. R. A. Wredes, det svenska partiets forne andlige hövdings. Huru t. ex. rådman Heimbürger, en av partiets mest uppburna kandidater vid något lantdagsval, betraktar en justitietaburett hade ju ock varit för partiet intressant att känna.

Men allmänheten får „tids nog“ veta allt. Och därför skall tusan löpa i hettan.

*

Å Engels gamla helgjutna trevåningskomplex N. Esplanadgatan 19—23 byggdes för några år sedan å taket av nr 19 en svart fotografilåda, som rönte mycken smälek. Sedermera förändrades „stilen“ i bottenvåningen. Nu har centralpartiet också fått sin takmur, litet högre än den förra. Och så går det undan för undan med den homogeniteten. Det måste väl så ske för räntornas skull, men nog kunde det dock, föreställer jag mig, äga rum i en mera enhetlig och pietetfull anda.

För övrigt undra vi, många i denna goda by, varför man så gott som aldrig ser prov på att den granskande arkitektoniska myndighet, överstyrelsen för allmänna byggnaderna, som har att sköta den estetiska profylaxen, verkligen utvecklar ett högre syftande förmynderskap vid censurerandet av byggnadsprojekten. Har det ännu en enda gång hänt att överstyrelsen ifråga skulle visat tanke t. ex. på *kvarter*-fasaden, d. v. s. totaleffekten av en följd hus, såsom utomlands flerstädes sker?

Mycket mirakulöst och kanske karakteristiskt var vad jag hörde om en icke alltför gammal överstyrelseresolution å ritningarna till ett större stenhus. „*Godkännes utom i avseende å våningarnas antal*“. Överstyrelsen ansåg således att det för fasadens estetiska vidkommande var alldeles egalt om våningsantalet var n eller n—1. Huset var enligt byggnadsordningen för högt — var god alltså och skär bort en våning, efter eget val, och då är allt bra, utan förnyad granskning. En utmärkt estetisk övervakning, icke sant?

Och en speciell fråga: tar man sig ingen talan rörande husens *färg?* Får Kaptensgatan obeivrad visa sitt gråsliga byggmästarspektrum? Har ingen något att säga om att huset strax söderom den nya vita elektricitets-stationen vid Kaserngatan hastigt och lustigt fått pigblusarnas hallonkulör, ryssarna tvärsöver visserligen till mycken ögonfröjd?

Jag har ett djupt och bestående intryck av att man med snille, smak och kraft vakar över vår stads arkitektoniska utveckling. Skulle jag någongång i hastigheten glömma detta, behöver jag blott kvista av t. ex. till Kaptensgatan för att bli glad igen.

En ful tavla kan ställas i vrån, en tarvlig skulpturpjäs dito, ett smaklöst musikstycke kan tigas ihjäl, en dålig dikt glömmas. Men ett hus står där det står, till ett praktiskt taget evigt vittnesbörd om de estetiska kraven hos det samhälle som lät det byggas.

Och det är just därför, ärade överstyrelse, jag är så glad över det sätt, på vilket man under alla dessa år bevakat samhällets högre arkitektoniska intressen.

*

När svenska generalen Bäckmans sorgliga frånfälle också här notificerades per telegraf, upplystes vår publikum bl. a. om att den avlidne var av „*god men enkel borgerlig härkomst*“.

Var det för att mildra utlandets obehag man sände ut en så storartat humoristisk upplysning? Förr hette det „fattig men ärlig“. Det har blivit omodernt. Nu heter det „god men enkel“. Mera konsekvent vore kanske „enkel men god“, men det sagda är nog trevligare stiliserat, påminnande i sin utsökta välvilja om s. k. kött- och potatisstuvning, vilken ofta nog är av god men enkel borgerlig härkomst.

Jag har så livligt för mig den frälsebugande, vaktparadföljande svenskelinske reportern, där han nedlåtande avger resultatet av sin genealogiska forskning: god men enkel!

När jag tänker på min farfars far — god bonde, men icke enkel — har jag lust att resa över till Stockholm ett tag och simulera ett frånfälle för att få veta huru det bättre reportaget formulerar ett sådant fall.

*

Från 1 juli hava åtskilliga här i landet avsagt sig användningen av drycker med en högre alkoholhalt än 2¹/₄ procent eller så omkring. Därom är intet ont att säga, den som icke tål bör låta bli, och göra också andra det, verkar det så mycket bättre.

Dessa arrangörer av „rusdrycksstrejk“ som de kalla sig (visserligen finner jag i ordet rusdrycksstrejk ingen annan rimlig mening än den jag läser i orden murarstrejk, snickarstrejk o. s. v., det vill säga att rusdryckerna själva strejka), ha emellertid anlagt ett märke som är kosteligt. En butelj, genomskjuten av en pil! Frånsett att buteljen icke är en ölflaska eller någon annan här bruklig plunta (se t. ex. halsringen) och att man ej med en pil kan skjuta igenom en flaska så att utgångshålet har mindre diameter än pilens spets, måste det te sig högst besynnerligt att se alla verkliga nykterister ständigt bära på sig bilden av en butelj. Det är som om kristliga föreningen av unge män stoltserade med en sirligt genomskjuten fan och kristliga föreningen av unga kvinnor med hans lika behandlade mormor.

*Panoptes.*

Ansvarig utgivare av Argus: Gustaf Mattsson.
H:fors, J. Simelii Arv. Boktryckeriaktiebolag, 1909.

# ARGUS

REDAKTION:
GUNNAR CASTRÉN
GUSTAF MATTSSON
EMIL ZILLIACUS

HELSINGFORS 16 JULI 1909

ANDRA ÅRGÅNGEN

UTKOMMER:
DEN 1:STA OCH 16:DE
I VARJE MÅNAD
PRIS 7 MK PER ÅR

Nr 14.

INNEHÅLL:

Populära antikstudier. I. EMIL ZILLIACUS.
De ryska avrättningarnas historia. I. A. MOROSOFF.
Prästerskapet och Den Onde. GUSTAF MATTSSON.
Panoptikon.

*Manuskript och böcker för anmälan adresseras till* Redaktionen för Argus, Södra Esplanadgatan 16.

*Prenumerations- och annonskontor,* Södra Esplanadgatan 16, *öppet kl. 10—2, telefon 11 63.*



LÖSNUMMERPRIS 35 PENNI

## Hotell Kämp

rekommenderas!

---

Ömsesidiga livförsäkrings-bolaget

# SUOMI.

Hela vinsten kommer de försäkrade till godo.

STÖRSTA inhemska livförsäkringsbolag.

---

## *KLIPPAN*

Rekommenderas.

**Middags- och Afton-Konsert**

gives varjej dag av **rumäniska orkestern Carmen Sylva** under ledning av direktör **George Vintelescu.**

---




ÄR BÄST!

---




---

## AXEL PALMROOS, AKTIEBOLAG.



I kl. Vin- & Spirituosa-affär i Helsingfors.

Finaste PUNSCH i mörka flaskor. Telefon 3 20.

---

## John Rob. Åström & C:o.

N. Esplanadg. 33. Helsingfors.

Största specialaffär för

**reseeffekter och läder-galanterier.**

INKOMMIT STILIGA DAMVÄSKOR.

---

# GLOBE LAMPAN

SOLID & EKONOMISK

ENKEL & LÄTTSKÖTT

**Telefoner:**
**64 33 & 29 30.**

Begär katalog från

**Telegrafadr.:**
**Jacobsens.**

**A.-B. Carl Jacobsen & C:o, Brunnsgatan 11, Helsingfors.**

---

## HOTEL du COMMERCE

Kasärngatan 28.

TEL. portier 51 08, buffet 12 70, resanderum 59 17.

Komfortabla resanderum, ljus, trevlig restaurationslokal och kafé. Små rum för slutna sällskap; moderata priser.

Inneslutande mig i ärade publikens hågkomst; med högaktning.

R. Piehl.

---

## Halvårs-abonnenter å Argus!

Fortsättning å prenumerationen bör ske nu! Per telefon brevkort eller postkontor

---

# London Magazine

Herrekipering

Alexandersgatan 13 :: :: Lundqvistska affärspalatset :: :: :: :: Telefon 36 55

Nyheter inkomma ständigt!

---

## HOTELL CONTINENTAL.

Tel. 46 09 · Norra Esplanadgatan 5 · Tel. 46 09.

NYTT! Trevliga rum. Första klassens Restaurant. Frukost 1 mk. Middag 1: 50. A la Carte hela dagen.

Enskilda rum för mindre och större beställningar. ——— Rekommenderas.

---

## Lantbrukare!

Innan Ni avslutar köp infordra pris av

**Finska Redskapshandeln A.-B.**
**P. SIDOROW, Helsingfors.**

---

## Adolfine Erikson

N. Esplanadg. 37, Helsingfors. Tel. 27 57.

Ylle- & Tricotvaruaffär

Med guldmedalj prisbelönta erkänt smakfullaste, starkaste, hemstickade varor DAM- & BARNGARDEROB. Nyheter i modevaror anlända varje vecka. :-: :-:

---

# Bodega Espanola

Etablerad 1883

**Viner & Spirituosa**

S. Esplanadg. 8 • Telefon 4 43

---

## G. F. STOCKMANN A.B.

HELSINGFORS.

SPORTARTIKLAR, JÄRNVAROR, GLAS OCH PORSLINER, LINNE- OCH BOMULLSVAROR.

---

## Hotell Societetshuset

Sofiasalens Restaurant

Rekommenderas!

Frukost & Aftonservering

Prix Fix á 1: 50.

---

## J. Simelii Arvingars Boktryckeriaktiebolag

**Nylandsg. 9, Helsingfors. Tel. 137.**

Språkkunniga sättare.
Facila pris.
Snabbt utförande.

SPECIALITET: Vetenskapliga avhandlingar.

TRYCKERIET GRUNDLAGT ÅR 1818.

ARGUS

NR 14. HELSINGFORS 16. 7. 1909

POPULÄRA ANTIKSTUDIER. I.

Den vetenskap, som sysselsätter sig med klassiska forntidens litteratur och konst, är svårtillgänglig för den stora allmänheten i högre grad än de flesta andra av konstforskningens och litteraturhistoriens grenar. Specialstudiernas många och långa citat på originalspråken och hela den tunga lärdomsapparaten i övrigt göra dem föga njutbara för lekmannen; den klassiska filologen har, i synnerhet om han tillhör den tyska skolan, i allmänhet icke varit känd för sin klara form och sitt fängslande skrivsätt. Alla vederhäftiga försök att den tilldragande och allmänfattlig form bekantgöra den klassiska fornforskningens resultat, eller genom goda översättningar rycka antikens avlägsna och svåråtkomliga skönhetsvärld oss närmare in på livet, borde därför kunna räkna på den bildade publikens understöd och intresse. Ändamålet med dessa rader är att fästa uppmärksamheten vid några utmärkta populariserande antikstudier, förtjänta att spridas i vidaste kretsar; om modern svensk tolkning av antika diktverk längre fram.

Rolf Thommessen, tidigare känd som författare till en historisk översikt över den norska konsten, utgav för två år sedan en liten bok med titeln *Antiken*. Medan den vetenskapliga konstarkeologin — såsom författaren icke med orätt påpekar — i regeln varit mera en konstnärernas och motivens än en konstens historie, vill han här giva oss en sammanträngd helhetsbild av den antika skulpturen och dess utveckling. Han begynner sin framställning med att framhålla den revolution, som under det senaste århundradet ägt rum i vår uppfattning av antikens konst. Den antika konst som inspirerat renässansen och barocken, som studerats av Winkelmann och Lessing, imiterats av Canova och Sergel, var den grekisk-romerska periodens glatta och nyktra andrahandskonst. Det var först i början av adertonhundratalet, när Parthenonskulpturerna hämtades till London, man begynte få en aning om den grekiska konstens rätta väsen, som nu genom de senaste decenniernas grävningar på Athens Akropolis, i Olympia och Delfi, framstår i en så alldeles ny dager.

Greklands förhistoriska konst pekar avgjort mot öster; under den tidigare historiska perioden är det orientaliska inflytandet däremot av en mera allmän och obestämd art. Det är två huvudströmningar som göra sig gällande inom den grekiska arkaismen: den ena utvecklas i de joniska kolonierna på Mindre Asiens kust, den andra uppstår i det egentliga Grekland och får sitt typiska uttryck i det doriska Peloponnesos. Den förra, ett barn av en rik och förfinad kultur, utmärkes av mjukhet och grace, av stor konstnärlig frihet och högt uppdrivet tekniskt mästerskap i behandlingen av materialet, och kvinnoframställningen intar där ett stort rum. Den senare däremot, framsprungen ur Greklands kargare jordmån, är tyngre och klumpigare, och har atletgestalten till sitt egentliga föremål. Medan i den joniska konsten intresset för den draperade kvinnofiguren avleder uppmärksamheten från människokroppen, blir studiet av denna huvudsaken i den peloponnesiska skulpturens nakna atletframställning. I Athen mötas dessa tvenne riktningar, i den attiska konsten ingå den österländska förfiningen och gracen en intim förening med gammalgrekisk kraft och soliditet. Denna nya stil röjes redan i de draperade kvinnostatyerna, som för icke länge sedan blivit funna på Akropolis, men når i Parthenonskulpturerna sin gyllene mognad.

Den egyptiska, den assyriska, den tidigare grekiska konsten behärskas alla av frontalitetslagen med dess krav på en strängt genomförd symmetri. Myrons diskoskastare, som vi dock känna endast genom kopior, inleder en ny tid och utgör det första moderna konstverket i den europeiska kulturen: motivet, icke traditionen, har här varit bestämmande för den konstnärliga behandlingen. Vad denna begynnande frihet förmått i förening med de gamla peloponnesiska konsttraditionerna, därom lämna Olympiaskulpturerna de bästa vittnesbörden. Men först i gavelgrupperna och frisen från Parthenon möta vi den grekiska konsten i dess klassiska fulländning, i det harmoniska jämviktsläget mellan arkaiskt tvång och naturalistisk frihet.

„Her har idealerne fra det heroiske Grækenland endelig holdt sit indtog i den rige og følsomme attiske kunst. Der er over de hvilende skikkelser en voldsom kraft, men en indesluttet, latent kraft, som holdes i tømme og aldrig bryder ubehersket ud. Slægten fra perserkrigene har ikke git sig selv et mere straalende vidnesbyrd. De tronende kvindeskikkelser i al sin magt og fylde tilhører en robust og kjærnesund tid. Kvindeidealer som dem er lige langt fjernet fra de duftende orientalske kvindeskikkelser i det arkaiske Jonien som fra Praksiteles' senere forfinede og gratiøse kvindeframstilling. Har arkaismen berøringspunkter med renæssancen i Florens, saa har disse noget af den pompose bredde, som udmærker renæssancen i Rom. Arkaismen er som et lyst allegretto, gavlgrupperne toner et fuldt maestoso. Her er ikke

længere noget af den bastande tørhet fra Olympia; alt har en rund og bløde og dog kjærnefast fylde. Kunsten taber ikke et øieblik sin monumentale karakter. Saa langt kom det attiske naturstudium, og det blev dog aldrig en naturalisme i egentlig forstand, der var grækerne fulstændig fremmed. I sit væsen er Partenons gavlgrupper en ren idealkunst. De skildrer ikke mænd, men heroer, ikke kvinder, men heroers mødre. Den kraft og stolthed, som behersker dem, er beslægtet med de græske tragedier; som dem har de i sin uphøiede fjærnhed et tidløst og evigt præg."

Och frisen, intimare och mindre monumental än gavelgrupperna, är det skönaste exempel vi äga på grekernas utsökta stilkänsla och gyllene måttfullhet. Ehuru den omfattar så olikartade figurer som ridande och gående, körande och sittande, så hava dessa dock samtliga underordnats den stränga lag, som bjuder att i en fris alla huvuden böra befinna sig i samma höjd, men regeln är tillämpad så varsamt, med så fin konstnärlig takt, att man knappast märker förhållandet, om man ej särskilt blir uppmärksamgjord därpå; endast en gång är denna symmetri avsiktligt bruten, på den punkt där framställningens innehåll kulminerar. „Det er kompositionens eneste naturalistiske frihed, men for den, som har levet sig ind i den græske kunst, virker det som dens eneste naturstridige punkt. Det kan man virkelig kalde en stilfølelsens triumf. Partenonfrisen har ogsaa en enkelhed, som stiller den i afgjørende modsætning til orientens og renæssancens reliefkunst. Den gir intet illusorisk billede af den store procession. Hver afdeling i toget er reduceret til faa personer, ganske i overensstemmelse med den tankegang, som i gavlerne framstiller et slag i skikkelse af et par tvekampe . . . Dens mennesker skrider frem i skjøn menneskelighed og er dog mere et stykke nobel stilkunst end en levende menneskehob. Ryttertoget gir bevægelse, men en bevægelse, som meddeler øiet indtryk, der svarer til regelmæssige musikalske rytmer, og toget af de unge jomfruer opveier dem ved sin ro, men en ro, som aldrig blir stiv og død".

För oss beteckna Partenonskulpturerna höjden av all grekisk konst, men för grekerna själva voro de kanhända endast ett dekorationsarbete bland många andra; de nämnas endast en gång i den antika litteraturen, och då helt summariskt. Vi veta att de äro verkstadsarbete, utfört av Phidias medhjälpare och elever; de bära kanske icke något spår av mästarens egen hand. Phidias var säkerligen icke ett banbrytande geni, en utpräglad konstnärsindividualitet. Han hörde till de stora och ledande andar, vilka i sig sammanfatta ett helt tidevarv, en hel kultur; i honom slog den höggrekiska konsttraditionen ut i sin vackraste blomma.

Det är först under den följande perioden, då de stränga konstnärliga traditionerna börja förslappas, som de enskilda konstnärsindividualiteterna kunna göra sig gällande i den grekiska konsten. Denna blir nu personligare, intimare, modernare så att säga, men den stora stilen, det stränga allvaret, den upphöjda ron är priset som den betalar för denna sin modernitet. Skopas' form har ännu den gamla konstens kraft och bredd, men saknar lugnet: hans lidelse och patos spränga gränserna för den gamla stilkänslan och traditionen. Praxiteles är elegant och raffinerad, artist ända ut i fingerspetsarna; till hans bländande virtuositet i marmorbehandlingen har konsten icke ägt något motstycke, varken förr eller senare. Hos Lysippos träder det direkta naturstudiet i förgrunden, och hans konst pekar redan mot senantikens naturalism; hos honom se vi den grekiske atleten för sista gången, sedan blir denne romersk gladiator.

Med Alexander den Store blir den grekiska kulturen en världskultur, det helleniska tungomålet bildningens och lärdomens universalspråk. Nu undergår den grekiska konsten sin sista och mest genomgripande förändring. Medan den i det gamla Grekland varit en folkkonst, blir den nu en hov- och privatkonst, en konst för furstar och rike män. Den var utpräglat nationell och blir nu kosmopolitisk. Den var naiv, omedveten, sund, och blir nu vetenskaplig och experimenterande, anatomisk och patologisk. Och så det slutliga dekadenssymptomet: i Rom blir konsten avsiktligt arkaiserande. Endast på ett område skänker den romerska skulpturen oss någonting nytt och värdefullt: porträttet, karaktärshuvudet, är den illusionslösa och rationalistiska antikens sista skapelse.

Rolf Thommessen dokumenterar sig såsom en fin kännare av den grekiska konsten, en entusiastisk men dock icke blind beundrare av densamma. Hans bok är full av intressanta och kloka reflexioner, av vilka de flesta i detta knappa och godtyckliga referat icke ens kunnat antydas. Framställningen är, såsom väl av citaten framgår, livfull, fängslande, okonstlad; ett undantag är en lustig stilistisk oegentlighet sådan som följande yttrande på tal om Pergamonfrisen: „Slægten fra Partenon vilde *korse sig* ved synet af det mesterlige værk". Det lilla, ett par och sjuttio sidor omfattande häftet framträder i en anslående utstyrsel och prydes av sju vackra och välvalda vignetter, reproduktioner av gamla skulpturverk.

Redan året därpå möter Thommessen med ett nytt arbete över grekisk konst. Denna gång är det doktorsavhandlingen *Kunstneren i den græske kunst*, en vetenskaplig undersökning som dock, trots den rika dokumenteringen, välskriven och fri från allt lärdomspedanteri som den är, vänder sig till en större allmänhet än fackkretsarnas begränsade.

Boken är indelad i tre kapitel. Det första behandlar, med stöd av den nyaste etnografiska litteraturen, spörsmålet om konstens och särskilt ornamentikens uppkomst. Det andra drar upp de stora linjerna för den grekiska konstens utveckling, därvid rekapitulerande en stor del av det som redan blivit sagt i den populära studien. Det tredje kapitlet utvecklar den egentliga tesen: *den grekiska konsten är i stort sett en hantverkskonst och därigenom förklaras dess karaktär av ett oändligt antal variationer och avvikelser inom de trånga gränserna av en och samma tradition.* Konstnären, och särskild bildhuggaren, betraktades länge av de bildade klassena i Grekland som en simpel hant-

verkare. „Murare, skomakare och bildhuggare, de äro alla hantverkare", säger Platon, och ännu en så sentida och fin konstkännare som Lukianos vänder sig med följande ord till skulptören: „Ty huru stor du än är i ditt fack, skall du dock alltid räknas till dem vilka livnära sig med sina händers arbete". Och kroppsarbetet stod som känt icke högt i kurs i Grekland, där frihet och sysslolöshet gällde som systrar. Vidare hade grekiska konsten en i viss mening nyttig karaktär: den bestod av tempelskulptur eller atletstatyer, resta såsom tackoffer eller för att framhålla ett värdigt socialt exempel, och utfördes följaktligen på beställning. Man gjorde för övrigt i det arkaiska Grekland ingen skillnad mellan en ornamenthuggare och en bildhuggare; samma män som utförde metoperna och gavelgrupperna i Olympia höggo även takrännan med dess utsmyckning, kanske till och med själva taket. Och arbetet var långtifrån rikligt avlönat. Genom räkenskaper funna på Akropolis vet man att för uthuggandet av en figur på Parthenonfrisen betalats i lön 60 drachmer (en drachme motsvarar i runt tal en finsk mark); arkitekten vid Apollotemlet i Epidauros hade halvannan drachme om dagen. Nästan alla grekiska konstnärer utgingo ur stora hantverkarfamiljer, där yrket gick i arv från far till son.

Under det sjätte seklet kunde alla konstnärliga uppgifter lösas rent hantverksmässigt, men i femte århundradet är mästaren, ledaren, en konstnär, medan flertalet av hans medhjälpare ännu äro hantverkare; i fjärde seklet spränger individualismen samarbetet mellan konst och hantverk. Och upptäckten av nya grekiska original synes giva vid handen att de stora mästarenas konst icke ens under fjärde seklet var så personlig och individuell som litterära källor och sena kopior låtit en tro. Praxiteles' Hermes är icke så praxitelisk som man hade väntat sig, den saknar det smäktande och hermafroditiska man trott vara utmärkande för mästaren. Så stark var ännu då traditionens makt. Den grekiska konsten var framför allt en stilkonst och blev det för att den uppstod bland hantverkare, hos vilka kravet på originalitet icke kom i främsta rummet. Konstnärspersonligheter, skapande genier i modern mening voro Greklands stora bildhuggare icke.

Här är icke rätta stället för en ingående granskning av denna tes, och därtill skulle dessutom fordras en fackmans insikter. Rolf Thommessens bevisföring verkar emellertid övertygande, och hans avhandling utgör ett synnerligen intressant bidrag till vår kännedom om den grekiska konstens väsen.

*E. Z.*

## DE RYSKA AVRÄTTNINGARNAS HISTORIA. I.

Bland alla frågor, som nära beröra det moderna ryska samhället, måste frågan om dödsstraffet anses som den mest brännande, den som fordrar det snaraste avgörandet. Mer än 3,000 dödsdomar, fällda under senaste $2^1/_2$ år av olika slags extraordinära domstolar — militära distriktsdomstolar, fältkrigsrätter och vanliga krigsrätter —, tala alltför tydligt om denna frågas ofantliga vikt.

Dödsstraffet har för alltid utdömts av vetenskapen, utdömts längesedan även av de flesta statsmän. I vår tid behöva dess motståndare knappast mera påvisa ohållbarheten af de skäl, som anföras af dess försvarare. Likväl kvarstår dödsstraffet i många västeuropeiska staters lagsamlingar och allt ännu förekomma fall av dess tillämpning. Men under det Väst-Europas stater genomgående sträva till att ur sina lagar avlägsna dylika straffbestämmelser och i praktiken tillämpa dem alltmera sällan, har Ryssland i detta avseende inslagit en rakt motsatt väg. Den ryska *lagen* upptager dödsstraff blott i enstaka fall, men den ryska regeringen tillämpar i praktiken dödsstraffet vida oftare än dess västra grannar. Under de senaste åren hava avrättningarna blivit en så vanlig företeelse i Ryssland, att en dag utan avrättningar och ännu mer utan dödsdomar måste betecknas som ett lyckligt undantag. Denna kvantitativa sida av avrättningarna måste helt naturligt ådraga sig allmän uppmärksamhet. Lika stor om ej större uppmärksamhet förtjäna de säregna omständigheter, under vilka dödsdomarna fällas och avrättningarna äga rum. I dessa omständigheter ligger även förklaringen till avrättningarnas ständigt växande antal och på dem måste huvudvikten fästas vid försök att allsidigt belysa frågan om dödsstraffets vidsträckta tillämpning i det moderna Ryssland.

Efter ett uppehåll av 17 år, 1894—1901, under vilken tid dödsstraffet icke tillämpades i Ryssland, ägde den första „politiska" avrättningen rum den 3 maj 1902: då hängdes Stefan Balmaschoff för mordet på inrikesministern Sipjagin. Följande år avrättades Lekkert för attentatet mot guvernören i Vilno, von Wahl. Under år 1904 förekommo inga avrättningar för politiska brott, dödsdomen över socialrevolutionärerna (Gerschuni m. fl.) upphävdes och ersattes med straffängelse.

Införandet av „konstitutionen" i Ryssland beledsagades av talrika avrättningar. Kort efter händelserna i oktober 1905 började dödsdomar verkställas av straffexpeditionerna. Det är omöjligt att definitivt bestämma antalet härunder avrättade. (Särskilt nitiska voro straffexpeditionerna i Östersjöprovinserna.) Det blev då vanligt, att avrättningen försiggick på stället, omedelbart efter det brottet blivit begånget samt *utan dom och ransakning*. Enligt uppgifter i pressen avrättades år 1905 inalles 900 personer, däri inräknade de avrättningar, som utfördes af straffexpeditionerna. Enligt samma uppgifter steg antalet avrättade år 1906 till över 1,000. Under intrycket av de förväntningar, som ställdes på första riksduman, kallad att sammanträda den

27 april 1906, avtog visserligen i någon mån dödsdomarnas antal; i mars och april 1906 förekommo sålunda blott några enstaka fall, men i maj och juni samma år steg antalet åter, såsom av tidningarna framgår. I juli upplöstes riksduman, och den ryska regeringen begynte nu uttaga hämnd för upproren i Kronstadt, Sveaborg och Reval. Antalet avrättade före kungörandet av lagen av den 23 aug. 1906 om fältkrigsrätter utgjorde som sagt för år 1906 i runt tal 1,000. För åren 1905 och 1906 är totalantalet sålunda 1,900.

Vill man i den ryska historien söka analogier till dessa avrättningar, så kan man med avseende å deras talrikhet jämföra dem med Ivan den Grymmes blodbad i Novgorod, med kväsandet av streletsernas uppror under Peter I samt med undertryckandet av talrika folkupplopp och revolter. Vid räfsten med „tjuvarna" — baschkirerna — under kejsarinnan Annas regering fick ett tusental böta med livet, och en av pacifikatorerna, Urusoff, rapporterade år 1740, att han „till ärftlig skräck" nedgjort 170 baschkirer. Massavrättningar företogos av den ryska regeringen även under upproren i Polen på 1830- och 1860-talen. Avrättningarna åren 1905 och 1906 äro visserligen anmärkningsvärda genom sin talrikhet — omkring 2,000 personer på 1 ½ år — men utgöra som synes ingalunda någon enastående företeelse i Rysslands historia. De äro, såsom de officiella ryska pacifikatorerna uttrycka sig, ett statsmaktens medel till självförsvar under kritiska tider. Deras allmänna karaktär, säger man, är endast en följd av de säregna historiska förhållandena i det moderna ryska samhället den brytningstid samhället genomlever.

Följande period av dödsstraffets tillämpning i Ryssland, den period, då lagen om fältkrigsrätter ägde gällande kraft, bär redan en annan prägel. Det mest utmärkande för denna lag är först och främst, att den centrala makten överlämnar bestämmelserätten över medborgares liv och död i händerna på diktatorer, militära generalguvernörer; *medels sekret kringsända cirkulär gives vederbörande härvid rådet, eller rättare föreskrives dem att icke anhålla hos den högsta makten om förmildring av dödsdom.* Detta är ett ytterst intressant drag, som tillika klart bevisar fälträttlagstiftningens egentliga karaktär. Revolutionen måste undertryckas „till vilket pris som helst", och ett av de verksammaste medlen härtill är avrättningar, vilka företagas obevekligt. Ingen barmhärtighet, endast den yttersta stränghet är av nöden, se där grunddraget fältkrigsrätternas lagskipning. Medan massavrättningar under gångna sekler endast förekommo i undantagsfall och utsträckte sig högst till några veckor samt just härigenom avsågo att utöva verkan, sålunda att på en gång några hundra människor dömdes till döden „för svåra statsbrott": såsom uppror, revolter o. s. v. — var nu däremot enligt förordningen av den 23 aug. 1906 straffmekanismen i verksamhet hela *åtta* månader.

De brott, vilka under denna period bestraffades med döden, hade föga gemensamt med dem som förekommo år 1905 och under förra hälften av 1906. Revolter och uppror utgöra ej ens 4 % av hela antalet brott, för vilka under denna tid mer än 1,100 människor blevo dömda till döden och avrättade. Största delen utgöres av enstaka terroristiska akter mot militärer, polis, ämbetsmän o. s. v., av beväpnat motstånd samt beväpnat anfall i avsikt att råna. Och detta är fullt förklarligt, om vi betänka att avgörandet av frågan, när en person skall ställas inför fältkrigsrätt, enligt förordningen av den 23 aug. låg i generalguvernörens hand. „I det fall" — heter det i förordningen — „då gärningen synes generalguvernören så tydlig, *att enligt hans åsikt ingen undersökning är av nöden*, överlämnar han målet åt fältkrigsrätten". Domstolen får alltså till behandling ett mål, så tydligt, att ingen undersökning är av nöden och kan naturligtvis ej annat än så att säga kontrasignera den av generalguvernören fällda domen. Dylika fullmakters överlämnande åt enskilda ämbetsmän måste helt naturligt leda till de mest olikartade tillämpningar av förordningen av den 23 aug. Stundom hörde till de ögonskenliga brott, vilka belades med dödsstraff, t. o. m. den obetydligaste förolämpning av ämbetsman eller störande av stillheten i kyrkan under gudstjänst. Denna mångsidighet i tillämpningen är därjämte det andra grunddraget för lagen om fältkrigsrätterna. Träffande karakteriserades denna lag av dep. Maklakoff i andra riksduman med följande ord: „då det icke gives *en* gemensam lag utan tre lagar, då gives det ingen lag alls". Snabbt, ofördröjt reagera mot „brottet", döma till döden och avrätta för att andra icke skola smittas av exemplet — se där ändamålet med lagen av den 23 aug. Klart är att många misstag härvid förekommo. Det hände, att personer avrättades, vilka icke ens befunnit sig på platsen för brottet eller som befunnit sig där av en tillfällighet, varit blotta åskådare eller gått där förbi. Även förekommo fall, då personer med samma namn som den brottslige eller släktingar till honom oskyldigt avrättades. Se här några fakta, som belysa de ryska generalguvernörernas fälträttstaktik och i allmänhet hela lagstiftningen om fältkrigsrätter.

Schmigelski och Danek dömdes till döden av krigsrätten i Petrokovs (Polen), anklagade för att ha skjutit på en militärpatrull. Generalguvernören förmildrade domen, och i den stund som är arbeta de två brottslingarna i de sibiriska gruvorna.. Man skulle tycka, att de icke kunna klaga över sitt öde. Men härtill kommer en intsrenats omständighet: utan att i tid ha blivit underrättad om att målet överlämnats åt militära myndigheter, begynte vederbörande ransakningsdomare undersökningen. Härur framgick, att *någon sådan händelse, som den ovan beskrivna, alls icke förekommit*, varför hos distriktsdomstolen i Pestakovs anhölls om målets nedläggande. Domstolens utslag av den 14 sept. 1907 i detta mål, genom vilket två personer i denna stund försmäkta i gruvorna, lydde som följer: „I brist på material nedlägges målet om attentatet mot de vakthavande soldaterna".

Icke mindre betecknande är fallet med bröderna Bartosjakoff, Kuharski och Vitkoffski. Bröderna Bartosjakoff voro „kristliga demokrater", medlemmar av en kyrkokör. I fabriken, där de voro anställda

händelsen försiggick i Lodz), ansågos de för de nest stillsamma arbetare. De anklagades för mord f. d. gendarmen Heinze samt en viss Josef Gruchinski, H:s dotters älskare. Enda vittnen voro len mördade Heinzes dotter och hennes minderrige son, vilken ord för ord upprepade allt vad nodern sade. Dessa vittnen intygade, att i deras iem inträngt 7 män med mössorna djupt neddragna ver ögonen, så att det var svårt att känna igen lem och att lampan i rummet slocknat efter det örsta skottet... Icke desto mindre igenkände Heinze röderna Bartosjakoff... Svarandeparten framställde 1 vittnen, vilka med ed intygade, att bröderna Bartosjakoff varit sysselsatta i fabriken vid det tillälle, då mordet begicks. Rätten förhöll sig ironiskt entemot dessa „alibister“, såsom ordföranden utryckte sig, och dömde de anklagade till döden... Men, som sagt, tillhörde bröderna Bartosjukoff det . k. kristliga demokratiska partiet. Domen över lem var så oväntad, att den förmådde det katolska prästerskapet att vända sig till generalguvernören Kaznakoff och fästa hans uppmärksamhet vid det orimliga däri. Men det hjälpte ej. Då vände man sig med en petition till Petersburg, varifrån förfrågan gjordes hos Kaznakoff angående domen. Kaznakoff svarade lakoniskt: „rättvist dömda“ samt gav befallning om att domen skulle sättas i verkställighet...

„I Dina händer, Herre, befalla vi vår anda! Vi dö oskyldigt!“ — dessa voro de dödsdömdes sista ord... *A. Morosoff.*

**(Övers. ur förf:ns ryska manuskript)**

## PRÄSTERSKAPET OCH DEN ONDE.

Genom dagspressen känner även den del av vår läsekrets, som icke närmare följer med Stockholmsbladen, spridda detaljer av den kuriösa kulturhistoriska episod, som fått namnet „Djävulsstriden i Sverge 1909“. Det kan emellertid vara av intresse att nu, då stormen för stunden bedarrat, kasta en återblick på intermezzot och fånga dess yttre konturer. Licentiaten Karlgren har ock i en broskyr utan vidare reflexioner framlagt aktstyckena i den „högmålsprocess“ han genom organisationen av Dagens Nyheters enquête bland prästerskapet och en del professorer fick att följa på doktor Anton Nyströms uppslag i frågan. Detta gavs vid ett allmänt möte i Folkets hus den 4 februari detta år, varvid i sammanhang med en diskussion om „Kristendomen och den fria tanken“ [1] uttalades:

**„Ett i Stockholm den 4 februari 1909 hållet möte av ungefär 800 personer av skilda samhällsklasser har fattat följande resolution:**

**I betraktande därav**

**att samhället alltför länge behärskats av forntidens och medeltidens religiösa meningar och läror, under det att vetenskapen haft den mest storartade utveckling och den upplysta allmänna opinionen alltmer fordrar sann upplysning och befrielse från vidskepligheter,**

**att den religionsundervisning som alltjämt meddelas i statens läroverk liksom i kyrkan innehåller vidskepliga och råa föreställningar och lärosatser som utgöra en skam för den nutida civilisationen och strida mot vår tids allmänna tänkesätt, varjämte de ock visa sig kunna ha ett synnerligen skadiigt inflytande på mindre upplysta sinnen — eller föreställningar om djävulen och helvetet m. fl. diabolistiska idéer,**

**att man som minimum av upplysta svenska medborgares fordran på reform i kyrkligt avseende bör uppställa kyrkans avdiabolisering;**

**fordrar mötet att regeringen och riksdagen vidta nödiga åtgärder för att avlägsna all diabolism i kult och undervisning eller att i kyrkohandböcker och religiösa läroböcker bortta alla ställen som tala om djävulen, helvetet, den eviga elden, den eviga fördömelsen m. m.“**

Tidningsenquêten beaktades sedermera av 20 personer, bland vilka 8 högkyrkliga prester och 7 professorer. Den 5 mars debatterades uttalandena i Folkets hus, varvid ock 9 prester yttrade sig, bland vilka pastor Nils Hannerz, som sedan blev en huvudperson uti det hela, ensam avskrev djävulen ur sin religiösa uppfattning. Efter flere timmars meningsutbyte resolverades med c. 600 röster mot 75:

**„Då svenska statskyrkans bekännelseskrifter, de tre huvudsymbola, Augsburgiska bekännelsen och Konkordieformeln, liksom katekesen och kyrkohandboken, antagna af k. m:t, i enlighet med Nya testamentet förkunna läran om djävulen, helvetet och den eviga fördömelsen, förklarande bl. a. att „Kristus nedstigit till helvetet (eller dödsriket)“, att „de som ont gjort hava skola ingå i den eviga elden“, att Kristus på den yttersta dagen skall de ogudaktiga och djävlarna fördöma, att de „utan återvändo skola pinade och plågade varda“, att den rena evangeliska lärans bekännare skola „på det enfaldigaste tro på Kristi nedstigande till helvetet“ och att „vi äro igenom honom ifrån dödens och satans våld, ifrån den eviga fördömelsen och alltså utur helvetets svalg frälsta vordna“, att människan (enligt syndabekännelsen) vet sig „en evig fördömelse värd vara“, samt att „den som ej håller den kristna tron fullkomliga och rena, blir förtappad evinnerliga“, m. m.,**

**anser mötet 1) att de prester som tillhöra statskyrkan och således äro förpliktade att förkunna dessa läror, men som hysa däremot stridande åsikter och hylla en moderniserad kristendom, måste lämna statskyrkan eller ock öppet och nitiskt verka för kyrkans avdiabolisering med risk att avsättas:**

**2) att svenska staten ej längre skall avlöna de prester som bekänna den klassiska kristendomen och sålunda alltjämt förkunna dess diabolism, då denna utgör en skam för vår tids vetenskapliga upplysning, som längesedan utmönstrat densamma såsom en kvarleva från okunnighetens tidevarv;**

**3) att regeringen och riksdagen, om över huvud en statskyrka skall finnas, ha att vidta åtgärder för att låta ett kyrkomöte avgöra vad som numera skall anses vara kristendom eller att ersätta den s. k. rena evangeliska, lutherska bekännelsen med en religion utan diabolism, såsom ett nödvändigt villkor för folkets befrielse från den av kyrkan förkunnade vidskepelsen“.**

Nu tillkom ett sensationellt moment då pastor Hannerz vidgick att tvärtemot vad dr Nyström uttalat „svenska kyrkan aldrig haft och ännu mindre har någon djävulsdogm“ och i ett öppet brev till denne uppfordrade honom att inför de kyrkliga myndigheterna anmäla pastorn för kätteri. Av principiella skäl avstod dr Nyström från angivarskapet, men erbjöd sig att, därest pastor Hannerz själv angåve sig och „finge någon bestraffning för sin i och för sig upplysta ståndpunkt“, i stället söka skaffa honom någon ersättning, om så behövdes. Efter särskilda omgångar, för vilka här ej kan utförligare relateras, anmälde i stället licentia-

[1] Se i anslutning härtill dr Nyströms arbete med detta namn; Björck & Börjesson 1908; 512 sidor, 4 kr.

ten och tidningsmannen Anton Karlgren hos konsistorium pastor Hannerz „för förnekelse av den rena lutherska läran i den punkt som rör djävulen", detta med pastorns eget begivande. Lic. Karlgrens intressanta inlaga, förstärkt med ett intyg av hospitalöverläkaren Gadelius över att pastor N. Hannerz i sin religionsundervisning bland de sinnessjuka „uteslutit den barbariska djävulsläran och att man sålunda av pastor Hannerz ej behöver frukta det oförstånd i umgänget med ängsliga och deprimerade sjuka som annorstädes i hospitalspredikanternas verksamhet ej sällan till men för sinnessjukdomar förekommit", behandlades av konsistorium från 20 april till 21 maj. Av tolv tjänstgörande medlemmar uttalade sig först sex (varibland ordf., pastor primarius Håhl) för fällande dom, tre vägrade yttra sig och tre frikände. I förbigående må annoteras att finske pastorn Montell ansåg djävulens förnekande innebära förnekande av nya testamentets auktoritet. Emellertid blev, till allmän överraskning, den slutliga domen frikännande — en vårmånad synes kunna komma mycket åstad kontra Den Onde — och till sin effektiva del sålunda formulerad:

„Vad åter angår själva yttrandet och målet i övrigt, finner konsistoriet, ehuru det anser att Hannerz i hela denna sak handlat synnerligen obetänksamt, Hannerz i anledning därav dock icke kunna bli föremål för den disciplinära behandling som lagen om straff för ämbetsbrott av präst den 8 mars 1889 § 1, enligt k. m:ts till riksdagen uttalade motivering av denna paragraf, synes avse; och förklarar konsistoriet förty Karlgrens anmälan mot Hannerz icke kunna till någon konsistoriets åtgärd föranleda".

Tre reservationer följde, bland vilka den främsta innehåller följande intressanta passus:

„Så mycket är dock tydligt att Hannerz såväl genom att vid det åberopade tillfället framkasta det av honom erkända yttrandet som ock genom sitt uppträdande i övrigt i denna sak ådagalagt ett stort oförstånd. Då han nämligen vill göra gällande att det omnämnda yttrandet skulle stå i överensstämmelse med svenska kyrkans lära, sådan den anges i kyrkolagens kap. 1 § 1, jämförd med inledning till Formula Concordiæ, synes han ha glömt att i båda de åberopade texterna „Guds heliga ord, det gamla och nya testamentets profetiska och apostoliska skrifter", framhålles såsom „grunden" och „den endaste regeln och rättesnöret" för läran. Guds ord inrymmer särskilt i Jesu egen och hans apostlars förkunnelse, med en tydlighet som icke kan vara större, läran om djävulens och den onda andevärldens tillvaro och sätter denna lära i organiskt och oupplösligt samband med den för vår frälsning centrala sanningen om Jesu återlösning. Men även våra bekännelseskrifter, om de än icke i något särskilt moment fixerat den ifrågavarande dogmen, förutsätta och godkänna den uppenbarligen såsom oomtvistad. Då pastor Hannerz åter åberopar kyrkolagens kap. 25 § 8 mom. 2 för att framhålla att hans åskådning är en frukt av de studier han enligt detta lagrum är pliktig att idka, så synes han även därvidlag ha glömt att det åberopade lagrummet innehåller att presterna skola förmanas icke blott „att idka sina studier" utan ock att „för all ting fliteligen och aktsamligen läsa den heliga skrift". Det synes som om en prest, som följer denna förmaning, icke borde gentemot Guds ords tydliga och klara uttalanden framhålla sin „religiösa uppfattning" eller resultatet av studier, som bedrivits „med förutsättning av den världsuppfattning, som markeras genom sådana namn som Kopernikus, Newton, Kant och Darwin."

Definitivt höllo sju av de tolv consistoriales på djävulsdogmen, men yrkade konsistoriet dock icke på straff trots det att pastor Hannerz' djävulsförnekelse var synnerligen tydlig. Man har påpekar lic. Karlgren, därmed faktiskt kommit ett steg fram mot den av Folkets-hus-mötet fordrade „avdiaboliseringen". Det är för en Stockholmsprest hädanefter alldeles ofarligt att förneka djävulsdogmen.

Vad sedan tidningsenquêten beträffar, bringas man av de prästerliga uttalandena till den uppfattning att författarne merändels söka kringgå ett direkt svar på djävulsspörsmålet. Bibelns auktoritet åberopas visserligen för den konkreta djävulsuppfattningen, men å andra sidan hävdas en bildlig, abstrakt tolkning av Den Ondes väsen. Mycket betecknande för detta sätt att taga saken är E. Billings resonnemang, varur jag återger ett stycke:

„Nu för tiden synes man mig vara fången i en för ensidigt intellektualistisk uppfattning av det andliga. Det har kommit in något förtunnat och livlöst i vår uppfattning därav, det har för oss blivit blott abstrakta idéer, under det att det andliga tvärtom är den högsta och livfullaste verklighet och idéerna de mäktigaste realiteter. Då en tanke, kanske ovälkommen, tränger sig på oss genom sin sannings makt och åstadkommer uppror inom oss, så visar detta hän till att i denna tanke, denna sanning ligger en oss betvingande viljemakt. Vi stå ständigt under inflytande av sådana goda eller onda tankar — således i denna mening av goda och onda viljemakter — och vårt öde beror på vilka av dem som få makt över oss. Ligger det nu sedan över dem något till hälften personligt, så kan man gå vidare och tänka sig lägre och högre koncentrationer av det onda andliga och kommer så den gamla läran rätt nära: i detta fall, liksom så ofta, ligger det nog en djup sanning dold bakom de gamla tankarna".

„Lägre och högre koncentrationer av det onda andliga" — kan man tänka sig en mera elastisk djävul? Koncentrerar sig enligt prof. Billing det onda mera eller mindre, så måtte väl det mest koncentrerade vara Den Onde själv — enligt „de gamla tankarna" —, men vad är då det något mindre koncentrerade? Det är ändå underbart vad det måste vrövlas mycket, när man inte vågar rent ut stå för bibelns lära om en konkret djävul och ett konkret helvete eller ock rent ut medge att allt detta är att fattas endast figurligt.

Och sedan den andre Billing, biskopen. Han börjar: „Att en djävul finnes, tror jag, därför att Frälsaren sagt det" — alltså en rent konkret tolkning —, men fortsätter lägre ned: „Alla den heliga skrifts ord om helvetets eld etc. äro ej annat än bildliga uttryck för inre andliga företeelser". Den Onde — i singularis — existerar, men han är vräkt, hans berömda helvete finnes icke. I fall han ej flyr till prof. Bautz i Münster, som ännu 1905 i andra upplagan av sin bok om helvetet påstår att detsamma existerar i jordens inre i form av en glödande ugn med skorstenar, vulkanerna.

Det ledde för långt att referera mera detaljerat, ehuru nästan ettvart av uttalandena erbjuder psykologiskt intresse. Se t. ex. kyrkoherden, dr Fries' roande „litterära" djävulssyn. Han erkänner att djävulen ej kan raderas ur psalmboken och Nya testamentet — men påpekar att diabolismen ej heller kan umbäras av *poesin*. „Jag behöver endast erinra om ett diktverk sådant som Faust". Betraktande resolutionen i Folkets hus såsom „ytterst naiv", håller han på att djävulsläran bör

ɜddelas och fattas historiskt. „I och med detta man sig också förstå hur mycket som är ıt och hur mycket som är falskt däri". I ıning salomoniskt! Dr Fries förnekar den pernliga djävulen och det lokaliserade helvetet, ın ställer sitt tänkande maktlöst inför motgelsen mellan Guds allmakt och kärlek samt n eviga osalighet bibeln talar om. Detta sistmnda har, säger han emellertid, sin stora bedelse: „liksom en roman mister sin spänning, då ın vet konfliktens upplösning, så skulle det ɔra världsdramat mista sitt intresse, om vi kände vecklingens slut, och därmed skulle även det dliga allvaret slappas". Med andra ord: „vi få se'n", huru det går — visste vi det nu, vore r roman utan spänning. Ett ganska effektivt slöjande av den kyrkliga själavårdens linjeklar-t. Osäkerheten i utsikterna såsom grund för det dliga allvaret! Huru skall då det oförnekliga dliga allvar tolkas, som förefinnes hos många lka äro ganska övertygade om att de icke komma t ha med det stora världsdramats upplösning att ːaffa annorledes än i form av sina åt alla håll ːingrade molekyler, atomer och elektroner? Tror Fries att t. ex. en sådan övertygelse eo ipso ger ıs små uppsåt här i livet ett mindre etiskt värde?

Ett delvis gott slutstycke har emellertid dr Fries' talande, då han säger:

„Vill man undgå den krassa djävuls- och helvetesɔn, är det nödvändigt, att den allmänna opinionen unɜrstöder den nyprotestantiska teologien och energiskt ːäver en ombildning av religionsundervisningen i våra ɩolor. Gör den ej det, kommer statskyrkan att sprängas r frikyrkliga samfund, och de vilja minsann ej vara med n någon historisk förklaring. De så att säga „svälja jävulen hel", och komma de till makten — då först riseːa vi att få en riktig djävulstro".

Visserligen kan man hysa en avvikande åsikt m följden i avseende å djävulstron av statskyrkans prängning, men beträffande behovet av religionsndervisningens reformering säger förf. ett mycket ägande ord och därmed har han egentligen ock raktiskt underskrivit dr Nyströms uppsåt i kamen mot den för okunniga och andligen omyndiga fta rent av hälsoskadliga vidskepelsen om Den )ndes och helvetets konkreta förefintlighet samt i ınslutning härtill „svavelläran" om de eviga straffen. Till denna del vinner dr Fries understöd bl. a. ıv kyrkoherden Hallberg, vars uppfattning är alltgenom icke-reell, ehuru han visserligen medger att ıan ljuger för sina små barn beträffande himmeens lokalisering „uppåt". Om antipodernas rätigheter härutinnan talar han ej.

Kontraktsprosten Hazén är av den gamla geligna arten:

„Förnekandet av djävulens existens är något som illhör tider av andlig förslappning och sedlig dekadans. slutet av 1700-talet och början av 1800-talet ville man på samma sätt göra sig av med tron på den onda andevärlden och dess konung. Men när det åter gick en andlig väckelse genom folket, då fick djävulen åter sitt bibliska namn. Nu vill man åter börja att läspa, men ännu en gång skall väckelsen komma. Förnekelsen är en farlig sak, ty aldrig är en fiende så fruktansvärd, som när han försöker inbilla sin motståndare, att han icke finns.

Läran om djävulen är på sätt och vis en tröst för oss människor. Det är en förmildrande omständighet för mänskligheten, att ej all dess ondska kommer ifrån den själv, utan härrör från demoniska makter. Visserligen är fördärvet i människonaturen stort, men så stort är det icke, att det ensamt kan förklara alla hemska frestelser och förfärliga inspirationer, som vi alla ha att kämpa mot. Varje kristen känner själv, hur han varje dag får ligga i en oavlåtlig kamp med djävulen — det är en sak som det ej tjänar någonting till att försöka smeka bort".

Alltså den solida, konkreta uppfattningen av Den Ondes personliga tillvaro. Men — också här en hemlös Fan. Ty även prosten Hazén förnekar „helvetets eld" i annan än figurlig mening, vilket f. ö. med hänsyn till effektiviteten av missionsarbetet i de glödheta tropikerna är det förståndigaste. Annars kunde Kongonegrerna lätt tro att man „därnere" känner sig ungefär som hemma. Och dock lyda åter de sista raderna i prostens artikel: „Men jag kan ej tro att det finns många präster, som sjunkit därhän att de vilja avskriva tron på djävul och helvete". Den Onde har alltså ändå sitt konkreta rike — men det är oeldat.

Kyrkoherden, teologiedoktor Landquist tror att onda andar av personlig art existera „var för sig". Även prof. Lundström tror ej blott på det onda utan ock på den onde. „Men frågan spelar för närvarande ingen särskild roll". Varför icke för närvarande? Är Den Onde utomlands?

Prof. Martins kyrkliga uppfattning är sympatiskt formulerad, då han yttrar:

„Dock är det sannolikt att det mellan den högsta personligheten och våra personer finns levande, kanske personliga varelser. Då det mellan oss och de lägre existensformerna finns en enda lång kedja levande varelser, så kan man fråga: äro vi verkligen så höga, att det ej skulle finnas en sådan mellan oss och Gud? Jag vågar alltså ej förneka, att de frestande makterna äro personliga varelser, men jag har ej sett dem och kan ej göra något bestämt uttalande därom".

Detta skeptiskt frågande sätt att se saken har naturvetenskaplig färg, och skulle början lytt: „Dock är det icke omöjligt att det mellan den eventuella högsta personligheten o. s. v.", så hade en del naturforskare kunnat till sagda rader foga sitt teoretiska instämmande. Men var blir då Den Onde, Han, autokraten? Det blir stor pluralis à la Landquist.

Hovpredikanten Mazer anser att läran om de rent kroppsliga lidandena ej behöver vara endast en bild. „Helveteselden kan alltså vara en realitet, ehuru det är omöjligt för oss att tänka oss en realitet av en kroppslighet, som vi ej ha någon uppfattning av." Ja visst, ja. Hovet bibehålles alltså i en hälsosam skräck, med bakport för förnuftet. Herr Mazer har emellertid i sin inlaga dessutom en egendomlig tes, så lydande:

„Jag har också talt om saken med en och annan läkare med kristlig världsåskådning och hört dessa förklara att om man går på ett dårhus och tar reda på de olyckligas historia, så kan det ej längre råda en skugga av tvivel om att det existerar en ond andemakt här i världen",

vilken framkallade ett anonymt inpass av en läkare, vari yttrades bl. a.:

„Naturligtvis får man ej betvivla att hr Mazer hört ett dylikt uttalande av någon läkare, men i så fall måste det sägas att hr Mazer haft en alldeles särskild tur att hitta på lämplig läkare för att få detta uttalande, d. v. s. en sådan som à priori har samma åsikt som hr Mazer. Ty säkert är att hr Mazer eljes får leta med ljus och lykta bland Sverges och andra länders läkare för att finna någon som står på en sådan medeltidsmässig ståndpunkt att

**han i sinnessjukdomarna och de sinnesrubbade patienternas sjukhistoria ser ett bevis på djävulens existens. Men väl skulle hr Mazer av samtliga hospitalsläkare och andra läkare kunna få veta att det just är religionsgrubbel och framför allt därvid denna ohyggliga lära om en personlig djävul med tillhörande helvete som bragt tusentals människor in i vansinnets natt,"**

ord som säkerligen riktigt avspegla djävulspredikandets praktiska sida — alla axelryckningar till trots — och visa vad som härutinnan är en civiliserad tidsålders plikt: en uttrycklig fordran till prästerskapet att lämna alla dylika barbarismer, och det icke blott i det offentliga predikandet, där de flesta förklara sig „icke numera" hemfalla däråt, utan ock i den okontrollerbara privata själavården, där det hänt och sannolikt allt ännu händer att t. ex. en döende, som ej önskar ha en präst vid sitt läger eller icke vill avsomna i den ortodoxa tron, av den emellertid tillkallade själavårdaren i sina sista stunder skrämmes med osalighetshotet och tanken på Den Onde, olika krasst allt efter stånd och lägenhet. Förra svenska ärkebiskopen Sundberg yttrade visserligen en gång: „Ett bondhelvete behöva vi i alla händelser tillsvidare". Vad kyrkans primas säger har inom hans skaror auktoritet och utgör vanligen ett slags kubikrot ur dessas samlade lära. Emellertid är det mot varje tillämpning av helvetes- och djävuls-läran, vilken, såsom prof. Öhrvall säger, „berövar många människor av vekare natur nästan all glädje i livet och på ett stort antal utövar ett i hög grad demoraliserande och förråande inflytande", man i humanitetens namn bör protestera. Och därför har dr Anton Nyströms lilla fälttåg sin stora civilisatoriska betydelse, frigjorda själar må nu sedan i dess särskilda faser dessutom finna näring för humor och satir.

Lokal- och personalintresse kunde det ju ha att även hos oss röra upp en liten enquête i frågan, men jag tänker att resultatet i genomsnitt bleve detsamma som i Sverge, en kaleidoskopbild av olika åskådningar. Utvidgad betydelse finge en sådan rörelse om den avsåge även änglaläran samt i all synnerhet frågan om de s. k. undren och deras pålitlighet i ett modernt prästerskaps ögon. Tyvärr ha vi så mycket annat att tänka på att andlig frigörelse beträffande den kristna lärans omöjligheter icke — jag hör ett samstämmigt klerikalt „Gud vare lov" — hos oss på långa, långa tider kan varda en verklig samhällsrörelse. Socialdemokratins antiklerikalism och „fritänkeri" sakna i vårt land t. v. i de flesta fall bildningens nödvändiga underlag och verka därför hakkapelitism i största allmänhet. Och för många frisinnade gäller väl, såsom redan antyddes, ungefär vad Darwin yttrade, då man frågade honom, varför han först vid 40 års ålder uppgav dev kristna ortodoxin: „Jag har av rent vetenskapliga sysselsättningar varit för upptagen för att få tid att närmare pröva dess anspråk". Sålunda kommer i synnerhet hos oss att vid sidan av de få „hela" också finnas ett stort antal av dem D. F. Strauss kallar „halva". Och den typen står sig, för att använda Anton Nyströms tydliga språk, i allmänhet förträffligt i vår tids fega samhällen.

*G. M.*

# PANOPTIKON.

**Sommarens förnämsta inrikes-händelse är [...] geologen Tanner funnit fossil i finsk sandsten. S[...]ken var rätt allmänt bekant i ungefär en månads** tid fö[...] **än våra alltid vakna tidningar meddelade något** där[...] **— genom inskridande av geologiska kommissionens** c[...] **Bättre sent än aldrig. Då fossilen legat och** sovit i någ[...] **miljoner år, kan pressen gott slumra en månad till,** det [...] **rätt och billigt, i synnerhet billigt. Däremot** ha tidni[...]**garna med stor påpasslighet ungefär 20 gånger** och i [...] **mest smakfulla ordalag behandlat en ohyfsad** lantd[...]**smans egenheter i toalettväg. Fossil äro nämligen** tråki[...] **men nakna fötter äro underhållande.**

•

**Vår nationalpark, huru avancerar den? Tydligen** li[...] **hastigt som restaurationsvagnarna å järnvägen. Då** nu u[...]**penbarligen våra geologer, geografer, zoologer,** botanike[...] **forstmän, jägare, fiskare och naturestetiker icke** äro kar[...] **att få ihop någon nationalpark — folk har hos** oss i a[...]**mänhet inte ruff i sig för mera än inemot fem penni** — b[...] **jag, à propos fossilen här ovan, få föreslå att man** arrang[...]**rade åtminstone en liten geologisk park,** visserlig[...] **alls inte så storartad som Gletschergarten i Luzern.** [...] **se en svag antydan därtill i några stenblock å Högholme[...] Men bättre vore att å fastlandet, t. ex. i något** hörn a[...] **Brunnsparken eller Kaisaniemi eller Observatoriiberge[...] eller Djurgården, få till stånd en liten instruktiv** friluftse[...] **position av vårt lands geologica och petrographica,** ti[...] **ständig glädje och nytta för kloka och dumma,** stora oc[...] **små. Jättegrytor och refflor kunde det t. v. avstås** ifrån, [...] **fall man ej lyckas avslöja några sådana å central** plat[...] **Jag erinrar mig hr v. Nottbecks lilla exposition å** Lielak[...] **anno 97. Redan något sådant vore bra och det** sakna v[...] **Stenar behöva relativt föga vård och remont.** Rapaki[...] **kan förnyas.**

•

**Även i Finland har Verner von Heidenstams** 50-års[...]**dag firats. Bland annat gick vår „Woche" till storms** me[...] **ett porträtt, en éloge och ett faksimile, varom det** hette[...] **„Genom tillmötesgående av sekreteraren vid** härvarand[...] **svenska generalkonsulat, hr C. H. Trolle, hava** vi bliv[...] **försatta i tillfälle att publicera en facsimil av** en ännu [...] **otryckt dikt av Verner v. Heidenstam". Varpå** dikten, [...] **två strofer, följde, med rubrik „Vi otacksamma".**

**Man behöver nu sannerligen inte vara någon** alltfö[...] **djup specialist å V. v. Heidenstam för att erinra** sig a[...]**stret i fråga sådant det i denna samma form för** inemo[...] **halftannat decennium sedan utkom bland hans** dikter [...] **Hundratal gånger ha väl just de två sköna stroferna** cite**rats.**

**Det är i sanning ett originellt sätt att hylla** skalden [...] **detta att visa sig icke känna en av hans mest** bekant[...] **smådikter. Säkerligen har detta rört honom mera än** mång[...] **de grannaste stilfoster till hans ära.**

•

**I samma häfte av „Veckans krönika" råkade jag** i en [...] **tyvärr osignerad ehuru ändå kanske i anseende** till för**fattarenamnet genomskinlig skildring av Åminne gård** läsa [...] **följande tänkvärda notis:**

**„Gift med en dotter till geheimerådet J. von J.,** ha gre**ven och grevinnan A. nedlagt ett betydande** arbete på [...] **godsets vidmakthållande".**

•

Försäkringskongress i Wien sommaren 1909. Inbördes [...]presentationer.

„Darf ich mich vorstellen, mein Name ist R., Mathematiker bei Suomi, Helsingfors, Finland."

„Sehr angenehm, mein Name ist K., Direktor bei Fennia, Helsingfors, Finland."

Rätt stor glädje bland miljön och en smula häpnad hos matematikern.

*Panoptes.*

## rteckning över i Akademiska Bok-
## andeln tillgänglig nyare utländsk
## litteratur:

unzio, *Gabriele d'*, Lust. Roman. gbd. 1.35
ile, *Giamb*, Das Märchen aller Märchen oder das Pentameron. 2 B:de in Halbleder. Illustriert 43.20
lin, Die sozialistische Weltanschauung in der französischen Malerei 4.05
ster, *Fr. W.*, Sexualethik 3.25
imark, *Hans*, Okkultismus und Sexualität 13.—
rre, *Paul*, Barbara Blomberg, die geliebte Kaiser Karls V. und Mutter Don Juans de Austria 4.85
ydenreich, *Dr Eduard*, Familiengeschichtliche Quellenkunde 18.90
n, *Maximilianus*, Palaeographia latina 6.75
y, *Ellen*, Die Frauenbewegung 4.05
htz, *Otto*, Gedanken über Architektur. 68 Tafeln in Schwarz und Farben 8.10
chtenberg, *Reinhold, Freiherr von*, Haus, Dorf, Stadt. Eine Entwicklungsgeschichte des antiken Städtebildes. Illustriert 10.80
inchener Fligende Blätter-Kalender für 1910 1.35
usse, Jacques Callot. (Meister der Graphik B:d 1) 13.50
iedrich Nietzsches Briefe an Mutter und Schwester. 2 Bde. In Leinen gbd. 18.90
ul, *Adolf*, De veer Uhlen. Ein Nord-Ostseeroman 6.75
ide *Dr M.*, Geschichte der biologischen Theorien. II Teil 21.60
herl, *August*, Ein neues Schnellbahnsystem. Vorschläge zur Verbesserung des Personenverkehrs. gbd. 4.05
hnitzler, *Arthur*, Die Frau des Weisen 2.70
inn, *Milicent Washburn*, Körperliche und geistige Entwicklung eines Kindes 12.15
ttner, *Bertha von*, Rüstung und Überrüstung —.95
elde, *Van de*, Die Frauenkleidung 2.70
erworn, *Max*, Die Anfänge der Kunst. Mit 3 Tafeln und 32 Figuren im Text 3.40
ogel *Dr E.*, Taschenbuch der Photographie 3.40
orreiter, *A.*, Motor-Luftschiffe. Mit 43 Abbildungen & 4 Tafeln. gbd. 3.80
Vaentig, *Heinrich*, Wirtschaft und Kunst. Eine Untersuchung über Geschichte & Theorie der modernen Kunstgewerbebewegung 10.80

---

L'Art et le Beau. Nouveau N:o hors série: Félicien Rops. Avec 5 planches en 4 couleurs et 48 illustration teintées 9.—
*Boutet, Henri*, Les nuits de Paris 2.70
*Coppée, François*, Lettres de Marie Bashkirtseff avec 4 portraits des facsimiles d'autographes et de croquis et une préface 4.20
*Gurnaud, D.*, L'école et la famille. Manuels scolaires. Conflit autour de l'école etc. 4.20
*Pacheau, Jules*, Psychologie des mystique chrétiens. Les faits: Le poème de la conscience Dante et les mystiques 4.80

---

Birds and their nests. First Series. 60 photographs from life by Riley Fortune —.90
Macmillan's Sevenpenny Series:
*Montgomery*, Misunderstood
*Allen, J. L.*, The Choir Invisible
*Paterson, A.*, John Glynn
*Fothergill, J.*, The first Violin
—„— Elizabeth and her German Garden
*Wharton, E.*, The House of Mirth
*Broughton, R.*, A Waif's Progress
Each vol. cloth 1.—
Masterpieces of Spanish Architecture. 60 photographs by J. Lacoste —.90
*Meredith, George*, The Egoist 3.75
—„— Richard Feverel 3.75
—„— Short Stories 3.75
*Vachele, Horace, Annesley*, An impending Sword 2.15
*Ward, Mrs Humphry*, Daphne; or Marriage à la mode 2.15
*Wells, H. G.* Tono-Bungay. In 2 volumes à 2.15

---

Kalevala. A Finn eredetiből, forditotta Vikár Béla. Budapest 1909 16.20

**Akademiska Bokhandeln, Helsingfors.**

**Ph. U. Strengberg & C:os A. B.**

rekommenderar sina välkända fabrikater bl. a.

Fennia, Armiro, Extra, Superfina, Sevilla, Virginia.

---

Hos

**A. APOSTOL**

Not- & instrumenthandel

Mikaelsg. 4 — Telefon 53 44

Alla slags noter
Musikinstrument såsom:
Flyglar & Pianinos
Harmonier i alla storlekar
Guitarrer & mandoliner & zittror
Stråk & blåsinstrument
Grammophoner & d:o plattor
Speldosor & positiver
Pianospelapparaten „Triumphola"
m. m., m. m.

Obs.! största urval!

Billigaste priser!

---

**K. A. Dahlins Droghandel**

Helsingfors TREKANTEN (Georgsg. 8) Tel. 19 91 och Alexandersg. 48 Tel. 2 13

**Rekommenderas!**

---

# Argus kontor.

## Ny adress!

*Södra Esplanadgatan 16*

(Hypoteksföreningens hus, 1/2 tr. upp).

*Kontorstid 10—2*

**Telefon 1163.**







---

**Esplanad-Kapellet** alla dagar MIDDAGS-MUSIK från kl. 1 p. d. AFTON-KONSERT från kl. 7 e. m. av Helsingfors Hornorkester under anförande av Kapellmästare A. Apostol. OSCAR CARLSSON.

---

Begär **Wickels** Extra och Torr **Punsch.** Telefon 103.

---




På A. BERNDTSONS förlag har just utkommit och finnes hos alla bokhandlare:

**Hvarför finnes icke socialism i Förenta staterna?**

**Om socialdemokratin.**

af Max Möller.

75 öre.


Ansvarig utgivare av Argus: Gustaf Mattsson.
H:fors, J. Simelii Arv. Boktryckeriaktiebolag, 1909.

# ARGUS

REDAKTION:
GUNNAR CASTRÉN
GUSTAF MATTSSON
EMIL ZILLIACUS

HELSINGFORS 1 AUGUSTI 1909

ANDRA ÅRGÅNGEN

UTKOMMER:
DEN 1:STA OCH 16:DE
I VARJE MÅNAD
PRIS 7 MK PER ÅR

## Nr 15.

INNEHÅLL:

Orkesterliv i Åbo på 1840-1860-talen. K. F. WASENIUS.
Populära antikstudier. II. EMIL ZILLIACUS.
Maurice Barrès: Colette Baudoche. GUNNAR CASTRÉN.
De ryska avrättningarnas historia. II. A. MOROSOFF.
Hans Larsson: På vandring. GUNNAR CASTRÉN.
Korta anmälningar.
Panoptikon.

*Manuskript och böcker för anmälan adresseras till* ***Redaktionen för Argus, Södra Esplanadgatan 16.***

*Prenumerations- och annonskontor,* ***Södra Esplanadgatan 16,*** *öppet kl. 10—2, telefon 11 63.*



*LÖSNUMMERPRIS 35 PENNI*

# Hotell Kämp

**rekommenderas!**

---

Ömsesidiga livförsäkrings-bolaget

# SUOMI.

Hela vinsten kommer de försäkrade till gode.
Största inhemska livförsäkringsbolag.

---

# KLIPPAN

Rekommenderas.

**Middag- och Afton-Konsert**
gives varje dag av **rumäniska** orkestern **Carmen Sylva** under ledning av direktör **George Vintelescu.**

---



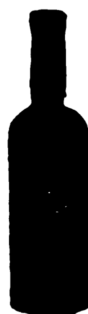

ÄR BÄST.

---




---

# AXEL PALMROOS, AKTIEBOLAG.



*1 kl. Vin- & Spirituosa-affär i Helsingfors.*

Finaste PUNSCH i i mörka flaskor.
Telefon 320.

---

## John Rob. Åström & C:o.

N. Esplanadg. 33, Helsingfors.

Största specialaffär för
**reseeffekter** och **läder-galanterier.**

**·Inkommit stiliga damväskor.**

---

# GLOBE LAMPAN

SOLID & EKONOMISK — ENKEL & LÄTTSKÖTT

Telefoner: 64 38 & 29 30.

Begär katalog från

Telegrafadr.: Jacobsens.

**A.-B. Carl Jacobsen & C:o, Brunnsgatan 11, Helsingfors.**

---

## Hotell du Commerce

**Kaserngatan 28.**

Telefoner: portier 5108, buffet 1270, resanderum 5917.

Konfortabla resanderum, ljus, trevlig restaurationslokal och café. Små rum för slutna sällskap; moderata priser.
**Inneslutande** mig i årade publikens hågkomst; med högaktning

**R. Piehl.**

---

***Halvårs-abonnenter å Argus!***

*Fortsättning å prenumerationen bör ske nu! Per telefon, brevkort eller postkontor.*

---

# *London Magazine*

## *Herrekipering*

*Alexanderg. 13 — Lundqvistska affärspalatset — Telefon 3655*

*Nyheter inkomma ständigt!*

---

## Hotell Continental

Tel. 4609. **Norra Esplanadg.** 5 Tel. 4609.

NYTT! Trevliga rum. Första klassens Restaurant. Frukost 1 mk. Middag 1: 50. A la Carte hela dagen.
**Enskilda** rum för mindre och större beställningar. —— Rekommenderas.

---

## Lantbrukare!

**Innan Ni avslutar köp inferdra pris av**

**Finska RedskapshandelnA.B.**
**P. SIDOROW, Helsingfors.**

---

## Adolfine Erikson

N. Esplanadg. 37, Helsingfors.
Telefon 2757.

Ylle- & Tricotvaruaffär

**Med guldmedalj prisbelönta erkänt smakfullaste, starkaste, hemstickade varor DAM- & BARNGARDEROBE. Nyheter i modevaror anlända varje vecka.**

---

## BODEGA ESPANOLA

Etablerad 1883

**Viner & Spirituosa**

**S. Esplanadgatan 8**

Telefon 443.

---

## G. F. Stockmann A.B.

**Helsingfors.**

Sportartiklar, Järnvaror, Glas och Porsliner, Linne- och Bomullsvaror.

---

***Hotell***

## *Societetshuset*

*Sofiasalens Restaurant*

***Rekommenderas!***

***Frukost- & Aftonservering***

*Prix Fix á 1:50.*

---

## J. Simelii Arvingars Boktryckeriaktiebolag

Nylandsg. 9, Helsingfors

Telefon 137.

**Språkkunniga sättare.**
**Modern materiel.**
**Facila pris.**
**Snabbt utförande.**

**SPECIALITET: Vetenskapligt tryck.**

**— Tryckeriet grundlagt år 1818. —**

ARGUS

NR 15. HELSINGFORS 1. 8. 1909.

# ORKESTERLIV I ÅBO PÅ 1840—1860-TALEN.

Titeln »kapellmästare», »konsertmästare» minner om tider då även musikerna, eller »musikanterna» i städerna bildade skrån eller privilegierade föreningar. Sådana uppstodo omkring det 15:de århundradet, och medlemmar av dessa musikgillen kallade man »stadsmusikanter» samt, med noggrannare instrumentala detaljeringar, »stads-hornblåsare», »konstpipare» m. m. Uppkomsten av dessa privielgierade föreningar eller snarlika tillfälliga sammanslutningar och deras utveckling till våra dagars orkestrar är så brokigt vexlande, att en kort förberedande översikt icke torde sakna sitt intresse.

Den musik, som under medeltiden utövades, sönderföll i tvänne huvudavdelningar, kyrklig och världslig musik. Den förra var vokal, den senare instrumental. Klosterbröderna och de andliga, vilka sjöngo och utförde kyrkomusiken, uteslöto redan i 13:de århundradet från denna all medverkan av andra intrument än orgeln, »propter abusum histrionum». De vagabonderande »histriones et joculatores» (jonglörer) voro just instrumentalisterna, fidlare och pipare, ett lustigt sällskap, putsmakare, taskspelare, spefåglar, folkets narrar. Sitt hemlösa kringirrrande liv förde de ej precis i den moraliska känslans och samhälleliga ordningens tecken. Deras rykte försämrades allt mer, och slutligen sammanförde man dem under rubriken slödder, till föga förvåning för samtiden. En tid höllos de t. o. m. rätts- och ärelösa, samt uteslutna ur kyrkans gemenskap. Sådana voro våra musikers föregångare. Den darwinska ap-människoutvecklingen förefaller nästan mer sympatisk än denna musikaliska derivation. Så kunde saken emellertid ej förbli. De musiker som, bofasta i städerna, togo sin uppgift med mera allvar, ingingo till skydd för sig och sin konst broderskap, bildade skrån, vilka inom vissa områden hade uteslutande rätt att exekvera musik och vilka t. o. m. subsidierades. Så uppstodo 1288 i Wien Nikolaibrödraskapet, vilket subordinerade under en musikantfogde, och som i ett »Oberspielgrafenamt» hade sin högsta rättsinstans vid förefallande tvistigheter musikerna emellan. I Paris utnämnde Filip den sköne 1295 Jean Charmillon till »Roy des ménestriers», och 1330 uppstod »Confrérie de saint Iulien des ménestriers» med kungliga privilegier. Den sista »Roi des ménestriers» eller »Roi des violons» var J. P. Guignon. År 1773 upphävdes detta skrå helt och hållet. Liknande förbund uppstodo samtidigt i Tyskland. Karl IV utnämnde år 1355 Johann der Fiedler till »Rex omnium histrionum» för ärkebiskopsdömet Mainz. Han efterföljare, piparen Brachte, blev »Künig der farenden Lüte». I London grundades 1472—73 »Musicians company of the city of London», vilket erhöll en marskalk (för livstid) och två årligen valda »wordens» (»custodes ad fraternitatem»), vilken förening med förändrad organisation och reformerade privilegier existerar ännu denna dag. Av dessa exempel framgår att likartade skrån uppstodo i alla kulturländer. Inom det gillet tillförsäkrade området fick ingen utom skrået i fråga stående vare sig spela eller sjunga för betalning. Ovanangivna namn på en del gillen giva en antydan om de primitiva instrumentala resurser, varmed musikanterna dåförtiden roade och förtjuste sitt auditorium. Början till den instrumentala sammansättning, varur vår moderna orkester utgått, finna vi uppstå på 1500-talet. Det var första orgelnisten i Markuskyrkan i Venedig, G. Gabrieli, som genom sina instrumentala kompositioner bildade epok i detta avseende. Hans orkester bestod av en stark kärntrupp stråkinstrument, samt basuner, kornetter och flöjter förutom orgel. Även torde han hå använt skalmejor, fagotter och lutor. De första operaorkestrarnas uppgift var mer än anspråkslös. Den bestod i att vid arior och recitativ utföra generalbasen på cembalo (hackbräde) eller luta; endast de torftiga ritornellerna utfördes av stråkar och flöjter.

I Finland låg musiken oerhört efter. Så finna vi av Carl von Bonsdorffs »Åbo stads historia» att stadsmusikanter antagits av magistraten först under senare hälften av 1600-talet. År 1661 fingo nämligen främmande spelmän »venia practicandi» och »tillsades de jämte organisten uppvakta i kyrkan samt på borgerskapets bröllop och kollationer». Förbjudet var att engagera andra. Dock finna vi att oprivilegierade musikanter (bönhasar) stundom konkurrerade med stadsmusikanterna, stundom så att magistraten därvid såg genom fingrarna. Detta var i synnerhet fallet då till bönhasarne sällade sig finska studenter, i egenskap av instrumentalister, »vilka för sin utkomst måste anlita även denna ta-

lang». De mest använda instrumenten voro stråkinstrument, men förekommo även säckpipor, pukor, dulcian (ett fagottartat instrument med blott 2 klaffar), skalmejor, cittra och trycktaffel, det sistnämnda instrumentet spelat av Åbo-studenter. Jag förbigår här Carl Peter Lennings ingripande i Åbo musikliv, Auroraförbundet samt det år 1790 under Gustaf III:s aëra stiftade »Musikaliska sällskapet i Åbo»; de ha redan blivit av andra pennor skildrade. En liten parentes vill jag dock tillåta mig angående C. P. Lenning. Jag har i min ägo haft en spinett eller rättare clavicord, i stil och storlek ungefär likadan som den Mozart ägde. Instrumentet, som nu befinner sig i de Antellska samlingarna, är förfärdigat av samme Lenning och så inrättat att t. ex. den högsta diskanten ej har särskilda strängar för varje ton. Den zinkplatta, som vid nedtryckande av tangenten träffar strängen, fungerar på samma gång som hammare och stall, i det den förkortar den ljudande delen av strängen och såmedels gör den en halv ton högre. På detta instrument togo sig t. ex. de gammalfranska kompositionerna vida intressantare ut, än på vår tids pianinon, för vilkas klang och karaktär de ej voro avsedda.

Efter musikaliska sällskapets pånyttfödelse i Åbo år 1843 och korta existens tog min styvmorfar, Siber, i orkestertyglarna, och vidmakthöll med sträng hand och god ordning stadskapellet och därmed sammanhängande plantskola för de musikaliska lärlingarna. Wilhelm Friedrich Siber var född den 22 mars 1818 i Fellin, inflyttade den 25 oktober 1841 till Åbo från Werro i Wenden, gifte sig den 17 oktober 1843 med min mormoder, Adelgunda Charlotta Wilhelmina Heinzi (tidigare gift med »teatersångaren» Möllhausen). Kyrkoböckerna ange att äktenskapet var barnlöst (min mor och morbror, kapellmästar A. R. Hausen, härstammade från det första giftermålet och buro namnet Möllhausen, numera förkortat till blott Hausen), men makarna Siber fingo i stället sköta om en vidlyftigare skara — stadsmusikerna och lärlingarna, vilka bildade en familj som förslog.

Då jag i barndomen upplevat dessa tider, ber jag få undan annars ohjälplig glömska här anteckna några drag ur orkesterlivet dåtilldags. Hela den musikaliska skaran var ännu efter stadtpfeiffersystemet delad i tre grupper, lärlingar eller lärgossar, utlärda eller gesäller, samt konsert- och kapellmästare. Lärgossarna fingo fri musikundervisning (instrumental), fritt vivre, bostad och kläder, men ej lön. De skulle borsta gesällernas stövlar, gå deras ärenden och även stå kapellmästaren med fru till hands, vilket de också gärna gjorde till omvexling med musikpluggandet, vilket icke alltid var det lättaste, enär de stundom nödgades öva sig flere på en gång i den s. k. övnings- och repetitionssalen, belägen en tid mellan min styvmorfars sängkammare och hans salong. Man hade goda nerver den tiden. Jag undrar om nutidens människor stode ut med att samtidigt, i samma rum, höra en violinist hålla på med Kreuzers etyder, med oboisten sida vid sida övande sig på solot ur Rossinis ouverture till »Italienarne i Algier» samt ett f-waldhorn blåsande i treklangsfigurer, medan trumpettoner smattrade ur »Wilhelm Tell» och kontrabasen brummade några krångliga Weber-passager. Det gällde då för de exekverande att tämligen energiskt koncentrera sig så vad stycke som tonart och takt vidkom. Nog stampades där också takt så det kändes och hördes. Kamratskapet var lärgossarna emellan gott. En viss familje- och gemensamhetskänsla sammanhöll hela skaran. Ofta rodde eleverna kapellmästaren med fru ut till Hongais, där han bodde sommartid, njutande af friluftsliv, lantlig förplägning och glatt tumlande om i sjöbad vid stranden, eller å det klassiskt vordna lilla simoch ölstället »Sista styfvern» vid Aura ås mynning. En och annan kraftig tillämpning av kapellmästarens privilegium till husaga förtog ej det friska solljus och hurtiga uppträdande som då gjorde sig gällande. Man var ej så fin som nu, gick vintertid ofta i vadmal, men hade ett humör som jämte musiken lyste upp t. o. m. landsbygden, varhelst den musikaliska skaran drog fram. Måltiderna intogos naturligtvis gemensamt av lärlingarna; och min mormors grytor och kastruller fingo ej vara av anspråkslösa dimensioner, ty till födandet av den matfriska ungdomsskaran kom ännu skyldigheten att leverera de ogifta »gesällerna» fritt vivre; därbredvid bostad, värme, lyse. De åtnjöto tillika lön. De gifta gesällerna bodde ute i staden och uppburo i ett för allt blott lön. Gesällerna stodo högt i anseende även inför eleverna. Jag erinrar mig att jag en gång med en av lärgossarna ville skämta litet över en av de utlärda herrarna, men av ynglingen i fråga hejdades med den i vördnad lågmält meddelade erinringen: »men han är ju gesäll». Jag förstod honom i hans respektkänsla och hejdade mig. Av gesällerna bestod den egentliga orkestern, vanligen 12—14 man stark. Även längre hunna elever adjungerades utan inväntan på vakans. Violinisterna voro naturligtvis jämte cellisten de mest gouterade utomhus. De gåvo lektioner i staden, spelade ensemble med mademoiseller vid pianot och åtnjöto »spelmannens» på landet invid kulturvaggan Åbo mångdubblade anseende. Första violinisterna voro vanligtvis också ganska kunniga män, sympatiska, med fiolspelarens glada glans i ögonen. Näst violinisterna, ja t. o. m. över dem i världslig och konstnärlig gloire stod dock förste klarinettisten J. M. Blomqvist. Jag erinrar mig såsom exempel därpå, att han som talman fyra gånger åstadkommit äktenskap, där friarne, trots högsta möjliga erotik från deras sida, redan givit sig förlorade. De hårdhjärtade flickorna kunde ej motstå hr Blomqvists svada, för den gavs inga pauser och intet pansar. Tal-

mansskjortor och belöningar tillföllo då, enligt tidens sed, den oemotståndliga klarinettisten, som berättade allt detta för mig med sluttillägget: »så är det, ser du Kalle, när man har bildning».

Gesällernas skyldighet var, utom orkestertjänstgöringen, att informera eleverna i deras resp. musikinstrument. Vanligen borde en elev utom huvudinstrument lära sig att åtminstone nöjaktigt hantera ett eller några extrainstrument för att som reserv kunna rycka i ledet, om det lilla kapellet genom sjukdomsfall o. s. v. hotades i sin kompletta sammansättning, eller om instrumentationen av ett stycke i något avseende pretenderade en förstorad besättning, omöjlig att undvika genom s. k. indragning i andra stämmor. Detta informerande i hanterandet av flera instrument hörde denna tidsriktning till. Så hade t. ex. min far, som samtidigt studerade musik vid Kungl. akademin i Stockholm (senare i Leipzig), erhållit undervisning (förutom i huvudämnet violin samt teori) i orgelspel, pianospel, i fagott och waldhorn. Han hade även som instrumentalist, i de två sistnämnda blåsinstrumenten, fått praktisera, och var hans ton på waldhorn som på violin ovanligt vacker. Det högsta övervakandet av elevernas framsteg tillkom självfallet kapellmästaren, och den förberedande inövningen av orkesterns samspel konsertmästaren. På min styvmorfars, Sibers, tid voro Conrad Greve, en violinist Detlow, samt min far i tur och ordning konsertmästare. Denna rang befriade dem dock alls icke från skyldigheten att vid festligare tillfällen spela även till dans eller andra förlustelser, där orkestermusik förekom, ty dessa voro jämte teatermusiken orkesterns huvuduppgifter. På sådana sysselsättningar var dess existens beräknad och grundad. Orkesterkonserter voro sparsamt återkommande nöjen. Först då min far grundade orkesterföreningen i Åbo (omfattande många framstående amatörer i violin- och altviol-stämmorna, samt orkestermedlemmar med förstärkning från Åbo indelta bataljons musikkår i den övriga besättningen), först då kommo orkesterkonserterna, med sinfoniprogram, till heders. Vid dessa sistnämnda konserter utfördes, förutom ouverturer och mera lättsmälta stycken, åtskilliga sinfonier av Haydn, Mozart; av Beethovens sinfonier spelade man hans första och andra, samt pastoralsinfonin. Den ordinarie Siberska orkestern var livligt anlitad vid teatern, ja obligat. Svenska trupper gästade oupphörligt Åbo och sångpjäser gåvos i myckenhet. Även vid övriga representationer uppträdde orkestern, begynnande aftonen med en ouverture. Som mellanaktsstycken spelades fantasistycken, samt marscher och danser m. m. Orkestern bestod nästan uteslutande av finnar. Jag erinrar mig blott tvänne tyskar däri. Självfallet voro eleverna finnar. Man var patriotisk utan att slå på stortrumman. Siber åtnjöt för kapellet och orkesterskolan en mindre subvention av staden. Programmen, som i början af den tid jag minnes voro goda, lämpades naturligtvis så vitt möjligt var efter »teaterpjäsens» innehåll och förändrade scenerier.

Borgarklubbens subskriberade baler, vilka gåvos i dess egen lokal (där handelsgillet nu logerar) med en viss éclat, hörde till orkesterns mera betydande funktioner. Men icke blott här gav det Siberska kapellet glans och lyftning åt aftnarna. Även vid privata soiréer, middagar ja till familjebaler anlitades hela, eller delar av kapellet, vilket alls icke spelade illa, ty Siber var sträng och fordrande. Han hade för förhållandena då ett ganska gott bibliotek samt höll god ordning. Jag erinrar mig ännu huru man vid barnbalerna i hemmet frös av stolthet, då den imposanta kontrabasen samt violinerna, alten och klarinetten (flere stämmor bestodos ej för tillfället) begynte stämma. När så en vals av gamle Johann Strauss ljöd över salen, steg hänryckningen i tak. Det var annan, finare musik, än den moderna tapörens själlösa rassel över det klangmonotona klaverets stålsträngar. Där var skönhet, fröjd och stämning i musiken, den hade själ och liv. Även till småstäderna, till Nådendal och till de beryktade noblessbalerna på »Salo-bro» som Salo då kallades, engagerades Sibers orkester. I Vasilij Margunoffs för tidsförhållandena storståtliga balsal i Salobro samlades en mängd »herrskap» samt medlemmar av adelsätter från Halikko, Uskela, Bjerno, Somero, S:t Mårtens, S:t Bertils, Kisko, Kiikala, Sagu, Kimito, Tenala m. fl. socknar och bruk redan kl. 6 e. m. Efter verkställd toalett i smårummen tog publiken, åtminstone damerna, plats på bänkraderna under fönstren. Ljuskronan och lampetterna med tända talgljus gjorde sin skyldighet, då och då snoppade av två bastanta pigor med stege. Musiken, fyra man stark, hade med detta sistnämnda redskap praktiserat sig på musikläktaren, förutom kontrabasen som i anseende till läktarens ringa höjd måste placera sig nedanom densamma. Så ljödo polonäsens festliga toner, balen var började. Kom så en vals, därpå »svenska kadriljen» med dess entrechats, chasséer och »fria valet»; så övriga danser tills långt in på morgonen, varvid gubben M:s buffet även spelade en icke så litet uppfriskande roll, (»stödjande» vore måhända ett icke lyckligt valt ord). Flere bemärkelsedagar, såsom Enochs-, Carlsdagen m. fl. illustrerades alltid å landsbygden med baler. Denna sed iakttogs riktigt och livligt i synnerhet i Uskela trakten, där man samlades från när och fjärran särskilt under julhälgen, och om vilken talesättet, med traditionell vördnad och begeistring, lydde: »det var en rolig tid», och rolig var den även.

Även rika bönder hyrde till bröllop och festligheter »kapellet». Dess anseende var stort, dess rykte gick vida omkring. Ärad blev den bonde, som hade hyrt musiken från Siber i Åbo.

Allmogen vande sig även att njuta av densamma. Efter min styvmorfar Sibers död övertogs kapellet av min morbroder, dir. A. R. Hausen, och efter honom, år 1870, av min far, dir. C. G. Wasenius. Men ännu från den sistnämndes tid erinrar jag mig att bönder infunno sig hos dirigenten för att hyra den omtyckta, härliga Siiperin musiikki.

Här vill jag sluta min minnesrelatering. Med åren från och med 1870 begynte en annan tid så i staden som på landet. Det gamla stadtpfeiffer-orkestersystemet gick ur världen. Orkestern omorganiserades av min far i samråd med Musikaliska sällskapet i Åbo. »Siiperin musiikki» försvann även från landsorten småningom. Allmogens musiksmak ödelades, harmonikans gnäll ljöd sedan som schakalers och ugglors skrik i de förstörda städer.

*K. F. Wasenius.*

## POPULÄRA ANTIKSTUDIER. II.

Att skalden Vilhelm Ekelund också smider en prosa, vars friska och fasta glans söker sin like i modern svensk essaykonst, har icke varit någon hemlighet för den som under de senaste åren läst Svenska Dagbladet. Hans dyrkan av antiken, hans intima kännedom om dess diktare — en sådan som endast kärleksfullt och årslångt umgänge kan skänka — äro icke heller någon nyhet. Hans uppsatser ha i regeln behandlat antika eller antikbesläktade ämnen, vi ha sett Pindaros tolkningar av hans hand, i »Grekisk Bukett» har han i svensk språkjord omplanterat ett antal av Anthologins fagraste blommor, och i sin egen poesi med dess orimmade rytmers fria böljegång, dess stoftlösa flykt mot höjden, har han trognare än kanske många av hans direkt antikiserande skaldebröder följt den Goetheska uppmaningen: »Jeder sei auf seine Art ein Grieche, aber er sei's». Och ändå verkar essaysamlingen *Antikt ideal,* där vi återfinna de tidigare offentliggjorda studierna förstärkta med nya, som en uppenbarelse. Så klassiskt säker är författarens stilkonst, så frisk och intuitiv hans syn på antiken.

Det är dock endast genom att i viss mening göra våld på bokens natur man kan hänföra den under den rubrik, som står att läsa över denna anmälan. Föga mer än en tredjedel av studierna, och knappast de kvantitativt eller ens kvalitativt övervägande, behandla direkt antika motiv, och boken är icke blott ett verk om diktare, utan även i många stycken ett diktverk: en stark skaldesjäls konstnärliga trosbekännelse, ett stolt och ensamt och sårat diktarhjärtas bikt. Men det är antikens starka puls som där bultar på varje sida, i varje rad, och över allt och alla, författaren själv och de författargestalter han skildrar, susar antikens höga och härliga luft.

*

Vilket vältaligt vittnesbörd om antikens outgrundliga rikedom utgör icke den omständigheten, att så otaliga diktare hos den sökt bot för själen, näring för dikten, och att de alla — huru olika de än varit till sin natur, huru vitt skilda tidevarv och folk de än tillhört — där funnit just det som överensstämde med deras egen personlighet och läggning. Man må blott — för att taga några typiska exempel — tänka på Racine och Leconte de Lisle, Goethe och Nietzsche, Carducci och D'Annunzio. Huru rik skall ej den diamantens slipning vara, med vilken glans skall icke den ädelstenen lysa, varav dessa diktare avspegla enstaka facetter!

Det vore väl orätt att säga, att Vilhelm Ekelund på Nietzsches skepp kommit till Hellas: han har nog länge och på egen hand strävat mot det landet. Men att Nietzsche i många stycken visat honom vägen, står utom allt tvivel. Hans antikuppfattning har starkt påverkats av författaren till »Die Geburt der Tragödie», hans förhållande till antiken är djupt och personligt såsom dennes, och antiken har kommit att gripa in i hans utveckling på ungefär samma sätt som i hans tyske mästares och själsfrändes: inträngandet i helleniskt liv och hellenisk ande räddar dem båda ur deras ungdoms romantiska pessimism. Och Ekelund antyder att kanske endast den, vilken känt sitt liv hotat av det romantiska rusgiftet, fullt kan fatta den antika kulturens livsbevarande makt och hälsa Apollon som den räddande guden.

Också Ekelund ser den helleniska kulturens kärna i den *tragiska optimismen,* som besegrar smärtan och förädlar den till livsvilja och entusiasm, som lyfter lidandet till storhet och skönhet, som förhärligar tapperhetsinstinkten, kampen mot ödet. Och därjämte i ärelystnaden, den storstilade ambitionen, lidelsen att hinna framom alla andra, att vara den första och nå det högsta. Vad är människan, frågar Pindaros. Skuggans dröm; men när den gudaborna ärans ljus faller över hennes väg, då blir livet strålande och ljuvt att leva. Det var denna äkthelleniska ärelystnad som kom den unge Thukydides att gråta, när Herodotos för menigheten i Athen uppläste sitt historieverk; han grät av raseri över att han ännu icke ens lagt grunden till ett arbete, varigenom han en gång skulle lyftas så högt över mängden som nu Herodotos. Med fin förståelse framhåller Ekelund det etiska elementet i antikens dyrkan av ynglingaskönheten, det själfulla och andliga som är utmärkande för den grekiska gossekärleken i dess högsta former, och huru vackert formulerar han det ej i följande rader. »Hyllningen av gestalten tar form av en eggande vädjan till stolthetskänslan och ärelystnaden: gör dig värd

din ädelborenhet av skönt blod och lemmar genom att älska det bästa, genom lysande levnad;... Det är egendomligt att se hur denna lidelse sublimeras hos de högtstående individerna och skjuter upp blommor av en glans och en daggfriskhet som man förgäves får söka efter i den vanliga kärleksdiktningen. Blodet är mera doftande hos denne Eros, där frusar på hans kind en fläkt från ängar i morgonbad. Dess själ är en högtidskänsla av mänsklig fullkomning och gudalikhet».

Det är antika kolonner som bära den Ekelundska konståskådningens doriskt stränga byggnad. Liksom i den grekiska myten — förklarar han — är för honom Harmonia ett barn av krigsguden och kärleksgudinnan, av det ljuvaste och det hårdaste. Den gamle grekiske tänkaren förklarade världen såsom tillkommen ur stridens princip, och Ekelund ser i dikten ett djupt analogon till naturen. »Ty liksom naturen enligt Heraklit når till sina resultat genom en evig kamp mellan motsatser, så når diktaren sina starkaste skapelser, sina harmoniers klangdjupaste spänning genom att göra sig övermäktig, besegra och försona de lidelsefulla makterna i sitt bröst. Och endast den dikt som är framsprungen ur den djupaste kampens princip är det förunnat att verka med den upphöjda försoning som är starkare än all religion och som är det innersta och evigaste i dikten, det som trotsar årtusenden.» Den stora och sanna konsten ligger lika långt från romantisk pessimism som från den flacka gottköpsoptimismen, dess klara livsvilja växer ur en djup inblick i all tillvarons vansklighet och smärta. Den lyrik som verkligen är värd namnet bör vara ljus och tragisk som det grekiska sorgespelet. Då kan den förkunna den idéernas obegränsade och oförstörbara lycka, varom Spinoza siat, och den äger dessutom en underbar förmåga att fixera dessa människosjälens högsta tillstånd, inför vilka filosofin kommer till korta. Den romantiska visan, som växer ur känsloeffekternas skymningsdager, kan smeka och döva hjärtat, men den vädjar till det svaga och sjuka i själen. Endast den stolta, apolliniska, livsstegrande dikten är en konst för män.

Hela boken är genomsyrad av samma konstuppfattning, men i form av lyriskt förtätad essens slår denna emot oss i det centrala kapitlet »Intermezzo» med dess »Aforismer till lyrikens själsliv», i vilkas blixtrande och svärdsblanka satser släktskapstycket med Nietzsche är så omisskänneligt. Här är Ekelund en förkunnare med lyra och båge: språket skälver av lyriskt patos, men samtidigt susa pilarna och stanna dallrande i målet. Och målet, det är allt som han finner vara lågt och litet, av andlig underklass, i den samtida poesin och den moderna dikten över huvud: den flacka och filiströsa optimismen, kristendomens feminism och sentimentalitet, den vekliga esteticismen, den poetiska kleinkunst, där »den pikanta sentimentsbagatellen är det stående temat», som »diktar med allehanda dyrbara föremål, såsom ädelstenar med passande namn, keramiska och möbelrariteter, ja med husgerådsting». Men lidelsens blodvåg kan någon gång skymma blicken och komma pilen att flyga över målet; omdömet blir i undantagsfall en överraskande paradox. I angreppet mot den »estetiska formen», »formfulländningen» och försvaret för versens frihet anar man en berättigad kamp *pro domo sua*, men är det välbetänkt att utan vidare likställa den moderna fria versen med antikens? Den förra är ibland ingenting annat än en maskerad och kraftlös prosas vanmäktiga försök att bestiga den höga kothurnen, och även hos sina bästa representanter kan den ofta hava någonting godtyckligt och formlöst. Huru sträng är ej däremot den antika diktens formtukt, huru skarp går ej där gränsen mellan poesi och prosa; om den gäller väl i högsta mening det Tegnérska »bär konstens regel, men försmår dess tvång». Man kan vidare — för att använda Ekelunds eget bildspråk — uppfånga den hemliga rosendoften i ett horatianskt ode, utan att därför dela den överskattning av romarskalden vartill han gör sig skyldig, då han i samma andetag nämner denna och Pindaros, Horatius' begränsade och fantasifattiga lyrik, där om någonstädes språkkonsten och den formella begåvningen spela en så stor roll, och Greklands högsta, den vars oupphinneliga storhet av romaren själv förliknats vid en dånande bergsflod. Och — såsom en svensk kritiker redan påpekat — när han i tvenne dikter av Strindberg ser »den svenska lyrikens bägge bländande alptoppar», då frågar man sig häpen om han alls icke känner Heidenstam, liksom man också annars förvånat sig över att han icke haft ett ord att säga om dennes förhållande till antiken, ett ämne som dock icke borde sakna sitt intresse. Men dessa inkast — som för övrigt kunde förökas med några andra av samma art — hänföra sig ju, såsom envar inser, till oväsentligheter och äro ägnade och avsedda att giva ökad relief åt den oreserverade beundran, som Ekelunds starka och stolta bok framkallat hos författaren till dessa rader.

*

Alla de moderna diktare, om vilka Ekelund talar, äro sedda *sub specie antiquitatis*, i deras förhållande till antiken; alla hava de mer eller mindre, i en eller annan mening, gått i antikens skola. Och de äro — på två undantag när — samtliga tyskar. Ekelund är intimt förtrogen med den tyska litteraturen, han har blickat djupt in i tysk ande och hos dess främsta representanter funnit ett äkta helleniskt drag, draget av *dorisk Apollon* som han så träffande kallar det. Det kyska, stränga, spartanskt enkla, som strömmar emot en ur Nietzsches brev och Platens dagböcker, »den unga geniala menniskan med

det första kyliga vårljuset över sig av äregirig energi och klara drömmar». En motsats till det franska lynnets atticism, dess mera joniskt färgade sensualism och smidighet.

Litet varstans i boken träder Goethes apolliniska ljusgestalt oss till mötes i sin grekiskt sköna och fria mänsklighet, sin sophokleiska naturs harmoniska sammansättning. Och likaså stöter man överallt på Nietzsche, heroisk och kämpande där Goethe är harmonisk och stillnat stor, förande det av Goethe förkunnade antika idealet till dess yttersta konsekvenser, bärande i sitt bröst ett övermått av renhetsbegär och skönhetslidelse. Att här ens antyda innehållet i alla de olika kapitlen skulle föra oss för långt; vi få åtnöja oss med en summarisk uppräkning: Hölderlin, Platen, Lichtenberg, Stefan George, Leopardi. En essay — och en av de yppersta — har författaren ägnat Tegnér, i vilken han ser den ende svenske diktare som stått i ett djupt och intimt förhållande till antiken. Tegnér var i grunden en antik ande, en positiv natur, jordbunden i ordets bästa och högsta mening; huru djupt antiken gått honom i blodet, därom vittnar det hat varmed han förföljer allt som i litteraturen är romantik, pessimism, översinnlighet, hans hätskhet och oövervinneliga motvilja mot den samtida diktens dunkelmän. Men han var olycklig som människa och konstnär, han fick aldrig förverkliga sina diktardrömmar. Huru stolt och apollinisk, grekiskt ljus och genomskinlig är ej resningen hos det diktideal, vars konturer han en gång drog i Epilogen, och huru långt ej steget därifrån till hans egen diktargärning — Frithiofssagan. Han insåg det själv, och med vilken bitterhet: »Jag är som ett barn som ser hålen i sin söndagsklädning.»

De studier som behandla rent antika ämnen äro ej flere än fem till antalet. Den homeriske Telemachos och den sophokleiska Elektra få var sitt korta och inspirerade kapitel, ett tredje skildrar den grekiska tragedins undergång genom sokratismen och det euripideiska dramat, i ett fjärde upprullas bilder ur Anthologins och herdeberättelsernas sengrekiska värld med dess rena, men bleka och blodfattiga fägring. Det femte kapitlet — bokens första — bär rubriken »Pindariska utsikter» och välver sig till ett sannskyldigt segermonument över segrarnas sångare. Här sjunger Ekelunds prosa som vers, den doftar och lyser, den blir själv en pindarisk hymn till den store helleniske skalden och det som inspirerade hans dikt: segerkänslan, hänförelsen över människans fysiska och etiska skönhet. Vill man giva ett prov på författarens konst, så vet man ej vilken bit man skall skära ut ur språkväven. »Drama och epos bemäktigar sig det väldiga poemet: lika lätt som för den moderne poeten hans små subjektiva sentimentstavlor — lika lätt lyfta sig för Pindaros' hand tunga massor av förvirrade och stormiga människoöden till genomskinlig bild. En doftande vår av gudomlig mänsklighet böljar fram genom hans strofer. Gestalternas prakt lyser med det doriska språkets mörkt gnistrande fasthet, som väl ägnar sig till dityrambisk glöd — så olikt det homeriskas mjukt havstöckniga, idylliskt vällustiga blå.» Så skriver en skald om en annan.

*

Vilhelm Ekelunds essaysamling bär spår av att de enskilda studierna äro författade på olika tider, publicerade var för sig, icke komponerade med tanke på gemensam utgivning. Boken är full av upprepningar. Många av de bärande tankarna gå ledmotivsaktigt igen, liksom också det språkliga uttrycket för dem; det samma gäller om bilder och liknelser. Man får intrycket att författaren, när han funnit en vacker och slående bild, förälskar sig i den, tar den fram gång på gång, vrider och vänder på den som på en ädelsten, så att alla sidor komma i dagen och lysa. Han sitter en solig stormdag vid havsstranden med Pindaros i handen; plötsligt slås han av släkttycket mellan stormen och sången, som han läser, och sedan lämnar associationen hav-dikt honom icke mera. »Goethe är det lugna havet. Ljus omätlighet bor i dess blick. Nietzsche är det solbelyst stormande; guld och blått yr över topparna, och det blixtrar som svärd inne i den spelande oron.» I det ursprungliga sammanhanget återkommer liknelsen ännu oftare: »Pindaros' strof lyfter sig långsamt — som ett vågberg; solbelyst och sorlande sänker den sig.»

Det vilar över *Antikt ideal* någonting rapsodiskt och lyriskt, varmed stilens aldrig slappnande lyriska spänning så väl överensstämmer.

*E. Z.*

## COLETTE BAUDOCHE.

Det är länge sedan Maurice Barrès vandrade över den bro, som från hans ungdoms Stendhal-märkta jagdyrkan och jagodling, *le Culte du Moi* som han själv döpte den, förde fram till traditionalismens och nationalismens åskådningar med deras vördnad för allt det, som upprätthåller kontinuiteten mellan generationerna. Det är i denna hans utvecklingsgång något som svagt påminner om Heidenstams — blott att allt hos Barrès är präglat av intellektet och teorierna under det Heidenstams utveckling bäres av skaldens starka känslor. Men jag skall icke här närmare gå in på Barrès författarebana; en och annan av Argus läsare erinrar sig måhända ännu en serie utmärkta uppsatser därom, som senaste höst ingingo i Svenska Dagbladet, skrivna av den ypperlige svenske kritikern Fredrik Böök.

Maurice Barrès senaste bok, *Colette Baudoche*, hör till en serie, åt vilken han givit namnet *Les Bastions de l'Est* och i vilken han vill skildra

franskhetens kamp mot germanismen i de av Tyskland erövrade provinserna.

Colette är en ung flicka som växer upp hos sin mormor i Metz. Staden är delad i två fullkomligt skilda delar, den tyska delen och den franska. Den franska, till vilken Colette och mormodern höra, lever helt i det förgångna; alla tankar, alla intryck ha rapport med tiden före 1870, tiden då Metz var stort och lysande och rikt. Decennierna sedan dess ha förändrat allt. Tusental av familjer emigrerade för att icke bli tyskar, glansen försvann, tunga tider kommo. De germanska barbarerna vältrade in. De byggde upp sina väldiga byggnadskolosser utan proportioner och utan stil, radade intill varandra i de mest befängda sammanställningar, de reste som introduktion till staden en jättebangård, en hopplöst tung, tryckande massa, övermålad med bjärt spenatgrönt, de avbröto parkernas grönska med springbrunnar, där grodor resa sig på bakfötterna under det de sträcka fram ölsejdlar... De gamla franska familjerna, som stannat kvar, trängdes alltmer ihop av segrarenas invasion, och allt starkare blev trycket på dem. Men de bevarade trots allt sin franskhet oförsvagad, och vårdade den som sin heligaste relik; med en sund, stärkande känsla av överlägsenhet se de ned på smaklösheten och ofinkänsligheten i allt vad immigranterna skapa. »Intet väcker mer vår ironi än en husbonde, vars verkliga underlägsenhet vi genomskåda. Den stolta lotringska befolkningen skall vara försvunnen den dag, då man i landet kring Metz icke längre ler åt sina tungfotade besegrare.»

Madame Baudoche har ett rum att hyra ut, och där bosätter sig en ung tysk skollärare, dr Fredrik Asmus. Han hör till de bästa typerna bland tyskarna; han hyser ingen fiendskap till fransmännen, han begär icke bättre än att själv lära sig franska, och hans tyska fosterlandskärlek har så litet av chauvinism, som gärna i detta land är möjligt. Därför fattar han snart vänskap för familjen där han bor och bemödar sig om en allt större intimitet. I all sin välvilja och godhet begår han emellertid den ena ofinkänsligheten efter den andra och blottar bjärt sin brist på verklig kultur, så uppfyllt av böcker hans sinne än är. Han bjuder sina värdinnor att åse käjsarens intåg i staden utan att fatta det pinsamma för dem i detta spektakel; han kommer en kväll hem, berusad av Salvatorölet, så Colette får lov att hjälpa honom in i hans rum, och han urskuldar sig med att det enligt tysk sed var något mycket oskyldigt. Då han på kvällarna slår sig ned för att öva upp sin franska med sina värdinnor kan han icke undvara ölsejdeln framför sig.

Men småningom inverkar hans omgivning på honom. Han börjar fatta att den levande kultur, vilken hans olärda värdinnor representera, är något förmer än den tyska ur böcker fabricerade. Han får en aning om vilken fin, harmonisk själ det bott i det gamla Metz, av vilket han ser rester kring sig, han får under vandringarna i stadens omnäjder blick för de mjuka linjerna i det lotringska landskapet, som är så skilt från det brutala tyska. Och än starkare ser han gracen, friheten, lättheten i den franska naturen, då han gör ett besök i Nancy, på den franska sidan gränsen, där allt detta ohämmat fått fortleva. Han förstår Goethes ord att det ännu kan räcka några århundraden, innan tyskarna övervunnit barbariet.

Instinktivt inser han att han i själva verket är en elev hos dem han bor hos, och vinnlägger sig om att där studera den förfining han märker att han saknar. Så kommer han dem allt närmare och får allt mer sympati för dem; han tycker att nationalitetsskillnaden mellan dem småningom försvinner. Han har hunnit så långt i tolerans att han ivrigt arbetar för att franskan skall återinföras i några folkskolor, där den avskaffats, varigenom han naturligtvis vinner sina värdinnors tacksamhet. Och slutet blir det man kan förutse — att han förälskar sig i Colette och friar. Men hon avslår; så mycket hon än på sätt och vis håller av honom, så kan hon dock icke gifta sig med en av dessa främlingar, som hennes stam hatar.

Och boken slutar med en hymn till Colette, hon som troget vårdar gravarna och minnena...

»Colette Baudoche» hör icke till Barrès djupaste eller rikaste böcker. I stället är den av de lättast tillgängliga; den är fri från den tyngd och den abstrakta reflexion, som annars ofta tröttar en och tänjer ut berättelsen i överdrift. I sin skildring av kontrasten mellan den nobla, gamla franska civilisationen och den nya framfusiga tyska är den ett av de vackraste minnesmärken Frankrike skänkt sina forna provinser, och i några sidor, som Barrès ägnat sina barndomsminnen från dessa trakter, öppnas deras innersta väsen också för läsaren. Med denna bakgrund smälter Colettes gestalt nästan samman; hon är ett barn av denna luft och denna mark, ett förkroppsligande av allt det djupaste i befolkningens lynne, där hon i bleka linjer avtecknar sig i sin anspråkslöshet och sitt diskreta gäckeri. Asmus är icke lika lyckligt skildrad. Barrès har icke varit orättvis mot honom och icke gjort honom till någon karrikatyr, men han förblir en typ, han vill icke leva upp som individ. Det försvagar litet kontrastens verkan. Men också sådan skildringen nu är, är den ett vackert monument över en kultur, vars skönhet skimrar med det till livet hotades lockande och betagande klarhet. —

Kunde man icke hos oss finna motiv, som på sätt och vis vore analoga, visserligen i miniatyr? Jag tänker på den småstadskultur vi flerstädes haft, som nu, särskilt inför det finska elementets framträngande, håller på eller kanske redan har dött ut? *G. C.*

## DE RYSKA AVRÄTTNINGARNAS HISTORIA. II.

Av intresse äro även några fakta, vilka belysa en annan sida av krigsrätternas verksamhet — beskaffenheten av de »brott», för vilka människor dömdes till döden.

I Mitau fälldes 2 dödsdomar för »plundring» å en herregård, varvid bytet utgjordes av — 25 kopek. I Harjkoff ställdes två personer inför krigsrätt för stöld av 2 rubel och några bullar ur en butik, varvid butikägaren hotades med revolver. I Warschau dömdes två personer till döden för stöld av 60 rubel å ett spinneri, varvid vakten blivit hotad med kniv. Den militära distriktsdomstolen i Moskva dömde till döden genom hängning tvenne bönder för mordbrand, varigenom hö förstörts till ett värde av 350 rubel, på en egendom tillhörig medlemmen av riksrådet Schlippe.

Vad de anklagades ålder beträffar, är förhållandet lika »rättvist». Visserligen hava hr Stolypins medhjälpare i tillämpningen av lagen om fälträtter icke gått så långt som deras företrädare i början av 17 seklet, vilka hängde den 4-årige »panna Marinkas fördömde son», varvid denne måhända i flere timmars tid plågades i galgen, enär snaran, till följd av barnets ringa vikt, icke drogs igen. Men i det 20 århs Ryssland händer dock mycket ofta att kvinnor, ungdomar och t. o. m. barn dömas till döden av fältkrigsrätter samt avrättas.

Nedanstående tabell utvisar de dömdes ålder för förra hälften av 1908:

| Ålder | Dömda till döden | Straffarbete o. s. v. | Frikända | Summa |
|---|---|---|---|---|
| Under 14 år | — | 1 | 1 | 2 |
| 15—17 år | 3 | 11 | 6 | 20 |
| 17—21 år | 68 | 13 | 23 | 104 |
| 21—30 år | 43 | 45 | 15 | 103 |
| 30—40 år | 11 | 13 | 5 | 29 |
| Över 40 år | 4 | 3 | 1 | 8 |
| Obestämd ålder | 55 | 60 | 23 | 138 |
| Summa | 184 | 146 | 74 | 404 |

Ett barn under 14 år har sålunda dömts till straffarbete (på 20 år!), tre barn under 17 år hava dömts till döden. Av 129 dödsdömda, vilkas ålder kunnat bestämmas, voro 71 ynglingar . . .

Ytterst betecknande är även följande bekanta händelse. I jan. 1906 nedskjötos i Warschau på befallning av generalguvernören Skalon, *utan dom och ransakning*, 17 personer, bland dem *11 minderåriga* . .

Varmed motiveras en dylik skriande orättvis befallning, vars offer bl. a. även blev en 15-årig gosse? Vem kan väl föreställa sig, att det för den statliga ordningens bibehållande i Ryssland var nödvändigt att nedskjuta 17 ungdomar? Frågan besvarar sig själv.

Den 23 aug. 1907 upphörde fältkrigsrätterna officiellt att existera, sedan den andra riksduman i mars samma år förklarat sig icke vidare sanktionera deras verksamhet. Enligt tidningarnas uppgifter dömdes till döden och avrättades under loppet av de 8 månader fältkrigsrätterna voro i värksamhet omkr. 1,150 personer. Största delen härav hänför sig till Östersjöprovinserna, därefter komma Polen och Kaukasien eller m. a. o. gränsmarkerna; inom Ryssland åter förekomma de flesta avrättningarna i syd-Ryssland, trakterna kring Odessa.

*Fältkrigsrätterna* ersattes nu av *militära distriktsdomstolar*, vilka med otrolig energi fortsatte sina företrädares värksamhet. Egentligen hade dessa domstolar funktionerat redan tidigare, men av de långt snabbare fälträtterna trängts i bakgrunden. Sedan emellertid fältkrigsrätterna upphävts, vidtog den ryska regeringen väsentliga förändringar i lagen om militära domstolar med avseende fäst på att vinna större snabbhet i rättsprocedyren och närma dem till de avskaffade fältkrigsrätterna; enligt lag kunna sålunda civila personer på 5 dagen efter brottets begående dömas av militärdistriktsdomstol och på den 6 avrättas . . .

Dödsstraffets försvarare argumentera sin uppfattning på följande sätt: under orostider, då den stora massan kommit ur sin vanliga jämnvikt, är det nödvändigt, att brottet omedelbart åtföljes av straff och att straffet träffar den skyldige, medan intrycket av det begångna brottet ännu icke hunnit förflyktigas. Liknande motiv anfördes av de ryska politiska ledarena till försvar för lagen av den 27 juni om en snabbare rättsprocedyr vid de militära distriktsdomstolarna. I det officiella tillägget till lagförslaget läsa vi: »De nuvarande förhållandena göra det ovillkorligen nödvändigt, att mål, som överlämnats till militär domstols behandling enligt gällande krigslagar, *expedieras med större skyndsamhet*. I detta avseende har H. M. Kejsaren flere gånger givit krigsministern anvisningar och i allra senaste tid har även ministerrådet riktat sin uppmärksamhet på nödvändigheten av större snabbhet *i synnerhet i mål angående terroristiska akter*». Kabinettet Stolypin har alltså ansett de förra terminerna för dylika måls behandling altför korta.

Låt oss se, huru denna teori tillämpas i verkligheten.

Av 245 mål, som under loppet av nio månader år 1908 behandlats av militära distriktsdomstolen i Warschau, hänförde sig 5 mål till 1905, 32 till 1906, 115 till 1907 samt 57 till 1908. Största antalet mål hänförde sig alltså till 1907, medan målen av 1905, 1906 och 1908 incl. 32 mål, för vilka i tidningarna icke uppgivits bestämt år, sålunda utgöra 72 % av totalanta-

let. Med andra ord, folk hänges, medan den stora hopen, massan av folket, på vilken dessa avrättningar skola göra intryck, icke har det ringaste begrepp om varför de ske.

Enligt polisdepartementets uppgifter för år 1905 till riksduman blevo följande antal civila mål överlämnade till behandling av *militärdistriktsdomstol*, samt nedanstående antal dödsdomar fällda och satta i verkställighet:

| År. | Antalet dömda. | Antalet avrättade. |
|---|---|---|
| 1905 | 72 | 10 |
| 1906 | 450 | 144 |
| 1907 | 1,056 | 456 |
| 1908 | 1,741 | 825 |
| Summa | 3,319 | 1,435 |

Under de militära distriktsdomstolarnas verksamhet fr. o. m. 19 aug. 1906 till den 20 april 1907 blevo dessutom inalles 683 personer dömda till döden och avrättade. Under loppet av 4 år fälldes sålunda 4,002 dödsdomar och avrättades 2,118 personer. Härtill kommer antalet dödsdomar och avrättningar inom militären. Ensamt år 1907 hängdes 19 och nedskjötos 65 militära personer. Enligt beräkningar, som nyligen gjorts av den petersburgska pressen, fälldes av olika rättsinstanser i Ryssland under de tre konstitutionsåren 17 okt. 1905—17 okt. 1908 mer än 5,000 dödsdomar. Detta energiska arbete med uppresandet av galgar har icke upphört ens under innevarande år. I jan. d. å. blevo 111 personer dömda till döden, avrättade 107; för februari äro motsvarande siffror 122 och 76, för mars 143 och 52.

Vad är då ändamålet med alla dessa avrättningar? Varför måste de *berövas livet*, dessa tusenden som falla offer för krigslagarna? Vad förmår dessa människor att likasom glömma, vilken mödosam väg civilisationen haft att vandra; och återgå till barbariet? Låt oss höra, vilka skäl som framhållas av samtida försvarare av dödsstraffet, av dem som förorda dess tillämpning i den vidsträckta mån vi nyss redogjort för.

Anmärkningsvärt är, att dödsstraffets anhängare själva inse ohållbarheten av förut anförda argument om »lagligheten» och det »berättigade» i detta slags straff. Deras argumentering rör sig huvudsakligast kring frågan om nödvändigheten av dödsstraffets användning med hänsyn till nutida politiska förhållanden, om ändamålsenligheten av detta straff just i vår tid som ett viktigt vapen i statsmaktens hand. Härom vittna tydligt de ryska ministrarnas andraganden inför den första och andra riksduman ... »Staten», sade hr Stolypin vid dumans sammanträde den 13 mars 1907, »bör, då den befinner sig i fara, vidtaga de strängaste, de mest extrema åtgärder för att skydda sig mot splittring. Dessa extrema åtgärder har den ryska regeringen tillgripit, naturligtvis dock temporärt» — — — »beklagligtvis», fortsatte premiärministern, »har den blodiga yrseln, mina herrar, ännu icke avtagit och *knappast kan den hejdas med vanliga medel, med våra vanliga förordnanden och påbud*». Under sådana förhållanden har regeringen enligt hr Stolypins åsikt icke rätt att göra eftergifter gent emot revolutionen.

Frågans kärnpunkt ligger således däri, att enligt regeringens uppfattning terrorn uppifrån är en följd av terrorn nedifrån. Utan att inlåta oss på en närmare granskning av en dylik åsikt, göra vi oss följande fråga: huru stark är den statsmakt, som för varje brott hotar med dödsstraff, som fordrar av var och en av sina miljoner undersåtar det, som den själv icke vill fullgöra? På denna fråga gives knappast mer än ett svar. Avrättningarna som ett medel i kampen mot »anarkin» böra, enligt premiärministerns ord, vara av en *tillfällig karaktär*. »Jag måste öppet framhålla», sade hr Stolypin i den andra riksduman, »att dylika temporära åtgärder icke kunna bliva konstanta; om de tillgripas under en längre tid *förlora de först och främst sin kraft* och kunna dessutom återverka på själva folket, vars seder böra utvecklas genom lagbundenhet». Detta är ett mycket värdefullt erkännande av ledaren för regeringspolitiken: extrema åtgärder böra vara *temporära* ... Men var är kriteriet på deras temporära karaktär? Rörelsen i Ryssland har ovedersägligen avtagit i styrka och våldsamhet, men de extrema åtgärderna tillgripas mera energiskt än förut. Vidare är det klart, att om dessa åtgärder verkligen vore ändamålsenliga, om de verkligen kunde avhålla någon från att begå brott, såsom regeringen och dess förbundsmän, högermännen, anse, så borde ju dessa åtgärder redan visat sin verkan. Tillfälle härtill, synes det, har givits mer än nog. Vad se vi emellertid? Vi se något som fullkomligt motsäger avskräckningsteorin. ... Antalet politiska brott — eller rättare »terroristiska» handlingar — mot regeringens funktionärer har visserligen avtagit under senaste tid, men har detta väl skett på grund av att revolutionärerna börjat frukta döden? Ingalunda. Skulle hotet om dödsstraff äga någon värkan, så hade detta visat sig i fråga om mindre brott än expropriationer, överfall o. dyl., brott vilka likasom dessa »terroristiska akter» äro *belagda med dödsstraff*. Vetenskapen har längesedan fäst uppmärksamheten vid de »politiska brottens» säregna karakter och »politiska brottslingars» speciella psykologi, som allmän regel gäller för detta slags brottslingar att fruktan för straff är dem fullkomligt främmande. Klart är att påståendet om dödsstraffets avskräckande verkan härigenom förlorar all betydelse. I den fråga, som sysselsätter oss, hava mycket intressanta iakttagelser gjorts av den ryska journalisten A. Jablonoffski. Denne skriver; »Som allmän regel iakttog jag, att i de städer, där avrättningar mycket sällan förekomma (sådana

lyckliga städer finnas verkligen), reagerar allmänhetens samvete mot varje dödsdom, varje avrättning. Dessa utgöra ett outtömligt ämne till nervösa samtal, och alla stadens innevånare känna icke blott den avrättades namn, utan veta även, vari hans brott bestod, huru han dog, om han lämnade efter sig familj o. s. v. Själva avrättningsprocessen framkallar fasa icke blott hos den dödsdömde, utan även hos hela administrationen, vilken å tjänstens vägnar är närvarande vid den sista akten av den militära rättsskipningen.» (Se »Sovremennij mir», 1909 N:o 2 sid. 74). En helt annan bild erbjuda de städer, där avrättningar blivit en så vanlig företeelse, att de äga rum dagligen; »där talar man ej ens om dem — *det är ej brukligt»* (ibidem). Att på allvar tala om något, som utgör en vanlig, alldaglig företeelse, är ju psykologiskt omöjligt: vi tala ju ej häller om att folk dagligen dör, att i kirurgiska sjukhus dagligen skäres människokött och sågas människoben. *Alla veta det,* därför är det ingenting att tala om. Möjligt är, att under denna tystnad döljes mycket mer, än vad som uttrycker sig i hjärtslitande rop och skrik, men faktum är dock att smärtan i allmänhetens samvete icke mera kommer till uttryck: allt är lugnt i vårt lugna land . . . Sedan avrättningarna blivit en allmän företeelse i det ryska samhällslivet, kunna de ej mera göra den effekt på allmänheten, som galgarnas försvarare skulle önska . . .

I de ryska regeringsorganens medvetande hava avrättningarna antagit karaktären av en oantastlig statlig institution. Dessa organ hava gått så långt, att de med fullkomlig öppenhet betrakta varje ordnad protest mot galgarna såsom något lagstridigt. Se här ett karakteristiskt fall, som bekräftar det ovansagda. I mars innevarande år beslöto några personer att grunda en »förening för bekämpande av dödsstraffet». Den petersburgska speciella stadskommittén för sanktionering av föreningar vägrade att inregistrera nämnda förening, motiverande sin vägran därmed, att dödsstraffets tillämpning grundar sig på förordningar, vilka ingå i gällande lagsamling; en förening, vilken satt som sitt mål att kämpa emot gällande förordningar, i vilken form dessa än må tillämpas, måste anses farlig for samhällets säkerhet och dess ändamål olagligt (Retsch, 2 april 1909). Sådan är de lokala myndigheternas uppfattning av dödsstraffet.

»Vi, regeringen», yttrade hr Stolypin i tredje riksduman, då han avgav förklaring i affären Aseff, »vi bygga endast de ställningar, som skola underlätta Ert arbete; våra motståndare tala om ställningarnas oformlighet och vilja riva ner dem till grunden. Dessa ställningar skola en gång oundvikligen falla. Måhända skola vi krossas under deras ruiner, men må detta ske först då, när ur deras spillror framstå åtminstone huvudkonturerna av en ny byggnad, det nya Ryssland, det i ordets bästa bemärkelse fria Ryssland, fritt från fattigdom, okunnighet och orättrådighet, som en man tillgivet sin härskare.»

De vidlyftiga reformer, om vilka hr Stolypin talar, äro kända av alla. Var och en som helst något haft reda på ställningen i Ryssland de tre sista åren, vet, att dessa reformer inskränka sig till skapandet av ordning och införandet av gravgårdens lugn i det mångprövade landet. En arsenal av olika slags repressalier tjänar hr Stolypin som material vid skapandet av ett »nytt fritt Ryssland». Och i denna arsenal utgöras byggnadsställningarna av de talrika galgar, vilka hr Stolypnis regering överallt uppreser.

*A. Morosoff.*

(Övers. ur förf:ns manuskript).

## HANS LARSSON: PÅ VANDRING.

Hans Larsson är en av den svenska litteraturens få verkliga essaiförfattare, en av dem som på några knappa sidor kunna kasta ut egna tankar och samtidigt sätta andras i rörelse i riktningar som de antyda. *Studier och meditationer, Idéer och makter* äro bevis härpå, och vid sidan av dessa samlingar av uppsatser stå hans större verk — *Poesiens logik* är en av de finaste och idérikaste estetiska studier vi ha på svenska.

Denna vår har Hans Larsson publicerat ett litet dikthäfte, *På vandring.* Det sticker av — som man kan vänta — från all den lyrik, som vid dess sida tränges på bokhandelsdiskarna. Hans temperament är icke färdigt att vid första intryck eller upplevelse ljuda i dikt, och hans stämningsskala är icke rik eller mångtonig. Men vad han ger är i sin försynthet och tillbakadragenhet dess djupare. Hans dikter härstamma från de tysta stunder då man lyss till det innersta i sitt bröst och ser in i sitt hjärta. »I julsnön» heter en liten prosabit som avslutar samlingen; och där står det:

»Jag kan ställa mig själf där i snöfallet och bida, och jag tycker mig lyss till min egen barndom, eller till mitt lif som liten och stor, kanske till mitt lif som gammal? Jag ville vara en uttolkare och kunna tyda mig allt det som jag förnimmer, men jag är blott en lyssnare, en drömmare, en som stannar.

Jag vill gärna stå på min bygata en juldagskväll och känna snön falla öfver mina skuldror. Jag vill gärna gå ensam med mina tankar och försvinna på en af vägarna.»

Det är mycket nog att verkligen kunna lyssna och kunna drömma, — att äga inom sig det som är mödan värt att lyssna till och att äga förmågan att ge det rent, fullödigt uttryck i ord. Mer kan en skald sällan göra.

Den brusande ungdomsentusiasmen är fjärran från dessa dikter. Det är den mogne man-

nen, som med sin tillkämpade resignation skådar på sitt liv, sådant det varit och sådant det blir, mannen som lärt känna sig själv och sitt öde och vet sin plats. Men en man, som dock älskar livet och ser dess rikedom, en man som älskar ungdomen och vet att man bör taga vara på solstundena. Det är i tankens världar han mest har levat, och tanken trycker sin prägel på dikterna. Men de förtunnas icke till abstraktioner; i dem lever hans liv, i dem lever den bygd som är hans, den skånska slätten med havet borta i fjärran, och där han vandrar mellan hagtornshäckarna och de böljande fälten är det som fylldes raderna av all den frodiga saftigheten därifrån.

Ju oftare man läser dessa dikter, dess mer håller man av dem i deras stilla, lugna skönhet.

*G. C.*

## KORTA ANMÄLNINGAR.

I Bonniers serie »Svenskar», den samma i vilken publicerades David Sprengels studie över Levertin, har utkommit ett band, om *C. J. L. Almqvist* av Johan Mortensen. Denna essai utgör ett något retuscherat avtryck av kapitlet om Almqvist i Mortensens bok »Från Aftonbladet till Röda rummet». Den svenska litteraturhistorien saknar ännu en uttömmande och allsidig skildring av Almqvist, och Mortensens teckning fyller icke detta tomrum. Men om den ock i väl hög grad förenklar skaldens bild och alltför uteslutande tecknar den realistiska sidan i hans dubbelpersonlighet, är den i alla fall en nyttig ledning för den som vill söka sammanfatta bilden av hans mångskiftande författarskap.

*

I Danmark har »Det Schønbergske Forlag» begynt en liknande serie under rubriken »Mennesker». Den inledes med ett utmärkt band om *Holger Drachmann* av Valdemar Vedel. Det ger en översikt av skaldens liv och diktning, där icke blott de stora konturerna utan ock de små, fina, karakteristiska detaljerna komma fram, det blir ett porträtt med alla små linjer utförda utan att därför överskådligheten förloras. Vedel har tidigare i tidskriftsartiklar behandlat olika verk av Drachmann och olika sidor av hans konst; detta material har han här inarbetat, men så att dessa tidigare utförda delar fullt smälta ihop med helheten. Skildringen är gjord utan panegyrik men med full uppskattning av allt det stora hos denna sångarsjäl, som aldrig kunde slå sig till ro vid något utan alltid var »den farende Svend», fastän han å andra sidan förblev så oförändrad både i sin storhet och i sin svaghet från första stunden till den sista.

*

»Svenska Folkskolans Vänner» har i sina skrifter intagit ett häfte »*Rannö. Skildring från den Åländska Skärgården*» av en förf. som kallar sig Harald Winge — »en åländsk fiskare som själv varit med om det han skildrar». Vår svenska allmogelitteratur är alltför fattig för att icke varje alster därav skulle förtjäna uppmärksamhet. Harald Winge berättar bra och fängslande, i synnerhet så länge han håller sig till vad han verkligen sett. Går han utöver detta kommer det i hans stil något av dålig litterär schablon, som vittnar om trägen läsning, men som skadar hans egen berättarton.

## PANOPTIKON.

Vår tid specialiserar oss allt mera. Ett yrke som hittills icke åtminstone här uppvisat någon nämnvärd arbetsfördelning, fotografens, synes sålunda nu nått den omfattning att specialister på särskilda fotografiska objekt bliva nödiga. Jag dömer så av en annons i något av bladen, vari en yrkesman erbjuder sig att utföra goda fotografier av »villor, gravvårdar, brudpar, ritningar och maskiner». Det är att känna sin förmåga och sin begränsning. Snart ha vi nog den som till billigt pris knäpper »stenhus, värdshus, svärmödrar, hornboskap och separatorer». Jag för min del kan med min Eastmankodak måhända åtaga mig gruppen »synvillor, klotblixtar, rendez-vous'er, monoplan och människor som jag känt». Så ha vi snart, alla tidevarvets snabbknäppare, var sin lilla näring.

*

A propos rendez-vous, — kan någon av herrskapet egentligen markera den praktiska skillnaden mellan det begreppet och tête-à-tête? En ung dam, härom en gång av mig tillspord, svarade efter en stunds tvekan, dröjande och oskuldsfullt: »Månne inte tête-à-tête egentligen vara i sittande ställning..?»

*

I Leipzig har man firat sin »Arma Mater», såsom förre brukspatronen benämnde sin sons andliga hem. Hon fyllde 500 år — fadren till moder att vara kry! — och gjorde bl. a. medlemmen av finsk-ugriska folkstammen och rikslagstiftningskommittén Eemil Nestor Setälä till hedersdoktor. Vilket säkerligen var väl placerat och gladde mitt gamla västfinska hjärta. Det är faktiskt i regeln västfinnar som o. s. v. (Var det någon österbottning, som sade någonting?)

Vid samma tillfälle korades greven och luftseglaren Nestor Zeppelin till — jurisdoktor. Tydligen ett alltför självironiskt advokatskrås hyllning åt en man som mer än de flesta har tillfälle att prata ... i vädret. Eller skall det fylla ut luftseglarens »pereat mundus» med det hävdvunna »fiat iustitia»?

Vare därmed huru det vill, så besökte professorskan Maila Talvio också den festen. Huruvida det blev några lika oväntade som välvalda dito på finska med utländsk översättning också denna gång, har icke försports. Däremot läste jag i Uusi Suometar ett festbrev av professorskan, vari hon gladde åtminstone mitt öga med formuleringar sådana som:

»Alma Mater Lipsiensikselle» (åt Alma Mater Lipsiensis) och »pöytä, jonka ääressä Schiller kirjoitti

»Lied an die Freudensä» (det bord, vid vilket Schiller skrev sin »Lied an die Freude»).

»Lied an die Freudensä» — förtjusande! Ovanpå det kunna vi vi med bästa samvete njuta vårt »otium cum dignitatiksellämme», ehuru ledsamt nog icke såsom prof. Setälä med sitt »doctor honoris causansa».

•

Prof. Werner Söderhjelm fyllde nyligen de 50 och hyllades varmt från när och fjärran. Också Uusi Suometar tog del däri. Slutet av dess artikel förtjänar emellertid särskilt beaktande. Där uttalas förhoppningen om jubilarens fortsatta pedagogiska och litterära verksamhet, i synnerhet — nu kommer det fina — »som han numera synes dragit sig bort från allt politiserande, vartill han av sin egen tvåspråkiga, »konstitutionella» ståndpunkt låtit under ofärdsåren förleda sig».

Ganska skämtsamt detta, antingen därmed avses att ingen annan universitetslärare och litterärt verksam person än den suometarianske bör få politisera eller att överhuvud alls inga sådana herrar må göra det. I det senare fallet, som innebär den enda förnuftiga tolkningen, har man då att med det första emotse herrar Danielson-Kalmaris, E. G. Palméns m. fl:s länge väntade återgång till det vetenskapliga och vittra. Förutsatt att bladets auktoritet betyder något.

Och nu veta vi också alla vad som åtminstone fordras av oss för att U. S. skall se till oss när vi fylla 50 år — intet politiserande! Allt möjligt annat, men inte det.

Doktor Krischu, sluta i tid!

•

En dam från utlandet skulle nyligen till Suoniemi (Björneborgsbanan). Järnvägen sände lugnt hennes koffert till Suonnejoki (Kuopiobanan). Där funnos alla hennes nödvändighetsartiklar för resan. Dylika misstag lära å våra banor ej vara alldeles sällsynta, man uppger bl. a. att t. ex. Ingå förvexlats med Inha, Mustamäki med Murtomäki. Sådant är dock rent ut sagt otillständigt. Trafiken å våra järnvägar är sannerligen ej så myllrande livlig, stationsnamnen ej så många hundra att icke personalen borde kunna sköta sin enkla plikt.

Följer någonsin en sträng räfst på dylikt slarv? Eller nöjer man sig gemytligt med att »kofferten ju nog sedan ficks tillbaka alltid»?

Jag misstänker det värsta, att döma av att i förstnämnda fall en funktionär lugnade den klarligen ganska illa berörda damen med att »sånt där händer ju dagligen» och »ja ska säja fruntimre att på finska järnvägen ingenting brukar komma bort, de va en som fick sin koffert tillbaka fast de hade gått hela ett å ett halft år». Ett stolt faktum och en ära för vårt land.

•

Förflugne Perttilä avhämtas såsom bekant från Kapstaden allt jämt. Kommissarien Haikala får göra sköna Atlanter-turer, den avundsvärde.

Mig rinner i hågen visan:

»Wenn das atlantsche Meer
lauter Champagner wär',
möcht ich ein Haifisch sein o. s. v.»

I finsk översättning ger väl Hai-fisch just Hai-kala. Där se vi att också polisen vitsar.

Det vore kanske idé att komma igen östra vägen, så att socialisten Perttilä finge beresa Röda havet en gång och, såsom specialist på medel, Medelhavet. Skada att inte Skottland passeras, då kunde hr Haikala säkrast få Perth i lä.

Där se vi att icke endast polisen försöker.

•

En djupt bekymrad vän:

»Vad skall jag göra? Jag fyller snart 40 år.»

»Beklagar, men vi åldras alla.»

»Ack 'det är inte detta. Men vad skall jag göra för att, när jag fyller 40 år, inte komma i »Lördagen»? »Lördagen» i all ära, men det är rysligt att sedan trissa i bladen.»

»Ja vet du, det vet jag sannerligen icke. Redaktör Pettersson känner bättre än kyrkböckerna, när vi i synd avlade och födde äro. Redaktör Pettersson är fruktansvärt kunnig.»

»Månntro han låter muta sig?»

»Tja, möjligen kan du få honom att skriva: »39 år fyllde i fjol den här tiden redaktör Wickel», men längre går han säkert inte. Han är ett Herrans gissel för alla som fylla.»

Min vän böjde huvudet, suckade, teg och — fyllde.

*Panoptes.*

## INSÄND LITTERATUR:

*WAHLSTRÖM & WIDSTRAND:*

OSVALD SIRÉN, Studier i florentinsk renässansskulptur.

MARIKA STJERNSTEDT, SLÅTTEN. — ELISE. (W. W:s kronböcker). 1 kr.

*A. B. VASENIUSKA BOKHANDELN:*

En rysk rättslärd om finska ärendenas behandling hos ryska ministerrådet.

*A. B. AKADEMISKA BOKHANDELN:*

ALI KROGIUS, Urinvägarnas kirurgiska sjukdomar. Andra uppl.

*ALBERT BONNIER:*

SIGURD AGRELL, Purpurhjärtat. Kr. 2: 75.
HANS LARSSON, På vandring. Kr. 1: 50.

• • •

*THE MASK* har utsänt första häftet av sin andra årgång, innehållande bl. a. en översättning av Torsten Söderhjelms uppsats om Pelleas och Melisande. Tidskriften kostar per år 15 shillings. Adress: Arena Goldoni, Firenze.

## RÄTTELSE.

I senaste nummer, sida 128, högra spalten rad 26—27 nerifrån står »det mesterlige værk», läs: *formastelige.*

Ansvarig utgivare av Argus: Gustaf Mattsson.
H:fors, J. Simelii Arv. Boktryckeriaktiebolag, 1909.

# ARGUS

:EDAKTION:
;UNNAR CASTRÉN
;USTAF MATTSSON
:MIL ZILLIACUS

HELSINGFORS 16 AUGUSTI 1909

ANDRA ÅRGÅNGEN

UTKOMMER:
DEN 1:STA OCH 16:DE
I VARJE MÅNAD
PRIS 7 MK PER ÅR

Nr 16.


INNEHALL:


**Paul Deussen, en Schopenhauers efterföljare.** ARTUR EKLUND.

**Adolf Paul, „De veer Uhlen“.** GUNNAR CASTRÉN.

**Om oändliga mängders mäktighet.** SEVERIN JOHANSSON.

**Våra svenska scenens framtid.** JULIUS HIRN.

**Den Juans moder.** GUSTAF MATTSSON.

**Panoptikon.**



*Manuskript och böcker för anmälan adresseras till **Redaktionen för Argus, Södra Esplanadgatan 16.***

*Prenumerations- och annonskontor, **Södra Esplanadgatan 16,** öppet kl. 10—2, telefon 11 63.*




*LÖSNUMMERPRIS 35 PENNI*

# HOTELL KÄMP

**rekommenderas!**

---

**Ömsesidiga lifförsäkrings-bolaget**

# SUOMI.

**Hela vinsten kommer de försäkrade till gode.**
**Största inhemska lifförsäkringsbolag.**

---

# KLIPPAN

Rekommenderas.

**Middag- och Afton-Konsert** gives varje dag av **rumäniska** orkestern Carmen Sylva under ledning av direktör **George Vinteleseu.**

---



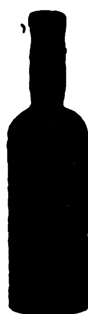

ÄR BÄST.

---




---

# AXEL PALMROOS, AKTIEBOLAG.



*1 kl. Vin- & Spirituosa-affär i Helsingfors.*

Finaste PUNSCH i i mörka flaskor.
Telefon 3 20.

---

## John Rob. Åström & C:o.

N. Esplanadg. 33, Helsingfors.

Största specialaffär för **reseeffekter** och **läder-galanterier.**

**Inkommit stiliga damväskor.**

---

# GLOBE LAMPAN

SOLID & EKONOMISK — ENKEL & LÄTTSKÖTT

**Telefoner:** 64 33 & 29 30.

Begär katalog från

**Telegrafadr.:** Jacobsens.

**A.-B. Carl Jacobsen & C:o, Brunnsgatan 11, Helsingfors.**

---

## Hôtel du Commerce

**Kasärngatan 28.**
Telefoner: portier 51 06, buffet 12 70, resanderum 59 17.

Konfortabla resanderum, ljus, trevlig restaurationslokal och café. Små rum för slutna sällskap; moderata priser.
Inneslutande mig i ärade publikens hågkomst; med högaktning

R. Piehl.

---

## Restaurant CENTRAL

**Hagasundsgatan 4**

rekommenderas! Frukost-, middag- och aftonservering. A la carte hela dagen. Tel. 46 92.

---

# V.F.Sagulin

BLOMSTERHANDEL, -BINDERI o. FRÖHANDEL, Helsingfors, Alexandersgatan 48. Telef. Blomsterh. 9 77, Binderi och Fröhandel 2 43. Trädgårdsdrift i Haga trädgård, Hoplaks.

---

## W. Relanders VINHANDEL

**Glogatan 7, Tel. 18 03,** rekommenderar sina varor, såväl viner som spirituosa, i allmänhetens benägna åtanke vid förefallande behov.

---

## Hotell Continental

Tel. 46 09. **Norra Esplanadg. 5** Tel. 46 09.

NYTT! Trevliga rum. Första klassens Restaurant. Frukost 1 mk. Middag 1: 50. A la Carte hela dagen.
Enskilda rum för mindre och större beställningar. —— Rekommenderas.

---

## G. F. Stockmann A.B.

**Helsingfors.**

Sportartiklar, Järnvaror, Glas och Porsliner, Linne- och Bomullsvaror.

---

## Lantbrukare!

**Innan Ni avslutar köp infordra pris av**

**Finska RedskapshandelnA.B.**
**P. SIDOROW, Helsingfors.**

---

***Hotell***

## *Societetshuset*

*Sofiasalens Restaurant*

*Rekommenderas!*

***Frukost- & Aftonservering***
*Prix Fix á 1: 50.*

---

## Adolfine Erikson

**N. Esplanadg. 37, Helsingfors.**
Telefon 27 57.

Ylle- & Tricotvaruaffär

**Med guldmedalj prisbelönta erkänt smakfullaste, starkaste, hemstickade varor DAM- & BARNGARDEROBE.** Nyheter i modevaror anlända varje vecka.

---

## J. Simelii Arvingars Boktryckeriaktiebolag

Nylandsg. 9, Helsingfors

Telefon 137.

**Språkkunniga sättare.**
**Modern materiel.**
**Facila pris.**
**Snabbt utförande.**

**SPECIALITET:** Vetenskapligt tryck.

**== Tryckeriet grundlagt år 1818. ==**

---

## BODEGA ESPANOLA

Etablerad 1883

**Viner & Spirituosa**

**S. Esplanadgatan 8**

Telefon 4 43.

ARGUS

NR 16. HELSINGFORS 16. 8. 1909.

# PAUL DEUSSEN, EN SCHOPENHAUERS EFTERFÖLJARE.

H. S. Chamberlain, den anderika och temperamentfulla författaren till »Die Grundlagen des XIX Jahrhunderts», har uttalat åsikten, att världen för närvarande går mot en ny renässans, mera genomgripande och betydelsefull än den förra: det är orientens, främst det ariska Indiens tankevärld och vittra skatter, som öppnats för västerlandet och, när de en gång hunnit fullt göra sig gällande, komma att omdana de allmänna åskådningssätten och vidga den andliga horisonten i än högre grad än vad antikens skrifter och levnadsideal gjorde, när de i slutet av medeltiden åter stodo upp, strålande i sin oförgängliga morgonfriskhet mot en dyster bakgrund. Man kan naturligtvis betvivla, att utvecklingen kommer att gå i den riktning Chamberlain föreställer sig, och även under antagande, att det orientaliska kommer att utöva ett vittgående inflytande, kan man fråga sig, huruvida detsamma med sin världsföraktande, till dådlöshet stämmande riktning är ägnat att åstadkomma en renässans, en »återfödelse» i den mening vi vanligen ge ordet. Men huru än härmed må förhålla sig, är det säkert, att det under de senaste hundra åren gått en stark andlig ström från öster; allt sedan sanskritlitteraturen upptäckts, har ett rastlöst, hängivet arbete pågått i syfte att göra den till allmän egendom; allt från romantikens dagar ha diktarnes tankar med förkärlek svävat till sagolandet i öster; sedan Schopenhauer i upanishaderna funnit de visdomsord, som skulle läska hans själ hela livet igenom, ha alla mystiskt anlagda naturer druckit ur samma källa; slutligen, under de senaste årtiondena, har den stora propagandan kommit i form av teosofien, vars grundåskådningar ju äro rent hinduiska. Och — för att även en gång kasta blicken utom Indien — huru betecknande är ej ett fall som Lafcadio Hearn, västerlänningen, som blev österlänning och i sin nya värld fann den tro och lisa hans hjärta trängtat efter!

Det är väldiga tankemassor, som här likt två världshav flyta samman, och hos den, som verkligen skall förmå överskåda och behärska ställningen, erfordras stora förutsättningar. Utom den på känslan grundade omedelbara förståelse, som kan finnas hos nog så många, krävs en grundlig filosofisk bildning, kännedom av sanskrit och över huvud en vid blick och allsidiga kunskaper. Dessa betingelser fyllas i våra dagar av ingen så som av den man, vars namn läses ovan. Chamberlain har redan på ett ställe vältaligt och träffande utlagt Deussens betydelse såsom den oförliknelige kännaren och framställaren av indiskt tänkande; på grund av denna hans stora betydelse även som det fängslande i hela hans världsåskådning kan det vara skäl att föreställa honom även för denna tidskrifts läsare.

Till en början några data. Deussen är född 1845 och blev 1889 professor i filosofi i Kiel. Bland hans arbeten äro följande tre märkligast: »Elemente der Metaphysik» (1877), »Das System des Vedanta» (1883) och »Allgemeine Geschichte der Philosophie», varav hittills trenne band, behandlande den indiska filosofin, utkommit åren 1894, 1899 och 1908. Bland hans övriga verk fäster man sig främst vid tvenne digra band, innehållande översättningar av upanishader och i Mahabharata ingående filosofiska lärodikter.

Man ser, vilket omfattande arbete Deussen utfört på den indiska filosofins område. Och detta arbete har varit av banbrytande art. Förut hade det varit regel, att hinduernas tänkande behandlats av »den till filosof improviserade filologen» (Chamberlain), medan »vishetsvännerna« av facket voro så tämligen obekanta därmed och framställningarna av filosofins historia därom ingenting nämnde. Med Deussen har förhållandet blivit ett annat; utrustad med de grundligaste insikter i den filosofiska vetenskapens alla grenar, har han ägnat ett beundrande, kärleksfullt studium åt hinduernas tänkande; ledd av en säker instinkt, av ett klarsynt omdöme, har han bragt ljus, där så mycket varit höljt i mörker. Han har visat, att dessa läror, som omedelbart giva en förnimmelse av visdom, äro verklig filosofi; han har börjat sin »Geschichte der Philosophie» med en vidlyftig framställning av det hinduiska tänkandet och därmed givit detta en plats, som det säkerligen för all framtid kommer att bibehålla i arbeten av liknande slag. — I »System des Vedanta» har Deussen givit en ingående framställning av det märkligaste, djupsinnigaste, mest indiska av alla Indiens filosofiska system. Och slutligen finna vi i »Elemente der Metaphysik» Deussens hela världsåskådning i en sammanträngd form;

det är en ypperlig bok, kortfattad, överskådlig, innehållsrik, men dock lättläst och anslående genom språkets glans och den fläkt av upphöjd poesi, som mångenstädes här slår emot oss. Med rätta har Deussen själv senare betecknat denna sin bok såsom »en kort, klar och trogen sammanfattning av vad den mänskliga anden under sitt mer än tusenåriga sökande och strävande efter den filosofiska sanningen bragt i dagen av bestående och allmängiltiga resultat».

Det är en mäktig ande, som träder oss till mötes i dessa verk, anmärkningsvärd icke blott genom den höga synpunkt, varur alla företeelser ständigt betraktas, utan även genom sin vidd, sin omfattande förståelse och kunskapsrikedom. Tack vare dessa egenskaper överskådar han utan möda de vida fält hans tanke bearbetat, upptäcker hastigt likheter och jämförelsepunkter mellan åskådningar från olika tider och olika länder, rör sig ledigt från upanishaderna till bibeln, Platon, Kant eller Goethe. Och hans språkkännedom är beundransvärd. Främst gäller detta naturligtvis hans kunskap i sanskrit, vilket språk han känner lika grundligt som någon fackman. Tack vare sin såväl på själsfrändskap som på djupa studier grundade förståelse för de hinduiska tänkesätten blir han den säkraste tolk av filosofiska skrifter på sanskrit; för att övertyga sig härom må man blott betrakta hans översättning av en viss text, Sadanandas »Vedantasara», som även tolkats av Böhtlingk, denne väldige sanskritlärde, och man skall finna, huru mycket naturligare och klarare tankarna och uttrycken falla hos den förstnämnde. På en resa i Indien underhöll sig Deussen med de hinduiske lärde på sanskrit; när han härvid sade dem, att han troligtvis i en tidigare födelse varit brahmin och därför nu kände en sådan dragning till Indien, var detta förstås närmast på skämt, men kanske ändå även halvt på allvar. Ett annat vittnesbörd om hans förtrogenhet med ifrågavarande tungomål giva de sanskritverser, varmed han hälsade fullbordandet av Böhtlingks stora ordbok. Men även i andra språk äger Deussen anmärkningsvärda kunskaper; så kan han hebräiska, och hans kännedom av den grekiska litteraturen är lika omfattande som grundlig. Och huru skickligt han förstår handskas med latinet, visar den översättning av ett språk ur Bhagavadgita, som han använt till motto för »Elemente der Metaphysik»; då detta är lika betecknande för indernas som för Deussens egen världsåskådning, må verserna här anföras:

Qui videt, ut cunctis animantibus insidet idem
    Rex et, dum pereunt, haud perit — ille videt!
Nolet enim, sese dum cernit in omnibus ipsum,
    Ipse nocere sibi: quo via summa patet.

Och så äro vi inne på frågan om Deussens världsåskådning.

Att han ägnat vedantafilosofin en vidlyftig och ingående undersökning, härleder sig av något mera än ett vanligt forskningsintresse: saken är den, att Deussen själv kan betecknas såsom anhängare av nämnda filosofi, i det han åtminstone hyllar dess grundlära. Denna utryckes i de ofta anförda orden *tat tvam asi*, »det är du». Satsen kan förefalla något dunkel, om man ej till förklaring tillägger, att »det» syftar på det absoluta. Mera omedelbart framgår innebörden av det andra »stora ordet»: *aham brahma asmi*, »jag är brahman». Meningen är, att subjektet, min egen själ, detta det enda omedelbart givna, som man dock aldrig får tag på, är identiskt med alltets själ, med det absoluta, med brahman. Eller för att använda det andra namnet, enligt Deussen det bästa, som påfunnits för detta begrepp: mitt eget atman, själv, är ingenting annat än det högsta atman. Denna enhet förmå vi ej fatta eller med ord förklara: »från brahman återvända alla ord», men den är det enda verkligen varande, medan den mångfald, som utbreder sig i rum och tid, är *maya*, en villa, ett bländverk, som förefinnes blott på okunnighetens ståndpunkt. Även själavandringen, sann på denna ståndpunkt, är ytterst en illusion; när den högsta kunskapen vunnits, då upplöser sig all mångfald, själen går in i brahman, i nirvana, ett tillstånd, som övergår en vanlig dödligs fattningsförmåga.

Men denna vedantafilosofi, blomman av det hinduiska tänkandet, står icke ensam i historien; tvärtom har samma tanke föresvävat den västerländska filosofin och vid särskilda tidpunkter kommit till ett mer eller mindre klart uttryck: i Grekland hos Parmenides och Platon, i ny tid hos Kant och Schopenhauer. I synnerhet de två sistnämnda tänkarne anser Deussen härvid vara av betydelse, i det att de förfullständiga vedantasystemet på ett glänsande sätt.

Kant har enligt Deussens åsikt givit en vetenskaplig grundval för vedantafilosofin: när han påvisat rummet, tiden och kausaliteten såsom de subjektiva former, vari alla våra föreställningar nödvändigt kläda sig, när han låter hela yttervärlden få betydelse blott av ett fenomen, bakom vilket vi ana det ofattbara »tinget i sig» (vilket prosaiskt namn, bättre låter då hinduernas atman!), då är det blott vedantas grundtanke, som kommer igen. (Själv har Deussen i »Elemente der Metaphysik» sökt ytterligare utveckla bevisen för ifrågavarande åskådningsformers aprioritet).

»Kants nästan övermänskliga skarpsinne hade lyckats upptäcka dessa former (om ock icke fria från oriktiga tillsatser); Schopenhauers omätligt omfattande och djupa ande var kallad att göra denna upptäckt fruktbärande, i det han utbredde dess strålar från sitt eget inre allt till världens periferi och därigenom gav vetenskaplig form åt det, som de aningsfulla rösterna av de visaste bland människor under årtusenden blott bildligt förmått uttrycka.»

Sådan är Deussens syn på dessa två tänkare, som han anser hava för all framtid angivit riktningslinjen för all verklig filosofi — för Deussen är nämligen, såsom han gång på gång kraftigt betonat, filosofi främst metafysik, icke något i stil med de mer eller mindre empiriska forskningar, som i vår tid ofta nog gått under dess namn. Kant har äran av »den största upptäckt, som någonsin gjorts i en vetenskap»; men om ock hans tänkande varit av oskattbar betydelse på denna avgörande punkt, har Deussen likväl mottagit än mera av Schopenhauer. Denne tänkare och siare, djup och omfattande som få, rik på motsatser och slitningar, ledande tanken på ett mäktigt hav, som än häver sig i nattliga stormar under suckar och brus från det oändliga, än utbreder sig i majestätiskt, sollyst, förklarat lugn, denne man, vars liv var förvirrat och förbittrat av många svagheter, men vars skrifter mera än någon annan västerländsk filosofs bära prägeln av visdom i gammal, djup mening, synes först genom Deussen ha fått sig anvisad sin riktiga plats i filosofins historia: han bildar en höjdpunkt, varom han även själv var medveten. Schopenhauers storverk var, att han, utgående från den Kantska ståndpunkten, betecknade »tinget i sig» såsom vilja; härigenom blir han i stånd icke blott att giva sin egen pessimism dess djupa motivering och hela sin världsåskådning en avslutad, betagande form, utan även att över många livets företeelser kasta ett underbart förklarande ljus. Med denna lära förflyttas bl. a. tyngdpunkten av människans utveckling från det intellektuella till det moraliska området, och härigenom tillfredsställes en hos oss djupt rotad instinkt. Även den kunskap, som för hinduerna är förlösningens villkor, måste fattas såsom varande mera av moralisk än av intellektuell art. Ty vad förmår det blotta vetandet, att endast atman verkligen är och att allt annat är illusion? Denna insikt måste oändligen fördjupas, åtföljas av en moralisk sinnesändring, »viljan till livet» måste förnekas, själviskheten slå om i försakelse, för att själen skall befrias från den syndiga tillvaron och ingå i nirvana, förnekelsens, Guds rike, varav vi här se en avglans i varje ädel och osjälvisk handling.

Men denna sista tanke leder över till kristendomen. Deussen anser denna innerst överensstämma med den filosofi, som nåtts på redan angivna höjdpunkter i tänkandets historia; han har kallat Schopenhauer *philosophus christianissimus*, den mest kristna bland filosofer. Nämnda religions storhet och sanning finner Deussen ligga just i det djupa medvetandet om synden, om frälsningens nödvändighet, om den moraliska pånyttfödelsen såsom villkor därför. Sålunda förfullständiga kristendomen och Schopenhauers filosofi vedantaläran, vars brist ligger i ett mindre djupt utvecklat moraliskt medvetande. Men sanningen innebor i alla dessa läror, och vad särskilt den kristna religionen vidkommer, giver Deussen dess anhängare rådet att i god tid begagna sig av det stöd, som erbjudes på detta håll, och i likhet med hinduerna göra skillnad mellan det esoteriska och exoteriska, mellan den högre och den lägre kunskapen.

Härmed har grundtanken och den allmänna riktningen i Deussens filosofi antytts. Många viktiga och intressanta synpunkter ha måst lämnas å sido, så t. ex. tolkningen av Platons idéer såsom krafter, fysiska, kemiska, organiska. Vi se i Deussen en tänkare av Schopenhauersk riktning, en djärv och följdriktig idealist, ytterst med en viss mystisk, asketisk läggning, som dock ingalunda sluter till hans sinne för livets skönhet och rikedom, för dess krav på strävan och handling. Den ståndpunkt han intager anser han innebära en försoning av alla motsatser; genom att göra skillnad mellan fenomen och »ting i sig», lämnar denna av Kant grundade och av Schopenhauer till ända tänkta idealism full frihet åt de ohjälpligen åt materialism lutande naturvetenskaperna, men utgör tillika en världsåskådning, som i sig innefattar religionens högsta och väsentligaste sanningar, liksom den överensstämmer med det djupaste, som tänkts under gångna tider: upanishadernas atmanfilosofi, Platons idélära, kristendomens teologi.

Dessa synpunkter komma att vara bestämmande för Deussens »Allgemeine Geschichte der Philosophie». Planen för detta arbete är mycket vidlyftig, bl. a. komma även religionerna att där behandlas, ty för Deussen är varje religion en filosofi och varje filosofi en religion; utförandet måste taga många år i anspråk och författaren är redan en åldrad man. Men dock äger han allt ännu sin mandoms fulla andliga kraft och spänstighet; under antagande, att de senare delarna icke kräva så mycket arbete som de första, där det gällde vandra till stor del obanade stigar, kunna vi därför hoppas, att Deussen skall bliva i tillfälla att avsluta detta betydelsefulla livsverk.

Kiel, 29 juli.

*Artur Eklund.*

## ADOLF PAUL, »DE VEER UHLEN».

Det är lätt att förstå vad som lockade Adolf Paul att bli tysk författare, och man kan blott lyckönska honom till hans beslutsamhet att gripa de möjligheter han hade att göra sig gällande på ett vidare fält och hos en vidare publik, än hans svenska författareskap kunde skänka honom. Ty hör man en gång icke — och det gör icke han — till den grupp skirftställare, som har betingelser att få en särskilt nationell betydelse, så gör man klokt i att tänka på det Stendhalska mottot *Je n'écris que pour cent lecteurs*... och söka dessa predestinerade hundra där man kan finna dem.

Adolf Pauls senaste roman heter »*De veer Uhlen, ein Nord-Ostsee-Roman*» (förlag: Oesterheld & Co).

I Travemünde sker det en kväll under kejsarregattan ett lustmord: en ung hamburgerfru finnes kvävd nere på stranden. Mördaren är kappseglingarnas mystiske fribytare, baron von Uhlfeld, han som ensam, utom tävlan, med det Uhlfeldska vapnet, de fyra ugglorna, på seglet skär startlinjen, då alla starter äro förbi, men alltid som den förste passerar mållinjen under åskådarnes vilda jubel. En kvinna, en annan kvinna har väntat honom, men i vild, obetvingbar drift har han kastat sig över den första han såg. Han flyr — han besluter återvända förvissad om att ingen skall misstänka honom — han tycker sig gripen och vill stolt bekänna allt, likgiltig för livet och för döden. Men hans nervositet håller på att förråda honom, han misstänkes och jagar undan, tills han får se att en annan, en av hans egna matroser, är gripen för mordet. Bevisen äro starka: en dam har på stranden invid den döda funnit ett band, som är lösrivet från matrosens jacka.

Damen är Irene Wendt, den samma som den kvällen hade väntat Uhlfeld på stranden. För honom berättar hon hur hon funnit bandet. Hon såg mordscenen, men kände icke medlidande med offret, endast avund, hat, förakt för henne, som icke förstod att dö i den omätliga lidelsens vilda lyckobrus. Så föll hon i vanmakt, och då hon vaknade låg bandet bredvid hennes egen hand. Men hon hatar Uhlfeld för att han icke kom den kvällen. Då biktar han för att vinna tillgift vad hans vansinniga drift till henne kommit honom att göra.

Emellertid bekänner matrosen att han är den skyldige. Och Uhlfeld och Irene förstå att den kvällen begåtts två brott, men att den, som bekänner sig ha mördat, icke gjort det. Baronen lovar Irene att han skall ange sig, men sjuknar i nervfeber, och först till själva rättegångsdagen hinner han fram. Då talar han, börjar sin bekännelse — och bryter plötsligt av, slutar med en försäkran att han icke är skyldig. Ty hans hustru sitter invid honom, och inför henne sviker hans mod. Men ett ögonblick ha alla förstått, anklagelsen vändes mot honom. Då reser sig hustrun och försvarar honom, den anklagade själv gör det, allt går tillbaka i gamla gängor, och matrosen dömes.

Hustrun har förstått allt, men hennes och hennes barns namn måste bevaras rent. Det är slut mellan henne och mannen efter detta, men namnet skall han icke få fläcka. Han hamnar på ett dårhus. Där uppbjuder han alla sina krafter för att ännu få den oskyldigt dömde räddad, och doktorn, som förstår att han snarast är litet mindre galen än de flesta utanför sjukhuset, låter honom göra vad han kan — skeptiskt leende ty han förutser resultatet. Myndigheterna meddela att saken är avgjord och den dömde överbevisad. Tidningarna finna numera fallet ointressant och ta icke in hans artiklar. En enda intresserar sig för honom och sänder visserligen ett litet meddelande, att denna sak icke längre kunde upptagas, men att den vore honom tacksam om han före sitt nästa mord ville ge en vink, så den skulle hinna före konkurrenterna. Matrosen avrättas, men skriver före sin död till Uhlfeld ett brev, där han berättar, att han begått ännu ett mord utom det, för vilket han dömes. Och doktorn — som tydligen känner sin Strindberg — får rätt i sina ord att om matrosen också dömts oskyldigt, så lider han i alla fall rättvist.

Baronen kommer ut och slår sig på kapplöpning med samma framgång som fordom på segling. Åter stämmer Irene möte med honom på stranden. Hon hetsar honom för hans feghet att icke bekänna, hon säger öppet att hon vill göra sig fri från honom, ty hon hör till de kvinnor, som vilja se männen försvinna bakom sig, hon berättar att hon bär hans barn inom sig, men att det skall födas blott om han dör. Blott då är det ett barn av den stora lidelsen, som är vårt livet.

Han går ut i havet, långt ut, där sanden driver kring och sjunker mot bottnen. Under det den binder hans fötter ler hon åt honom, äggar honom och hånar honom.

Så ser han en man, som han tror vara en rival, en ny impuls går genom honom, han rycker sig lös, rusar upp, men snavar. Då springer Irene ut i vattnet och sätter sin fot på hans huvud. —

Referatet är rätt långt, men icke uttömmande. Det beror på boken. Den kan icke sammandragas till några enkla linjer; det finns i den alltför mycket av olika element. Den börjar som en kriminalroman. Den kunde ha blivit en banal gottköpsroman om den oskyldige, som tror sig skyldig — eller en Strindbergstudie om den, som straffas för ett annat brott än det han begått. Eller en problemdikt om den äkta mannen, som vacklar mellan hederns och pliktens krav att ange sig å ena sidan, och å den andra tanken på familjens lycka. Eller en munter samhällssatir om honom, som icke kan bli dömd för det brott han begått, fast han intet bättre begär. Slutligen — den kunde blivit en historie om mannen, som snärjes i kvinnanvilddjurets nät och går under, skildrad antingen gammaldags sentimentalt eller modernt brutalt.

Den är intet av allt detta. Eller kanske hellre: litet av allt. Och detta förvirrar läsaren, det vållar honom svårighet att byta om synpunkt så snart han väl hunnit sätta sig in i en, det bryter illusionen. Adolf Paul är på sätt och vis en alltför intelligent författare: han låter sig icke duperas av sina personer, han låter icke förleda sig att teckna dem i en enda belysning, utan han vill ge dem många skiftningar, och han har svårt att låta bli att här och där sticka

in en kall, ironisk reflexion, tillnyktrande som ett glas soda. Men han inkräktar på vårt, på kritikernas område; det är oss det är beskärt att växla synpunkter och dagrar, söka all livets rikedom än på en sida och än på en annan, utan tanke på illusion och enhet. Det hämnar sig då romanförfattaren vill göra det; Pauls bok är talangfull, men icke mer — den har präktiga sidor, den heta mordkvällen t. ex. eller i helt annan stil tidningsreporterns besök, men den lämnar som helhet kvar ett intryck av ovisshet och av fragment. Hjälten slingrar sig ständigt undan försöken att fatta honom; växlingarna mellan normalt och sjukligt, mellan kraft och svaghet, mellan mod och feghet, döda försöken att skapa en klar bild. Helare och starkare är Irene skildrad, en virtuost gjord variation av en icke längre ny typ. Mellan sidorna, som teckna deras förhållande, skjuta sig in en mängd andra, delvis störande och intresseavledande, som t. ex. det mesta av de satiriska dårhusscenerna. Åtminstone för oss nordbor te sig utfallen mot berlinerteatrarnas dramaturger något malplacerade i denna omgivning, och det är icke det enda, som faller utom bokens centrala innehåll.

Men med alla svagheter har den dock också sina förtjänster. Det är som med så många av Pauls verk — man märker begåvningen, om ock resultatet icke blivit något fullgånget. Den brutalitet, som ligger i hans kynne och som här framträder redan i motivet, kan väl åtminstone ibland verka frånstötande, men den blir oftare en hänsynslös ärlighet, som låter honom se skarpt och nytt. Och när han berättar som bäst blir det spänning och liv; här slappas det visserligen av under rätt långa sträckor, men är dessemellan desto intensivare.

Och man drömmer om den bok han en gång skulle skriva i lugn och omsorg, en bok som skulle mogna och klarna från begynnelsen till slutet, en bok på vilken skulle vara självbehärskningens stramma tygel... Det vill förmodligen säga: den bok han icke kan skriva, därför att han är den han är.

*G. C.*

## OM OÄNDLIGA MÅNGDERS MÄKTIGHET.

Det kan synas djärft att inför en större allmänhet söka tillvinna en matematisk fråga intresse. Matematikerna bilda ju i allmänhet mer än andra vetenskapens idkare en sluten kast, från vilken sällan något tränger ut till den stora publiken och vars tankevärld förblir isolerad och oförstådd. Den lilla och förvända inblick i matematiken, som beskärts den bildade i skolan, kan icke heller verka annat än på sin höjd medlidsam förvåning över matematikerna, som gjort »gåtlösningen» till sitt livsstudium. Och dock är matematiken i detta nu en väldig idékrets, som i tävlan och sjudande arbete samlar geniala mästare och entusiastiska lärjungar. Och om även denna idékrets genom sin egenart i många avseenden går ut över de begrepp, som höra allmänbildningen till, finnes emellertid också helt säkert mycket, som kan påräkna intresse även utom fackmännens leder.

På samma gång lockande och avskräckande har oändligheten frestat matematikens krafter med sina svårlösta gåtor och skenbart paradoxala satser. Begreppet »oändligt många» förefaller oåtkomligt och det är en djärv tanke att vilja gå detta begrepp in på livet och analysera de oändliga mängderna. Också har oändligheten först på senare tid underkastats systematisk och vetenskaplig behandling, sedan Cantor i slutet av förra seklet utvecklade de skarpsinniga idéer i ämnet, vilka visade sig lämpliga och gjorde det möjligt att intvinga de oändliga mängderna inom herraväldet av de matematiska formlerna och lagarna.

Jag skall här söka i korthet redogöra för Cantors metod att analytiskt behandla oändligheten och ber den ärade läsaren endast noggrant följa med, någon specialkunskap i matematik erfordras härvid icke.

Två ändliga mängder av välbestämda ting (konkreta föremål, tanketing) sägas innehålla lika många individer eller element, om de båda mängdernas element kunna tillordnas varandra par om par. Det är denna enkla uppfattning av antalbegreppet vilken matematiken lyckats överföra till de oändliga, överändliga eller transfinita mängderna.

Två oändliga mängder, som alltså innehålla oändligt många element (sådana mängder äro t. ex. alla hela tal och alla bråk), sägas ha samma mäktighet, om de kunna så tillordnas varandra, att elementen par om par motsvara varandra. Liksom vi vid två ändliga mängder vidare säga att den ena innehåller flere element än den andra, om det inom den förra finnes en delmängd, som innehåller lika många element som den senare, så säga vi, att en oändlig mängd har högre mäktighet än en annan, om vi inom den förra kunna uppvisa en delmängd, som har samma mäktighet som den senare, medan det inom den senare icke finnes någon delmängd, som har samma mäktighet som den förra.

Dessa enkla definitioner på mäktighet (eller antal) innebära, som vi genast skola se, en banbrytande tanke. Det visar sig nämligen att de oändliga mängderna kunna ordnas efter sina mäktigheter på samma sätt som de ändliga mängderna efter antalet individer uti dem. Detta är en djärv idé, som med ens tillåter oss att pejla det oändligas djup. Begreppet »oändligt många» framträder härefter icke längre såsom ett otillgängligt oeh avslutat mängdbegrepp, utan vi äro

i besittning av en metod att *uppgradera det oändliga.*

Den enklaste oändliga mängden är mängden av alla hela tal, 1, 2, 3, o. s. v. Alla mängder som ha samma mäktighet som denna mängd sägas vara *numrerbara* eller ha den första mäktigheten. Redan här möta högst märkeliga saker, vilka jag skall söka förtydliga.

Vi få en god bild av alla hela tal om vi tänka oss dem alla »uppradade» på en rät linje, tallinjen, lika långt från varandra; varje tal anger då avståndet från den godtyckligt valda 0-




punkten i det godtyckligt valda måttet (0-1). På samma tallinje kunna vi nu också rada upp alla bråk, såsom en enkel överläggning genast ger vid handen. Så kommer t. ex. bråket $\frac{1}{2}$ att disponera över den punkt som ligger mittemellan 0 och 1; $2\frac{1}{2}$ kommer att befinna sig mellan 2 och 3 på avståndet $\frac{1}{2}$ från 2 o. s. v. Bråken bli emellertid väsentligt mera trångbodda än de hela talen, ty de komma att ligga *överallt tätt* som man säger, d. v. s. intet stycke av linjen, om än aldrig så litet, blir fritt från bråk. Detta innebär, märk väl, emellertid alls icke att varenda punkt skulle uppbära ett bråk.

Nu skulle det synas vid första ögonkastet som om dessa bråk, vilka förekomma i sådan mängd att de översvämma hela tallinjen, skulle representera en högre mäktighet än de hela talen. Så är emellertid icke fallet, här föreligger ännu ingen väsentlig fördjupning av oändligheten, utan bråken äro allt ännu numrerbara och bilda en lika gles och så att säga tarvlig oändlighet som de hela talen. Att bråken äro numrerbara kunna vi se, om vi skriva upp schemat

$$\begin{array}{cccccc} \frac{1}{1}, & \frac{1}{2}, & \frac{1}{3}, & \frac{1}{4}, & \frac{1}{5}, & \ldots \\ \frac{2}{1}, & \frac{2}{3}, & \frac{2}{5}, & \frac{2}{7}, & \frac{2}{9}, & \ldots \\ \frac{3}{1}, & \frac{3}{2}, & \frac{3}{4}, & \frac{3}{5}, & \frac{3}{7}, & \ldots \end{array}$$

— — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — —

I detta schema, där alltid täljaren i varje horisontalrad är densamma och nämnaren endast bindes av villkoret att det uppkommande bråket icke skall kunna förkortas, ingår varje bråk precis en gång, då till bråken också räknas de hela talen. Detta schemas individer kunna emellertid tillordnas alla hela tal par om par.

Varje bråk kan få sin »nummer».

Bråken utfyllde icke ännu tallinjen, om de också icke lämnade någon enda sträcka fri. Det finnes alltså ännu punkter, som icke uppbära något bråk. (Dessa punkter uppbära de s. k. irrationella talen). Betrakta vi numera *alla* punkter på tallinjen, så bildar deras totalitet en oändlig mängd, kontinuet, *vars mäktighet är högre än de hela talens och bråkens mäktighet.* Kontinuets alla punkter bilda med andra ord en mängd av så stark oändlighet, att det icke vidare kan bli fråga om att numrera dem, d. v. s. tillordna dem till mängden av alla hela tal. Emellertid behöva vi icke ens gå så långt. Redan mängden av alla de punkter, som icke uppbära något bråk och vilka således ännu icke utfylla hela linjen och icke bilda något kontinuum, har *samma mäktighet som kontinuet* och är således icke längre numrerbar.

Härmed äro då två olika mäktigheter införda, nämligen de hela talens mäktighet och kontinuets mäktighet. Om det mellan dessa två finnes någon mäktighet har matematiken ännu icke kunnat avgöra. Att det emellertid finnes mängder, vilkas mäktighet är ännu högre än kontinuets, är det möjligt att påvisa.

Man kunde tro, att t. ex. mängden av alla punkter mellan 0 och 1 skulle ha lägre mäktighet än alla punkter på linjen. Så är emellertid icke fallet. Redan mängden av alla punkter mellan 0 och 1 har kontinuets mäktighet, liksom redan alla bråk mellan 0 och 1 äro numrerbara på samma sätt som alla bråk överhuvudtaget.

Likaså har det å andra sidan visat sig, att gruppen »alla punkter inom och på berandningen av en kvadrat» har samma mäktighet som sidan i kvadraten d. v. s. kontinuets mäktighet. Likaså alla punkter i en kub. Det finnes alltså i viss mening redan på kvadratens sida lika många punkter som i kvadraten själv.

Dessa resultat förefalla helt visst förbluffande, ja paradoxala. Deras kärna ligger i den djupa skillnad mellan de ändliga och de oändliga mängderna, som kort kan formuleras så att vid de ändliga mängderna det hela är större än varje del, medan detta sakförhållande vid de oändliga mängderna *försvinner.* En oändlig mängd kan mycket väl vara av samma mäktighet som en sin delmängd. Det är just denna egenskap, som är den oändliga mängdens karakteristikum.

Genom det ovanstående är en övre gräns utsatt för s. k. punktmängders mäktighet. Med andra ord, om vi i det tredimensionala rummet huru som helst utströ oändligt många punkter, så kan djupet av deras oändlighet aldrig överskrida kontinuets mäktighet. Emellertid finnes det som sagt andra mängder av väldefinierade ting, vilkas oändlighet är ännu djupare än kontinuets.

Vi skola för att komma till en sådan mängd välja två godtyckliga sträckor a och b, t. ex. två olikalånga räta linjer.

a b

Till varje punkt på a tillordnar jag en punkt på b och skapar därigenom en tillordningslag. Alla tänkbara sådana tillordningslagar bilda en oändlig mängd, inom vilken varje enskild tillordningslag är ett element. Om denna mängd kan man visa, att *den har högre mäktighet än kontinuet.* Om redan kontinuets alla punkter äro »oändligt många» på ett sätt som ställer de »oändligt många» hela talen i skuggan, så komma vi genom denna enkla process till en mängd,

vars oändlighets djup icke ens kontinuet längre kan mäta.

Denna mängd utgör den s. k. beläggningsmängden av a med b. Man kan naturligtvis också tala om beläggningsmängden av a med sig själv. Därvid gäller att beläggningsmängden av en mängd med sig själv har högre mäktighet än mängden själv. Bilda vi till den mängd, som vi just införde och vars mäktighet redan överskred kontinuets, dess beläggningsmängd med sig själv, så komma vi till en mängd med ännu högre mäktighet. Därmed öppna sig perspektiv över mängder med in i den askgrå oändligheten växande mäktigheter, inför vilka den redan aktningsvärda oändligheten hos kontinuet förbleknar och den klena oändligheten hos de hela talen nästan krymper ihop till ändlighet.

Det matematiska oändlighetsstudiet visar huru ett genialiskt grepp kan öppna porten även till det transcendentala och tillåta en a priori otrolig klassificering av på varandra följande fördjupade oändligheter utan att vår psyke mäktar konkret fatta ens den enklaste av dem.

Göttingen i juli 1909.

*Severin Johansson.*

## VÅRA SVENSKA SCENERS FRAMTID.

*Ett uttalande inför den stundande teatersäsongen.*

Inom kort vidtaga teatrarnas repetitioner för den stundande säsongen och man spörjer redan, vad denna månde komma att bjuda publiken. Innan repertoarförteckningarna för de två svenskspråkiga scenerna bekantgöras, må några allmänna reflexioner uttalas angående dessas verksamhet.

Det märkliga vad svenska teatern beträffar är, att teatern nu kommer att arbeta *utan* gäster. Man vet redan genom danska tidningsintervjuer att Anna Larssen — Köpenhamns måhända främsta skådespelerska i detta nu — helt och hållet dragit sig tillbaka från scenen på grund av religiösa betänkligheter. Hon kommer således icke hit i vår. Och fru Viklund — teaterns blivande primadonna under höstsäsongen — är engagerad som sujett. Huruvida någon ersättning bjudes för fru Larssen är ej ännu bestämt.

Svenska teaterns personal torde, frånsett några mindre betydande förändringar och debyter, alltså i huvudsak bli densamma som härintills.

Större äro förändringarna i Folkteaterns personförteckning, bland vars mest uppskattade förmågor nu komma att saknas fröknarna Mia Backman och Betty Granqvist samt herr Mauritz Stiller, egentligen engagerad vid Svenska teatern. Bland nya krafter förmärkas i stället den unga lovande skådespelerskan, fröken Anni Pitkänen, varjämte i ledningen inträder en välbehövlig förstärkning genom att förste regissörsbefattningen vid denna scen övertages av herr Nycop, vilken samtidigt skall uppträda som skådespelare, speciellt vid Svenska teatern.

Folkteaterns personal, vars sammansättning länge lämnat rum för befogade anmärkningar, kommer fortfarande att inom ett så viktigt gebit som jeune premier-facket sakna en användbar representant, såvida icke möjligen bland teaterskolans elever, vilka under detta spelår genomgå sin tredje kurs och enligt planen för anstaltens verksamhet nu komma att medverka i Folkteaterns program, skulle uppenbara sig någon sådan. Herr Niska, som engagerats från Svenska inhemska teatern, blir en bekantskap, vars möjligheter för scenen t. v. äro tämligen okända i huvudstaden.

Genom att ledningen av de två svenska huvudstadsscenerna koncentrerats i en gemensam direktion, är den svenska publiken i fråga om det, som under året bjudes i teaterväg, i främsta rummet beroende av dess rådslag och smak. Någon som helst konstnärlig tävlan kan icke under sådana förhållanden uppkomma mellan de två scenerna, och det ligger fullkomligt inom direktionens räckvidd att avsiktligen eller oavsiktligen distansera den mindre gynnade skådebanan från ett allvarligt sceniskt arbete.

Att en dylik avsikt vore för handen vill jag för ingen del påstå. Anställandet av en ny, sakkunnig regissör vid Folkteatern tyder tvärtom på motsatsen. Men det synes å andra sidan icke helt kunna undvikas, att med en sådan organisation den ena scenen ofrivilligt kommer att gynnas på den andras bekostnad. Att härvid Svenska teatern skall av den i främsta rummet för dess räkning tillsatta direktionen såsom den äldre och förnämligare omfattas med varmare intresse än Folkteatern är icke förvånansvärt, om det också ej sker avsiktligt. Men visserligen borde det vara alldeles tvärtom, såvida nämligen Svenska teatern verkligen jämlikt sina stadgar arbetar för uppkomsten av en inhemsk skådebana.

Nu spelar Folkteatern året om under veckans mindre givande kvällar, så t. ex. aldrig söndagskvällar. En annan följd är att Folkteaterns repertoar mer och mer förlänats prägeln av en andra rangens scens.

Sådan är verkligheten.

En annan fråga är, om allt måste förbliva som det är?

Det vore för frågans besvarande av stort intresse att erfara, huruvida teaterledningen ens fullföljer en klart utstakad plan i sitt arbete. Vart syftar den hän? Nöjes den med att bjuda publiken mer eller mindre god teater under spelsäsongen enligt en godtyckligt uppgjord repertoar för varje spelår? Eller utgöra de tre år omfattande garantiperioderna länkar i ett fortgående utvecklingsarbete i syfte att uppnå ett bestämt, ännu i framtiden hägrande mål? Och i sistnämnda

fall, var anser direktionen den första milstolpen stå vid den redan utstakade vägen och var befinna sig de övriga? Jag vill icke nu uppehålla mig vid den ofta debatterade frågan om valet av repertoar och vid de krav som med avseende å denna kunde uppställas. Jag övergår till ett annat lika omstritt kapitel. Under en lång följd av år ha inhemska sujetter varit engagerade vid teaterföretagen. Några av dem, herrskapet Lind, fruarna Lindfors, Tschernichin-Larsson, Precht och Lundberg samt hrr Stenström och Grönroos, höra till teaterns mest användbara. Bland inhemska manliga sujetter hava de mest begåvade, herrar Stiller och Tallroth icke, visserligen av något olika orsaker, kunnat kvarhållas. Herr Nycop har utvecklat sig i Sverge och torde, ehuru inhemsk, icke böra nämnas på samma gång som de övriga. Herr Wohlström har på grund av orsaker, dem jag ej vill söka utreda, stannat i sin växt, utan att hålla vad han lovat. Herr Rosqvist, som också är en av de mest användbara, har icke kunnat övervinna den fiende till en normal utveckling han har i sin hemgjorda rosqvistska dialekt.

Ehuru resultatet av denna flyktiga mönstring av de inhemska krafterna sålunda icke är i alla avseenden glädjande, kvarstår dock som en bevislig vinning, att vi redan ha en stamtrupp av inhemska artister, användbar inom skådespelarekonstens vanligare råmärken.

Vore det icke då småningom på tiden att detta resultat av årslånga bemödanden på allvar utnyttjades? Vad de, som ivrat för uppkomsten av en inhemsk skådebana, nu närmast begära, är att de inhemska krafterna sammanföras till ett helt för sig och att ett slut göres på den nu genomförda språkdualismen å Svenska teatern.

Med instundande spelår utgår det tredje och sista av nu gällande garantiperiod. Programmet för nästa garantiperiod borde därför bliva: två svenska scener som härintills, den ena rent högsvensk, den andra rent inhemsk, men båda i övrigt likställda, med var sin egen direktion under ett gemensamt förvaltningsråd (= den nuvarande delegationen. Vardera scenen bör beredas tillfälle att pröva sina krafter uti sceniska uppgifter av samma konstnärliga valör och eventuella gästspel omväxla vid båda scenerna. På denna väg kunna de inhemska teatersträvandena ännu höjas till en nivå, motsvarande den betydelse, som i kulturellt hänseende måste tillmätas desamma. Annars icke.

En anordning sådan som den föreslagna skulle möjliggöra billiga engagement av yngre konstadepter från Sverge för den högsvenska avdelningen, vilka då kunde antagas benägna att kvarstanna hos oss en längre följd av år med säker utsikt till en allsidigare övning och utveckling här än i hemlandet, där konkurrensen är vida större. I framtiden kunde denna avdelning giva rum för gasterande skandinaviska sällskap av rang. Trupperna vid vardera avdelningen borde dock till en början bliva stabila, åtminstone vida mera än nu, till fromma för det sceniska arbetets enhetliga utveckling och uppkomsten av ett gott samspel. Vi sluppe då det mixtum compositum av scenspråk, som nu ofta ljuder över rampen, och de två i fri tävlan med varandra arbetande scenerna skulle förvisso under sådana förhållanden kunna prestera ett även kvalitativt bättre arbete än nu.

Att plats finnes för tvenne scener har erfarenheten tydligt givit vid handen.

*J. H:n.*

## DON JUANS MODER.

Det är icke åt den spanska medeltidssagans kvinnoförledare jag här givit en hittills okänd moder, icke åt Lorenzo da Pontes hjälte som en oktoberkväll i Prag för 122 år sedan första gången med Mozarts toner tjusade världen, icke åt Molières, Lenaus, Dumas' gestalter med hans namn, ej åt Byrons caballero från Sevilla eller någon av dennes miljoner enformiga efterträdare å vår jord. Det är historiens Don Juan, Karl den femtes tappre son och Filip den andres broder jag i rubriken nämner. En av dem gudarna älskat, en härlig son av en härlig fader, stiger Don Juan d'Austria som ur ett töcken upp över 1500-talets blodröda synrand, kämpar sagolikt tappert mot morer och turkar, mäklar som ståthållare borgerligt med holländarne och misslyckas, griper åter till svärd i den heliga moderns namn och dör vid Namur, 31 år gammal. Han har icke behövt Casimir Delavignes fem långa akter för att som reformationsseklets kanske mest romantiska gestalt fortleva i ensliga svärmares minne.

Men hans moder, det var om henne vi skulle tala, vem och vadan var hon? Det är bekant att den store Karl av de sju kronorna — tyska rikets, Castiliens, Aragoniens, Neapels, Siciliens, Österrikes, Nederländernas — också älskade många kvinnor, och av dem hava, med 25 års mellantid, två icke legala viv skänkt honom hans mest framstående ättlingar: Margareta av Österrike (sedan ju såsom gemål till Ottavio Farnese en berömd hertiginna av Parma) och »Johan av Österrike», just Don Juan d'Austria. Det är ock känt att Karl, i motsats till sin samtida, Frans den förste, icke kurtiserade sitt hovs damer, utan, när det kejserliga blodet svallade, sökte sin amour bland det lägre borgerskapets döttrar. Margaretas moder var en holländsk vävaredotter, Johanna van der Gheinst, som han lärt känna å guvernörens i Oudenarde slott. Men Don Juans moder?

Kring henne har länge svävat en viss mystik. Hjälten från Lepanto hade kommit fram ur dunklet, en så genialisk krigare och ridderlig man borde dock vilat i en hög moders sköte. Vem var hon? Varför visste man intet om henne?

Småningom har historieforskningen avslöjat henne, sedan den officiella spanska hovkrönikan dels helt förtegat, dels i osäkra ordalag dragit hennes person in bland hovets upphöjda societet. Blamagen att Don Juan skulle varit av oadlig moder fick icke existera. Och dock har den slutligen fastslagits, den lumpet borgerliga sanningen om Barbara Plumberger från Regensburg. Hon tecknade sig senare Blombergh och går nu i hävderna såsom Barbara Blomberg, rätt och slätt, vilket genom våra svenska öron kanske föder lustiga tankar på något slags slätstruken äldre småstadsmamsell från norden, men mot fonden av sin omgivning och sitt tidevarv väcker erinringen om en av historiens mest kuriösa kvinnor. Kuriös var hon nämligen — utan att, Don Juans fädernärvda storhet i all ära, te sig på minsta sätt upphöjd över tidens lägre instinkter och intressen — och det huvudsakligen i att genom feminint egensinne hålla, kan man säga, ett helt rike i schack, personifierat särskilt i hertig Alba.

Barbara Plumberger har stått upp bl. a. åtminstone i två tyska romaner från 90-talet — Adolf May: Die Kaiserbraut, och Georg Ebers: Barbara Blomberg, båda hjärtligt ledsamma —, men är som exakt historisk gestalt helt formad egentligen först i år av dr Paul Herre i Leipzig, som under rubrik »Barbara Blomberg, die Geliebte Kaiser Karls V. und Mutter Don Juans de Austria. Ein Kulturbild des 16. Jahrhunderts» nyss publicerat en med kritiska anmärkningar försedd biografi över henne, så fullständig rekonstruerandet av en tre och ett halft sekel gammal dimfigur väl kunnat giva oss. Att jag petat i den något beror på gammalt intresse för trion Karl-Filip-DonJuan, på dunkla katolska sympatier och slutligen på forn bekantskap med Barbara själv, som följt mig i sovkupé på kontinenten och lullat mig till ro, sida efter sida i de nämnda romanerna. Därför nu några ord om hennes verkliga öden, icke över sig intressanta, men ej heller mycket alldagliga.

Våren 1546 uppehöll sig Karl V uti Regensburg på tåg mot kättarne. Han bodde i härbärget »Zum goldnen Kreuz», vilket ännu i dag gjuter stora minnens skimmer över den älskliga Haid-platsen. Ensam i känsla och längtan, änkling, varm som i ungdomen sökte han sig en käresta. Borgaren Wolfgang Plumberger hade en adertonårig dotter, skön som hennes i den lilla staden berömda och häcklade moder Sibylle, glad, sorglös och nöjeslysten. Hon blev den store kejsarens väninna i fyra månader. Barbara, ett fullblodsbarn av en lätt tidsålder, gick med lust och hängivenhet upp i sin dagsländeroll, ja så helt att hon ej ens var den höge älskaren trogen, något som hon en gång senare cyniskt påminde sin berömde son om då hon hånande ropade ut att han alls icke var kejsar Karls avkomling, utan helt simpelt hade hovets furir till fader. Allt nog, på kejsarens födelsedag, den 24 febr. 1547, såg hennes förste son ljuset. Sedan vet man intet om pilten förrän han tre år gammal under namnet Don Juan i Brüssel överantvardades åt kejserlige violinisten Francisco Massi och hans hustru, vilka vårdade honom i en liten spansk stad tills han sjuårig anonymt gavs åt Doña Magdalena de Ulloa, spanska hovmarskalkens barnlösa gemål. Hon fäste sig varmt vid den blonda blåögda gossen, vars rätta härkomst emellertid först fem år därpå genom kejsarens testamente offentliggjordes. Vid hovet växte Don Juan sedan upp i sällskap med Filip II:s son Don Carlos och Margaretas av Parma son Alexander Farnese. Han erkändes officiellt såsom kejsar Karls son men var icke infant.

Barbara Plumberger blev efter tidens sed »placerad» och fick till man en lyckoriddare Hieronymus Piramus eller Kegel, quasi adjutant vid hovet. Med honom flyttade hon snart över till Nederländerna och fick dessutom en knapp kejserlig livränta på 400 thaler, medan en utlovad hemgift om 5,000 gulden först senare tillföll henne. Herrskapet Kegel levde så i Brüssel ganska tarvligt. Mannen fick någon inspektörsplats vid militären samt med sin hustru två söner och en dotter. Äldre sonen Konrad kom senare att låta tala om sig något. Av sin forne kejserlige vän fick Barbara sedermera blott en gång höra. Dagen före sin död i klostret S. Yuste lät denne nämligen utskriva åt »flickan från Regensburg» yttermera 600 gulddukater, som genom en särskild, i Regensburgerepisoden invigd kammartjänare överbringades till henne.

Elva år efter kejsarens död blev madame Kegel änka genom att mannen på en gata i Antwerpen slintade och fick sin egen värja genom livet. Några dagar därpå drunknade hennes yngsta son i en brunn. Ganska arm och hjälplös såg hon framtiden an i ett land vars språk hon ej behärskade. Emellertid hade det blivit allmänt bekant i vilken ställning Barbara Kegel stod till den redan krigiskt ryktbara Don Juan d'Austria och då det inte gick an att modern till en så förnäm och berömd prins hade det torftigt, tog sig hertig Alba henne an, sedan två år nederländsk ståthållare. Härom konfererades ock med den nya härskaren, Filip II, och slutligen med Don Juan själv, som nyligen gjorts underkunnig om sin härkomst på möderne. Alba fick bestämda order att ställa det ekonomiskt väl för madame Kegel, men tillika, på grund av icke alldeles förmånliga rykten om hennes vandel, flytta henne till en obemärkt nederländsk småstad.

Men den som inte flyttade från Brüssel, det var Barbara. Alba och hans sekreterare kommo ingen vart med henne. Ja hon skulle möjligen flytta, om man ginge in på att, såsom de otåliga spanjorerna uttryckte sig, »poner en cobro sus hijos», figurligt talat: infatta hennes barn i guld. Man kom slutligen överens, men i stället

för till det lilla Mons som Alba anvisat henne flyttade hon till Gent.

Här började hon nu, 1570, kalla sig Barbara Blombergh och hålla ett litet hov med sexton tjänare och fint ekipage, ödsla med pengar till höger och vänster och överhuvud leva herrans glada dagar. »Att ge henne pengar», rapporterade Alba till spanska konungen, »är att kasta dem i vattnet, ty inom två dagar har hon förslösat dem på festligheter». Filip och Don Juan började då tänka på att få henne över till Spanien, under iakttagande av all nödig hänsyn samt löfte om god vård åt sonen Konrad och dottern. Men Barbara, som fruktade att varda inspärrad i kloster, vägrade, så mycket hellre som hon lyckades ställa så till att hon ånyo fick bosätta sig i det glada Brüssel. Alba och hela hovet nödgades foga sig efter den egensinniga prins-moderns envishet, trots det att hon nu börjat lösa alla tyglar. Hemma hos henne utspelades vilda orgier, alla av Alba installerade hovmästarinnor och husfruar kastades ut och ersattes med kopplerskor från staden. Med en av dem åt, sov och sällskapade den 40-åriga Barbara och det anskaffades åt denna en hel rad älskare, allt landsflyktiga engelsmän, vilka voro den vilda änkans specialitet. I synnerhet gynnade hon Anton Standen som tidigare stått Maria Stuart nära och räddat hennes liv vid det bekanta tillfälle då sekreteraren Riccio mördades. Denne Standen förde för övrigt en usel dubbelexistens som spion åt både katolikerna och Elisabeth och påminner, ej minst genom sin förmodade indirekta andel i Bartholomeus-nattens fasor, underligt detaljerat om våra dagars vidriga stor-provokatörer. Det var med denna herre Don Juan d'Austrias moder mest levde. Hennes store son upphörde aldrig att ömt tänka på henne, han skrev ofta till henne under sina krigsfärder på Medelhavet och var full av oro då svaren läto vänta på sig. Dock torde han ha rätt väl haft reda på moderns gränslösa utsvävningar och även i det avseendet känt hennes heta blod i ådrorna att också han, mitt i sitt bragdrika, verksamma liv, härjat in Venere på ett sätt som bekymrade hela hans omgivning.

Nu fick Alba faktiskt fullmakt att till varje pris oskadliggöra den skandalöst levande frun. Men han, Alba, tyrannen, blodbestänkt upp till hjässan och rädd för intet — vågade icke. Fru Barbara hotade med ännu värre skandaler och Alba ryggade. Filips sekreterare kunde blott om henne utropa: »Quan terrible animal es una muger desenfrenada!» — vilket förskräckligt djur är inte en tygellös kvinna! Det enda man under flere år djärvdes tillfoga henne var att utvisa Anton Standen. Men hon hade andra.

Anno 1576 — Barbara var då ungefär 48 år gammal — kom hennes sak in i ett nytt och egendomligt skede genom att sonen själv, Don Juan d'Austria, blev ståthållare över Nederländerna och sålunda kom att vistas i hennes närhet. Mor och son råkades, för första och sista gången sedan hans spädaste barndom, i Luxemburg, dit hon skyndat honom till mötes. Sammanträffandet blev dock henne en besvikelse, sonen uppfordrade henne mycket bestämt att flytta över till Spanien. Det var till svar härå hon kastade honom i ansiktet den insinuation om hans verkliga börd som ovan relaterats. Nu blev hon äntligen internerad, något som av politiska skäl var för den nya ståthållaren alldeles nödvändigt, då det började hagla omkring honom smädedikter över hans utsvävande moder, med vändningar sådana som t. ex. denna:

»Crimen est ne frui amplexu unius Cesaris tam generosi — osi

Pluribus ergo usa in vita est — ita est»

och alla hennes skandaler flitigt utnyttjades av Oranier-partiet. Ja Barbara torde t. o. m. själv ha begynt stämpla mot sin son.

I mars 1577 överfördes damen så till Spanien med en flottilj av sex fartyg. I Laredo, mellan Bilbao och Santander å spanska nordkusten, steg hon i land, mottagen av Don Juans gamla fostermoder, Doña Magdalena de Ulloa, och av henne sedan ledsagad till klostret Santa Maria la Real nära Valladolid. I Spanien levde hon i tjugu år, alltigenom lika ytlig och nöjeshungrig som förr, ehuru till sin grämelse mycket bunden av klosterreglerna. Hon var genast färdig att efter Don Juans förtidiga död ansätta spanska kungen med idkeliga suppliker, allt under det hon ännu lät tala om sig genom sina kärleksäventyr, en simplare förebild till Ninon de Lenclos ända ut. På alldeles gamla dagar fick hon flytta till kusten och mottog här, i Colindres, besök bl. a. av gamla glädjevänner från åren i Gent och Brüssel. Det blev en sista idyll och så somnade hon av en decemberdag 1570. Hon begrovs på den lilla ön Monte de Hano, där hennes ben fortfarande vila, glömda dock och väl omöjliga att återfinna. Den arma kungen pinade hon likväl ännu efter döden med ett »testamente», som tvang honom till en oändlig följd av kostsamma själamässor.

Det var sagan om Regensburgerflickan Barbara Plumberger, Don Juan d'Austrias moder och Albas betvingerska, tillika sagan om männens svaghet och kvinnans styrka. Icke är den sympatisk, Barbara Plumbergers historiska gestalt, det må gudarna veta. Men gentemot nutidens slätstrukenhet hava det gångnas större öden, om ock randiga, sin obetvingliga lockelse. Man gåve gärna en hel hop genomsnittsdagar i utbyte mot en timme vid kejsartaffeln »Zum goldnen Kreuz», en annan vid Barbaras bord i Brüssel — gud signe min själ! — och ännu en i den gamla äventyrerskans stilla trädgård vid Atlanterkusten, för att få höra hennes vissna purpurmun jollra på gammal tyska om Don Juan, kärleksbarnet från Regensburg.

*G. M.*

PANOPTIKON.

När denna tidskrift grundades rådde någon tvekan rörande namnet. En farbror påstod nämligen att publiken skulle börja säga Argús, eftersom den redan vant sig vid arbús. Men det har inte varit någon oreda med den saken och allt har gått lyckligt, tills nu häromdagen en värderad samtida. Måndagen, företog sig att kalla oss Arkgus. Huruvida detta skall innebära några skyldigheter à la Noak att samla alla levande varelser under vårt tak eller tilläventyrs betyda mycket vin vet jag inte. Oroande verkar det och man anar ej vad det blir nästa gång. Orkus? Markus? Kvarkus?

Nya Pressen uppmanade nyligen den svenska jordbrukaren att i anseende till foderbristen vända sig till de välkända firmorna Labor och Agros. Uusi Suometar refererade detta, men ändrade välvilligt Agros till Argus. Jag vill nu dock å egna vägnar förklara att jag ännu icke pratat tillräckligt mycket hö för att kunna uppträda som foderleverantör i större skala. Går man in på att lämna bort första bokstaven i jordbrukare, kan jag möjligen anskaffa någon vagnslast av det behövliga.

•

Alla känna vi förbudslagens öden och äventyr. Förnuftet har börjat resa huvudet så mycket att t. o. m. i U. S. enskilt yrkats på återgång till nykterhetsarbete på övertygelsens väg. Men vad skall man säga därom att en av tidningens egna kåsörer i början av denna månad med svart på vitt erkände att han å Kapellet tömt en bock öl? »Ainoastaan yhden pukin», tillägger han visserligen, men antyder att denna sparsamhet berodde på foderbrist i portmonnän.

Jag misstänker att U. S. förlorat ett hundratal prenumeranter på den nämnda redaktionella fötmånadsbocken och måste komplimentera till en dylik frigjordhet. Ingen av bladets redaktörer lär nämligen på flere år ha förtärt en enda droppe starkt. Öl är visserligen inte ännu något egentligt syndafall. Men man vet huru det går när man engång börjar.

•

En dag ville jag för en viss frågas skull veta vem som vid tillfället är chef för handels- och industriexpeditionen i kejserliga senaten. Skred aktningsfullt uppför trapporna. En portier mötte.

»Kan jag få lov att veta vem som för närvarande är chef för handels- och industriexpeditionen?»

Mannen tittade häpen och svarade:

»Nej, inte vet jag».

Underbart hotell det här, tänkte jag, där inte ens portiern vet vem som kommenderar de särskilda avdelningarna.

Jag skred längre in. En att döma av utseendet häradshövding mötte.

»Kan jag få be om uppgift på vem som är chef för handels- och industriexpeditionen?»

»Jo för all del, det är juriskandidat Frey».

Åh tusan, det visste jag inte. Koalitionstanken hade sålunda ytterligare avancerat. Det nya faktum gladde mig emellertid särskilt av den anledning att den nämnde är Argus' advokat kontra pressöverstyrelsen. Vi ha sålunda numera all utsikt att avancera till regeringsorgan. Vänta kallelse endera dagen. Att en jurist blivit handels- och industrichef förvånar mig egentligen icke, hovrättsrådet Åkerman ansågs ju ock i tiden kompetent.

Tyvärr kom det nu sedan någon ännu mera initierad hovmästare och upplyste om att hr Frey endast föredrager och senator Y. K. Yrjö-Koskinen är chef. Också jag anser att juriskandidat Frey är där att föredraga.

Ett underbart hotell emellertid. Både portier och häradshövdingar djupa oskulder.

Vad skola då inte senatorerna vara.

•

I Joensuu utkommer världsbladet Karjalan Sanomat. När svenska storstrejken vidtog innehöll tidningen (nr 84, 3 aug.) påpassligt nog porträtt av de krigande parternas huvudmän. Under hr von Sydows bild stod mycket riktigt:

»Svenska arbetsgivareförbundets förman *Hjalmar von Sydow*».

Men under hr Lindqvists (?) mötte följande mina förvånade blickar:

»Svenska arbetarepartiets förman och ledare i den blivande arbetsstriden, *Lonckuut* eller *Strike*».

En mera befängd Brackbölenotis får man väl söka efter. Roligt vore emellertid att veta huru det hela gått till. Formen »Strike» skulle tyda på att porträttet vore taget ur något engelskt organ, bärande överskriften »Lockout or Strike», vilken sedan av Karjalan Sanomat lindrigt modifierad anammats såsom namn på strejkledaren. I varje fall ett originellt sätt att stava Lindqvist.

Jag har tagit mig friheten överstyra ett exemplar av sagda tidningsnummer till hr Lonckuut själv, med hövlig begäran att han vid tillfälle också ville visa det åt hr Strike.

•

I Tammerfors emanerar världsbladet Aamulehti. Den 27 juli ingick där följande notis:

»Professor Werner Söderhjelm, som i går fyllde 50 år, har rönt uppmärksamhet i svenska blad. Bl. a. innehåller Svenska Dagbladet en av Oscar Lewerdin författad översikt av hans litterära verksamhet».

Underbara äro ödets vägar! När Oscar Levertin, som, också han, satte högt värde på Werner Söderhjelms skriftställarskap, för tre år sedan rycktes bort, hade han föga kunnat ana att inom så kort tid en Oscar Lewerdin skulle uppstå och i sin tur hylla vår landsman. Att det var en finsk inlandstidning, som upptäckte den nye Oscar, är då mindre att förvåna sig över. Ledsamt nog har det undgått Aamulehti att samma dag uti Dagens Nyheter och ett Lundablad ingingo enahanda artiklar av Olof Dalin och Esaias Tegnér, av vilka den förre särskilt uppehöll sig vid W. S:s litterära verksamhet i Argus.

Vi hava ju vår varelse i detta landet, gunås, men nog kännes det vid betraktande av dessa i Joensuu och Tammerfors nyss plockade kulturblommor angenämt att åtminstone bo på kanten.

*Panoptes.*

## Förteckning över i Akademiska Bokhandeln tillgänglig nyare utländsk litteratur:

Almanach der Lustigen Blätter für 1910. Jubiläumsausgabe . . . . . . . . . . . 2.05
*Andrae, K.*, Das liebe Ich. Ein Berliner Künstlerroman . . . . . . . . . . . . . . 2.05
*Becker, Willy*, Rembrandt als Dichter . , . . 6.75
*Boruttau-Mann*, Handbuch der gesamten medizinischen Anwendung der Elektrizität I. 40.50
*Buchmüller, Dr W.*, Der Leipziger Student 1409—1909. Mit 25 Abbildungen . . . . . 1.70
*Cleff, Wilhelm*, Taschenbuch der Pilze, enthaltend eine genaue Beschreibung der essbaren und schädlichen Arten nebst Anleitung zur Zubereitung von über 40 Pilzgerichten. Mit 46 feinen Farbendrucktafeln . . . . . . . . . . . . . . . 3.40
*Coulin, Jules*, Die sozialistische Weltanschauung in der französischen Malerei . . . 4.05
Daheim-Kalender für 1910, geb. . . . . . . 2.70
*Dallwitz, W. von*, Der praktische Luftschiffer . 4.05
Dreitausend Jugend-Kunstblätter. Verzeichnis einer Auswahl der besten Arbeiten aus der »Jugend» mit 3,000 Abbildungen, geb. 4.05
*Ellwood, G. M.*, Möbel und Raumkunst in England 1680—1800. Reich illustriert . . . 33.75
Eroberung der Luft. Ein Handbuch der Luftschiffahrt und Flugtechnik. Mit 314 Abbildungen . . . . . . . . . . . . . 8.10
Felix Schnabels Universitätsjahre. Sittengeschichtlicher Roman aus dem 19. Jahrhundert von A. von S. Hrsgb. von Otto Julius Bierbaum . . . . . . . . . . 4.50
*Goethe, J. W. von*, Faust. Eine Tragödie. Jubiläums-Monumentalausgabe . . . . . 40.50
*Harms, Dr Bernhard*, Ferdinand Lassalle und seine Bedeutung für die deutsche Sozialdemokratie . . . . . . . . . . . . 2.05
Ich weiss Bescheid in Berlin, 2:te Aufl. 1909/10. Vollständiger Führer durch Gross-Berlin für Fremde und Einheimische, für Vergnügungs- & Studienreisende . . . . . 1.35
—»— Gebunden 2.05
Jahrbuch für den Zeichen- und Kunstunterricht. Herausg. von G. Friese. IV. Jahrgang, geb. . . . . . . . . . . . . . . 14.85
*Levy, Paul Emil*, Die natürliche Willensbildung, Praktische Anleitung zur Selbsterziehung 2.70
*Linnankoski, Johannes*, Das Lied von der glutroten Blume. Roman . . . . . . . . 5.40
—»— Gbd. 6.75
*Meissner, Hermann*, Moderne Menschen. Ein Berliner Roman . . . . . . . . . . 5.40
*Meyer, Dr J.*, Medizinisches Taschenwörterbuch in 8 Sprachen: deutsch, englisch, französich, italienisch, japanisch, russisch, spanisch, ungarisch. Lederband . . . 27.—
*Meyer-Benfey, Heinrich*, Die sittlichen Grundlagen der Ehe . . . . . . . . . . . 2.50
*Muchau, Prof. Dr H.*, Pfahlhausbau und Griechentempel. Mit 60 Abbildungen . . . . 14.85
*Muckle, F.*, Die Geschichte der sozialistischen Idéen im 19. Jahrhundert . . . . . . 1.70
Münchner Jahrbuch der bildenden Kunst. 1909 I. Halbband Mit vielen Tafeln und Abbildungen im Text . . . . . . . . . . 12.85
*Paul, Adolf*, De veer Uhlen. Ein Nord-Ostsee-Roman . . . . . . . . . . . . . . . 6.75
*Reitzenstein, T. von*, Kulturgeschichte der Ehe im alten Orient . . . . . . . . . 2.70
*Schachner, Dr Robert*, Australien in Politik, Wirtschaft, Kultur . . . . . . . . . 13.50
*Seyfert, Dr Bernh.*, Bilder zur Geschichte mit besonderer Betonung der Kunstgeschichte. Zweite, sehr vermehrte Auflage . . . . 6.50
Speemann's Kunst-Kalender 1910 . . . . . . 3.—
*Spörl, Hans*, Porträt-Kunst in der Photographie. I Teil: Aesthetik. Mit 74 instruktiven Bildnis-Beispielen. . . . . . . . . . 5.40
*Stein, Prof. Dr L.*, Dualismus oder Monismus? Eine Untersuchung über die doppelte Wahrheit . . . . . . . . . . . . . 2.70
*Volkmann, Paul*, Fähigkeiten der Naturwissenschaften und Monismus der Gegenwart . 1.35
*Willmann, Otto*, Didaktik als Bildungslehre nach ihren Beziehungen zur Sozialforschung und zur Geschichte der Bildung. 4:te verbesserte Aufl. . . . . . . . . . . . 13.50
Wir Luftschiffer. Die Entwicklung der modernen Luftschiff-Technik in Einzeldarstellungen. Mit 300 Abbildungen u. 10 Karten. Elegant gebunden . . . . . . . . . 10.80
*Zapp, Arthur*, Eros der Sieger. Roman . . . 4.75
*Zepler, M. N.*, Vom inneren Wesen. Eine Schrift zum Sinnen & Schaffen. Mit 4 Bildern (kallisthenische Studien) . . . . . . . 6.50

---

*Arnaud, R.*, Le Fils de Fréron (1754—1802). D'après des documents inédits. (Série: Journaliste, Sans-Culotte et Thermidorien) 6.—
*Bernard, Charles*, Un sourire dans des pierres 3.60
*Boylesve, René*, Le médecin des dames de Néans. Roman . . . . . . . . . . . . . . 4.20
*Case, Jules*, Tablettes Littéraires. 2:e edit. . . 4.20
*Claretie, Jules*, Le petit Jacques. Illustrations de Ch. Atamian . . . . . . . . . . 1.20
*Darvant, Adolphe*, Les confidences de Souricette, Dame d'honneur de l'impératrice. Illustrations de Maitrejean . . . . . . 4.20
*Fogazzaro, Antonio*, Pereat Rochus et autres nouvelles . . . . . . . . . . . . . 4.20
*Goffin, Arnold*, Saint François d'Assise dans la légende et dans l'art primitifs italiens. Orné de 28 hors-textes . . . . . . . 6.—
*Lang, Andrew*, La Jeanne d'Arc de M. Anatole France . . . . . . . . . . . . . . 4.20
*Longuet, Jean & Georges Silber*, Terroristes et policiers. Préface de W. L. Bourtsev . 4.20
*Margueritte, Paul*, La flamme. Dessins de Félix Jobbé-Duval . . . . . . . . . . . . 1.80
*Nietzsche, Frédéric*, Ecce Homo, Suivi des Poésies . . . . . . . . . . . . . . . 4.20
*Normandy, Georges*, Le Nu à l'église, au théâtre et dans la rue. Avec 64 illustrations documentaires. Préface de Gustave Kahn 2.40
*Richepin, Jean*, Braves Gens. Illustrations de René Lelong. . . . . . . . . . . . 1.20
*Rouvez, A. Th.*, Cités et villes Belges. Nombreuses gravures . . . . . . . . . 4.20
*Willy*, La Maîtresse du Prince Jean. Illustrations de J. Wely et Ginot . . . . . . 1.20

---

ABC of the Royal Navy. A little handbook of naval knowledge. With many illustrations 1.50
*Bywater, Ingram*, Aristotle on the art of poetry 24.—
*Crawford, F. Marion*, The White Sister . . . 2.15
*Galsworthy, John*, Fraternity . . . . . . . 2.15
*London, Jack*, White Fang . . . . . . . . 1.—
*Norris Frank*, The Octopus . . . . . . . . 1.—
Our German Cousins. Published by Daily Mail. Illustrated . . . . . . . . . . . . 1.10

**Akademiska Bokhandeln, Helsingfors.**

Ansvarig utgivare av Argus: Gustaf Mattsson.
H:fors, J. Simelii Arv. Boktryckeriaktiebolag, 1909.

# ARGUS

REDAKTION:
GUNNAR CASTRÉN
GUSTAF MATTSSON
EMIL ZILLIACUS

HELSINGFORS 1 SEPTEMBER 1909

ANDRA ÅRGÅNGEN

UTKOMMER:
DEN 1:STA OCH 16:DE
I VARJE MÅNAD
PRIS 7 MK PER ÅR

Nr 17.

INNEHÅLL

**Tvivelaktig alkoholstatistik.** HARALD FABRITIUS.
**Den nyfranska musiken och våra sinfonikonserter.** K. F. WASENIUS.
**Djurkretsen och astrologin.** LEO KROHN.
**Astrologin en vidskepelse.** RAGNAR FURUHJELM.
**Billig världshistorie.** GUSTAF MATTSSON.
**Korta anmälningar.** *(Kunstbladet.* GUSTAF STRENGELL).
**Panoptikon.**

*Manuskript och böcker för anmälan adresseras till Redaktionen för Argus, Södra Esplanadgatan 16.*

*Prenumerations- och annonskontor, Södra Esplanadgatan 16, öppet kl. 10—1/2 4, telefon 11 63.*



*LÖSNUMMERPRIS 35 PENNI*

# Hotell Kämp

**rekommenderas!**

---

Ömsesidiga lifförsäkrings-bolaget

# SUOMI.

**Hela vinsten kommer de försäkrade till gode.**
**Största inhemska lifförsäkringsbolag.**

---

## G. H. Mumm C:o
**Champagne.**

## A. C. Meukow & C:o
**Cognac 1842 & 1878.**

## James Buchanan & C:o
**Black & White Whisky.**

---




ÄR BÄST.

---




---

## AXEL PALMROOS, AKTIEBOLAG.



*1 kl. Vin- & Spirituosa-affär i Helsingfors.*

Finaste PUNSCH i mörka flaskor.
Telefon 320.

---

## John Rob. Åström & C:o.

N. Esplanadg. 33, Helsingfors.

Största specialaffär för **reseeffekter** och **läder-galanterier.**

**Inkommit stiliga damväskor.**

---

# GLOBE LAMPAN

SOLID & EKONOMISK — ENKEL & LÄTTSKÖTT

Telefoner: 64 33 & 29 30.

Begär katalog från

Telegrafadr.: Jacobsens.

**A.-B. Carl Jacobsen & C:o, Brunnsgatan 11, Helsingfors.**

---

**Drick endast den oöverträffade bords- och läskrycken**

# POMRIL

Åbo. Tel. 999. — Helsingfors 61 87.

---

## Hôtel du Commerce

**Kaserngatan 28.**

Telefoner: portier 51 08, buffet 12 70, resanderum 59 17.

Konfortabla resanderum, ljus, trevlig restaurationslokal och café. Små rum för slutna sällskap; moderata priser.

Inneslutande mig i ärade publikens hågkomst; med högaktning

R. Piehl.

---

## Restaurant CENTRAL

**Hagasundsgatan 4**

rekommenderas! Frukost-, middag- och aftonservering. A la carte hela dagen. Tel. 46 92.

---

# V. F. Sagulin

BLOMSTERHANDEL, -BINDERI o. FRÖHANDEL, Helsingfors, Alexandersgatan 48. Telef. Blomsterh. 977, Binderi och Fröhandel 243. Trädgårdsdrift i Haga trädgård, Hoplaks.

---

## W. Relanders VINHANDEL

**Glogatan 7, Tel. 18 03,** rekommenderar sina varor, såväl viner som spirituosa, i allmänhetens benägna åtanke vid förefallande behov.

---

## Hotell Continental

Tel. 4609. Norra Esplanadg. 5 Tel. 4609.

NYTT! Trevliga rum. Första klassens Restaurant. Frukost 1 mk. Middag 1:50. A la Carte hela dagen.

Enskilda rum för mindre och större beställningar. —— Rekommenderas.

---

## G. F. Stockmann A.B.

**Helsingfors.**

Sportartiklar, Järnvaror,
Glas och Porsliner,
Linne- och Bomullsvaror.

---

## Lantbrukare!

**Innan NI avslutar köp infordra pris av**

**Finska RedskapshandelnA.B.**
**P. SIDOROW, Helsingfors.**

---

***Hotell***

## *Societetshuset*

*Sofiasalens Restaurant*

*Rekommenderas!*

***Frukost- & Aftonservering***

*Prix Fix á 1:50.*

---

## Adolfine Erikson

N. Esplanadg. 37, Helsingfors.
Telefon 27 57.

Ylle- & Tricotvaruaffär

**Med guldmedalj prisbelönta erkänt smakfullaste, starkaste, hemstickade varor DAM- & BARNGARDEROBE. Nyheter i modevaror anlända varje vecka.**

---

## J. Simelii Arvingars Boktryckeriaktiebolag

Nylandsg. 9, Helsingfors

Telefon 137.

**Språkkunniga sättare.**
**Modern materiel.**
**Facila pris.**
**Snabbt utförande.**

**SPECIALITET: Vetenskapligt tryck.**

**— Tryckeriet grundlagt år 1818. —**

---

## Bodega Espanola

Etablerad 1883

## Viner & Spirituosa

**S. Esplanadgatan 8**

Telefon 443.

ARGUS

NR 19. HELSINGFORS 1. 10. 1909.

## EN GAMMAL BOK I NY DRÅKT.

Det finnes tre arbeten, i vilka Goethe själv givit de rikaste och mest fängslande bidrag till sin egen biografi. Ungdomsårens upplevelser och litterära kamp skildrar han i »Dichtung und Wahrheit»; den mognande och mognade mannens känslovärld och mångfaldiga intressen röja sig på ett enastående sätt i breven till fru von Stein, däri inbegripna skildringarna från Italien; och den visa ålderdomens reflexioner över alla världens ting äro slutligen nedlagda i det egendomliga verk som heter »Gespräche mit Goethe in den letzten Jahren seines Lebens von Johann Peter Eckermann» och som i vikt och intresse nära nog kan mäta sig med de förutnämnda.

Denna bok, som är ett unikt beundrans och förståelsens monument av en lärjunge över en mästare, och utan vars existens Goethes personlighet och tankevärld på ålderdomen icke skulle vara oss närmelsevis så förtrogna som de nu äro, har ju upplevat en mängd editioner, allt sedan dess två första delar år 1836 utkommo hos Brockhaus i Leipzig. Förutom denne förläggare hava, efter det år 1884 ensamrätten till verket upphörde, också andra sänt ut upplagor av detsamma, senast den om den nyare bokkonsten i Tyskland högt förtjänta firman Diederichs i Jena. Men dessa nyare upplagor bero samt och synnerligen varken på orginalupplagan ej häller på manuskriptet, utan på ett senare avtryck, som i många punkter är felaktigt. Icke ens utgivaren av den vackra Diederichska upplagan, Adolf Bartels, har gått till de nämnda källorna, ehuru han sagt sig hava gjort det, eller har han åtminstone företagit sin revision på ett synnerligen ytligt sätt. Först den i år utkomna åttonde och nionde originalupplagan, vilken på uppdrag av Brockhaus redigerats av dr H. H. Houben, tillfredställer alla textkritiska anspråk och ger verket också för övrigt i en synnerligen tillfredställande form: dess smakfulla yttre är anpassat efter den stora Weimarska »Sophien-Ausgabe» — liksom Eckermanns egen edition var anpassad efter Goethes upplaga »letzter Hand» av sina skrifter; utom att Eckermanns högst intressanta självbiografi föregår texten, såsom även i tidigare upplagor, efterföljes densamma av ett »Nachwort», vari utgivaren med största omsorg redogör för alla med upplagan förknippade omständigheter, liksom också för hela arbetets uppkomst, befordran till tryck, mottagande hos publiken o. s. v. En mängd bilder, delvis i färgtryck, äro bifogade och ett ytterst utförligt register underlättar på ett välkommet sätt bokens användande. Man kan sålunda säga, att det berömda verket här upplevat en återuppståndelse i lika ren som skön form. Det är att hoppas, att detsamma i denna form skall söka sig väg till ständigt nya kretsar. Ty det är icke allenast ett av de »Standard Works,» Goethe-älskaren ständigt måste ha till hands, det är också en av de böcker, vilka överhuvud ge sin läsare den rikaste behållning.

Måhända är det icke överflödigt att här med några ord påminna om författaren och om arten och tillförlitligheten av hans uppgifter. Det torde kunna anses visst, att icke ens alla litteraturintresserade äga en fullständigt klar uppfattning om dessa sistnämnda förhållanden. Den allmänna föreställningen är väl den, att Eckermann låtit sin egen fantasi spela rätt fritt. Å andra sidan framhålles, att ju Goethe själv i alla fall genomsett åtminstone en del av anteckningarna. Var sanningen står att finna, har ingen egentligen hittills bemödat sig att ordentligt reda ut; i dr Houbens vidlyftiga undersökning är kanske icke det sista ordet härutinnan sagt, men den ger i varje händelse en klar föreställning om det huvudsakliga.

*

Eckermanns levnadsbeskrivning börjar med att han var född i en liten hydda mellan Lüneburg och Hamburg — ty så kan man väl, säger han, kalla ett hus, som hade blott en eldstad och ingen trappa, utan vid vars dörr stod en stege, längs vilken man kom direkt upp på höskullen. Fadren var en kringvandrande krämare, men familjens huvudsakliga underhåll bestreds genom en ko och en liten köksträdgård. Endast periodvis fick den unge Johann Peter tillfälle att besöka skola, och med en viss stolthet säger han, att man måste medge, att från detta tillstånd till ett förtroligt förhållande till Goethe var ett stort steg och mycket små förutsättningar. Han upptäckte en dag hos sig anlag för teckning, och en ämbetsman på orten ville bekosta hans utbildning till målare, men föräldrarna, som icke förstodo annat än att det var fråga om ett vanligt plankstrykaryrke, motsatte

man tänker på hur många justitiemord som begåtts i förhållanden, där den byråkratiska obskurantismen, rättslösheten, korruptionen härjat under oöverskådliga tider, man tänker på alla dessa med avsikt iståndsatta förföljelser mot folk av annan ras, man tänker på dessa avslöjade provokatörer, vilka avlönas av regeringen och med polisens tysta medgivande begå hårresande brott. Man tänker på mycket annat ännu, och man frågar sig, varför icke en enhällig och högröstad opinion i den s. k. civiliserade världen tagit sig talan med anledning av allt detta, varför icke pressen ideligen larmar, varför icke rättskänslan uppröres där den, om någonsin, borde känna sig kränkt, varför man icke riktar mera allmänna, mera kraftiga misstroendevota, protester och adresser mot de regeringar, som gjort sig skyldiga till dylikt, samt i mänsklighetens namn fordrar, att de upphöra med sin framfart.

Måhända skall man svara, att den bildade världen småningom förhärdat sig gentemot dessa ständigt upprepade skräckdåd och att de humanitära känsloyttringarna i alla fall icke kunde räkna på något slags framgång. Visserligen, men det har väl icke heller legat någon medveten praktisk avsikt i demonstrationerna efter Ferrers död; på sin höjd ha de fått näring genom att man känt sig nå fram till adressaterna och märkt, att opinionen på själva skådeplatsen blivit eldad av detta medhåll. Den argumentering kan vidare göra sig gällande, och kanske med större skäl, att det nu varit fråga om en stat, av vilken man intet har att frukta, medan ett mäktigt rike alltid förfogar över ett politiskt inflytande, för vars verkningar ingen av patriotism vill utsätta sitt land. Man har ju från senaste tider exempel på, hur dessa konsiderationer verkat: till och med socialisterna, vilka dock satt den modigaste oppositionen mot politikens undertryckande av all mänsklig rätt (man må blott ihågkomma deras roll vid Königsbergprocessen, som avslöjade den preussiska polisens förbindelser med den ryska), till och med de ha nödgat sig själva till tystnad i ett fall, där de för några år sedan ännu talade nog så öppet och med nog så god framgång; och när i somras i England en mängd representanter för fri tanke och forskning med anledning av vissa vänskapsutbyten offentligt förklarade, att de icke kunde gilla den förbundna maktens inre politik, så kom detta »post festum» och gick alldeles spårlöst förbi.

Men den motsägelse, jag berört, har väl sist och slutligen dock sin grund i, att i fall som det föreliggande ett direkt, konkret och lättare fattbart föremål finnes, kring vilket man kan koncentrera sin medkänsla och från vilket indignationen kan taga sin utgång. Det är svårare att rikta sin uppmärksamhet och sin sympati mot okända massor än mot en bestämd individ, vars föregåenden och personlighet äro kända. Man kan, tack vare biografier och reportrars skildringar, se för sig hur en Ferrer kämpat för sin idé, hur han på grund av en oförsiktighet kommit i polisens klor, hur han hålles i fängelse och arkebuseras, och man kan se martyrglorian stråla kring ett huvud, vars linjer äro bekanta för alla genom tusentals reproduktioner. Det är en sådan personifierad symbol mänskligheten behöver. Medan däremot siffrorna, som berätta om hur många hängningar ägt rum på en månad, eller notiserna om eländet i fjärran dunkla fängelser, om studentoroligheter med deportationer utan ransakning och dom, medan allt detta blott ger en svävande föreställning om någonting ohyggligt, som man knappast vill låta komma nära sin tanke.

Men orsaken må ligga var som helst, visst är, att en vid, allmän humanitetskänsla med åtföljande yttringar mot våld, fanatism och förtryck är någonting, som man teoretiskt aldrig kan göra sig säker räkning på, lika litet som folkpsykologins manifestationer över huvud låta fånga sig i regelbundna kurvor. Men lika visst är ock, att den förbannelse, i vilken politiken håller humanitetskänslan fjättrad, endast kan lösas genom att denna känsla småningom växer till i kraft, i medvetenhet, i mod och gemensamhet, och icke skyr att, när det fordras, ge sig en röst som höres vida och dånar över förbrytarna likt domedagens åska. Sålänge förhållandena mellan folken och deras olika klasser äro sådana som de äro, kan det visserligen räcka till domedag, innan detta blir av. Och alltid skall det finnas tänkesätt, som likt Naturen i Turgenjeffs prosapoem, men i helt annan mening, bry sig lika mycket om »loppans bakben» som om mänsklighetens hjärta. Men fall som det Ferrerska låta oss dock skymta möjligheter för framtiden, och föreställningen om sådana meningsyttringars verkan har kanske dock därigenom i sangviniska sinnen stärkts.

*

Med ovan berörda förhållanden i minnet vore det naturligtvis barnsligt att tänka sig, att kränkningen av ett litet folks rätt, även om den skulle taga sig sådana former som inkorporerandet av en halv miljon finnar med den ryska administrationen, vore ägnat att kalla till liv någon större indignation i utlandet. Saker som försiggå utan buller förmå i allmänhet icke väcka genljud på långa avstånd. Härvidlag måste man åter bortse från fordran på konsekvens i människornas tycken och handlingar. Men det är i alla fall skäl att vara tacksam för de yttringar av sympati vi fått och dagligen få mottaga. Visserligen bemöttes den stora kulturadressen för tio år sedan med hån i många till och med rätt liberala organ i utlandet, och detta slagord om vars och ens rätt att ordna sina angelägenheter under eget tak bäst han fann för gott, det användes nog i alla möjliga väderstreck. Men företeelsen var dock

icke alldeles alldaglig, och kommer kanske någon gång att tjäna till efterföljd.

Det ligger i sakens natur att en kamp som vår skall väcka den största uppmärksamheten hos den teoretiska statsrättens målsmän. Icke som skulle den dagliga pressen tiga: tvärtom, vi se, att flere ledande liberala tidningar i Tyskland t. ex. ägna oss en följdriktig och sakkunnig uppmärksamhet, om ock många omständigheter, som här passerat sedan 1905, varit egnade att något avkyla sympatierna. Och i form av sensationsmaterial skyltar vår konflikt i många utländska blad. Men vi ha nyligen haft glädjen att återigen se män med högt anseende både som jurister och medborgare uttala sig mycket bestämt i frågan om det oberättigade ministerrådets inblandning i våra angelägenheter och hela denna rikslagstiftningspolitik, under vars mantel man vill dölja angreppen på vår lagliga frihet. En person, som förblivit vår sak orubbligt trogen och vilken vi äro skyldiga stor tacksamhet, är professorn i Leiden och medlemmen av holländska parlamentet, W. van der Vlugt. Han har senast i en holländsk tidskrift offentliggjort en större artikel om vår rättsfråga, och en broskyr på franska av honom har likaledes helt nyss utkommit. På samma gång har den bekante rättslärde, professorn vid universitetet i Brüssel, Ernest Nys, i den internationella rättsföreningens organ, »Revue de Droit international et de Législation comparée» publicerat en artikel med titeln »Ryska regeringen och Finland». Ur den må här ett par citat meddelas.

Professor Nys' uppsats inledes med följande ord: »Den ryska regeringen börjar på nytt en kamp, vilken av rättvisans och billighetens känsor lika mycket som av de elementäraste politiska konsiderationer bör ogillas och fördömas. I nordvästra delen av det väldiga riket, på ett område av 373,000 kvadratkilometer, lever ett fredligt och arbetsamt folk; dess nationella individualitet har stadgat sig under historiens förlopp; det räknar nu nära tre miljoner medlemmar; det har icke upphört att gå framåt i materiell och intellektuell utveckling; dess åkerbruk, dess handel och dess industri hava nått en betydande blomstring; den uppmuntran det skänkt folkbildningen förtjänar det livligaste erkännande. Men dessa lyckliga resultat, vilka göra finnarna heder, synas icke vara ägnade att förskaffa dem de styrandes i Petersburg sympatier; tvärtom, de väcka deras vrede och tyckas blott utgöra lika många anledningar till fördärvbringande planer och till orättvisa åtgärder.» Författaren redogör därpå i en kortfattad, kraftig och klar form för de historiska förutsättningarna, berör den Plehwe-Bobrikoffska perioden och meddelar det dokument, som förordnar om ministerrådets inblandning och vilket han kallar »en kränkning av storfurstendömets konstitutionella lagar». Detta påstående bevisas utförligt. I några korta satser sammanfattar Nys sin åsikt om Finlands statliga ställning. Och till sist drar han, i ett litet slutkapitel, uppsatsens åttonde, sina konklusioner och säger bl. a.: »De styrande i Petersburg hava ett mål: de vilja beröva Finland dess autonomi. Billighet och rättvisa fördöma deras politik; från statsrättslig synpunkt äro deras dekret utan betydelse, emedan de utfärdas såsom ryska administrativa åtgärder utan att underställas de finska myndigheter, vilka böra granska och bifalla dem. Redan strävandet efter ett nyttigt och fruktbringande styrelsesätt borde förmå vederbörande att förkasta en ordning, som i Petersburg koncentrerar en mångfald av uppgifter. Men synpunkter av denna art synas icke egnade att häjda dem. År 1899 gjorde de ett första försök att åsidosätta all rätt; 1905 blevo de tvungna att provisoriskt avstå från sina planer; för närvarande tro de sig säkra om framgång. — Historien lär ständigt, att friheten överlever despotismen och att kärleken till oberoende trotsar tyranniet.»

Innebörden av dylika uttalanden är icke ensamt juridisk. De giva ett brett rum åt de rent humanitära synpunkterna, och det är detta som är avgörande för formandet av en opinion med allmännare bärvidd. Låtom oss hoppas, att sådana synpunkter från specialtidskrifterna skola söka sig ut i vidare kretsar och att vår kamp blir rätt förstådd och rätt bedömd. Några andra anspråk kunna vi — det lär oss erfarenheten — icke ställa på den europeiska rättskänslan.

25. X. 09.

*W. S.*

## FRESKER TILL BERGHÄLLS KYRKA.

Berghälls nya kyrka börjar resa sig på sin dominerande höjd. Dess mäktiga granitmassor äro ännu delvis skymda av ställningar och tornet är endast till hälften murat. Det inre, ljust, rymligt, oaktat fullt av provisoriska träkonstruktioner låter redan stora, hela ytor framstå — för freskomålningar.

En rundlig tid torde ännu åtgå innan byggnaden blir färdig. Men tidpunkten för diskussion om den inre utsmyckningen — den del därav vilken icke tillkommer arkitekten — kan knappast längre framskjutas. Förarbetena för dekorativa arbeten av sådan omfattning, varom nu är fråga, kräva hellre år än månader.

De resultat, vilka vid det första stora försöket hos oss till samarbete mellan arkitekt och målare vunnits i Johanneskyrkan i Tammerfors, äro så pass betydande, att ett fortskridande på den så lyckligt inslagna vägen synes självfallet. Vad som trots det överraskande vackra totalin-

trycket ännu saknades, var väl främst det slags kongruens i de tre konstnärernas — Soncks, Enckells, Simbergs — formspråk, vilken städse sammansmälter konstyttringarna i perioder med enhetligt utvecklad stilkänsla. Samt ett visst vacklande i fråga om skalan för dekorationen i förhållande till rummets storlek. I dessa punkter föreligga alltså positiva erfarenheter, vilka lända ett förnyat uppdrag till ovärderlig nytta. Den, visserligen svaga, återklang av gotik, som i Johanneskyrkan röjer sig i valvkonstruktioner och fönsteröppningar och vars karaktär ej alldeles gick i hop med Enckells ljusa och breda skildring av »Uppståndelsen» har i Berghällskyrkan ersatts av en friare formgivning, varest cirkelsegment och horisontaler skapa en än lämpligare miljö för nutidsmåleri. Läktarbarriärerna, i Tammerfors burna av flacka bågar, vilka tillsamman med Simbergs vackra girlandfris alstrade en orolig linje, är nu ersatt genom raka balkar; de breda rektangulära fälten, vilkas storlek på intet vis inkräktas av lister och profiler, erbjuda snart sagt idealiskt belysta och belägna ytor för en fortlöpande serie fresker. Koret med sin rikliga ljustillförsel vore även tacksamt; och redan från renässansen lär erfarenheten, vilka rika dekorativa effekter tunnvalvet är mäktigt att uppbära.

Ännu en viktig omständighet i fråga om läktarbarriären som underlag för freskomålning. På grund av att den icke bildar yttervägg elimineras den tyngst vägande invändningen mot detta målningssätt: dess ringa motståndskraft mot fukten, vilken synnerligast i vårt stränga klimat i snart sagt alla de fall varest murmålningstekniken tillämpats i Södern måste leda till hastig förstörelse. Italiens fresker stå nästan som regel mot yttermur, stenkonstruktionernas stora massor omöjliggjorde rumlösningar av det slag, varom nu är fråga. Och freskerna voro hänvisade antingen till fuktiga, trånga och illa belysta kapell, eller ock till murarna just under mittelskeppets ljustillflöden, varest valördifferensen mellan det genomlysta glaset och den i skugga liggande väggen framträdde allra oförsonligast och skarpast. Men läktarbarriären i en modärn kyrka, varest ljuset ohindrat av skymmande stöd enhetligt och under lämplig infallsvinkel träffar en yta, som ej mörknar under intrycket från motsatta ytterväggens fönsterräcka, erbjuder såväl vad horisonthöjd som belysning beträffa de gynnsammaste yttre betingelser man i en kyrka kan tänka sig, så länge — och det blir städse ogörligt i strängt klimat — man ej fullständigt övergår till takljus.

Men frånsett de inbjudande yttre betingelserna — svårigheterna äro ju till för att övervinnas — tala även andra skäl för en konstnärlig utsmyckning. Vår unga, framåtsträvande konst kan ej uppmuntras varaktigare och bättre än genom kraftmätning å en uppgift, som höjer sig över det vardagliga. De spridda försök i freskomålning vilka gjorts av Gallén, Enckell, Simberg, Rissanen måste utgöra en början till den räcka monumentala uppgifter, vilka skola lyfta vårt måleri till ett högre plan.

Här är en uppgift, kring vilket intresset, oberoende av politisk eller religiös ståndpunkt, kunde samlas. Måleriet rymmer inga dogmer eller trosatser: den som stötes av den kyrkliga ritualens formalism, kan under mellantiderna finna sin andakt inför ett rum, där evighetslängtan, obestämd och vid, formats av bildande konstnärer. Katolicismens katedraler stå ännu i dag förståeliga för alla även utan musik och orationer, och vida starkare än genom oinspirerade utläggningar av allmäntkända legender talar den värdiga utsmyckningen av det helgade rummet till fantasin och tanken.

I Tammerfors tillkom kyrkans utsmyckning på grund av enskilt initiativ. I föreliggande fall vore en tävlan mellan inbjudna konstnärer det mest naturliga och riktiga. Härur följer ingalunda som ovillkorligt slutmål hela arbetets samlande på en enda hand. Utan fastmer blir grunden för fördelningar av verkets detaljer både starkare och rättvisare, än om man helt enkelt utsände beställningen på må få med förestavad uppgift.

Tiden lider. De många svårigheter och instanser varigenom ett dylikt ärande skall bana sin väg, göra skyndsamhet nödvändig.

*S. F.*

## LITTERATUR OCH SOCIOLOGI: EDOUARD ESTAUNIÉ.

Bland samtidens franska litteratörer har säkerligen ingen en mer personligt utpräglad begåvning än Edouard Estaunié. Ingen överträffar honom i det metodiska och hänsynslösa utforskandet av en serie orsaker, som — likt ringarna i en oändlig ked — efter en första impuls följa varandra, den ena en verkan av den andra. Estaunié är ingeniör till yrket, och han för med sig till arbetsrummet, där han utarbetar sina romaner, den stränga precision, den omedgörliga logik, den detaljerade analys, det matematiska resonemang, som hans yrke gjort till en vana. På var sida skönjer man den i analysens alla finesser tränade mannen, den vid undersökningen av svårlösta problem vane, kalle logikern, den subtile resonören, som ej förledes av blotta ord. En sådan begåvning kan icke skildra den mystiska tjusningen i ett landskap eller en älskandes kval, han kan icke framtrolla fjärran dimmiga horisonter, stänket över vågtopparna, de evigt snöhöljda bergens förfärande majestät eller Italiens djupblå himmel. Han är icke målare, icke ens artist; han saknar estetiskt temperament, sinne för lidelsernas vilda oväder, smak för det vi kunna kalla sentimentalism.

ın är realist, och hans realism är mörk och ster, men storslagen och nykter, främmande ' en Zolas sjukliga fantasi och tunga grovhet. själva verket — det ges icke större motsatser Zolas och Estauniés lynnen. Zola är den språksfulle ignoranten, som vill ge världen vetenskapligt verk så snart han slukat en ːdicinsk uppslagsbok, av vilken han intet fört; Estaunié är den verklige vetenskapsmann, mannen från Ecole Centrale, mannen som inne både i vetenskapens teori och praktik. las bästa sidor komma fram, då han beskrir något oredigt och obegränsat, vimlet på ga·na, folkmängden vid en kapplöpning, en strejk, upplopp. Estauniés styrka är att ge oss inviden, han dissekerar honom, inför oss i det nersta av hans själs historie, låter oss steg för ːg följa dess utveckling och kastar ljus in i ːss mörkaste vrår. Ty Estaunié är — i motts till Zola — en skarpsynt och subtil psy›log.

Men Estaunié är icke endast en psykolog. an är också, och kanske i främsta rummet, ›ciolog. Han nöjer sig icke med att förklara .ekanismen i individens vilje- och känsloliv. an uppsöker den verkande kraft, som sätter ːnna komplicerade mekanism i rörelse; och ›r detta ändamål undersöker han den miljö, v vilken den fostrats och för vilken den avassat sig, d. v. s. den sociala miljön. Anatoıen, som förklarar en reptils andningsorgan i eras minsta detaljer, säger oss ännu intet om et viktigaste: varför har hos reptilen utvecklats enna struktur och icke någon annan? Först .å fysiologen visat oss det intima sammanhanget nellan organismen och den biologiska miljön, lå han visat oss reptilen som en ättling av iskarna och dess lungor som efterföljare till leras gälar, ha vi nått det väsentliga. Som ınatomin kan uppfattas blott genom fysiologin, ːå är psykologin ofullständig utan sociologin. Vi må aldrig så väl känna en persons karaktär ›ch de individuella motiven till hans handlingar — känna vi icke den sociala miljö, i vilken han ıppvuxit och under vars tryck hans karaktär formats, så förstå vi honom föga eller alls icke.

Estaunié äger vad blott en vetenskapsman kan äga, en strängt exakt föreställning om kausalitetslagen. Med skrämmande logik uppdrager han hela den serie av verkningar, som härflyter från en första orsak. Så i *le Ferment*, där alla företeelserna i arrivisten Julien Dartots liv, hela den process som utmynnar i moralisk bankrutt, är resultatet av en första orsak, vars spår vi finna i Dartots alla handlingar, alla gester, alla tankar: den oriktiga uppfostran.

Uppfostrans stora sociala problem är här klart uppställt. Det är denne romanförfattares och sociologs förtjänst att han genom en levande och realistisk bild låtit oss klart se de oundvikliga konsekvenserna av ett visst uppfostringssystem. Talrika pedagoger och lärde ha sagt detsamma; men deras abstrakta resonemang och filosofiska deduktioner ha lämnat de flesta av oss likgiltiga. Vi ha insett det grundade i deras skäl och det berättigade i deras påståenden, men blott en elit har verkligen tagit intryck av dem, därför att sådana verk blott rikta sig till en elit. Då däremot en sociologisk roman under berättelsens tilldragande form inför oss i de första orsakernas värld och låter oss handgripligt fatta ursprunget till en stor del af våra lidanden och bekymmer, kan man hoppas att den skall förmå bromsa det onda genom att för detta verk intressera en vid krets av läsare, som genast övertygas genom realismen i dess skildring.

Gustave Le Bon har i sin *Psychologie du Socialisme* beskrivit det onda som uppstår genom den vilda rusningen till de högre undervisningsanstalterna och den vansinniga kampen om diplomen. Ensamt i Paris kastas från la Sorbonne, från l'Ecole Normale, från l'Ecole des Ponts et Chaussées, från l'Ecole Centrale, från l'Ecole des Chartes och la Polytechnique årligen flere tusen ynglingar ut på huvudstadens gator, försedda med alla sorters diplom och betyg, som kunna smickra egenkärleken och förhoppningarna. Med dessa dokument av imponerande yttre i sina fickor tro de sig kunna erövra världen; eller rättare: de anse sig ha en obestridlig rätt till denna erövring, de anse sig redan som samhällets fordringsägare. Men framgången låter vänta på sig, under det missräkningar, den ena bittrare än den andra, tätt följa varandra. Hur stor blir då besvikelsen! Dessa forna studenter, fullproppade av vetenskap, vilka arbetat nätterna igenom för att nå det diplom, som skulle garantera dem deras bana, de se nu samhället stänga sin dörr för deras näsa och förstå att allt detta arbete varit onyttigt, att världen varken har behov av deras vetenskap eller hänsyn för deras personer. De äro utstötta, de skola föröka proletariatets väldiga armé, som eländigt lever i samhällets utkanter: deras ansträngningar och deras offer ha varit onyttiga, de försmås och föraktas av detta samhälle, som de vant sig att betrakta som sin tillhörighet. Tillförsikten har efterträtts av förtvivlan och förtvivlan av hat och raseri. De förklara krig mot samhället, som förkastat dem, och denna förbittrade kamp skall fortgå utan stillestånd och utan anstånd. Då samhället icke vill ha dem som ledare, då det vägrar att erkänna deras värde, så söka de omstörta och förinta det för att på dess spillror uppresa ett nytt samhälle, där den råa styrkans makt efterträtts av intelligensens.

Le Bon hade fäst uppmärksamheten vid denna fruktbara näringskälla för socialismen. Men långt klarare fatta vi denna ängslande företeelse, då vi läst *le Ferment*. En hel värld drar där förbi våra ögon, en värld som går under, dödad av de jäsningsämnen, som skapas af de upproriska sinnen ett egoistiskt och kortsynt samhälle fostrat. En hel social miljö beskrives för

oss, den miljö där hjärnorna, hypnotiserade av ärelystnad och plågade av missräkningar, gripas av vild hämndlystnad mot den styvmoder, som nekar dem de lagrar de sedan länge eftersträvat. Här är det romanförfattaren-sociologen visar det invecklade sammanhanget uti verkan och återverkan mellan å ena sidan organismen och å den andra miljön, i vilken den lever. Alla dramats personer röra sig i samma miljö; men dess inverkan blir olika allt efter vars och ens temperament, ty ärftligheten kan icke tillintetgöras så fullkomligt, att denna inverkan skapade blott en enda homogen typ. Individen är icke gentemot miljön endast vax, som växlande tillstånd forma efter behag; han är visserligen underkastad miljöns inflytande, men det visar sig på olika sätt allt efter envars nedärvda karaktär. Så kan en ursprungligen homogen miljö samtidigt frambringa Dartot, den brutale och hänsynslöse arrivisten, Gradoine, den ilskne och hatfulle upprorsmannen, Ficard, idealisten, full av tro och entusiasm, och Chenu, som resignerat finner sig i sin sorgliga lott. Då i den storslagna slutscenen, där det bestående kapitalistsamhällets dom fälles, Dartot och Gradoine stå emot varandra, säger Estaunié träffande: »De representera två sociala typer, de yttersta extremer samma uppfostran kan skapa. Slumpen kastar dem efter skilda öden åter mot varandra, de fatta tag i varandra och finna sig åter förenade.» Grunden i dem är densamma; så stark är den sociala miljöns nivelleringskraft; men ärftligheten tar ut sin rätt och uppför på denna gemensamma grund skilda konstruktioner.

Det är levande varelser Estaunié tecknar, sådana vi alla känna. Dartot, son till en bonde som blivit rik och uppslukas av en ärelystnad som är än större än hans girighet, koras för vetenskapen av sin fader, som icke känner annan vetenskap än svek och stöld. Han får i lyceet ett stipendium, han kommer in i Ecole Centrale i Paris och utdimitteras med de erforderliga diplomen. Han är vetenskapsmannen, ivrig i sitt arbete, anspråkslös i sitt liv, med en berättigad ärelystnad, som sporras av medvetandet om hans intellektuella förmåga. Men samhället har användning varken för honom eller för hans vetenskap. Han är oduglig för varje kommersiell bana, och han vägrar att finna sig i något kroppsarbete. Vetenskapen har som offer av honom krävt allt, ungdom, krafter, möjligheten att på annat håll skaffa sig ett rikligt uppehälle: och i gengäld kastar den honom på gatan utan anställning och utan resurser. Han äger ett kapital, den enda art kapital han dittills ansett förtjäna detta namn, det intellektuella kapitalet. Men i vårt industriella och plutokratiska samhälle föraktas allt annat kapital än det klingande. Dartot får snart nog lära sig det. Den själsodling, som gjort honom medveten om sin överlägsenhet över människornas medeltyp, tyckes honom nu en onyttig leksak eller till och med ett farligt hinder. Han har icke begärt att komma till världen, han har icke begärt att bli offrad åt vetenskapen, som åt sina dyrkare skänker en tom mage. Men vår sociala organisation tillåter fäderna att offra sina barn åt en vansinnig fåfängas nycker, den tillåter dem att bjuda dem lukulliska fester då de äro unga, för att störta dem ut i de svarta gatornas isande kyla, så snart berusningen är över. Dartot har icke valt sin bana, det är faderns vilja som valt den. Men har en fader rätt att fordra att sonen skall svälta för att han, fadern, skall kunna säga: min son är doktor? Här ställes det andra sociala problemet, ställes med en logik som lämnar ingen undanflykt öppen: föräldramyndighetens problem.

Dartot, Gradoine, Chenu, Ficard, alla äro de offer för en uppfostran, som de icke valt, utan som pålagts dem och som i olika grad gör dem odugliga för livet. Hos Gradoine och Chenu är denna svaghet obotlig: vetenskapen har av dem krävt hela livet som offer. Hos Dartot är den övergående, i hans ådror rinner det skarpa blodet från släkten av härdade bönder; efter en period av ovisshet och fysisk och moralisk kamp samlar han sig åter. Lärotiden är över; han är mogen för strid, och han skall bekämpa världen med de vapen samhället ställt till hans rådighet.

I denna strid skall han segra. Han skall göra det tack vare den makt samhället givit honom, den makt som blott hos en ättling av envisa och hänsynslösa bönder kan bevaras utan att gå förlorad i deklamation och tomma hotelser. Märker samhället alls icke detta? Förstår det icke att det håller på att fostra sina egna dödgrävare — icke det förslöade kroppsarbetarproletariat Karl Marx tänkte på, men detta andra proletariat, som är intelligent, som äger vetenskapens skatter, och som till dem blott behöver foga en från alla hänsyn frigjord vilja för att bli en fruktansvärd och oemotståndlig kraft, som metodiskt förstör och med ödesdiger makt förintar? Julien Dartot är personifikationen av denna samhällsförstörande kraft. Hans drömmar, hans förhoppningar, hans illusioner ha krossats. Han, den lärde, vetenskapligt utbildade, har fått lov att tigga sin mat, underkasta sig alla förödmjukelser, tåla alla förolämpningar, och skatta sig lycklig då han blir kemist vid en fabrik med åtti francs i månaden. Det är resultatet av vetenskapligt studium! Det är målet till vilket den oegennyttiga vetenskapen för! Det är själsodlingens välsignelse! Uppfostran, vetenskap, kultur — värdelösa ting, hinder till och med, ur ekonomisk synpunkt! En stalldräng, som blir kypare, hovmästare och slutligen hotelldirektör, som spekulerar sig rik och blir jobbare — det är den typ vårt samhälle behöver. Det intellektuella kapitalet är sekunda vara, ett kapital som skänker sin ägare blott toma ord och idéer utan praktisk betydelse.

Men visserligen har detta intellektuella kapital dock ett enastående värde, ehuru icke kommersiellt, icke frambringande eller skapande, — ett värde som samhällsupplösande kraft. Det livnär icke sin ägare: men den uppfostran, vars resultat det är, har öppnat hjärnan för vidare synvidder, har vant den vid eftertanke, har visat det onyttiga i vissa fördomar och det absurda i vissa trosläror. Den har förstört den gamla moralens grunder utan att skapa några verkligt fasta nya, som kunde motstå egoismens energiska krav. Den har för alltid tillintetgjort känslan av religiös vördnad, av passiv lydnad, av respekt för sociala traditioner. Den har bjudit på den fria tankens ojämförliga och oförglömliga frukt. Däri ligger ett kapital, som under vissa omständigheter kan bli så värdefullt, att varken guld eller silver kunde skapa dess ekvivalent. Ty den vetenskapliga uppfostran, den intellektuella utvecklingen, undergräva samhällets grundvalar. Verktygen härtill äro i ordning; de vänta blott en man, som skall gripa dem för att fullborda förstörelsen.

Julien Dartot är en sådan man. De första kampårens smärta, besvikelsen på tröskeln till livet, de grusade förhoppningarna, samhällets kalla hänsynslöshet och raffinerade grymhet — denna bittra kalk som han fått tömma till botten har med nödvändighet gjort honom till samhällets fiende. På det hade han byggt hela sitt hopp, men det svek honom, det förstörde hans liv, det krossade hans planer, det berövade honom hans illusioner, det lät honom utstå smälek och skymf, tredubbelt smärtsamma för den som känner sin egen obestridliga intellektuella överlägsenhet. Men samtidigt hade det givit honom vapen; han hade utbildats till en beräknande och tänkande man, van att fatta det givna i varje problem och att väga alla chanser för seger och nederlag. Ingen kan längre locka honom med insmickrande, lögnaktiga ord eller inge honom en falsk föreställning om de moraliska dogmernas värde. Samhället, som lät honom uppnå den intellektuella friheten, gaf honom därigenom ock den moraliska friheten.

Intet själstillstånd kan vara farligare för samhällets stabilitet och lugn än det, då en man å ena sidan ser sina framtidsdrömmar grusas och å andra sidan förstår ihåligheten i de konventionella lögner, på vilka den sociala byggnaden vilar. Han kommer att söka hämnd för de olyckor och orättvisor, vilkas offer han blivit, och hämndlystnaden stävjas icke hos honom av någon moralisk tygel. Lägg därtill en stark karaktär, som kan utstå de hårdaste prov, en ihärdig, kall vilja, som vet sitt mål, vet vad som kan uppnås, vad icke — och ni har den bestående sociala ordningens farligaste fiende. En sådan typ är Julien Dartot.

Han är helt annorlunda farlig än Gradoine. Gradoine är proletären, som erövrat sitt diplom genom stora penningeoffer och ett liv av umbäranden, — diplomet som intet inbringar. Missräkningen gör Gradoine hatfull, bitter, vild, men han saknar kraften att avpassa sig efter förhållandena så att han mot samhället kunde vända de vapen det gett honom. Hans själ har icke samma bärighet som Dartots, han tillbringar sitt liv med att förbanna de sociala orättvisorna och låta sitt sinne smekas av drömmen om ett samhälle, bragt till fulländning genom bombexplosioner. Det är en bohêmetyp, en déclassé, vars hjärna illa smält den tunga vetenskapliga näring man givit den. Hans hat förblir ord. Han deklamerar vidlyftigt mot den sociala organisationen och vid lämpligt tillfälle kan han till och med rikta sin revolver mot någon skurk, men han känner sin oförmåga, och detta medvetande skärper ytterligare hans hat. Han kan icke tillgodogöra sig det intellektuella kapital samhället ställt till hans disposition: den uppfostran han fått är för honom blott en källa till ständigt elände, som gör honom oförmögen att förtjäna sitt uppehälle, oförmögen att leva; den skall aldrig som hos Dartot bli en upplösande och förstörande aktiv kraft. Skillnaden mellan de två kommer fram i sista scenen, där Gradoine försöker döda Dartot, som tack vare ett mästerligt skurkstreck förvärvat miljoner.

— Dartot talar till Gradoine:

»Du säger att auktoriteten är godtycke och svek, att rättvisan är bestucken, att religionen ljuger: idel ord man icke lyssnar till och dem ingen tror. Auktoritet, rättvisa, religion, allt det kan jag köpa! Jag behöver blott visa mig för att göra det. Jag är ett levande bevis för att man kan förakta staten, stjäla i lagarnas skydd och synda utan skandal. Och vidare: rasande över att allt är våld eller smärta vill du löna ont med ont, och huru? med dumheter som, om de misslyckas, förvärra ditt elände och i intet fall ändra världens gång en hårsmån. Men jag — jag underlåter icke ett ögonblick att handla. Jag äger pengarna, jag låter dem klinga, jag strör ut dem. Så snart jag nalkas, byta förmögenheterna ägare och samvetena fördärvas. På en timme har jag tillintetgjort mer än du kunde genom att döda dag efter dag. Där jag gått fram, finnes icke längre godhet, ära, folkklasser... Din anarkism är löjlig, förstår du det? Den enda anarkisten här, den ende som handlar, det är jag, gründern, penningehandlaren, parvenyn och njutningsmänniskan!

— — —

Mins du en kväll, då Chenu talade om alla kamrater, som blivit offer för det vetande de icke begärt, och utbrast: »Det är den nya jästen!»... Tiden är inne, då jästen skall få liv, och för att få leva skall den förstöra. Alla äro vi lika — en tiggare som du, en idealist som Ficard, en resignerad som Chenu, en hänsynslös sådan som jag lär vara, alla arbeta vi på det samma. Vi äro jästen säger jag dig, icke

livets jäst, som du trodde, men dödens, den som blinda borgare odlat och varav de skola få sin död!»

— — —

Julien hade rätt. De hade gjort upp det förflutnas bokslut; de hade sett framtiden, en logisk konsekvens av det förflutna. Hädanefter skulle deras handlingar bli förstörelse. De skulle ge upproret rättfärdigande och metoder; massan skulle bemäktiga sig de vapen de smitt, och sedan behövde den blott följa sina instinkter för att sopa bort samhället. —

Ett vilt, kallt metodiskt hat, medvetet om sitt mål, medvetet förstörande, det är det nödvändiga resultatet av ett socialt system, som utfordrar människorna med löften och låter dem känna alla begär, alla önskningar, alla drifter, men icke ger dem något medel att tillfredsställa dem. Ett tomt vetande allenast, ingen dröm, ingen av dessa ädla och fruktbringande idéer, som hjälpa en att leva och för vilka man fordom kunde dö! Gud, familj, fosterland — ihåliga tankar, blottade på mening för dessa hjärnor, som malats till samma form av samma kvarnar med torra och ofruktbara formler, dessa hjärnor som närts med en kylig, högdragen och abstrakt vetenskaps principer! Godhet, sympati, kärlek — dem ha de aldrig känt, dessa tiotusenden Dartot'er och Gradoine'er, dem vi alla, som bo i Paris eller andra av Europas storstäder, känna så väl, åtminstone till utseendet. De ha aldrig känt dem, aldrig känt ömheten som tröstar och uppmuntrar med sitt leende och torkar tårarna. Från barndomen ha de betraktats endast som medel att tillfredsställa föräldrarnas fåfänga, de ha dresserats för vetenskapen, de ha underkastats en hård logisk gymnastik, de ha fullproppats med kunskaper, som bestå av regler med oklanderlig precision och bedrövligt inskränkt synvidd; men de ha aldrig lärt känna livets poesi, de ha aldrig prövat de starka och sunda känslor, vi erfara under det vi ångestfullt söka utforska världsgåtans mysterier, eller under det vi betrakta idealen, som människan förkroppsligat i de stora mästerverken, inför vilka själen öppnar sig och slår ut som blomman smekt av en vårfläkt, eller under smekningarna av ett älskat väsen, som älskar oss. Intet av detta bringar tröst och lindring åt dessa offer för vetenskapen och en förvänd uppfostran. Världsgåtan väcker deras nyfikenhet blott emedan den icke kan lösas med geometrins satser; i Apollo dé Belvedere eller Venus från Milo se de blott linjernas matematiska regelbundenhet; av kärlek känna de oftast blott den som köpes. Så är deras liv förfelat, fördömt, tillintetgjort.

Men behovet av känsla, inneboende i människans natur, kan icke förintas. Kan det icke taga sig uttryck i de vanliga formerna, samlar det sig i människans inre och söker sig nya uttryck. Och denna hopning av känslostyrka ger upphov åt en antisocial explosion, ett fruktansvärt förstöringens medel. Likgiltigheten har fostrat hat, desillusionen cynisk grymhet. Men skall det av denna jäst av hat och hämnd kunna bildas ett nytt, bättre samhälle? Eller är det en jäst, som blott förstör och dödar civilisationen, men icke kan skapa en ny? Frågan må bli obesvarad. Vi skola blott konstatera att denna förstörande jäst existerar och att den håller på att upplösa det bestående kapitalistiska samhället. Vi se slutet av en värld, ett samhälles dödskamp. I sådana ögonblick är det skönt att kunna hänge sig åt illusionen, att i fjärran, vid horisonten, en morgonrodnad bebådar en högre och skönare civilisation.

*Georges Chatterton Hill.*

(Övers. från förf:s manuskript.)

## DEN JUDISKA FOLKLORENS PLATS I VÅR RELIGIONSUNDERVISNING.

Så ofta frågan om religionsundervisningen i våra skolor eller andra religionens gebit tangerande spörsmål göras till föremål för offentlig diskussion, är man i tillfälle att iakttaga, huru ytterst svårt t. o. m. personer, vilka eljes äro kända för stor tankereda och hög bildning, härvidlag tyckas hava att inför offentligheten förstå och erkänna så obestridliga och solklara fakta, att man icke ens för ett ögonblick kan förmå sig att tro, att de icke skulle inse deras sanning. Så stark är ännu den kulturella konservatismen, att även vårt lands mest upplysta och på den moderna pedagogikens höjd i allt övrigt stående skolmän, så fort det gäller religionsundervisningen i praktiken totalt förneka pedagogikens prima principia och sålunda uppenbarligen handla emot sin övertygelse. Jag skall i det följande motivera detta eljes otvivelaktigt något förbluffande påstående, och jag kan göra det med så mycket större anspråk på att även av dem, jag härvid riktar mig mot, bliva tagen på allvar, som jag själv i två år handhaft religionsundervisningen vid en av våra högre skolor och möjligen även i framtiden kommer att ägna mig åt dylik verksamhet.

Då magister Lampén i tidskriften »Päivä» skarpt uppträtt mot det sätt på vilket gamla testamentets berättelser i våra skolor användas som undervisnings- och uppfostringsmaterial, har han ställvis använt en så drastisk, ehuru visserligen begriplig ton, att han därigenom givit sina motståndare vapen i händerna. Jag vill emellertid här framhålla, i vilka avseenden jag anser, att även samtliga religionslärare, vilka överhuvudtaget äro pedagoger i egentlig mening, måste

principiellt giva magister Lampén rätt i hans angrepp mot religionsundervisningen i våra skolor.

Nu är det ju en solklar sak, att ett bland de grövsta fel en pedagog kan begå är att hos barnen på lägre stadier systematiskt inplanta och med en nimbus av helig vördnad omge föreställningar, om vilka han själv vet, att de äro falska och förr eller senare måste utrotas, kanske delvis redan av läraren själv på högre klasser. Jag ville se den pedagog, som ärligen förnekar detta. Nu finnes det väl å andra sidan ingen enda vetenskapligt bildad teolog, låt oss säga professor i teologi eller överlärare i religion vid ett normallyceum, som betraktar den bibliska skapelsehistorien, historierna om Noaks ark, om Jonas tre dagars vistelse i valfiskens buk, om judarnas vandring torrskodda genom Röda havet, om Guds kroppsliga besök hos Abraham, om profeten Elias kroppsliga himmelsfärd och alla dessa otaliga judiska folksagor såsom ren, historisk sanning. Själva biskop Ullman i all sin stockkonservatism erkänner i sin skoldogmatik, att skapelsehistorien är en bildlig framställning, och i varje modernt teologiskt-vetenskapligt arbete diskuteras gamla testamentets berättelser helt och hållet under öppet medgivande av det självklara faktum, att de till stor del äro sagor. Att en vetenskapsman, även en teolog, ens kunde påstå annat vore alltför barockt. Nu måste man fråga sig: kan det ur någon rimlig synpunkt försvaras, att man å de lägre klasserna i våra skolor under lektioner, fyllda av andaktsfull stämning, inpräntar hos eleverna innehållet i gamla folksagor såsom icke blott historisk sanning i vanlig mening utom t. o. m. av Gud själv garanterad sådan? Är icke detta helt enkelt ren hädelse? Pedagogiskt sett är det i varje fall skandalöst.

Man söker komma ifrån saken med att förklara, att religionen har »centrala» och »periferiska» delar och att de förra äro de väsentliga. Denna dialektik är för ifrågavarande fall nonsens. Har den eller den historien tilldragit sig eller icke? Detta är den första fråga ett barn gör. Och den lärare som då medvetet hos barnet inplantar en falsk föreställning, handlar ovärdigt, det må sedan gälla kristendomens centrum eller dess bekvämt elastiska periferi.

En annan fråga är den, huruvida läsningen av gamla testamentet resp. dess refererande i »Bibliska historien» kan ha moraliskt värde som uppfostringsmedel. Att gamla testamentet inte precis innehåller sådant, som bör sättas i händerna på ett barn eller en växande gosse, är något, som envar vet. Och att patriarkerna och Israels och Judas av Israels Gud gynnade konungar ingalunda äro några dygdemönster i kristligt-moralisk mening, är ock allom bekant. Är det då icke någonting horribelt, att personer med en Jakobs, en Davids, en Salomos moral framställas som dygdemönster? Den harm hr Lampén känner häröver är i sanning berättigad. Endast genom en total förvrängning av vad i bibeln om sagda personligheter berättas, kan man få en någorlunda anständig helhetsbild av deras av laster och förbrytelser uppfyllda liv.

En orimlighet — tagen ur högen —, som ingår i den »religionsundervisning» våra barn erhålla i sina skolor, är t. ex. den hädiska eller också gränslöst enfaldiga tolkning av Salomos höga visa, som fortfarande serveras av pedagoger. Som envar vet är den en av den mest raffinerade österländska sinnlighet fylld kärleksdikt. För hälften av vad där säges om en av Salomos tusende frillor skulle första bästa pastor kasta sten på en Bertel Gripenberg. I bibeln får emellertid en i pubertetsåldern varande gosse fråssa i dylikt, vars poesi går över hans horisont, men vars grova sinnlighet han förstår. Och detta skall vara — en bild av Guds kärlek till församlingen! Kan man tänka sig någonting mer befängt? Salomos i detalj beskrivna orgier med sin älskarinna en bild av Guds kärlek till församlingen! För mindre hädelse i annat sammanhang finge vem som helst tukthus enligt vår strafflag. Icke ens den heliga enfalden kan härvid i vår tid godkännas som urskuldande faktor.

Och vad blir väl följden af allt detta, av den följdriktigt utvecklade läran, att gamla testamentet är inspirerat av Gud? Naturligtvis den, att barnets sunda förnuft reser sig emot lärarens framställning och att det börjar filosofera på egen hand. Jag gjorde engång den trevliga upptäckten, att en hel klass studentkandidater var fullt och fast övertygad om, att bibeln var ett verk av någon medeltida munk. Ett uppiggande resultat, icke sant? Men huru naturligt, då de aldrig fått veta sanningen om de bibliska böckernas uppkomst och innebörd, utan på sina vetgiriga frågor mottagit uppenbart vilseledande eller direkt lögnaktiga svar! Att fordra, att ett barn då det vuxit upp skall ha kvar »sin oreflekterade barnatro» är under slika omständigheher helt enkelt ungefär detsamma som att av en gift karl fordra, att han skall tro på storken. Varför då icke taga allt från början annorlunda? Ja, varför?

*G. J.*

## JURIDISK SOCIALISM.

Jurisprofessorn — sedermera rektorn — vid Wiens universitet Anton Menger publicerade efter långvariga studier sitt första, till volymen obetydliga »socialistiska» arbete 1886 i en sådan form, att det icke på borgerligt håll väckte någon indignation. Det hade alltigenom karaktären av

Anton Menger: Folkpolitik jämte en inledande studie om Menger och hans idéer av Georg Schauman. Helsingfors. Edlundska bokhandeln i distribution.

en historisk undersökning av de äldre socialisternas uppfattning av rätten till arbetets fulla avkastning och rätten till existens, och vittnade om en så sällsynt litteraturkännedom att både Mengers vänner och andra gärna förbiságo hans egna åsikter, som knappast framträdde för andra än dem, som ville se dem. Han intog dessutom en sådan ställning i samhället att den borgerliga — eller kälkborgerliga — förbittringen helst lämnade honom i fred.

Vid samma tid, som Menger ägnar sig åt de socialistiska idéernas utveckling, stiftas i England av i huvudsak likatänkande personer det s. k. Fabian Society, vars mest kända ledare ända från begynnelsen varit Sidney Webb och Bernard Shaw. Dessa hade tagit till sin uppgift att bygga vidare den sociala uppfattning Stuart Mill mot slutet av sitt liv givit uttryck åt. I synnerhet Shaw har starkt betonat detta, och det förefaller icke osannolikt att också Anton Menger rönt intryck av Mills »övergång till socialismen»; åtminstone har han alltid ägt en så omfattande kännedom av nationalekonomin i England, att utvecklingen där icke kan hava förbisetts av honom.

I högre grad än någon annan har han behandlat socialismen ur juridisk synpunkt, påvisat vilka förändringar i gällande rättsförhållanden den medför och även framhållit huru ensidigt all lagstiftning för närvarande gynnar den maktägande klassen och huru ihålig frasen om allas likhet inför lagen är. Att han icke kan vara alltför välstämd mot juridiken sådan den vanligen bedrives, är naturligt; han säger också: »vi kunna icke dölja för oss, att rättsvetenskapen i allmänhet sist nås av tidens strömningar, härutinnan icke olik en avlägsen landsortsstad, i vilken huvudstadens avlagda moder ännu gå och gälla för nyheter.»

Menger är i mångt och mycket en typisk kammarlärd, som fjärran från det politiska partilivet arbetar ut sina idéer i alla detaljer och med all tänkbar försiktighet. Han ogillar sålunda enkammarsystemet, emedan massorna äro alltför benägna för ytterligheter; han medger visserligen att republiken är den naturligaste statsformen för demokratin, men finner det icke omöjligt att bibehålla monarken i de blivande samhällena. Det oaktat är det oriktigt att, såsom ofta skett, kalla honom halvsocialist: i de viktigaste principfrågorna kompromissar han icke. Lika energiskt som Webb och dennes engelska kamrater gör han gällande att det väsentliga i socialismen ligger i dess yrkande på upphävandet av rätten till oförtjänt — d. v. s. icke genom eget arbete förtjänad — inkomst. Hans socialism gör till och med ett mera äkta intryck än den Bernsteinska revisionismen i Tyskland. I allt väsentligt öfverensstämma Mengers och Shaws socialistiska åsikter, och bägge ha de en strängt teoretisk grund, som ur vetenskaplig synpunkt lämnar intet övrigt att önska, men man kan knappast tänka sig tvenne större kontraster än den försiktige professorn i Wien och den irländska dramatikern, som ständigt agiterar och aldrig försummar något tillfälle att giva sin publik ett slag i ansiktet.

De socialdemokratiska partipolitikerna ha aldrig visat några sympatier för Menger och det kan man gott förstå. De tala gärna med förakt om professorn, som vunnit ett visst rykte på borgerligt håll, emedan han beskyllt Marx för plagiat, och det är nog icke enbart på dem det beror, att han liksom socialistiska tänkare i andra länder kommit att stå så långt från politikerna. Det har varit en av dessa tänkares främsta uppgifter att förhindra de socialistiska idéerna att stanna i sin utveckling, och deras främsta motståndare härvid ha varit Marx rätttrogna efterföljare, för vilka det alltid tett sig som angrepp på socialismen, så snart någon vågat påstå att det fanns brister eller luckor i lärofaderns system. Man kan gott ställa Marx vid sidan av det 19:de seklets mest betydande vetenskapsmän och ändå anse, att hans idéer icke i evighet kunna gå och gälla för det mänskliga vetandets sista ord, och man kan till och med medgiva, att ett envist fasthållande vid dem visat sig vara avgjort skadligt för den socialistiska politiken i våra dagar. Emellertid vilja Menger och Webb knappast skänka honom något erkännande alls. Denna ömsesidiga brist på förståelse, som visserligen är förklarlig, har säkert icke varit till nytta, men det är för övrigt icke någonting för socialister särskilt utmärkande att de praktiska politikerna och de, som mera teoretiskt sysselsätta sig med samhällsfrågor, ha svårt att förstå varandra; samma förhållande gör sig gällande lika mycket hos de borgerliga.

För att undvika missförstånd bör det kanske betonas att det naturligtvis oberoende av all marxism kan finnas både revolutionära och parlamentariska socialister, lika väl som man kan tänka sig både revolutionära och parlamentariska radikaler. Menger tror för sin del icke att det i allmänhet går att utföra sociala revolutioner till massornas fördel, tvärtom hade maktägande vid sådana tillfällen alla fördelarna på sin sida. Om politiska omstörtningar säger han med rätta:

»Vad först revolutionerna beträffar, så ha de flesta, om man försökt genomföra dem utan samtidiga ändringar av egendomsfördelningen, icke medfört några bestående verkningar. Den nyare tidens tvenne största och skickelsedigraste omvälvningar, reformationen i det 16:de århundradet och franska revolutionen i det 18:de voro väsentligen intet annat än väldiga förmögenhetskonfiskationer; väl förorsakades de av vissa religiösa och politiska idéer, men deras framgång säkerställdes först genom stora omgestaltningar i egendomsfördelningen. — — — Men även statskuppens definitiva framgång beror till stor del därpå att privategendomens sociala makt

genom starka förskjutningar av förmögenhetsförhållandena ställes i den nya regimens tjänst.»

Grundvalen för folkets politik bör vara misstroendet. Massorna böra misstro sina egna doktriner, sina ledare, men framför allt den härskande klassen. »Alla av de högsta samhällslagren och deras verktyg föreslagna förändringar måste underkastas den skarpaste kritik av de lägre folkklasserna, som därvid aldrig böra förgäta, att politiken till stor del är ett spel med falska kort. Påstås det att religionens fäderneslandets, nationalitetens heliga intressen kräva en bestämd åtgärd, så kunna de djupa leden vara säkra, att i dylika fall för det mesta ett attentat mot deras politiska eller ekonomiska ställning är i görningen.»

Det är icke avsikten att här giva någon ingående redogörelse för Mengers åsikter, men ännu en punkt bör omnämnas, emedan han tillägger den stor vikt och i likhet med Webb, men i motsats mot de flesta socialister, behandlar den rätt ingående, nämligen folkökningen. Det står fullt klart för honom att denna måste regleras, om man skall kunna undgå den överbefolkning, vars första symptom redan nu visat sig hos de flesta kulturfolk. Han tror emellertid att direkta lagstiftningsåtgärder kunna undvikas genom att föräldrarnas plikt att underhålla sina barn bibehålles eller ökas. »Man kan, säger han, vara förvissad, att massornas sedliga åskådning mycket snart skall finna den rätta fåran, när de högre samhällskretsarna icke längre kunna påtruga dem sin egennyttiga könsmoral i skola, kyrka och offentligt liv — — —. Den tid skall komma, då patrioten anser det för sin plikt, icke att i krig döda så många fiender som möjligt, utan att i fred avla så få barn som möjligt.» För att försvaga de sinnliga behoven och minska de av dem framkallade utsvävningarna måste deras kraftigaste motvikt, de andliga njutningarna, kunna tillfredställas i en hittills knappt anad utsträckning. Av detta skäl vill Menger även att i det demokratiska samhället vetenskaperna så mycket som möjligt skola ersätta konsten.

De i modern mening sociala tänkarena ha nu utfört sitt arbete i ett kvart sekel, och man kan lugnt förutsäga, att de i den närmaste framtiden komma att bli mera uppmärksammade än hittils. De politiska förhållandena ha nämligen förändrat sig i den riktning att deras tankar måste få allt större betydelse. Nu tränga de sociala frågorna alltmera i förgrunden även vid den politiska partibildningen, och ofta ha ledarena i nästan lika hög grad som den stora allmänheten visat sig oförberedda på den nya ställningen och dess krav. Deras utveckling har ägt rum utan tanke på att förhållandena skulle förändras så, som de gjort, och förmågan att tränga ned till de sociala frågornas botten ha de icke uppövat.

För dem, som önska få en inblick i dessa frågors väsen, höra Mengers arbeten till de bästa de kunna önska sig. Hans framställning är lättfattligare och klarare än de flesta sociala tänkare kunna berömma sig av, och hans uppställning av spörsmålen skall sannolikt förefalla mindre främmande, emedan han trots allt är minst lika mycket jurist som nationalekonom. Medan man i Västeuropa under hela det 19:de seklet låtit de juridiska synpunkterna träda alltmera i bakgrunden, dominera de i Finland vid bedömandet av alla samhällsfrågor nästan lika mycket som någonsin, och även härigenom böra Mengers arbeten vara särskilt lämpliga för en större läsekrets i vårt land.

»Folkpolitik» är utan tvivel det lättast tillgängliga av hans verk, och Georg Schaumans inledning synnerligen väl ägnad att giva läsaren en riktig uppfattning av de socialistiska tänkarenas sätt att se på de nuvarande och de blivande samhällena. Det har varit en mycket god idé att till översättningen av »Folkpolitik» foga denna på samma gång populära och instruktiva redogörelse för Mengers liv och tidigare arbeten.

*O. C.*

## PANOPTIKON.

För en uppmärksam granskare av vår nationella karaktär har den senaste tiden yppat många typiska smådrag. Vi behöva nu inte precis räkna med det att gatusocieteten intresserad begapar och diskuterar det nyss importerade riksförsvaret, vilket ju nog icke borde det ringaste angå oss. Men litet högre på tapeten ses annat gott. När de nya senatorerna voro utnämnda togo några av våra blad med djupt känd finkänslighet in utgjutelser från Petersburg över deras redbarhet o. s. v. Det skulle nu verkligen ännu fattas att de utöver sina övriga meriter bruste i konkret hederlighet! Men publiken var inte sen att reagera för dessa meddelanden och proklamera: »de lära ju vara så hyggliga karlar så, inte lär det ju alls vara så farligt med dem». Då sedan en av herrarna låter bli att rösta i senaste promulgationsfråga, får han från pastor Jussilainens hemtrakter ett hyllningstelegram för »visad lust». Och när den nya kommunikationschefen »nästan hela tjänstetiden» uppehåller sig å senaten, omtalas det i Hufvudstadsbladet med grov korpus. Den ena uppmärksamheten efter den andra. Man blir verkligen rörd, ännu mer än av »Palmroos' gröna», vilken ju jämte senaten eljes lär utgjort evenemanget för oktober.

När nu tidningarna engång äga stilsorten »petit» och ingen än tvingar dem att använda grövre stil för högre tjänstemän och deras handlingar, ter det sig för en fri publicist obegripligt att man inte låter åtminstone stilsorten i all stillhet ange det sagda nyhetsmaterialets värde för vårt samhälle. En greve Berg är säkert mycket charmerad av att hans kollegiala nit dag för dag observeras och noteras. Men är det verkligen vår tidningspress' uppgift att genom dylika rapporter grumla allmänhetens klara och väl motiverade skepsis?

Hällre då bulletiner från Grankulla, där sjuka referenter vårda sina hjärtan. Sådant står oss nästan närmare och är, sanna mina ord, också betydelsefullare än atamaner och amiraler.

•

Att finska senatorer sitta kvar intill dess deras reträttanmälan å högsta ort godkänts, kan väl formellt försvaras, ehuru frih. Otto Wredes uppfattning av sin personliga rätt ter sig väsentligt mera manlig. Men att herr Danielson-Kalmari offentligt motiverar sitt kvarstannande med ett behov av opposition mot allmänna meningen inom det motsatta lägret, det hade man då sannerligen inte väntat. På mig verkade hans inlaga härom — känd ur huvudstadstidningarna — som ett synnerligen oöverlagt lynnesutbrott. Vad har den eljes så kyligt försiktige partichefen tänkt på? Inte får man ju på det där sättet krypa ur diplomatskinnet, när man ärnar sitta till bords med fint främmande. Herr Sillman gjorde det bättre, han skrev kort om gott att man beljugit honom och därmed basta.

•

En icke alldeles obekant arkitekt av den äldre skolan, vilken jämte två kolleger nyligen ansökt en överarkitekttjänst, har i sin till Hans Majestät adresserade meritförteckning efter detaljuppgifterna med en stor gest hänvisat till vad om honom nämnes i — Meyers konversationslexikon och Nordisk familjebok. Snälla hr Ahrenberg, kan inte också Argus få anföras såsom dokument? Jag vill minnas vi i fjol hade en liten exposé av meriterna vid kejsar Wilhelms Köpenhamnsbesök 1888. Uppmuntra Argus och sänd in ett kompletteringsblad!

•

Drätselkammaren i Helsingfors har beslutit i hovrätten besvära sig över att rådsturätten skyldigkände kammaren att till Likbränningsföreningen utbetala apotekar Grönviks donation för ett krematorium. Goda drätselkammare! Lycka till i hovrätten och, vid sannolikt fall av back även där, i justitiedepartementet, vilket i sin nuvarande sammansättning kanske nog delar drätselkammarens uppfattning om det legala i våra yngre föreningars existens.

Att kammaren först höll vantarna på de Grönvikska 25,000, vittnade ju om samvetsgrann omtanke och kunde moraliskt respekteras. Men att kammaren nu, trots ett rådsturättsutslag såsom full trygghet mot varje beskyllning för lättvindigt uppfyllande av testators avsikter, fortfarande håller vantarna på myntet och genom snigelgången via Åbo till gula borgen i åratal hindrar förverkligandet av Likbränningsföreningens syfte och apotekar Grönviks tydliga mening med donationen, det får av opinionen den klara stämpeln rätthaveri. Med all den aktning en dylik envishet dessutom plägar medföra.

•

Till firande av vårt nyaste dramatiska alster »Mormor länsmanskan» har bl. a. Programbladet publicerat författarens bild med litet text inunder. Ur denna ber jag få återge andra meningen, vilken sprider stilblommans oförfalskade doft:

»August Arppes namn skall alltid banbrytande nämnas inom Svenska Teaterns i sinom tid historia, ej allenast som utöfvande kraft, men också som ledare och *last but not least* nu äfven författare.»

•

På tal om stilblomster måste jag en gång beröra kapitlet avlidna. I våra blad läser man till sin årliga fasa alltsomoftast att den avlidne steg upp om morgonen å vanlig tid, klädde sig och gick ut, eller att den avlidne gjorde sig avhållen av alla med vilka han kom i beröring, eller att den avlidne var en utmärkt pedagog. Man får stundom läsa t. o. m. att den avlidne dog.

Men mera konsternerad än någonsin gjorde mig nyligen följande komplicerade fall. Kommunalrådet Landén hade till några folkskolor donerat återstående upplagan av en biografi över pastor K. T. Broberg. Om arbetet upplyste då en notis i Hbl att detsamma var författat av redaktör F. J. Valbäck, vilken »i livstiden stod den avlidne nära.»

Frågas nu, lever hr Valbäck eller gör han det inte? Jag såg honom i går på gatan och han hälsade på mig, alldeles som i livstiden...

Ja här gå vi och veta tammefadren inte om vi alls vidare existera. Men det är väl bäst att bara gå på. En gammal tvärvigg, som låg och dog, sade att han inte var rädd för någonting annat än nekrologen. Jag ber att få understöda.

•

I ett av våra centrala verk genomgick en av de högre några räkningar och noterade dem i diariet. Man läser nu där bl. a. följande två rader av hans hand:

»En räkning av hr von Adelstam».

»En dito av hr von dito».

Bra att det finnes åtminstone någon som håller på idealerna.

Fallet bringar f. ö. i erinring en gammal historie från södra Sverge. Godsägar von Plaaten hade köpt ett dussin bättre näsdukar och beslöt själv signera dem. De lades i en följd med snibbarna ovanför varandra. Å den översta snibben skrev godsägaren därpå: Baron von Plaaten. Å de övriga elva näsdukarna skrev han: »Dito».

•

Jag läste här en dag att ett sällskap tyska turister beundrat utsikten å Observatoriiberget samt »köpt vykort av De skeppsbrutna».

Bra att Stigells nödställda bronsfamilj nu äntligen fått sitt lilla levebröd. Det är väl den lätt klädda frun som säljer?

•

Vid Helenegatan befinner sig bl. a. universitetets tandklinik. Ingången prydes av en rörande enkel skylt, vilken emellertid sedan åratal tillbaka är dubbel såtillvida att enligt densamma kliniken är öppen även tiisdagar.

Om prof. Äyräpää i känslan av sin vokala ymnighet nödvändigt håller på formen tiisdagar, borde han åtminstone söka dispens för det ena i'et. Jag skall gärna varmt tillstyrka densamma, enär besökarne såväl av tandkliniken som av den snett emot vinkande pantlåneinrättningen nog behöva sin lilla glädje innan de gå in.

Ur universitetets synpunkt vore en tandreglering å sagda skylt kanske nog så påkallad (den är även annars föga akademisk), men då det nu har gått bra i många år, varför skall det då egentligen ändras?

*Panoptes.*

RÄTTELSE:

I Argus n:r 19 å sid. 178 spalt 2 på rad 12 nedifrån står: andra delen av »Dichtung und Wahrheit» skall vara: andra delen av »Wilhelm Meister».

## Förteckning över i Akademiska Bokhandeln tillgänglig nyare utländsk litteratur:

Almanach der Liebhaberkünste. 200 Abbildungen. 1910 . . . . . 1:35
*Aristoteles,* Nikomachische Ethik. Deutsch von Adolf Lasson . . . . . 6:75
*Amstrong, Sir Walter,* Geschichte der Kunst in Grossbritanien. Mit 600 Abbildungen u. 4 Farbentafeln . . . . . 8:10
Aus den letzten Jahren der Kaiserin Elisabeth von Oesterreich . . . . . 6:10
*Bahr, Hermann,* Die schöne Frau . . . . . 2:70
—»— Die Rahl. Roman . . . . . 5:40
*Beethoven, Ludvig van,* Briefe. In Auswahl herausgegeben von Albert Leitzmann . . . 2:70
*Bierbaum, Otto Julius,* Stilpe. Roman aus der Froschperspektive. 7:te Aufl. . . . . . 5:40
*Boy-Ed. Jda,* Die Lampe der Psyche. 3:te Aufl. . . . . . 4:75
***Bredt, Dr E. W.,* Sittliche oder unsittliche Kunst?** Eine historische Revision. Mit 50 Kunstbeilagen . . . . . 2:45
*Brüggemann, Fritz,* Die Ironie als entwicklungsgeschichtliches Moment. Probleme des Seelenlebens . . . . . 10:80
*Cronberger, B.,* Der Schulgarten des In- & Auslandes. Eine Darstellung bestehender Einrichtungen zur Förderung ähnlicher Anlagen. Mit 12 Gartenplänen . . . . . 4:85
*Delitzsch, Friedrich,* Asurbanipal u. die assyrische Kultur seiner Zeit. Mit 18 Abbildungen . . . . . —:80
*Devrient, Eduard und Therese,* Briefwechsel. Mit 8 Bildnissen . . . . . 9:45
*Dresdner, Albrecht,* Der Weg der Kunst. (Das Ende der Renaissance. Millet & Meunier. Der Impressionismus u. seine Zeit etc.) . 6:75
*Engel, Eduard,* Goethe. Der Mann und das Werk. Mit 40 Abbildungen u. 12 Handschriften . . . . . 11:50
*Epiktet,* Handbüchlein der Moral. Taschenausgabe in biegsamen Leinen . . . . . 1:35
*Gessner, Albert,* Das deutsche Miethaus. Ein Beitrag zur Städtekultur der Gegenwart. Mit 220 Abbildungen . . . . . 10:80
*Groebel, Dr P.,* Sexualpädagogik in den Oberklassen höheren Lehranstalten . . . . . 2:05
*Grützmacher, Prof. R. H.,* Nietzsche . . . . . 5:15
*Hollaender, Felix,* Die Wittwe. Kleine Geschichten. 2:t. Aufl. . . . . . 2:70
Illustrierter Deutscher Flotten-Kalender für 1910 . . . . . 1:35
*Johannsen, Prof. W.,* Elemente der exakten Erblichkeitslehre . . . . . 12:15
*Justi, Ludwig,* Geschichte der Kunst in 3000 Tafeln mit begleitendem Text. Lfrg. I . . . 1:35 (Monatlich erscheinen 2 Lfrgn).
*Konnerth, H.,* Die Kunsttheorie Conrad Fiedlers. Eine Darlegung der Gesetzlichkeit der Kunst . . . . . 5:40
*Lipps, G. F.,* Mythenbildung und Erkenntnis . 6:75
*Magner, S. J.,* Der Sport ums Dasein. Entwurf einer neuen biologischen Weltanschauung. 2:70
*Marden, Orison Swett,* Kraft, Gesundheit und Wohlstand. Geb. . . . . . 4:75
*Mark, Aurel,* Selbsbetrachtungen. Taschenausgabe in biegsamen Leinen . . . . . 1:35
*Meier-Graefe,* Spanische Reise. Mit 111 Kunstbeilagen . . . . . 16:20
*Moos, Paul,* Moderne Musikästhetik in Deutschland . . . . . 10:80
*Müller, Prof. Dr H. F.,* Beiträge zum Verständnis der tragischen Kunst . . . . . 4:05
*Nassauer, Max,* Der Arzt der grossen u. der kleinen Welt . . . . . 2:70
*Oekter, Dr Karl,* Die Seelenwunden des Kulturmenschen vom Standpunkte moderner Psychologie u. Nervenhygiene. Gedanken zu einer wissenschaftlichen Religion . . . 4:05
*Perfall, Anton Freiherr von,* Schloss Phantasie. Roman . . . . . 8:10
*Planck, Max,* Das Prinzip der Erhaltung der Energie. Zweite Auflage . . . . . 8:10
*Poincaré, Henri,* Der Wert der Wissenschaft . 4:15
*Poincaré, Henri,* Wissenschaft und Hypothese. 6:15
*Prezzolini, G.,* Wesen, Geschichte und Ziele des Modernismus. Die erste geschichtliche Klarstellung des Modernismus . . . . . 8:10
*Schlottfeldt, Ernst,* Taschenbuch für Jäger und solche, die es werden wollen . . . . . 4:05
*Schnitzler, Arthur,* Komtesse Mizzi, oder der Familientag. Komödie . . . . . 1:35
*Schubin, Ossip,* Miserere Nobis und andere Geschichten . . . . . 4:05
*Seneca,* Vom glückseligen Leben. Taschenausgabe in biegsamen Leinen . . . . . 1:35
*Stratz, Rudolph,* Für Dich. Roman . . . . . 5:40

**Akademiska Bokhandeln, Helsingfors.**

Ansvarig utgivare av Argus: Gustaf Mattsson.
H:fors, J. Simelii Arv. Boktryckeriaktiebolag, 1909.

# ARGUS

REDAKTION:
GUNNAR CASTRÉN
GUSTAF MATTSSON
EMIL ZILLIACUS

HELSINGFORS 16 DECEMBER 1909

ANDRA ÅRGÅNGEN

UTKOMMER:
DEN 1:STA OCH 16:DE
I VARJE MÅNAD
PRIS 7 MK PER ÅR

## Nr 24.

INNEHÅLL:

**Bertel Gripenberg: Drifsnö.** WERNER SÖDERHJELM.

**Anzengruber. I.** OLAF HOMÉN.

**Nyare finsk litteratur. I.** WERNER SÖDERHJELM.

**Leonid Andrejeff: Anatema.** HELMI JOHANSSON.

**Svensk prosa.** GUNNAR CASTRÉN.

**Brev från en biblioteksråtta.**

**Insända böcker.**

*Manuskript och böcker för anmälan adresseras till **Redaktionen för Argus, Södra Esplanadgatan 16.***

*Prenumerations- och annonskontor, **Södra Esplanadgatan 16,** öppet kl. 10—½4, telefon 11 63.*



*LÖSNUMMERPRIS 35 PENNI*

# Hotell Kämp

**rekommenderas!**

Ömsesidiga livförsäkrings-bolaget

# SUOMI.

**Hela vinsten kommer de försäkrade till gode.**
**Största inhemska livförsäkringsbolag.**

## G. H. Mumm C:o

**Champagne.**

## A. C. Meukow & C:o

**Cognac 1842 & 1878.**

## James Buchanan & C:o

**Black & White Whisky.**




ÄR BÄST.




## AXEL PALMROOS, AKTIEBOLAG.



*1 kl. Vin- & Spirituosa-affär i Helsingfors.*

Finaste PUNSCH i mörka flaskor.

Telefon 320.

## John Rob. Åström & C:o.

N. Esplanadg. 33, Helsingfors.

Största specialaffär för reseeffekter och läder-galanterier.

**Inkommit stiliga damväskor.**

# GLOBE LAMPAN

SOLID & EKONOMISK

ENKEL & LÄTTSKÖTT

Telefoner: 64 38 & 29 30.

Begär katalog från

Telegrafadr.: Jacobsens.

**A.-B. Carl Jacobsen & C:o, Brunnsgatan 11, Helsingfors.**

**Drick endast den oöverträffade bords- och läskrycken**

# POMRIL

Åbo. Tel. 999. Helsingfors 6187.

## Hôtel du Commerce

**Kasärngatan 28.**

Telefoner: portier 5108, buffet 1270, resanderum 5917.

Konfortabla resanderum, ljus, trevlig restaurationslokal och café. Små rum för slutna sällskap; moderata priser.

Inneslutande mig i ärade publikens hågkomst; med högaktning

R. Piehl.

## Restaurant CENTRAL

**Hagasundsgatan 4**

rekommenderas! Frukost-, middag- och aftonservering. A la carte hela dagen. Tel. 46 92.

## V.F.Sagulin

BLOMSTERHANDEL, -BINDERI o. FRÖHANDEL, Helsingfors, Alexandersgatan 48. Telef. Blomsterh. 977, Binderi och Fröhandel 243. Trädgårdsdrift i Haga trädgård, Hoplaks.

## W. Relanders VINHANDEL

**Glogatan 7, Tel. 1803,** rekommenderar sina varor, såväl viner som spirituosa, i allmänhetens benägna åtanke vid förefallande behov.

## Hotell Continental

Tel. 4609. Norra Esplanadg. 5 Tel. 4609.

NYTT! Trevliga rum. Första klassens Restaurant. Frukost 1 mk. Middag 1:50. A la Carte hela dagen.

Enskilda rum för mindre och större beställningar. —— Rekommenderas.

## G. F. Stockmann A.B.

**Helsingfors.**

Sportartiklar, Järnvaror, Glas och Porsliner, Linne- och Bomullsvaror.

## Lantbrukare!

**Innan Ni avslutar köp infordra pris av**

**Finska RedskapshandelnA.B.**
**P. SIDOROW, Helsingfors.**

*Hotell*

## *Societetshuset*

*Sofiasalens Restaurant*

*Rekommenderas!*

***Frukost- & Aftonservering***

*Prix Fix á 1:50.*

## Adolfine Erikson

N. Esplanadg. 37, Helsingfors.
Telefon 2757.

Ylle- & Tricotvaruaffär

Med guldmedalj prisbelönta erkänt smakfullaste, starkaste, hemstickade varor DAM- & BARNGARDEROBE. Nyheter i modevaror anlända varje vecka.

## J. Simelii Arvingars Boktryckeriaktiebolag

Nylandsg. 9, Helsingfors

Telefon 137.

**Språkkunniga sättare.**
**Modern materiel.**
**Facila pris.**
**Snabbt utförande.**

**SPECIALITET: Vetenskapligt tryck.**

**— Tryckeriet grundlagt år 1818. —**

## BODEGA ESPANOLA

Etablerad 1883

## Viner & Spirituosa

**S. Esplanadgatan 8**

Telefon 443.

ARGUS

NR 23. HELSINGFORS 1. 12. 1909.

MILJARDÖRERNA TALA. II

»Ingen har drivit sin affär energiskt som försummat en enda dollar av den vinst han kunnat skörda vid dess utförande. Jag tror icke att en opartisk bedömare med fog skall förebrå mig girighet varken i mitt yrke eller mitt privata liv, men likväl vore jag mycket olycklig vid upptäckten om, att någon transaktion jag utfört icke inbragt mig varje möjlig dollar. Detta är en av de första principer Mr Rockefeller lärt mig, det är en av dem han inplantat i varje »Standard Oil» man, tills den i dag utgör allas vår religion.»

Så formulerade H. H. Rogers det Rockefeller'ska evangeliet, vilket hos oljetrustens intressenter funnit sina hängivna och framgångsrika apostlar.

Naturligtvis förbjuder blygsamheten upphovsmannen själv att citera denna trossats i en bok, vilken främst går ut på att söka visa huru ringa del han personligen äger i sina framgångar, och huru äran — men främst den latenta oviljan och förbittringen — måste skiftas över till hans skickliga och nitiska verktyg.

Men lätt maskerat framgår likväl programmet ur följande lilla dialog hämtad från »*Random reminiscenses of men and events*» inledningskapitel:

»Mr Archbold, är Ni direktör i detta bolag?

»Ja.»

»Vad är er sysselsättning i företaget i fråga?»

»Att kräva dividender!»

Medan Carnegie i sin lilla skrift skizzerar ett helt socialt program och framträder med en fast preciserad politisk ståndpunkt, nöjer sig Rockefeller med antydan om några allmänna normer för sitt handlingssätt som affärsman, vilka endast så länge de förbliva teori te sig vackra och försvarbara. Hörnstenarna i hans finansiella pyramid heta »organisation» och »konservativa metoder». Där Carnegie talar om fri tävlan skriver Rockefeller ordet »monopol» i stället. Den ekonomiska misären, djärvs han påstå, har en viktig rot i onödig konkurrens. Då massor av förnödenheter, ännu oorganiserade, förekomma i marknaden, droge det allmänna större fördel om, i stället för konkurrens med redan fasta och solida sammanslutningar, företagsamheten uppsökte nya fält för exploatering. Alltså ett öppet: noli me tangere.

Rockefeller vill belysa sin karaktär genom smådrag från barndomen. Den stränga disciplin, vilken modern upprätthöll med riset i hand — det hände att straffet föregick undersökningen om brottet — gav insikt om auktoritetens makt, samt vördnad och beundran inför en fasthet i principerna, vilken kände varken motskäl eller anpassningsförmåga. Efter fattat beslut om inträde på affärsbanan står förtjänsten såsom vinkande ledstjärna, idealet, idolen, för vilken allt annat skjutes undan. Karakteristisk är den kristliga exaltation som ofta följer med och förklarar den ensidigt utvecklade förvärvspassionen; Rogers tvekade länge i valet av yrke mellan predikantens och finansmannens, Rockefeller sticker aldrig under stol med sina katolska sympatier. Samma hängivenhet till uppgiften, samma brist på kritisk skärpa i fråga om kultens kärna. Och då framgången följer hans tidiga försök ligger han vaken i ångest om nätterna; han fruktar att högmodet skall förleda honom skingra de pengar han bättre kan använda för att mångdubbla det redan vunna.

»Huru förtjänade Ni edra första tusen dollars?»

»Genom att icke göra mig av med dem!»

Trots den skicklighet varmed Rockefeller ej blott i sin bok utan även inför domstol och på börsen lyckas dölja sig bakom sina medhjälpare står han likväl som inkarnationen av det moderna penningsamlaresystemet. Då han inskränker sin anpart i arbetet till förmågan att vidga sin kredit och övertyga andra om nödvändighet att följa exemplet, skymtar man där bakom både människokännaren och strategen. Och när han förklarar huru meningsskiljaktigheterna i de stora direktionerna, omsorgsfullt sammansatta av olika åldrar och uppfattningssätt, vid frågor om djärv expansion, alltid sluta vid ett enhetligt omfattat beslut, då förstår man vilket järngrepp på den mänskliga naturens svagheter denna kalla och viljestarka man måste äga. Hela detta komplicerade system — »Standard Oil» sysselsätter c:a 60,000 personer ur alla samhällsställningar och yrken — har blott kunnat organiseras av en enda vilja med oinskränkt förmåga att göra sig hörd. Den katolska kyrkan står öppet — men i hemlighet väl mera dess inkvisition — såsom modell för Rockefellers Grottekvarns drift. Kompanjonen och underlydande bindas tillsammans ej blott av det alltuppslukande gemensamma begäret efter guld; ledningen innehar makt för be-

smekningarnas, de mot förintelsen jagande makternas, det tommas och meningslösas bilder. Underbart känsligt och vackert har han mejslat ut detta motiv i en av samlingens mest fulländade dikter, vilken bär titeln »En våg»; dess klang är ny, dess första strof spinner sig kring ett lyckligt och bittert kärleksminne och dess slut ger en bild av förtjusande poesi, nära nog ensam i sin art i Gripenbergs diktning. Jag kan icke avhålla mig från att här citera hela denna dikt såsom ett prov på av vilken vekhet denna synbart mellan de starkaste intryck växelvis slitna natur kan vara mäktig:

Jag var en våg,
en våg som sollyst höjde dig mot ljuset
och bar dig högt i stänket och i bruset
på fjärran segertåg.
Jag var en vind,
en vind som dina hvita segel fyllde
och smekte lockarna, dem sol förgyllde,
ock kysste falsk din kind.
Jag var en våg
som lömsk i kalla, mörka djup dig sänkte,
en våg som dränkte
hvad ljufvast lockade engång min håg.

Jag är en vind som går
en fridlös lik, igen i egna spår,
alltjämt på nytt
kring det som varit, det som dött och flytt.
Jag är en våg, hvad mer!
En våg som dör i sand,
en våg som går och aldrig kommer åter,
en våg som gråter
en dimmig afton mot en långgrund strand.

I »Vindsång» tillämpas denna bild med vinden, »av tomhet kommen och till tomhet gången», på de olika åldrarna, från barndomen, som är vindens »morgonlek i björkarna kring brunnen», till ålderdomen, »vinterhedens kulna il som täcker — med yrsnö vildmarksvägens sista spår». Men vida starkare och grannare är metaforen genomförd i »Höstvind», en mäktig dikt, där den ypperligt återgivna storheten i en höststämning, sammansatt av luftens frostiga klarhet, färgernas brinnande glans, stormsus i skogens träd och jagande skyar, ställes i harmoni med trotset hos slösaren av livets minuter, dåren, som ler åt »dagarnas dans» och smittad av yran och bruset ger sig hän åt naturens »dånande dödsdansfest». Detta är en välgörande omväxling i den vanligen trötta och resignerade tonen i skaldens pessimism. Fyndigt och med ett övermått av vackra färger karakteriseras i »Tidig vår» aprilvädret såsom bakgrund till det falska och förgängliga. Efter många vackra variationer av temat, av vilka den sista är denna: »en kväll med skuggdans öfver mon — och silverglans på isen» förbluffas man likväl av den omedelbart följande kulminationen »en kväll med lunginflammation — i lömska aftonbrisen»! Är det för att skalden plötsligt finner sig i det föregående ha varit alltför romantisk, som han nu plumsar in med detta, eller skulle det vara en allvarlig häntydning på lunginflammationen såsom en av de lömska makterna bakom »all den gyllne härlighet — som falsk bland molnen glänser»? I förra fallet skulle det påminna om Tavaststjernas poetiska skämt i hans ystrare stunder, i båda fallen vittnar det om att smaken ett ögonblick svikit för ett infall och ett rim. — Ännu må citeras ett par vackra uttryck för olika skiftningar av livsuppfattningen: dikten »Åskmoln», med det förträffligt återgivna tryckande och heta, som harmonierar med känslornas smärtfulla oro och aningarnas dysterhet, och den klara, lunga resignationen i »Glimmande vintertid» en fin, själfull omplantering i poesi av en vinterdags tindrande glans och en vinternatts storhet och förnimmelse av det oändligas ro. Detta styckes fast och säkert smidda helhet störes endast av en svag bild i slutet av tredje strofen. En pendant till denna dikt finner man i den fulländade lilla målningen »Slättens tystnad» med sin lätta luft och sin, jag ville säga, spröda byggnad, med sina enkla ord och sin rytm, ur vars stilla, nästan försynta fall man liksom kan höra ut hur känslig den jungfruliga naturen är för vart ljud som stör dess skymningsvaka.

Om i de två sistnämnda dikterna naturen icke mer framställes som en symbol för det smärtfulla, upprivna, söndriga i livet, utan snarare bildar ramen kring den vemodiga ensamheten efter njutning och kamp, så är i stället »Dödspolka» en direkt avgrening av den *Danse macabre*- (eller som det egentligen bör heta: *Macabré*-) diktning, i vilken framställas skilda stånd och individer på väg genom livets rosengårdar till det enda och gemensamma målet döden. Jag vet icke, om Gripenberg i gammal svensk vitterhet träffat på en förebild, där som i hans poem »gropen» så lustigt och stilriktigt användes för att genomgående beteckna graven; i alla fall har han givit motivet en ny och rytmiskt mycket skicklig omklädnad i sin efter en gammal melodi taktfast smygande polkadikt. Men starkast och i den mest helgjutna konstnärliga omklädnad framträder förintelse-tanken, som så mycket sysselsätter den unge skaldens sinne, i den utomordentligt ståtliga, i formellt hänseende alldeles beundransvärda dikten »Ryttaren», tidigare känd genom publikation i »Ord och Bild» och nu på ett par ställen retuscherad.

Man kunde göra en hel studie över formen i denna dikt. Här skulle det föra för långt, och jag vill endast påpeka några drag ur den överlägsna tekniken. I begynnelsestrofen innehålles icke ännu något särskilt suggererande element utom rimmen i de tre korta raderna, än upprepningarna i de första: »Blott stoft av stoft, blott kött av kött — blott jord av jord jag är». Men så strömmar i den andra strofen plötsligt en rikedom av samklang, som omedelbart tvingar uppmärksamheten att stiga: »Förbrunnet, falnat nu är allt .... förrunnet, svalnat är det blod»

... och i femte versen möta därpå de inre rimmen i förening med allitterationen: »Och håg som hög mot himlen flög» .. Sedan övergives i nästa strof dessa begynnelserim och de inre rimmen utarbetas vidare, men dock ej fullständigt, alldenstund den nästsista versen icke ännu har dem. Först i den fjärde strofen genomföras de fullständigt och formas sedan med osviklig säkerhet ända till slutet, alltså genom hela femton rader. Jag vet icke om denna utveckling varit avsiktlig, men det ser nästan så ut. I varje fall är det en mening i det, att denna konstfulla form griper in just där själva skildringen av ryttarens annalkande begynner, att dess regelbundna, taktfasta och starka klang vinner stadga på samma gång genom vind och mörker den svarte mannen stiger fram för hörsel och syn. Det sker i dessa två genom fantasins styrka lika mycket som genom den koncentrerade utformningen och den musikaliska skönheten märkliga strofer:

Hör tunga steg på regnmjuk väg,
hör långsam, taktfast traf,
med återskall likt mullens fall
mot kistan i en graf.
Där rider an en allvarsman
så hög ur dimmans haf.

Hör vinden går i vissna snår,
hans röst är djup och dof.
I dunkel skog, där ljuset dog,
nu håller fruktan hof.
Och regnets röst i gråblek höst
nu hviskar dödens lof.

Den återstående delen av dikten genomför sedan bilden med samma förening av fyllig välklang — den märkes bäst om man läser högt — och knappa, bestämda linjer. Kanhända är det den manliga, stolta hållningen som gör, att denna fullständiga, så helt och hållet direkta uppgörelse med livet dock icke griper med den tragiska kraft man kunde vänta; men kanske är det ock, emedan formens skönhet är alltför stor för att ge oss frist att reflektera över innebörden.

Någon djupare självanalys, eller över huvud någon analys, är Gripenberg nu, som sagt, lika litet som förr benägen att göra. Men han har dock nu, som vi sett, visat oss nya vägar till sitt väsen, och därför känna vi oss måhända mindre berörda, när han åter upptager den gamla heroiska omklädnaden för att i några dikter sjunga om stolta förhoppningar och svåra nederlag, huru vackra drag dessa dikter för övrigt än kunna uppvisa. Jag tänker nu på sådant som »Trasor», med den verkningsfulla kontrasten i de både plastiskt och koloristiskt förträffliga två första stroferna — det är liksom en Cyrano med fjädern ställd mot en illa medfaren Don Quijote — vidare på »Till slagna vapenbröder» och den djärva symboliken i »1812», i vars andra avdelning för resten åter en ypperlig naturbild korresponderar med stämningen. Dock, som sagt, i huvudsak är detta område av uttrycksmedel och metaforspråk oss redan känt och har svårt att säga oss någonting nytt. Ett helt annat intresse knyter sig vid det trotsiga modet i dikten »Efter midsommardansen», där det slår ikring sig högröstat och med dragen kniv, medan hjärnan är tung av vin och själen full af gråt. Den korthuggna, energiska rytmen är ytterst målande och gestalten i sig själv i grunden både mer levande och mer tragisk än Cyrano-Quijote och Napoleon-epigonen i »1812». Här skönjes kanske någon avlägsen återklang av svensk poesi (Karlfelt?) men annars är greppet mycket originellt. — Livstrotset är det återigen, som talar i »Nya stjärnor», där visserligen längtan till något nytt tränger sig fram, men den tröttes dunkla och obestämda längtan, vilken icke finner andra formler för sitt mål än »okända hav» och »osedda stränder», »obekant skräck och spänning» och »undret som icke sker»; det är ord, som verka litet för toma och stora.

Återstoden av denna första avdelnings dikter rör sig om underklassens uppmarsch — den egendomliga, oklanderligt byggda »Modärn vaggsång» — och om en i djup moll stämd erotik utan någon framstående särprägel — där är litet klang av Tavaststjerna och Levertin ibland — men också utan intrycket av direkt upprepning av något föregående. Dikten »Vårskratt» utgör det enda gladare undantaget. Sedan är det en vacker bit med namnet »Hälsning», över samma landskapsmotiv som vissa tidigare dikter: »Hemma» i första samlingen och »Högt på åsen» i sonetterna och kanske någon annan. Till sist en »Jägarvisa» med en billig släng åt »bokmalen», herren av »det ändlösa ordet, andras tankar och ord», som icke anar det liv som andas i doftande skog och bara njuter, kämpar och bävar i böckernas värld — ja, naturligtvis!

Bland tillfällighetsdikterna skall jag fästa uppmärksamheten endast vid en: både i avseende å det ur egen erfarenhet framsprungna känsliga innehållet och å den av Edgar Poe's »Korpen» influerade formen är Prologen vid sjuksköterskornas soaré i sin art utmärkt.

Den lilla volymen är smakfullt utstyrd. Förlaget är Lilius & Hertzbergs. En del störande korrekturfel hade bort undvikas [1].

*W. S.*

---

[1] S. 37 *tiggaren* l. *tiggarn*; s. 48 *hjänna* l. *hjärna*; s. 77 *ljublande*; s. 93 *kände* l. *hände*; åtskilliga interpunktionsfel, bl. a. i första strofen av dikten »Vid källan».

# ANZENGRUBER. I.

*Wilhelm Bolin: Ludwig Anzengruber.* Biografisk och litterär minnesbild. Jämte valda berättelser af Anzengruber. — Stockholm, P. A. Norstedt & Söner.

*Ludwig Anzengruber: Briefe I—II.* — Stuttgart, J. G. Cotta.

Oscar Levertin, som aldrig gick likgiltig förbi några den stora diktkonstens eller den allvarliga litteraturbeskrivningens verk, egnade för några år sedan en uppsats åt den österrikiske skalden och hans finländske minnestecknare.

Hans studie, som ingår i ett nyligen utkommet band av de samlade skrifterna — Utländsk litteratur — utgör en erinran om, att ännu ingen recensent på denna sidan Viken — märkvärdigt nog — uppmärksammat den märklige diktare som Anzengruber var och det förträffliga och upplysande arbete prof. Bolin har givit, stödd på en mångårig förtrolig vänskap till skalden och en intimare förtrogenhet med hans diktning än kanske någon annan eger.

Jag skall här i korthet återge några huvudpunkter ur prof. Bolins essay.

I.

Anzengruber föddes 1839, i Wien. Hans fader var en anspråkslös kanslitjänsteman i synnerligen blygsamma omständigheter. Han dog ung, lämnande efter sig ingenting annat än minnet av en människa, för vilken dikten hade varit den tillflyktsort han sökte undan sitt livs grå vedervärdigheter, och så en packe manuskript, heroiska jambdramer för vilka Schiller tyckes ha stått fadder.

Men om Anzengruber icke ärvde gods och gull av sin alltför poetiske fader och om det dramatiska arvegodset icke var ägnat att materiellt taget stöda familjen i den tunga kamp för tillvaron, som nu började, så fick han likväl mottaga något: lusten att fabulera var utan tvivel ett fädernearv.

Själva åsynen av faderns försmådda hjältepoesi i dess dammiga hölje, var icke detta — som Bolin antyder — någonting, som måste ge näring åt barnets och den unge gossens ännu slumrande poethåg? Detta var dock poesi, ingivelse som fått gestalt, inspiration och längtan som blivit till ord och dikt; i en fattbar närhet till honom själv, under en hand som hade smekt honom, hade dessa rytmer kvällt fram, vilka icke stego mot samma höjd som Schillers men vilka ju i alla fall också de förkroppsligade diktandets under. — Så rycktes för Ludwig Anzengruber, den misskända poetens son, redan tidigt dikten i en handgriplig närhet och man kan antaga, att konstnärsinbillningens glöd och diktarviljans oro brände honom redan som barn.

Men verkligheten kom och krävde sitt — den skulle sällan foga sig efter hans önskan, och nästan hela sin tid fick han se drömmen fåfängt söka sin uppfyllelse.

Den unge Anzengruber nödgades av brist på medel avbryta sin skolgång och taga anställning som biträde på en bokhandel. Här fick han dock åtminstone syssla med böcker. Och han hade sina fria timmar, då han kunde dröja i Belvederes konstsamlingar — de intryck han här mottog läto honom t. o. m. försöka sig på att göra några etsningar — eller besöka teatern, die Burg och An der Wien, den klassiska repertoarens hus och det Raimund'ska och Nestroy'ska folkdramats hem. — Teatern tog honom snart helt fången.

Som så många diktare, för vilka själva leken med orden, det rent artistiska och tekniska, fakturen och allt vad som ligger på denna linje, icke är det som främst betyder dikt och konst, var Anzengruber icke genast på det klara med sin kallelse. Poeterna av Flauberts typ tveka aldrig på allvar. Men för dem, vilka som Anzengruber främst äro gestaltare och för vilka själva ordmaterialet blott är ett material, det stoff i vilket de arbeta för att uttrycka idén och förkroppsliga de människor genom vilka den talar — för dessa diktare av en episk och dramatisk läggning ligger saken ofta annorlunda. Och så är det blott förklarligt, att den unge Anzengruber trodde sig finna förverkligandet av sin konstnärstanke i — som Bolin uttrycker det — den »konstart som ligger på gränsen mellan den sinnliga framställningen och poesin.«

Han försökte sig till en början som amatör på en dilettantteater, en av de många scener av olika art som teaterintresset i Wien kallat till liv. Resultatet blev närmast en konflikt med principalen, bokhandelsmannen, som fann sin medhjälpare alltför litet nitisk i sin borgerliga verksamhet och till sist lät honom draga sina färde.

En svår tid, med nöd och sjukdom, — icke den sista period av detta slag i Anzengrubers liv — följde för honom. Men stödd av sin mor, deras inbördes förhållande förefaller att ha varit en av de vackraste sidorna av denna art i litteraturhistorien, slog han sig igenom, och det lyckades honom till sist att finna ett engagement: vid en liten scen i en småstad nära Wien.

Anzengrubers skådespelarbana tyckes icke ha varit synnerligen lysande ... Men han hade åtminstone, under de sju år den varade, tillfälle att göra sina studier och särskilt att förskaffa sig den förstahandsinsikt i fråga om de sceniska förhållandena, som helt säkert ger hans drama icke så litet av dess spelbarhet, av den konventionslösa och otvungna friskhet också i tekniskt hänseende.

Återkommen till Wien verkar han att börja med vid en varitéteater, efter vad det vill synas

som något slags faktotum, en tjänsteman för särskilda — vittra och ovittra — uppdrag till vars åligganden också hör att förfärdiga kupletter med skämtsamma anspelningar på dagens händelser. Sannolikt hade han med svårighet kunnat finna något, som var mindre lämpat för hans föga lättfotade temperament och mindre harmonierade med den tunga färg som låg över hans liv.

Denna verksamhet i den gladaste vetenskapens tjänst idkade han tre eller fyra år: tills han — övergången förefaller något tvär — utbytte variétén mot Wiens polisförvaltning. Här erhöll han en anställning som kanslist, hvarvid den avgörande meriten tyckes ha varit hans utpräglade anlag för den kalligrafiska konsten.

Befattningen, som väl huvudsakligen bestod i att pränta och kopiera, ställde inga alltför ansträngande krav på hans andliga jag och han fick tid att tänka på annat. Det är nu hans moder åter griper in på ett så avgörande sätt: hon råder honom att skriva ett drama. Och han diktar det stycke, som betecknar den första vändpunkten i hans liv: Der Pfarrer von Kirchfeld — 1870. Han är nu 31 år gammal.

Här tar diktarens förhistoria slut; skalden är färdig. Den vidare biografin är historien om hans verk.

Den bildar det intressantaste partiet i prof. Bolins arbete. Hans redogörelser för Anzengrubers berättelser och teaterstycken äro nämligen icke blott fin och temperamentfull analyskonst. De fota också på en ingående kännedom om diktarens egna intentioner. Man föreställer sig i själva verket att ingen litteraturhistoriker, som på allvar sysslar med Anzengruber, skall kunna undgå att taga kännedom om Bolins analyser av vännens och diktarens verk.

*O. H.*

## NYARE FINSK LITTERATUR. I.

Den litterära produktionen på finska befinner sig i ständigt stigande, åtminstone vad mängden av det skrivna beträffar. En konsekvent och städse skönjbar utveckling i kvalitativt hänseende kan ju icke med skäl pretenderas, men dock märker man bland de yngre en strävan att lägga sig vinn om konsnärlig självtukt och inhemta lärdom från goda mönster. De synas icke vilja underskriva den fordran, som nyligen en av den finska litteraturens mest representativa män framställt, att denna litteratur måste bedömas efter en alldeles särskild måttstock, oberoende av den man anlägger på andra, en fordran som naturligtvis, för så vitt den beträffar det konstnärliga, icke är annat än en lockelse till slapphet och ett urskuldande av synder, vilka äro lika otillåtna inom den finska litteraturen som inom varje annan, den där gör anspråk på att ha trampat ut barnskorna och icke nöjer sig med att betraktas blott som en etnografi i berättande form.

Bland skönlitterära alster, som utkommit till denna jul, står, med hänsyn till den inneboende verkliga talangen och det i allo lyckade resultatet, *Maria Jotuni*'s »Arkielämää» (Vardagsliv) onekligen främst. Denna författarinna (vars tillnamn undergått utvecklingsstadierna Haggrén—Haggrén-Jotuni—Jotuni) väckte, som man minnes, icke så litet buller redan med sina på kornet tagna, livsfriska och djärva »Suhteita», små dialoger med ytterligt skärpt iakttagelseförmåga, överlägsen människosatir och pregnant, personlig, saftig stil, och hennes senare bok i samma genre, »Rakkautta», översatt till svenska av Bertel Gripenberg, fäste uppmärksamhet vid sig också i Skandinavien. Den utmärkte dock egentligen icke något väsentligt framsteg från den första. Nu har hon i en genomförd skildring samlat några intryck från allmogelivet i hennes hembygd, det djupaste Savolaks. Det är icke någon berättelse med intrig och komposition, utan snarare en serie smärre skildringar, rörande sig kring en grupp av personer från samma miljö och inträngda med stor skicklighet i en ram, som utgöres av en gård på landet och en enda sommardag. Men hon har förstått att giva de mest originella och slående bilder av dessa människors sätt att tänka och känna, och den anspråkslösa boken växer ut till en alldeles ypperlig karakteristik — så förefaller det åtminstone — av en hel klass' psykologi och dess liv i den osminkade vardagsbelysningen.

Som medelpunkt har författarinnan använt en på vårt bondland icke alls ovanlig typ, en man av litet bättre ursprung och en smula högre bildning än de andra — han kallas också därför »prästen» — vilken lik en vandrande Ahasverus går från gård till gård, alltid gärna sedd för sina visa råd, sin förmåga att bota kreaturens krämpor lika skickligt som han ställer tillrätta vad bönderna själva ej orka reda ut i sina egna förhållanden, sin skrivkunniga hjälp när det skall författas kärleksbrev, sitt goda humör och sitt förråd av historier. Han förtjänar sig så en liten penning här och där och super opp den igen, när han icke blir bjuden på brännvin av gubbarna, som älska höra hans prat och älska att utgjuta sig för honom, och så slarvar han sig fram från dag till dag, alltid lika fattig på existensmedel men alltid rikare på erfarenhet av människorna och deras bekymmer. Kring honom gruppera sig värdsfolket med sina drängar och pigor, inhysingar och torpare, fullvuxna och barn, ett helt galleri, där dock var och en har sin egen både inre och yttre gestaltning. Det primitiva i dessa människors betraktelsesätt kommer bäst till synes i deras förhållande till erotiken. I många skiftningar varieras detta motiv, denna

gång med frånvaro av det ofta grovkorniga och någon gång smaklösa, som kunde stöta i denna robusta unga dams föregående böcker. Icke som skulle hon nu sky att beteckna sakerna med deras rätta namn: men allt detta är sett med de ursprungliga människornas ögon och förträffligt avpassat efter deras uppfattning, och det verkar därför enbart naivt och friskt. Här födas barn huller om buller, så det myllrar i stugan, alltjämt måste bastun eldas för att mottaga damer av olika åldrar och ställning i detta lilla samhälle, vilka kommit till de yttersta dagarna, och hela gården väntar med spänning om det skall bli en gosse eller en flicka. Faller det någon, vilken saken nära angår, in att bli mankerad över att icke allt är på rätt, så får han till svar en knyck på nacken och ett överlägset förakt för att han fäster sig vid »sådant skräp». Och när engång en hustru oväntat återvänder hem till ödemarkstorpet och finner mannen sittande i en öm attityd med en främmande slinka, medan barnen äro radade på bordet framför dem, tuggande sina brödkakor, samt då av en ovanlig känslighet föranledes att gå ut i lidret och hänga sig, motiverar hon, i sista minuten räddad, sitt steg med att mannen gjort slikt »i barnens närvaro», vartill han anmärker, att det ju icke hädanefter behöver ske så att barnen se på och att hon ju således icke mer kommer att ha någonting att hänga sig för. Därmed äro alla nöjda. Men det kan också hända, att lättsinniga och obetänksamma förhållanden ställas på rätt just genom barnen, vilka ge liksom ett sympatiskt framtidsperspektiv åt det hela, och då kan författarinnan skriva ner en scen av mycken känslighet och värme, såsom då drängen Jussi plötsligt vaknar till medvetande av sina fadersplikter och på ett vackert sätt efterkommer dem.

Ännu engång har författarinnan sålunda visat, vilken ovanlig talang hon besitter i förmågan att observera, att koncentrera och, detta ingalunda minst, att skriva personligt och underhållande. Hennes språk röjer en alldeles överlägsen tillegnelse av hennes personers sätt att tala, och häri framträder ju även en fantasibegåvning av stor styrka. Det har färg och must och är fullt av egna och överraskande nyanser. Hennes satir får mången gång en välgörande skiftning av överlägsen humor. Men hon är också förmögen av poesi. De två sista sidornas, epilogens, tidiga söndags morgonstämning med »prästen», som vaknar i bakrus, betraktar alla de sovande i stugan, bland andra den unga modern-tjänsteflickan med sitt barn, och smyger sig ut, ser den väldiga naturen vakna över mänskornas små sorger och pigan Evelina från drängen Jahvettis bod komma över gårdsplanen, sätta sig på sin egen bods tröskel och brista i gråt — den är djupt koncipierad och stort framställd.

Det återstår nu blott att se, i vilken mån författarinnan reder sig med genomförd psykologisk skildring. Under väntan på att hon i detta syfte skall breda ut sin ämneskrets, har man emellertid skäl att med största erkännande hälsa denna sinnrika, roliga och förträffliga bok.

*

En författarinna av vitt olika typ är *L. Onerva*, som till julen publicerat en samling noveller under titeln »Murtoviivoja» (Brytningslinjer). Det är egentligen icke så mycket noveller, som ej mer psykologiska reflexioner, iklädda dialogform. Någon handling förekommer nästan icke alls. Liksom i författarinnans stora roman »Mirdja» röra sig dessa studier om förhållandet mellan könen, mest sådant det gestaltar sig i äktenskapet. Hennes syn på sakerna är pessimistisk, hon finner icke någon utväg från alla de konflikter som det vida avståndet mellan mannens och kvinnans känsloliv för med sig, och sålunda framstår kärleken hos henne, som hos så många av den nyaste diktens män såsom en ödesdiger makt, vilken drager med demonisk kraft och stöter ifrån varandra med en naturlags järnhårdhet man och kvinna. Det är en fortsatt »kärlekens tragedi» i dessa stycken. Ämnena äro ju långt ifrån nya[1], dock förekommer en bild av »Den självständiga kvinnan», som är originellare i detta avseende än de flesta andra, likaså en skildring av två ryska frihetskämpar, som är det kanske än mer; men de psykologiska problemen äro ställda med intelligens och säkerhet, i hela behandlingen röjer sig en stark och fin sensibilitet, stilen är kultiverad och väl avpassad till det intellektuella innehållet, om ock stundom ordrikheten är alldeles för stor för ämnets volym.

Författarinnan är emellertid en typ för sig, en tänkande och strävande pejlare av de innersta väsenshemligheterna, som ligga till grund för livets tysta konflikter. Hon har många förutsättningar att nå djupt och analysera skarpt och övertygande, och hon representerar med framgång en ny sida i den finska litteraturen, vilken icke har överflöd på verkligt intim skildring av moderna människor.

»Arkielämää» har utkommit hos det nya förlaget Agricola, en sammanslutning av yngre litteraturintresserade personer av olika fack; »Murtoviivoja»s förläggare är Otava.

*W. S.*

## LEONID ANDREJEFF: ANATEMA.

Bland yngre ryska författare är Leonid Andrejeff i sitt hemland för närvarande en av de populäraste. Härom vittnar det intresse, med

[1] En genialisk skiss om utvecklingen av förhållandet mellan man och kvinna i litteraturen allt ifrån Euripides och till Pierre Louys står att läsa i Oscar Levertins nyligen publicerad recensioner av »Utländsk litteratur», s. 94 ff.

vilket varje nytt alster av hans hand emotses samt den hastiga och vidsträckta spridning, som kommit hans arbeten till del [1]. Andrejeff åtnjuter stor sympati särskilt bland ungdomen, främst den bildade ungdomen, vars beundran stundom går över det tillbörligas gränser och antar för författaren besvärliga former, drivande honom i frivillig landsflykt ut till Kuokkala på längre eller kortare tid. Denna beundran kan förefalla allmänheten hos oss nog så egendomlig, ja rent av otrolig. Till belysande av deras — väl icke vissa ledande personers? — ståndpunkt behöver jag endast erinra om att »Människans liv», som i Ryssland med stor framgång givits på de bästa scener, hos oss upplevde endast tvänne föreställningar [2], ett faktum som för övrigt måste livligt beklagas, enär en pjes så egendomlig som denna vid en första eller andra föreställning ingalunda framstår fullt tydlig. Otvivelaktigt är dock att en mer eller mindre olika uppfattning alltid måste göra sig gällande, beroende exempelvis på olikheten i sociala förhållanden. Ty endast den som själv lever i ett kaotiskt samhälle, där ett människoliv är av ringa eller intet värde endast den kan fullt förstå Andrejeffs sjukligt utvecklade känslighet, hans dystra pessimism.

Egendomligt är dock att speciellt ungdomen uppbär Andrejeff. Ungdom och pessimism är en onaturlig förening till och med i så abnorma förhållanden som de ryska. Förklaringen till denna företeelse är att sökas dels i Andrejeffs konstnärliga temperament, och den därmed sammanhängande beskaffenheten av hans pessimism.

Genom Andrejeffs hela tidigare diktning går som en röd tråd fasan för döden och dess osynliga tjänare alla de hemlighetsfulla makter omkring oss, vilkas verkningar vi erfara utan att känna deras upphov. Döden fattad som livets absoluta motsats och dess övermäktiga fiende. Och då utan död icke kan finnas något liv, övergår hos Andrejeff fasan för döden småningom till en allt förlamande skräck för själva livet, tillvaron utan begynnelse och mål. Men efter att sålunda hava konstaterat livets meningslöshet och människans vanmakt, söker Andrejeff ångestfullt efter en hållpunkt för medvetandet, ett förklarande orsakssammanhang. Han utgår då icke mera från individen utan betraktar människan främst som en historisk företeelse, ett moment i tillvaron och söker finna den plats henne tillkommer i världsaltet. Med andra ord, Andrejeff söker en världsåskådning, som kunde giva tillvaron objektivt berättigande och därmed konkret innehåll. Denna filosofiska underström gör hans författarskap i hög grad individuellt, men hindrar på samma gång konstnären Andrejeff att fritt utveckla sig.

---

[1] Av »Kung Hunger» slutsåldes inom 2 dagar en upplaga på 10,000 ex.

[2] I finsk översättning på Nationalteaterns scen.

Den andrejeffska pessimismen är bottenlös — hellre intet liv än ett liv i mörker och ovisshet om målet — men den verkar icke övertygande, den är icke slutsumman av livserfarenheter utan snarare ett utvecklingsstadium. Ty just detta ängsliga ständigt förnyade sökande efter ett konkret innehåll i livet, innebär i sig tron på möjligheten av ett dylikt innehåll. Och häri ligger förklaringen till det synbarligen onaturliga förhållandet att den ryska ungdomen bland sig räknar så många anhängare av den andrejeffska pessimismen.

Kulmen av pessimism når Andrejeff i »Människans liv», en filosofisk abstraktion med personifiering av begreppet människan i dess allmänna drag. »Människans liv» slutar i en skärande dissonans: ensamhet, blindhet, vanmakt och död — se där resultatet av alla hennes strävanden.

Men frågan om tillvarons mening upptages till ny behandling i »Anatema» och här finna vi en bekräftelse på det tidigare gjorda påståendet att Andrejeffs pessimism endast är ett utvecklingsstadium. Andrejeff är visserligen även här främst skeptiker, men jämte denna negativa sida finnes i »Anatema» även en positiv, från begreppet människa övergår Andrejeff här åter till individen, till personligheten och inlägger i dess liv ett värde, som gör livet i och för sig fullt berättigat. Likasom »Människans liv» har även »Anatema» en filosofisk bakgrund. En prolog och en epilog giva evighetsramen till en bild av ett försvinnande moment i tiden, här ett Kristusliv i modern form och i rent mänsklig belysning. Prologen och epilogen tillhöra Anatema, de fem mellanliggande tablåerna David Leiser.

Anatema är »den åt fördömelsen invigde», mörkrets furste, i vars hand människan är given, den onde, som förgiftat alla livets källor och som utlägger försåt på alla människans vägar, den mäktige, som dödar de starka och driver de svaga till vansinne. Men han är tillika »morgonrodnadens son», sanningssökaren, vars panna fårats av ofruktbara tankar och obesvarade frågor. Denne Anatema står inför evighetens portar och söker av väktaren — »En grå skepnad» — få svar på de frågor, som sedan tidens ursprung hållit det kvalfulla tvivlet vaket inom honom. »Vad döljer sig bakom dessa portar? Hela världen trängtar efter det goda, men vet ej var det finnes, hela världen vill liv, men möter endast död. Säg mig namnet på det goda, säg mig namnet på det eviga livet, på tillvarons ursprung!» Men fåfänga äro Anatemas böner, hans hotelser, hans ångestrop. Ty evigheten svarar genom sin väktare: »Det varom du frågar Anatema, har intet namn. Det finnes intet tal, med vilket man kunde återge det, intet mått att uppmäta det, ingen vikt att uppväga det. . . . Ty envar, som sagt ordet kärlek har ljugit. Envar som sagt ordet förnuft har ljugit. — Och till och med den, som sagt ordet Gud, har ut-

talat den sista och hemskaste lögnen.» . . . . . Och dock är mitt anlete öppet, men du ser det ej. Mitt tal är högljutt, men du hör det ej. Mina befallningar äro tydliga, men du känner dem ej. Och du skall aldrig se mig, aldrig höra mig och aldrig få veta mitt namn, Anatema, du olycklige ande, evigt levande i tal, mått och vikt, men ännu ej född för livet». Bragt till förtvivlan utslungar Anatema förbannelse över evighetens »Stora Förnuft». Han skall visa sin makt över människan till att sätta fiendskap mellan henne och evigheten, »jorden skall bli mörkets och dödens hemvist», orättvisan och lidandena i människans liv skola bliva en förebråelse mot evigheten, »en förebråelse så stark, att evighetens murar skola remna».

Striden står alltså mellan Anatema och evigheten samt gäller herraväldet över människan. »Jag skall giva henne rikedom», säger Anatema, hon skall bota sjuka och uppväcka döda, jag skall göra henne odödlig och tillsammans med henne skall jag komma och tacka dig». Denna människa är här David Leiser, en gammal, fattig jude i en sydrysk stad. Leisers hela liv har varit en räcka av sorger och motgångar. Själv är han sjuklig efter ett olycksfall och flere av hans barn ha dött av nöd och umbäranden. Nu på sin ålderdom har han kommit till en viss resignation, är bliven filosof »dum men hederlig», en grubblare, vars enda sysselsättning består i att gå på havets strand och söka hos vågorna svar på frågan varför han levat. Helt oförmodat får Leiser ärva sin bror, för vilken han i sin ungdom gjort soldattjänst då denna broder rymde till Amerika. Underrättelsen om arvet överbringas Leiser av Nullus (Anatema), en advokat som erbjuder sig att taga om hand hela den praktiska sidan av arvets överflyttande. Nullus introducerar sig själv hos Leiser samt får snart ett stort inflytande över honom och blir hans oskiljaktlige följeslagare. Denne Nullus är det klara förståndet, den praktiska blicken och den järnhårda viljan, som icke känner något hinder på sin väg.

Leiser mottager arvet efter en svår inre kamp. Han hade gjort upp räkningen med sin Gud och väntade blott den stund, då »han finge träda fram inför Honom och av Honom själv erfara sanningen om sitt liv». Rikedomen kommer störande in i hans liv, den kan ej återgiva honom hans ungdom och hälsa, ej heller barnen, som dukat under av svält, men den ställer nya förpliktelser på honom och för honom in i nya förhållanden; han ser där blott en frestelse. Först sedan hans hustru framställt arvet som ett svar på hans oräkneliga böner samt sedan Nullus använt all sin övertalningsförmåga, försonar sig Leiser med tanken på att vara en rik man. Han är dock icke fullkomligt ense med sig själv. Snart får han ock lära känna rikedomens förbannelse; han blir kall och hård; hans gamla vänner undvika honom och han finner sig mera ensam och olycklig än någonsin under sin fattigdom och förnedring. Slutligen kommer han till insikt om att det enda sättet att återfå själens ro är att återgå till fattigdomen och han besluter att skänka bort all sin egendom. Nullus försöker visserligen hindra honom att verkställa detta beslut, men Leiser genomdriver sin vilja och ger ut all sin egendom åt de fattiga, sjuka och olyckliga som samlats kring honom, lockade av hoppet om hjälp. Härunder förnimmer Leiser självförsakelsens lycka och i sin kärlek till dessa massor känner han sig odödlig. Men de mörka massorna kunna ej fatta den enkla bevekelsegrunden till Leisers handling. Man och man emellan utbreder sig ryktet om att Leiser ej är en vanlig dödlig och med denna föreställning förenas snart därpå hoppet om tron på Leisers undergörande kraft. Fordran på under blir allt starkare, krymplingar av alla slag vänta att bli botade, de hungriga att bli mättade och slutligen hämtar man till Leiser döda, för att han må väcka dem till liv igen. Leisers egna äro helt gripna af föreställningen om hans helande kraft samt hans förmåga att förvandla stenar till bröd och påverkad av Nullus kastas han själv mellan tvivel och tro. Men då folket vill utropa honom till konung, då ser Leiser klart, då är han absolut sann mot sig själv och då förkunnar han på nytt sanningen åt det församlade folket, sanningen om den största drivkraften i livet, kärleken. Men då se sig massorna bedragna i sina sista förhoppningar, då kommer reaktionen — i misströstan och förtvivlan stenar folket David Leiser.

I epilogen finna vi åter Anatema, nu inför evighetens väktare triumferande över sin seger. Han har visat sin makt över David Leiser, »som trodde sig odödlig», men som till lön för sin självuppoffring blev stenad. Var är rättvisan, vilka äro de lagar som upphäva sig själva, utropar Anatema. Evigheten svarar nu Anatema: »David Leiser är odödlig» . . . »Men du skall aldrig lära känna sanningen, ty du är Anatema, den åt fördömelsen invigde». Anatema är åter lämnad åt mörker och förtvivlan.

*

Anatema, det ondas furste, är icke någon ny företeelse hos Andrejeff. Redan i en av hans tidigare berättelser, Judas Iskariot, finna vi i Judas person en sammanfattning av småaktig ondska och stor kärlek, djupt vetande och en oförklarlig blinhet. Judas är en lögnare, inställsam och feg, men på samma gång är han mäktig stor djärvhet och med hela sin varelse trängtar han till lösningen av livets gåta, till sanningens källa. I »Anatema» är denna typ utomordentligt helgjuten. »Grå, försiktig och smidig som en orm är denne åt fördömelsen invigde; listig, döljer han sin fruktan under ironins och fräckhetens mask», men därjämte koncentrera sig i honom »alla ofruktbara tankar och i evighetens

evighet obesvarade frågor». Rolös driver han omkring i världen sökande sanningen, vilken städse på nytt undgår honom. Han tror sig känna talens lagar och ödets bok, han tror sig stor och mäktig och han förgör i ändlös smärta, ångest, längtan och fruktlös förtvivlan de människor honom äro givna i hand. Detta är människoförståndet, som trängtar till sanning, men aldrig finner den helt. Detta är »den onde anden» ett förkroppsligande av alt det som rör sig inom varje människa. Han har ej annat innehåll än maktlystnad, ingen annan förmåga än den att räkna ut, väga upp och gripa fatt i allt som kommer i hans väg. Han är ett tomt skal, där medvetande finnes, men icke någon sedlig personlighet, där finnes ett jag, men detta jag har icke liv.

Uppstår så frågan huru skall man förstå världsalltet utan ett levande förnuft, på vilka vägar skall man finna det vad den evigt blinde Anatema icke funnit med sina mått, mål och vikt. Personligheten söker sitt berättigande utom Gud, men den måste finna ett bestämt förhållande mellan sina egna sedliga lagar och de lagar, som regera världsalltet.

Världens upphov och ursprung ligger enligt »Anatema» utom det förståndet fattbara, bakom evighetens järnport, »vars tyngd vilar över jorden». Det är det stora världsförnuftet, vilket intet mänskligt ord till fullo omfattar. Det är ljus, eld, odödlighet. David Leiser förnimmer inom sig denna förtärande livets eld, då han känner fullheten av kärleken till nästan:» .. se, människorna hava kommit till mig, är jag väl längre ensam .... det finnes ingen död för människan ... Vem har i sin sorg uttänkt detta besynnerliga ord — död ... Kanske döden dock existerar, jag vet det ej, men ett vet jag, att jag är odödlig ... Och än en gång förnimmer han denna eld, det är när glädjen förbytts i oändlig smärta då han böjer sig under sitt öde som kallar honom att offra sig på lidandets altare. — »O, mitt hjärta, det är kallt som jorden betäckt med is, men i det inre brinner en vit eld.»

För Andrejeff ter sig livet som en evig skapelseprocess, bestående av tvenne motsatta moment: varande och icke varande, födelse och död. Men icke allt liv deltager medvetet och fritt i skapelseprocessen, icke allt är odödligt; mycket går under, helt förlorat. Endast personligheten är odödlig, endast den människa som älskar livets sanning och är uppfyld av kärlek till evigheten, når evigheten i denna sin känsla. »Elden förgör och väcker liv» och endast den som i frihet lägger sitt hjärta på »eldens altare», endast den blir evigt levande.

I Anatema »utspelas en trefaldig tragedi»: i förhållandet mellan det eviga förnuftet och Anatema, mellan David Leiser och hans omgivning samt slutligen i David Leisers eget inre.

Den förstnämnda tragedin är ett uttryck för den eviga kampen mellan tillvarons ursprung och det begränsade förståndet. Anatema fordrar att Världsförnuftet skall nämna sitt namn, blotta en hemlighet, vilken Anatema på samma gång redan på förhand själv förnekar. Då alla hans böner och hotelser icke förmå öppna evighetens port, då utväljer han åt sig som offer David Leiser och dennes sorgliga liv skall han slunga som en förebråelse mot evigheten.

Anatema betvivlar icke framgången av sitt företag. I Leisers öde vill han uppenbara sanningen om sitt människoliv. Anatema vet att människan är »himmelens älsklingsbarn» och denna människas liv blir en enda skriande orättvisa. Så förgöres rättfärdigheten, så förtrampas sanningen. Och med Leisers mun anropar Anatema skaparen om förbarmande — är väl den rättfärdiges undergång en oundviklig gäld åt den eviga rättvisan? Men evigheten lämnar Anatema i samma kvalfulla ovisshet som förut, han har intet vunnit och i gengäld hotar han evigheten med än värre ogärningar på den rättfärdiges grav, han skall driva människorna till att bliva bödlar i David Leisers namn.

Anatemas tragedi visar oss fruktlösheten av fordran på omedelbar, förutbestämd sanning och rättvisa. Men Anatema har även en positiv sida — det oförtröttade sanningssökandet. Anatema finner ej själv sanningen, men hans tvivel, hans opposition äro en oundgänglig förutsättning för finnandet av denna sanning. Anatema följer Leiser alltid och allestädes, är hans intimaste vän hans andra jag. Och om Leiser än icke delar sin väns revolutionära strävanden, utan genom kärlek finner det som är dolt för denne, så är det likväl just genom Anatema David Leiser lär sig förstå livet och finner dess sanning.

En annan tragedi utspelas mellan David Leiser och massan av fattiga, sjuka och olyckliga. Leiser tror ej på penningens förmåga att för alltid lindra sorgen eller avtorka tårar men hans hjärta är fullt av gränslös kärlek till mänskligheten och han vill därför bringa den en om ock ringa fröjd. Han delar ut av sitt arv tills han slutligen finner sig lika fattig som förut. Men han har ej förutsett en omständighet: tryckta till jorden av sin fruktan och blindhet söka de hungrande skarorna under, de vilja ej veta av människokärlekens enkla sanning, det är ej nog att Leiser hulpit några få, han måste frälsa dem alla, bliva deras konung, utropa sig till Messias. Och i stora drag tecknar Andrejeff här messianismens evigt nya tragedi: i »Anatema» likasom överalt i historien går Messias under, avrättad av ondskan och mörkret. Leiser nekar att utföra under, han flyr från det rike honom erbjudes, men upphinnes i öknen av folkmassan, vilken besviken i sina förhoppningar stenar honom.

Leisers öde är tragiskt icke blott i yttre avseende. Han övervinner frestelsen att visa odödlighet genom att utföra under, han visar ifrån

sig konungakronan, men rikedomen »all världens skatter» tog han emot, ehuru han senare skänkte bort den. Men Leiser handlade även i detta fall medvetet, ty han vägrade i början att taga emot arvet. Därför kallar han sig själv lögnare och förrädare inför massorna, därför var han »evighetens son», förtjänt av straff.

Anatema utgör i många avseenden ett försök att bringa till enhet tidigare uttalade spridda tankar. En dylik syntes tyckes mig David Leiser som personlighet. Men Leisers etik saknar allt ännu det fasta drag som skulle bestämma hans autonoma vilja. Leiser är en bild av oändlig kärlek, men hans jag är ännu alltför allmänt, osäkert och vacklande, han är icke en hel människa utan endast en av möjligheterna därtill, ett utvecklingsstadium på vägen till nåendet av målet — en harmonisk personlighet.

I och med detta drama har Andrejeff avgjort tagit ett steg ur det mystiskt-filosofiska kaos, som under en längre tid fjärmat hans diktning från den reala verkligheten, ett steg ner från de höjder, där människolivet ter sig i fågelperspektiv. Visserligen är David Leisers liv meningslöst ur Anatemas synpunkt, men Leiser inlägger dock i förhållandet till sina medmänniskor så mycket av sig själv, att detta ger livet i och för sig värde samt gör honom odödlig i de fortgående intryck han utövat på sin omgivning.

Prologen och epilogen i »Anatema» äro hållna i samma symboliska stil som i »Människans liv», tablåerna däremot utmärka sig för en stor realism. Över det hela ligger ett starkt fatalistiskt, rent österländskt drag. Framställningen av såväl Anatema-Nullus som David Leiser är gjord med den för Andrejeff egna lidelsefullheten. Väl tecknad är särskilt Leiser, en vördnadsvärd lidande patriark.

I Ryssland har »Anatema» väckt mycket ond blod. På initiativ av den rättrogna kyrkans riddare »Ryska folkets förbund» har stycket såsom hädiskt förbjudits av myndigheterna i en hel mängd städer. Detta åter har givit överstyrelsen för pressärendena anledning till att i cirkulär meddela tillstånd till pjesens uppförande »såvida icke framställningen av någon enskild scen står i strid med andan i hela stycket».

Sedan någon tid finnes dramat att tillgå i finsk översättning av I. Lattu. En svensk upplaga torde utkomma i dagarna.

*H. J.*

## SVENSK PROSA.

*Sigfrid Siwertz. — Hjalmar Söderberg.*

Sigfrid Siwertz är bland de yngsta svenska novellisterna den som ser och förnimmer mest. Hans berättelser ha icke den skematiskt förenklade knapphet, som på en del håll får representera teknikens fulländning; i stället rycker han in i berättelsen detaljer och skiftningar, som ge atmosfär och omgivning. Hans konst är icke silhuettkonst eller relief, den ger hela gestalter och deras miljö.

Liksom han i »Cirkeln» knöt samman alla novellerna till ett band genomslingrat av livets mörka och ljusa trådar, som leda från vaggan till graven, så har också *De Gamla* sin helhetsprägel. Denna gång kastas över berättelserna den matta rodnaden från dagen som dör från, livet som flyktar. Men de gestalter denna aftonrodnad belyser teckna sig olika allt efter sin karaktär. I »Klockorna» faller det ett stilla löje över den åldrige klocksamlarens senila kärlek till ungdomen, i »Mälarbröderna« åter står den gamle, som förenas med sin ungdoms kärlek, nästan rörande i sin tafatta lycka, och så fortsättes raden av typer ända till den oböjlige fabriksägaren Emanuel Enrot, som i isande trots bjuder den nya tiden spetsen, och den försupne landsortsaktören Antonius, som i ett ögonblick av återuppflammande stolthet låter sig sjunka till botten ute på havet.

Till sitt värde äro dessa noveller rätt ojämna. Det är i dem alla något som verkar tilldragande och sympatiskt, något av värme i blicken, som kastar en mild glans över dem. Men ofta är det något i själva motivet eller i dess utformning som lämnar en otillfredsställd — »Färjestaden» är nästan för banal till uppslaget, historien om den gamle professorn på ballokalen — »Atman» — är bra intetsägande, och i »Emanuel Enrot» är det som bruste berättelsens ryggrad, då Enrot högst osannolikt kommer sig för att berätta om det mord han begått. Bäst är otvivelaktigt »Mälarbröderna«, en ståtlig historie om de gamla kamraterna från Mälarstränderna som fira sina fester tillsamman, tills Leopold Svedbom gifter sig och baron Patrick träffas av ett stilfullt slaganfall. Något av Gösta Berlings ande är det väl i den, så som det kanske numera är oundgängligt i en svensk herrgårdsskildring, men den är i alla fall präktig, och Siwertz har sin egen stämning, märkt av dödstankens vemod.

* * *

Under sommaren har Hjalmar Söderberg legat på Dragör och sett ut över Öresund med en kikare och i stället för att författa en roman tecknat ned sina funderingar om allehanda ting mellan himmel och jord — och dessutom en del bortom himmeln — i en bok som han kallar *Hjärtats oro.*

Det är med andra ord en sorts kåserier. Alltför mycket djupsinne skall man icke begära av dem, icke ens då de röra sig om så invecklade frågor som moral och Guds existens och kvinnans rösträtt och dylikt. Som lektyr har han haft herr Vitalis Nordström, en i Sverge mycket aktad och vördad filosof, vars storhet tillsvidare icke gått upp för undertecknad, men icke ens

denne synes kunna locka författaren ut på de stora filosofiska vattnen.

D. v. s. man får — Gud ske lov! — icke några uttömmande och absolut övertygande avhandlingar i dessa frågor, utan man får små anmärkningar, alltid fulla av sunt förnuft, alltid klara och rediga, alltid pigga och trevliga. Och därtill par små uppiggande anekdoter om berömda personer, som göra sig helt nätt.

*G. C.*

## BREV FRÅN EN BIBLIOTEKSRÅTTA.

Käre vän Panoptes!

Du som ser allt vet naturligtvis också att det är förbjudet för oss råttor att vistas i universitetsbiblioteket. Övervaktmästaren vid inrättningen har på dörren till källarvåningen uppslagit följande tillkännagivande: »Sätt fast dören, att int råttårna slipper opp». Han har skrivit detta endast på svenska, fast han själv är finne. Varför har inte någon »civis» i U. S. gjort anmärkning härom? Det hade han gärna kunnat.

Trots det enspråkiga manifestet mot oss tvåspråkiga lyckas vi dock tränga in i biblioteket. Huru — det förblir vår hemlighet. Det skall jag blott säga dig, att just den förbjudna vägen är den vi använda. Det är härligt att sedan springa omkring där, på golven i de stora vackra salarna och bland böckerna i de många prydliga skåpen — armarierna kalla tjänstemännen dem. Emellanåt krypa vi också in i det nya mahognybordet i utlåningssalen, vid vilket en mycket artig man brukar sitta — jag läste i Paul Wainemans senaste bok, att han är »a charming young librarian», och det är sant. Kan du tänka dig, där förs journal över alla lån från biblioteket, och där märkte jag att du, min käre Panoptes, icke på långa tider besökt biblioteket för att låna böcker. Huru kunde du då skriva i Argus att, när du häromdagen var och frågade efter tio böcker, så fanns ingen av dem? Det var styggt sagt. Men nu skall jag i min tur vara stygg mot dig. Jag tittade i registret över utlånade böcker och fann att du ännu icke återställt alla de böcker du lånade före din resa till »de lyckliga öarna» — tack än en gång för resebreven du skrev. Din vän Dr Ix fanns också i registret bland dem som icke återställt sina gamla lån. Så att också ni tyckas ha små synder på ert samvete.

A propos Dr Ix, så roade det mig en gång att krypa in i överbibliotekariens bordslåda. Jag hittade där ett anonymt brev (möjligen författat av ett fruntimmer?). Det var skrivet i anledning av Dr Ix' i viskande ton framförda bekymmer rörande biblioteket (Argus för den 15 oktober), så att där ser man huru allmänheten intresserat följer med akademiska angelägenheter, bara man skriver med känd talang, i imiterad krönikestil, och under antaget namn, för undvikande av onödiga konflikter.

Brevet lyder:

»Skulle Herr Professorn gunstbenäget offra par minuter på nedanstående tankeläsning. I Argus står att medel denna gång blifvit öfver från universitets lärarnes bok listor. Ack om Herr Professorn ville lyckliggöra genom att till bibliotheket rekvirera Dr Johannes Müllers böcker: »Leben & Sterben», »Hemmungen des Lebens» »Qvellen des Lebens, »die Frau» »Jesu Bergpredigt» verdeutscht & vergegenwärthigt, & de några öfriga han ytterligare utgifvit. Müllers »Grüne Blätter» finnas i Waseniuska bokhandeln.

Ingen kan som Johannes Müller tala om huru människan i vanligt hvardagslif blir människans vederqvickelse eller förargelse, huru det personliga lifvet framgångsrikt vårdas. Han är den bäste etiskt psykologiska uppfostrare hvarför hela studentkåren & den lånande allmänheten skulle ha den största nytta af att läsa honom. Gif bibliotheket Johannes Müllers samlade skrifter bönfaller i djupaste vördsamhet, med enträgen underdånighet!

Kunde icke en enkel spegel fås till bibliotheks vestibulen. Ett väggur & en vattenkaraff med glas vore icke onödiga i 1:sta läsesalen.»

Tror du emellertid att biblioteket anskaffat vare sig Johannes Müller eller spegeln eller vägguret eller vattenkaraffen! Inbilla dig inte! Studentkåren och den lånande allmänheten få kanske flere år ännu vänta på dem. Men vet du på vad det beror. Det finns inte pengar. Det är alls inte så som Dr Ix framställde saken. Jag var en dag på visit hos universitetsråttorna, och de berättade om den »lustiga» historia Dr Ix förtäljt angående bibliotekets besparingar på inköp av böcker, att ännu lustigare var att historien inte var sann det bittersta. Så är det ofta med skvallret. Och här kommer jag ihåg en liten bok, som jag tittat på under mina vandringar i bibliotekets skåp och som heter »Trumpetaren från Säkkingen». I Ung Werners visor i denna bok yttrar sig en kritisk lax sålunda:

— — — Men det finns
en sak dock, som mig retar;
kan icke åskan nå'ngång slå
den där, som jämnt trumpetar!

Må väl, käre Panoptes, glöm ej bort oss råttor och hälsa Dr Ix.

*Biblioteksråtta.*

## INSÄNDA BÖCKER.

*VAHLSTRÖM & WIDSTRAND:*

NATHANAEL BESKOW, Vid mästarens fötter. Kr. 1: —

KARL-ERIK FORSSLUND, Storgårdsblomster. Andra upplagan. Kr. 1: —

JENNY ENGELKE, Landtprästens sockenkrönika. Kr. 3: 25.

*ASCHEHOUG & CO:*

ALEXANDER L. KIELLAND, Breve till hans Datter.

HANS E. KINCK, Masker og Mennesker.

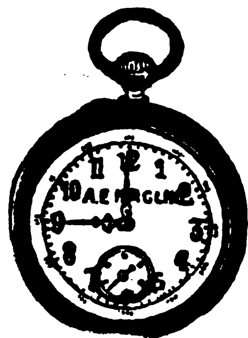
## RÄTTELSE.

I senaste numret av Argus blev en mening ur uppsatsen »Miljardörerna tala» vanställd intill det oigenkännliga. Sista stycket nere å sid. 218 bör lyda: »Men mest är den förra stålmagnaten sig själv, då han vid sidan av konstens heroer, dyrkade av de improduktiva, och historiens, politikernas ideal, söker väcka de verksammas beundran och intresse för arbetets hjältar, o. s. v.»

*S. F.*

## JULBÖCKER.

Till julen utkomma på *Söderström & C:os* förlag flere intressanta boknyheter, bland hvilka må framhållas: *Helena Westermarcks* berättelse »Bönhörelse», *Anders Ramsays* »Berättelser», en ny samling af *Edw. Christiansons* sjöhistorier »Styckegods», *Anna Åkessons* berättelse »Gertrud Wiede» och *Helmi Setäläs* »Två människor». *Felix Jungell* debyterar med »Färder och irrfärder», bilder ur ett äfventyrarlif. Såväl *Bruno Nylander* som *Hjalmar Procopé* komma med hvar sin diktsamling, den senare dessutom med ett skådespel »*Fädrens anda*». Doktor *Yrjö Hirn* har utgifvit »Det heliga skrinet», studier i den katolska kyrkans poesi och konst, och *Jully Ramsay* första delen af det storartade arbetet »*Frälsesläkter i Finland intill stora ofreden*». Öfverste *E. S. Tigerstedt* publicerar en synnerligen intressant samling gamla bref om »Torsten Tavast och hans omgifning». *Aina* utgifver naturligtvis också i år sin »Aftonlampa», den sjuttonde.



# Schweiziska Uraffären

*A. E. HAGLUND*

*Helsingfors, Mikaelsgatan 4,* försäljer de **världsberömda** uren fr.
**A. Lange & Söhne** Glashütte i Sachsen.

---

AKTIEBOLAGET
## HERREKIPERING
HELSINGFORS

N. ESPLANADG. 21.
(vis à vis KAPELLET)
TELEF. 31 22.

FILIAL:
NYLANDSGATAN 7.
TELEF 31 68.

---

**Rök**

## *,Theodora'*

**extra fint.**



---

## Restaurant PHO[illegible]

**Östra Henriksgatan [illegible]**

**Rum för enskilda sällskap.
Beställningar å finare middagar, supéer m. m. emottagas.**

**G. A. Wickström.**

---

## Ph. U. Strengberg & C:os A. B.

rekommenderar sina välkända fabrikater bl. a.

**Fennia, Armiro, Extra, Superfina, Sevilla, Virginia.**

---

HOS
## A. APOSTOL
**Not- & instrumenthandel**

MIKAELSG. 4, Tel. 83 44. Alla slags noter, musikinstrumenter såsom: Flyglar & Pianines, Harmonier i alla storlekar, Guitarrer & mandoliner & zittror, Stråk & blåsinstrument, Grammophoner & d:o plattor, Speldosor och positiver, Pianospelapparaten „Triumphola" m. m., m. m.

**Obs.! Största urval. Billigaste priser.**

---

## När ni har behof af

**Droger, Kemikalier, Sjukvårdsartiklar, Förbandsmaterial äfvensom Tvålar, Parfymer o. Kosmetiska artiklar m. m. telefonera eller skrif genast till**

## K. A. Dahlins Droghandel

Tel. 1991. **HELSINGFORS** Tel. 213.

---

# ANTRACITKOL

för kaminer och suggasverk billigast hos

**LARS KROGIUS & C:o.**

---







---

RESTAURANT
## METROPOL

N. Esplanadgatan 39. □ Telef. 1366.

Rekommenderas som första klass RESTAURATION.

---

## Tobaksfabriken FENNIA

rekommenderar sina välkända tillverkningar.

*Obs.! Prisbelönta vid utställningarna i Paris och Bryssel 1907.*

---

## A.-B. KARL BEUS

**Mikaelsgatan 9. Tel. 27 13.**

Lager af sjukvårds- och förbandsartiklar, kirurgiska instrument, bandager m. m.
Utför beställningar å konstgjorda ben och armar, samt alla slags ortopediska apparater och bandager.
Sliperi. Förnickling. Reparationer.

---

## Hotel Kaleva

är efter genomgående, grundlig remont ånyo öppnat och rekommenderar sina rum och sin restaurant i den ärade allmänhetens benägenhet. Obs.! Elektrisk hiss.

**O. Bengtsson.**

---

Bästa
## Anthracitkol

till billigaste pris såväl i större som mindre partier.

**VICTOR EK**

---

## Restaurant PRINCESS

MIDDAGSKONSERT
**från kl. 3—5 e. m.**

VARIETÉFÖRESTÄLLNING
**varje afton från kl. 8 e. m.**

FÖRSTKLASSIGT ARTISTPROGRAM

---

# Esplanad-Kapellet

**(öppet hela året)** rekommenderar sitt stående smörgåsbord samt sina små frukost- och kvällsportioner. **OSCAR CARLSSON.**

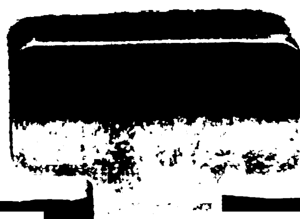
---

## *Begär Wickels Extra och Torr Punsch. Telefon 103.*

---

Ansvarig utgivare av Argus: Gustaf Mattsson.
H:fors, J. Simelii Arv. Boktryckeriaktiebolag, 1908.






3 0000 093 485 948